

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TATAR YAZARI GABDRAHMAN EPSELEMOV'UN
HIKEYELER (HETÉR) ADLI ESERİ ÜZERİNE DİL
İNCELEMESİ

(Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yusuf KILIÇ

Balıkesir, 2018

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TATAR YAZARI GABDRAHMAN EPSELEMOV'UN
HIKEYELER (HETÉR) ADLI ESERİ ÜZERİNE DİL
İNCELEMESİ

(Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yusuf KILIÇ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Hüseyin DURGUT

Balıkesir, 2018

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında 200912511010 numaralı Yusuf KILIÇ'ın hazırladığı *Tatar Yaveri Gabdrahman Epselmov'un "Hibejele (Het'er.)" Adlı Eseri Üzerine Dil İncelemesi (Giriş - İnceleme - Metin - Dizin)* konulu ~~DOKTORA~~ / YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca *15.07.2018* tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına ~~OY BİRLİĞİ/ OY ÇOKLUĞU~~ ile karar verilmiştir.

ÜYE (Danışman)

Doç. Dr. Hüseyin DURGUT

BAŞKAN

Prof. Dr. Hilmiye SAVRAM

ÜYE

Dr. Öğr. Üyesi A. Turan TÜRK

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

15/07/2018

Enstitü Onayı

Halil İbrahim ŞAHİN

Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN
Müdür

ÖN SÖZ

Türk milleti tarih boyunca sürekli hareket halinde olmuş, geniş coğrafyalara yayılmış büyük bir millettir. Bu hareket ve genişleme süresince birçok savaş, göç, felaket, zafer vb. olaylar yaşamış, türlü milletlerle etkileşim içinde olmuş, birçok iklim, coğrafya şartlarında yaşamıştır. Bütün bu yaşananlara rağmen kültürünü, dilini korumayı ve yükseltmeyi bilmiştir.

Tatar Türkleri bahsettiğimiz yayılma ve çalkantıları en fazla yaşayan Türk boylarından biridir. Kıpçak Türklerinin bir kolu olan Tatar Türkleri Altınorda Devletinin önemli bir unsuru olmuş, sonra bu devletin dağılmasıyla birlikte gücünü kaybetmiş, 1552 yılında Rusların Kazan'ı işgal etmesiyle birlikte Rus hâkimiyetine girmiştir. Bu uzun esaret dönemine rağmen Tatar Türkleri kültürünü, dilini yaşatmış, belli bir edebiyata sahip olmuş, önemli yazar ve şairler yetiştirmiş ve varlığını bugüne kadar devam ettirebilmiştir.

Tatar Türkleri Çarlık Rusyasının ağır baskılarından kurtulabilmek için 1917'deki Ekim Devrimine büyük destek vermiş, SSCB'nin kuruluşuyla birlikte özgürlüğe kavuşacaklarını düşünmüşlerdir. Sovyet yönetimi bu milletlere sisteme bağlı olmak kaydıyla özellikle ana dilde eğitim ve edebiyat yapma konusunda bir özgürlük verse de sistemin onaylamadığı dinî ve millî konularda büyük bir baskı ve sindirme politikası içinde olmuştur.

Çalışmamızı, kendini bu baskılardan koruyabilmiş, Sovyet fikrine sıkı sıkıya bağlı, bir dönem milletvekilliği de yapmış, yaşadığı dönemde büyük bir üne kavuşmuş, birçok eser vermiş, Sovyet Tatar edebiyatının önemli yazarı Gabdrahman Epselemov'un "*Hetér (Hikeyeler)*" adlı hikâye kitabı üzerinde gerçekleştirdik. Bir hikâye kitabı üzerinde çalışarak yazarın hemen hemen bütün edebî hayatındaki dilini görebilme imkânı bulduk. Hangi dönemde hangi konuların üzerinde durduğu, nasıl bir dil kullandığı bu hikâyeleri aracılığıyla anlaşılabilmiştir.

Bu çalışmayı yapmamızdaki amaç ülkemizde daha önce çalışılmamış bir yazar olan Gabdrahman Epselemov'u tanıtmak ve hikâyelerinde standart Tatar Türkçesi kullanımını görebilmektir.

İncelememiz Giriş, Dil İncelemesi, Metin, Dizin ve Sonuç olarak beş ana bölümden oluşmaktadır: Giriş bölümünde; 1. kısımda Gabdrahman Epselemov'un hayatı ve edebî kişiliği anlatılmıştır. 2. kısımda üzerinde çalıştığımız eser ve incelemeye aldığımız hikâyeler tanıtılmıştır. Dil İncelemesi bölümünde hikâyelerin, standart Tatar Türkçesi başlıkları altında ses ve şekil bilgisi açısından dil incelemesi yapılmıştır. Metin bölümünde ilk olarak metnin transkripsiyonu yapılmış, ardından metnin aynı sıra doğrultusunda Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Aktarmada yazarın anlatımına sadık kalınarak Türkiye Türkçesine uygun anlamlı bir çalışma ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Dizin bölümünde metinde geçen, kişi ve yer isimleri haricindeki kelimeler Türkiye Türkçesine göre alfabetik olarak sıralanmış ve Türkiye Türkçesi karşılıkları verilmiş, her sözcüğün geçtiği satır numarası ve kullanım sıklığı sözcüğün altında gösterilmiştir. Sonuç bölümünde çalışmamızda ulaştığımız sonuçlar ve bu sonuçlar üzerine yaptığımız yorumlar verilmiştir. Çalışmamızda yararlandığımız kaynaklar kaynakça bölümünde verilmiştir. Kaynakçaya sadece alıntı yaptığımız kaynaklar ve başvurduğumuz sözlükler alınmıştır.

Öncelikle bu çalışmamda bana rehber olan tez danışmanım Doç. Dr. Hüseyin Durgut'a teşekkürlerimi sunarım. Çalışmam esnasında çok yardım gördüğüm Prof. Dr. Birsnel Oruç Aslan'a, birçok konuda bana yardım eden değerli dostum Doç. Dr. Ahat Salihov'a, Kazan'daki araştırmalarımda yardımlarını gördüğüm Farida Tagirova'ya, yazarın özel hayatına ait bilgileri bana açan Albina Absalyamova'ya, kendilerinden çok şey öğrendiğim değerli hocalarıma teşekkür ederim.

Her konuda olduğu gibi bu çalışmam süresince de bana her türlü desteği veren değerli anne, baba ve ağabeyime, sevgili eşim Hale'ye, bana büyük bir moral olan sevgili oğlum Abidin Tuğrul'a ayrıca teşekkür ederim.

Yusuf KILIÇ

ÖZET

TATAR YAZARI GABDRAHMAN EPSELEMOV'UN HİKEYELER (HETÉR) ADLI ESERİ ÜZERİNE DİL İNCELEMESİ

(Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)

Yusuf KILIÇ

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Hüseyin DURGUT

2018, 591 Sayfa

Bu çalışmada 20. yy. Kazan-Tatar edebiyatının ünlü yazarı Gabdrahman EpseleMOV tanıtılmış ve onun “Hikâyeler (Hetér)” adlı hikâye kitabı üzerinden dil incelemesi yapılmıştır.

Çalışmamız Giriş, Dil İncelemesi, Metin, Dizin ve Sonuç olmak üzere beş ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda yazarın hayatı ve edebî kişiliği verilmiş, ikinci kısımda çalışmamıza konu olan eserdeki hikâyeler kısaca tanıtılmıştır. Dil İncelemesi bölümünde ses ve şekil bilgisi açısından dil incelemesi yapılmıştır. Metin bölümü iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda Kiril harfli metnin Latin harfli transkripsiyonu verilmiş, ikinci kısımda metnin Tatar Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır. Dizin bölümünde metinde geçen kelimeler, çekim ekleri ve olumsuzluk ekleri çıkarılarak, şahıs ve yer adları hariç, madde başı olarak kullanılıp Türkiye Türkçesindeki anlamları, kullanım sıklıkları ve metinde geçtiği satır numaraları verilmiştir. Sonuç bölümünde çalışmamıza ait sonuçlar değerlendirilmiştir.

Sonuç bölümünün ardından çalışmada kullandığımız kaynaklar belirtilmiş ve son olarak da Ekler bölümünde yazarın hayatına dair fotoğraflar verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kazan Tatar Türkçesi, Gabdrahman EpseleMOV, Dil İncelemesi, Hikâyeler.

ABSTRACT

Yusuf KILIÇ

GRAMMATICAL STUDY ON TATAR WRITER GABDRAHMAN EPSELEMOV’S BOOK NAMED HİKEYELER (HETÉR)

(Introduction-Analysis-Text-Index)

Master Degree, Department of Turkish Language and Literature

Adviser: Assoc. Prof. Hüseyin DURGUT

2018, 591 Pages

In this study, well-known author of 20th century Kazan-Tatar literarue Gabdrahman Epselemov was introduced and a language analyses was carried out on his story “Hikeyeler (Hetér)”.

Our study is made up five sections: Introduction, Grammer Analyse, Text, Dictionary and Conclution. Introduction section consists of two. In the first subsection, the author’s life and literary character is defined. In the second subsection, the stories in the work of art which is the subject of our study are shortly introduced. In the Grammer Analyse section consists a language analyses was carried out in terms of phonetics morphology. Text is composed of two parts. In th first part, Latin alphabet transcription of the original text which is in Cyrillic alphabet is given and in the second part, the text is translated from Tatar Turkish to Turkey Turkish. In the index section, the words in the text are listed a keywords and their Turkey Turkish equivalentents, frequency of use, line numbers are written. In the conclusion section, the result of our study are concluded.

After the conclution section, the resources that we made use of during our study are listed. Finally, some photographs belonging to the author’s life are attached in appendix.

Key Words: Kazan Tatar Language, Gabdrahman Epselemov, Language Analyses, Stories.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. GABDRAHMAN EPSELEMOV	1
1.1.1. Hayatı.....	1
1.1.2. Edebî Kişiliği	5
1.2. HETÉR (HİKEYELER)	16
2. DİL İNCELEMESİ	20
2.1. SES BİLGİSİ.....	20
2.1.1. Ünlüler	20
2.1.2. Ünsüzler	20
2.1.3. Ses Olayları.....	23
2.1.3.1. Yardımcı Sesler.....	23
2.1.3.2 Ses Uyumları.....	23
2.1.3.2.1 Ünlü Uyumları	24
2.1.3.2.2 Ünsüz Uyumu	24
2.1.3.2.3 Ünlü Düşmesi	25
2.1.3.2.4 Ünlü Daralması	25
2.1.3.2.5 Ünsüz Benzeşmesi	26
2.1.3.2.6 Ünsüz Sedahlışması	26
2.2. ŞEKİL BİLGİSİ	26
2.2.1. Yapım.....	26
2.2.1.1 İsimden İsim Yapma Ekleri	27
2.2.1.2 Fiilden İsim Yapma Ekleri.....	30
2.2.1.3. İsimden Fiil Yapma Ekleri.....	32
2.2.1.4. Fiilden Fiil Yapma Ekleri	34
2.2.2. Çekim.....	35
2.2.2.1. İsim Çekimi.....	35

2.2.2.1.1. Çokluk.....	35
2.2.2.1.2. İyelik	36
2.2.2.1.3. Aitlik	36
2.2.2.1.4. Hâl Çekimi.....	36
2.2.2.1.4.1. Yalın Hâl.....	37
2.2.2.1.4.2. İlgi Hâli: -nıŋ / -néŋ, -Ø	37
2.2.2.1.4.3. Yükleme Hâli	37
2.2.2.1.4.4. Yönelme Hâli.....	38
2.2.2.1.4.5. Bulunma Hâli.....	38
2.2.2.1.4.6. Çıkma Hâli.....	38
2.2.2.1.4.7. Eşitlik Hâli	39
2.2.2.1.4.8. Vasıta Hâli	39
2.2.2.1.4.9. Yön Hâli.....	39
2.2.2.1.4.10. Sınırlama Hâli	40
2.2.2.1.4.11. İsimlerde Soru.....	40
2.2.2.1.5. İsim Fiili (Ek Fiil).....	41
2.2.2.1.5.1. Şimdiki Zaman.....	41
2.2.2.1.5.2. Görülen Geçmiş Zaman	41
2.2.2.1.5.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman	42
2.2.2.1.5.4. Şart.....	42
2.2.3. Sıfat.....	42
2.2.3.1. Niteleme Sıfatları.....	43
2.2.3.1.1. Karşılaştırma Derecesi.....	43
2.2.3.1.2. Fazlalık Derecesi.....	43
2.2.3.1.3. Azlık Derecesi.....	43
2.2.3.1.4. En Üstünlük Derecesi	44
2.2.3.2. Belirtme Sıfatları.....	44
2.2.3.2.1. İşaret Sıfatları.....	44
2.2.3.2.2. Sayı Sıfatları	44
2.2.3.2.3. Soru Sıfatları	44
2.2.3.2.4. Belirsizlik Sıfatları.....	44
2.2.4. Zamir.....	44
2.2.4.1. Şahıs Zamirleri ve Çekimi	45

2.2.4.2. İşaret Zamirlerinin Çekimi.....	46
2.2.4.3. Dönüşlülük Zamiri.....	46
2.2.4.4. Soru Zamirleri.....	47
2.2.4.5. Belirsizlik Zamirleri.....	47
2.2.5. Zarf.....	47
2.2.5.1. Yer-Yön Zarfları.....	47
2.2.5.2. Zaman Zarfları.....	47
2.2.5.3. Hal Zarfları.....	48
2.2.5.4. Miktar Zarfları.....	48
2.2.6. Fiil.....	48
2.2.6.1. Şahıs Ekleri.....	48
2.2.6.1.1. - 1. Tip Şahıs Ekleri.....	48
2.2.6.1.2. - 2. Tip Şahıs Ekleri.....	49
2.2.6.2. Fiil Çekimi.....	49
2.2.6.2.1. Bildirme Şekilleri.....	49
2.2.6.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman:.....	49
2.2.6.2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman.....	50
2.2.6.2.1.3. Şimdiki Zaman İfadeli Geniş Zaman.....	50
2.2.6.2.1.4. Kesin Gelecek Zaman.....	50
2.2.6.2.1.5. Belirsiz Gelecek Zaman.....	51
2.2.6.2.2. Tasarlama Şekilleri.....	51
2.2.6.2.2.1. Şart.....	51
2.2.6.2.2.2. İstek.....	51
2.2.6.2.2.3. Gereklilik:.....	52
2.2.6.2.2.4. Emir.....	53
2.2.6.2.3. Fiillerin Birleşik Çekimleri.....	53
2.2.6.2.3.1. Hikâye.....	54
2.2.6.2.3.1.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanda Hikâye: -gan / -gen; -kan / -ken (idé)	54
2.2.6.2.3.1.2. Geniş Zamanda Hikâye: -a / -e idé; -y idé (Şimdiki Zaman İşlevli)	54
2.2.6.2.3.1.2.1. Geniş Zamanda Hikâye: -ar / -er idé; -r idé (Geniş Zaman İşlevli)	54
2.2.6.2.3.1.3. Tasarlama Şekillerinde Hikâye.....	54

2.2.6.2.3.1.3.1. –sa / -se idé (İstek İşlevli)	54
2.2.6.2.3.1.3.2. –sın / -sén idé (İstek İşlevli).....	54
2.2.6.2.3.1.3.3. –ası / -esé idé (Gereklilik İşlevli).....	54
2.2.6.2.3.1.3.4. –rga / -rge idé (Gereklilik İşlevli), -maska / -meske idé (Olumsuz)	54
2.2.6.2.3.2. Rivayet	55
2.2.6.2.3.2.1. Geniş Zamanda Rivayet.....	55
2.2.6.2.3.2.1.1. –a / -e; -y iken (> soru: miken)	55
2.2.6.2.3.2.1.2. –ar / -er; -r iken (> soru: miken)	55
2.2.6.2.3.2.2. Tasarlama Şekillerinde Rivayet: -sa / -se iken.....	55
2.2.6.2.3.3. Şart	55
3.2.6.2.3.3.1. Geçmiş Zamanda Şart.....	55
3.2.6.2.3.3.2. Geniş Zamanda Şart.....	55
3.2.6.2.3.3.3. Tasarlama Şekillerinde Şart	55
2.2.6.3. Tasvir Fiilleri	56
3.2.6.3.1. Yeterlilik	56
3.2.6.3.2. Başlama.....	56
3.2.6.3.3. Sürüş	56
3.2.6.3.4. Bitiş	56
3.2.6.3.5. Yaklaşma	57
3.2.6.3.6. Tezlik	57
2.2.6.4. İsim-Fiiller (Mastar)	57
2.2.6.5. Sıfat Fiiller	58
2.2.6.6. Zarf-Fiiller	59
2.2.6.6.1. Basit Zarf-Fiiller	60
2.2.6.6.2. Birleşik Zarf-Fiiller.....	61
2.2.7. Edatlar	62
2.2.7.1. Bağlama Edatları.....	63
2.2.7.1.1. Bağlayıcılar	63
2.2.7.1.2. Cümle Başı Edatları	64
2.2.7.1.3. Sona Gelen Edatlar	66
2.2.7.2. Son Çekim Edatları	68
2.2.7.2.1. Yalın Halle Bağlananlar.....	68

2.2.7.2.2. Yönelme Haliyle Bağlananlar.....	69
2.2.8. Ünlemler	71
3. METİN	73
3.1. TRANSKRİPSİYON.....	73
3.1.1. Transkripsiyonda Uyulan Esaslar	73
3.2. TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARMA	170
3.2.1. Aktarmada Uyulan Esaslar	170
3.2.2. Aktarmalı Metin.....	170
4. DİZİN	266
4.1. DİZİNDE UYULAN ESASLAR	266
4.2. SÖZ DİZİNİ	266
5. SONUÇ	567
KAYNAKÇA.....	570
EKLER.....	573
ÖZGEÇMİŞ	578

KISALTMALAR

A.: Arapça

bk.: Bakınız.

C: Cilt

çev.: Çeviren

Der.: Derleyen

Doç.: Doçent

Dr.: Doktor

Edt.: Editör

ET.: Eski Türkçe

F.: Farsça

M.: Moğolca

Prof.: Profesör

s: Sayfa

S: Sayı

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

Tat.: Kazan-Tatar Türkçesi

TDK: Türk Dil Kurumu

TDTEA: Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi

TET: Tatar Edebiyatı Tarihi

vb.: Ve bunun gibi

vd.: Ve diğerleri

Yay.: Yayınları

yy.: Yüzyıl

1. GİRİŞ

1.1. GABDRAHMAN EPSELEMOV

Gabdrahman Epselemov, 20. yy. Tatar edebiyatının en tanınmış yazarlarından biridir. Üretkenliğiyle ön plana çıkan Epselemov, birçok tanınmış hikâye ve romanın sahibidir. Yazarlığının dışında yıllarca gazetecilik yapması ve bir dönem milletvekili olması, tanınmasında rol oynayan diğer etkenlerdir. Eserleri yaşadığı dönemde Tatar Türkleri tarafından çok okunmuş, çok beğenilmiştir. Bugün halen, özellikle romanları, herkes tarafından tanınmaktadır.

1.1.1. Hayatı

Meşhur yazar, gazeteci ve siyasetçi Gabdrahman Epselemov, 28 Aralık¹ 1911'de eski Penza ilinin Krasnosdlobosk ilçesi Eski Allagöl köyünde doğmuş, köylü bir ailenin çocuğudur (TDTEA, 2001: 466).²

Babasının adı Safa, annesinin adı Zöhre'dir. Altı kardeşin en büyüğüdür. Çocukluğunu doğduğu köyde geçiren Epselemov, ilkokul 3. sınıfı köy mektebinde bitirdikten sonra 1923 yılında Moskova'ya babasının yanına gitmiştir. Burada ilk olarak N. Nerimanov adındaki 27 numaralı Tatar Okulunda okumuş. Burada okurken ilk yazarlık faaliyetlerine başlamıştır. Musa Celil'in muharrirliğini yaptığı *Oktyabr Balası* (Ekim Çocuğu) dergisi ve Tatar kütüphanesine bağlı oluşturulan edebî daireye dâhil olmuş. İlk olarak şiirler yazmış, ardından hikâyeler, piyesler yazarak kendini denemiştir (Veliyeva vd., 2009: 99).

1929 yılında liseyi bitirmiş ve ardından 1930 yılında fabrika okulunda okumaya ve çalışmaya başlamıştır. Akşam okuluna devam etmiş ancak bitirememiştir. 1936 yılında Akşam Edebiyat Enstitüsünde okumaya başlamış ve ikinci yıldan itibaren normal eğitime geçmiş, bu yüzden de işini bırakmak zorunda kalmıştır. 1940 yılında Kazan'a çalışmaya gönderilmiş. Sovyet Edebiyatı Dergisinin

¹ TDTEA'da doğum günü verilmemiştir. Biz bu tarihi mezar taşından öğrendik.

² "Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatı Antolojisi" adlı ansiklopedide yazarın adı Abdurahman Abselemov olarak geçmiştir. Yazarın adı Rusça kaynaklarda ise Abdurahman Absalyamov olarak geçmektedir. Biz bu çalışmamızda yazarın adını, Tatar Türkçesindeki kullanımı olan Gabdrahman Epselemov olarak kullanacağız.

genel yayın yönetmeni olarak bir yıl bile çalışmadan Kızılordu'ya alınarak savaşa gönderilmiştir (Absalyamova, 2011: 9-10).

1930'lu yıllarda yaşanan Represiya döneminde Epselemov'un babası Safa Epselemov (1885-1937) gulak³ olduğu iddiasıyla tutuklanmış, 58. maddeden hüküm giymiş ve sürgün edilmiştir.⁴ Bu olayın sebebiyse, Yazarın gelini Svetlana Absalyamova'nın aktardığına göre: O yıllarda yazarın babasının montların baş ve omuz kısımlarına takılan derilerin imalatını yapması ve bundan dolayı diğer köylülere nazaran daha zengin olması ve Sovyet yönetimi tarafından gulak olduğu sanılmıştır. Aslında kendisi de sıradan bir köylü olmasına rağmen bir yanlış anlaşılmaya kurban gitmiştir.

G. Epselemov hayatı boyunca bu olay hakkında hiç konuşmamış, adeta bu olayı yok saymıştır. Onun hayatını anlatan hiçbir kaynakta da bu olaya rastlayamamaktayız. Bu durum onun rejime olan bağlılığını ve rejimle ters düşmekten korktuğunu göstermektedir.

Hatta gelini, Gabdrahman Epselemov'un cuma günleri Kur'an okuyup namaz kıldığından; ancak bunu evinde herkesten gizli bir şekilde yaptığından bahsetmektedir.

Albina Absalyamova, fabrika kayıtlarına baktığında büyük dedesiyle ilgili bazı bilgilere ulaşır. Buna göre:

28 Ekim 1933'te tutuklanmış ve mahkemece üç yıl kuzeye (Sibirya'nın Kuzey Buz Denizi kıyılarında kalan bölgesi) sürgün edilmiş. Bu süreyi doldurunca Moskova'daki işine geri dönmüş. 1937 yılında ikinci kez tutuklanmış ve 58. maddeden on yıl hüküm giymiş. Eşiyle birlikte Uzakdoğu'ya sürülmüş ve burada ölmüştür. 1997 yılının kasım ayında davanın tekrar görülmesinin ardından aklanmıştır (Absalyamova, 2012: 117).

³ "Gulak" Çarlık Rusya döneminde büyük arazi sahibi, kırsal kesimde yaşayan zenginlere verilen isimdir. Ekim Devriminin ardından halkın mallarını ele geçirmek ve halkı ezmek, devrim karşıtı olmak suçlarından Sovyet mahkemeleri tarafından sürgün ve idam cezalarıyla cezalandırılmışlardır.

⁴ Represiya, Stalin döneminde uygulanan yoğun baskı ve sindirme dönemidir. 58. madde birçok Türk aydının da hüküm giydiği "karşı devrimci olma", "Turan devleti kurmaya çalışma" gibi fıkraların da bulunduğu maddedir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Buran, 2011)

Gabdrahman Epselemov'un üç erkek kardeşi savaşta hayatını kaybetmiş, kız kardeşleri de Moskova'ya yerleşmiş ve orada yaşamışlardır (Absalyamova, 2012: 117).

Epselemov'un öz geçmişine baktığımızda çocukluk ve gençlik yıllarının halkın içinde, köyde, fabrikalarda, fabrika okulunda, edebiyat enstitüsünde geçtiğini görüyoruz. Bu yaşantısı onun erken dönem eserlerine de yansımıştır.

1941 yılının Ağustos ayında savaşa giden Epselemov, önce Karelya cephesinin deniz birliğinde havan topçusu çavuşu olarak, ardından 1943 yılının yazından 1945 yılı mayısına kadar bu cephede çıkan *Vatan Öçén Sugışka* (Vatan İçin Savaş) adlı Tatarca gazetesinin sekreteri görevinde, 1945 yazından 1946 yılının nisan ayına kadar Uzakdoğu'daki *Stalin Sugışçısı* (Stalin Askeri) adlı cephe gazetelerinde bir çok görevde çalışmıştır (Veliyeva vd. , 2009: 99).

Savaş yılları onun en fazla üzerinde durduğu, en fazla esinlendiği, kendisini en fazla etkileyen yıllar olmuştur. Savaş yıllarında uzun süre insanları gözlemleme ve tanıma fırsatı bulmuştur. Bütün bu gözlem ve tecrübelerini günlüklerine kaydetmiştir. Savaş yıllarından sonraki eserlerinde de savaş ve kahramanlık konularında yazmaya devam etmiştir.

Savaş bittikten sonra, daha önce, edebiyat enstitüsünün dördüncü sınıf öğrencisiyken Özbekistan'a teknik görev için gönderildiği zaman tanıştığı Rusça öğretmeni Magina İzmayilova- Çumarina Epselemova ile evlenmiş. Bulat adında bir oğlu ve Lele adında bir kızı olmuş. Gabdrahman Epselemov çocuklarıyla zaman geçirmeyi çok seven biri olmuştur. Lele Epselemova İngilizce öğretmenidir ve Moskova'da yaşamaktadır. Bulat Epselemov pedagog olmuş, 1995 yılının mayısında henüz kırk sekiz yaşındayken Kazan'da hayatını kaybetmiştir (Absalyamova, 2012: 118-119).

Hayatı boyunca eşinden çok büyük destek görmüştür. 1964 yılında kısmi felç geçirdiğinde Magina Hanım daktilo kursuna gidip onun eserlerini daktilo etmiş, ilk düzeltmelerini yapmıştır. Ona çok iyi bakarak iyileşmesini sağlamıştır. Şair Zeki Nuri, Magina Epselemova için "Demir Magina" lakabını uygun görmüştür. Birçok arkadaşı da ona bu lakapla hitap etmiştir (Absalyamova, 2012: 121).

Savaşın ardından Sovyet Edebiyatı dergisinde genel sekreter olarak çalışmaya başlamış ve yazarlık faaliyetlerini hızlandırmıştır. Cumhuriyet Barış Komitesinde çalışmış, 22 Mart 1962'de Kazan milletvekili olmuştur. Milletvekili günlüklerinde onun insanlar için büyük bir titizlikle çalıştığını görmekteyiz. Görevi boyunca yazar arkadaşlarının sıkıntılarını da çözmüş ve onlara birçok konuda destek olmuştur (Absalyamova, 2006: 10).

Yazarlığın dışında döneminin sosyal ve siyasi hayatında da aktif olarak görev almıştır. SSCB'nin 6. dönem üst Sovyet vekili olmuş, uzun yıllar Tataristan Yazarlar Birliğinde çalışmış, Kazan Utları ve Milletlerin Kardeşliği dergilerinde yönetici olarak çalışmıştır. Cephedeki ve Tatar edebiyatındaki çalışmaları için Lenin Nişanı, Ekim Devrimi, Hizmet Kıızıl Bayrağı ve Kıızıl Yıldız Madalyaları ile ödüllendirilmiştir (Veliyeva vd. 2009: 101).

Kazan'da ailesiyle birlikte birkaç komünal evde yaşadktan sonra, 1956 yılından ölümüne kadar Mayakovski sokağı 26 numarada, yazarlar için tahsis edilen, apartmanın 92 numaralı dairesinde yaşamıştır. Evinde bugün gelini ve torunları yaşamaktadır. Epelemov'un çalışma odası ve özel eşyalarının bir kısmı bu evde, olduğu gibi korunmaktadır.

Hayran mektuplarının çok fazla olmasından dolayı posta teşkilatı tarafından posta kutusu sökülerek yerine büyükçe bir posta kutusu koyulmuş. Bu posta kutusu da henüz eve girmeden büyük bir yazarın evine geldiğini hissettirmektedir.

Kırk yaşından itibaren iki kalp krizi ve üç kısmi felç geçiren Gabdrahman Epelemov 7 Kasım 1979'da Kazan'da vefat etmiştir. Ölümünden bir gün önce bile yazı masasının başında edebiyatla uğraşmıştır (Absalyamova, 2012: 124). Mezarı Kazan'daki Tatar mezarlığında bulunmaktadır. Oğlu Bulat ve eşi Magina da ölünce onun yanına gömülmüşlerdir.

Doğumunun yüzüncü yılında Kazan'da ve Moskova'da çeşitli etkinliklerle anılmıştır. Moskova'daki toplantıya yazarın ailesi, arkadaşı Musa Celil'in kızı Çulpan ve birçok önemli isim katılmıştır. Yazarın torunu Albina Absalyamova da dedesi hakkında yazdığı *Nikogda Ne Ugasnet* (Asla Söndürmeyeceğiz) adlı kitabı tanıtmıştır (www.kazantime.com: 25.12.2011).

“Ak Çiçekler” romanı tiyatroya uyarlanmış ve Kazan’daki anma etkinliklerinde sergilenmiştir. Oyunu, torunu Albina Absalyamova ve Tataristan Cumhurbaşkanı Rustam Minnihanov birlikte izlemişlerdir.

Doğumunun doksanıncı yıl dönümünde Kazansu Irmağı boyundaki yeni sokağa onun adı verilmiştir (Möhemedova, 2001: 6). Kazan Kremlinine kendisi için bir kitabe dikilmiş, doğduğu köydeki evi de müzeye çevrilmiştir.

1.1.2. Edebî Kişiliği

Gabdrahman Epselemov, 20. yy. Tatar edebiyatının en çok okunan ve beğenilen yazarlarından biridir. Hikâyeler ve romanlar yazmış, özellikle de romanları çok beğenilmiş, kendisine büyük bir şöhret kazandırmıştır.

Tatar hikâye ve romancılığının gelişiminde Gabdrahman Epselemov’un büyük bir yeri vardır. Onun yazar olması hiç de kolay olmamış. Yazarlığa o, ciddi izlenimler ve tecrübelerle dolu yollar ve yılların ardından ulaşmıştır. Yazar, yeteneğini M. Gorki Edebiyat Enstitüsünde kazandığını düşünse de onun bu yüksek yeteneği çocukluğundan itibaren oluşmaya başlamış. Yazarlık kıvılcımları çocukluk ve gençlik hatıralarında ortaya çıkmaya başlamış. Etrafındaki dünyayı, ana dilini, türkülerini, halk hikâyelerini, halk kahramanlarını özümseyerek bu işe başlamıştır (Zakirova, 2008: 8).

Yazar oluşundaki etkenleri anlatırken “Şimdi açıkça söylemeliyim ki; halk hikâyeleri, halk türküleri benim yazar oluşumda büyük rol oynadı.” (Möhemedova, 2001: 6) sözleriyle de halk edebiyatının kendisi için ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır.

Çocukluğunun geçtiği köydeki evinin bulunduğu sokağın adı Tukay’dır. Çocukken onun kim olduğunu ve neden o sokağa adının verildiğini bilmeden yaşamış, ilkokul çağlarında onu okuma ve tanıma fırsatı bulmuştur. Tatarların bu büyük şairinin şiirlerini hayranlıkla okumuştur (Möhemedova, 2001: 7).

Çocukluğundan itibaren kendisini edebiyat alanında en çok etkileyen yazarın Tukay olduğunu söylemiş. Tukay’ın “Ana Dil” adlı şiirini defalarca, heyecanla okuduğunu belirtmiştir. Tukay sayesinde memleketinin pek çok masal, hikâye ve

manilerini tanıyan Epselemov, hayat yolunu seçmesinde Tukay'ın rolünün çok büyük olduğunu ifade etmiştir. Onun eserlerinde yarattığı tipler halk arasından kişilerdir. Bunda Tukay'ın etkisini görmek mümkündür. Georgiy haçıyla ödüllendirilen, dayısı İbrahim'in 1. Dünya Savaşında gösterdiği kahramanlıkları anlatması da ilk edebî çalışmalarına ilham kaynağı olmuştur (Absalyamova, 2006: 7-8).

Edebiyat enstitüsünde okurken şiire merak sarmıştır. Kendisinin yayımlanan ilk şiiri, arkadaşı Musa Celil'in editörlüğündeki *Oktyabr Balası* (Ekim Çocuğu) dergisinde çıkan *Enver Tégérmené* (Enver Değirmeni) olmuştur. 1937 yılında Sovyet Edebiyatı dergisinde *Mahinur* adlı hikâyesi yayımlanınca arkadaşı Musa Celil *İki Epselem* adlı bir eleştiri şiiri yazmış ve Epselemov'un tanınmasını sağlamıştır.

İki Epselem

Bir hikâye yazdı bu yıl

Epselemov Epteri.

“Doğruluk” diye yazmıştı

Olup çıktı eğri

Lakin güzel, uzun boylu

Onun son “Maynur”u,

Maynur’a sözüümüz yok

Yüzlerinde ay nuru (Möhemmedova, 2001: 14)

Edebiyat enstitüsünde öğrenci iken oldukça fazla eser vermiştir. Bu eserler:

Mahinur (Mahinur) Hikâyesi, 1937; Bérénçé Hatın Saylavçı (İlk Kadın Seçmen) Hikâyesi, 1938; Ütkende (Geçmişte) Hikâyesi, 1938; Behét Koyaşı (Saadet Güneşi) Hikâyesi, 1939; Batırlık (Kahramanlık) Hikâyesi, 1939; Kileçek Béznéké (Gelecek Bizimdir) piyesi, çeşitli makaleler, eleştiriler ve derlemeler. Bu hikâyeleri “Behét Koyaşı (Saadet Güneşi)” adlı hikâye kitabında toplanmıştır (Absalyamova: 2011).

Moskova'dan ayrılıp Kazan'a yerleşmesinde de Celil'in büyük rolü vardır. “Kazan'a git Abdrahman, Gabdrahman olursun!” diyerek Kazan'a yerleşmesi hususunda kendisine önemli bir tavsiye vermiştir (Möhemmedova, 2001: 15).

Kazan'a yerleştikten sonra, ilk zamanlar insanların kendisine uzak durduğunu, zamanla diğer yazar ve şairlerin kendisine alıştığını ifade eden Epselemov, özellikle Gazi Kaşşaf'la güzel bir yakınlık kurduğundan, ailece de sıklıkla görüşüklerinden ve yazarlık konusunda kendisine önemli desteği olduğundan bahseder (Möhemedova, 2001: 17).

Kazan'a gelişinden kısa zaman sonra orduya çağırılır ve kendisi için 2. Dünya Savaşı'nın zorlu günleri başlamış.

Savaş yıllarında cephede uzun zaman geçiren Epselemov, önceleri edebiyat için zaman olmadığını söylese de yine de daha sonraları edebiyattan uzak kalamamıştır. Karelya ormanlarında edebiyat için kendisinde eksik olan şeyleri tamamladığını söyleyen Epselemov, savaş gazeteciliği sayesinde birçok insanla birlikte olduğunu ve onları tanıma imkânı bulduğunu ifade etmiştir (Absalyamova, 2012: 118).

Epselemov'un gerçek edebî faaliyetleri *Tönyak Balkışı* (Kuzey Işıkları) ve *Sugış Turında Hikeyeler* (Savaş Hakkında Hikâyeler) kitaplarında başlamıştır. Bu kitapları, savaş yıllarında yazmış olduğu "Kartal Nesli, Ölümünden Güçlü, Kahramanlık Taşı Deler, Dört Kahraman, Çavuş İlyasof, Kısa Dalgada" adlı hikâyeleri oluşturmaktadır. Ayrıca savaş yıllarında birçok makale de yazmıştır. Bu hikâyeler kendisinin ileride yazacak olduğu "Gazinur, Altın Yıldız, Ebedi İnsan" gibi büyük eserlere ilham kaynağı olmuştur (Absalyamova 2006: 5).

Savaş yıllarında yazdığı bazı hikâye ve denemeler Kızıl Tataristan gazetesinde yayımlanmıştır: "Babalı Oğullu" Temmuz 1943, "Büyüklük" Eylül 1944, "Uzak Doğuda" Ekim 1944, "Mançurya'da" Eylül 1945. Bunların haricinde gazeteye gönderilmiş başka yazıları da vardır. Bu yazılarda bizlere savaşın bütün bölümlerini büyük bir ustalıkla resmetmiştir. Bu hikâyelerden en ilginç olanı "Babalı Oğullu" hikâyesidir. Bu hikâyede yazar, farklı cephelerde savaşan baba ve oğulun mektuplaşmalarını konu edinmiş, her iki neslin gözünden insanların savaşı görmelerini sağlamıştır (Tehdudinov ve Hammatov, 1990: 63).

Savaş onun yazarlık gücüne büyük fayda sağlamış, edebiyatındaki temaların önemli bir kolunu oluşturmuştur. Bu temada yazdığı eserlerinde yazar, Sovyet insanının savaşta gösterdiği kahramanlıkları hikâyelemekle birlikte, bu

kahramanlıkların sosyal etkilerini açıklamaya, eserlerdeki kahramanların şahsi özelliklerini göstermeye, onların karakterlerindeki milli ve evrensel özellikleri anlatmaya büyük önem vermiştir (Veliyeva vd. , 2009: 100).

Savaş teması ilk olarak Karelya cephesine ithafen yazdığı “Ak Geceler” adlı hikâye kitabında kendini göstermiştir. Ardından bu temayı “Altın Yıldız” ve “Gazinur” adlı romanlarında da görmekteyiz.

Ak Tönner (Ak Geceler) ve *Altın Yıldız* (Altın Yıldız) romanları Sovyet Edebiyatı içinde savaş temasını işleyen en önemli eserler arasında gösterilmiştir. *Gazinur* romanını ise okurlar, yazarlar ve eleştirmenler çok beğenmiş, bu romana karşı ayrı bir sıcaklık duymuşlardır (TET, 1985, 383).

Altın Yıldız 1948 yılında tamamlanmış, 1949 yılında Sovyet Edebiyatı dergisinde yayımlanmıştır. Tataristan Kitap Neşriyatı tarafından ilk etapta 5000 adet basılmıştır. Kitap, okurların büyük bir ilgisini görmüş, 1952-1953 yılları arasında altı kez Tatarca ve Rusça olarak yayımlanmıştır. Bundan başka; Rumence, Ukraynca ve Lehçe’ye çevrilmiş ve aynı zamanda Özbek Türkçesi ve Uygur Türkçesine de aktarılmıştır (Absalyamova, 2012: 120).

Esir kampında geçen *Meñgélék Kéşé* (Ebedi İnsan) romanında da güçlü karakterler aracılığıyla gestaponun tüm dehşetini gözler önüne sermiş ve bu karakterlerin o zulme nasıl dayandığını ve onunla nasıl mücadele ettiğini büyük bir ustalıklarla anlatmıştır. Sovyet insanların tipik özellikleri, komünist düşünceleri bu eserdeki kahramanlar aracılığıyla vücuda getirilmiştir (TET, 1985: 384).

Gazinur eseriyle ilgili yazar: “Bu eserle ilgili düşünmeye savaş yıllarında başladım. Gazinur Garifullin öldükten sonra Sovyet Kahramanı ünvanını alınca onu tanıdım. Onun hikâyesini duyunca hemen zihnimde yazma fikri belirdi. Gazi savaş kazanmış demektir. Yani savaş kazanmış nur. O göğsünü bombaya siper ederek ölmüş büyük bir kahramandı. Böylelikle romanın ismi hemen ortaya çıktı.” demiştir (TET, 1985: 383).

Yazar Gazinur romanını yazarken büyük bir titizlikle çalışmıştır. Onun yaşadığı köye gitmiş, ailesiyle görüşmüş, mektuplarını okumuş, hakkındaki bütün raporları incelemiştir. Sonunda da ortaya çok beğenilen ve yazıldığı dönemde övgüler kazanan bir eser çıkmıştır.

Daha sonraları Epselemov, savaş konusundan uzaklaşarak işçiler hakkında roman yazmayı planlamıştır. Bunu yapmak yazar için pek de zor olmamıştır. Moskova fabrikalarında geçirdiği günlerde edindiği birikim kendisine yeterince yardımcı olmuştur. Bununla ilgili olarak da *Sünmes Utlar* (Sönmez Ateşler) romanını yazmıştır.

Yazar, işçi temasını yazması hakkında “İşçi temasını yazan birçok yazar bana bu konuda ışık tuttular. Ben onların eserlerini okumakla kalmadım, aynı zamanda onların tecrübelerinden de yararlandım. On yıl boyunca Moskova fabrikalarında işçi ve usta olarak çalıştım. Eğer böyle olmasa işçi temasına bu kadar tutunamazdım.” (Zaripov, 1988: 21) diyerek bu temadaki başarısının sebebini ortaya koymuştur.

Eser, Tatar halkı tarafından büyük bir ilgiyle karşılanmış ve Kazan’daki Lenin Devlet Kütüphanesine her kitaptan on adet alınırken bu yoğun ilgi neticesinde “Sönmez Ateşler” romanından yirmi altı tane daha alınmıştır. Buna rağmen kitabı okuyabilmek için insanlar günlerce sıra beklemek zorunda kalmıştır. (Absalyamova, 2006: 11).

Bu roman Gabdrahman Epselemov’a 1959 yılında Tukay ödölünü kazandırmıştır (Pustovar, 2011: 19).

Okurlar tarafından bu kadar ilgi görmesi, halkın onun eserlerinde kendi hayatını bulmuş olması olabilir. Çünkü yazar eserlerinde daima halka yer vermiş, kahramanlarının kişiliklerini ve duygularını çok güzel bir biçimde işlemiştir.

“Gabdrahman Epselemov romanlarında kahramanların kendine has özelliklerini, karakterlerini, canlı portrelerini resmetmede oldukça başarılıdır. Onun kahramanları canlı bir tip, karakter olarak gözümüzün önünde canlanmaktadır. Biz onların içindeki ruh halini görebiliyoruz. Psikolojik durumlarını sezebiliyoruz. Karakterleri arasında da ayırım yapmaz. İster düz işçi olsun ister mühendis, hepsinin hayatını anlatmada ayrı ayrı özen göstermektedir.” (Heyri, 1960: 171)

Epselemov’un edebiyatına yön veren bir başka etkense hastane günleri olmuştur. Geçirdiği kalp krizleri ve ciddi rahatsızlıklarından dolayı hastanelerde uzunca bir zaman geçirmiştir. Hastanede yattığı günlerde de –yasak olmasına rağmen- edebiyatı hiç bırakmamıştır. Onun en ünlü romanı olan *Ak Çeçekler* “Ak Çiçekler” üçüncü kez hastaneye yatmasının ardından tamamlanmıştır. Bu eserinde

yazar tıp insanlarını bir aşk hikâyesi etrafında konu edinmiştir (Absalyamova, 2006: 12).

Doktorlara karşı sevgi beslediği de savaş yıllarındaki günlüklerinden anlaşılmaktadır. İlk kez doktorların eline Karelya’da düşmüştür. Bu romanın ortaya çıkmasındaki ilk kıvılcımlar o zaman belirmiştir. Altın Yıldız ve Gazinur’da bahsettiği doktor konuları da buradan gelmektedir. Ancak bu romanlarda sağlıkçıların hayatı tam olarak anlatılmamıştır. Bunun için Ak Çiçekler’i beklemek gerekmiştir (TET, 1985: 384-385).

Bugün bir Tatar’a Epselemov’u sorduğumuzda ilk aklına gelen “Ak Çiçekler” romanı olmaktadır. Edebiyatla ilgisi olan her Tatar Gülşehide ve Mansur’un aşk hikâyesini bilmektedir. Belki edebiyatının ustalık eseri olduğundan, belki de aşk konusunu gerçek insanlar üzerinden anlatmasından böyle olsa gerek, bu roman, yazarın bugün de tanınmasını sağlamıştır.

Yeşél Yar (Yeşil Sahil) romanında okul, öğretmen hayatını ahlaki değerler ve problemler çerçevesinde suretlendirmiştir. *Miña Untugız Yeş İdé* (Ben On Dokuz Yaşındayken) romanında öğrenciler arasındaki evrensel dostluk konusunu anlatmıştır. *İdél Hikeyeté* (İdil Hikâyesi) adlı romanında heveskâr bir ressamın sanatındaki sevinçleri, üzüntüleri anlatmıştır. Bu romanlarında yazar o dönemin hayat gerçekliğini türlü açılardan ortaya koymuştur. Bu eserler de onun edebiyatının tematik yönden ne kadar zengin olduğunu ortaya koymaktadır (Veliyeva, 2009: 101).

İdil Hikâyesi adlı eserinde kendi hayatının son dönemindeki hastalıkları ve acıları romanın ana karakteri üzerinden anlatmıştır. Örneğin eserin ana karakteri Ruşad hastalıktan dolayı sol eliyle resim yapmak zorunda kalır. Kendisi de hayatının son döneminde kısmi felçten dolayı sol eliyle daktilo kullanmak zorunda kalmıştır (TET, 1985: 391).

Agıla Bolıt (Yayılıyor Bulut) romanını Epselemov, hastalıklarına rağmen, şaşırtıcı bir fizik ve olgunluk gücü göstererek yazmıştır. Bu romanda yakın arkadaşı Musa Celil ve onun silah arkadaşlarının başından geçenleri onları yücelterek anlatmıştır. (TET, 1985: 390)

Bu çalışmamızda incelemeye aldığımız *Hetér* (*Hikeyeler*) adlı hikâye kitabı yazarın 1943 yılından 1975 yılına kadar yazmış olduğu hikâyelerin toplandığı bir

derlemedir. Hikâyelerin konularına ve karakterlerine baktığımızda romanlarıyla paralellik gösterdiğini görmekteyiz. İlk olarak savaş teması, ardından işçi teması, son dönemde ise eskiye özlem ve dönemin toplum hayatı hikâyelerde anlatılmıştır. Edebî hayatının hemen hemen bütün evrelerini görebildiğimiz bu kitapta yazarın zaman içinde değişen temalarını ve yazarlık gelişimini görebilmekteyiz.

Gabdrahman Epselemov, gerek kişiliğiyle gerekse kalemiyle Tatar Edebiyatının önemli isimlerinden biri olmayı başarmıştır. Köyde büyüyüp ardından Moskova fabrikalarında çalışması onun kişiliğinin ve yazarlığının halkçı bir çerçeveye yerleşmesini sağlamış ve eserlerindeki karakterleri yaratmasında ona fazlaca yardımcı olmuştur. Ardından 2. Dünya Savaşında cephede geçirdiği günler ona kendi deyimiyle, edebiyatında eksik olan şeyi vermiştir.

Cephede ve savaştan sonraki ilk yıllarda yazmış olduğu eserler askerlik ve kahramanlık konularıyla ilişkilidir. Bu eserlerin kahramanları çevresindeki insanlardan doğmuş oldukları için hepsi çok iyi oturmuş karakterlerdir. Özellikle cephedeki gazeteciliği sırasında birçok insanla haşır neşir olması, onların hikâyelerini öğrenmesi bunda önemli bir etkidir.

Evlendikten sonra onun ciddi bir biçimde aşk konularını işlemeye başladığını ve bu konuda da oldukça başarılı olduğunu görmekteyiz. Bunda en önemli etkeninse, bir aşk evliliği yaptığı, eşi Mahinur Hanım olduğunu söyleyebiliriz. Mahinur Hanım da eşinin ölümünden sonra hiç evlenmemiş ve kendisine talip olanlara “Altını bakıra değişmem!” (Absalyamova, 2006: 7) cevabıyla eşine olan sevgisini ortaya koymuştur.

“Gabdrahman Epselemov’un eserlerindeki karakterlere bakacak olursak, Moskova metrosunu yapan işçilerden, Karelya’da savaşan kahramanlara, Fergana Çölünü ıslah edenlerden, Tataristan petrol işçilerine kadar herkesi görebiliriz. Onu partinin 22. kongresi⁵ üzerine Rusça ve Tatarca makale yazarken de Tatar ve Rus yazarlar üzerine makale yazarken de görebiliriz” (Mostafin, 1964: 128).

⁵ 1963 yılında Moskova’da düzenlenen büyük siyasi kongredir. Gabdrahman Epselemov bu kongrede milletvekili olarak Tataristan’ı temsil etmiştir. Bu kongredeki izlenimleri üzerine bir makale yazmış ve bu makale Sovyet Edebiyatı Dergisinde yayınlanmıştır. bk. Sovyet Edebiyatı Dergisi, Kasım Sayısı, 1963, 3-10 s.

“Epelemov’un kitaplarının okurları çok etkilemesinin birçok sebebi vardır: Birincisi, o hayatı çok iyi bilmektedir. İkincisi, hayatı gözlemleyerek öğrenen biri değil hayata aktif olarak katılmış, yenilik için, büyük idealler için mücadele eden biridir. Üçüncüsü, onun kahramanlarının çoğu, gençler, gençlik aşkıyla, gençlik hayalleriyle yanıp tutuşanlar, romantiklerdir. Üçüncü sebep sadece bizim ülkede değil bütün Sovyetler Birliğinde okurları etkileyen bir durumdur. Sovyet gençlerinin elinden düşürmediği “Altın Yıldız” romanında vatan için savaşan gençleri veya Kazan fabrikalarında çalışan coşkulu Urazmetovları resmettiği “Sönmez Ateşler”i veya birçok insanın hayatını koruyan ak giyimli insanların, doktorların, hayatını anlattığı “Ak Çiçekler” romanını alınız; savaş hakkında, işçiler hakkında, insan sağlığını koruyanlar hakkında yazılmış kitaplardır. Hayatın türlü yanlarını, türlü yönlerini anlatan eserlerdir. Ancak onların hepsini bir tek şey, Epelemov’un yürek sıcaklığı birleştirir. Yazarın kişilere gösterdiği coşkun duyguları birleştirir, bu yüzden de insan onları sakin duygularla, soğukkanlılıkla okuyamaz. Bir romanı ya da hikâyeyi okurken ana karakteri takip etmeye çalışırız. Bence bir eserin ana karakteri yazarıdır. O, ne kadar zengin hayal gücüne sahip olursa, ne kadar çok yönlü, ne kadar yaratıcı olursa onun eseri de bir o kadar derin, o kadar akıllı, o kadar zengin içerikli olur. Onun eserlerinin böyle olduğunu, arkadaşı Musa Celil’i anlattığı “Yayıl Bulut”, Lenin’in gençlik yıllarına ve devrime bağışladığı “Gök Kükrer”, öğretmenlerin hayatını anlattığı “Yeşil Yar” romanlarında da görebiliriz” (Ahunov, 2001: 57).

Yazar ayrıca, Fadayev’in “Genç Asker”, Kazakeviç’in “Oder’de Yaz”, Gaydar’ın “Timur ve Ordusu”, Novikov-Priboj’un “Bahadır Karab” romanlarını; Çehov, Moupasant, Gaydar, Leskov, Prişvin, Mamin-Sibiriyak, Jack London’ın hikâyelerini Tatarcaya tercüme etmiştir (Absalyamova, 2012: 122).

Gabdrahman Epelemov’un herkes tarafından kabul edilen en önemli özelliğinin çalışkanlık olduğunu, onu tanıyan yazar arkadaşlarının kendisi için yapmış olduğu yorumlardan anlayabiliriz.

“Gabdrahman Epelemov yetenekli biriydi. Herhangi birimize, genç ya da yaşlı yazarlara, Gabdrahman Epelemov nasıl biriydi, nasıl bir yazardı diye sorulsa, hepimiz onun için gözü kapalı şöyle deriz: Onun gibi çalışkan, onun gibi yumuşak gönüllü, yardımsever ikinci bir kişiyi bulmak, edebiyat meselelerinde onun gibi

prensipli, adil ikinci bir kişiyi bulmak mümkün mü ki? Karakterindeki bu güzel özellikler onun romanlarında, hikâyelerinde, ünlü makalelerinde kendini göstermektedir” (Ahunov, 2001: 58).

Bir toplantıda genç edebiyatçılara:

“Aklınızdan çıkarmayın. En büyük yetenek bile çalışma olmadan bir işe yaramaz. Yazarlık başarısının yüzde biri yeteneğe, yüzde doksan dokuzu çalışmaya bağlıdır. Çalışmak, çalışmak ve çalışmak: genç bir yazara ilk olarak bu gerekmektedir.” Gabdrahman Epselemov’un başarısının sırrı onun bu sözlerinden anlaşılmaktadır. Onun için çalışkanlık bakımından Tatar yazarları arasında ilk sırada yer alır desek hiç de abartmış olmayız. Bunun delili olarak da savaş sonrasında yazdığı altı büyük romanı, iki büyük altı küçük hikâye kitabını, yayınlanmış makale ve eleştirilerini, tercüme ettiği eserleri gösterebiliriz (Mostafin, 1964: 127-128).

Gabdrahman Epselemov’un hızlı ve çok yazması, toplumsal meselelere de aktif olarak katılması okurları ve başka yazarları da şaşırtmıştır. 50. doğum günü münasebetiyle yazar arkadaşları ortaklaşa bir kutlama mektubu kaleme almış⁶, mektupta kendisini “Komünist Çalışma Öncüsü” olarak adlandırmışlardır. “Yazarlara böyle bir unvan veriliyor olsaydı buna en çok Epselemov layık olurdu. Onu sadece aktifliği ve üretkenliğiyle ifade edemeyiz. Aynı zamanda okurların gönlüne girebilmiş bir yazardır. Bundan birkaç yıl önce “Komsomolets Tatarin” gazetesinin yaptığı ankette okurlar tarafından en beğenilen yazar seçilmiştir. Onun ne kadar popüler olduğunu eserlerinin tirajından da anlayabiliriz.” (Mostafin, 1964: 129)

“Gabdrahman Epselemov’un eserleri Sovyetlerin birçok diline çevrilmiştir. Avrupa’da onun kitapları Fransızca, Lehçe, Fince basılmıştır. 1971 yılı verilerine bakınca, yazarın eserleri Sovyet halklarının farklı dillerinde kırk iki kez basılmış, daha sonra da bu sayı daha da artmıştır. 1971 yılında onun eserlerinin toplam tirajı yedi milyonu aşmıştı. Epselemov, Tatar yazarlar arasında eserlerinin Rusça basılma sayısı bakımından Gabdulla Tukay’ın ardından ikinci sırada yer almaktadır. Tatar

⁶ Yazarın 50. yaş günü kutlama mektubu ve mektubun sonrasında Hesên Heyri’nin onun hayatını ve edebiyatını anlattığı övgü dolu makalesi Sovyet Edebiyatı dergisinde yayınlanmıştır. (Sovyet Edebiyatı Dergisi, Ocak Sayısı, 1962: 104-111 s.)

Sovyet yazarları arasında en beğenilerek okunan yazar olması onun için büyük bir gurur değil midir?" (Ahunov, 2001: 59).

Bütün bu özellikleri Epselemov'un ülke çapında çok okunmasını ve beğenilmesini sağlamıştır. Eserleri birçok dile de çevrilerek onun Tataristan'dan ibaret bir yazar olmaması hatta Sovyetler Birliği dışına ulaşması sağlanmıştır.

Hesen Tufan "Tatar Edebiyatında, en ağır yıllarda, Epselem kendi başına on yıl boyunca, Tatar halkını Tatarcanın yanında tutmayı başardı." (Möhemedova, 2001: 36) diyerek onun Tatar Türkçesi ve edebiyatı için ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamıştır.

Hesen Tufan Gabrahman Epselemov için övgü dolu bir şiir yazmıştır:

Gabrahman Epselemov'a

*Çetin zamanda geldin, kıymetlimiz
Edebiyata sen, öndeki meydana.
Ana yurdun kitap rafları
Beklemediğinde, boş kaldığında,
"Mavi Şallar" rüzgârda uçtuğunda
"Bizim Günler" sobada yandığında*

*Gönül gözün gördü bu halleri
Gördü, fakat öylece kalmadın
Yorgunları değiştirir gibi
Ortaya çıktı az mı romanın.*

*Sen ne kadar çok yazsan,
Ne kadar ışıldayıp yaşasan
Ana dilini sevenlerin sayısı
O kadar da artar, Epselem!*

*Bundan sonra da böyle
Işıldayarak yaşayıp,
Okurlarını işle, Epselem,
Çoğalt, canım!
Hesen ağabeyinden hem istek bu sana,*

Hem selam!

Hesen Tufan 1962 (Möhemedova, 2001: 157-158) (Kısaltılmıştır)

Gabdrahman Epselemov, Tatar Edebiyatında yaşadığı dönemin en önemli yazarları arasında gösterilmektedir. O, hayatı boyunca birçok farklı durumu, birçok önemli olayı -devrimi, savaşı, baskı yıllarını, komünist hayatın adaptasyonunu- ve Sovyet döneminin zorlu günlerini bizzat yaşamış, hayatın birçok alanında -köylü, fabrika işçisi, öğrenci, asker, gazeteci, politikacı, dergi sekreteri ve müdürü olarak- aktif rol almış, yaşadıklarını ve izlenimlerini büyük bir ustalıklarla eserlerine taşımış, Tatar Türklerinin o dönemki yaşantısına ve hislerine adeta ayna tutmuş, diğer yazarlar tarafından da saygı duyulan, tanınmış ve başarılı bir yazardır. Bu sayede de eserleri, eskisi kadar olmasa da, günümüzde de bilinmeye ve okunmaya devam etmektedir.

Basılmış Eserleri:

Hikâyeler:

Tönyak Balkışı [(Kuzey Işıkları) 1944], *Zenđer Kıya* [(Mavi Kaya) 1947], *Ak Tönner* [(Ak Geceler) 1947], *Hikeyeler Hem Oçérklar* [(Hikâyeler ve Denemeler) 1954], *Dustum Mehebbeté* [(Dostumun Sevgisi) 1959], *Öç Batır* [(Üç Yiğit) 1974], *Hetér* [(Hatıra) 1977]

Romanlar:

Altın Yıldız [(Altın Yıldız) 1949], *Gazinur* [(Gazinur) 1950], *Sünmes Utlar* [(Sönmez Ateşler) 1958], *Menğélék Késé* [(Ebedi İnsan) 1961], *Ak Çeçekler* [(Ak Çiçekler) 1965], *Kük Kükreer* [(Gök Kükreer) 1975], *Agıla Bolıt* [(Yayılıyor Bulut) 1977]⁷ (Veliyeva vd. 1999: 101-102)

⁷ Parantez içindeki tarihler eserlerin ilk basım tarihidir.

1.2. HETÉR (HİKEYELER)

Çalışmamıza konu olan eser Gabdrahman Epselemov'un *Hetér (Hikeyeler)* adlı hikâye kitabıdır. 264 sayfa olan kitap, 1977 yılında Kazan'da Tataristan Kitap Neşriyatı tarafından basılmıştır.

Kitapta yazarın 1942 yılından 1975 yılına kadar yazmış olduğu hikâyeler yer almaktadır. Bu hikâyeler toplam yirmi yedi tanedir. Hikâyelerin bazıları aynı yıl içinde yazılmıştır. Aynı yıl içinde yazılmış hikâyelerden birer tane seçerek incelememize aldık. Bu hikâyeler: *İkénçé Gomér, Bayrak, Börkét Tokımı, Zeñger Kıya, Zeñger İrte, Kanatlı Malaylar, Onıtrlık Tügél, Akkoş Külé, Mileş, Ettilev, Hetér, Ak Diñgézde Altın Balık* adlı hikâyelerdir.

Bir hikâye kitabı üzerinde çalışarak yazarın belli bir dönemde değil hayatının uzun bir döneminde kullandığı dili görmeyi amaç edindik. Yazarın hikâyelerindeki konular romanlarıyla aynı doğrultudadır ve hikâyelerin yazıldığı dönem özelliklerini yansıtmaktadır.

İkénçé Gomér (İkinci Ömür) hikâyesinde, Karelya cephesinde Akfinlerle⁸ yapılan savaş sırasında ağır yaralı bir askerın kurtarılması ve hastanede anlattığı hikâyesi konu edilmiştir. Yazar bu hikâyede olayın geçtiği çevreyi ustalıkla betimlemiştir.

Bayrak hikâyesinde, dağlık bir bölgede bulunan bir grup askerın, buldukları bölgeyi Alman askerlerinden korumak için girdikleri mücadele "bayrak" figürüyle yüceltilerek anlatılmıştır. Bu hikâyede vatanseverlik ve cesaret ön plandadır.

Börkét Tokımı (Kartal Nesli) hikâyesinde, kayınpederi tarafından küçümsenen yumuşak karakterli Reşit'in savaş sırasında Alman askerleriyle girilen çatışmalarda bir kahramana dönüşmesi anlatılmıştır. Bu hikâyede Alman askerlerinin yaptığı katliamlar anlatılarak düşmana karşı duyulan nefret ortaya konulmuştur.

⁸ Akfinler, bugünkü Estonya halkı ve Rusya'nın kuzeybatısında yaşayan Fin kökenli halk.

Zenđer Kıya (Mavi Kaya) hikâyesinde, Barents Denizi'nde bulunan Mavi Kaya adındaki bir bölgenin Almanlardan geri alınışı anlatılmıştır. Hikâyede iki askerin sevdiği kızın (birininki Almanlar tarafından öldürülmüş) adının Gölbeder olmasından kaynaklanan bir yanlış anlaşılma vardır. Hikâyenin sonunda Mavi Kaya düşmandan kurtarılır ve isim karışıklığı da çözüme kavuşur. Bu hikâyede bölgenin zorlu iklim ve coğrafi şartları betimlenmiştir. Çatışma sahneleri oldukça fazladır. Ayrıca yazar bir halk hikâyesi de aktarmıştır.

Zenđer İrte (Mavi Sabah) hikâyesinde, önemli bir paketi başka bir karakola götürmesi gereken Nurulla'nın başından geçenler anlatılmaktadır. Karlı orman içlerinde kayakla yapılan bu yolculukta arkadaşı Ardaşiv, Alman askerleriyle girdiği çatışmada ölür; kendisi yaralı olarak paketi yerine ulaştırmayı başarır. Yazar bu hikâyede askerlerin korkularına ve psikolojilerine yer vermiştir. Ayrıca karlı orman manzaraları ayrıntılı olarak betimlenmiştir.

Kanatlı Malaylar (Neşeli Gençler) hikâyesi, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yazılmıştır. Bu hikâyede fabrikada çalışan İşniyazın, fabrika işçiliğine olan aşkı ve savaş için bomba imalatı yaparken azmi ve yaratıcılığı sayesinde yaptığı buluş sonucu fabrikayı kurtaran bir kahraman oluşu anlatılmaktadır. Bu hikâyesinde yazarın derin işçilik tecrübeleri sonucu fabrika işlerini, tekniklerini ve terimlerini ayrıntılı bir biçimde anlattığını görüyoruz.

Onıtrlık Tügel (Unutulmaz) hikâyesinde, yaşlı Gölsim'in savaşta ölen kızı Galime için duyduğu üzüntü ve bu üzüntünün hayatına olan yansımaları anlatılmıştır. Hikâyede Gölsim, kızının cenazesini görmediği için bir gün çıkıp geleceği umudunu taşımaktadır. Kızının doğum gününü babası bile unutmuşken devletin onun doğum gününde madalyasını göndermesi bir bakıma Sovyet yönetiminin savaşta ölenlere büyük saygı gösterdiği mesajını aktarmaktadır. Yazarın savaştan yaklaşık on yıl sonra yazdığı bu hikâyede savaşın anılarından hiçbir zaman uzaklaşmadığını göstermektedir.

Akkoş Külé (Akkuş Gölü), Kazan yakınlarında sayfiye yeri olarak kullanılan bir göldür. Yazarın bu hikâyesinde ana kahraman üzerinden kendi hayatıyla ilgili kesitler sunduğunu görüyoruz. Akkuş Gölü Epselemov'un ailesiyle birlikte tatil yaptığı bir yerdir. Hikâyenin ana kahramanı Gıylman hastalıkları sebebiyle Akkuş Gölündeki yazlığında dinlenmeye çekilmiş yaşlı bir adamdır. Hikâyenin yazıldığı

dönemde Epselemov da hastalıklarla uğraşmaya başlamıştır. Bu hikâyeye kitapta bulunan diğer hikâyelerin aksine birinci kişi ağızından anlatılmıştır. Bütün bunlardan yazarın Gıylman üzerinden kendi karakterini yansıtmaya çalıştığını anlıyoruz.

Yazar Akkuş Gölü'nü uzunca betimlemiştir. Hikâyede güzeller güzeli Gölfaya, kendisine talip olan kariyerli gençlerin hiçbirini istemez. Bahriyeli olan Ferit'i sever ve ailesinin karşı çıkmasına rağmen onunla evlenir. Ona bu konuda destek olan sadece Gıylman ağabeyidir. Ferit bir gün yine sefere çıkar ve ondan haber alınamaz. Herkes öldüğünü düşünmektedir. Gölfaya büyük bir üzüntü içinde onun yolunu gözler ve sonunda Ferit'in yaşadığı haberi gelir.

Yazar bu hikâyesinde insanların askerlere olan bakış açısının değişmesini eleştirmiştir. Kendisi gibi insanlarınsa askerlere karşı büyük bir sevgi duyduğunu ve bunun değişmeyeceğini anlatmıştır.

Mileş (Üvez Ağacı) hikâyesi, orman içindeki bir sanatoryumda geçmektedir. Hikâyenin ana kahramanı doğayı çok sever ve tanınmış bir kadın ressamın üvez ağaçlarının resmini yaptıktan sonra onlara zarar verdiğine şahit olur ve çok öfkelenir de kadına bir şey diyecek fırsat bulamaz.

Bu hikâyede yazar, yine birinci kişinin ağızından, doğaya olan sevgisini anlatmıştır. Hikâyenin sanatoryumda geçmesi yazarın sanatoryumlarda geçirdiği zamanlardaki izlenimlerini anlattığı fikrini uyandırmaktadır.

Ettilev (Babacık) hikâyesinde, Şamil adındaki küçük bir çocuğun başından geçenler anlatılmaktadır. Hikâyede Şamil anne ve babasını çok seven bir çocuktur; ancak babasına daha düşkündür. Babasına sürekli babacık diye diye kendi lakabı da "Babacık" olmuş ve herkes ona bu lakapla hitap etmeye başlamıştır. Mutlu bir hayat sürerken anne ve babasının arası bozulur ve ayrılmaya karar verirler. Babası evden gider. Çocuk bu duruma çok üzülür ve evden kaçar. Daha sonra bulunur ama bu sefer de üzüntüden hasta olur ve hastaneye yatırılır. Annesi de onu, iyileştikten sonra babasıyla yaşaması gerektiğine inanır ve hastane çıkışı babasına verir. Babası, yolda giderken annesi yanlarında olmadığı için ağlamaya başlayan oğlunun, annesiz de yapamayacağını anlar ve geri dönüp çocuğun annesini alır, hep birlikte eve giderler.

Yazar bu hikâyesinde, kimi zaman dışarıdan kimi zaman çocuğun ağızından olayları anlatmıştır. Çocuğun ağızından anlatılan bölümlerde yazarın çocuksu duygu

ve düşünceleri ustalıkla aktardığını görüyoruz. Ayrıca bu hikâyede uzun betimlemeler yapılmış; inşaat işiyle ilgili bilgiler, Kazan'daki sosyal hayat aktarılmıştır. Yazarın aile hayatına verdiği önemi göstermesi açısından önemli bir hikâyedir.

Kitaba adını da veren *Hetér* (Hatıra) adlı hikâyede, yazarın Karelya cephesindeki silah arkadaşı Gabdelgani'nin hikâyesi anlatılmaktadır. Gabdelgani içine kapanık, gamsız, komutanın sürekli azarladığı bir askerdir. Alman askerleriyle girilen bir çatışmada komutan yaralanır ve onu Gabdelgani kurtarır. Daha sonra yazar, onun bir ırmağı geçerken vurulup öldüğünü ifade etmiştir. Bunun için de *şehit oldu* ifadesini kullanıp onu bir kahraman olarak adlandırmıştır.

Hikâyede insanın savaş anılarından ve psikolojisinden kurtulamadığı anlatılmış; askerliğin zorlukları, Karelya ikliminin ve ormanlarının çetin şartları ayrıntılı bir biçimde verilmiştir. Yazar savaşta ölen askerlerin unutulmaması gerektiğini vurgulamıştır.

Ak Dıngizde Altın Balık (Ak Denizde Altın Balık) hikâyesi yazarın savaş gazeteciliği zamanını anlatan bir hikâyedir. Yazar, hikâyeyi silah arkadaşı Kayum İmankulov'a ithaf etmiştir. Yazı evinde çalışan askerlerin günlük hayatı ve duyguları uzunca anlatılmıştır.

Hikâyenin adı bir deyimden hareketle ortaya çıkmış, 2. Dünya Savaşı'nda askerlerin çok şey gördüğünü ifade etmek için bu deyim kullanılmıştır. Bu hikâyesinde yazar savaş yıllarını ve silah arkadaşlarını hiçbir zaman unutmadığını ve onlara büyük bir saygı duyduğunu göstermiştir.

Hikâyelerin konuları genel olarak yazarın hayatıyla ilişkilidir. İlk dönem hikâyeleri savaş ve kahramanlığı, daha sonrakiler işçilik, toplum hayatı, sevgi, aile gibi konuları işlemektedir. Son iki hikâyede ise yazar anılarını anlatmış ve geçmişe duyduğu özlemi, o döneme büyük bir saygı gösterdiğini ortaya koymuştur. İncelemeye almadığımız hikâyelerin konuları da yazıldığı yıllardaki diğer hikâyelerle benzerdir.

2. DİL İNCELEMESİ

Metin üzerinde yapılan dil incelemesi, *Ses Bilgisi ve Şekil Bilgisi* olmak üzere iki ana başlıktan oluşmaktadır. Bu iki ana başlığın altındaki alt başlıklarda ise, konuyla ilgili ayrıntıya girilmeden, yanlarında satır numaraları yazan metne ait örnekler, metnin dil özelliklerini yansıtmak amacıyla verilmiştir.

2.1. SES BİLGİSİ

2.1.1. Ünlüler

Tatar Türkçesinde dokuz adet ünlü bulunmaktadır. Bunlar: *a, e, é, ı, i, o, ö, u, ü* ünlüleridir. Bu ünlülerden *é* sesi için, dilcilik edebiyatında kapalı *e* olarak bilinen bu ses, Tatar Türkçesi ünlü sisteminde *ı* ünlüsünün ince sıradaki dengi olduğu söylenebilir. Diğer ünlüler Türkiye Türkçesindekilerle aynıdır (Öner, 2007: 687-688).

a: tatarmı (83), koral (221), malaylar (1157), avıl (2377)

e: zeñger (37), şevleleré (194), eylene (463), isen (1612)

é: tevlék (13), téreklék (891), éş (1084), yégét (2542)

ı: mamık (21), cırçı (1336), bıyıl (1501), çañgılarına (2294)

i: min (107), nindiy (519), ipteş (2133) bérniy (2533)

o: bolay (85), torgaç (161), toman (659), borınlı (2416)

ö: ölgérgen (20), börkét (342), öçén (1991), söyeksez (2226)

u: matur (169), uzgan (356), kurkımiç (1560), utıruvları (1993)

ü: üzenlék (172), ülém (607), küz (1112), ülöv (1225)

2.1.2. Ünsüzler

Metinde 24 adet ünsüz tespit edilmiştir.

Metindeki ünsüzler, teşekkül noktalarına göre şöyle sıralanabilir.

Dudak Ünsüzleri: p, b, m, v (çift dudak telaffuzuyla)

p: ipteş (149), potlık (413), pulya (447), küp (2360)

b: buylap (301), бүгэн (1158), yabık (1235), babay (2349)

m: matur (652), urman (770), malaylar (1055), mamık (2279)

v: aruv-taluv (61), avır (444), tavık (1412), avızlarıbiz (2333)

Diş-dudak Ünsüzleri: v (sadece Rusça alıntılarda), f

v: vraç (153), brustvér (739), paravoz (1011), vzvod (2296)

f: faşist (404), tufraksız (668), kérfék (1537), keyéfséz (1816)

Diş Ünsüzleri: d, t, n, z, s

d: doşman (102), yoldız (1385), dulkınnar (1457), yehüd (2417)

t: tavlar (171), borçıt- (679), tukta- (812), citerlék (2248)

n: nurlan- (666), urman (770), nerse (1325), kéçkéne (2222)

z: ıgı-zıgı (393), zeñger (542), zihénséz (1550), diñgéz (2341)

s: sugışçı (58), dusları (216), sisken- (1940), eser (2595)

Diş Damak Ünsüzleri: c, ç, j, ş

c: cil (1), ciñélçe (638), facigalé (1238), ciber- (2394)

ç: çın (478), ap-açık (556), kotoçkıç (1545), agaç (2490)

j: göjle- (807), barja (976), ħudojnik (1712), sérjant (2502)

ş: koyaş (659), şundıy (701), şuşı (1646), tikşér- (2548)

Ön Damak Ünsüzleri: l, r, y, g, k

l: lekin (113), uyla- (623), tügél (1063), şikéllé (2164)

r: kurkıniç (222), hezér (376), rédaktsiye (2244), kéneriy (1734)

y: tugankay (143), bayrak (199), ekiyet (449), yégét (655)

g: zeñger (647), göjle- (746), egza (823), gevde (2307)

k: tevlék (1), kiyev (314), kéçkéne (910), kübrek (1133)

Arka Damak Ünsüzleri: g, ħ, k, ŋ

g: gayretlé (344), tujan (1262), sugış (2321), gına (2418)

ħ: ħezér (133), ruħlan- (753), aħır (1104), ħolk (2418)

k: kart (476), tufrak (720), kızıl (1659), yuk (2368)

ŋ: karañgılık (6), diñgéz (374), kartıñıñ (434), karañgı (2103)

Gırtlak Ünsüzü: h

Bu sesi genellikle Arapça'dan alınmış kelimelerde görmekteyiz.

h: hava (189), helak (319), höcüm (668), ŧehir (1738)

Bu ses Tatar Türkçesindeki kelimelerde sadece ünlemlerde karşımıza çıkmaktadır.

hey (336), hay (1197)

Son Devir Alıntılarıyla Gelen Ünsüzler: ts, ŧç

Bu sesler Rusça vasıtasıyla alınan sözlerde kullanılmaktadır.

ts: néméts (219), aviatsiye (427), tséh (1060), rédaktsiye (2373)

ŧç: uçiliŧcé (1022), yaŧçık (1761), naborŧçık (2369), péduçiliŧcé (2439)

Biz bu sesleri ayrı iki sesle göstersek de bu sesler tek bir ses olarak söylenmektedir. “ts” sesi “s” harfinin sert söyleniŧidir ve “ç” sesine yakın bir söylem oluşturur. Örneğın “çar” (Rus imparatoru) kelimesinin ilk harfi Rusçada bu harfle yazılır. “ŧç” sesi “ŧ” sesinin sert söyleniŧidir. “Borŧ” (Rusların meŧhur çorbası) kelimesinin son harfi Rusçada bu harfle gösterilir.

Tatar Türkçesinde kelime içerisinde yan yana gelen “ŧç” ve “ts” sesleri için bu harfler kullanılmamıŧtır.

sugışçısı (52), kitsene (760), vakıtsız (1350), eşçésé (2565)

Metinde tek bir sembolle gösterilen *ya, ye; yi, yé* ve *yu* sesleri iki ayrı sesi birleştirdiği için incelememizde yer almamıştır.

2.1.3. Ses Olayları

Sesler, kendilerinden büyük gramer birliklerini meydana getirmek üzere yan yana gelirken arka arkaya dizilmezler; kuvvetli veya zayıf, fakat daima zincirleme olarak birbirlerine bağlanırlar. Bu bağlanma sırasında gramer birliklerinde bir takım ses hadiseleri vuku bulur (Ergin, 2009: 50).

Tatar Türkçesinde de ses olayları kurallar dâhilinde yapım ve çekim esnasındaki bağlanmalar sonucunda ortaya çıkmaktadır.

2.1.3.1. Yardımcı Sesler

Yardımcı ünsüz Genel Türkçede olduğu gibi *y*'dir.

Alma-y-açak (17), di-y-erlek (719), abı-y-ım (904), di-y-erséñ (2199), kara-y-ası > karıysı (1828) ebi-y-esé > ebiysé (1975)

Yardımcı ünlüler ise *ı, é* sesleridir. (Öner 2007: 693)

Pıçag-ı-mnı (122), avıl-ı-ma (144), öç-é-nçé (305), mon-ı-sı (354), küz-é-géz (1296), al-ı-gız (1328), it-é-géz (1819), kıçkır-ı-p (1877), tap-ı-gız (1912), bir-é-rge (1957), bor-ı-rga (1964), sıpır-ı-rga (2040), üz-é-béz (2328), bér-é-nçé (2464)

3. şahıs iyelik ekli sözlere gelen zamir n'sini de yardımcı sesler arasına kaydetmek gerekir (Öner, 2007: 694).

palatası-n-a (136), çigesé-n-e (273), arası-n-nan (650), urın-ı-n-a (1840), küñélé-n-de (1855), yanı-n-dagı (2023), töbé-n-degé (2211)

2.1.3.2 Ses Uyumları

Ses uyumlarını, ünlü uyumları ve ünsüz uyumu olarak iki başlıkta inceledik.

2.1.3.2.1 Ünlü Uyumları

a) Damak Uyumu: Tatar Türkçesinde, bazı istisnalar dışında, damak uyumu vardır.

kayın-nar-nıñ (3), sün-dér-ér-ge (55), bul-gan-nar (343), öç-énçé-sén (561), çıgar-mıy-ça (998), süz-ler-éñ-né (1164), beñét-séz-lék-ke (1226), tınıç-lan-ır-ga (1752), ülöv-én-nen (1843), tak-ma-gan (2061), yort-lar-ı-nıñ (2215), bétér-méy-mé (2330), dulkın-nar (2536), takıl-da-gan-dır (2680)

Metinde Tatar Türkçesine ait olmasına rağmen bu uyuma aykırılık gösteren sadece *begır* sözcüğü vardır.

Begır-én-nen (1185), begır-séz-ge (2057)

Rusçadan alınma birçok sözcükte bu uyum görülmemektedir.

Frits-lar (327), gitlér-çı-lar (440), faşist-lar (754), bér-lin-nı (972), snaypér-lık-ka (2538), minomét-çı-lar (2626)

Arapça ve Farsçadan alınma bazı sözcüklerde de bu uyum görülmez.

tebigıy (378), tebiygat-lé (540), segat-ler-de (2375)

b) Dudak Uyumu: Tatar Türkçesinde dudak uyumu bulunmamaktadır.

göj-liy (807), bor-ıl-gan-da (834), tor-mış-nı (880), eytüv-é (2107), suv-ı (2154), kür-én-gen (2173), kıyuv-sız (2231)

2.1.3.2.2 Ünsüz Uyumu

Tatar Türkçesinde ünsüzler arasında sedaya bağlı bir uyum vardır.

a) Kök sonunda sedalı + ek başında sedalı;

çalın-gan (817), kürén-gen (823), kıştır-dav (914), uram-da (1202), tüşem-de (1333), öy-den (1973), kay-da (2463)

b) Kök sonunda sedasız + ek başında sedasız;

yak-tıra (799), koyaş-ka (1422), éç-ké (1480), söyleş-keç (1534), yörek-te (1685), koş-çık-ka (1734), oç-tan (1870), tap-tı (1980)

Rusça kelimelerde bu kurala aykırılık gösteren sözcükler vardır. Bu aykırılık, kök sonundaki sesin sedalı bir harfle gösterilmesine karşın Rusça okunuşunun sedasız olmasından kaynaklanmaktadır. Rusçadan alınan kelimelerin Tatar Türkçesine uydurulmaması Ekim devriminden sonra yazı diline alınan kelimelerde karşılaşılan bir durumdur.⁹

ştab-ka (201), falng-ta (785), sékund-ta (889), zavod-ka (1184), vzvod-ta (2172)

2.1.3.2.3 Ünlü Düşmesi

-I- > -Ø- Söz ortasında, vurgusuz açık hecedeki dar ünlünün düşmesi (Öner, 2007: 695).

Börék-engen > börkengen (3), begır-ém > begrém (609), sélék-engendey > sélkengendey (813)

İncelediğimiz metinde, birçok sözcükte bu kural gerçekleşmemiştir.

borınında (484), yugıyse (510), avızına (917), küñélé (1008), begırénnen (1185)

Ünlü düşmesi ayrıca sözcük birleşmelerinde de gerçekleşmektedir ancak sayısı azdır.

kara urman > karurman (2144), irte ük > irtük (670), şunda uk > şunduk (1369)

2.1.3.2.4 Ünlü Daralması

-A-y > -I-y: y Ünsüzünün önündeki geniş ünlünün daralmasıdır. Tatar Türkçesinde de Türkiye Türkçesinde olduğu gibi –y sesi daralmayı gerçekleştiren temel unsurdur.

⁹ Rusçadan ve ondan başka dillerden giren sözler söylenişleri bakımından iki bölüme ayrılır.

1. Konuşma dili aracılığıyla (başlıca Ekim devrimine kadar) giren sözler;

2. Yazı dili aracılığıyla (başlıca Ekim devriminden sonra) giren sözler.

Birinci tür sözler fonetik-morfolojik açıdan Tatar edebî diline uyumlu bir biçimde kabul edildikleri için söylenişleri şöyledir. Örneğin: *östel* (stol), *karavat* (krovat), *éşlepe* (şlyapa)...

İkinci tür sözler ek ve kök bakımından Rusçadaki şekilleriyle söylenirler: *revol'utsiya* (revolyutsiya), *reaktif* (reaktif), *traktur* (traktor) (Ganiyev ve Zinnetullina 1998: 148).

kara- > kariysıñ (575), ürmele- > ürmeliy (616), bétére- > bétériyk (756), atla- > atlıym (1605), eşle- > eşliy (2048)

2.1.3.2.5 Ünsüz Benzeşmesi

Tatar Türkçesinde sadece çokluk eki ve çıkma hali eki başındaki *l* ve *d* ünsüzlerinin benzeşmesi durumuyla karşılaşılmaktadır (Öner, 2007: 695).

(*m, n +) l > n*: kayın-lar > kayınnar (203), adım-lar > adımnar (912), birgen-ler > birgenner (962), kön-ler > könnar (1259), kém-ler > kémner (1574)

(*m, n +) d > n*: éçém-den > éçém-nen (91), östén-den > östénnen (374), östém-den > östémnen (626), ihtıyarım-dan > ihtıyarımnan (1614)

2.1.3.2.6 Ünsüz Sedalılışması

Tatar Türkçesinde sedalılışmalar sadece damak ve dudak ünsüzlerinde görülür, diş ünsüzlerinde sedalılışma yoktur (Öner 2007: 695).

ozatalar (1743), öyreteler (1771), cite (2336), ukıtarlar (2625)

a) Damak Ünsüzlerinde Sedalılışmalar

-k- > -g- : kükrek-éne > kükregéne (287), tük-erek > tügerek (798), poçmak-ına > poçmagına (1813), ayak-ı > ayagı (2199), pıçak-ım > pıçagım (2650)

b) Dudak Ünsüzlerinde Sedalılışmalar

-p- > -b- : tap-a > taba (135), çap-ıp > çabıp (225), töp-edé > töbedé (528), tip-éşén > tibéşén (1234), üp-eler > übeler (1744)

2.2. ŞEKİL BİLGİSİ

2.2.1. Yapım

Bir dilin genişlemesi ve yeni anlamlar ortaya çıkarması yapım aracılığıyla gerçekleşir. Türkçede yapım, birtakım eklerle sağlanır. Tatar Türkçesinde de bu durum aynıdır. Bu yapım eklerini sınıflandıracak olursak:

1. İsimden İsim Yapma Ekleri
2. Fiilden İsim Yapma Ekleri

3. Fiilden Fiil Yapma Ekleri
4. İsimden Fiil Yapma Ekleri

2.2.1.1 İsimden İsim Yapma Ekleri

-lık / -lék: Çok geniş kullanımı olan bu ekin başlıca işlevleri, meslek, layıklık, gereklilik, miktar, soyut kavram, yer ve alet isimlerinin yapımı olarak belirlenebilir. (Öner 2007: 698) Türkiye Türkçesindeki *-lık/ -lik* ekiyle aynı işlevdedir.

tev-lék (1), anlatır-lık (42), şat-lık (145), usal-lık (342), diyer-lék (383), pot-lık, (388), huşsız-lık (797), ratsiyonalizator-lık (865), işlegen-lék (952), onıtır-lık (1177), huca-lık (1437), matur-lık (1504), işétér-lék (1907), isen-lék/sav-lık (2092), kanegatséz-lék (2365), snaypér-lık (2354), çiter-lék (2489), kimçé-lék¹⁰ (2581)

-çı / -çé: Bu ekin işlevleri “insanların belli bir hizmete, mesleğe, kuruluşa veya görüşe olan bağlarını bildirmek” veya daha başka bir ifade ile “meslek sahiplerinin veya uzmanlıkların adlarını, belli bir işle iştigal eden birini, belli bir kabiliyeti ya da özelliği, sosyal bir akıma veya fikriyata bağlılığı adlandırmak” şeklinde belirlenebilir (Öner, 2007: 698). Türkiye Türkçesindeki *-cı / -ci* ekinin karşılığı olan bu ekin Tatar Türkçesinde sadece *-çı / -çé* şekilleri bulunmaktadır.

avtomat-çı (204), çigénüv-çé (384), tormak-çı (456), küterélmek-çé (566), hareketlendérme-çé (790), söylev-çé (863), timér-çé (921), tabuv-çı (1327), diñgez-çé (1391), ukıtuv-çı (1662), eşlev-çé (1816), sugış-çı (2158), yazuv-çı (2657)

Bu ekin aşağıdaki örnekte damak uyumuna girmediğini görmekteyiz. Bu durumun sebebinin kelimenin söylenişinden kaynaklandığını düşünmekteyiz.

gitlér-çı (230)

-lı/-lé: Bu ekin esas işlevi aslında sıfat olarak kullanılan niteleme isimleri yapmaktır. Yer, sayı ve nitelik adlarından bu isimleri yapar (Öner, 2007: 699).

yoldız-lı (51), koyırık-lı (193), zeñger küz-lé (238), yara-lı (389), borçuv-lı (570), dert-lé (741), tantana-lı (1071), gömer-lé (1133), beñét-lé (1465), yeşél-

¹⁰ Ganiyev bu örnekteki *-çélék* ekini ayrı bir isimden isim yapma eki olarak kabul etmiştir. Tatar Türkçesinde *kémçé* diye bir kelimenin olmadığını ve bu ekin basit sözlerden türemiş sözler meydana getiren bir ek olduğunu öne sürmüştür. Ayrıca *-sızlık* ve *-lılık* eklerini de ayrı bir isim yapım eki olarak kabul etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Ganiyev 2013: 67-68-69)

lé/kızıl-lı (1827), köç-lé (1876), kavkaz-lı (2245), çenéçké-lé (2419), vöcdan-lı (2616)

-sız/séz: Yukarıda bahsettiğimiz -lı/-lé ekinin olumsuzluk işlevini ortaya koyar. Bir şeyin yokluğunu ifade eder.

bilgé-séz (64), sugış-sız (103), megne-séz (380), tufrak-sız (661), küñél-séz (1040), bértuktav-sız (1198), gam-séz (1326), can-sız (1827), ihtıyar-sız (2438), tös-séz (2570)

-kı/-ké, -gı/-gé: Bu ek isimlerden bağıllık, bulunma ve aitlik bildiren nitelik adları yapar. (Öner, 2007: 699).

tön-gé (6), soñ-gı (116), irten-gé (643), éç-ké (669), aktık-kı (1159), al-gı (1291), as-kı (1361), hezér-gé (1869), kiç-ké (1980), kış-kı (2005), köz-gé (2401), tös-ké (2585)

-çık/-çék: Türkiye Türkçesindeki -cık, -cik ekinin karşılığıdır. Küçültme ve sevgi bildirir. Yine bu ek de Türkiye Türkçesindeki denginden farklı olarak ses uyumlarına tam olarak girmez. -çı, -çé ekinde olduğu gibi sadece -çık, -çék olarak karşımıza çıkar.

kar(ı)-çık > kar-çık (401), kıypılçık (718), kart-çık (1230), bötérçék (1338), koş-çık (1873), kapçık (2292)

-ça/-çe: Benzerlik, eşitlik işleviyle kalıplaşır ve -lık/-lik ekli adlara denk biçimler yapar (Öner, 2007: 700).

cinél-çe (1183), urta-ça (1366), tatar-ça (2370)

-daş/-deş, -taş/-teş: Eşlik, ortaklık fonksiyonuyla isimlerden isim yapan bu ek, Tatar Türkçesinde Türkiye Türkçesine nazaran daha canlı ve yaygın olarak kullanılmaktadır (Öner, 2007: 700).

yabal-daş (24), yak-taş (755), yul-daş (1224), kar-deş (1866) ip-teş (2277), front-taş (2326)

-çıl/-çél: İsimlerden fazlalık, bir şeye düşkünlük, bağlılık ifadesi taşıyan yeni isimler yapan bu ek Türkiye Türkçesine nazaran çok daha canlıdır (Öner, 2007: 700). Ancak bu ek incelediğimiz metinde sadece bir sözcükte kullanılmıştır.

vak-çıl (1212)

-çan/-çen: Bir şeye düşkünlük, bağlılık veya görünüşle, kıyafetle ilgili vasıflar ifade eder (Öner, 2007: 700).

uy-çan (239), eş-çen (393), oyal-çan (1235), suğuş-çan (2164), sınıv-çan (2371), şiklenüv-çen (2525)

-rak/-rek: Karşılaştırma anlamı katan ektir.

heyérlé-rek (96), artıg-rak (116), yış-rak (1414), biyékke-rek (1781), ez-rek (2486), yakın-rak (2611)

-gilt/-gél, -kilt/-kél: Nitelik ve özellikle renk adlarından benzerlik, yakınlık ifadesiyle yeni adlar yapan bu ekin kullanımı pek azdır (Öner, 2007: 700).

kız-gilt (7), sar-gilt (1630)

-av/-ev: Ortaklık, beraberlik ifadeli isimler yapan bu ek hep sayı adlarına dayanmaktadır. (Öner 2007: 700)

ik-ev (57), bér-ev (1683)

-kay/-key: Sevgi ve küçültme bildiren bir ektir.

tugan-kay (131), dus-kay (800), en(i)-key >en-key (1167), kéneriy-key (1971), can-kay (2279), bele-key (2476)

-nçı/-nçé: Sayılara gelerek sıra sayıları yapar.

iké-nçé (126), öç-é-nçé (325), bér-é-nçé (431), altı-nçı (1159), dürt-é-nçé (1826), undürt-é-nçé (2347)

-ar/ -er/ -şar/ -şer: Sayılara gelerek üleştirme anlamı katar.

bér-er (72), öç-er/dürt-er (1058)

-lap/ -lep: Eklendiği isme yaklaşık, kadar anlamı katar.

undürt unbiş-lep (583), un-lap (599), yıl-lap (2354)

2.2.1.2 Fiilden İsim Yapma Ekleri

-v: Bu ek bütün fiil kök veya gövdelerinden hareket adları yapar. Ayrıca bu ekin iş adı biçiminde kalıplaşarak nesnelere de adlandırdığını görüyoruz (Öner, 2007: 701).

Bu eke bir bakıma Tatar Türkçesinin mastar eki de diyebiliriz. Kullanım frekansı oldukça yüksektir.

şartla-v (260), kavışu-v (543), sizénü-v (828), kınğıra-v (933), ülçe-v (1106), ülü-v (1225), salu-v (1843), eytü-v (1910), yazu-v/sızu-v (2572)

-ma/ -me: Fiilin sonunda ortaya çıkan iş, durum veya bu hareketin nesnesiyle ilgili isimler yapar (Öner, 2007: 701).

bül-me (1291), yasal-ma (1531), cıyıl-ma (1692), iz-me (2054)

-m: Fiille ortaya çıkan iş ve durum hakkında kavram adları veya bu fiile bağlı çok çeşitli nesne adları yapan bir ektir (Öner, 2007: 701).

ül-é-m (162), törk-é-m (214), a(k)-ı-m (520), a(t)-ı-m (826), törk-é-m (1156), ayır-ı-m (2407)

-ş: Hareketi adlandırmak veya fiilin sonunda ortaya çıkan işi ifade etmek üzere isimler yapar (Öner, 2007: 701).

kürén-é-ş (39), borıl-ı-ş (736), sug-ı-ş (2378), beylen-é-ş (2575)

-mak / -mek: Kalıplaşmış varlık adları yapar (Öner, 2007: 701).

çül-mek (76), suk-mak (1600), arga-mak (2191)

-k: Fiilin nesnesinde oluşan durumu gösterir veya nesneyi adlandırır (Öner, 2007: 702).

ül-é-k (105), yar-ı-k (577), bört-é-k (1319), sız-ı-k (2527)

-ak/ -ek: Fiille ilgili nesne adı yapar (Öner, 2007: 702).

yat-ak (54), bül-ek (694), kun-ak (1526)

-gı/ -gé, -kı/ -ké: Fiilin gösterdiği harekete bağlı olarak nesne ve alet adları yapar (Öner, 2007: 702).

çat-kı (1171), köl-ké (1486), sébér-ké (1812), toy-gı (2005)

-gıç/ -géc, -kıç/ -kéç: Fiilin ilgili olduğu nesne ve özellikle alet isimleri yapmakta kullanılır (Öner, 2007: 702).

baş eylendér-géc (713), bor-gıç (773), utır-gıç (964), tirbel-géc (1717), bas-kıç (2387), iskit-kéç (2437)

-ç: Fiillerin daha ziyade dönüşlü gövdelerine eklenerek, fazlalık, aşırılık ifade eden veya fiilin sonunda ortaya çıkan hali bildiren isimler yapar (Öner, 2007: 702).

kızgan-ı-ç (416), söyén-é-ç (1184), kuvan-ı-ç (1235), köyén-é-ç (1585)

-çak/-çek: Fiilden nesne adları ya da fazlalık ifade eden adlar yapar (Öner, 2007: 703).

cilkén-çek (1348), bor-çak (2207)

-gak/-gek, -kak/ -kek: Fiillerden düşkünlük, fazlalık ifade eden vasıf adları yapar (Öner, 2007: 703).

tör-gek (1202), yom-gak (1329), bat-kak (2259)

-gın/ -gén, -kın/ -kén: Bu ek daha çok tek heceli fiillerden büyültme, aşırılık anlamında isimler yapar (Öner, 2007: 703).

oç-kın (487), kis-kén (861)

-n: Fiillerin oluşu veya yapılışıyla ilgili isimler, kavram adları türetir (Öner, 2007: 703).

kil-é-n (2), töt-é-n (298), buv-ı-n (847)

Bunun yanı sıra ekin *-an/ -en* şeklindeki örnekleri de vardır (Öner, 2007: 703).

bur-an (1179)

-mış/ -més: Bu ek Türkiye Türkçesinde çok kullanılan bir sıfat-fiil eki olmasına rağmen, Tatar Türkçesinde bir fiilden isim yapma eki haline gelmiştir (Öner, 2007: 703).

tor-mış (880), ukı-mış (1392), ci-més (1657), yaz-mış (2163)

-t, -at/ -et: Fiillerden nesne veya kavram adları yapan bu ek de pek az kullanılmıştır (Öner, 2007: 703).

sav-ı-t (1015)

-gér: Fiillerden isim yapan bu ek çok az sayıda örnekte görülür.

siz-gér (1233)

-çık/ -çék: Küçültme anlamı katarak fiillerden isim yapan bu ek de az sayıda örnekte görülür.

kıypıl-çık (718), cıyır-çık (1280), bötér-çék (1338)

-ımta/ -émte: Ek, *-ım* ve *-ta* unsurlarından ibarettir. Fakat tek bir ek olarak varlığını sürdürmüştür (Ganiyev, 2003: 75). Az sayıda örnekte görülen bir ektir.

él-émte (2252)

2.2.1.3. İsimden Fiil Yapma Ekleri

-la- / -le-: Türkiye Türkçesindeki karşılığıyla ses ve anlam olarak aynı özellikleri taşır. Yaygın olarak kullanılan bir yapım ekidir.

baş-la- (17), ret-le- (131), kuvet-le- (247), taş-la- (722), hetér-le- (1090), éŝle- (1219), kap-la- (1307), avırğa-la- (1853), yök-le- (2297), ozak-la- (2485), bilgé-le- (2565), say-la- (2648)

Bu ekin üstüne gelen *-n-* dönüşlülük eki, *-ŝ-* işteşlik eki ve *-t-* ettirgenlik ekinin kalıplaştığı ve artık *-la / -le* ekli alt gövdesinin kullanılmadığı türler de vardır (Öner, 2007: 704).

-la-n- / -le-n-: kıygaç-*lan-* (81), öy-*len-* (115), yara-*lan-* (270), dert-*len-* (963), moñ-*lan-* (1191), şik-*len-* (1293), uñaysız-*lan-* (1968), cefa-*lan-* (2273), bilgé-*len-* (2297), kanegat-*len-* (2573)

-la-ş- / -le-ş-: yırak-laş- (279), yakın-laş- (1279), dus-laş- (1347), isen-leş- (1592), ortak-laş (2419), kön-leş- (2544)

-la-t- / -le-t-: şart-lat- (724), kıygaç-lat- (809), téz-let- (1082), aň-lat- (1122), üpke-let (2417)

-a- / -e-: Bu ek de geçişli ve geçişsiz fiiller türeten birçok örnekte görülür (Öner, 2007: 704).

töp-e- (528), öst-e- (758), buş-a- (1190), şaltır-a- (1298), uy(ı)n-a- (1895), çep-e- (2557)

-ı- / -é-: Yukarıdaki -a / -e ekiyle aynı işlevdedir; fakat daha az örneği görülür:

şak-ı (1195), balk-ı (1752)

-ay- / -ey-: Bu ekin geçişsiz ve özellikle vasıf adlarına dayanan tasvirli fiiller yaptığı görülüyor (Öner, 2007: 705).

tur-ay- (308), kart-ay- (1396), küp-ey- (1821), turıs-ay- (2236)

-al- / -el- ; -l-: Bu ekin de geçişsiz fiiller yaptığını görüyoruz.

yuk-al- (279), tér-el- (808), téré-l (1218)

-sı- / -sé-: Bu ek, isteme, eksikliği duyma, özleme gibi anlamlar taşıyan gövdeler üretirken bazı örneklerde sadece olma bildiren biçimde de karşımıza çıkmaktadır. Bu fiil gövdelerinin -n- dönüşlülük ekiyle genişlemiş (**-sın- / -sén-**) ve yine olma, sayma ve kabul etme anlamları bildiren biçimleri de vardır. Ayrıca bazı örneklerde de bu ekin ettirgen fiil gövdeleri (**-sıt / -sét-**) görülmektedir (Öner, 2007: 705).

ım-sın- (656), yar-sı- (718), kim-sét (1885), kör-sén- (1384), ök-sé- (2026)

-sıra- / -sére-: Metinde sadece bir örnekte görülen bu ek isimlere olma anlamı katar.

el-sére- (2271)

-k-: İsimlerden olma ifade eden fiiller yapar.

üç-é-k- (1819), yul-ı-k- (2259)

-gar- / -ger-, -kar- / -ker-: İsimlerden hem olma hem yapma bildiren fiiller yapar. (Öner 2007: 706)

üt-ker- (346), uñ-gar- (554), kot-kar- (946), baş-kar (1339), üz-ger- (1882)

-ar- / -er- ; -r- : İsimlerden geçişsiz fiiller yapan bu ek, özellikle nitelik adlarından olma bildiren fiillerde görülür (Öner, 2007: 706).

ak-ar- (1319), kaygı-r- (1577), kıska-r- (2359)

-ra- / -re- : Daha çok, yansıma seslere dayanan ve oluş bildiren fiiller yapar (Öner, 2007: 706).

yañgı-ra (299), sık-ra (1193)

-da- / -de- : Bu ek de yansıma seslerden oluş bildiren fiiller yapmakta kullanılır (Öner 2007: 706).

çémér-de- (41), körél-de- (190), şıgır-da- (290), pışıl-da- (642), cılfer-de- (950), kétkél-de- (2594), şarkıl-da- (2670)

2.2.1.4. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

-ma- / -me-: Fiillerin olumsuzluk anlamlı fiil şekillerini yapan ektir.

al-ma- (68), siz-me- (257), tıñla-ma- (303), mıskılla-ma- (1216), kürén-me- (1295) tap-ma- (1654), yara-ma- (1673), uyla-ma- (1927), ül-me- (2019), élek-me- (2397), ırgıt-ma- (2424)

-n- : Fiillerden dönüşlülük anlamlı fiiller türetir.

tot-ın- (189), çig-én- (255), kür-én- (527), kap-ın- (1086), yuv-ın- (1663), cıy-ın- (1812), çış-én- (1982), töş-én- (2609)

-l- : Fiillerden edilgenlik anlamlı fiiller türetir.

bor-ı-l- (38), kör-é-l- (190), ırgı-l- (568), yar-ı-l (685), küter-é-l- (719), kullanı-ı-l- (1151), cey-é-l- (1786), töz-é-l- (2063), añlaş-ı-l- (2613)

-ş- : Fiillerden işteşlik anlamlı fiiller türetir.

at-ı-ş- (104), k r- -ş- (449), borıl-ı-ş- (735), şuv-ı-ş- (911), bir- -ş- (927), tanı-ş- (1393), k l- -ş- (1687), k r- -ş- (1957), k r- -ş- (2574)

-dır- / -d r-, -tır / -t r- : Fiillerden ettirgen fiiller türetilir.

siz-d r- (135),  p-t r (348), sız-dır- (733), urnaş-tır- (740), kanatlan-dır- (892), s n-d r- (1060), bas-tır- (1214), yalt it-t r (1803), eyt-t r- (2235), şakka-tır (2538), bul-dır- (2574)

-t- : Fiillerden ettirgen fiiller türetilir.

utır-t- (227), ırgı-t- (263), cim r-t- (427), avır-t- (1053), iş -t- (1685), biy -t- (2201),  zger-t- (2235), ukı-t- (2449)

-r- : Fiillerden ettirgen fiiller türetilir.

 y -r- (381),  ık-a-r- (458), k  - -r (1021), p ş- -r- (1211), b t- -r- (2468)

-gala- / -gele- : Hareketin tekrarını ve devamlılığını ifade eden fiil gövdeleri yapar. ( ner 2007: 708)

yar-gala- (284), kil-gele- (1229), avır-gala- (1996), eytt r-gele- (2235)

-msıra- / -ms re- : Fiilin gösterdiği harekete bir azaltma ifadesi katan bu ekin pek az  rneği vardır ( ner 2007: 708).

yıl-a-msıra- (1938), k l- -ms re- (2218)

2.2.2.  ekim

2.2.2.1. İsim  ekimi

2.2.2.1.1.  okluk

-lar / -ler (-nar / -ner): İsimlere  okluk anlamı katar. Türkiye Türkçesinden farklı olarak *m*, *n* seslerinden sonra *-l* sesi *-n*'ye dönüşür.

kul-lar (52), y g r-lar (231), ir n-ner (284), y rek-ler (347), buvın-nar (462), sugışçı-lar (482), bolıt-lar (618), kiy m-ner (670),  e -ler (720), muyn-nar (792), s z-ler (1052), kanat-lar (1038), k m-ner (1248), kolak-lar (1453), k n-ner (1553), k neriy-ler (1872), yafrak-lar (2191), engele-ler (2332), gruzin-nar (2417)

2.2.2.1.2. İyelik

İsimlerin sahiplik durumlarını orataya koyan eklerdir. Bazı ses değişiklikleri haricinde Türkiye Türkçesindeki eklerle aynıdır.

1. Tekil: -m	1. Çoğul: -bız / -béz
2. Tekil: -ŋ	2. Çoğul: -gız / -géz
3. Tekil: -ı / -é, -sı / -sé	3. Çoğul: -ları / -leré (-narı/-neré), -ı / -é

abıy-ı-m (837), sişél-é-m (2045), kön-neré-m (2555), duslar-ı-ŋ (1180), téşler-é-ŋ (1377), höcüm-é (77), öst-é (180), pulya-sı (287), kan- ı (302), ayak-ı (805), barlık-ı (853), gevde-sé (2307), öleş-é (2391), bayrak-ı-bız (333), bülmeler-é-béz (1961), avıl-ı-gız (142), küz-é-géz (1296), dulkın-narı (520), nur-ları (603), kisetüv-leré (1591)

2.2.2.1.3. Aitlik

-gı / -gé, -kı / -ké: İsimlerin ait olma anlamını ortaya koyan eklerdir. Ünlü ve ünsüz uyumlarına girerler.

Aitlik eki zaman ve yer bildiren isim kök ve gövdelerine doğrudan gelebilir ve bu durumda yapımlık bir fonksiyon yüklenir. İlgi ve bulunma hâli çekimlerinden sonra gelebilmesi ve iyelik ekleri gibi yardımcı ses alabilmesi yönüyle de çekimlik fonksiyon yüklenmektedir (Ergin, 2009: 351; Türk, 2014: 80)

öléşénde-gé (51), alda-gı (259), élék-ké (535), etiséne-ké (984), turında-gı (1039), art-kı (2132), biténde-gé (2420), dönyada-gı (2433)

2.2.2.1.4. Hâl Çekimi

İsimlerin diğer isimlerle veya fiillerle olan geçici ilişkilerini sağlayan ve cümlenin anlam örgüsünü kuran gramer kategorisidir. (Korkmaz 2009: 266).

2.2.2.1.4.1. Yalın Hâl

İsmin hâl çekimi içerisinde bir eke sahip olmayan yalın hâlle ilgili çeşitli görüş farklılıkları vardır.¹¹

Yalın hâl, Tatar Türkçesinde özne ve seslenme durumunda bulunabilir. Bu durumlarda da teklik, çokluk ve iyelik ekli biçimlerde bulunabilir (Türk, 2014: 85).

Komandir razvédçıklarını yalga tuktatırğa karar birdé. (30)

Uramnan **maşınalar** uza. (1281)

Doktor, anıñ helé naçarmini? (2001)

Duslarım, didé ul! (681)

2.2.2.1.4.2. İlgi Hâli: -nıñ / -néñ, -Ø

Bu hâl ismin başka bir isimle münasebeti olduğunu ifade eden hâldir. İlgi hâli ismin bir isimle ilgisi bulunduğunu, kendisinden sonra gelen bir isme bağlı bulunduğunu gösterir. Bazen eksiz, çok defa eklidir. (Ergin, 2009: 228)

a. Ekli İlgi Hâli

hava-nıñ (13), köyme-néñ (484), némétslar-nıñ (648), etisé-néñ (979), balaları-nıñ (1094), kiç-néñ (1279), yégét-néñ (1542), ulı-nıñ (1776), avıl-nıñ (2448), kéşéler-néñ (2645)

b. Eksiz İlgi Hâli

iyulØ irtesé (169), küzØ karası (787), bolıtØ külegesé (1452), maturlıkØ cırçısı (1765), börtékØ şadrası (2420), kükrekØ késesé (2441)

2.2.2.1.4.3. Yükleme Hâli: -nı / -né; -n (sadece 3. şahıs iyelik eki taşıyan isimlerde)

Yükleme hâli nesnenin belirticisi durumundadır. Tatar Türkçesinde **-nı / -né** ekleriyle yapılan bu hâlin, 3. şahıs iyelik ekli nesnelere ünlüsünün düşerek **-n** ekiyle yapıldığını görmekteyiz.

¹¹ Arıntılı bilgi için *bk.* (Türk, 2014)

bakçalar-nı (362), heber-né (496), ekiyet-né (712), urın-nı (823), süzler-né (1256), nerse-né (1534), havalar-nı (1681), ipteşem-né (2438), tormış-nı (2587), çarşav-ı-n (6), köçsezlenüv-é-n (606), mañgay-ı-n (1032), biyüler-é-n (1481), adres-ı-n (2135)

2.2.2.1.4.4. Yönelme Hâli: – ga / -ge, -ka / -ke; -a / -e (sadece 3. şahıs iyelik eki taşıyan isimlerde)

Bir ismi fiile yönelme ve yaklaşma anlamıyla bağlayan hâldir. Ayrıca zaman ve maksat anlamı da ortaya koyan kullanımları da vardır. Tatar Türkçesinde damak uyumuna giren yönelme hâli ekinin 3. şahıs iyelik eki taşıyan isimlerde ünsüzünün düşerek –a / -e şekline dönüştüğünü görmekteyiz.

üzek-ke (1), finnar-ga (106), çigesén-e (273), baskıç-ka (494), tüben-ge (601), tufrak-ka (720), kegaz-ge (945), front-ka (1020), yöregém-e (1385), tayagım-a (1604), mileş-ke (1769), yıllar-ga (2145), is-ke (2146), oçıvçısın-a (2309), ménder-ge (2583), yar-ga (2602)

2.2.2.1.4.5. Bulunma Hâli: –da / -de, -ta / -te

İsmi bulunma anlamıyla cümleye bağlayan hâldir. Bulunma hâli eki Tatar Türkçesinde damak uyumuna ve ünsüz benzeşmesine girer.

irtesén-de (169), üzenlék-te (322), yırak-ta (638), aryagın-da (811), eremelék-te (969), urman-da (1182), yort-ta (1282), sugış-ta (1508), çitlék-te (1871), hel-de (2075), kürüv-de (2433), avıl-da (2576)

2.2.2.1.4.6. Çıkma Hâli: –dan / -den, -tan / -ten, (-nan / -nen)

İsimleri çıkış ve ayrılma anlamıyla cümleye bağlamaktadır. Tatar Türkçesinde damak uyumu ve ünsüz benzeşmesine girer. **n** ve **m** ünsüzüyle biten kelimelerden sonra –**nan** / –**nen** şekline dönüşür.

doşmannar-dan (186), urının-nan (237), kürénés-ten (388), élékké-den (535), halat-tan (827), timér-den (1000), késesén-nen (1310), yazmışın-nan (1581), karav-dan (1715), sebep-ten (1723), yañabaş-tan (2686)

Ayrıca sebep anlamında da kullanılırlar.

yözé kotoçkiç gazap-tan çitilgan (43) (yüzü korkunç acıdan çatılmış), *şelénén zengerlégén-nen şulay zengerlengen* (667) (şalının maviliğinden mavileşmiş), *miném heçtüréşlégém-nen köle idé* (2233) (benim miskinliğimden gülüyordu)

2.2.2.1.4.7. Eşitlik Hâli

Eşitlik durumu eklendiği adla fiil veya cümlenin başka bir ögesi arasında karşılaştırmaya dayanan birbirinden farklı niteliklerde eşitlik ilişkisi kurma durumudur (Korkmaz, 2009: 324). Türkiye Türkçesinde –CA ekiyle oluşturulan bu hâl Tatar Türkçesinde –çA, -dİy / -dAy ekleriyle oluşturulmaktadır.

-ça / -çe

ménner-çe, millionnar-ça (23), batırlar-ça (319), ciñél-çe (822), bulmagan-ça (1484), bélmıy-çe (1781), üzén-çe (2280)

-dıy / -diy; -day / -dey

şun-dıy (131), şuşın-dıy (358), boz-day (567), mon-dıy (1049), börtékleré-dey (1634), çişme-dey (2332), kalgan-day (2511)

2.2.2.1.4.8. Vasıta Hâli: *bélen* (isim + eksiz ilgi hali + edat) (zamir + nıñ / -néñ + edat):

İsmi vasıta ve birliktelik anlamlarıyla cümleye bağlayan bu hâl, Tatar Türkçesinde *bélen* edatıyla oluşturulur. Türkiye Türkçesinde *ile* edatıyla karşılanan bu edat aynı zamanda –IA biçiminde de ekleşmiştir.

tüşleré bélen (109), avırlık bélen (462), şunıñ bélen (546), çükéc bélen (1100), anıñ bélen (1405), sinéñ bélen (1891), méñ belaler bélen (2281), heréfler bélen (2556)

2.2.2.1.4.9. Yön Hâli: *taba* (-ga / -ge, -ka / -ke, -a/ -e + edat):

İsmi yön bakımından cümleye bağlandığı hâldir. Tatar Türkçesinde yönelme hâl eki + *taba* edatıyla kurulur. Türkiye Türkçesinde yönelme hâl eki + *doğru* edatıyla kurulur.

tereze-ge taba (135), üzenlék-ke taba (214), yar-ga taba (570), ay aħırın-a taba (1037), alar-ga taba (1193), kül-ge taba (1657), işék-ke taba (1730), diñgéz-ge taba (2387)

2.2.2.1.4.10. Sınırlama Hâli: -ga / -gé, -ka / -ke+edat (kader, tiklé, ħetlé, çaklı)

İsimleri sınırlama anlamıyla cümleye bağlayan hâldir. Tatar Türkçesinde yönelme hâl eki + *kader*, *tiklé*, *ħetlé*, *çaklı* edatlarıyla oluşturulur (Aksoy, 79: 2011). İncelediğimiz metinde sadece *tiklé* ve *çaklı* edatıyla yapılan örnekleri bulunmamaktadır.

ul ħetlé (99), cirge kader (811), kayçanga kader (2150), avıl öyé ħetlé (2377), sugışka kader (2378)

2.2.2.1.4.11. İsimlerde Soru

Tatar Türkçesinde soru biçimi, arka ve ön damağa uyumlu iki türü olan *mı* / *mé* edatıyla yapılır. Çok eski dönemlerden beri ses uyumlarına bağlanan bu edatın giderek ekleşmiş olduğunu da vurgulamak gerekir (Öner 2007: 710). Bu yüzden de Türkiye Türkçesinde bağlandığı kelimedenden ayrı yazılan bu edat Tatar Türkçesinde kelimeye bitişik olarak yazılır.

ħetta ül-mé, téré-mé ikenén de béle almadık (68), sin tatar-mı elle (83), isen-mé yuk-mı (1668), etisé yırak-mı soñ (2045), küp-mé devam itkendér (2311)

Tatar Türkçesinde soru biçimi *miken* (>+*mé*+*iken*) edatıyla da yapılmaktadır.

söyekleré bar **miken**? (1339)

Ayrıca soru biçiminin +*mini*/*méni* şeklindeki genişlemiş şekilleri de karşımıza çıkmaktadır (Türk, 2014: 113).

kıyn iş-méni (791), onıtırlık-mını (1270), anıñ ħelé naçar-mını (2001), küp köç kirek-méni (2042)

2.2.2.1.5. İsim Fiili (Ek Fiil)

İsim fiilinin *şimdiki zaman*, *görülen geçmiş zaman*, *öğrenilen geçmiş zaman* ve *şart* olmak üzere dört çekim şekli vardır. Olumsuz şekilleri ise *tügél* edatıyla yapılır (Aksoy 2011: 95).

2.2.2.1.5.1. Şimdiki Zaman

Asıl yardımcı fiil olan *i-* tamamen ekleşmiş ve bugün için erimiş halde olduğu için hem şahıs hem şimdiki zaman (geniş zaman) bildiren şu eklerle yapılır (Öner 2007: 711):

1. Tekil: -mın / -mén	1. Çoğul: -bız / -béz
2. Tekil: -sın / -sén	2. Çoğul: -sız / -séz
3. Tekil: -dır / -dér, -tır / -tér	3. Çoğul: -dır / -dér, -tır / -tér; -dırlar / -dérler, -tırlar / -térler

avır tügél inde (99), dönyada yuk-tır (1438), şundıy bér hıyalıy-dır (1549), açık tügél (2562)

İncelediğimiz metinde isim-fiilinin şimdiki zaman çekiminde sadece 3. tekil şahıs çekimleri bulunmaktadır.

3.2.2.1.5.2. Görülen Geçmiş Zaman

1. Tekil: idém	1. Çoğul: idék
2. Tekil: idéñ	2. Çoğul: idégéz
3. Tekil: idé	3. Çoğul: idéler

hiçkayçan soramasın dip uylagan idem (95), buş tügél idé (138), éh belse idégéz (144), miném kartım da, biçara, umartaçı idé (399), yugalıp kala ideler tik (559), hel itüv tügél idé (1049), béz anın bélen retlep söyleşe de almıy idék (1475), yalnız tügél idé (1996), bu kötélmegem yañalık idé (2241)

2.2.2.1.5.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman

1. Tekil: ikenmén	1. Çoğul: ikenbéz
2. Tekil: ikenséñ	2. Çoğul: ikenséz
3. Tekil: iken	3. Çoğul: iken(ner)

söyekke tiymegen iken (304), başıñnı gomérlék utka tıkmakçı ikenséñ (1512), töné buyı söyleséñ de béterlék tügél iken (1792), nige şunu bér de uylamıylar iken (2042), nindiy vak kéşé ikenmén (2559)

2.2.2.1.5.4. Şart

1. Tekil: bulsam (isem)	1. Çoğul: bulsak (isek)
2. Tekil: bulsañ (iseñ)	2. Çoğul: bulsağız (iseğéz)
3. Tekil: bulsa (ise)	3. Çoğul: bulsa (iseler)

doşman altmış bulsa, duşlar citmés (185), gölbeder, eger sin çınnan da anda bulsañ, heber bir (705), ak halattan bulsalar da, sékundnıñ nindiydér kéčkéne bér öleşénde ardaşév ... tōşénép aldı (828), emma ul çakta utka may östemegen bulsam, hezér vöcdanıñ gazaplanmaz idé (1595), méne elé de, küpten torgan bulsa da, miné kötép utıra (2589)

2.2.3. Sıfat

İsimleri çeşitli yönlerden niteleyen ya da belirten sözcüklere sıfat denir. Kendi başlarına tam bir anlam ifade edemezler, anlamları bağlı buldukları isimlerle sağlanır.

Sıfatlar kendi başlarına bir varlığı, bir nesneyi temsil edemezler. Yalnızca varlık ve nesnelere var olan niteleme ve belirtme özelliklerini soyut olarak gösterirler. Bir sıfat tek başına yalın bir kavram olmaktan öteye geçemez. Dolayısıyla bir varlığın, bir nesnenin de adı olamaz (Korkmaz, 2009: 333).

Türkçede sayı ve çeşit bakımından oldukça fazla sıfat vardır. Tatar Türkçesinde de bu durum aynıdır.

2.2.3.1. Niteleme Sıfatları

Bağlı bulunduğu ismin niteliğini ve durumunu ortaya koyan sıfatlardır.

kara halat (80), **kurkınıç** bolıt (172), **matur** başı (273), **yeşél** üzenlék (324), **kotoçkıç** davıl (508), **kızıl** yalkın (600), **batır** yégétler (698), **ozın** kavse (811), **karasu-yeşél** bakça (929), **yeş** patriyot (935), **zur** maşına (1008), **bakır** çükéç (1100), **köçlé** mehebbet (1243), **yağşı** kvartir (1394), **şayan** Gölfaya (1479), **avır** külege (1604), **böyék** ressamnar (1628), **gaceyép** ciñéllék (1686), **allı-göllé yéfek** cepler (1838), **koriç** baldak (1997), **sarı** yafrak (2105), **gaziz** vatan (2160), **altın** balık (2340), **açı** cil (2401), **algı** sızık (2527), **sonğı** mekale (2637)

2.2.3.1.1. Karşılaştırma Derecesi

-rak / -rek eki getirilerek yapılır (Öner, 2007: 712). Sıfatın derecesinin daha yüksek olduğunu ortaya koyar. Bağlı bulunduğu ismi kıyaslamaya sokar.

biye(g)-rek cir (211), katı-rak süzler (338), kü(b)-rek yalgızlıkta (1222), olı-rak irlér (1349), kızlarca oyalçan-rak bér yégét (1522), romanti(g)-rak vakıyga (1664), hikmetlé-rek süzné (2658)

2.2.3.1.2. Fazlalık Derecesi

Pekiştirme olarak da adlandırılır. Pekiştirme anlamlı sıfatlarla yapılır.

kap-kara kümér küzlé (324), ap-ak urman (807), yem-yeşél şel (1625), tıp-tın bülmede (1938), tüm-tügerék kömés sakal (2333), appak parohod (2343)¹²

2.2.3.1.3. Azlık Derecesi

-gılt / -gélt, -kılt / -kélt, -kıltım / -kéltém, -lcım / -lcém, -çılt / -çélt, -su / -sü, -sıl / -sél, -ça / -çe, -msa / -mse ekleri kullanılarak yapılır (Öner, 2007: 712). Sıfatın azlık ve küçültme anlamı kazandırılmış şeklidir.

¹² İlk örnekte *ap-ak* ikinci örnekte *appak* olarak kullanım yapılmış. Yazar ilk örneği kendi söz varlığından kullanmış, ikincisinde ise bir maniden alıntı yapmıştır. Bu yüzden sözcük ikinci örnekte halk dilinde kullanıldığı gibi aktarılmıştır.

kız-gılt şevleler (7), yözler-çe tuplar (194), unnar-ça faşist (498), kük-sél pıyala (639), zeñger-su tasmalar (795), cılım-sa köndegé (1206), küg-é-lcém-en diñgéz (2345), suv-sıl moroška cilegé (2491)

2.2.3.1.4. En Üstünlük Derecesi

iñ sözüyle yapılmaktadır. (Türk, 2014: 129)

iñ zur (446), *iñ* yakın (1430), *iñ* élék (2271), *iñ* matur (2648)

2.2.3.2. Belirtme Sıfatları

İsimleri işaret, sayı, soru ve belirsizlik yönlerinden belirten sıfatlardır.

2.2.3.2.1. İşaret Sıfatları

bu tönné (166), **şul** noktadan (522), **ul** yazuv (946), **tégé** vakıt (1542), **şuşı** ukıtuvçı (1662), **méne** töngé segat (2352)

2.2.3.2.2. Sayı Sıfatları

unbiş kön (294), **million** sum (936), **iké yöz** par (1055), **cidé** yıl (1327), **yégérmé** yeş (1544), **iké** kul (1622), **utız** yıl (2149)

2.2.3.2.3. Soru Sıfatları

kaysı kıya (228), **niçe** tapkır (334), **nindiy** koriç baldak (1121), **nikader** katılık (1934), **nindiy** cır (2402)

2.2.3.2.4. Belirsizlik Sıfatları

bérniçe minut (120), **nikader** şatlık (145), **bérnikader** vakıt (379), **niçeme-niçe** sugışlar (498), **azmı-küpmé** beylenéş (1529), **bu kader** yañalık (1793)

2.2.4. Zamir

Zamirler nesnelere temsil veya işaret suretiyle karşılayan kelimelerdir. Zamirler nesnelere dildeki gerçek karşılıkları olmayan, fakat gerekince onları ifade edebilen kelimelerdir (Ergin, 2009: 262-263).

2.2.4.1. Şahıs Zamirleri ve Çekimi

Yalın	İlgi	Yükleme	Yönelme	Bulunma	Çıkma
min	miném	miné	miña	minde	minnen
sin	sinéñ	siné	siña	sinde	sinnen
ul	anıñ	anı	aña	anda	annan
béz	béznéñ	bézné	bézge	bézde	bézden
séz	séznéñ	sézné	sézge	sézde	sézden
alar	alarnıñ	alarnı	alarga	alarda	alardan

min (71), sin (125), sézné (142), siné (161), ul (199), bézge (209), alar (303), béz (320), alardan (569), minnen (626), sézge (682), séz (744), aña (986), miña (1002), anı (1027), annan (1201), alarnıñ (1226), minde (1251), bézden (1347), bézde (1352), miné (1435), sézden (1449), sinéñ (1516), anıñ (1524), anda (1611), miném (1736), siña (1818), alarga (1827), sinnen (1887), alarnı (1997), alarda (2111), séznéñ (2216), bézné (2344), béznéñ (2539)

Metinde 2. tekil ve 2. çoğul şahıs zamirlerinin bulunma hâli çekimleri kullanılmamıştır.

Tatar Türkçesinde şahıs zamirlerinin ilgi hâli üzerine aitlik eki almış şekilleri –*nıkı* / –*néké* biçimindedir (Türk, 2014: 150) Şahıs zamirlerinin aitlik eki almış şekilleri şöyledir:

minéké, sinéké, anıkı, béznéké, séznéké, alarnıkı

béznéké (471), minéké (1877)

Metinde şahıs zamirlerinin aitlik çekimlerinden sadece 1. tekil ve 1. çoğul çekimlerinin örnekleri kullanılmıştır.

Şahıs zamirlerinin aitlik çekimlerinde Türkiye Türkçesine göre bazı farklılıklar vardır.

Zenğer kıya béznéké! Ul menğé béznéké bulacak! (750), *Mavi Kaya bizimdir! Sonsuza dek bizim olacak.*

Türkiye Türkçesinde bu tarzda bir aitlik şekli kullanılmamaktadır.

2.2.4.2. İşaret Zamirlerinin Çekimi

Yalın	İlgi	Yükleme	Yönelme	Bulunma	Çıkma
Bu	monıŋ	monı	moŋa	monda	monnan
Şul	şunıŋ	şunı	şuŋa	şunda	şunnan
Ul	anıŋ	anı	aŋa	anda	annan

annan (201), şunda (220), şul (407), şunıŋ (546), anıŋ (633), ul (750), monnan (954), aŋa (1241), moŋa (1428), anı (1454), şunnan (1678), monıŋ (1696), şuŋa (1858), bu (1895), şunı (2042), monda (2146), anda (2259), monı (2596)

İşaret zamirlerinin bunlar dışında şu türleri de vardır: *méne* “işte” ; *ene* “işte” ; *şuşı* “şu, işbu” ; *tégé* “şu” ; *birgé* “şu, şuradaki”

E *méne* yort salgannı kürgené bar. (1842), O, Etillev yégét *şuşı* bulamı? (1964)

2.2.4.3. Dönüşlülük Zamiri

Dönüşlülük zamiri *üz* (öz, kendi) kelimesidir: *üzém*, *üzéŋ*, *üzé*, *üzébéz*, *üzégéz*, *üzleré*¹³ (Buran ve Alkaya, 2006: 187).

Eski Anadolulu Türkçesinde *özüm*, *özün*, *özi*, *özümüz*, *özünüz*, *özleri* dönüşlülük zamiri de kullanılmış, sonra Osmanlı sahasında yalnız *kendi*’li şekil kalırken Azeri sahasında da tamamıyla bu *öz*’lü şekil hâkim olmuştur (Ergin, 2009: 272-273).

üzém (141), *üzégéz* (1091), *üzleré* (1146), *üzéŋ* (1331), *üzé* (2312), *üzébéz* (2328)

Dönüşlülük zamirinin aitlik çekimi de şahıs zamirinde olduğu gibi *-néké* ekiyle yapılır.

üzébéznéké (441), *üzénéké* (1814)

¹³ Buran ve Alkaya eserlerinde *üzleri* biçiminde yazmışlar; ancak biz bunun yazım hatası olduğunu düşündük ve *üzleré* olarak değiştirdik.

Metinde bu kullanımın sadece 3. tekil şahıs ve 1. çoğul şahıs kullanımlarının örnekleri vardır.

2.2.4.4. Soru Zamirleri

kaya (159), niçe (334), kayda (400), niçék (841), kayçan (902), kayan (1670), kaysı (1732), nikader (1934), nerse (1987), kém (2158), nindiy (2288), niçelep, niçençé, niçeşer, niçev

2.2.4.5. Belirsizlik Zamirleri

nidér (451), kémdér (558), niçéktér (660), elle nindiy (851), elle kayçan (1151), elle kaydan (1163), kayçandır (1205), nindiydér (1419), felen (1433), bérev (1597), nersedér (1784), elle nerse (2146), elle kém (2174), kaysıdır (2236), kaybérevler (2444), kaybér (2515)

2.2.5. Zarf

Zarflar, fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum, azlık çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir (Korkmaz, 2009: 451).

Tatar Türkçesinde zarflar; yer zarfları, zaman zarfları, hal zarfları ve miktar zarfları olarak dörde ayrılır.

2.2.5.1. Yer-Yön Zarfları

yakın kildéler (440), **yugarı** ürmeledé (579), **aska** karasañ (587), **yeneşe** yeşep (1533), **yırak** töşmiy (1548), **tüben** iyép bara (2153)

2.2.5.2. Zaman Zarfları

hezér küméleçek (15), **közén** ... kaytkaç (693), **bügén** ... tapşırđılar (784), **küpten** ... küçtéler (1144), **bıyıl** kış nindiy iret kile (1285), **bıltır** ... kildé (1474), **köndéz** ... **tönle** ... küréne (1826), **irtege** süyleşérler (2138), **irten** kitték (2254), **kiçe** mecbür buldım (2608)

2.2.5.3. Hal Zarfları

ekrén-ekrén arçılıp (19), **bérge** KPdan çıkkan (203), **tuktavsız** işétélép tora (571), **bértuktavsız** cıjlap torgan (585), **béryulı** kürénép kalalar (632), **tız** tuyam (1386), **ap-açık** küréne (1701), **bértaviştan** maktadık (1734), **tın** utıra (1799), **bérgelep** uylaşırbiz (2009), **ayagüre** tös kürép yöriy (2216), **ceyev** géne yörmes (2337), **özlékséz** görlep tora (2388), **kinet** cırlap ciberdé (2394), **açıgrak** eytsen (2524)

2.2.5.4. Miktar Zarfları

béraz tınıçlangannan soñ (99), **küp** tınlagan (358), **ara-tire** kük kükrep kuya (418), **yartılaş** çıkkan (575), **bik** moñayıp (703), **ozak** şuvıştı (911), **tulısınça** anlamıy (1437), **yış** dıngézge çıgıp kitüvén (1576), **şaktıy** ozak tınıp karap tora (1703), **baytak** hézmet itsem de (2172), **iskétkéc** köçlé bula (2437), **böténley** işétmedém (2598)

2.2.6. Fiil

Cümlede iş, oluş ve hareketi bildiren kelimelere fiil denir. Fiiller bu anlamları şahıs ve kip ekleriyle çekimlenerek bildirebilmektedirler.

Bir çekimli fiilde fiil kök veya gövdesi, şekil ve zaman eki, şahıs eki olmak üzere en az üç unsur vardır. Bu üç unsur önce fiil kök veya gövdesi, sonra şekil ve zaman eki, en sonra da şahıs eki olmak üzere arka arkaya gelirler (Ergin, 2009: 281).

2.2.6.1. Şahıs Ekleri

Fiillerin bağlandığı kişiyi gösteren eklerdir. Tatar Türkçesinde şahıs ekleri birlikte kullanıldığı kip eklerine göre iki farklı tipten oluşmaktadır.

2.2.6.1.1. - 1. Tip Şahıs Ekleri

Öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman ifadeli geniş zaman, kesin gelecek zaman, geniş zaman çekimlerinde kullanılır (Öner, 2007: 715).

1. Tekil: -mın / -mén	1. Çoğul: -bız / -béz
2. Tekil: -sıñ / -sén	2. Çoğul: -sız / -séz

3. Tekil: -Ø	3. Çoğul: -lAr / -nAr
--------------	-----------------------

kaytara-bız (142), biyér-séz (295), tabar-mın (750), téliy-séñ (1005), kite-Øler (1092), yörte-béz (1409), birér-Ø (1443), oça-sıñ (1444), çamalıy-sız (1740), işétér-mén (2238), yoklıy- lar (2582)

2.2.6.1.2. – 2. Tip Şahıs Ekleri

Görülen geçmiş zaman, şart, istek, gereklilik çekimlerinde kullanılır (Öner, 2007: 715).

1. Tekil: -m	1. Çoğul: -k
2. Tekil: -ñ	2. Çoğul: -gız / -géz
3. Tekil: Ø	3. Çoğul: Ø / -lAr

torı-gız (210), yatsa-Ø (499), işé-géz (553), iréşté-m (992), tırıssa-lar (1036), eytse-ler (2420), çigénmedé-k (2468), eytté-ñ (2529)

2.2.6.2. Fiil Çekimi

2.2.6.2.1. Bildirme Şekilleri

Fiillerin zamanını bildiren eklerdir. Tatar Türkçesinde görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman ifadeli geniş zaman, kesin gelecek zaman ve geniş zaman olmak üzere beş çeşit bildirme şekli vardır.

2.2.6.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman:

-dı / -dé; -tı / -té (2. tip şahıs ekleri)

Bilinen geçmiş zaman olarak da adlandırılan bu kipin ekleri Tatar Türkçesinde, Türkiye Türkçesindekilerle küçük ses farkı bulunan aynı eklerle yapılır.

kara-dı-m (80), işét-té-géz (137), kür-dé-m (406), bétérme-dé-ñ (609), onıt-tı-lar (1181), bér-dé-ler (1218), tırgeme-dé-k (1346), kit-té-m (1489), çum-dı-gız (1719), kürén-dé (1752), aç-tı (2133), oç-tı-k (2350)

3.2.6.2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman:

-gan / -gen, -kan / -ken (1. tip şahıs ekleri)

Duyulan geçmiş zaman olarak da adlandırılır. Başkasından öğrenme anlamı taşır. Tatar Türkçesinde Türkiye Türkçesinden çok daha farklı eklerle kullanılır.

eşle-gen-béz (61), oğşama-gan-sıñ (340), almaştır-gan-nar (432), söy-gen (693), yabış-kan (720), citkér-me-gen (1653), devalan-gan (1665), işét-ken-séz (1728), işét-ken-séñ (1890), heber it-ken-ner (2303), tor-gan-mın (2407), kit-ken-mén (2584), onıt-kan-nar (2662)

-GAN+iyelik ekleri+bar/yuk

Öğrenilen geçmiş zamanın bu şeklinde kip ekinin üzerine iyelik eki ve bar/yuk sözcükleriyle eylemin daha önce yapıldığı veya yapılmadığı gösterilir.

künjélén borçıl-gan-ı, canıñ kimsétél-gen-é yuk (357), kür-gen-é bar (1842), satıp alıp bir-gen-é yuk (1877), kür-gen-ém bar (2452)

3.2.6.2.1.3. Şimdiki Zaman İfadeli Geniş Zaman:

-a/-e; -y

Ünsüzle biten fiil –a, -e; ünlüyle biten fiil –y (1. tip şahıs ekleri; fakat teklik 1. şahıs 2. tipi de alabilmektedir) (Öner, 2007: 716).

Metinde teklik 1. şahıs çok az örnekte 1. tip şahıs ekini almıştır.

kil-e-m (131), tuzgıt-a (238), pışıldı-y (423), aşık-tır-a-lar (430), mén-e-béz (630), tabar-mın (756), teli-y-séñ (930), totın-a-sıñ (1332), uylı-y-m (1570), aılamı-y-sız (1737), gaceplen-e-séz (1956), avnı-y-bız (2086), işétér-mén (2238), ézlemi-y-ler (2528)

3.2.6.2.1.4. Kesin Gelecek Zaman:

-açak / -eçek (1. tip şahıs ekleri)

Eylemin gelecek zamanda yapılacağını ifade eden bu kip Tatar Türkçesinde, Türkiye Türkçesiyle küçük ses farkı bulunan aynı ekle yapılır.

kümél-eçek (15), taşla-y-açak-mın (134), töş-eçek (395), mén-eçek-mén (615), bar-açak-bız (681), bul-ma-y-açak (1509), al-açak (1617)

Yazar, eserinde kesin gelecek zamana çok yer vermemiştir. 2. tekil şahıs, 2. ve 3. çoğul şahıs çekimleri hikâyelerde hiç geçmemiştir. Bunun sebebi de yazarın genel olarak eski tecrübelerine dayalı hikâyeye yazmasından dolayı çoğunlukla geçmiş zaman kipini tercih etmesidir.

3.2.6.2.1.5. Belirsiz Gelecek Zaman:

-r; -ar / -er (1. tip şahıs ekleri), -mas, -mes (Olumsuz), -maØ, -meØ (Teklik 1. şahısta)

Eylemin her zaman gerçekleştiğini ifade eden bu kip Tatar Türkçesinde, Türkiye Türkçesindekiyle aynı eklerle yapılır. Sadece olumsuz şeklinde *-maz / -mez* yerine *-mas / -mes* kullanılır.

bar-ı-r-mın (132), térél-é-r-séz (141), onıt-ma-m (288), it-er-mén (992), eyt-me-m (994), koyıl-ı-r (1510), evérél-é-r-sén (1513), yot-ar (1513), kür-mes-séz (1550), uylaş-ı-r-bız (2009), kara-mas-sın (2094), söyleş-é-r-ler (2138), çık-ar-sız (2170), çık-mas (2549)

2.2.6.2.2. Tasarlama Şekilleri

Tasarlama kiplerinde, bildirme kiplerindeki gibi bildirme, haber verme gibi bir oluş ve kılış yoktur. Bu kipler, daha gerçekleşmemiş olan, ancak gerçekleşmesi istek, emir, şart ve gereklilik şekillerinde tasarlanan kiplerdir (Korkmaz, 2009: 647).

3.2.6.2.2.1. Şart:

Fiili bir şarta bağlı hale getiren kiptir. Tatar Türkçesinde de bu kip için Türkiye Türkçesindekiyle aynı ekler kullanılır.

-sa, -se

oçrat-sa-m (129), kaytar-ma-sa-k (321), bil-se-ñ (344), üptér-me-se (348), bul-ma-sa (1287), utır-sa-lar (1821), kil-se-k (1862), téle-se-géz (2033), élektér-se-m (2310) aňla-ma-sa-ñ (2482)

3.2.6.2.2.2. İstek:

Fiile istek anlamı kazandıran kiptir. Tatar Türkçesinde üç ayrı yapılaş şekli vardır.

-ası / -esé + 2. tip şahıs ekleri + kil-;

söyleş-esé kilmiy (1463), kür-esém kile (1902), kıynıy-sı kile (1981), kaldır-ası kilmiy (2374), şomlandır-ası-m kilmedé (2438)

-mAkçI bul + zaman eki + şahıs eki

tor-makçı bul-dı-Ø (456), küterél-mekçé bul-dı-Ø (853), al-makçı bul-dı-Ø (915), yılap aldır-makçı bul-a-Ø (1565)

-sana, -sene

kit-sene (760), kuy-sana (1271)

-rgA bul + zaman eki + şahıs eki

üte-rge bul-a-Ø (2258), öze-rge bul-dı-m (2439)

3.2.6.2.2.3. Gereklilik:

Fiilin yapılmasının gerekliliği anlamı taşıyan kiptir. Tatar Türkçesindeki olumlu ve olumsuz çekimleri birbirinden farklı eklerle yapılır.

-rga / -rge kirek / tiyéş; -arga / -erge kirek / tiyéş;

töş-erge de tiyéş (207), oç-arga télegen (229), taşla-rga tilegendey (420), it-erge tiyéşbéz (568), bul-ı-rga tiyéşlégén (1570), ülç-erge kirek (1616), almaştır-ı-rga kirek (1749), işle-rge kiregén (2009), sakla-rga kirek (2031), bél-é-rga kirek (2483), sugış-ı-rga kirek (2505)

-maska / -meske kirek / tiyéş (olumsuz)

ciñ-meske ... kirek (883-884), şatlan-maskatı tiyéş (1613)

Gereklilik çekiminde *kirek* ve *tiyéş* sözlerinin tasarruf edildiği örnekler de bulunmaktadır (Öner, 2007: 718).

ışan-ı-rga da ışan-maskatı (702), cavap bir-meske (1833), üt-erge (2258)

2.2.6.2.2.4. Emir

Fiile emir anlamı katan kiptir. Emir kipi her şahıs için ayrı eklerle yapılmaktadır.

1. Tekil: -ıym / -iyım	1. Çoğul: -ıyk / -iyk
2. Tekil: -Ø	2. Çoğul: -gız / -géz
3. Tekil: -sın / -sén	3. Çoğul: -sınnar / -sénner

bél-m(e)-iyım (129), uyl(a)-ıym (122), bir-m(e)-iyk (224), tot-ı-gız (514), kara-Ø (592), kit-me-sén (610), ütér-sénner (818), bul-sın (1704), gafuv it-é-géz (1818), kuzgal-ıyk (2115), kaldır-sınnar (2403), açuvlanma-Ø (2449), söyl(e)-iyım (2643)

2. şahıs ekleri + (-çı / -çé) nezaket şekli oluşturur (Öner 2007: 719).

kür-çé (1285)

2.2.6.2.3. Fiillerin Birleşik Çekimleri

Fiillerin birden fazla kip ekiyle çekimlenmesidir.

Bildirme ve tasarlama kipleri ile bildirilen ve tasarlanan hareketlerin görülen geçmiş zamanda, öğrenilen geçmiş zamanda veya şart şeklinde ortaya çıktığını veya çıkacağını ifade etmek için birleşik çekimlere başvurulur (Ergin, 2009: 319-320).

“ET. *er-* (olmak) fiili, eskiden beri ana yardımcı fiil olarak hem isimlerin bildirilmesinde hem de çekimli fiillerin bildirilmesinde, yani birleşik çekimlerinde kullanılmıştır. *er-* fiilinde daha tarihi lehçelerde başlayan *-r* düşmesi sonucunda, bugünkü sadece ünlü halinde bir ekle karşılaşırız. Tat. *i-*“(Öner, 1998: 210-211).

2.2.6.2.3.1. Hikâye

2.2.6.2.3.1.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanda Hikâye: -gan / -gen; -kan / -ken (idé)

tukta-gan idé-k (61), kalma-gan idé (745), kuy-gan-nar idé (854), di-gen idé-m (992), h zmet it-ken idé-m (1530), yaŋgırlar bik kurkıt-kan idé (1674) kurık-kan idé (1981)

2.2.6.2.3.1.2. Geniş Zamanda Hikâye: -a / -e idé; -y idé (şimdiki Zaman İşlevli)

uzdır-a idé-k (89), aşıktır-a idé (541), yugalıp kal-a idé-ler (559), oç-m(a)-y-lar idé (589), g jli-y idé (807), eyt-e idé-m (1380), s y-e idé-m  (1860), bar-a idé-ŋ (2153), tıŋlı-y idé-k (2333), sizgeli-y idé-m (2525)

2.2.6.2.3.1.2.1. Geniş Zamanda Hikâye: -ar / -er idé; -r idé (Geniş Zaman İşlevli)

nişle-r idé-m (163), yal ite al-ı-r idem-m  (164) s yle-r idé-m (1088), yan-ar, yan-ar idé de, b r s n-er idé, gazabı da tukta-r idé (1198), bas-ar idé-k (2406)

2.2.6.2.3.1.3. Tasarlama şekillerinde Hikâye

2.2.6.2.3.1.3.1. –sa / -se idé (İstek İşlevli)

b l-se idé-g z (144), oç-sa idé-ŋ

2.2.6.2.3.1.3.2. –sın / -s n idé (İstek İşlevli)

başlan-sın idé (541), cit-s n idé

2.2.6.2.3.1.3.3. –ası / -es  idé (Gereklilik İşlevli)

 t-es  idé, kit-es  idé

2.2.6.2.3.1.3.4. –rga / -rge idé (Gereklilik İşlevli), -maska / -meske idé (Olumsuz)

şatlan-maska tiy ş idé-m (1613), min-e-rge idé, bas-a-rga idé,

2.2.6.2.3.2. Rivayet

2.2.6.2.3.2.1. Geniş Zamanda Rivayet

2.2.6.2.3.2.1.1. –a / -e; -y iken (> soru: miken)

üs-e iken (663), çık-a iken (695), éré-m(e)-y iken (1288), kurk-a iken (1447), bél-m(e)-y iken (1570), yöz-e iken (2674)

2.2.6.2.3.2.1.2. –ar / -er; -r iken (> soru: miken)

-mas / -mes iken (> soru: miken)

sındır-mas-mı iken (1431), bul-ı-r iken (2150), kil-é-r iken (2560)

2.2.6.2.3.2.2. Tasarlama Şekillerinde Rivayet: -sa / -se iken

bul-sa iken, kür-se iken

İncelediğimiz metinde bu kullanımda bir örnek yoktur.

2.2.6.2.3.3. Şart

3.2.6.2.3.3.1. Geçmiş Zamanda Şart: -gan / -gen; -kan / -ken bulsa

kür-gen bulsa (41), ışan-ma-gan bulsa (530), al-gan bulsa (911), kil-gen bulsa-m (1959), kenagatlendér-gen bulsa (2573), tor-gan bulsa (2589)

3.2.6.2.3.3.2. Geniş Zamanda Şart: -ar / -er; -r bulsa; -mas / mes bulsa

yaz-ar bulsa-k, siz-mes bulsa

İncelediğimiz metinde bu kullanımda bir örnek yoktur.

3.2.6.2.3.3.3. Tasarlama Şekillerinde Şart: -makçı / -mekçé bulsa

kuzgat-makçı bulsa-ŋ, tirbet-mekçé bulsa-ŋ

İncelediğimiz metinde bu kullanımda bir örnek yoktur.

“Çekimli bir fiilin tekrar çekime girerek fiilin gösterdiği hareketin anlatılması (hikâye veya rivayeti) demek olan birleşik çekimde, asıl birleşik çekim karakterinin, daha çok hikâye şeklinde korunduğu ve rivayet çekiminin az kullanıldığı

görülmektedir. Batı Türkçesinde halen bu *iken* ile aynı fonksiyonda kullanılan *i-miş* şekli ise burada şüphe bildiren, Tat.'da ayrı bir kelime haline gelmiştir. (imiş “güya, sanki, rivayet, dedikodu”) (Öner 1998: 222-223).

2.2.6.3. Tasvir Fiilleri

Tasvir fiilleri, iki ayrı fiilin kaynaşmasından oluşmuş birleşiklerdir. Bu birleşikler içindeki birinci fiil zarf-fiil yapısındadır ve asıl anlam bu fiildedir. İkinci fiil ise, aslında bir esas fiil olduğu halde, anlam kayması yoluyla, yavaş yavaş hem sözlük anlamından farklı yeni bir anlam kazanmış hem de esas fiil olmaktan çıkıp, esas fiile bazı anlam incelikleri katan bir yardımcı fiil durumuna gelmiştir (Korkmaz 2009: 811).

Tatar Türkçesinde yeterlilik, başlama, sürüş ve bitiş anlamında tasvir fiilleri vardır. İncelediğimiz eserde de tasvir fiillerinin yoğun olarak kullanıldığını görmekteyiz.

3.2.6.3.1. Yeterlilik: al- ; bul-

işete al-ma-dı-m (154), ayırıp bul-mıy (184), küre al-ma-dı (255), birép bul-a-mı (1721), çağıştırıp bul-a-mı (2329), karap al-dı-m (2415)

3.2.6.3.2. Başlama: başla-; totın-; kérés-

karap tora başla-dı (401), uylarga totın-dı (1081), kilmiy başla-dı (1259), aş-su ezérlerge kérés-té (1525), eşke totın-dı-k (2225), buldırırğa kérés-e (2574)

3.2.6.3.3. Sürüş: yat-; tor-; kal-; utır-

suzılıp kal-a (15), yaktırıp kal-a (194), yoklap yat-kan (374), koyınıp utır-gan (807), teésérlendére tor-gan (1419), karap yat-a (1922), söyleşép utır-a-bız (2375), uylap tor-mıy- sıñ (2641)

3.2.6.3.4. Bitiş: kit-; al-; töş-; kuy-; kal-; taşla-; at-; sal-; bir-; cit-; çık-

özgelep taşla-y-açak-mın (134), berép töş-ér-él-dé-mé (261), küterélép at-tı (318), sörtép al-a (408), dip kuy-dı (663), çıkarıp sal-dı (1073), dip at-ıy-lar (1148), eytép taşla-dı (1255), izlep tabıp bir-dé-ler (1313), kaytıp kit-e (1363), körsénép al-a (1384), barıp çık-tı-m hem şakkatıp tuktap kal-dı-m (1753), yögerép kilép cit-e

(1790), kümép kal-dır-dı-k (2155), yögérép kit-er-dey (2398), kaytıp cit-er-dey (2399), eytép bir-e (2481), tirlep çık-tı-m (2559), kölép kuy-dı (2595), töşép kal-a (2626), çıkarıp taş-la-gan idé (2674)

Bitiş şekli Tatar Türkçesinde fazlaca bulunmaktadır. İki bitiş şekilli kullanımlara da rastlamak mümkündür.

élegép töş-ép kal-gan (770)

3.2.6.3.5. Yaklaşma: yaz-

tiye yaz-ıp (259), yığıla yaz-dı (1057), kérmiy yaz-a (1188)

3.2.6.3.6. Tezlik: -al, -ciber

sıyrıp al-dı (94), cırlap ciber-dé (184), atıp ciber-geç (229), saylap al-dı (1102), deşép al-dı (2228)

2.2.6.4. İsim-Fiiller (Mastar)

Fiil kök ve gövdelerinin karşıladıkları oluş, kılış ve durumları şahıs ve zamana bağlı olmadan göstermek üzere *-mAk*, *-mA* ve *-Iş*, *-Uş* ekleri ile kurulan fiil adıdır (Korkmaz, 2003: 164).

Tatar Türkçesinde isim-fiiller *-v* ve *-rga*, *-rge*; *-arga*, *-erge*; *-maska*, *-meske* (*olumsuzluk*) ekleriyle yapılır.

-v

kit-ü-v-é-béz-né (16), ıçgıraş-u-v (112), şartla-v (260), atış görsélde-v-é (559), köç östelgende-v (611), ımsındır-u-v (656), şiklen-ü-v-én (689), kalibrla-v éşé (1023), kür-ü-v (1367), kıymıl-da-v-ı (1936), anıñ kara-v-ı (1989), tüş-e-v (2228), yaz-u-v – sız-u-v (2572), köl-ü-v-é (2596)

-rga / -rge; -arga / -erge; -maska / -meske (olumsuzluk işlevi)

ukı-rga (72), ül-erge (114), kurk-ı-rga (186), çigén-é-rge (197), kiydér-meske (205), oç-arga (229), tuy yasa-rga (646), işan-ı-rga da işan-maska (702), ciñ-meske (883), tip-erge (905), éşle-rge kéréşté (1083), borçıl-maska (1162) gomumiyleştér-é-rga (1330), sal-ı-rga (1790), cıy-arga totına (1830), sizdér-meske (1908), borçak sip-

erge (2207), bulış-ı-rga (2264), cırla-rga-mı (2236), suğış bét-erge (2321), imtihan tot-arga (2553), uyat-maskı (2583)

2.2.6.5. Sıfat Fiiller

Şahsa bağılı fiil çekimine girmeyen, fakat aldığı eklerle fiilin zamana bağılı olarak taşıdığı kavramı sıfatlaştırdığından kendisinde sıfat ve fiil niteliklerini birleştiren fiil şekilleridir (Korkmaz, 2003: 195).

Sıfat-fiiller bir yanları ile sıfat bir yanları ile fiildirler. Fiil özellikleri dolayısıyla, kendilerinde var olan hareket ve zaman kavramlarını, ad oldukları sıfata aktararak varlıkları ve nesnelere hareket ve zaman gösterme özellikleri ile geçici olarak vasıflandırılırlar (Korkmaz, 2009: 909).

Tatar Türkçesinde de sıklıkla kullanılan sıfat-fiiller şekil ve anlam olarak Türkiye Türkçesindekilerle çoğunlukla benzerlik göstermektedir.

-gan / -gen, -kan / -ken

Geçmiş zaman ve pasiflik ifade eden bir sıfat-fiildir. Fiillerin geçmiş zaman çekimleri için de kullanılmaktadır (Öner, 2007: 724).

kayna-gan nefretné (42), öylenme-gen, söyép yör-gen kızım (115), yargalanıp bét-ken irénnerén (284), yandırıl-gan, tuzdırıl-gan avıllarını (377), urgılıp ak-kan İdelge (521), uynat-kan köçli kullarının (842), ütkerél-gen kanatlar (1154), eyt-ken şaşkın hisnénj (1468), utır-gan bala (1917), yat-kan bala (2075), öz-gen bér çiber ukıtuvçı (2436), yaz-gan mekalelerné (2636)

-açak / -eçek

Gelecek zaman ifade eden bu sıfat-fiil aynı zamanda fiillerin kesin gelecek zaman çekimini de yapmaktadır (Öner, 2007: 724).

suzıl-açak yaktı yul (1132), söyle-y-eçek, bulma-y-açak, eşlenme-y-eçek

-ası / -esé

Gelecek zaman ifade eden bu ek, aynı zamanda istek çekimine de katılmaktadır (Öner, 2007: 724).

iké tevlék çam-ası doşman (102), kil-esé yazda (1975), eyt-esé süzen (2671)

-ar / -er ; -r

Geniş zaman ifade eden bu sıfat-fiil de fiillerin geniş zaman çekimine kullanılmaktadır (Öner, 2007: 725).

at-ar-lık bér nerseñ (127), kit-er aldınnan (988), kayna-r suvı (2245), is-er malay (2328)

-mas / -mes

Bütün yapım ve çekim eklerinin olumsuz gövdeleri *-ma / -me* ekiyle kurulurken, eskiden beri *-r* geniş zaman partisibinin olumsuz gövdesinde ise onun bir ses varyantı olan *-z* eki, kalıplaşmış halde karşımıza çıkmaktadır. (Öner 2007: 725)

işétélér-işétél-mes taviş (120), çiñél-mes bayragıbız (333), küz iyer-mes tizlék (1702) tor-mas tél (2540)

-vçı / -vçé

Bu ek bir geniş zaman sıfat-fiil eki olarak kullanılmaktadır (Öner, 2007: 725).

çiğün-ü-vçé doşman (473), taban yaltırat-u-vçı fritslarga (740), hatlar yaz-u-vçı séñélésé (904), süyle-vçé süzen (933) kükey sal-u-vçı tavık (1412), ak éşlepe kiyép yürü-vçé ... hatın (1690), Murmansk portın totaştır-u-vçı (2475)

-rlık / -rlék

-r / -Ar belirsiz gelecek zaman sıfat-fiiliyle ve *+lık / +lék* isimden isim yapma ekiyle oluşmuştur. (Hisamova, 2006: 245; Türk, 2014: 268)

añlat-ı-rlık süzler (42)

2.2.6.6. Zarf-Fiiller

Zarf-fiiller hareket hali ifade eden fiil şekilleridir. Bunlar ne fiil çekimleri gibi şekle, zamana ve şahsa bağlanmış bir hareket, ne sıfat-fiiller gibi nesne ifade ederler. İsim gibi kullanılamaz, isim çekim ve işletme eklerini almazlar. Çekimsiz fiil şekilleri olan zarf-fiiller harekete dayalı bir hal ifade ederler (Öner, 2007: 725).

2.2.6.6.1. Basit Zarf-Fiiller

-a / -e (> -y)

Tekrar Gruplarında

kaldır-a kaldır-a çigénérge (106), yeşérén-e yeşérén-e yörére başladılar (232), ézli-y ézli-y kilép çığa (699), tükmi-y çeçmi-y saklap kitére (1179), yılı-y yılı-y kibép betken (1273), tözet-e tözet-e ... didé (1897), bas-a bas-a kilde (1947), kil-e kil-e yüyêşlengen (2285), şuvış-a şuvış-a kırıp bétérdék (2467)

Birleşik Fiillerde

yıraklaş-a başladı (279), küterél-e başladı (381), kölémser-i-y tüşép (934), koyıl-a torgan (1641), sataş-a başladı (1983), yeşérén-e tüşép (2176), tözél-e birgen (2392), bélén-e başlıy (2420), sakl-ı-y torgandır (2545)

Bu zarf-fiilin olumsuz şekli *-ma / -me* ekinin ilavesiyle olur, fakat *-y* eki bunun vokalini daralttığı için ek *-my / -miy* şeklini alır (Öner, 2007: 726).

ozakla-mıy ul urgılıp akkan (521), éndeş-miy yattı (1946), siz-miy kaldı (1973), ıngıraş-mıy başlagaç (2299)

Bu *-my / -miy* ekiyle aynı işleve sahip ve *-ça / -çe* ekinin kalıplaştığı *-mıyça / -miyçe* zarf-fiili de görülür (Öner, 2007: 726).

tukta-mıyça buldıra almadı (662), anlatırğa bil-miyçe çırık çırık köle (1791), anlıy al-mıyça aptırıy (1833), cidé-sigéz adım cit-miyçe tuktadı (2126)

-p

Bağlama-Tarz Zarfı Olarak (-p)

tenébéz çemérde-p kitte (41), iké kayın üs-é-p tora idé (202), yaltır-a-p torgan (766), onıtıl-ı-p söyliy (978), kér-é-p utırdı (2134), tırle-p çıktım (2559)

Birleşik Fiillerde Kalıplaşmış Zarf Olarak (-p)

kara-p tora başladı (401), cıy-ı-p tordı (460), söyle-p kite (1809), borıl-ı-p kite başladı (2069), kurk-ı-p torırğa (2545), kétkélde-p kölé-p kuydı (2594)

2.2.6.6.2. Birleşik Zarf-Fiiller

-gançı / -gençé, -kançı / -kençé (süreç)

-ncAyA dek, kadar anlamı taşır.

karaŋğı tüş-kençé atıştık (104), küzlerémné avırttır-gançı kariym (111), faşistlar kulına élék-kençé (125), ül-gençé sugışabız (243), kombatka tapşır-gançı ul biréşmedé (927), yılap ciber-gençé (1554), küz açıp yom-gançı digendey (2368)

-ganda / -gende, -kanda / -kende (zaman, an)

-ncA, -dİğI/-dUğU zaman anlamı taşır.

şul hētlé kötélme-gende buldı (278), sugış-kanda bérüzé un döşmannıñ başın kisken (345), kaçıp bar-ganda ... yandırılğan (427), aşı-ganda éç-kende, yat-kanda tor-ganda küz aldınnan kitmesén (650), kırık tapkır savbullaş-kanda (1173), hātların ukı-ganda ... cerehetlenép kittéler (1579), litsa kılğasın kiç-kende Gabdélğani hēlak buldı (2322), söyle-gende uylap tormıysıñ (2641)

-gaç / -geç, -kaç / keç (zaman, an)

-ncA anlamı taşır.

moñarçı soraşma-gaç ... uylagan idem (95), Garifullinnı ozat-kaç, kulıma kalem aldım (167), timér çıbık élek-keç ... bulıp kitté (596), armiyeden kayt-kaç ta, ... kağıldı (1238), yeş çakta rehetén kürme-geç, kartay-gaç nige ul (1395), lom bélen ber-geç te çumar kader gene kitélép çıga (2185), samolet yıragrag kit-keç, yodrığı belen faşist oçuvçısına yanadı (2140)

-rga / -rge (hazırlık, tarz)

-mAyA anlamı taşır.

üzēnlékke çigén-é-rge mecbür itteler (197), cirge yat-a-rga mecbür boldı (448), avır hēberné işēt-é-rge de ezér idé (1315), aş-su ezérle-rge kéréşté (1525), tal çıbıknı sındır-ı-rga küp köç kirekméni (2041), imtiħan tot-a-rga kilmedém (2553)

-rday / -rdey, -arday / -erdey (tarz)

-r gibi anlamı taşır.

cir astına k r- rdey buldı (1031), atılıp  ık-a-rday tipken y reg  (1309), y g r p kit-erdey bulam la (2398), kaytıp cit-erdey bulam (2399), k zler açılıp  ık-a-rday bula (2466)

-ganday / -gendey, -kanday / -kendey (tarz)

Tarz anlamlı –ncA ekinin i levindedir.

tavlar  aykalıp kit-kendey buldı (262), avır  esretn  ta lara t le-gendey ... karıy (420), b r-b rs n uzı -kanday ...  ıgarga totındı (437), aklın başına cıya alma-ganday, urındıkka utırdı (1307), d nyama ik n  koya   ık-kanday buldı (1615), maturlık d nyası di-gendey ... karana ba lıysı  (1624), ya tavına t rt-kendey bula (2153),  et r  kal-ganday s yle e id  (2511)

-ı lıy / -  liyi (zaman)

-TI I zaman anlamı taşır.

  ten kayt-ı lıy kegazler n k rt p bir rmin (1164), b zn   pomkomvzvod Vorob y eytm-  liyi, y zge b r tulumagan (2178), kayt-ı lıy, kit-  liyi

-miy a / -miy e (tarz)

-mAdAn anlamı taşır.

kabalan-miy a gına mu kaga utırttı (227), bu turıda lem-mim di-miy e s zen devam itt  (690), Ferit cey l-miy e, maktan-miy a,  ul uk vakıtta nindiyd r yasalma tonga da k  -miy e, cevap kaytarıp tordı (1530-1531), tın da al-miy a karavatta yata (2017), cid -sig z adım cit-miy e tuktadı (2126)

-brak / -brek (tarz)

-ArAk anlamı taşır.

kız-ı-brak kitken  aklarında (338),   ekliyi t  - -brek ... sorıy id  (1010),   len- -brek yılar (1818)

2.2.7. Edatlar

Edatlar, yalnız ba larına anlamları olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıklıkla ba lı bulunan,

gramer bakımından onlara hâkim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlenin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözlere (Korkmaz, 2009: 1052).

2.2.7.1. Bağlama Edatları

Cümleleri, cümlecikleri, söz gruplarını ve kelimeleri bağlamaya yarayan edatlardır.

2.2.7.1.1. Bağlayıcılar

İki sözcüğü, iki söz öbeğini ya da iki cümleyi birbirine bağlayan bağlama edatlarıdır.

da / de: (da/de; ve; dahî)

E Vakıyf ekrén gene urınınnan tordı **da** üzénéñ palatasına yüneldé. (136), Üzé kürmegeç, anı **da** kürmiylerdér dip uyly ul. (1785)

Miném söygenémnéñ **de** isémé Gölbeder bit. (759), Béznéñ üzébéznéñ seletlé şegıyrlérébéz **de** üsép kile idé. (2449)

ye: (ya, veya)

Etisé, ikénçé bülmege çıgıp, **ye** kitapka, törtéle, **ye** iké kulın çalbar késéséne tıgıp, bülme buylap arlı-birlé yöréne, **ye** fortoçkanı açıp, temeké tarta, **ye** bik ozak terezeden uramga bakıp tora. (1823, 1824, 1825)

yeki: (veya)

Alıgız şul uk Şakırını **yeki** İsmagıylné. (1434)

Yuldaşka tayak alıp **yeki** bolay gına iké kulıñını artına kuyıp, béléner-bélénmés kene taptalğan sukmaklardan urman éçleréne kérép kitsen, bara-bara bérer koyaşlı alanga çıgasıñ da, hay, bu nindi y maturlık dönyası digendey, tañ kalıp, tire-yagıña karana başlıysıñ. (1622)

yeise: (ya da, veya)

Samoletların bérésé tavga beréldémé, **yeise** berép töşérdémé – cir işélép, tavlar çaykılıp kitkendey buldı, hetta tav başlarınnan kupkan zur-zur taşlar tegerep töşté. (261)

hem: (ve, da/de)

Zenđer kıya döşman kulında... >> digen kébék toyıla. **Hem**¹⁴ yégetke köç östelgendev bula, yomşargan bélekleréne köç kere. (610), Min de yılmaydım **hem** fronttaşıma karap aldım. (2415)

2.2.7.1.2. Cümle Başı Edatları

Cümlelerin başında yer alarak bir cümleyi kendinden önceki cümleyle anlamca bağlayan bağlama edatlarıdır.

e: (fakat, ama)

Gitlérçılar kaysı kıya taşlar artına postılar. **E** ozın néméts, Miñnulla atıp cibergeç, oçarga télegen sıman, kolacın ceydé de eylenép töşté. (228), Kayum astan gına karıy, **e** üzénéñ küzlerénde şayan maturlık tügél, moñsuvlık yarılıp yata. (2434)

lekin: (lâkin)

Kıçkırırğa téledé, **lekin** yaman töş vakıtındağı şikéllé, kıçkırğa da almadı. (855), Kayumnıñ ordém medalé yuk elé. **Lekin** sul yak kükrek késesé östénde yaralanuv bélgésé bar. (2441)

helbuki: (halbuki)

Redaksiyede anı, yaratıp-şayartıp, kübrek Yamankulov dip yöriylérđi, **helbuki** anıñ çın familiyesé alay tügél. (2421)

tik: (fakat, ancak)

Ul yaralangan, **tik** kayçan ikenén gene sizmedé. (256), ... çanğı belén Karéliye urmannarınnıñ télese kay töşénnen üterge bula, **tik** östé kar belén kaplangan, asta suvı böténley tuñmıy torgan bataklıkka gına yulıkma, ... (2258)

¹⁴ Bu örnekte “hem” kelimesi cümle başında yer almasına rağmen bağlama görevi gördüğü için “bağlayıcılar” başlığının altına alınmıştır.

hetta: (hattâ)

Bérev belen de bozılışmagan, bérevge bér usallık eşlemegen. **Hetta** üzene kilép törtseler de: (364), Tora-bara öy éçénde moña şulhetlé künéktéler, **hetta** balanıñ üzén de Ettilev dip yörte başladılar. (1775)

emma lekin: (amma ve lâkin)

Gölsém apa bu minutta telese nindiy heberné işétérge de ezer idé; **emma lekin** mondiy süzlerné ul böténley-böténley kötmegen idé. (1315)

emma: (ama, fakat)

Küp gazaplana torgaç, Nurulla ayağına bastı. **Emma** kuzgalıp kitüv mömkin tügél idé. (868), Gadi soldat üzénéñ batırlığı turında ceyélép süylemiy, **emma** bir-iké süz belen bik tögél eytép bire, ya bérer kölké epizod kıstıra, ya sügénép ala. (2280)

meger: (eğer, şayet)

Kara, eger de **meger** timérçé bulasıñ iken – çın timérçé bul. (993)

çönki: (çünkü)

Lekin yılamadı, **çönki** yılıy-yılıy anıñ küz yeşleré kibép betken idé inde. (1208), Aş vakıtında Ettilev tıñ tura, **çönki** aşaganda enisé söylerge röñset itmiy. (1799), Komandirga süz eytmiym, aña kızkırısa da yarıy, **çönki** prabası bar, e sin ni pıçagıma... (2219), Zamanalar üter, derzamannar kilép citer, e kéşé digenén haman yörér, **çönki** tekdiréne şulay yazılğan, (2337)

eger: (eğer)

Anıñ öçén bit ul canın kırganımıy sugıştı, **eger** kirek bulsa, tağın da sugışaçak. (781), **Eger** ul başkalar danına vakçılarça kıziguvçı, adım sayın alardan könleşüvçé bulsa, bu yahşığa iltmes. (2543)

güya: (güya)

Dulkınnar sugışçılarını élektérép alıp, **güya** taşka berép yuk iterge télegendey, yarga ırgıladı. (568), Sin şul matur toygıga birélép, köné buyı gaceyép bér çıñéllék his itép yöriysén, **güya** küñélénđe koyaş nurı uynap tora. (1686)

2.2.7.1.3. Sona Gelen Edatlar

Bu edatlar sözler ya da cümleler arasında çeşitli münasebetleri bildirmezler, fakat bunlar kalıp sözler olarak belirli görevler yüklenirler (Hisamova, 2006: 308; Türk, 2014: 305).

tügél: (değil)

Şulay uk cir yözénde de kiç **tügél**, irte, irtenéñ de firüve töslésé! (900), Min üzém Tbilisida bulgan kэшé **tügél**, andağı hikmetlernéñ çın dörösén béلميym, (2247)

uk / ük: (kadar, beri)

Köyme belen yar yanına **uk** barıp cierge mömkin tügél idé. (564) Aña bu turıda kéçkénedén **ük** eytép kildeler (1945), soldat gazétasın yahşırtuv eşéne kilgen könénen **ük** kérésken (2562), Bér belekeçé şorm yarga **uk** çıgarıp taşlagan idé, (2674)

Etisé İşniyaznıñ yeşten **ük** timér-tomırğa meħebbeté barın kürép, kulına bér taşlandıktimér kisége tota da: (997), Aña bu turıda kéçkénedén **ük** eytép kildeler. (1945)

gına / géne: (sadece, yalnızca, daha)

1943 yılınıñ salkın, avır kışı yaña **gına** bétér, yaz ayları başlangan çak idé. (971), Şunısın **gına** hetérliym. (2311)

İşniyaz gevdesé bélen **géne** tügél, ħolkı bélen de etiséne oħşamagan (983), Anda nibarı iké **géne** süz yazılğan: (1611)

da / de, ta / te: (da/de)

Anda nerse bulğanın sorama **da**, söylemiym **de**. (124) Yıllar şundiı tiz uza, par atlarga utırıp çansañ **da**, artınnan kuvıp cite almassıñ. (2327)

Pakétını tapşırğaç, kinet onıtılıp kitte **de** barı tik ikénçé könnégéne sanbat çatırında aña kildé. (928)

Annarı şul noktadan oçları kiñeye bargan zeñgersu tasmalar şikéllé tire-yakka taralıp **ta** kitteler. (523), Yörekte megnesén başkalarga aňlatıp **ta** bulmıy torgan yahşı bér toygı uyatalar. (1560)

Méne doşmannı ciñép bétériyk **te**, min Gölbederné tabarmın şikéllé. (756), Sinéñ mondiy karaşını élék **te** sizgeliy idé. (2342)

elle: (yoksa, acaba)

Sin tatarmı **elle** (83), Küñélénéñ kay cirédér **elle** özélgen, **elle** buşap kalgan kébék. (1925)

elé: (bakalım)

Min bit **elé** öylenmegen, söyép yörgen kızım da bar. (115), Nik yılıysıñ, ni boldı **elé** sıña? (1817)

lebasa: (yani, elbette)

Çönki olılar anıñ nik yılavın béleler **lebasa!** (1819)

iç: (şüphesiz, elbette)

Ebi-babay süzé géne **iç** ul! (2641)

la / le: (hadi)

Hey, kürmiy torgansındır **la**, Reşit kiyev. (336), Kit **le**, söyelge basma élé, – diy torgan idé. (1044)

Yögérep kiterdey bulam **la**, (2398)

Tugan-üsken illerge **le**. (2400)

bit: (şüphesiz, mutlaka, tabi ki)

Kara sin anı, isen **bit!** (313), Nindiy kérséz, nindiy köçlé meħebbetné köydérdéler **bit** bu kaher sukkan yavız faşistlar! (1244)

imés: (acaba, galiba, sanki)

Canıñnı kimsétsénner de, açuvlanma, **imés.** (355), Kareléyede bul da Lénrot naratı turında işétme, **imés.** (2459)

2.2.7.2. Son Çekim Edatları

İsim hal ekleri gibi işlev taşıyan fakat daha zengin anlamlar veren sözler olarak son çekim edatları, bağlandıkları isimlerin hal eklerine göre sınıflandırılabilir (Öner, 2007: 731).

2.2.7.2.1. Yalın Halle Bağlananlar

bélen: (ile)

İRte **bélen** kar yavuvdan tuktadı. (19), Mın üzémnéñ soravların **bélen** anıñ künél yarasın borçıldım, añrı. (1465)

öçén: (için, sebebiyle)

Hezér, üzébéznékélerge tiydérmes **öçén**, minométlardan da atarga mömkin bulmıy başladı. (441), Béz gazétanıñ naborın tözetép bétérép, basar **öçén** péçatniklarga tapşırđık ta Ak dingéz yarına çıgıp utırdık. (2364)

şikéllé: (benzer, gibi)

Méne doşmanıñ cıñép bétériyk te, min Gölbederné tabarmın **şikéllé.** (756), İşniyaz, sihêrlengen kêsé **şikéllé**, baldaklarga karıy, yöregé döp-döp tibe, küzleré yaltırıy. (1103)

kébék: (gibi)

Tik koñgırt küzlerénde géne, etisénéké **kébék**, nindiydér gorur oçkınnar yaltırıy. (984), E miña, yazuvçı kisegéne, şularnıñ barısın biş barmagım **kébék** béléрге kirek bit. (2483)

sıman: (gibi, benzer)

Oçık çiténde, nur östéne nur bulıp, hıyalıy bér saray **sıman** Zeñger kıya küterélgen. (673), Lekin miném külegem çuyın kébék avır **sıman** toyıla. (1603)

aşa: (sayesinde, vasıtasıyla)

... ménj kilométr çirlerden salkın kar-burannar, ut-davıllar **aşa** şulkader küñél cılısın tükmiy-çeçmiy saklap kitere alır dip kém uylar? (1179), Ul inbaşı **aşa** çitlêktegé kéneriyge karadı. (1904)

arkılı: (sayesinde)

Annarı bérénçé kanatnı, bakır çükéç bélen sugın, baldak **arkılı** ütkerdé. (1100), Bolnitsaga kértmegen könnerde alar tereze **arkılı** gına söyleşteler. (2082)

sayın: (her)

Kızınñ özélép yazgan hıtların ukıgan **sayın**, salmak tabıgatlé Tahir aşkınp kite. (539), Pomkomvzvod Vorobéy torgan **sayın** zeherrek kıçkıra: (2269)

hetlé: (kadar, gibi)

Hezér ul **hetlé** avır tügél indé... (99), Béraz çitterek avıl öyé **hetlé** zur-zur taşlar da kürene. (2377)

kader: (kadar)

İdélge çıpçık başı **kader** de mehebbetén yuk, küzén gel timér-tomırda. (987), Alarnı şul Kayumnar töbéne **kader** éçken, doşmannıñ kilüvén tuktatkan. (2474)

2.2.7.2.2. Yönelme Haliyle Bağlananlar

taba: (-a doğru)

Finnar tüşleré bélen şuvışa-şuvışa miña **taba** kileler. (109), — Utır! — didé Şakir hıtnına, başı bélen maşınaga **taba** kürsetté. (2131)

küre: (-a göre)

Şuña **küre** ay ahırına taba stabilizatorsız minalar mastérskoy poçmagında tüşemge kader öyéldé. (1037), E ağaç başları üzene **küre** talgın bér moñ bélen göjliy, küz kabakları ihtıyarsız yomıla... (2286)

hetlé: (-a kadar)

Moņa **hetlé** yözge kızıllık kitérgen yuk idé, monnan soñ da kitérmebéz, şét», dip uyladı Gaynullin. (687)

kader: (-a kadar)

Cibereséleré kilmegen idé, malay, komissarga, gospital naçalnıgına **kader** barıp cittém. (161), Taşlap kitkeçege **kader** alar arasında nindiydér zur skandallar bulır kük toyılğan idé. (1928)

karşı: (-a karşı)

Biktimér kart, frantsuz patşasına **karşı** suğışkanda bérüzé un döşmannıñ başın kisken. (345), Gölcehre urınınnan sikérép tordı da balasına **karşı** yögerdé, anı kükregéne kısıp, şaşıp-şaşıp übe başladı. (2121)

3.2.7.2.3. Çıkma Haliyle Bağlananlar:

birlé: (... beri, itibaren)

Tugannan **birlé** diñgéz kürmegen Tahir Gaynullinga Vadimniñ bu süzleré bik az teésér itté. (512), Bu yazuv öyge kilép kirgen minuttan **birlé** ana yögerén nindiy kavşav özgelevén küreleméni soñ alar! (1166)

başka: (... başka)

Anıñ artınnan **başka** suğışçılar da diñgézge taşlandılar. (566), Tukran tukıldavınnan **başka** tavış işétélmedé. (1491)

tış: (... dışında)

Bolardan **tış** Gölfayanıñ «uñajorları» arasında tağın İlham Borhan isémlé yeş jurnalist küzge çalına idé. (1364), Vakıt-vakıt, ihtıyarınnan **tış** yözé çıtırılıp kite, kulı bélen tiz başın sıpırırğa totına. (2200)

soñ: (... sonra)

Şunnan **soñ** ul niçeme-niçe suğışlarda buldı. (497), Suğıştan **soñ** utız yıl gomér ütép kitse de, küz açıp yomgançı barlıkka kile torgan réaksiye onıtılmagan. (2149)

2.2.8. Ünlemler

Ünlem, söz içinde konuşanın acıma, beğenme, sevinç, korku, çaresizlik, şaşkınlık, üzüntü, dua, hayret, pişmanlık, kıskançlık, özlem gibi çok çeşitli duygu ve heyecanlarını etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya; karşısındakilere seslenmeye, çağırmaya, cevap vermeye, göstermeye, sormaya, onları onaylamaya, redde ve tabiattaki sesleri taklit yolu ile kelimeler türetmeye yarayan bir söz türüdür (Korkmaz, 2009: 1140).

Tanımdan da anlaşılacağı üzere ünlemler her türlü duygu ve yansımaya bağlı olarak ortaya çıkan yapılar oldukları için Türkiye Türkçesinde sıkça kullanılır. Bu durum Tatar Türkçesinde de aynıdır. Tatar Türkçesinde çok sayıda ünlem bulunur ve sıklıkla kullanılır.

İncelediğimiz metinde de yazar ünlemleri çokça kullanmıştır. Özellikle de savaş konulu hikâyelerinde seslenme ünlemlerini sıklıkla kullandığını görüyoruz.

éħ:

éħ, séz, méskénner! (118), **Éħ** bélse idégez, anıñ tavişında nikader şatlık, nikader behét idé! (144)

uf:

— **Uf!** dip, Miñnulla irkénlep sulap kuydı, pulyalar télgelep bétergen kayınga söyeldé. (280), **Uf** kotıldım bugay, éznen yazdırdım kabeñetlerné (772)

hé:

Hé, açuvlanma! Canıñnı kimsétsénner de, açuvlanma, iméş. (355)

a, a, a:

— **A-a-a!** — digen bér avaz gına açık bulıp yañğıradı. (560)

iħ:

— **İħ** sin! — dip, kulım sélterge mecbür buldı. (1131)

uħ:

— **Uh** séz, miném kanatlı Malaylarım! (1143)

hay:

Hay, şulay gına bulsaçı! (1197), **Hay**, ulım, Radio apa da bu kader yañalıknı bélmıy torgandır elé, (1793)

iy-iy:

İy-iy, merhemetséz irler! (2040)

nu:

Nu, malay!.. (2171)¹⁵

hey:

Hey, kürmiy torgansındır la, Reşit kiyev. (336), **Hey** zamanalar! (2327)

Eserde çok sayıda ünlem kullanılsa da bunların çoğu ünlem sözcüğüyle değil vurgu ve tonlamayla yapılmıştır.

— Kitsene! (760)

— Vallahi! (761)

— Torataş! — didé hatın, açuvına çıdıy almıyça. (1571)

Min eytem: «Buldı, anladım, döbêrdetme!» — «Pıçagım anlagansın! — diy sékrétar. — Min üzém sinéñ bélen avılga baram!» (2650-2651)

¹⁵ Aslen Rusça olan bu ünlemi yazar Tatar Türkçesi ifadelerle birleştirerek kullanmıştır.

3. METİN

3.1. TRANSKRİPSİYON

3.1.1. Transkripsiyonda Uyulan Esaslar

Gabdrahman Epselemov'un *Hetér (Hikeyeler)* adlı hikâye kitabının transkripsiyonu Kiril harfli metinden yapılmıştır. Eser Tataristan Kitap Neşriyatı tarafından Kazan'da 1977 yılında basılmıştır.

Yazarın ithafları, hikâyenin öncesinde verdiği mani vb. yazılar, dipnotlar ve her hikâyenin sonunda yer alan yazım tarihleri aynı şekliyle transkripsiyonlu metnimizde verilmiştir.

Eserin sayfa numaraları sayfanın bittiği kelimedenden hemen sonra yay ayrıç içerisinde koyu olarak yazılmıştır. Orijinal metinde sayfa sonunda bölünmüş olan kelimeler önceki sayfaya dâhil edilmiştir.

Transkripsiyonda kullanılan harf karşılıkları şöyledir:

Kiril	Latin	Kiril	Latin	Kiril	Latin
А, а	A, a	М, м	M, m	Ч, ч	Ç, ç
Б, б	B, b	Н, н	N, n	Ш, ш	Ş, ş
В, в	V, v	О, о	O, o	Щ, щ	Şç, şç
Г, г	G, g	Ө, ө	Ö, ö	Ы, ы	I, ı
Д, д	D, d	П, п	P, p	Э, э	É, é
Е, е	yı-/yé-, é	Р, р	R, r	Ю, ю	Yu/ Yü
Ж, ж	J, j	С, с	S, s	Я, я	Ya/ Ye
З, з	Z, z	Т, т	T, t	Ә, ә	E, e
И, и	İ, i, -iy	У, у	U, u, -uv	Ц, ц	Ts, ts
Й, й	Y, y	Ү, ү	Ü, ü, -üv	Ж, ж	C, c
К, к	K, k	Ф, ф	F, f	Һ, һ	D, ð
Л, л	L, l	Х, х	H, h	Һ, һ	H, h

Metinde, sadece Rusça alıntı kelimelerde kullanılan “Ъ” inceltme işareti transkripsiyonda gösterilmemiştir. Bu yüzden harf tablosuna da alınmamıştır.

İKÉNÇÉ GOMÉR

1

1 Öç tevlék buyı üzekke üte torgan salkın korı cil isté. Ak halat kiygen töslı, ap-
2 ak beske törénép, tiren uyga çumıp utırgan biyék naratlarınıñ ılısları karaldı, yeş
3 kiléndey nefis ak şel borkengen kayınnarınıñ botakları şerelendé. Urman, kémgedér
4 açuvlangan sıman, méñnerçe avazlar çıgarıp ükérde. Kurgaşınday avır bolıtlar bélen
5 kaplangan kük yözende köndéz-koyaş, tönnerén ay-yoldızlar kürénmedé. Barı vakıt-
6 vakıt, töngé karañgılık çarşavın yırtıp, ak rakétalar gına kükke çöyélé hem yırak
7 tuplarınıñ yalkınınnan kabınıp-kabınıp kitken kızgılt şevleler géne, acagan utları
8 kébék, bik azga yaltırap ala idé.

9 Front sızığı artta, yırakta kaldı. Pulémét hem avtomat tavişları bik tonık
10 işétele başladı.

11 Tañga taba cil basıla töşté. Urman, helden taygan ayu kébék, tındı. Kübelek-
12 kübelek kar yava başladı.

13 Havanıñ üzgerése bézné ifrat şatlandırdı. Béz, öç tevlék buyı doşman tılında
14 yörép, podrazdeléniyébézge kaytıp kile idék. Artta, ak tasma şikéllé, çañğı ézleré
15 suzılıp kala. Ézler küñélné borçıy idé. Buran bézge yardemge kildé. Hezér çañğı
16 ézleré kar bélen küméleçek, doşman béznéñ kaydan kilép, kaya kitüvébézné béle
17 almayaçak. Koyrıknı tottırmıy torgan kızıl pazvédçiklarını ul, kotı oçıp, tönner buyı,
18 elé uñnan, elé suldan, elé aldan köteçek. E bézge şul kirek te!

19 Irte bélen kar yavuvdan tuktadı. Kük yözé bolıtlardan ekrén-ekrén arçılıp,
20 zeñger kül sıman, urman östéne ceyildé. Anıñ cété zeñgerlegé yañadan akka törénép
21 ölgérgen naratlarga, nefis yapma borkengen zifa kayınnarga, ap-ak mamık yurgan
22 yabıngan alannarga, küllerge, sazlıklarga yoktı. Yaltırap koyaş çıktı. Éh, bu minutta
23 Karéliya urmanınıñ maturlıgın kürsegéz idé! (s.3) Méñnerçe, millionnarça kar
24 éncéleré cém-cém itép balkıy. Naratlarınıñ yabaldaşları koyaş yaktısında siñriy altın
25 şem töslé yana. Hava saf, urmanda şilt itken taviş yuk. Kayçagında kaydadır yırakta-
26 yırakta tukran tukıldasa, anıñ tavişi ap-açık bulıp işétele. Yaña yavugan kar östénde
27 urman tavıklarınıñ bödre ézleré, bolan sıyırlarınıñ sukmaqları oçrıy. Bu küréneşten
28 nindiy sunarçınıñ yöregé tilérep tipmes te, nindiy sunarçı şuşı ézler buyınça urman
29 écéne kérép kitmiçe tüzer!

30 Komandir razvédçiklarını yalga tuktatırğa karar birdé. Méne şuşı açık alannı
31 ütép, ene tégé tügerék ürge küterélgeç, yal iter öçén bik caylı urın bar. Lekin
32 komandir «şunda kitték!» diyerge ölgérmedé, baş dozordan heber kitérdéler.

33 — İpteş Andrianov, anda nindiýdér yat is bar, —didé svyaznoy, — köygen
34 çüprek, yangan it iséne ohşıy.

35 Ul da bulmadı, sugışçılarnıñ bérsé, kuli bélen ürnéñ sulyak poçmagına törtép
36 kürsetép:

37 — Ene, küresézmé? Zeñger töten küteréle, — didé.

38 Barıbiz da ul kürsetken yaka borıldık.

2

39 Uçak yanına kilép çıkkaç, kotoçkiç bér kürénéş aldında şakkatıp kaldık.
40 Béznéñ herkaysıbiz üz başınnan ülém kurkıncı kiçérgen, bik küp avır heilige
41 oçragan, akfınnarnıñ yırtkıçlıkların küp kürgen bulsa da, tenébéz çémérdep kitté.
42 Eyé, bu minutta kiçérgen toygılarnı, kükrekte kaynagan nefretné añlatırılık süzler
43 kéşe télénde yuk elé. Tamak töbéne katı töyép kilép tıgıldı, kullar avtomatnı nıgrak
44 kıstı. Herkém şunda éçénnen ant itté:

45 — Üç, üç, rehımséz revéşte üç alırğa!

46 ...Sünép bargan uçak östénde bér kéşe gevidesé yata idé. Anıñ kiyimneré
47 yanıp bétken diyerlék, ayagı yalangaç: ayak barmaklarınıñ tırnağı astına şırpılar
48 kadalgan; yözé kotoçkiç gazaptan çıtılğan: uñ küzé yarım açık, anda ülém dehşeti
49 çağıla.

50 Kém ul, monda kayçan, niçék kilép élekken— béle almadık. Yanında
51 dokumént-felené yuk, barı kiyiméneñ yanmıy kalgan ölészéndege yoldızlı töymeleré
52 géne anıñ sovét sugışçısı ikenén kürsete idé. (s. 4)

53 Bér-iké sékund vakıt ütkendér. Unnarça kullar isémséz géroynıñ gevidesin,
54 uçak östénen alıp, yomşak yatakka salgan kébék, yaña yavgan kar ötséne saldılar.
55 Bérevler anıñ tötép torgan kiyimnerén sünderérge totındı, e saninstruktur yanına
56 tézlendé.

57 — İňbaşında pulya yarası bar... bérev, ikev...

58 Kinet saninstruktornıñ barmakları citézrek kıymıldıy başladı hem ul kıçkırıp
59 ciberdê:

60 — İpteşler! İpteşler, canı bar! Yöregé tibe!

3

61 Yal iterge, tamaknı tuydırırğa tuktagan idék. Kaya ul! Bötén aruv-taluvnı
62 onıtıp, elégé sugışçını bér ipteshnéñ cılı tunına törép çañgılarga saldık ta, çastébızga
63 aşkıttık. Yulda niçek kaytkanbızdır, nerseler eşlegenbézdér,— bérsén de hetérlemiyım.
64 Bötén télegébéz, bötén uyıbız bu bilgéséz géroynı kotkaruvga yünelgen idé.

65 Kiç bélen podrazdéléniyébézge kaytıp citték. İpteshné sançastka tapşırdık.
66 Sançasttan anı médsanbatka, médsanbattan gospitalge ozatkannar.

67 Şunnan soñ béz anıñ turında hiçnerse işetmedék. Anıñ kém ikenén, faşistlar
68 tırnagına niçek élegüvén, hetta ülémé, térémé ikenén de béle almadık. Eger oçraklı
69 bér hel turı kilmegen bulsa, bu vakıyga béznéñ öçén gomér buyına onıtılmaslık sérlé
70 faciga bulıp kalğan bulır idé.

71 Aprél azagında min, yaralanıp, gospitalge élektém. Opératsiyeden soñ, helém
72 ezrek retlene töşkeç, séstradan ukırğa bérer kitap soradım. Ul bérniçe broşyura alıp
73 kildé. Lekin min alarnı élék ük ukıgan idém indé, suña küre kitaplarnı tereze töbéne
74 kuydım da, térsegéme tayanıp, tanış bulmagan şehernéñ uramın küzete başladım.
75 İndé may ayı, koyaş köle; lekin bu yırak şehernéñ uramnarın kar baskan. Kızıl
76 çülmek tübelé, sırlap eşlengen ak boldırlı, ak balkonlı yortlarga herbiy kesheler kérép-
77 çıgıp yöriy. Grajdanskiy halık böténley diyerlék kümmiy.

78 Şulay uylanıp karap torganda, kémdér:

79 — Éh, bézde Hezér sandugaçlar sayrıy indé, e monda kar-buran uynıy,—dip
80 kuydı. Artıma eylenép karadım. Koykam yanında östéne kara halat kiygen, çém-kara
81 çeçlé, (s. 5) koş kanatı sıman kıygaçlanıp kitken kara kaşlı, urta buylı bérev basıp
82 tora.

83 — Sin tatarmı elle? — dip soradı ul. Cavap urınına min anıñ yözéne
84 tékeldém.

85 — Nige bolay özdérép kariysıñ, elle kürgenéñ bar idémé? —dip, ul balalarça
86 samimiy yılmaydı.

87 — Kaydadır kürgen şikéllé bulam, lekin hetérliy almıym, — didém min.

88 — Bik mömkin, kürgencéñdér de...

89 Şulay béz anıñ bélen tanışıp kitték. Ozın könnerné söyleşép uzdıra idék. Anıñ
90 isémé Vakıyf, familiyesé Garifullin, üzé Tatarstan yigété bulıp çıktı.

91 Min baytak vakıtlar: «Ulmı, tügelmé?» — Dip, éçémnen uylanıp yördém-
92 yördém de, bérkönné tüzmedém:

93 — Vakıyf, söyle elé, kayda yaralandıñ, kayçan, niçék? — dip soradım.

94 Ul avır itép suladı da uñ kılı bélen mañgayın sıırıp aldı.

95 — Moñarçı soraşmagaç, hiçkayçan soramasın dip uylagan idém. Soramavıñ
96 heyérlérek bulgan bulır idé... — didé ul.

97 Anıñ tavışında elle nindiy sağış, ernüv sizép, üzémnéñ bu saksızlığım öçén
98 añardan gafuv üténdém.

99 — Zarar yuk,— didé ul, béráz tınıçlangannan soñ. — Hezér ul hetlé avır tügél
100 indé... Avır könnér artta kaldı... Yarar, soravıñnı buşka kuymıym. Annarı üzémnéñ
101 de bér küñélémné buşatasım kile. Belki, béráz ciñélrek bulmasmı. Şulay, könnernéñ
102 bérénde béz razvédkaga çıgıp kitték. Min razvédçik bit. İké tevlék çaması doşman
103 tılında yörgennen soñ, kötmegende finnarnıñ razvédkasına tap buldık. Suğışsız gına
104 kotılırga mömkin tügél idé. Béz de ut açtık, alar da. Karañğı töşkençé atıştık. Alar
105 bérniçe merete bézne kamap alırga mataştılar. Lekin yaralıların, üléklerén kaldıra-
106 kaldıra çigénérge mecbür buldılar. Karañğı töşkeç, finnarga aeroçanalar bélen östeme
107 yardım kildé. Alarnıñ höcümé köçeydé. Min iké tapkır yaralandım, patronnar bétté.
108 İpteşlernéñ baytağı yaralandı, kübésé üldé. Nihayet, min böténley yalgız kaldım.
109 Granatalarını kulıma aldım. Finnar tüşleré bélen şuvışa-şuvışa miña taba kileler.
110 Bérné çöyem. Tégeler çigéne. Bérázdan yañadan kile başlıylar. Alarnıñ ak halatların
111 kardan ayırıp bulmıy. Min (s. 6) küzlerémné avırttırğançı kariym. Tagın granata
112 çöyem. Tégeler yağınnan ıñgıraşuv işétele, sügénéler. «Rus, sdavaysya!» — dip
113 kıkırılar. Şunda miné öçençé tapkır yaraladılar. Hezér çigénüv turında uylarga la

114 mömkin tügél idé indé: kul da, ayak ta yaralı. Éh, min eytem, ülerge turı kile, aħrı. E
 115 yeşiyisé idé. Min bit elé öylenmegen, söyép yörgen kızım da bar... Lakin doşman
 116 kulına téréley élekkençé, ülém artıgrak. Soıgı granatamrı kulıma totıp, faşistlarını
 117 miné çolgan aluvların köte başladım. Ozak köterge turı kilmedé. Méne alar yakınaya
 118 başladılar... Atmıylar, téréley alırga uyılıylar. «Éh, séz, méskénner! Kémné alırga
 119 uylıysız!» didém de granatamrı yanımdağı taşka berdém...

120 Garifullin başın iydé, béрниçe minut süzséz tordı. Annarı işétélér-işétélmes
 121 taviş bélen süzén devam itté:

122 — Lakin, behétsézlékke karşı, granata şartlamadı. Min pıçagımrı alırga
 123 üréldém, tik soıgı idé indé... Méne şulay min doşman tırnagına élektém. Anda nerse
 124 bulganın, tugankay, sorama da, söylemiym de. Şunı gına kabatlap eytem: faşistlar
 125 kulına élekkençé, ülém méñ mertebe artıgrak. Miné devalagan ölken vraç eyte, sin,
 126 diy, Garifullin, dönyada ikénçé tapkırv tuvdıñ. Siné monda alıp kilgen çakta kéşé dip
 127 atarlık bénerseñ de yuk idé, diy... Yanıp, köyép bétken bér it kisegé idém sin, diy...
 128 Kémner miné faşistlarını kanlı avızınnan tartıp algandır, kémnerge min gomérém
 129 buyı reħmet ukırga tiyişméndér, bélmıym. Eger de min ul kéşélerné oçratsam, alar
 130 öçén nerse géne eşlemes idém de, alarga nindiy géne reħmetler ukımas idém. Méne
 131 şundıy ħeller, tugankay, baştan ütté. Ĥezér retlenép kilem indé. Tizden yaıadan
 132 frontka barırmin dip uyılıym. Élék min başka kéşé idém. Künélém yomşak idé
 133 miném. Ĥezér zeherlandém, doşman minen poşada kötmesén, özgelep
 134 taşılayaçakmın.

135 Min, dulkınlanuvımrı sizdérmes öçén, terezege taba borıldım. E Vakıyf ekrén
 136 géne urımınnan tordı da üzénéñ palatasına yüneldé. Min anı tuktatmadım.

137 Tagın béрниçe kön ütté. Miné, nosilkaga salıp, perevyezkağa alıp kittéler.
 138 Opératsiya östelleré buş tügél idé, miña ezrek köterge turı kildé. Başımrı (s. 7)
 139 küterép yazuv östelé yagına karasam, ölken vraç karşında Garifullin basıp tora.

140 — Méne, ipteş Garifullin, ayırılışır vakıt ta citté, — didé ölken vraç salmak
 141 kına. —Béz sézné devaladık. Dörésén eytkende, térélerséz dip başta min üzém de
 142 ışanmagan idém. Ĥezér sézné altı ayğa tuga avılıgızğa kaytarabız. Sézge yal kirek.
 143 İртеge kitorséz.

144 — Tugan avılıma! — didé Garifullin ekrén géne. Éh bélse idégéz, anıñ
 145 tavışında nikader şatlık, nikader behet idé! — Rehet, iptes ölken vraç, rehet! —
 146 Garifullin kinet tuktap kaldı, bérızdan böténley ikénçé tavış bélen devam itté: —
 147 Lekin ilge kaytır çak tügél, iptes ölken vraç... Kaygırtuvıgız öçén rehet. Miné
 148 frontka, çastéma ciberégéz, — didé.

149 — Yuk, yuk, iptes Garifullin, sézněj organizmıgız bik nık talçıkkan, sézge
 150 yal kirek.

151 — Sugış bétkeç yal iterbéz. Miné frontka ciberégéz. Séz miña dönyada ikénçé
 152 tapkır tudıgız dip eyttégéz. Tugan ilém öçén, iké tügél, öç gomérém bulsa da
 153 kızganmas idém, iptes ölken vraç!

154 Şul çakta miné opératsiya östéline saldılar. Garifullinnıñ süzlerén artık işete
 155 almadım. Barı tik palataga kaytıp, bérniçe segat ütkennen soñ gına miném yanıma
 156 Vakıyf üzé kildé.

157 — Ya, tugankay, ayırılışır kön citté, — didé ul. — Çın küñélémnen eytem:
 158 bik yarattım üzéñné. Monnan soñ, davay, hat yazışıp torıyk.

159 — Yarıy, kaya ilgemé?

160 — Yuk, çastéma, frontka! Cibereséleré kilmegen idé, malay, komissarga,
 161 gospital naçalnıgına kader barıp cittém. Küp davulaşa torgaç, riza buldılar. Siné,
 162 diyler, Garifullin, ülém ciñe almagaç, béz géne ciñe almabız, eyde sinéñçe bulsın,
 163 didéler. Üzleré köleler. Çınnan da üzéñ uylap kara, ilge kaytsam, min nişler idém?
 164 Yal ite alır idémmé? Yuk! E frontta min kirek. Belki, mine kotkargan ipteslerné de
 165 oçratırmin. Sin niçék uylıysıñ, oçratırminmi?

166 — Front bik zur zurın, şulay da, belki oçratırsıñ, — didém min. Bu tönné béz
 167 ikev bik ozak söyleşep utırdık. E ikénçé könné, Garifullinnı ozatkaç, kulıma kalem
 168 aldım da, iptesleréme, frontka hat yazarga utırdım.

1942

BAYRAK

169 Matur iyul irtesénde avtomatın muyınına askan Miñnulla Kelimullin polk
170 ştabınnan çıktı da, kulin kuyı kara kaşları östéne kuyıp, ürkeç tavlarga kariy başladı.
171 Yalangaç tavlartınnan tomırılıp kuyı kara bolıt kile idé.

172 — Nindiy kurkınıç bolıt kile, — didé üzenlékten küterélgen sérjant Garkuşa.

173 — Davıl bulır, — didé Miñnulla, küzlerén bolıttan almıyça.

174 — Şulaydır. Ene, cil de köçeye.

175 — Eyé, köçeye şul.

176 Garkuşa béрниçe sékund ézdeşmiçe tordı. Biléne tézép takkan «limonkaların»
177 retledé, samozaryadkasına kungan kuzannı ciñ oçı bélen sörtép aldı. Barı şunnan soñ
178 gına:

179 — Naçştab öydemé? — dip soradı.

180 — KPda, — didé Miñnulla.

181 Komanda punktı dürt yaktan tavlartınnan bélen çolganıp alingan üzenléknéñ könyak
182 poçmagında, téke tav itegéne çukıp kazılğan zémlyenkada idé. Garkuşa zémlyenkaga
183 kérép kitté, e Miñnulla tagın béraz bolıtların küzetép basıp tordı da yafrakları şavlap
184 torgan kayınga barıp söyeldé hem ekrén géne cırlap ciberdé:

185 ... *Doşman altmış balsa, duslar citmés,*

186 *Nige doşmannardan kurkırga.*

187 Cırçı böténley onıtılıp, üz cırınıñ tiren moñına birélép, sağışlı uylarga çumdı.

188 Kinet némétslarınıñ avır artillériyesé ata başladı. Snaryadlar başta kaydadır
189 tavlartında yarıla idé, annarı yeşél üzenlékné aktarırga totındılar. Hava kırgıy
190 köréldev, çınav tavişları bélen tuldı. Eytérsén, bértuktavsız kük kükriy, yeşén yeşniy
191 idé. (s. 22) Kúp te ütmedé, tire-yak karañılanıp kitté, üzenlék östén kuyı tötén, tuzan
192 kapladı. Kük te, koyaş ta kürénmes buldı. Barı tik samolét ulavları gına işétele hem,
193 yana-yana cirge töşken çaklarında, kükten atılğan koyırlı yoldız kébék, yalınğa
194 uralğan şevleleré tötén, tuzan éçénde bik azga gına yaktırıp kala idé. Yözlerçe tuplar,
195 pulémétlar, avtomatlar şav-şuvınnan, alarga kuşılğan «ura» tavişlarınnan tavlartı
196 sélkéne. Şunıñ östéne cil kotırına, sızgıra, dulıy idé.

197 Tönle némétslar bézněj podrazdélénijélerné üzenlékke çigénérge mecbür
 198 ittéler. E irten, sugış az gına tınıp torgan arada, kulına pistolét totkan polk komissarı
 199 KP yanına kilép çıktı. Ul yalanbaş idé. Çeçleré tuzgıgan, yözé usallangan. Maŋgayın
 200 uragan ak bint üteliy kan tabı sarkıp çıkan.

201 Komissar ştabka aşıgıp kerdé de bérızdan soŋ annan polknıŋ bayragın
 202 küterép çıktı. Zémlyenkadan yırak tügél iké kayın üsép tora idé. Komissar bayraknı
 203 şul kayınnar arasına iltép kadadı. Üzé bélen bérge KPdan çıkkın Kelimullınga,
 204 sérjant Garkuşıga hem avtomatçı Lyubaşınga karap:

205 — Bayrak şunda torsın. Çéholın kiydérmeske. Herkém üzéněj bayragın
 206 kürsén, bézněj bérébézge de artka yul yuk ikenén bélsén, — didé. — E sézge
 207 bayraknı saklavnı tapşıram. İségézde totıgız: ul avarga da, doşman kulına tōşerge de
 208 tiyész tügél! Bayrak — bézněj danıbız, namusıbız. Ul helak bulgan duslarıbızın
 209 kanı. Eger béz bayragıbıznı yugaltsak, halkıbız, söygen yarlarıbız, balalarıbız bézge
 210 legnet ukıyaçak. Şuŋa küre, ülgençé torıgız!

211 «Şaşkan» pulya komissarnıŋ başınnan bér karış kına biyégrek cirde kayınga
 212 kilép beréldé de anı üteliy tişép çıktı. Komissar hetta küzén de yommadı. Eytérsén,
 213 anıŋ baş östénen pulya tügél, e çérki bızlap oçtı.

214 Şul çak bayrak yanınnan üzenlékke taba bér tōrkém sugışçılar, komandirlar
 215 yögérép ütép kitté.

216 Miñnulla hem anıŋ dusları bayrak yanında kaldılar. Bayrak yanında sugışuv
 217 ayıruçı cavaplı ikenén barı tik soldat yöregé géne aŋlıy ala idé.

218 Üzenlék köné buyı kaynap, ükérép, görlep tordı, kikçe taba sugış
 219 Miñnullalarga taŋın da yakınlaşa (s. 23) tōşté. Kōtmegeyde néméts avtomatçılarını
 220 bézněj komandnıy punkt yanına uk kilép çıktılar. Şunda ştab tiresénde bulgan barlık
 221 kēşéler: ştab ofitsérları, téléfonistlar, povarlar — barısı, koralların alıp, bayraknı
 222 saklarga taşlandılar.

223 Tötén éçénde yégérlarını¹⁶ yögérép kilüvleré ap-açık küréndé. Alar
224 yeşérénmiyeler, iyémléler de; aldan avtomatın korsagina térep ata-ata, ozın buylı,
225 sıñar küzlé néméts çabıp kile.

226 «Kara sin anı, kılıy şaytan, üzé kuygannı alırga kilemeni!» — didé Mişnulla
227 éçénen, ozın némétsnı kabalanmıyça gına muşkaga utırttı.

228 Bayrak tireséndegeleler ut açtılar. Gitlérçılar kaysı kıya taşlar artına postılar. E
229 ozın néméts, Mişnulla atıp cibergeç, oçarga télegen sıman, kolaçın ceydé de eylenép
230 töşté. Anıñ bélen yeneşe tagın béрниçe gitlérçi abınıp kaldı.

231 Bérazdan yégérlar, béryulı ata başlagan iké pulémét utına sıyınıp, taşlardan
232 taşlarga yeşéréne-yeşéréne, yañadan alga yörére başladılar. Alarınıñ açuvdan
233 kıyşaygan yözleré tagın ap-açık küréndé. Kül bulsa, utız-kırık métr ara kaldı.

234 Sugıñnıñ şuşı kiyérénké minutında avtomat disklerinde patronnar bétté.
235 Gitlérçılar tagın da yakınrak kildéler. Alar yalkın sıman oçkınlanıp torgan bayrakka
236 omtılalar idé.

237 Şul çak kulına granata totkan sérjant Garkuşa urınınan küteréldé. Anıñ bité
238 yaralanıp kanga buyalğan, aksın sarı çeçlerén cil tuzgıta. Bu minutta zeñger küzlé
239 uyçan yégétnéñ kıyafeté kurkıniç idé.

240 — İpteşler! — dip kıkırdı Garkuşa. — Béznéñ öçén artka yul yuk.
241 Bayragıbızın doşmanga birmiyk!

242 Anıñ süzlerén başkalar da kuvetledé.

243 — Ülgençé sugışabız, bayragıbızın doşmanga birmiybéz! — dip kıkırdılar.

244 — Ülgençé! — dip kabaladı povar Andréy Trofimov. Ul ak kalfagın, ak
245 alyapkıçın da salırga ölgérmegen. Küreséñ, trévoga tavışın işétkeç, kazanı yanınan
246 tup-turı monda çapkan.

247 Trofimov «dimonkasınıñ» alkasın suvırıp alıp ırgıtırğa hezéréndé. Añardan
248 uñ yaktarap östel biyéklégé (s. 24) sorı taş artına baksan belekey buylı téléfonist
249 Gabdreşitov ta kulına granata aldı. Bayrak yanında uk yatkan naçştab mayor
250 Gabidaşvilinıñ kulında da granata küréndé.

¹⁶ □□gérlar — némétslarınıñ tavlı cirde sugışuvçı maşsus diviziye soldatları.

251 — Granatalar ciberérge! — dip komanda birdé ul. Üzé, cirden az gına
252 küteréle töşép, bér-bér artlı iké granata ırgıttı.

253 Miñnulla, granata artınnan granata taşlap:

254 — Me, alıgız! — dip yarsıp-yarsıp kıçkırdı.

255 Yégérlar yañadan artka çigéndéler. Lekin Miñnulla monı küre almadı, tir
256 katış kan anıñ küzlerén tomalagan idé. Ul yaralangan, tik kayçan ikenén géne
257 sizmedé. Ciñé bélen küzén sıırıp aluvga, yañadan küre başladı.

258 Kinet kara biyéklékten, ükéréşép, iké samolét çıkdı da, kanatları bélen kayın
259 başlarına tiye yazıp, yeşén tizlégénde ütép te kitté. Miñnulla alarnıñ aldagısında —
260 svastika, arttagısında — kızıl yoldız kürdé. Şul sékundta diyerlék kotoçkıç şartlav
261 işétéldé. Samolétlarnıñ bérsé tavga beréldémé, yeise berép töşérdémé — cir işélép,
262 tavlar çaykalıp kitkendey buldı, hetta tav başlarınnan kupkan zur-zur taşlar tegerep
263 töşté. Hava dulkını Miñnullanı da, bayraknı da çitke ırgıttı. Miñnulla başı bélen taşka
264 beréldé, küzlerénen utlar çeçredé. Lekin şul uk vakıtta nindiydér bér köç anı ayakka
265 bastırdı, ul, üzén üzé bélmıyçe, bayraknı küterdé hem kayınga taba atladı. Anıñ küz
266 alları karañgı, başı çuyın kébék avır idé...

267 Némétslar yañadan ut açtılar. Sérjant Garkuşa ikénçé tapkır yaralandı. Küzén
268 bayrakka tékep:

269 — Tora, avmadı!.. — didé hem, süzén eytép bétére almıyça, üldé.

270 Avtomatçı Lyubaşın da yaralandı. Ul barı dustı eytép bétére almagan süzlerné
271 tögellerge géne ölgérdé:

272 — Bérébéz géne isen kalganda da, bayrak toraçak. Miñnulla nık tot...
273 avmasın! — didé. İkençé pulya anıñ çigeséne tiydé. Yégétnéñ bödre çeçlé matur başı
274 taş östéne salınıp töşté. Miñnulla dustınıñ helak buluvına işanmıyça:

275 — Totam, Anton, totam! Avmas! — dip kıçkırdı.

276 Şul çak léyténant Uralovniñ avtomatçıları, tavlar arasınnan atılıp çıgıp,
277 yégérlarnıñ flangısına (s. 25) berdéler. Avtomatçılarınıñ bu höcümé şul hetlé
278 kötélmegende buldı ki, bérniçe minuttan soñ sugış bayrak yanınnan küzge kürénép
279 yıraklaşa başladı. Añırda yégérlar tav aralarına kérép böténley küzden yugaldı.

280 — Uf! — dip, Miņnulla irkénlep sulap kuydı, pulyalar télgelep bétergen
 281 kayinga söyeldé. — Börküp! — didé. Yakasın ıçkındırıp ciberdé. Anıñ helé bétken,
 282 tamagı kipken, e başında, eytérsén, ütkér kırlı vak-vak pıyala kisekleré miyén tırnyı
 283 idé.

284 Yargalanıp bétken irénnerén télé bélen yalap aldı da eylene-tireséne küz
 285 yögértép çıktı. Her cirde söyeklé ipteşlerénéñ gevdeleré yata. Ene Trofimov. Ul,
 286 başın bayrak yagına borıp, çalkan yata. Ak alyapkıçı kıp-kızıl kan gına. Küresén,
 287 doşman pulyası anıñ kükregéne tiygen. Ene Garkuşa, ene Lyubaşın, ene...

288 — Duslarım... onıtмам, — dip pışıldadı Miņnulla hem avır başın ikénçé
 289 yakka ekrén géne bordı. Kara taş artında naçştap mayor Gabidaşvili, téşlerén
 290 şığırdatıp, kömés heñçeré bélen çalbarın yarıp mataşa idé.

291 — Birégéz, ipteş mayor, üzém beyliym, üzém, — didé Miņnulla.

292 — Tizrek beylegéz!

293 Miņnulla, késesénnen pakét çıgarıp, mayornıñ yarasın tiz géne beylep kuydı.

294 — Buldı, ipteş mayor. Unbiş können bu ayak bélen yañadan lézginkanı
 295 biyérséz elé...

296 Miņnulla süzén eytép bétérerge de ölgérmedé, açı çıyıldap kilgen mina tavışı
 297 işétéldé.

298 Mina utız métr aldarak yarıldı. Havaga tötén, tufrak küteréldé, taşlar oçtı. Elé
 299 uñda, elé sulda, elé artta, elé alda şartlavlar yañgırıp tora başladı. Oskolok tiyép,
 300 bayrak sabı ortalay sındı. Miņnulla anı totıp alırga ölgérdé, cirge töşérmedé. Şul
 301 vakıtta bélegé, botı buylap cılı kan akkanın sizdé.

302 — Tagın... — didé Miņnulla, irénén téşlep. Kul hem ayak barmakların
 303 kıymıldatıp karadı. Alar hareketlene idé.

304 — Söyekke tiymegen iken. Monısı gına pustyak, — didé ul, şatlanıp. (s. 26)

305 Béraздan bayrak sarı ikénçé urınnan sındı, bayrak, ortalay bögelép, salınıp
 306 töşté.

307 Miņnulla:

- 308 — Baribér toraçak! — dip pışıldadı, isen kulı bélen bayraknı turaytırga tırıştı.
- 309 Minomét utı tuktaganda, tire-yak aktarılıp bétken idé. Miñnulla başın küterdé
310 de:
- 311 — Ey, kém isen, bayrakka sap kitérégez! — dip kıkırdı. Béryulı bérniçe
312 sugışçı sikérep tordı. İñ aldan belekey Gabdreşitov taşlandı.
- 313 — Kara sin anı, isen bit! — didé Miñnulla. Sugış vakıtında ul Gabdreşitov
314 turında böténley onıtkan idé. E ul, kara sin anı, kolga küterép, eylenép te kayttı.
- 315 — Monı sındıra almas, Miñnulla abıy, e? — didé. Anıñ kéçkéne tügerék yözé
316 canlanıp kızargan, akıllı küzleré oçkınlanıp yaltırıy idé.
- 317 — E povar üldé, Miñnulla abıy. Min aña eyttém, başınıñ bik küterme didém,
318 e ul tıñlamadı, küterélép attı.
- 319 — Trofimov, Garkuşa, Lyubaşın batırlarça helak buldılar, Gabdreş.
320 Tufrakları ciñél bulsın. Béz alarnıñ kanı oçén üç kaytarırga tiyészbez. Eger de üç
321 kaytarmasak, bézné cir kütermes, Gabdreş!..
- 322 ... İké tevlék buyı üzenlékte sugış kaydadı. Yégérlarnıñ atakaları, béznéñ
323 kontratakalar iké tevlék buyına tuktamadı. Minalar, snaryadlar, aviabombalar
324 yarıluvınnan yeşél üzenlék kap-kara kümér töslé buldı.
- 325 Öçençé könné sugış tındı. İrtengé toman bélen bérge üzenlék östéndegé tötén,
326 tuzan taraldı. Hava saflandı, oçık buyları alsu tasmalar bélen bizeldé.
- 327 Üzenlék töbende mênlegen yéger yatıp kaldı. İsen kalgan fritslar bu
328 üzenlékné «Ülém üzenlégé» dip atadılar. E béznéñ bayrak, pulyalar bélen tişkelenép
329 bétken béznéñ bayragıbız, diñgez yağınnan isken cilde hamam cilferdedé, yalkın
330 kébék oçındı. Miñnulla bayrak yanında idé. Anıñ başı ak marlyya bélen uralgan, e
331 yözé yaktı, çista: ul kırınırga da, yuvınırga da ölgérgen. Méne ul, bayraknıñ üzene
332 géne ھاş tavışlar bélen cilferdevéne kolak salıp, tıñlap tordı da:
- 333 — Menğé şulay cilferder ul béznéñ cinélmes bayragıbız! — didé. (s. 27)

334 — Kiyev, sin koyaşnı yılına niçe tapkır küreséñ?

335 — Her kön, etkey.

336 — Hey, kürmiy torgansındır la, Reşit kiyev. Gél aska karap yöriséñ iç.

337 Eytérséñ, başıña çuyın çülmek kiydérép kuygannar.

338 Kızıbrak kitken çalkarında Şahi kart kiyevéne tağın da katırak süzler eyte

339 torgan bulgan.

340 — Sin, kiyev, küñéléñe avır alma, béznéñ nesélge asla oğşamagansın.

341 Kıyafetéñ, kiyéméñ turında eytmim, yöregéñ, ħolkıñ öçén küñélém kıynala. Béznéñ

342 nesélné élék-élékten uk börkét tokımı dip yörtkenner, bar da gorur yöreklé bulgan,

343 doşman bélen kara-karşı kilseler, anıñ küzéne karap, canın tétrete torgan bulgannar.

344 Cin bélmıyséñ bélüvén, emma bélsen zararı itmes idé: béznéñ bababız, gayretlé

345 Biktimér kart, frantsuz patşasına karşı suğışkanda bérüzé un doşmannıñ başın

346 kisken... E sin? Yeş başıñnı olıga sanap, umartalar arasında gomér ütkereséñ. İr kéşé

347 bulırğa kirek, ir! Yörekléréñ cilkénép, küzleréñ ut çeçép torsın! Kızınıñ in çiberé

348 üptérmese de, üpse karşı kilmes idém, dip eytérlék bulsın!

349 Reşit başın kütermiçe géne kölémserép kuya torgan bulgan.

350 — Sin nerse teşleréñné agartasıñ? Elle min yülerden köleséñmé? Yarar, köl,

351 köl! Belki, sin éçéñnen: e kızınıñ kémde, Meskev kürgeszmesinde kömésş mélal alğan

352 ataman kızınıñnı kém üzéne karattı, dip uyly torgansındır, oyatsız! Ata-anasınnan

353 rizalık soramıyça, kızını yabıştırıp aldıñ bit.

354 — Ütken eş indé ul, etkey, açuvlanma.

355 — Hé, açulanma! Canıñnı kimsétsénner de, açuvlanma, imésş. Méne sinéñ

356 kébékler géne evliya bula (s. 35) ala. Yeşéñ utızdan uzgan indé, e küñéléñ borçılğanı,

357 canıñ kimsétélgené yuk.

358 Reşit Şahi kartıñ şuşındıy açı şéltelerén küp tıñlagan, lekin ħolkı

359 üzgermegen. Alay gına da tügél, üzaldına kölémserép:

360 — Tél söyeksez, söyliy ul, — dip te cibere torgan bulgan. Köñneré anıñ kolħoz

361 umartalığında, bakçada, kırdá ütken. Cılı yañgız yavsá şatlangan, şav çeçekke

362 kümélép utırgan bakçalarını kürep söyéne torgan bulgan... Kıskası, ul bötén küñélé

363 bélen tormışını yaratkan, aňardat kanegat bulgan. Bérev bélen de bozılışmagan,
364 bérevge bér usallık eşlemegen. Hetta üzene kilép törtseler de:

365 — Şayarma elé,— dip, kartlarga yılmaya torgan bulgan. Mondıy keshélerné
366 açulandıru kıyın. Alar tav başında yartılaş cirge kérgen torataşka oħşıylar. Ul taş
367 ozak vakıtlar buyına bér urında kuzgalmıyça, sélkénmiçe yata. Eger bér-bér sebep
368 bélen bu taş elégé biyék tav başınnan tegerep kitse — saklan! Yulındağı bötén
369 nersené vatıp izép, kotoçkıç bér köç bélen tav betkençe tegeri ul. Anı tuktatırğa
370 mömkin tügél. Ul ya kirtene vataçak, ya arkılı sikérép çıgaçak.

371 Frontta, sugışlar tıngan arada, Reşit şul ütkenerné haman iséne töşere torgan
372 idé. Belekey kapçıgın arkasına asıp, Şahi kart bélen iké kullap küréşép, öyennen
373 çıgıp kitkennén birlé bik küp aylar itté indé. Lekin Reşit Gızzetullınnıñ tınıç canı tiz
374 géne üzgerép kitmedé. Bata, eytersén, yoklap yatkan diñgez östénen davıl bulasın
375 béldérgen béréncé cil isép uzdı. Monısı sugış heberén işétken könné buldı. Annarı
376 alar frontka kilép töşteler. Bötén goméré hüzmette, tınıçlıkta ütken Reşitke
377 yandırılğan, tuzdırılğan avılları, herabeler öyémene ebérelgen sheherlerné,
378 yırtkıçlarça ütérélgen bala-çagalardı kür şulkader gayré tabıgıy bér nerse bulıp teésir
379 itté, ul bérnikader vakıt aňına kile almıyça yördé. Bu kader vehşilékné, bu kader
380 megneséz vatusındırını anıñ selamet akılı sıydıra almıy idé. Şunnan soñ anıñ tınıç
381 küñélende öyérme küteréle başladı. «Yuk, moña yul kuyarga yaramıy. Yugıyse,
382 Gitler diyüvleré bötén cir yözén yotaçak»,— indé ul.

383 Bérkönné könozın diyerlek sugışıp, alar zur gına rus avılın azat itteler. Başka
384 çastlar çigénüvçe (s. 36) doşmanı kuva kitté, reşitlernéñ batalyonın avılda
385 kaldırdılar.

386 Reşit yılga buyına töşté. Kayçandır monda bik matur ciméş bakçası bulgan.
387 Hezér barı bér ak tirek kéne tırpayıp tora. Bütén barlık agaçlarını turap bétérgeñner.
388 Şuşı kürénéşten yöregé ernép bargan Reşit kinet tuktadı. Anıñ aldında éçé aktarılgan
389 umarta oyası avnap yata idé. Gızzetullın tiz géne tézlendé de, yaralı ipteshén
390 kütergen şikéllé, saklık bélen umarta oyasın kütere başladı. Anarı ülgen bal kortın
391 kiñ uçına salıp:

392 — Sinéñ ni gayıbéñ bar idé, canım, — dip başın sélékté. Anıñ küz aldına uz
393 kolhozlarındagı umartalık, bal kortlarının eşçen ıgı-zıgıları kilép bastı, yöregé «ju»

394 itép kitté. Eger faşistlar anda barıp citse, Reşitnéň bakçası da şundıy uk kızganiç
395 helge töşeçek bit. Reşit kulların yomarladı.

396 — İ, soldatkayım, sin de umartaçı bulgansın, ahırısı.

397 Reşit, siske né kitép, başın küterdé. Anıñ aldında bér abi basıp tora,
398 öçpoçmaklap beylegen kérlé yavlıgınıñ oçı bélen küz yeşlerén sörte.

399 — Miném kartım da, biçara, umartaçı idé...

400 — Hezér kayda ul? — dip soradı Reşit ekrén géne.

401 Karçık yalgız tirekke borılıp karap tora başladı.

402 — Ene şul tirekke asıp kittéler... Partizan idé ul. Başta méskénémné kapka
403 baganasına beylep kuydılar. Miné anıñ aldında tayak bélen suktırdılar. Şunnan bér
404 faşist, kartım yanına kilép:

405 — Kürdénmé? — dip soradı.

406 — Kürdém! — didé kartım

407 — Kürseñ, sıña şul citken. Hezér sıña küzler kirekmi...

408 Karçık eléden-elé küzlerén sörtép ala, lekin anıñ küzénnen yeş çıkmıy indé,
409 küreséñ, faşistlar kulında yeşegen könnerénde yılıy-yılıy küz yeşén tügép bétérgeñ.

410 — Ştık oçı bélen küzlerén törtép çıgardılar. Şulay da merhemet sorap
411 yalvarmadı. Tüzdé. Tik askan çakta gına: «Min kürmesem, ularlım kürér!» — dip
412 kışkırdı.

413 Reşit ekrén géne urınıñnan tordı. Eytérséñ, anıñ (s. 37) cilkeséne méñ potlık
414 taş saldılar, şundıy avır yök bastı anı. Tamagı töbéne töyén tıgılıp sulışı kiséldé.

415 Bérsüzséz, bér hereketséz, tuktalıp kalğan karaşı bélen yalgız tirekke tékelép
416 tordı. Tirek ekrén géne çaykala, güye üzénéñ kızganiç şavlavı bélen karçık eytép
417 bétérmegeñ facigalé hëller turındağı süzlerén devam ittére idé.

418 Ebi kitép bargan. Kükte kügélcém kara bolıtlar tomırılıp ağıla. Ara-tire kük
419 kükrep kuya, yeşén yeşnep kite.

420 Reşit, güye iñnerén baksan avır hesretné taşlarga télegendey, kulbaşların
421 sélkép karıy. Lekin kaygı — kigen kiyém tügél, anı salıp taşlap bulmıy. Şunnan soñ
422 Reşit, vintovkasın kulına alıp, katı itép kısa. Kalın irénneré dérélde kite. Ul nersedér
423 pışıldıy.

424 Bu — sugıışçınıñ tavişsız-tınsız birgen izgé antı idé.

425 Soldat yalı kıska bula. Méne alar, minométların arkalarına asıp, olı yul buylap
426 baralar. Yulnıñ iké yagında da gitlérçılarnıñ çigéngende taşlap kaldırgan yeki kaçıp
427 barganda béznéñ artilerye hem aviatsiye tarafınan yandırılğan, cimértélgen
428 avtomaşınaları, tupları, abraları, tankları avnıy. Alda, ofik buyında atışlar
429 köçeygennen-köçeye bara. Gitlérçılar kontratakalıylar digen heber yöri.
430 Minométçılarnı aşiktıralar.

431 Reşit Gıyzzettullin, şinél çabuların bil kayışına kısıtırıp, béréncé safta bara.
432 Tön éçénde, eytérseñ, anı almaştırğannar. Sülpen, salıñkı bér kéşéden ul dörlep yanıp
433 kiterge ezér torgan yégétke evérelgen. Avıldan çıgıp kitken çakta, ebiné koçaklap:

434 — Mamaşa, kartıñnıñ kanın cirde kaldırmabız, — didé ul.

435 — Ménşe 25. Béglıy oğon! — dip komanda birdé Reşit.

436 Minométçılar kontratakaga kilüçé doşman östéne mina yavdıra başladılar.
437 Sugıış kırında, bér-bérsén uzışkanday, kara fontannar kalkıp çıgarga totındı. (s. 38)

438 — Kızganmagız minalarnı! — dip kıçkırdı Reşit yañadan.

439 İké yaknıñ da tön köçleré sugışa başlagan idé indé. Lekin doşman üzénéñ
440 basımın hamann arttıra. Gitlérçılar béznéñ tranşéyalarga yakın uk kildéler. Hezér,
441 üzébéznékélerge tiydérmes öçén, minométlardan da atarga mömkin bulmıy başladı.

442 İñ alda, küzetü punktında yatkan Reşit, korréktirovka yasavdan tuktap,
443 mılıtkan atarga kéréşté. Annarı, némétslar tagın da yakınaya töşkeç, tranşéyaga
444 sikérdé. Tranşéya buylap biş-altı adım kitüvge avır yaralangan bér sugıışçıga oçradı.

445 — İpteş... pulémétnı... — didé yaralı, tının çakçak kına alıp.

446 Reşit, kul pulémétnı élektérép, atakaga küterélgen gitlérçılarnıñ iñ zur
447 törkéméne pulya yavdıra başladı. Elle niçe faşist bögerlenép töşté, isen kalgannarı,

448 pulémét utina karşı kile almyça, cirge yatarga mecbür buldı. Ul arada pehotaçılarınñ
449 tuktap torgan stanoklı pulémétı da eşke kéréşté.

450 Reşit zur kara taş artına yeşérenge bér gitlérçını kürép aldı. Ul, kulin izep,
451 eléden-elé alga taba kürsete. Nidér kıçkırır, lekin tavışı işétélmi.

452 Reşitke, ni öçéndér, umartaçı kartını nek méne şuşı faşist gazaplagandır şikéllé
453 toyıldı. Ul pulémétın aña tözedé de açuv bélen atıp ciberdé. Gitlérçı bér citke
454 tegeredé. Lekin pulémét diskısı buş idé.

455 Tranşéya yanında kinet snaryad yarıldı. Reşit östéne tufrak öyémé işélép
456 töşté. Dönye karañılanıp kitté. Reşit tormakçı buldı, lekin küteréle almadı. Ul tufrak
457 astında tonçıga başladı. Anıñ cuyar helge citkende, kémdér anı kümélmi kalgan
458 kulınnan tartıp tufrak astınnan çıgardı da üzé yögérép kitép de bardı. Reşit rehmet
459 eytéрге de ölgérmedé.

460 Bér minut çaması Reşit tézlenép hel cıyıp tordı. Anıñ küz alları elé haman da
461 karañğı. Kaskası bélen pilotkası tufrak astında kalgan.

462 Méne ul bik avırlık bélen géne ayakka bastı. Anıñ bötén buvınnarı kaltırıp,
463 başı eylene, kolakları béni işétmi, tire-yakta niler bulganın da retlep töşéne almy. (s.
464 **39**)

465 Reşitnéñ okobınnan yırak tügél bér urında gitlérçılar cıyılğan. Lekin Reşit
466 alarnı toman üteli géne küre idé.

467 — Hezér, legnet organnar, hezér! — didé ul, granatasın alıp. Avıldan çıgıp
468 kitken çağında ebige birgen antı iséne töşép: «Mamaşa, méne kara!» — didé hem
469 granata tomıra başladı.

470 Ul arada pehotaçılar Brustvér östéne sikérép méndéler. Köçlé ura yañgıradı.
471 Béznékéler atakaga küçtéler.

472 Reşit, tranşéyadan sikérép çıgıp, minométçılarna komanda birdé:

473 — Çigénüvçe doşmanga karap... Ut!.. Ut!..

474 Ul didé tamam aynıp ölgérge, küz alları yaktırgan, tavışı nık, köçlé.

475 — Ut!.. Ut!..

476 Éh, eger de şuşı minutta Şahi kart Reşit kiyevén kürse, ni eytér idé iken?! (s.
477 40)

1944

ZEDGER KIYA

478 (*Çın ekiyet tuganda*)

479 Mostafa Şahimoratorov Zeñger kıya turındağı gaceyép ekiyetén söylep bétère
480 almadı. E tönle köymelerge utırıp, Zeñger kıyaga désant bulıp töşep öçén, üzleré
481 diñgézge çıgıp kittéler. Bik ozak bardılar alar. Başta hava tın idé, bérızdan köçlé cil
482 çıktı. Tire-yakta avır dulkınnar aykala. Köymelerge su tula. Sugışçılar tamam helden
483 taydılar, suvga çılanıp béttéler, cil üzekke ütép ise.

484 Mostafa algı köymenén borınında ayagüre basıp bara idé. Şul anıñ
485 maskhalatın küpérte, dulkınnar anıñ yözéne tozlı tamçıların sibe.

486 Köyme kıyaga yakınlaşkan sayın, Mostafanıñ küñélénde yarsuvı köçeye
487 bardı. Kara küzlerénde sugışka kérérd aldınnan gına tuva torgan nefretlé oçkınnar
488 kabındı. Ul muyınına asılğan avtomatınıñ salkın prikladın katırak kıstı.

489 Mostafa üzénén kaygısın bérevge de söylegené yuk idé elé. Urtaklaşılmagan
490 kaygı, éçke biklengen hşret ayıruçı avır, ayıruçı gazaplı bula. Kayçagında Mostafa,
491 yöregé ernüvge tüze almıyça, şaşap helge cite torgan idé.

492 Stalingrad kalasınıñ İdelge töşe torgan baskıcı yanında némétslar anıñ kéçé
493 yeşten söyén yörğen kızın — Gölbederné atkannar. Kayçandır behetlerénen kaya
494 baskanın da bélmegen iké yeş köleşe-köleşe méngen taş baskıçka Gölbedernéñ
495 kaynar kanı akkan.

496 Bu kotoçkıç heberné algaç, Mostafa bér üzé tavlarga çıgıp kitté. Biyék tav
497 başına méngeç, avtomatın übe-übe, doşmannardan üç alırga ant itté. Şunnan soñ ul
498 niçeme-niçe sugışlarda buldı. Unnarça faşistnı yuk (s. 54) itté. Tik yörek yarsuvı
499 hamam basılmadı. Yoklarga yatsa — töşénde, küzén yomsa — küz aldında Gölbederé
500 buldı. Güye ul kaynar sulış bélen: «Mostafa, canım, huş! Miném kanımını cirde
501 kaldırma, üç al!» — dip pışıldıy idé...

502 Dulkınnar tagın da köçlérek aykala başladı, köyme bér tüben töşe, bér yugarı
503 küteréle idé.

504 Köyme töbéne çügelegen Vadim Orlov, Mostafanıñ çalbar balagınnan tartıp.

505 — Utır, tugan, yığılırsıñ, —didé.

506 — Yuk, yöregém tüzmiy, Vadim. Taşbaka kébék ekrén barabız,— didé
507 Mostafa, haman basıp tora birdé.

508 — Kotoçkıç davıl,— didé Tahir.

509 — Davıl buluvı yaǵşı elé, — didé Vadim köçlé cilden buvıla-buvıla. —
510 Yugıyse kıyaga yakın kile almas idék. Némétslar anı bik çık saklıy. Bu kıya —
511 Barénts dıngézénéñ kapkası.

512 Tugannan birlé dıngéz kürmegen Tahir Gaynullinga Vadimniñ bu süzleré bik
513 az teésér itté. Ul korı cir késésé, korı cirde üzén tamırlangan kébék ħis ite. Aña anda
514 hiç kurkıniç tügél. E dıngézge... karasu-yeşél dulkınnar savlıy, köyme bér yomiçka
515 kébék çaykala. Kurkıniç!..

516 Kinet, bötén dıngéz östén ħıyalıy bér nurga kümép, tönyak balkışı kabındı.
517 Eylene-tire yap-yaktı bulıp kitté. Gaynullin, başın küterép, kükke karadı. Balkış
518 kirtleç-kirtleç yaktı kıyaga oǵşagan idé.

519 — Vadim, kara elé, nindiy matur kömés tavlar, — dip, Gaynullin eytérge
520 ölgérmedé, kömés kıyalar, agım su dulkınnarı kébék, bér yakka agıla başladılar.
521 Ozaklamıy ul urgılıp akkan İdelge oǵşap kaldı. Tik bu kürénéş te ozakka barmadı.
522 Nefis nurlar nek tübe turısında bér noktaga cıyıldılar. Annarı şul noktadan oçları
523 kiñeye bargan zeñgersu tasmalar şikéllé tire-yakka taralıp ta kittéler.

524 — Kömés gömbez! — dip soklandı Gaynullin. Ul arada balkış salavat küpéré
525 tösléréne kérép yugarıdan tübenge suzılğan allı-göllé perde kébék tirbelép tora
526 başladı.

527 — Kıya küréne, kıya! — dip kıkırdı Mostafa.

528 Gaynullin, küzlerén balkıştan alıp, alga töbedé. Kıyanı küröv bélen anıñ
529 yöregénde ömét çatkısı kabındı. Ul Mostafanıñ irten söyli başlagan ekiyeténe (s. 55)

530 ışanmagan bulsa da, bu minutta aıa Zeıger kıyada ınnan da Mostafa sylegen
 531 Glbeder bardır, ul Glbeder başka bėrev de bulmıya, Tahirniı z sygenė
 532 Glbederdėr, ul ınnan da, Mostafa sylegene, zėnėı zeıger řelėn yandırıp, batır
 533 yėgėtlerge yul krsete torgandır řikėllė toyıla başladı. Ul arada tnyak balkışı snėp
 534 kittė. Anıı bėlen bėrge Zeıger kıya da karaııılık eende yugaldı. Dulkınnar
 535 elėkkėden de dehřetlėrek şavlıy başladılar. Lekin Tahirniı knėlėnde tugaı ışanı,
 536 yaktı mėt snmedė. Tik yregė gėne ıksėz sagınuvdan kısıla idė. Mėne drtėne
 537 yıl indė ul tugaı yaklarınnan itte, elle kaylarda, sugışka kader třėne de kėrmegen
 538 cirlerge sugışıp yriy. E sygen Glbederė ilėnde kaldı. «Tahirım, kz nurım, tızrek
 539 kayt indė...» dip Glbeder ıatlar yaza. Kızıniı zėlėp yazgan ıatların ukıgan sayın,
 540 salmak tabıgatlı Tahir aşkınp kite. Yregė ıeraketke susap tiberge totına, «tizrek
 541 başlansın idė!» dip eğnnen hcmnė aşkırtıra idė.

542 Mėne ıezėr alar hcmge baralar. Zeıger kıyanı aluv – izgė tufragıbızniı azat
 543 itėp, Vatanga kaytaruv bėlen bėrge, Tahir en, Glbeder en kavışuv knnerėnėı
 544 yakınayuvı da digen sz bit. E Mostafa en...

545 Tnyak balkışı snėp, bik az gına vakıt tvge, hava yaıadan yap-yaktı bulıp
 546 kittė. Bu indė nėmėts rakėtalarınıı nursız, lė yaktısı idė. şunıı bėlen bėrge kıyanıı
 547 btėn pomaklarınnan klė ut brkėle başladı. Tire-yak sızgıruv, kėrv, şartlav,
 548 grlev tavışları bėlen tuldı.

549 – Krdėler, kaherler! Totındılar! – didė Mostafa eğnnen gėne. Kymenėı
 550 borınına utırgan pulėmėtı yėgėt nėmėts ut noktalarııı bėrsėne karatıp ut atı. Ul
 551 arada elle kaydan, kıya artınnan atılğan nėmėts minaları dıııgėz stėnde yarıla
 552 başladı.

553 – Yuklamagız, tızrek iřėgėz! – dip aşkırtırdı Mostafa iptėřlerėn. – Ene
 554 uııgarak, tėgėnderek totıgız!

555 Mostafa kıyadan kzlerėn almadı. Rakėtalar yaktısında kıyaga berėlep
 556 elpereme kilgen mehabet dulkınnar, dulkın stėnde kaynagan ak kbėkler ap-aık
 557 bulıp krėne idė.

558 Kėmdėr aı itėp kıkırıp ciberdė, kėmdėr sgėne (s. 56) başladı. Lekin bu
 559 zaııyf tavışlar klė atış grsėldevė arasında yugalıp kala idėler tik:

560 — A-a-a! — digen bér avaz gına açık bulıp yañğıradı.

561 Rakétalar sünép, tire yak karañgıga çumuvga, kıyadan, köymelerden, açık
562 diñgézde tuktagan katérlardan acagan utları kébék bulıp pulémét, avtomat utları
563 küréne başladı. Tagın rakétalar kabındı. Alar sünüge, tagın atış yalkınarı küréndé.

564 Köyme bélen yar yanına uk barıp citerge mömkin tügél idé.

565 — Suvga sikerérge! — dip kıkırdı Mostafa. Üzé béréñcé bulıp salkın suga
566 sikérdé. Anıñ artınnan başka sugışçılar da diñgézge taşlandılar.

567 Su bozday salkın, bilden yugarı idé. Dulkınnar sugışçılarını élektérép alıp,
568 güya taşka berép yuk iterge télegendey, yarga ırgılalar. Lekin dulkınnar nikader géne
569 köçlé bulmasın, késé alardan köçlérek iken. Sugışçılar, ekiyettege Çérnomor bahadır
570 kébék, dulkın éçénnen yarga taba baralar.

571 — Yugarıga ürmelegéz! Totkarlanmagız! — digen komanda tavışları tuktavsız
572 işétélép tora. Lekin kıya bik téke, taşlar şoma, östé pıyaladay yuka boz bélen
573 kaplangan idé. Yégétler bér-iké métr ürmeléler de yañadan şuvıp töşeler.

574 — Zeñger kıya öçén! Zeñger kıya öçén!..

575 — Ni karıysıñ, bas miném cilkeme! — dip kıkırdı Tahir. Ul dulkınnan yartılaş
576 çıkkın gevdesi bélen kıyaga söyelgen. Mostafa anıñ cilkeséne bastı da, yugarı
577 ürmeler öçén kıyanı kapşap, yarık ézliy başladı. Ul arada köçlé dulkın kilép Tahirni
578 başınnan uk kümép kitté. Yégét çeçedé, lekin urınınnan kuzgalmadı.

579 Mostafa taş aralarındaki yarıklarga totına-totına yugarı ürmeledé. Bérazdan
580 yarısı caylı uringa basıp alıp, tübenge ozın bav taşladı. Şul bav buyınça élék Tahir,
581 annarı Vadim méndéler. Alékséyév digen sugışçı ürmeliy başlağaç, bolarnı kürép
582 aldılar ahrısı, elle kaydan gına néméts puléméti kıyanı yalap-yalap ala başladı. Bav
583 özéldé, Alékséyév undürt-unbişlep métr yugarıdan dulkınnar arasındaki ütkér taşlar
584 östéne oçtı. (s. 57)

585 Mostafa tamağına kilép tıgilgan yarsuvın basıp, bértuktavsız çijlap torgan
586 pulyalardan saklana-saklana, tar karniz buyınça alga şuvıştı. Karnizniñ kiñlége barı
587 utız-kırık santimétr gına. Aska karasañ — kıyanıñ töbé, öske karasañ — başı

588 kürénmiy. Şunıñ östéne, karniz yuka boz bélen kaplangan. Ayakka basıp tügél, yatıp
589 şuvışkanda da sugışçılar çak kına upkınga oçmıylar idé.

590 Bérvakıt yul başlap ménüvçé Mostafa tuktap kaldı, némétslar yugarıdan
591 granata tomırırğa totındılar.

592 — Tiz bul, Mostay, — dip kışkırdı Tahir. Bu vakıtta Mostafa, téşlerén kısıp,
593 tar karnizga kuyılğan néméts minasın alıp azaplana idé. Niçék ul şartlamıy kalgandır
594 da ütkér taşlarga tırnalıp, tuñıp bétken kulları kıl kébék néçke timér çıbıqlarını niçék
595 sizép algannardır — anısın Mostafa üzé géne béle. Barmaklarına néçke timér çıbık
596 élekkeç, Mostafa ésséle-suvıklı bulıp kitté. Barısı da bétte şikéllé toyındı aña. Tik
597 ozak yıllar buyı tuplangan tecribesé, salkın kanlılığı arkasında gına ul üzén de,
598 iptişlerén da kotkarıp kaldı.

599 Annarı ul ikénçésén, öçénçésén, barlıgı unlap minanı zararsızlandırdı.

600 Kinet yugarıdan tağın granata taşladılar. Mostafadan iké-öç métr alda kızıl
601 yalkın urgıldı. Yégétnéñ küz alları karañgilandı. Ul tübenge taba şuvıp kitté de upkın
602 kırısında gına élegén kaldı, aktık sékundta anıñ kulları ütkér kırılı taşka yabıştılar,
603 emma ayakları, térelér urın tapmıyça, asılınıp kaldı.

604 Mostafa tiz géne yugarı küterélmekçé buldı, lekin küteréle almadı.
605 Granatalar, patronnar takan avır gevdesé anı tübenge, upkın töbéne tarta idé. Kulları
606 köçsezlenüvén toydı, bérniçe sékundtan ul Alékséyév kébék upkın töbéne oçaçak.

607 Ülém Mostafanıñ bugazına uk yabışkan idé. Şul çakta yégétnéñ küz aldına
608 Gölbederé kilép bastı. Ul moşsuv da, béráz borçuvlı da küzleré bélen Mostafaga
609 karıy. «Mostafa, begrém, yégét bul, biréşme! Sin bit miném öçén üç alıp bétérmedéñ
610 elé. Zeñger kıya doşman kulında...» digen kébék toyıla. Hem yégétke güye köç
611 östelgendev bula, yomşargan bélekleréne köç kére. Ul, iyegén kıya çitene térep,
612 kulların ezrek yal, ittére de, yugarı küterélép kıya kırısına kükregé bélen yata, (s. 59)
613 annarı yağın çak kına yal itép, bötén gevdesén karnizga méndére.

614 — Yuk, biréşmiym, Gölbeder, biréşmiym! — diy ul. — Zeñger kıyanı alır öçén
615 min kükke de méneçekmén.

616 Mostafa yañadan yugarıga taba ürmeliy başlıy.

617 Şulay bik kıynlık bélen küteréle torgaç, kıyanıñ tübesé de küréne başladı. Şul
618 çagında doşman pulyası Mostafa artınnan ménüvçé Tahirniñ inbaşın yaraladı. Tahir
619 yığılıp kitmes öçén kıyaga nıgrak sıyındı.

620 — Alga, alga, tugan! — dip kıkırdı anıñ artına şuvışıp kilgen Vadim.

621 — Bulmıy, didé Tahir, inğıraşıp. — Şuvışı almıym.

622 — Yaralandıñmı elle?

623 — Eye.

624 E Mostafa tav başına ménép citté ahrısı. Anıñ «ura» kıkırğanı, annarı granata
625 şartlagan tavış işétéldé.

626 — Vadim, minnen bulmıy indé. İçmasam sin bar. Ye miném östémnen üt, ye
627 törtép töşép, — didé Tahir.

628 — Añmaklanma! Eyde şuvış, min sıña bulışam.

629 — Bulmıy iç.

630 — Bulır, tırışıp kara. Béz Zeñger kıyaga ménebéz iç!

631 Kinet yaktırıp kitken yeşén yaktısında, bik az vakıt éçénde, küp nerseler
632 béryulı kürénép kalalar bit. Tahir da gomérénéñ şuşı in çitén bér minutında
633 Mostafanıñ Zeñger kıya turındağı söylep bétérmegen ekiyetén hetérlep aldı, anıñ asıl
634 meğneséne töşéndé.

635 — ...Tor, yaktaş. Zeñger kıyanı çıgıp kariyk, — digen idé bér könné Mostafa.
636 Tahir ul çakta Rıbaçıyga yaña kilgen idé, Zeñger kıya turında bénerse de bélmıy idé
637 elé.

638 Alar tışka çıktılar. Diñgéz urtasında, bik yırakta, ciñélçe zeñger tomanga
639 uralgan, küksél pıyaladan eşlengen sıman, bér gaceyép kıya küréne idé.

640 — Ene ul, — didé Şahimorotov, kulı bélen işarelep. Anıñ tavışı akrınaya töşté:
641 — Min anda bér tapkır buldım indé. Tagın barırğa cıyınam.

642 — Matur! — dip pııldadı Gaynullin, soklanıp. Diñgéz urtasında, zeñger
643 tomanga uralğan kıya irtengé koyaşnıñ bérénçé nurları yaktısında çınnan da soklagıç
644 matur idé.

645 — Anda némétslar! — didé Şahimoratorov. Anıñ anıñ kaşları açuvdan cıyırıldı,
646 çigeséndege yara ézéne kan yögérdé.

647 — Némétslar?! — dip kaytarıp soradı Tahir. Şuşındıy matur kıyada
648 némétslarınıñ buluvnı gayré tabıgıy bér nerse bulıp toyıldı. Şahimoratorov ta bérniçe
649 sékund éndeşmedé. Annarı Gaynullinnıñ iñnerénen totıp:

650 — Eybetlep kara, tugan, bu kıyaga. Aşaganda-éçkende, yatkanda-torganda
651 küz aldınnan kitmesén. Ul kıyanı béz azat iterge tiyészé! Anda béné kötép Gölbeder
652 matur kanlı yeş tüge. Anıñ hesretlé maturlıgınnan şulay nurlangan ul kıya, şelénéñ
653 zeñgerléğénen şulay zeñgerlengen, — didé.

654 Tahir gaceplenép küzlerén Mostafaga töbedé.

655 — Nindiy Gölbeder ul, nindiy zeñger şel? — dip soradı. Elle yégétné tagın da
656 ımsındıruv öçénné, elle çınnan da vakıtı targamı, Mostafa Gölbeder turında bu yulı
657 söylemedé, Gaynullinnı aptıraş éçénde kaldırıp kitép bardı.

658 Tahir bér üzé kalgaç yañadan kıya yagına küz taşladı, lekin bér nerse
659 kürmedé. Koyaş bolıtlar astına kaçkan, diñgéz yagınnan sarılıp kilgen toman kıyanı
660 kaplagan idé. Tahirga niçéktér küñélséz bulıp kitté. Eylene-tirede gél taş ta taş. Şuñı
661 küredérmé, ul böténley tufraksız cirde, iké taş arasında üsken kéçkéne géne kayın
662 küzge çalıngaç, anıñ yanında tuktamıyça buldıra almadı. «Kara sin anı, monda da
663 agaç üse iken!» dip kuydı. Yégétnéñ küz aldına kinet yırakta kalgan söygen kızı
664 Gölbeder canlı bulıp kilép bastı. «Bu nindi cén organ yéfréytor bulıp çıktı soñ? — dip
665 uyladı Tahir Mostafa turında. — Miném söygen kızımınñ Gölbeder isémlé ikenén
666 kaydan bélép alğan. Citmese anıñ maturlıgınnan nurlangan bu kıya şelénéñ
667 zeñgerléğénen şulay zeñgerlengen!» — diy.

668 Küp te ütmedé, podrazdélénıyé sugışka hezérleme başladı. Sugışçılarını höcüm
669 aldınnan bula torgan éçké dulkınlanuv, éçké küterénkélék bélen aldı.

670 Méne şuşındıy könnernéñ bérsénde, irten irtük, Vadim bélen Tahir
671 zémlyankadan çıktılar, biyék tavnıñ örténde Mostafa utıra idé. Koyaş yaña çıgıp kile,

672 hava alsu, e oçık, tavis koşınıñ ceyép cibergen koyırığı sıman, güzel töslerge
673 bizelgen. Oçık çitende, nur östene nur bulıp, hıyalıy bér saray sıman Zeñger kıya
674 küterélgen. Mostafa küzén şul yaka tékegen.

675 — Eyde, yanına méniyk, — didé Vadim.

676 Alar taşlarga totına-totına yugarı ménép kittéler.

677 Uyga çumgan Mostafa alarnıñ kilüvén sizmedé. Vadim anıñ inbaşına kulin
678 salıp:

679 — Söyle, tugan, canınıñ nerse borçıtıy. Béz sinéñ yanda bulaçakbız, — didé.

680 Mostafa yılmaydı, söyliy başladı.

681 — Duslarım, — didé ul, — ozaklamıy béz Zeñger kıyaga baraçakbız. Bu yulı
682 béz anı alırga tiyéşbéz. Elbette, kıyın bulaçak. Tıñlagız, min sézge bér ekiyet
683 söyliym.

684 ...Şulay. Sugış aldınnan İdél buyında Gölbeder isémlé bik matur bér kız
685 yeşegen...

686 «Tagın İdél, tagın Gölbeder!.. Elle miném nıklıkını sınımı? Sınasın! Moña
687 hetlé yözge kızılık kitérgen yuk idé, monnan soñ da kitérmebéz, şét», dip uyladı
688 Gaynullin.

689 Mostafa Tahirniñ şiklenüvén sizmedé, elle sizép te bélmemeşke salındımı, bu
690 turıda lem-mim dimiyçe, süzén devam itté:

691 — Şundiıy matur bulgan ul kız, ayga méngen Zöhre sıluv da anıñ kébék matur
692 bulmagandır.

693 Gölbeder bér yégétné söygen. Közén, yégét armiyeden kaytkaç, tuy yasarga
694 cıyngannar bolar. Yégét armiyeye kitken çağında kızga zeñger şel bülek itken. Her
695 kön sızılıp tañ atkanda, zeñger şelén yabınıp, İdél buyına çıga iken kız. Çıga da
696 söygenén sagınıp cırlıy iken. Şulay tınıç kına gomér itkende, bér de bér könné sugış
697 başlana. Kara bolıt arasınnan uniké başlı diyüv kilép gına da Gölbeder sıluvını havaga
698 küterép kayadır alıp kite. Üzé kébék batır yégétlerné cıya da kızını ézlep yulga çıga.

699 Bik ozak ézliy ul: ézliy-ézliy méne şuşı dōnya çitēne — Rıbaçiyga kilép çıga. Karasa
700 — diŋgéz, diŋgéz urtasında — Zeŋger kıya.

701 — Gōlbeder şunda! Anıŋ zeŋger şelé géne bu kıyanı şundıy zeŋger ite ala, —
702 dip kıçkıra yégét ipteşleréne. İpteşleré ışanırga da ışanmaska bélmıyler.

703 Tōn bula. Zeŋger kıya karanlılık éçēnde yugal. Yégét bik moŋayıp taş
704 östēnde utıra iken. (s. 61)

705 — Gōlbeder, eger sin çınnan da anda bulsaŋ, ħeber bir. Béz siné kotkarırbız, —
706 di ul éçēnnen.

707 Gōlbeder monı küŋélé bélen sizép ala diymmé, zeŋger şelēnēŋ bér çitēn yırtı
708 da ut törtép havaga çöye. Kükte allı-göllé nurlar kabına: salavat küpéré tōsēne kérép
709 tōnyak balkışı uynıy başlıy. Yégét monı küre de, urınınnan sikérép torıp, ipteşleréne:

710 — Köymelerge utırıgız! Diŋgézge çıkabız! — dip kıçkıra. Alar diŋgézge çıgıp
711 kiteler...

* *

*

712 Yaralı Tahir kaynar kanın bozlı taşlarga tamıza-tamıza, şuşı ekiyetné küz
713 aldına kitérép, baş eylendérgéç tar karnız buylap haman yugarı ürmeledé. Vadim aŋa
714 yardım itté.

715 Bu vakıtta Mostafa taşnı çokıp kazılğan néméts tranşéyasına sikérdé. Anıŋ
716 artınnan kıyaga ménép ölgérgen büten sugışçılar da néméts kazématlarına berép
717 kérédeler. «Gōlbeder öçēn!» dip kıçkırdı Şahimorotov, avtomatınnan ata-ata.

718 Granata kıypılçıkları Mostafa iké tapkır yaraladı, lekin çikséz yarsırgan yégét
719 yaraların bōtēnley diyerlék sizmiy idé, ul şabır tirge batkan, tené munça kérgen
720 şikéllé kızışkan, kıyémneré yırtılıp, özgelenép bétken, yözé korımga, tufrakka
721 buyalğan idé.

722 Tañ béléne başlaganda, kıyanı nigézéne kader tétretép, iké cirde bik katı
723 şartlav işétéldé. Küresén, béznén sapırlar némétslarınıñ töp kazématların, dotların tol
724 kuyıp şartlattılar.

725 Şartlav tınarga da ölgérmedé, tranşéya buylap bér sugışçıınıñ yögérép kilgené
726 küréndé. Ul kulı bélen bélegén kısıp totkan, barmakları arasınnan kan tama. Sulışın
727 çak-çak alıp:

728 — Duslar, yademege! — dip kışkırdı.

729 — Bir, beyliym, — dip, Mostafa késesénnen bint çıgardı.

730 — Soñınnan. Anda yégérler béznén ipteslerné çolgan aldılar. Tiz bulıgız.

731 — Eydegéz! — didé Mostafa, tranşéya töbénde avnap yatkan üle némétslar
732 östénen sikére-sikére alga taşlandı. (s. 62)

733 Kinet puléméttan oçéréd birdéler. Pulyalar taş tranşéyanıñ sténalarına sızdırıp
734 üttéler. Mostafa, artka çigénép, tranşéya sténasına söyeldé. Bilénen granatasın
735 suvırıp alıp, tranşéya borılışına tomırdı. Şunıñ artınnan üzé de alga taşlandı. Mostafa
736 borılışını ütkende, granata yarıluvdan sañıravlangan néméts yañadan pulémétına
737 suzılıp azaplana ide. Mostafa avtomat tütesé bélen anıñ tübeséne kundırdı da,
738 tuktamıyça, ikénçé borılışka yögérdé.

739 — Némétslar Brustvér östéne çıgalar! — dip kışkırdı kémdér. Ul arada ikénçé
740 bér sugışçı néméts pulémétın alıp, anı Brustvérga urnaştırdı da, taban yaltıratuvçı
741 fritslarga ut açtı.

742 İké ut arasında kalgan yégérler, eşlerénén ömétsézlégén kürép, kulların
743 küterdéler. E bérsé arttan granata taşlarga ezérlendé.

744 — Séz şulaymını elé! — dip kışkırdı Mostafa hem avtomat çakmasına bastı.

745 Nurlanıp al tañ sızılğanda, kıyada bér géne téré néméts ta kalmagan idé. Anıñ
746 başında yalkın sıman oçınıp kızıl flag cilférdiy. Arıgan, lekin ciñüv şatlıgı bélen
747 ruhlangan sugışçılar kıyanıñ iñ biyék bér ciréne ménép bastılar da allarında ceyélép
748 yatkan mehabet Barénts diñgézéne karıy başladılar. Diñgéz hamam dulkanlana,
749 yarsına idé.

750 — Zengher kıya béznéké! Ul mengé béznéké bulaçak! — didé Şahimoratorov,
 751 ruhlanıp. Kolaçın kiñ ceyép, kulların iptişlerénen inbaşına saldı. — E ekiyetém öçen
 752 miña açuvlanmagız, duslar. Anı min üz istoriyemnen alıp söyledém. Sugişka kader
 753 miném Gölbeder isémlé söygen kızım bar idé. Béz anıñ bélen Stalingradta yeşiy
 754 idék. Faşistlar Stalingradka citkeç, Gölbederné ütergenner. Lekin min anıñ ülüvéne
 755 hiç ışana almıym. Anı haman da hıyalımda yörtem. Anıñ turında cırlar, ekiyetler
 756 çıgaram. Méne doşmanıñ cıñép bétériyk te, min Gölbederné tabarım şikéllé.
 757 Dörésmé, duslar?

758 — Dörös, — didé Tahir. Annarı yılmayıp östedé: — Bélmıym, néçek kilép
 759 çıkkandır indé, yaktaş. Miném söygenémnen de isémé Gölbeder bit.

760 — Kitsene!

761 — Vallahi! (s. 63)

1944

ZENGER İRTE

762 Nurulla tuktadı da artına borılıp karadı. Kuvıp kilüvçeler kürénmi idé. Kuyı
 763 urman, hiçbér can eseré bulmagan şikéllé, tıp-tın, hetta artık tın idé.

764 Nurulla bér kulı bélen ak halatınıñ başlıgın artka éterdé hem kinet yakında
 765 gına kémnéndér katı-katı sulış aluvın işétté. Kulları kükregéne asıp kuygan
 766 avtomatına üréldé, bolay da yaltırap torgan kara küzleré, cil örgen utlı kümér kébék,
 767 oçkınlanıp kitté.

768 Tiren tınlık éçénde bérniçe sékund vakıt ütté. Barı şunnan soñ gına Nurulla bu
 769 taviş — üzénen tın aluvı ikenen añladı. İrennerén nık kısıp, sulışın tuktatuv bélen
 770 gıjlav da tındı. Anıñ karavı, urman tınlığı tagın da tireneygen, sérlélengen kébék
 771 buldı.

772 «Uf, kotıldım bugay, éznen yazdırdım kabahtlerné», dip, irkén sulap kuydı
 773 Nurulla. Moña kader borgıçlangan koriç prujina şikéllé çikséz kiyérénkélékte torgan
 774 buvınnarı, kinet yomşarıp, izrep kittéler.

775 Şabır tirge batkan Nurullanıñ yalanbaşınnan, samovardan çıkkın şikéllé, bu
776 küteréle idé. Yüyéş kara çeçleré mañgayına yabışkan. Bürégé yuk — ul kaydadır
777 botaklarga élegép töşép kalgan ahrısı.

778 Yégét tire-yagına borçılıvlı karaş taşladı da tirgelép torgan kükregéne uñ
779 kulin kuydı. Pakétnıñ yanında buluvı, tun astında anıñ ekrén géne kıştırdavı yégétnéñ
780 küñélén küterép ciberdé. Şuşı minutta bu surguçlı pakét Nurulla öçén iñ kadérlé, iñ
781 izgé bér eybér idé. Anıñ öçén bit ul canın kızganmıy sugıştı, eger kirek bulsa, tagın
782 da sugışaçak.

783 Bér uylasañ, sugış yıllarında şuşındıy surguçlı pakétlarnı Nurulla az
784 taşdımnı. Alar öçén küpmé borçıldı, küpmé köç tükté. Bügén tönle de Nurulla (s.
785 82) bélen kızılarméyéts Ardaşévka şuşındıy surguçlı pakétlarnıñ bérsén sul flangta
786 toruvçı ikénçé batalyonga iltüv öçén dip tapşırdılar. Pakétnı birgen çakta polk ştabı
787 naçalnıgı: «Küz karası kébék saklagız», — didé. Bu süzlerné eytken çağında
788 naçştabnıñ tavışınnan, bigrek te küz karaşınnan pakétnıñ nikader möhim ikenén
789 yégétler bik açık töşéndeler.

790 İkénçé batalyonga kader unbiş kilométrlar bulsa da, Nurulla bélen Ardaşév
791 kébék osta çañgıçılarga hezér çañgı ézé buyınça bu aranı ütöv kıyın éşméné. «Bér
792 segatten anda bulırbız», didéler alar hem, avtomatların muyınnarına asıp, yulga da
793 çıktılar.

794 Ardaşév aldan bardı. Ay yaktısında çañgı ézleré ap-açık küréneler.
795 Alannarda, kiñ sazlıklarda ul ézler zeñgersu tasmalar şikéllé yaltırap yırakka-yırakka
796 suzılalar.

797 Bara-bara çañgıçılar bér tavga kilép cittéler. Tübende oçlı çırşılar bélen
798 uralgan tügerek kül ceyélép yata. Bolıt kisekleré tulgan aynı eléden-elé kaplap
799 torganlıktan, kül östé bér yaktıra, bér karasulanıp kite.

800 — Kalışma, duskay! — didé Ardaşév dertlé tavış bélen. E üzé, alga iyéle töşép,
801 tübenge oçın ta kitté.

802 Nurulla, ipteşé artınnan béraz karap torganann soñ, şulay uk tübenge oçtı,
803 biténe cil beréldé, kolak töplerénde sızgıldı. Aña şundıy rehet, şundıy yañşı bulıp

804 kitté, eger yarasa, şul oçıp bargan köyénçe bötén tavişına kıçkırıp cırlap ta cibergen
805 bulır idé.

806 Külné ütkeç, çaŋgıçılar yaŋadan urmanga kerdéler. Ay nurında koyınıp
807 utırgan ap-ak urman ekrén géne göjliy idé.

808 Aldan suzılıp kitken çaŋgı ézleré bara-bara tiren çokırğa kilép téreldéler,
809 bérnikader vakıt anıŋ kırıyınnan suzılıp, kıygaçlatıp çokır töbéne töştéler, annarı
810 yaŋadan yugarı küteréldéler.

811 Çokır aryagında botakları cirge kader salıngan çırşılar bétép, töz hem ozın
812 kavselé naratlar başlandı. Şul naratlar arasınnan barganda Ardaşév kinet tuktadı.

813 — Nuruş, ene tégénde nersedér sélkéngendey buldı, kürdéŋmé?

814 — Ağaç külegeleré ul. Ene kara, ay nişlete alarnı, — didé Nurulla. (s. 83)

815 Bolıtlar ara-tire aynı kaplap kitkenlékten, ağaçlarınıŋ külegeleré çınnan da
816 canlı siman hareketlene idé. Şulay da Nurullanıŋ bu cavabı tecribelé Ardaşévni
817 tınıçlandırmadı. Külegeler — kara bula, e anıŋ küzéné çalınan nerse ak idé; eytérseŋ,
818 kémdér ak tayak bélen séltenép kara narat kevseséne berdé de üzé kinet yuk buldı.

819 Ardaşév bélen nurulla avtomatların kullarına aldılar. Ni bulmas diséŋ, alŋı
820 kırıy bit bu.

821 Béraz tıŋlap torgannan soŋ, ul-bu sizélmegeç, yégétler yaŋadan yulların
822 devam ittérdéler. Tın urmanda çaŋgılarınıŋ ciŋélçe çıjlavınnan başka hiçnerse
823 işétélmedé. Méne élémteçéler şiklé bulıp küréngen urını da üttéler. Bénerse de yuk.
824 Ardaşévniŋ ütkér küzleré yalgıştı ahrısı.

825 İndé küñélleré tamam tınıçlana başlagan vakıtta gına karga kümélgen
826 kuvaklar arasınnan taviş-tınsız dürt kéşe kalkıp çıktı. Alar, béznékeler kébék ök, ak
827 halattan bulsalar da, sékundnıŋ nindidér kéçkéne bér öleşénde Ardaşév küpné kürgen
828 soldatlarga has sizénüv bélen bu bilgéséz kéşélernéŋ gitlérçılar ikenlégen töşénép
829 aldı. Mögayın, «tél» alırga isenlegé bardır, şunja küre atmıyça gına yögréler.

830 — Nuruş, ut! — dip kıçkırdı Ardaşév hem avtomatınnan ozın oçéréd ciberdé.
831 Urman éçé, çélpereme kilgen pıyala siman, yaŋgırap kitté. Némétslarınıŋ bérsé açı
832 kıçkırıp yöztüben avdı, ikénçesé, avtomatın töşérép, şulay uk kar östéne yığıldı. Şul

833 uk vakıttá, kaydadı ikénçé yakta da avtomat tavışları yaŋıradı. Nurulla tağın bér
834 gitlerçınıŋ eřén bétérép, uŋ yagına borılghanda, Ardařév çañđı ézéne çalkan avıp
835 tóřken idé. Nurulla, küz açıp yomgan arada anı yuvan narat artına sóyrep,
836 némétslarga karşı atarga totındı.

837 Bu atış küpmé devam itkendér, üzén çolgan algan némétslardan Nurulla niçék
838 ıçkına algandı, hezér ul bolarnıŋ bérsén de hetérliy almıy idé. Belki, soŋınnan, tınıç
839 şartlarda, Nurulla bu beréléřné bötén tulılığı bélen küz aldına kitérér. Ul naratlar
840 artına yeřérene-yeřérene atışuvların, granata ırđıtuvın, Ardařévniŋ soŋđı minutların,
841 anıŋ: «Nuruş... pakét... Niçék kéne bulsa da...» diĝen süzlerén, kayçandı dev
842 çükéçné uynatkan köçli kullarının, soŋđı mertebe tartışıp, karnı yomarlap hereketséz
843 kaluvların — (s. 84) barısın da, barısın da hetérler.

844 Hezér ise anıŋ miyé bolarnı çağıldıruvdan gaciz, çónki anıŋ avtomatı suvınıp
845 citmegen kébék, dulkınlı kiçéréřleré de suvınıp, tınıp ölgérmegenner idé elé.

846 Nurulla bérniçe adım atladı. Kinet anıŋ téz astına sukkan kébék buldılar,
847 buvınnarı sığılıp kitép, kar östéne yığıldı.

848 Bérniçe minut çaması hiçnerse anlamıyça, hiçnerse toymıyça, ülék řikéllé
849 hereketséz yattı. Annarı, salkın teésirénnen bulsa kirek, anıŋ tomalangan zihéné ez-ez
850 géne açıla başladı. Ul beslengen kérféklerén küterdé hem gaceyép bér kürénéř
851 aldında heyran kaldı: kük yözé elle nindi kızılı-sarılı kurkıniç töske kérgen.

852 Nurulla küzlerén yaŋadan yomdı da ayak-kulların hareketlendérmeçé buldı.
853 Lekin gacep: ul alarnıŋ barlığın sizmedé. şunnan soŋ ul küterélmekçé buldı, lekin
854 küteréle de almadı, eytérseŋ östénen avır taş bélen bastırıp kuygannar idé.
855 Kıçkırırğa téledé, lekin, yaman tóř vakıtındağı řikéllé, kıçkırırğa da almadı.

856 şulay tağın bérniçe minut çaması vakıt ütté. Nurulla aŋına kile başladı. Ul
857 tağın küzlerén açtı. Bu yulı ağaçlar kotırınıp biyüvlerénnen tuktagannar, kük te
858 üzénéŋ tabığıy zeŋger töséne kérgen idé.

859 Nurulla huşsızlık diŋgezénen ekrénlep kotıla barsa da, hezérge elé anıŋ
860 zihénénde bér géne uy da yuk, künelé de bérni toymıy, güye miyé buş hem salkın
861 idé. Méne ul niçéktér kuzgaldı. Kinet, éléktr toğı ütken řikéllé kiskén, ernüv anıŋ
862 bötén tenéŋ déréldetép ciberdé.

863 Tagın béniçe minuttan Nurulla indé böténley aynıdı. «Nige min tik yatam?
864 Pakét tapşırılmagan bit elé. Gitlérçılar kuvıp citseler...» Ul, bötén ihtıyarın cıyıp,
865 ayakka basarga tırıştı, lekin haman da tora almadı. Şunnan soñ ul, üzéněj
866 köçsézlegénnen garlenép, üzén üzé özgeler helge citéşté. Gomérde yeş çıkmagan
867 küzlerénnen iké börték kaynar yeş çıgıp, yañakları buylap kar östéne tamdı.

868 Küp gazaplana torgaç, Nurulla ayagina bastı. Emma kuzgalıp kitüv mömkin
869 tügél idé. Kultık tayaklarına tayanıp (s. 85) torgan şikéllé, çañğı tayaklarına tayanıp,
870 yırakka suzılıp kitken çañğı ézleréne yesüv hem şaşkın bér karaş bélen töbeldé.

871 Matur, zeñger irte tuvıp kile. Kayın urmanı şul nefis zeñgerlék içénde iskitkéç
872 matur bellür bakçaga oñşıy; koyaş elége kürénmi, tizden anıñ tevgé altın nurları
873 urman écéne sibélér de kayınnarıñ bekse töréngen bödre botaklarınnan tamıp torgan
874 ak mercennerde, sérlé topazlarda çağılıp uynıy başlar.

875 Nurulla tagın yığıldı. Bötén tenénde üte hëlsézlék sizdé. Eytérséñ anıñ
876 céléklerén suvırıp algannar, eytérséñ tamırları buylap kan tügél, e bozlı su aga.

877 Méne şunda indé anıñ miyénnen sazlık yılanı şikéllé cirkanıç, salkın kara uy
878 ütép kitté:

879 — Ülem! — dip pışıldadı ul. — Tuñıp ülem.

880 Nurulla küp ülémner kürgen kart soldat idé. Ul tormışını yarata, e ülémné küre
881 almıy idé. Nindi géne kıyın şatlarda da ul: «Bu gazaplarını kürgençé, içmasam,
882 ütérsénner idé», dimedé. Kéşéněj goméré bér géne. Soñınnan anı kaytarıp alıp
883 bulmıy. Şuña küre, çeçekleré açılmıy özélgen göl şikéllé, vakıtınnan élék ciñmeske, e
884 yeşev öçén ülémnéñ bugazın çeynerge, tartışırga, sugışırga kirek. Nurulla ülém
885 ajgırıp torgan çaklarda da yeşevden ömét özmedé, «yuk, miném rızığım bétmegen
886 elé, min yeşim elé», dip ışandı hem yeşedé.

887 Hezér, barlık egzalarında ülém salkını akkanın toygaç, ul: «Ülém, tuñıp
888 ülem!» — dip pışıldadı. Lekin anıñ bu pışıldavında da: «İndé min köçsézlendém, indé
889 ciñéldém, béttem», dip rehımséz ülém aldında baş iyüv yuk idé. Nurulla bu sékundta
890 ülémnéñ çikséz yakın buluvın gına sizdé hem bötén köçén aña karşı köreşke topladı.
891 Urmandagı herbér agaç, dönyaga téréklék bire torgan koyaşnıñ her nurı, nihayet,
892 yöregéněj her tibéşe: «Yeşerge! Yeşerge!» dip kabatlıy idé. Busı anıñ öçén iñ avırı.

893 «E pakét? E Ardaşévnij soŋgi karaşı, soŋgi üténéçé? «Tapşır anı, Nuruş! Niçék bulsa
894 da tapşır», dip eytüvleré?..»

895 Şul uylardan soŋ Nurulla kanatı singan koş şikéllé talpına başladı.

896 Yeşev! Altın süz, nurlı süz. Kol bulmıyça, azat ilde hür bulıp yeşev, icat itüv,
897 yaŋanı tudıruv... Şunnan da kadérlérek, şunnan da kıymmetlérek nerse bar! (s. 86)

898 Nurulla doşmannarı bélen sugışa-sugışa yaralanıp kanga batkan, çeçleré,
899 kérfékleré bozlanıp bétken, ayak-kulları tuŋa başlagan. Lekin anıŋ yöregé tibüden
900 tuktamagan elé, yeşevge susap tibe. Şulay uk cir yözénde de kiç tügél, irte, irtenéŋ de
901 firüve töslésé!

902 Nurulla yırak kolhozda kalgan hatını Tenzilené, «Etkeyém kayçan kaytır»,
903 dip tilmérép kökten biş yeşlék ulı Selimné, çal sakallı etésé bélen karçık enkesén,
904 «Abıyım!» dip özélép hatlar yazuvçı séñélésé Dilberné, güzel Ik suvı buyların, kiŋ
905 kırlarnı, matur bolınnarnı hetérledé, hem yöregé yaŋa bér aşkınuv bélen tiberge
906 totındı.

907 Nurulla, aktık köçén cıyıp, çanğıları östéne kükregé bélen yattı da şuvışa
908 başladı. İsen ayagı, katıp bétken kulları bélen abır gevdesén éterdé. Suda yözgen
909 çakta dulkınnarnı başı bélen sözép bargan şikélle, yomşak karnı yalanbaşı bélen
910 yarıp bardı.

911 Ozak şuvıştı ul. Emma artına borılıp karıy alğan bulsa, barı illé-altmış
912 adımnar çaması gına kitkenén kürép, açınğan bulır idé. Lekin ul artına borılıp
913 karamadı.

914 Bér zaman ul kıştırdav işétté. Küñélé bér uk vakıtta şatlandı da, kurıktı da.
915 Duslarmı, doşmannarmı? Ni bulsa da avtomatın almakçı buldı, lekin kulları aŋa
916 buysınmadılar. Barı tik ék ük kuyınına salğan «limonkasın» çıgarıp, anıŋ alkasıŋ
917 avızına kaba aldı.

918 Şunda Nurulladan biş-altı adımda, aŋa bik masyulı karaş taşlap, urman tavıgı
919 kar östénen oçınıp-yögérep ütép kitté. «Muyınıŋ kanat astıŋa kilgéré! — dip sügéndé
920 Nurulla éçénen.

921 — Bugazga yabışırğa aşıkma elé. Tiz géne ala almassıñ! — dip pışıldadı ul
922 hem, ülémge karşı torıp, haman alga şuvıştı. E kolaklarında, Krémlnéñ moñlı
923 kurantları řikéllé, bér süz çıñladı:

924 — Yeşerge, yeşerge!

925 ...Tagın bér segatten soñ béznéñ petruller Nurullanı batalyon
926 zémlyankalarinnan öç yöz métrda yarım huşsız kiléř şuvışıp azaplangan ħelénde
927 taptılar. Pakétné kombatka tapşırğançı ul biréřmedé. Pakétnı tapşırğaç, kinet onıtılıp
928 kitté de barı tik ikénçé könné géne sanbat çatırında añına kildé. (s. 87)

1945

KANATLI MALAYLAR

929 Şefek kızılığı bélen yaktırğan, béráz salkınça, karasu-yeřél bakçaga niçék
930 kilép çıkkanın İşniyaz üzé de bélmıy kaldı...

931 Bügén zavodta uylap tabuvçılarnıñ zur cıyılışı buldı. Kiçenéñ tantanalı öleşén
932 zavod diréktori Sotsialistik Ĥéźmet Géroyé Konstantin İvanoviç Lidin üzé alıp bardı.
933 Çirattagı söylevçé süzén bétéргеç, Konstantin İvanoviç, kıñgırav şaltıratıp, zalda
934 tınlık urnaştırdı da, gadeténçe kölémsériy töşép, yağımlı kör tavış bélen:

935 — Süz zavodıbızınıñ yeş patriyotı, üzénéñ ratsiyonalizatorlık tekdimmeré bélen
936 zavodka million sum ékonomiya birgen, tecriybe tséħı slésaré İşniyaz ipteş
937 Eminovka biréle, — didé.

938 Tıp-tın torgan zur zal, davıl kütrélgen řikéllé, kinet görlep kitté. Biş yöz kéşé
939 béryulı kul çabarga totındı. Gomérénde béréncé tapkır şundıy zur zal aldına çıkkan,
940 gomérénde béréncé tapkır şul ħetlé küp kéşénéñ üzéne karap kul çapkanın kürgen
941 İşniyez kavşap kitté. Sipkéllé yözén kuyı kızılılık kapladı, mañgayına tir börtékleré
942 berép çıktı. Ul: «Zinhar öçén bu alkışlarını tuktatıgız», — digen sıman Konstantin
943 İvanoviçka borılıp karadı. E diréktor, isémé bötén ilge meglüm bulgan meşhur kéşé,
944 üzé, ayagüre baksan kiléř, aña kul çaba idé.

945 İşniyaz üzénéñ çıgışın aldan kegazge yazğan idé, bu anı yugalıp kaluvdan
946 kotkardı. şulay da ul yazuvın niçék ukıgandır, niçék itép tribunadan töşép, seħneden
947 çıgıp kitkendér — bérsén de ħetérlemiy...

948 İşniyaz bakça tınlığına çıkkaç ta üzén haman da elé toman éçénde kébék
 949 sizdé. Ofik buylap suzilgan kiçké şefek anıj küzleréne şul toman üte küréndé. Bér
 950 karaganda, yanıp torgan şefek İşniyazga (s. 106) beyremnerde cilférdegen kızıl
 951 bayraklar töslé, ikénçé karaganda, nindidér gaceyép resém kébék toyıldı.

952 Moņa kader hiçkayçan tatılmagan bér his İşniyaznı böténleyé bélen çolgan
 953 algan idé. Hezér ük, beyrem kostyumnarın da salmıyça, yañadan tséhka kaytası,
 954 yañadan zeñger çértéj kegazleréne iyélesé kildé. Monnan dürt yıl élék bérénçé tapkır
 955 höner mektebénéñ işégén açıp kérüvleré, bérénçé tapkır kart mastér Sérgéy Pétroviç
 956 kulınnan çükéç, igev aluvları, bérénçé tapkır kurka-kurka gına tiski yanına kilép
 957 basuvları küz aldına kildé. Hezér İşniyaz zur kéşé indé — mastér-lékalşik, aña maşına
 958 çastlarınıñ iñ zur tögellékné talep ite torganınan yasarga bireler. Ul barı tik
 959 millimétrniñ méñénçé ölésé —mikronnar bélen eş ite. E mondıy eş öçén nık kul,
 960 ütkén küz géne tügél, belém, akıl da sorala. İşniyazda bolar hemmesé bar. Ul kértken
 961 tekdimner, ul uylap tapkan caylanmalar zavodka, Konstantin İvanoviç eytméşliy,
 962 million sum ékonomiya birgenner. Lekin İşniyaz üzénéñ bérénçé «izobrétniyésén»,
 963 anı kanatlandırğan, anı dertlendérgeñ «izobrétniyésén» hiçkayçan onıtacak tügél...

964 İşniyaz kültireséndegé ak buyavlı utırğıçlarınıñ bérséne kilép utırdı da,
 965 kolaçların ceyép, kulların urındık arkasına saldı, tézén tézge kuydı, küzlerén kısa
 966 töşép, külge tékeldé. Su töbénde küktege altınsu bolıtlar, biyék topollernéñ karasu
 967 külegeleré yabaldaşları bélen tüben eylenép çağılğannar, e kül östé sizélér-sizélmes
 968 kéne madralana, timgél-timgél tibrénép tora idé.

969 Kinat eremelékte bér koş sayrap ciberdé. İşniyaz, anıj moñlı tavışın tıñlıy-
 970 tıñlıy, uyga çumdı...

971 1943 yılınıñ salkın, avır kışı yaña gına bétér, yaz ayları başlangan çak idé.
 972 İşniyaznıñ etisé de isen idé elé. Ul soñınnan, Bérlinni alganda, helak buldı.

973 Kızık hem söykémlé kéşé idé anıj etisé. Bötén gomérén İdélda eşlep
 974 ütkergeñ. Gevdesé — pehlévan, tavışı — trubadan çıkan kébék kalın. E köle başlasa,
 975 tereze pıyalaları zıñ ite. Söyliy başlasa, bötén kéşéne avızına karata: küzlerén heylelé
 976 kısıp, tavışın ekréneytép, İdel turında, parohodlar, üzyöréşlé yaña barjalar, isémneré
 977 bötén il yılğalarına bilgélé bulğan ataklı kapitannar, botsmannar, şkipérar, (s. 107)
 978 maşinistlar turında onıtılıp söyliy. İşniyaz anıj hikeyelerén küpéréñké irénnerén

979 yartılaş aç a töşep tıñlıy. Kayçagında etisénéñ süzleré anı şulkader mavıktıra,
 980 İşniyaznıñ küzénen tön tön yokısı kaça, lekin küp vakıtta, gacep, tıştan bik kızıklı
 981 küréngen bu hikeyeler malaynıñ bala canına niktér yatmıylar, anıñ hıyalın
 982 borçımıylar.

983 İşniyaz gevdesé bélen géne tügél, ħolkı bélen de etiséne oħşamagan — ul
 984 kéçkéne, oyalčan. Tik koñgırt küzlerénde géne, etisénéké kébék, nindiydér gorur
 985 oçkınnar yaltırıy.

986 — Ulım, — di idé etisé aña, béráz ħetéré kalıp, — sin, aħrı, eniyéñ tokımına
 987 tarttıñ. İdélge çıpçık başı kader de meħebbetéñ yuk, küzéñ gél timér-tomırda.

988 Frontka kiter aldınnan ata üzéñéñ unöçénçé yeşke çıkkán, béráz kırgıyarak ulın
 989 üz aldına utırttı da anıñ çeçénen sıypap bolay didé:

990 — Kara anı, İşniyaz, béznéñ nesélden timérçé bulgan kéşe yuk idé elé.
 991 Babaların da, min de İdél kéşeleré idék. Bér babañ burlak, ikénçésé kruşnik bulgan.
 992 E min, sovét vlasté arkasında, şkilér dereceséne iréştém. Siné kapitan itermén digen
 993 idém. Bulmadı, küreséñ. Kara, eger de meger timérçé bulasıñ iken — çın timérçé bul.
 994 Sayıskan Eħteriy şikéllé timérçé isémén géne küterép yörséñ, ulım dip eytmem
 995 üzéñe.

996 Etisénéñ Sayıskan Eħteri dip yörtélgen bér timérçé turında kölep söylegen
 997 süzlerén İşniyaz yahşı ħetérliy. Etisé, İşniyaznıñ yeşten ük timér-tomırğa meħebbeté
 998 barın kürép, kulına bér taşlandık timér kisége tota da:

999 — Ulım, bu timérden nerse yasıy alırsıñ iken? — dip sorıy da üzé ük cavap ta
 1000 bire idé: — Eħteri abzañ bulsa: bu timérden başta tören, annarı balta, soñınnan béz, e
 1001 iñ aktıktan çıj-pıj çıgarır idé.

1002 — E miña «cıj-pıj» kirekmiy! — dip karşı töşe idé İşniyaz. Anıñ küz
 1003 karaşında, tursaygan irénnerénde, kérpé sıman kabarıngan bötén torışında nindidér
 1004 üzsüzlélék, üz digenén buldırırğa aşkınuv bar idé.

1005 — Nerse téliyséñ soñ, ulım? — dip sorıy idé ata yañadan.

1006 — Maşına! (s. 108)

1007 — Nindi maşına? Maşınalar küp. Ene eniyéñnéñ tégüv maşınası bar.

- 1008 — Tégüv maşınası tügél, zur maşına.
- 1009 Kúp vakıtta zur şunda kisélép kala idé. E atanıñ keyéfé tebrek bulganda, ul
1010 malayın tagın da üçekliy töşébrek:
- 1011 — Zur maşına? Paroğodmı? Parovozmı? — dip sorıy idé.
- 1012 İşniyaz, zur küzlerén kaş astında uynatıp, başın sélke.
- 1013 — Yuk, paroğod ta tügél. Parovoz da tügél — zur maşına, üze maşına yasıy
1014 torgan maşına.
- 1015 Şunnan soñ ata éçe katıp köle, e İşniyaznıñ enisé, savıt-sabaların şaltıratuvdan
1016 tuktap:
- 1017 — Citer indé, atası, balanıñ küñélén kaytarma, — dit organ idé. Enisé anıñ
1018 zavod timérçésénéñ kızı, ul, ulınıñ da babası yulınnan kiterge cıyınuvın kürép,
1019 éçennen ekrén géne söyene idé.
- 1020 Etisé frontka kitkeç, İşniyaz höner mektebéne kerdé. Altı ay öyrenennen
1021 soñ, anı front öçén minalar yasıy torgan mastérskoyga küçerdeler. Mastérskoy
1022 uçılışçe karşında bulganlıktan, monda gél yeşüsmérler géne eşliy idé.
- 1023 İşniyazga minalarnıñ stabilizatorları öçén kanatlar kalıbrlav eşén birdeler. Bu
1024 eş kıyın da, bigük ciñél de tügél — dürténçe razryad slésar eşé. Kanatlar barısı da
1025 bértigéz ülçevde bulırğa tiyész. Alarnı kalıptan ez géne zurrak ta, ez géne kéçéregrek
1026 te yasarga yaramıy.
- 1027 İşniyaz başta uk küñél birép, tırışıp eşlegenlékten, anı yeş slésarlarnıñ
1028 brigadını itép kuydılar. Şul könnerde İşniyaz etisennen ħat aldı. Ul, güya ulınıñ
1029 minalar yasavın bélgen kébék: «Min ħezér minometçi, doşmannı tızrek dömbesler
1030 öçén, bézge minalar kúp kirek...» — dip yazgan idé.
- 1031 Etiséneñ ħatın ukıganda, İşniyaz, cir yarılsa, oyatınnan cir astına kérérdéy
1032 buldı. Lekin cir yarılmadı, malay berkaya da yeşeréne almadı, ul, kaynar mañgayın
1033 terezenéñ salkın pıyalasına kuyıp, bik ozak süzséz basıp tordı.
- 1034 Eş mine nersede idé. Minalar yasıy torgan mastérskoy bu ayda üzenéñ
1035 programmasın ütiy almadı. Alay gına da tügél, eşné nek méne İşniyaz hem anıñ (s.

1036 **109)** brigadası totkarlıy idé. Yeş slésarlar nikader géne tırışsalar da, kanatlarını kirek
 1037 kader hezerlep ölgérte almıylar idé. Şuňa küre ay aħırına taba stabilizatorsız minalar
 1038 mastérskoy poçmagında tüşemge kader öyéldé. İşniyaz alarga karagan sayın ernép,
 1039 etisénéj Sayıskan Eħteri turındağı süzlerén iséne töşérdé. «Minnen, aħrısı, «çij-pij»
 1040 gına çıgar», — dip uylyıy idé malay in küñélséz minutlarında. Şunıñ östéne, mastér
 1041 Vitye Aksénov kön sayın:

1042 — Tagın programmanı öseséj bit, İşniyaz, — dip tıngılık birmiy idé.

1043 Bolay da üz-üzénnen riza bulmıyça yörgen İşniyaz malaylarça üzsüzlélenép:

1044 — Kit le, söyelge basma elé, — diy torgan idé.

1045 Mastér Vitya Aksénov İşniyaz şikéllé ük bér malay idé. Tik yeşke bér-iké
 1046 yılga ölkenrek te, razryadı zurrak. Ayırma şul gına. İkésé de alsu yañaklı, ikésé de
 1047 sipkélle, ikésé de koñgırt çeçlé, koñgırt küzlé üsmérler.

1048 Özéklékten niçék te çıgar öçén kanatlarını kalıbrlav éşéne, östéme revéşte,
 1049 tagın öç-dürt malay kuydılar. Lekin mondıy çara meselené hel itüv tügél idé.
 1050 Malaylarını mastér başka uçastoktan alırga mecbür buldı. E alar üz urınlarında da bik
 1051 kirek. Şunıñ östéne, yaña malaylarınıñ bérsé, açuvnı kitéröp:

1052 — Méne, üzleré buldıra almıylar da, bézné çakırılar, — didé. Bu süzler
 1053 İşniyaznıñ in avırtkan ciréne tidé.

1054 — Söyleşép tor! — dip ul yaña malayga yodrıgın kürsetté.

1055 İşniyaznıñ brigadası, yaña kilgen malaylar bélen béрге, sménaga iké yöz par
 1056 kanat bire başladı. E mastérskoyga kiménde altı, cidé yöz kirek.

1057 Vitye Aksénov, éşné caylav artınnan çaba-çaba, ayaktan yığıla yazdı. Ul
 1058 totaştan öçer-dürter tevlék mastérskoydan çıkmıy idé. Nihayet, bér könné, tamam
 1059 yonçıp, üz urımına İşniyaz Eminovnı kaldırdı da, öyéne kaytıp kitté.

1060 Töngé tséh. Utlar sünderélgen, maşınalar tıngan, terezeler tomalangan, tik bér
 1061 géne poçmakta ut yana. Tséhta nindidér sayır tınlık hökém söre. Arıgan malaylarınıñ
 1062 cilkelerén güya bu tınlık méñ potlık gér kébék basa, alarının küz kabakları avıraya. (s.
 1063 **110)**

1064 Lekin İşniyaznıj küzénen yokı böténley kaçkan idé. Vitye Aksénovni
1065 ozatkaç, ul yañadan üzénéñ brigadası yanına kildé.

1066 — Pétka, yoklama! — dip kıçkırdı ul bér malayga.

1067 — İldarka, nige instruméntlarını çetétéñ, — dip kıçkırdı ikénçéséne.

1068 Képkasınıñ kozırégın artka eylendérep kigen, éşlegende, buyı tiskiga citsén
1069 öçén, ayak astına yaşçık kuygan bu kéçkéne brigadirga küterélép karavçı bulmadı.
1070 Lekin Pétkası da, İldarı da anıñ süzén kolakka aldılar.

1071 İşniyaz, éré-éré atlap, mastér kontorkasına ütté, ut kabızdı, pıyala bélen
1072 kaplangan kéçkéne östel artına utırdı. Çalbar késesénen kérlenép, maylanıp bétken
1073 bér defter çıgarıp saldı. Annarı defter biténe sıızgalangan çértéjga karap tora
1074 başladı...

1075 Höner mektebéne kérgençé İşniyaz ekiyetlerde géne oçrıy torgan gaceyép
1076 maşınalar yasav uyı bélen mavıgıp yördé. Höner mektebé anıñ hıyalların yukka
1077 çıgarmıyça, küzlerén kaplap torgan perdené açtı. Çal mıyıklı, béráz bökreyébrek
1078 yürüvçé kart mastér Sérgéy Pétroviç anı timér kisekleréne, üzé eytméşliy, can
1079 kértérge — slésarlık ostalığına öyretté. E uçılışé karşındagı mastérskoyga küçép éşliy
1080 başlağaç, İşniyaz indé konkret nerseler turında, éşlep çıgaruv protsésstarın yahşırtuv
1081 öçén kireklé eybérler turında uylarga totındı. Stabilizator kanatların kalibrlap ölgérte
1082 almav añarda şuşı éşné tizletüv öçén bér-bér nerse uylap tabuv télegén uyattı. Ul,
1083 kanatların kalibrav öçén maşsus caylanga yasarga télep, çértéj éşlerge kéréşté. Lekin
1084 bu bik kıyın nerse bulıp çıktı. İşniyaznıj mondıy katlavlı éş öçén belémé de,
1085 tecribesé de az idé elé.

1086 Bügén de İşniyaz ozak utırdı, lekin maksatına iréşe almadı.

1087 «Éñ, Sérgéy Pétroviç, sin de kitép bardıñ, — dip küñélé tulıp uyladı ul. — Sin
1088 bulsañ, yögérép barır idém, söyler idém, kiñéş alır idém...»

1089 Lekin şunda ul Sérgéy Pétroviçnıñ karçıga balaları turındagı yaratıp söyliy
1090 torgan ekiyetén hetérledé. Karçıga başta üzénéñ balaların bik tırışıp oçarga öyrete
1091 iken, köñner, atnalar buyına öyrete, (s. 111) e soñınan balalarına: hezér indé üzégéz
1092 géne oçıgız, dip eyte iken, hem yeş karçıgalar oçıp kiteler iken...

1093 İşniyaz kontorkadan keyéfséz géne çıktı da brigadası yanına kildé. «Karçıga
1094 balalarının kéçkéne bulsa da kanatları bar, e miném... E béznéj...» — dip uyladı
1095 İşniyaz, üzénéj eş urımına kilép eşliy başladı.

1096 Vêrstakta törlé zurlıkta koriç baldaklar yata idé. Niçéktér İşniyaznıj küzé şul
1097 baldaklarga töşté. Ul, elé bénerse de sizmiyçe, alarnıj bérsén kulına aldı. Kinet anıj
1098 başına bér uy kildé: «Eger de kanatlı baldak arkılı ütkerép karasam?»

1099 İşniyaz şunda uk koriç baldaknı tiskiga caylap kıstı. Annarı bérénçé kanatnı,
1100 bakır çükéç bélen sugın, baldak arkılı ütkerdé. Soñınnan cılı, maylı kanatnı kulına
1101 aldı. Elé ştangéntsirkul bélen ülçep karamastan uk, İşniyaznıj barmakları kanatnıj
1102 béráz zurrak ikenén sizdéler. Ul ikénçé, kéçéregrek baldaknı saylap aldı. Anısı da tap
1103 bulmadı. İşniyaz, sihérlengen kéşé şikéllé, baldaklarga karıy, yöregé döp-döp tibe,
1104 küzleré yaltırıy. Ul bér-bér artlı unlap baldak sayladı, ahırda nek kireklé zurlıktagısın
1105 tabıp aldı. Bér kanatnı, ikénçésén, öçénçésén... ütkerdé. Alarnı kat-kat ülçep karadı.
1106 Ülçev dörös idé.

1107 — Karagız, malaylar! — dip kıkırıp ciberdé ul şatlıgınnan.

1108 Öç-dürt tapkır çükéç bélen sukkan sayın, baldaktan ezér kanat kilép çıga.
1109 Malaylar İşniyazga, fokus kürsetüvçege karagan sıman, gaceplenép, soklanıp
1110 kaldılar.

1111 ... İrtén Vitye Aksénov tséhka kilép kërüvé bélen inj élék poçmaktağı
1112 ştabéllerge küz taşladı, küzlerine ışanmıyça, katıp kaldı. Sténa buyındağı ştabéller
1113 yuk idé.

1114 — Kara elé, İşniyaz, bu nerse? — dip soradı çikséz daceplengan mastér: —
1115 Nişlattégéz?

1116 Mastér monı şul hetlé sayır itép soradı, eger de bu hêlde anı olıraq kéşé
1117 kürgen bulsa, hiçşikséz kıkırıp kölöp cibergen bulır idé. İşniyaz ise, bik citdiy itép:

1118 — Min bér eybér uylap taptım, — didé.

1119 — Nindiy eybér? (s. 112)

1120 — Stabilizator kanatların koriç baldak arkılı ütkerdém.

- 1121 — Koriç baldak? Nindiy koriç baldak? Açıgrak eyt elé.
- 1122 Monı süz bélen géne aňlata almavın sizép, İşniyaz tiz géne kulına bakır çükéç
1123 aldı da eşlep kürsetté.
- 1124 — Méne şulay, — didé.
- 1125 Yeş mastér bér ük vakıtta aptıravlı da, Kızık sınavlı da tavış bélen:
- 1126 — Kém öyretté? — dip soradı.
- 1127 — Bérkém de. Min üzém...
- 1128 — E niçék... béldéñ?
- 1129 Moña indé İşniyaz üzé de tiz géne cavap bire almadı.
- 1130 Mastér:
- 1131 — İh sin! — dip, kulın sélterge mecbür buldı. Ul elé yeş eşçénéñ bu tönde
1132 nindiy zur adım yasavın da, bötén goméré buyınça suzılaçak yaktı yul tabuvın da
1133 tüşénmiy idé. Aña hezér barı bér géne nerse açık idé: bügénnen soñ bu opératsiya
1134 hiçkayçan programmanı totkarlap toraçak tügél...
- 1135 Ul bér kulına İşniyaz kalibragan kanatnı, ikénçé kulına koriç baldak totıp,
1136 uçılışcé diréktorına yögérép kitté. Ul elé diréktornıñ başka eşke küçérénüvén, anın
1137 urınına bügen kart mastér Sérgéy Pétroviç kilüvén bélmıy idé.
- 1138 — İsenmé, Vitye? — didé diréktor urınına utırgan Sérgéy Pétroviç. Vitye, artık
1139 dulkınlanganlıktan, tının ala almıyça:
- 1140 — Sérgéy Pétroviç... kanatlar... kanatlar... İşniyaz kanatları... — dip, bér ük
1141 süzlerné kabaladı. Sérgéy Pétroviç, urınınan torıp, Aksénovniñ tuzgıgan başınnan
1142 sıypadı.
- 1143 — Uñ séz, miném kanatlı Malaylarım! — didé ul.
- 1144 Şunnan soñ bu süz malaylarga yabıştı da kaldı. Alar küpten indé başka uringa
1145 küçtéler, küpten indé stabilizator kanatların taşlap, tınıç tormış maşınaları yasıylar,
1146 malaylar üzleré de hezér malay tügél didé: méne digen yégétler, emma alarga

1147 birélgen tapkır kuşamat haman onitilmíy, cayı turı kilgen sayın zavodta alarnı sóyép,
1148 yaratıp haman da «kanatlı malaylar» dip atıylar. (s. 113)

1149 ...Serviy kuvakları bélen uralgan kéçkéne külga karap, ütkennerén iséne
1150 töşérép utırgan İşniyaz kinet kıçkırıp kölép ciberdé. Kalıbrlav éşénde ul koriç
1151 baldaklar elle kayçannan birlé kullanıllar iken, alarnı uylap tabarga da kirek
1152 bulmagan. Lekin ul çağında İşniyaz monı bélmíy idé. Koriç baldaklarını béréncé
1153 bulıp üzém uylap taptım, dip yördé ul, bu aňarda yaňa köç, yaňa işanıç üstérdé, e
1154 koriç baldaklar arkılı ütkerélgen kanatlar güya anı bögéngé tantanalı könge alıp
1155 kildéler.

1156 Bakçada şat tavişlar işétéldé. Ul da bulmadı, bér törkém yeşler İşniyaznı
1157 çolgap ta aldılar. Bolar, elége de bayagı, «kanatlı malaylar» idé.

1946 (s. 114)

ONITIRLIK TÜGÉL

1158 Bügén, bér de uylamaganda, Hebibulla abzıynı voyınkomatka çakırdılar.
1159 Altınçı distenéj aktıkkı könnerén béremléklep çüplep bargan bu kartka nindiy
1160 yomışları töşté iken? Anı bit, herbiy hézmetke yaramıy dip, sugış yıllarında da
1161 borçımadılar.

1162 Éške kétken çakta Hebibulla abzıy karçıgı Gölsémge de borçılmaska kuştı.

1163 — Sin, anası, alay özgelenme elé, — didé ul. Hatalık bélen çakırgannarı elle
1164 kaydan kürénép tora. Éşten kaytışlıy kegazlerén kértép birérmin de éşé de béter.

1165 İrlernéj şul indé! Borçılma dip eyteler de şunıj bélen kéşé küñélé tınıçlana
1166 dip uylıylar. Bu yazuv öyge kilép kirgen minuttan birlé ana yöregén nindiy kavşav
1167 özgelevén kürelerméni soj alar!

1168 «Belki, küz nurım turında bér-bér heber kilgendér. Belki isendér, karlıgaçım.
1169 Şunı eytérge dip kartnı çakırgannardır. Bişbaltada şundiy hel bulgan diy bit. Böténley
1170 ülgenge sanalgan kéşé üzé kaytıp töşken diy».

1171 Ana yöregénde yaňa bér köç bélen ömét çatkısı kabındı. Ul elé haman da
1172 sugıšta helak bulgan bérdenbér kzınıj kaytuvın köte idé.

1173 Galime frontka kırık tapkır savbullaşkanda, Gölsém apa aña:

1174 — Kızım, bérük saklanıp yöriy kür, — didé.

1175 Galime yılmaydı.

1176 — Vrač kéşége andıy süzné eytmiyler, enkey.

1177 Bu Galimenéñ üz avızınan eytken soñğı süzleré buldı. Şunnan soñ alar hat
1178 yazışıp kına söylestéler indé. Kéçkéne géne kegaz kisegé niçeme-niçe méñ kilométr
1179 cirlerden, salkın kar-burannar, ut-davıllar aşa şulkader küñél cılısın tükmiy-çeçmiy
1180 (s. 138) saklap kitére alır dip kém uylar? Galimenéñ hatları yaratuv, irkelev süzleré
1181 bélen tulı bula idé. Biçara Gölsém apa alarnı ukıganda may kébék érép kite torgan
1182 idé. Öy salkın, terezelerde barmak kalınlığı boz, urmanda açılış dulıy, e Gölsém
1183 apaga güya suvıgı da, cilé de timiy, irete tannan torıp, östéne ciñélçe géne kiyéne de,
1184 zavodka, kunarga da kaytmıy eşlegen kartnı yanına söyénéçlé heber iltérge çaba. Ul
1185 şulay kön sayın, aylar, yıllar buyı çabarga ezér idé, tik kızınan-begirénnen isenlégén
1186 béldérgen kuvanıçlı hatlar gına kilép torsın!

1187 Lekin bérvakıt Galimenéñ hatları özéldé. Ana nikader géne tilmérép kötse de,
1188 hat taşuvçı alarga kérmiy yaza başladı. Yaz idé, e ananın küzéne kön yaktısı
1189 kürénmes buldı. Ut yotıp yördé méskén, kartaydı, yabıktı, yafrak töslé sargaydı.
1190 Şulay da ömétéñ özmedé. «Éşé bil tıgızdır, hat yazarga vakıtı yuktur. Béraz buşasın
1191 gına, hezér utırıp enkeséne hat yazar», — dip sabır itté, méñ törlé sebepler tabıp,
1192 üzén yuvattı. Tik yöregé géne ul kader ozak köterge télemedé, können-kön köçlérek
1193 sıkrap, können-kön nıgrak tüzémsézlendé. Eger indé alarga taba borılğan hat taşuvçı
1194 terezeden kürénse, üzén-üzé onıtıp, yeşérén ömét hem kurkuv bélen aña karşı yögere
1195 idé, tereze kapkaçın şakısalar yeşi işék döbédetseler: «Galimem tügélmé?» — dip,
1196 yöregé kabınıp, cılı tüşegénnen sikérép tora, yalanbaş, yalanös işék açarga aşığa idé.

1197 Kéşé yöregén yanıp torgan utka oñşatalar. Hay, şulay gına bulsaçı! Sünmiy
1198 torgan ut yuk bit. Yanar, yanar idé de, bér süner idé, gazabı da tuktar idé. Yuk şul,
1199 ana yöregé andıy tügél, ul meñgélék utlı hesrette yana.

1200 Gölsém apa, iñbaşına mamık şelén salıp, kızınıñ yazuv östelé yanına kilép
1201 utırdı. Östel tartmasın açtı, annan törlésé törlé kegazge yazılğan, vakıt ütövden indé
1202 sargaya da başlağan hatlar törgégén tartıp çıgardı. Bolar Galimenéñ hatları idé.

1203 Un yıldan artık indé, — hay bu gomérler, su kébék aga bit, — Gölsém apa bu
 1204 hatlarını künelé boyıkkın sayın alıp ukıy, barısın da diyerlék yattan béle idé. Lekin
 1205 bügen tagın bér tapkır ukırğa ezérlendé. Emma bérızden anıñ kayçandır çém-kara
 1206 bulgan, hezér inde (s. 139) üz töslerén cuya başlagan küzleré cılımsa köndegé tereze
 1207 pıyalasıday tomanlanıp kittéler. Kekré-bökré heréfler, bozday érép, yukka çıktılar.
 1208 Ana bik tiren itép körsénép kuydı. Lekin yılamadı, çönki yılıy-yılıy anıñ küz yeşleré
 1209 kibép bétken idé indé.

1210 Anıñ bötén goméré hezmette ütté. Yeş çağında Kazan sevdegerleréne aş
 1211 péşérdé, kér yudı. İsepséz-hısapsız kimsétélüvlerge, kagıluv-sıgıluvlarğa tüzdé,
 1212 kotoçkıç vakçıl, karun, könce bay hatınları anıñ saf yöregén étler kébék taladılar.
 1213 Annarı ul tormıška çıktı, dörösregé, anı kiyevge birdéler. İré ul çakta pıyala
 1214 zavodında eşliy idé. Bérızdan Gölsémné de üz yanına aldı. Bu indé révolvyotsiyeden
 1215 soñ buldı. Zavodta eş ciñél tügél idé. Lekin monda anıñ kéşélégén taptamadılar.
 1216 «Eremtamak, heyérçé», dip mısquıllamadılar. İpteşleré barısı da anı tiñ kürdéler.
 1217 Gölsém apa böténley üzgerén, kanatlanıp kitté. Yañır suvın eçken kébék yañadan
 1218 téréldé.

1219 Şuşı zavodta ul, kéré çıga, yégérmé biş yıl çaması eşledé. Sugıştan soñ,
 1220 révmatizm bik cefalıy başlağaç kına, kartınıñ kiñeşén totıp, «domoıhozyaykalıkka»
 1221 çıktı.

1222 Hezér anıñ könneré kübrek yalgızlıkta üte idé, — balaları bérsé de gomérlé
 1223 bulmadılar.

1224 Yalgızınıñ yuldaşı — kaygı bélen sagış diy. Gölsém apa monı bik yañşı tatıdı.
 1225 Halık bélen béрге çakta niçéktér ciñélrek bula torgan idé. Ul hetta Galimenéñ ülöv
 1226 heberén algan könnerge de artık biréşmedé. Öyende de, éşte de alarınıñ kaygılarını
 1227 urtaklaşuvçı dus-işleré bar idé, güya alar bu zur hesretnéñ bik dev öleşén üzleré bélen
 1228 alıp kite tordılar.

1229 Ul çağında Galimenéñ béрге üsken, béрге ukıgan dus kızları da kilgelep
 1230 yöriyler idé. Kart bélen kartçıknıñ hesretné taratıp, Galimené iske ala-ala bik ozak
 1231 söyleşép utıralar idé alar. Soñınnan kızlar törlésé törlé cirge taralışıp béttéler. Barı tik
 1232 Salih isémlé bér yégét kéne kilép yürüvden tuktamadı.

1233 Galime bérkayçan da anıj turında eniséne sér açmadı. Lekin sizgér küñéllé
1234 anaga kızınıj yörek tibéşén anlar öçén bér küz karaşı da cite bit.

1235 Aksıl çeçlé, yabık yözlé bu oyalçan yégét kilse, Galime, kuvanıçınnan kaya
1236 basarga bélmıyçe, kübelek (s. 140) kébék oçıp yöriy torgan idé. Ana kéşé monı niçék
1237 kürmesén diy. Salihi da anı canınnan artık yarata idé, ahrısı. Sugış bétép, armiyeden
1238 kaytkaç ta, üz öyéne kermesten, tup-turı Gölsém apalarga kağıldı. Facıgalé heberné
1239 ul frontta çakta uk indé işétken bulgan, lekin işana almagan.

1240 Öç yıl buyı kön sayın diyerlék kilép yördé Salih. Kilgen sayın Galimenéj
1241 sténadagı reséménen küzén ala almıy, gél aña karap utıra, e kayçagında küzlerénde
1242 yeş börtékleré de yaltırıy idé.

1243 Mondıy minutlarda ananıj yöregé télgelene: «Nindiy kérséz, nindiy köçlé
1244 mehebbetné köydérdéler bit bu kaheer sukkan yavız faşistlar!» — erniy-erniy uyly
1245 idé ul.

1246 Bérkönné Gölsém apa, üz balasıday yakın küre başlagan Salihni tamam
1247 kızganıp:

1248 — Salih ulım, elle bu resémné üzéne géne birép ciberiymmé? — didé. — Bér
1249 de küzérné almıysıj bit.

1250 Yégét siskenép kuydı.

1251 — Minde bar ul, Gölsém apa...

1252 Bu süzlerné ul şundıy kaygılı taviş bélen eytté, Gölsém apanıj küzénen
1253 yeşleré berép çıktı, ul üzé de sizmesten:

1254 — Kaytmas indé ul, ahrısı, Salihcan balam, yukka gına köteséj, — dip eytép
1255 taşladı.

1256 Hay, nik eytté iken ul bu süzlerné! salih bik katı rencép:

1257 — Dörös tügél! Eytme bu süzleréñné, Gölsém apa, eytme! — didé. Anıj tösé
1258 kitken, kegaz kébék ap-ak irénneré kaltırıy, e éçke batkan küzlerénde ise ut yana idé.

1259 Könnér ütté. Saliğ kilmiy başladı. Anı kayadır ikénçé bér şeherge küçép
1260 kitken dip söyledéler. Bu hel ana küñéléne ayırata avır toyıldı. Citmese, şundi
1261 könnernéñ bérsénde kartı da naı rencétté.

1262 Galimenéñ tujan köné idé. Gölsém apa aş-su hezérlep, irénéñ eşten kaytuvın
1263 kötté. Lekin kartı ul könné bik soñ kayttı. Éş bélen de yormegen üzé, bér dusına
1264 kérép şaşka uynap utırgan.

1265 — Kara sin anı, böténley isten de çıkkán bit, anası, — didé Hebibulla abzıy,
1266 hatınıñın zarın işetkeç. Bu kader de vayımsızlıknı Gölsém apa kütere almadı. Sığılıp
1267 töşép, yılap ciberdé: (s. 141)

1268 — Barıgız da, barıgız da onıttıgız, taş begırlér! — didé ul özgelenép.

1269 Hebibulla abzıy, aptırap, baskan urınında taptandı.

1270 — Çü, anası, çü. Ni söyliyséñ... Kém onıtkan... Onıtırlıknıni...

1271 — Kuysana, söyleme, içmasam! — dip büldérdé anı karçık. — Siña ni... Sin
1272 bit anı tugız ay yörek astında yormegen...

1273 Yılıy-yılıy Gölsém apanıñ küz yeşleré kibép bétté. «Duslarıñ da, söygen yarıñ
1274 da, hetta atanıñ begıreñ de onıttılar siñé, kızım. Barı tik enkeñ géne siné küñélénen
1275 çığarmıy. Aktık sulışın alganda da anıñ télénde sin bulırsıñ».

1276 Bügén, Galimenéñ hatların ukıganda, bu rencüvlé uylar Gölsém apanıñ
1277 yöregén yañadan cerehetlep kittéler. Ul, tonıklangan küz karaşı bélen hatlarga
1278 tékelép, ozak kına hereketséz utırdı da, östel tartmasın yabıp, urınınnan tordı. Annarı
1279 zur uramga karagan tereze yanına kilép söyeldé. Yakınlaşıp kilgen kiçnéñ zegıyf
1280 yaktısı anıñ cıyırıklı yözéne tagın da tırenrek moñ saldı.

1281 Uramnan maşınalar uza. Halık agıla. Tereze turısınnan gına bér yégét bélen
1282 bér kız köleşe-köleşe ütép kittéler. Alarga ni? Alar bit kayçandır şuşı yortta Galime
1283 isémlé bér kız yeşegenlégén de, anıñ Vatan sugışında ülép kalğanlıgın da, kart
1284 anasınıñ hezér hesret yotıp, moñlanıp terezeden karap toruvın da bélmıyler.

1285 Tıšta tenke-tenke kar yava. Kürçé, bıyıl kış nindiy iret kile. Elé oktyabr de
1286 bétép citmegen, indé kar-burannar uynıy başladı. Heýér, bu yatıp kala torgan kar

1287 tügél elé. Írtege, bulmasa bércéköngé, koyaş çıgar da anıñ ézé de kalmas. Nige ana
1288 kaygısı da şul kar kébék kéne érémiy iken?

1289 Kartınıñ kaytır segaté yakınlaşqaç, Gölsém apanıñ borçılıvları bérme-bér
1290 arttı. Hézér indé ul utırıp ta, basıp ta tora almıy başladı. Ayaklarınıñ avırtuvına
1291 karamastan, algı yak bülme bélen kuñnya arasında, kilep sarganday, bértuktavsız
1292 yörép tordı. Zvonok tavişı işétélmes dip kurkıp, barlık bülmeleñ işéklerén kayırıp
1293 açıp çıktı, radionı tuktattı. Annarı zvonoknıñ tözéklegénen (s. 142) şiklenép, —
1294 kayçağında ul bér de şaltıramıy, kaher, — işék aldına çıgıp karadı. İşék aldında keshé-
1295 kara bulmagaç, uramga uk atladı. Lekin Hëbibulla abzıy uramda da kürénmedé.
1296 Mogayın, tagın şaşka uynarga kérgendér, kart yüler!

1297 Gölsém apa, ni öçen ikenén üzé de bélmıyçe, bufétka ürélgen çakta gına,
1298 nihayet, zvonok şaltıradı. Tın bülmede ul şundıy katı bulıp işétéldé, Gölsém apa hëtta
1299 sissenép kitép kulındağı çınayagın töşérép ciberdé.

1300 Kolakçın bürégéne, palto yakasına kar börtékleré kungan Hëbibulla abzıy
1301 işék töbénde basıp tora idé. Üzé aptıragan da, kurıkkın da kébék. Küzleré,
1302 tügereklenép, tup-turı karıylar. Kérfékleré bélen mıyık çılığylarında elle éreğen kar
1303 tamçısı, elle yeş börtégé céméldiy.

1304 — Atası, ni buldı? Avırıp kayttıñmı elle? — dip soradı Gölsém apa, köç-hël
1305 bélen.

1306 Kart éndeşmedé. Niçektér bik seyér atlap türgerek ütté de, akılın başına cıya
1307 almaganday, urındıkka utırdı, kulı bélen küzleré kapladı.

1308 Gölsém apanıñ inéndege şelénen bér oçı arkası buylap salınıp töşté, şelénen
1309 ikénçe poçmagın yomarlap, atılıp çıgarday tipken yöregé östéne bastırdı.

1310 Hëbibulla abzıy késesénen kulyavlıgına törélgen bér eybér çıgardı da östelge
1311 kuydı, kaltırganan kulları bélen törgekné çışe başladı.

1312 — Méne, anası... istelék itép... kızıbızñıñ... ordénın... — didé ul ekrén
1313 géne. — İl onıtmagan. Uniké yıl ütkeç ézlep tabıp birdéler. Üzé isen çakta ala almıy
1314 kalgan bulgan, namıy.

1315 Gölsém apa bu minutta télese nindiy avır heberné işétérge de ezér idé, emma
1316 lekin mondıy süzlerné ul böténley-böténley kötmegen idé. Kayçandır bala tudıruv
1317 yortında séstra kulınnan neniýén bérénçé tapkır ürélép algan kébék, kaltırıp torgan
1318 iké kuli bélen östel kırıyındağı ordénnı aldı da küzleréne yakın kitérdé.

1319 — Kızım töse, — dip pışıldadı anıñ agarıngan irénneré. İké börték küz yeşé,
1320 kart ananıñ cıyırçıklı yañakları buylap tegerep töşép, ordénnıñ yaktı nurları östéne
1321 tamdı.

1954 (s. 143)

AKKOŞ KÜLÉ

1322 Bıyl min zur behétsézlékke oçradım: may başında uk yöregém avırıp, öç ay
1323 buyı bolnitsada yattım. Vraçlar, téréleséñ kilse, kuzgalmıy, sélkénmiy tınıç kına yat,
1324 küp söyleşme, şatlanma, kaygırma, elle nerseler uylanma, dip eytteler. Min, ni
1325 kuşsalar, şularnıñ barına riza idém. Tik bér géne nerse kulınnan kilmıy idé: ul da
1326 bulsa, uylanmıy toruv.

1327 İsen çakta cidé yılda cidé tapkır iske kérép çıkmıy torgan uylar da avırıp
1328 yatjanda kön-tön ézerlékliyeler iken. Uylı keshé bulgaç, üzén de sizmesten, béráz
1329 felsefegé birélép kiteséñ. Nerselergedér yomgak yasarga, nerselernédér
1330 gomumiyleştérerge tırışkan bulasıñ.

1331 Şulay könner-töñner uylanıp yata torgaç, bér zaman üzén turında böténley
1332 onıtıp, tanışlanırnıñ yazmışların aktarırga totınasıñ. Sin gél çalkan yatasıñ, e ak
1333 tüşemde nek ékrandağı şikéllé alarnıñ canlı suretleré küréne başlıy.

1334 ... Béz yıl sayın diyerlék gailebéz bélen Akkoş küléne daçaga çıgabız. Elé
1335 mektepte ukıganda da, studéntka bulgaç ta Gölfaya bézge hervakit kilép yördé. Zifa
1336 buylı, mölayém matur yözle, şayan, cırçı kız idé ul. Téliy iken çegençé, téliy iken
1337 hind télénde cırlıy, alarça kılana, üzé ük garmun uynıy, e indé biyérgé totınsa —
1338 bötérçék şikéllé bötérelé, ayakları cirge tiymıy. «Bu Gölfayanıñ söyekleré bar
1339 miken?» — diyler idé ul hind biyüýén başkarganda.

1340 Mektepte ukıganda Gölfaya dionérvojatıy buldı. Ul kunakka kaytkan çakta da
1341 anıñ tıreséne bala-çaga cıyıla, ul alar bélen dönyasın onıtıp uynıy idé. Buyga citkeç te

1342 Gölfaya bu uynnarın taşlamadı, tik hezér anıñ tiresénde kübrek yégétler bula idé. (s.
1343 **144)**

1344 Béz Gölfayanıñ edeplélégéne bik nık ışanganga küre, anıñ tiresénde
1345 çuvaluvçı yégétlerge kırım karamıy idék, kıznıñ üzén de: «Bolay yaramıy, tégéley
1346 kiléřmiy», — dip adım sayın tirmemedék.

1347 Gölfaya kémner bélen duslaşuvın bézden bérvakıtta da yeřermedé. Aña
1348 tabınuvçılar arasında üz tiñe yeş cilkénçek bélen béрге, tormışta indé üz urınnarın
1349 bilgégegen, añardan yeşke olıraq ırlar de bar idé. Şundiylarınñ bérsé téhnik fenner
1350 kandidatı, vakıtsız yuvanaya başlagan Şakir Gobeydullin bulıp, Gölfaya artınnan bik
1351 ozak yördé. Kıznıñ yöregén davlavçı ikénçé yégét — zur gına galantériya kibéténéñ
1352 diréktori, ciber, köyez İsmegıyl Elmeşév idé. Gölfaya bézde çakta ul avtomobilde
1353 kile. Eger de ul kilgende Gölfaya yanında Şakir utırsa — bu turıda aña şunda uk
1354 alaylar kilép eyte, çonki İsmegıyl alarınñ barısın kulga iyelendérgen — ul öyge kérép
1355 tormıy, signal gına bire. Gölfaya şunda uk: «İsmegıyl kildé!» — dip, anıñ yanına
1356 atılıp çıga. Annarı yañadan öyge kérép, üzénéñ şatlıgın az gına da yeşermiyçe, az
1357 gına da uñaysızlanmıyça, evéne yaña başlagan Şakirga karap:

1358 — Şakir, sin apalar bélen ezrek söyleşép utır elé, béz İsmegıyl bélen Yaktı
1359 külné karap kaytabız, — diy idé. — Télesen, sin de béznéñ bélen eyde, — dip östiy
1360 idé ul soñınnan ıgtıbarsız gına.

1361 Şakir, bilgélé, alar bélen barmıy. Anın çırayı karañgılana, ul askı irénén téřliy
1362 başlıy, emma télden bérnıy de eytmıy. Gölfayanı kötép bérnıçe segat utıra da, tüzémé
1363 bétkeç, kaytıp kite.

1364 Bolardan tış Gölfayanıñ «uñajorları» arasında tağın İlham Borhan isémlé yeş
1365 jurnalist küzge çalina idé. Monısı tégélereñe karaganda küp tıynak, kiyémé-salı mı da
1366 urtaça gına. Lekin ul bik matur cırlıy, skripka da uynıy. Üzé de cır, muzıka yaratkan
1367 Gölfayanıñ İlhamga kübrek ıgtıbar itüvén kürüv bézge kıyın tügél idé. Lekin Gölfaya
1368 İlham bélen matur gına söyleşép utırganda Şakir yeki İsmegıyl kilép kérse, kız anı da
1369 onıta, bér de tartınmıyça, şunduk üzénéñ ıgtıbarın yaña kilüvçege yünelte. Tağın
1370 şunısı kızı kık idé: Şakir bélen İsmegıyl eger abaylaşmıstan béрге turı kilseler, —
1371 Gölfaya kayçakta monı yürıy oyıştırıa idé, — bér-bérséne kuyl bireler, béрге temeké
1372 tartalar, (s. **145**) söyleşeler, östel yanına da utıralar. E İlhamnı ikésé de sanga sukımıy.

1373 Aña edep yözennen géne bulsa da kul birmiyler — malay! Andıy çaklarda İlham,
1374 bérkémge de karamıyça, skripka uynıy-uynıy da şıpırt kına yukka çıga.

1375 E kayçağında Gölfaya:

1376 — Sézněj bélen miña küñélséz, — dip, elégé yégétlerněj öçésén de kaldırıp,
1377 üzén tereze töbénde kötép torgan malaylarnıñ bérsé bélen köymede yörerge kitép
1378 bara.

1379 Bu Һellerné aylar, yıllar buyı kürép kilgenge, min kayçak Gölfayaga eyte
1380 idém:

1381 — Hay uynıysıñ da, Gölfaya! Lekin koş ta oça-oça da bér botakka kilép kuna.
1382 Kız kése de, küpmé saylasa da, bér yégétné yaratmıy bulmıy. Kaysısı son siněj
1383 küñéléñe yakın?

1384 —Bélmiym, Gıylman abıy, — dip körsénép ala idé Gölfaya. — Min elle bik
1385 behétséz kése bulırmın indé. Bu yégétlernén bérsé de miném yöregéme yoldız bulıp
1386 kérép utıra almıy. Bik tiz tuyam min alardan.

1387 Gölfaya başın iyép aska karap utıra, üzé ozın barmaklı matur kulı bélen östel
1388 kırıyn sıpıra, güya kémnédér akrın gına irkeliy.

1389 — Bik maturnı saylıy-saylıy, urta maturdan kalma, dip cırlıylar bit, Gölfaya,
1390 — diymin, yañadan süzné yalğan.

1391 — Bélem, — diy ul, — lekin nihel itiymin soñ? Ene apa bérsüzséz Şakırnı
1392 östén küre. Ukımışlı, derecesé bar, diy...

1393 — Hem kvartırı, — dip élektérép ala şunda uk miném Һatın. — Méne béz,
1394 Gıylman abıyın bélen, un biş yıl indé yañşı kvartır kürmıy intégebéz. Kazannıñ béz
1395 tormagan poçmagı yuk. Kvartırsız tormış — tormış tügél indé. Yeş çakta rehetén
1396 kürmegeç, kartaygaç nige ul.

1397 — Şakırnıñ Һézmet Һakı şep, — dip şayartam min.

1398 — Kölme, tormış bulgaç, anısı da bik kirek, — dip tağın élektérép ala Һatın.
1399 — Aşagan bélmiy, turagan béle. Séz, irler, şul zarplatagıznı kaytarıp bireséz de, ay
1400 buyı aşarga gına sorıysız. Aş bulmasa, kaşığız-küzégéz ciméréle. (s. 146)

1401 — Min, apa, iréme géne salınıp yeşerge uylamıym, miném üz hönerém
1402 bulaçak, — diy Gölfaya, haman da aska karap utırgan kilêş. Mondıy çaklarda ul
1403 hiçkayçan şuklanmıy.

1404 — Sin uylamıysıñ da, tormış uylandıra ul. Min de kayçandır şulay diy idém.
1405 Hezér dimlomımnıñ kayda yatkanın da bélmıym. Bebiler öyélé başlağaç, cil bik tiz
1406 almaşına şul, canım. Behetéñe hoday igézeklerné de birép torsa...

1407 — Í apa, söyliyséñ de tuzga yazmagannı, — dip Gölfaya, kızarıp, urınınnan
1408 tora, ikénçé bülmege çıga.

1409 Diréktornı — İsmegıylné béz uzara şulay yörtebéz — miném hatın söymiy.
1410 Urlaşa torgandır, köyez çıpçık, diy. İlhamnı da yaratmıy. Anı: «bulmagannı bar» dip
1411 yazıp yörüvçé iké ayaklı hesret, dip kéne atıy. E Şakırnı maktıy başlasa, kükey
1412 saluvçı tavık kébék, kıtaklap tuktamıy.

1413 Min, hatınımnıñ nek kirésé bularak, üzém söylevden bigrek kéşéné tınlarga
1414 yaratam. Gölfaya üzénéñ eç sérlerén kübrek miña söyliy, miném bélen yışrak kiñeşe.

1415 Béz urmanga çıgıp kitebéz. Akkoş külé buyında gaceyép matur narat urmanı.
1416 Az gına cil çıksa da, naratlar çaykala başlıy. Alarnıñ şaşkın muzıka sıman yörekné
1417 aykan cibere torgan göjlevlerén segatlar buyı tınlarga mömkin. Kön koyaşlı bulsa,
1418 ülen östéne naratlardan ozın-ozın külegeler yata, urmanga küñélné teésirlendére
1419 torgan nindiyyer sérlé bér tös bire. Bigrek te irten koyaş çıkkın da urman yemlé bula.
1420 Koyaş küréne başlavga, urman eçleré urmansulana, ağaçlar arasında eytérséñ üte
1421 kürénelé nerde salınıp tora. Her ülen, her yafrak million çık börtékleré bélen
1422 yaltırap, nazlanıp, koyaşka yılmaya, naratlarınıñ kızgılt-sarı kevseleré tagı da yaktıra.

1423 Méne şuşı urman buylap Gölfaya bélen söyleşép yöriybéz.

1424 — Bér karasañ, apa haklı da kébék, — dip özélép kalgan süzné yalgap devam
1425 ittére Gölfaya. Bügén ul aktan kiyéngen. Miña anıñ külmege géne tügél, küñélé de
1426 şundıy ak hem pak bulıp toyıla. Min anı, gadetémçe, büldérmıy tınlıym. — Lekin
1427 mehebbetné kvartirga yeki büten eybérlerge beylev — üz-üzéñné çitlékke yabuv
1428 bulır idé. Yuk, Gıylman abıy, min moña riza bula almıym. Küñélém nersegedér
1429 aşkına. Ukıp bétérép injénér (s. 147) bulğaç, hıyalımnı tormışka aşıra başlavıma
1430 ışanam. Tik bér nerseden kurkam: miném in yakın kéşém béréñçé bulıp kanatımnı

1431 sındırmasmı iken? — Gölfaya süzden tuktap, urman buylap suzılğan kara hetfe
 1432 külegelerge karap bardı. Külegeler herketséz, gamséz idé. — Çın méne, Gıylman
 1433 abıy. Tigézlék diybéz, felen diybéz. Lekin irlér barıbér üzlerén östén kuyarga tırışa.
 1434 Alarnıñ kübésé égoist. Alıgız şul uk Şakırnı yeki İsmegıylné. Eger min alarnıñ bérsé
 1435 bélen yazmışımın beylesem, alar miné üz keyéfén tabuvçı hatın itép kéne asrayaçak
 1436 bit. Hetta İlham da alardan yırak kitmestér kébék. Dörés, ul başkalarga oğşamagan.
 1437 Lekin ul da miném küñélné tulusınça anlamıy. Belki, bu yülerléktér, belki min
 1438 télegen mehebbet dönyada yuktır da, kitaplarda gına yazıla torgandır. Şulay da min
 1439 başnı-küzné eyelendére, davıl kébék bötérép, yıraklarga oçırtıp alıp kite torgan
 1440 mehebbetné yuksınam. Şundıy mehebbet bulsa, bérnersedén de kurıkmas idém.

1441 — Knatıñnı kayırsa damı? — dip sak kına soradım min.

1442 — Yuk, Gıylman abıy, — didé Gölfaya, tıren ışanıç bélen. — Andıy
 1443 mehebbetné tudıra alğan kéşé miném kanatımın kayırmas. Ul mıña yaña kanat birér.

1444 — Tukta elé, Gölfaya, — didém min yılmayıp. — Sin bik biyékke oçasıñ
 1445 tügélme?

1446 Gölfaya tınıp kaldı. Min anıñ üpkelevén sizdém.

1447 — Nige küpler oçuvdan, hıyaldan kurka iken? — didé ul bérızdan. —
 1448 Obıvatéllék bit bu. Tumıştan uk ruhları sünék bulğan, hıyalları dala kılğanı kébék
 1449 kibép bétken kéşélerné küre almıym. Éh, Gıylman abıy, kötmegen idém sézden
 1450 şundıy süzné!..

1451 Urmannı urap Akkoş külé buyına kilép çıktık. Kül östénéñ bér ölészé, kömész
 1452 ceyme ceygen şikéllé, cém-cém itép tora, ikénçé ciré karasu, eytérseñ bolıt külegesé
 1453 yatkan, argı poçmagı hetta az gına alsu. Kül üzé şuşı törlé-törlé tösleré bélen kuyı
 1454 yeşél alka éçéne kérép utırgan kébék, — anı urman eyelendérép alğan. Yar
 1455 buylarındagı ağaçlar suda baştüben çağılğan. Alarnın çağılışı külge tırenlék bélen
 1456 bérge sérlélék östiy. Az gına cil isép torganga, vak-vak dulkınnar uynıy. Şul
 1457 dulkınnar tibrenüvé naratlarınıñ suda çağılğan kızgılt-sarı kevselerén canlandırgan
 1458 sıman ite, alar bér karaganda kül töbéne suzılğan yuvan (s. 148) altın bavlarga,
 1459 ikénçé karaganda kül töbén boravlavçı bik zur altın boravlarga; öçénçé karaganda
 1460 ekiyettegé galemet zur yılannarga oğşap kiteler.

1461 Béz, Gölfaya bélen yarkırında tuktap, siħriy matur suga bik ozak karap
 1462 torabız. Annarı yar buylap barıp, küpér kultıksasına tayanabız da, tagın külga karap
 1463 torabız. Gölfayanıñ artık söyleşesé kilmiy bugay. Külneñ maturlığı anıñ bötén
 1464 igtıbarın üzéné tartkan, yözénde sağış, küzlerénde nindiydér moñ. Min üzémneñ
 1465 soravların bélen anıñ künél yarasın borçıldım, aħrı.

1466 Şuşı können soñ tagın iké cey, iké kış ütté. Gölfaya bézge yörüvden
 1467 tuktamadı. Kilgen sayın yaña bér tanış yégété turında kayçak canlanıp, kayçak
 1468 mıskıllı kölep söyliy. Lekin niçék kéne söylese de, min añarda üze eytken şaşkın
 1469 ħisneñ ézén kürmedém. Ul haman evvelgé kébék, haman nersedér köte idé kébék.
 1470 Tik min üzém, zur ħisné vaklap bétérmegeyé bu kızıy, dip borçıla başladım. Ul
 1471 çağında Gölfaya böténley beħétséz bulaçak bit. Şul turıda anıñ üzéné eytkeç, ul iké
 1472 kuli bélen yözén kaplap, bérniçe minut ħereketséz utırdı da:

1473 — Üzémde de kayçak şundıy şık tuva, — didé.

1474 Bıltır, ceyneñ iñ matur vakıtlarında, Gölfaya tagın bézneñ daçaga kildé.
 1475 Şeherde çakta ul bézge kérép kéne çıga idé. Béz anın bélen retlep söyleşe de almıy
 1476 idék. Daçada ul bézde atnalar buyı tora.

1477 — Kara elé, Gıylman, — didé ħatın miña, kunak kilgeç, — bu Gölfayanı
 1478 alıştırmagannarmı? Sin igtıbar itténmé?

1479 Çınnan da, bügéngé Gölfaya béz béle torgan şayan Gölfaya tügél idé indé.
 1480 Niçéktér sabırayıp kitken, yözénde, küz karaşında moñsuvlık, nindiydér éçké
 1481 borçılıv yarılıp yata. Üze bik az köle, az cırlıy, biyülerén böténley onıtıkan kébék.

1482 — Gölfya, ni buldı sıña? — dip sorap ta aldı ħatın. Andıy çakta ħatın-kızınñ
 1483 télé kıçıtı bit.

1484 Gölfaya kinet kızrdı, gadette bulmagança yalt öyden çıgıp kitté.

1485 — Başı bétken Gölfayanıñ, — didém min.

1486 — Téşleréñné agartma elé, bu kölké tügél, — didé ħatın açuvlanıp, üze urman
 1487 éçéne kérép bargan Gölfayaga terezeden küz taşladı. — Ul bér moryak bélen ħat (s.
 1488 **149**) yazışa diy. Elé kış köne ük Gölfayanıñ enisé söylegen idé.

1489 Min öyden çıktım da urman sukmağı buylap Gölfayanı ézlep kittém. Ul
1490 kürénmedé. Urman — kolak, kır — küz digendey, tuktap tıñlap tordım. Tukran
1491 tukıldavınnan başka taviş işétélmedé. Urmannı yañğırıtıp parovoz ükérde. Yıraktan
1492 toravnıy poyızd kile idé.

1493 Gölfayanı min koyaşnı alanlıklarınñ bérsende taptım. Ul, yeşél ülen östéne
1494 utırıp, tiren uyga kalgan idé.

1495 Min aña karşı ağaç töbéne utırdım. Gölfaya şunı gına kötken kébék:

1496 — Apa dörös sizéngen, — didé. — Miné, eytérséñ, almaştırdılar, Gıylman
1497 abıy. Hézér miném yanımnda bér yégét ta yuk — barısın kuvdım. Min anı gına
1498 uylıym, dönyada miném öçén ul gına bar...

1499 — Diñgézçémé? — dip soradım min.

1500 — İşéttégézméni? — Gölfaya çak kına kızardı. — Eni söylegendér indé. Eye,
1501 Gıylman abıy, diñgézçé şul. Bıyl Leningradta herbiy méditsina Akademiyésén
1502 temamladı. Hézér su astı köymeséne naznaçéniyé algan. Şuşı aralarda Buvaga, etisé
1503 yanına küréşérge kaytırtı tiyész. Béz anıñ bélen bılıtır féstivalde tanıştık. Bér yıl hat
1504 alışıp tordık. İsémé Ferit. Kilgeç, min sézge anı kürsetérmén, Gıylman abıy.

1505 Soñınnan şuşı söyleşüv turında hatınga eytkeç, ul pır tuzıp kitté.

1506 — Tapkan kém bélen sér urtaklaşırğa! Tilé tiléden akıl soramasa, akıl birüvçé
1507 bétken diy. Gölfaya, siné de eytér idém... Küp saylagan bér yünsézge abınnıy heléñ
1508 yuk! Ul bit gomér buyı diñgézde, gomér buyı kurkıniç astında bulaçak. Nek sugıstağı
1509 kébék. Sinéñ bér géne tınıç könéñ de bulmayaçak. Gıylman abıyñ sugısta çakta
1510 miném kiçérgennerémné söylesem, küzénen kanlı yeşler koyılır. —Hatın küz
1511 töplerén sörtép aldı. — Sugış ni eytséñ de vakıtlı gına. E siñ üz kulıñ bélen başıñnı
1512 gomérlék utka tıkmakçı ikenséñ. Sin bu yomşak holkıñ bélen bér yıldan kuvırılğan
1513 alma bulırsıñ, ya bér istériçkaga evérelérséñ. Monda eniyéñ sinéñ öçén kan yoar Anı
1514 da kızganmıysıñmını? Dönyada hevéfséz hézmet kéşéleré bétkenméni?..

1515 Kölémsérep utruvımnı kürgeç, hatın miña taşlandı: (s. 150)

1516 — Bar da sinéj éçén! Elle nindiy romantikalar turında söylep, yeşlerné bozıp
1517 bétéreséj. Kara, yégét Gölfayaga bér-bér nerse bula-nite kalsa, gönahısı sinéj öste.
1518 Ul üzé başın yugaltkan, bérniy añlamıy, e sin anı upkınga étereséj.

1519 — Yuk indé, — didém min, citdiy itép , — éteresé kalmagan. Gölfayaga tik
1520 behet télerge géne kirek.

1521 Kúp te ütmedé, Gölfaya Feritnéj üzén de Akkoş küléne alıp kildé. Yabıgrak
1522 ak yözlé, ozın buylı. Dingézçeler formasında bulsa da, kızlarça oyalçanrak bér yégét
1523 idé ul. Miñé ul béréncé kürüvde ük oşadı. Küz karaşında, irénnerénéj nık sızılışında
1524 min anıj töplé ħolkın sizép aldım. E ħatın oşatmadı. Ul aña usal gına karap aldı da,
1525 «yul» digen sıman, bér inħbaşın çöyép ciberdé. Şulay da aş-su ezérlerge kéréşté.
1526 Kunak ħakı bar bit.

1527 Béz Ferit bélen urmanga çıgıp kitték, Gölfaya apasına bulışa kaldı.

1528 Narat töbéne yatıp, aşıkmiy gına söyleşe başladık. Miném ħerbiy-dingéz
1529 flotına azmı-küpmé beylenéşém bulganga — sugış vakıtında dingéz brigadasında
1530 ħézmét itken idém — süz başlap ciberérge uñay buldı. Ferit ceyélmıyçe,
1531 maktanmıyça, şul uk vakıtta nindiydér yasalma tonga da küçmiyçe, cavap kaytarıp
1532 tordı.

1533 Kayçakta bik ozak yeneşe yeşep te, kéşénéj çın yözén béle almıysıñ, kayçak
1534 bérniçe segat söyleşkeç te kúp nersené töşeneséj. Kıskası, Ferit miña oşadı.

1535 Ul arada Gölfaya bézné tabınga çakıra kildé. Üze yaltırap torgan borçuvlı
1536 küzleré bélen miña karıy. Fikérémné tüzémsézlék bélen kötü. Apası aña eytkelegen
1537 bulsa kirek, kérfék oçında yeşé kipmegen. Momı kürgeç min çak kına kölémsérep
1538 kuydım.

1539 — Abıy, min barısıñ da añladım, — dip şunda uk pışıldadı Gölfaya, miña
1540 gına işétélérlek itép. — Artık bérniy de kirekmiy, rehmet.

1541 Miném bélen eş şulay şoma, tiz ütse de, ħatın alay tiz birélérge uylamadı.
1542 Béznéj tége vakıttağı söyleşüvden soñ ul bér tanışı arkılı yégétnéj bötén nesél-
1543 nesebén tikşérép ölgérgen. İméş, Feritnéj etisé ukıtuvçı, béréncé ħatını (Feritnéj
1544 enisé) ülgeç, üzénnen yégérmé yeşke kéçé bér ħatınga öylengen. (Ĥatınnar
1545 küzlégénnen bu kotoçkıç!) Avılda méne digen intélligént bulıp, eşlepeler kiyép,

1546 galstuklar tagıp (s. 151) yöriy, kön-tön kitap ukıy, radio tıhlyı, e koyması işélép
1547 töşken, kapkası avgan, — şularnı tözetérge vakıt tapmıy!

1548 — Alma ağaçınnan yırak töşmiy, — dip devam itté hatın, Ferit kaytıp kitkeç,
1549 — ulı da şundiı bér hıyalıdır elé. Cinéñ, Gölfaya, üzéñnéñ de hıcalık éşéne gaméñ
1550 yuk, iréñ de şundiı bér zihéñséz bulsa, gomér buyı cılı poçmak kürmesséz, çégen
1551 tormışında yeşerséz. Méne Şakir, içmasam, hıcalıknı añlıy, öylenmes borın uk
1552 holodilnik alıp kuygan.

1553 Monısı elé cırnıñ başı gına idé. Annarı hatın herbiy kéşéñéñ «çémodannıy»
1554 tormışın söylep kurkıta başladı hem, Gölfaya yeşéne tıgılıp yılap cibergençé,
1555 süzénnen tuktamadı. Anda da elé:

1556 — Yıla, yıla kız çakta yılavıñ hatın bulgaç yılavıña karaganda méñ tapkır
1557 heyérlérek, — dip eytéptordı.

1558 — Bélem, apa, barısın da bélem, — didé Gölfaya, küz yeşén sörtépt. — Sin
1559 eytkennernéñ kübésé dörös buluvı da ihtimal. Lekin min anı söyem. Miña anıñ bélen
1560 çégen tormışı da kurkıñıç tügél.

1561 Gölfaya kaytıp kitkeç, hatın tagın miña beylene başladı. Çıdap kına tor!

1562 — Yuk, çınlap eytem siña, Gıylman. Gölfayaga bér-bér nerse bulsa, gönahısı
1563 sinéñ östénde. Küñélém size miném.

1564 — Buldı indé, hatın. Yuk bélen başı katırasıñ, — didém min açuvlanıp.

1565 Hatın-kızınıñ bér gadeté bar, eger télé bélen ciñe almasa, yılap aldırmaqçı
1566 bula. Miném hatın da sugan suvı sıgarga totındı.

1567 — Méñ süzémñéñ bérsé kolagına kérmiy şul zihéñséz kızınıñ, e sinéñ eytken
1568 bér süzéñe kolakları üre tora, — didé ul tıyıla almıyça.

1569 Monısı indé miné maktav idé. Şulay da süzge katnaşmadım. Hatın
1570 açuvlanganda ir çukrak bulırğa tiyészlégen kaysıbiz gına bélmıy iken!

1571 — Torataş! — didé hatın, açuvına çıdıy almıyça. — Kirélenseñ, işek kébék
1572 kuzgalmıysıñ. Gölfayanı da şuña öyreteséñ.

1573 Min, nihayet, kölep ciberdém. Maktasa maktıy bit hatın. Mondıy maktavnı
1574 tagın kayda, kémnerden géne işétérmén... (s. 152)

1575 Köz köne Gölfaya bélen Feritnéñ tuyları buldı, hem alar tönyaktağı bér
1576 şeherge küçép kittéler. Gölfayanıñ hatları kilép tordı. Ul Feritnéñ bik yış diñgezge
1577 çıgıp kitüvén, ozak-ozak kaytmıy toruvların, üzénéñ kaygırıp diñgez yarında anı
1578 kötövlérén yaza idé.

1579 Gölfayanıñ hatların ukıganda hatın: «Eytkennerém ekrénlep dörösge çıga», —
1580 dip utırsa, min yul astındağı yeşérén uylarını bélérge tırışa idém. Lekin küpmé
1581 tırışsam da, Gölfayanıñ yazmışınnan zarlanganın, yörek sıkravın sizmedém,
1582 kirésénçe, anıñ behétlé buluvı her süzénnen anlaşılıp tora idé.

1583 Lekin bu behét ozakka barmadı. Min avırıp yatkan çağında Gölfayadan tagın
1584 bér hat kilgen bulgan. Miné borçımas öçén, ul hatnı kürsetmegenner. Ul hat miném
1585 kulıma bolnitsadan çıkkaç kına élekté. Köyénéçlé hat idé. Gölfaya Feritnéñ çirattağı
1586 réystan eylenép kaytmavnı, bötén ekipajnıñ helak buluvı turında kurkıniç süzler
1587 yörevén, üzénéñ mona ısanırğa télemevén, lekin bik katı borçılıvın yazgan idé.

1588 Hat kulımnınan tösép kitté. Yöregém, urınınnan kupkan kébék sikérép kuydı.
1589 Min divanga barıp yattım da küzlerémné yomdım. Şunda uk küz aldımaya kaydadır
1590 yırak bér şeherde, salkın cillé diñgez yarında moñayıp utırgan Gölfaya kilép bastı.
1591 Hatınnıñ aç kisetüvléré iséme töşté, min béréncé tapkır Gölfaya aldında üzémné
1592 gayéplé itép sizdém. İhtimal, Gölfaya ul çakta enisénéñ küz yeşé bélen yalvarıp
1593 üténüvlérén, apasınıñ kurkıtuvlı kisetüvlérén tınlamagan kébék, karşı eytsem, miném
1594 süzleréme de kolak salmagan bulır idé, emma ul çakta utka may östemegen bulsam,
1595 hezer vöcdanıñ gazaplanmas idé.

1596 Öyde utıruvı şulhetlé avıraydı, tüzmedém, yörek sızlavına karamastan,
1597 bérevge de eytmıyçe, Akkoş küléne çıgıp kittém. Bu vakıtta anda halık bulmıy,
1598 kaygıñnı bérevge de kürsetmiyçe télese küpmé yörege mömkin.

1599 Köz üzénékén itken, ülenner indé sargaya başlagan, yafraklar koyılğan, koşlar
1600 tavışı tıngan. Min sukır tıçkannar kazıp bétérgen dımsuv sukmak buylap bérüzém
1601 avır gına atlap yöriym. Minnen alda şıksız külegem cirge ceyrap yatıp, şulay uk
1602 ekrén géne şuva. Gadette külegené bik ciñél diler. Lekin miném külegem çuyın
1603 kébék avır sıman toyla. Min işneréme (s. 153) baskan kaygımanan tügél, şul

1604 çuyınday avır külegemné söyregemge, şulay tayagıma tayana-tayana köç-şel bélen
1605 atlıym kébék.

1606 Kinet urmanda döpéldegen taviş yañıradı. Kaydadır yakında gına korıgan
1607 ağaçnı kisép avdardılar. Ağaç botakların sındıra-sındıra görséldep avgan çağında
1608 bötén urman ernép ıñıraşıp kuya, bolay da şesretlé küñélge tagın da köçlérek yara
1609 sala.

1610 Min nik kilgenéme ükénép, öyge kaytıp kittém. Kaytıp kérsem, ni küzém
1611 bélen küriym, östelémde Gölfayanıñ télégramması yata. Anda nibarı iké géne süz
1612 yazılğan: «Ferit isen!»

1613 Vraçlar kiñeşén totıp, min şatlanmaska tiyész idém. Lekin eytép bétérgéséz zur
1614 şatlık ihtıyarımnan tış yörek töbénen aykalıp küteréle başladı. Dönyama ikénçé
1615 koyaş çıkkanday buldı. Min: eger min şulay şatlanganmın iken, Gölfayanıñ şatlıgın
1616 nindiy ülçev bélen ülçerge kirek, dip uylap aldım. Yuk, andıy ülçev yuk! Monı barı
1617 tik çın meşebbetnéñ Akkoş külén yörekléré géne ülçiy alaçak. Bu alarga gına biréle
1618 torgan ak behet!

1619 Hem miña küñéllé bulıp kitté.

1958 (s. 154)

MİLEŞ

1620 Köz aylarında béznéñ yaklarınñ katnaş urmannarındağı kébék gacep
1621 çuvarlıknı, andağı kébék altın, kuyı kızıl bizeklerné büten bérkayda da kürmesséñ.
1622 Yuldaşka tayak alıp yeki bolay gına iké kulıñnı artına kuyıp, béléner-bélénmes kéne
1623 taptalğan sukmaklardan urman éçleréne kérép kitséñ, bara-bara bérer koyaşlı alanga
1624 kilép çıgasıñ da, hay, bu nindiy maturlık dönyası digendey, tañ kalıp, tire-yagıña
1625 karana başlıysıñ. Elé küpten tügél géne yem-yeşél şel yabıngan mehabet imenner,
1626 siluv kayınnar, cilbezek usaklar, kupşu yükeler, sabır örengéler, бүгэн барısı da,
1627 köyez yeş cilkénçek kébék, şelyavlıkların törlendérep cibergenner. Sin alardan
1628 küzénne ala almıysıñ, böyék ressamnarınñ kartinaları aldında basıp torgan kébék,
1629 siherlenép karap torasıñ. Alarınñ béréncé karaşta, barı tik yeşél, kuyı yeşél, altın-sarı,
1630 aksıl-sarı, sargılt, kuyı kızıl, kızıl hem alsu bulıp küréngen tösléré asılta herbérsé
1631 yözlegen yaña küçme töslerge kérép, bér-bérsé bélen aralaşıp, muzıka şikéllé kamil,

1632 muzıka şikéllé néçke, moñlı garmoniya tuvdıralar. Ul arada ağaçlar arasınnan koyaş
 1633 yaltırıp kite. Bolay da binihaya çuvap yafraklarda ménj ve million çık tamçıları éncé
 1634 börtéklerédey céméldiy başlıy. Üzenrek cirlerde, talgın gına tirbelép, ak toman
 1635 kuzgala. Péçené bér çabılıp indé yañadan çalgı tıgarlıp bulıp üsép kilgen bolın asıl
 1636 taşlar bélen zinnetlep çigélgen sérlé kélemge oñşıy. Ul irtengé havanıñ huşlıgın
 1637 eytmiysénj de indé: üzé saf, üzé baldan da tatlırak, bér sulaganda da ménj avıruvga
 1638 şıfası tiye! Kük yözé ise kügerçén küzé çeçege töslé zep-zeñger, yaz könédegé
 1639 kébék töpsén tiren bulıp küréne. Índé şuşılardıñ barısı östéne de bérkém, bérnerse
 1640 tarafınnan da bozılmıy torgan tınlık, tınıçlık ceyélgen. (s. 155) Nik bér yafraknıñ şılt
 1641 itkené işétélsén. Ağaçlardan koyıla torgan sarı yafraklar da, cirge töşüvden élék, bér
 1642 mel havada tavıssız-tınsız tirbelép oçalar, şunnan soñ gına ülen östéne cay gına kilép
 1643 yatalar. Botaklardan botaklarga sarılıp kömés tocım cépleré suzılğan bula. Lekin sin
 1644 alardıñ üzlerén kürmiysénj, tik ağaçlar arasınnan barganda bitéñné ez géne kıtıkla
 1645 algaç gına toyasıñ.

1646 Tabıgatnéñ méne şuşı altın poçmagında béznéñ sanatoriy urnaşkan.
 1647 Révolyutsiyege kader biréde bér zur baynıñ daçası bulgan. Grajdannar sugışı
 1648 yıllarında bu tirelerden front şavlap ütken. Ul çakta taşlandık bay daçasında kır
 1649 gospitalé oyıştırgannar. Yaralılar arasında bér komissar da bulgan diy. Méne şuşı
 1650 komissar Léninnıñ üzéne mañsus hat yazıp, biréde eşçé-kréstyanar oçén sanatoriy
 1651 tözüvde ütengen diy. Annarı anıñ yaraları tözelgen, ul tagın frontka kitép bargan.
 1652 Köndelék ıgı-zıgı arasında tarih ul kéşénéñ isémén de, familiyesén de béznéñ
 1653 könnerge kader saklap citkermegen. Anıñ buyı-sını, töse-başı nindiyrek bulganın da
 1654 hezer hetérlemiylér. Emma ul kéşe şağıyr canlı bulgan, maturlıknı yaratkan, kéşeler
 1655 turında kaygırtkan. Bu kaderésinde bérevnéñ de az gına da şigé yuk.

1656 Yıllar ütöv bélen baynıñ iske daçasın sütép, anıñ urınına yana matur taş
 1657 binalar salgannar, eylene-tirege çeçekler, cimés bakçaları utırtkannar. Külge taba alıp
 1658 bara torgan alléya buyında kart imenner bélen çolganıp alıngan meşhür tügerek alan
 1659 bar. Şul alan urtasında kızıl telgeşleré bélen küz yavın alıp iké mileş üse.

1660 Bu mileşler de yuktan bar bulmagannar, bilgélé. Bakçaçı kart bérkönné miña
 1661 alardıñ tarihın da söylep birdé. Monnan dürt-biş yıl élék biréde bér ukıtuvçı
 1662 devalangan iken. Yenesé, şuşı ukıtuvçı elégé iké mileşné utırtkan, imés. Bérevler
 1663 eyte: ul alardı Vatan sugışında helak bulgan iké şekérté istelégéne utırtkan, diy.

1664 İkençéleré tagın da romantigrak vakıyga söyliyler. İmêş, ul yıllarda sugışta
 1665 yaralangan bér yeş kız biréde devalangan. Ul gél mileş turında cırlıy torgan bulgan.
 1666 Şunıñ cırın işétép, avıruv kızıyga bér yuvanıç bulsın dip, elégé ukıtuvçı mileşler alıp
 1667 kaytıp utırtkan diy. (s. 156)

1668 Hezér ul ukıtuvçı kayda, isenmé-yukmı, ul kız térélgemé-yukmı — bu turıda
 1669 da bérev de bélmiy.

1670 — Kúp bit andıylar béznéñ ilde, kayan barısın hetérde totıp bétéreséñ, — didé
 1671 bakçaçı, süzén oçlap.

1672 Protséduradan buş könnerde min urmanda yöriym, turı kilgende törlé keshéler
 1673 bélen geplešem. Behetke, havalar da bik matur tora elé. Avgust ayındagı yañgırlar
 1674 bik kurkıtkan idé, séntyabr urtalarında könner ayazıp, küñellerné tamam huşlandırıp
 1675 ciberdé.

1676 Kaytuv könneré nek şuşı matur vakıtlarga turı kilgen keshéler, bözge, biréde
 1677 kaluvçılarga:

1678 — Béznéñ yañşı télekte ikenlékné şunnan bélégez, sezge eybet könner
 1679 kaldırabız, — diler.

1680 Yaña kilüvçéler ise şu lük süzlerné üzlerençerek borıp:

1681 — Bu matur havalarnı sezge böz alıp kildék, — diyler. Tégeleré de, boları da
 1682 hıaklı şikéllé.

1683 Bilgélé, bérev de bu süzlerné nindiy bulsa degva bélen eytmıy. Lekin şuşı
 1684 yarım şayarıp eytelgen süzler de küñelnéñ nindiydér bér kılın çiyértép kuyalar.
 1685 Yörekte megnesén başkalarga añlatıp ta bulmıy torgan yañşı bér toygı uyatalar. Sin
 1686 şul matur toygıga birélép, köné buyı gaceyép bér ciñéllék his itép yöriyséñ, güya
 1687 küñélénde koyaş nurı uynap tora.

1688 Bérkönné yaña kilüvçéler arasında, küzge artık taşlanırğa
 1689 tırışkanlıgınnanmıdır, östéne sorı çalbar, allı göllé kofta, başına yöntes kırıylı yomşak
 1690 ak eşlepe kiyép yürüvçé zifa buylı, matur ak yözlé bér hanımğa igtibar ittém. Tizden
 1691 min anıñ nindiy höner keshésé ikenén de bélép aldım. Urmanga çıkkın çaklarda anıñ

1692 kulında hervakit belekey yassı çémodan, cıyılma urındık bula torgan idé. Annarı béz
1693 anı kayda bulsa bérer matur alanda étyudlar yasap utırgan hælde küre başladık.

1694 Hudojniklarga hõrmetém ayırata zur, alarnı min tabıgat cırçısı itép sanıym.
1695 Minémçe, tabıgatnéñ bötén maturlıgın, néçkelégén barı tik tösler garmoniyesé bélen
1696 géne turı itép tasvirlarga mömkin. Lévitán esepeleré monıñ meşhür ünégé dip uylıym.

1697 Bügén, gadetémçe, urmanda yörép kériym dip, mehabet imenner bélen uratıp
1698 alıngan alan kırıyınnan ütép barganda, mileş yanında elégé çiber hanımını kürdém. (s.
1699 **157**) Ul resém yasıy idé. Min tuktap, yıraktan, imen ışığınnan, küzete başladım.

1700 Hanım miña yanı bélen utırgan, resémé kürénmiy, emma yözénéñ irén
1701 östéndegé kéçkéne miñéne kader ap-açık küréne. Ul ut bukétı töslé mileşlerge cehet-
1702 cehet karap ala da küz iyermes tızlık bélen pumalasıñ kindérénde yörte başlıy.
1703 Kayçağında, kirésénçe, şaktıy ozak tınıp karap tora. Mondıy minutlarda anıñ bolay
1704 da matur yözé tagın da kürkemlene töşép, az gına moñsuvlana, küz karaşında
1705 nindiydér tiren uy kabına kébék. Miña kalsa, bu minutta anıñ küzleré béz kürmegen
1706 elle nindiy néçkeléklerné kürép, şulardan iñ-iñ kireklésén géne saylap ala kébék.
1707 Saylap algaç, şunı pumalası bélen kindérge küçére. Annarı yañadan bér mileşke, bér
1708 reséméne karap ala, ekrén géne yılmaya. Küreséñ, tapkan buyavına söyéne.

1709 Kéşe ilhamlanıp eşlep utırganda aña komaçavlav, yanına barıp ıgıbarın
1710 tarkatuv — edepsézlék. Şuña küre min, ayak tavışım işétélmesén öçén ekrén géne
1711 basıp, üz yulıma kitép baram. Urmanda, koyaşlı alannarda yöriym, közgé bizeklerge
1712 isém kitép karap toram. Hudojnik turında uylıym. Oçraklı revéşte géne bulsa da,
1713 sérlé abaganıñ çeçek atkan minutın, yañni sengat eserénéñ tuv minutın kürdém bit
1714 min. Eger soñınnan, turı kilép, bérer kürgezmede bu resémné oçratsam, añardagı iñ-
1715 iñ néçke, iñ-iñ canlı sızıkını bérénçé karavdan uk tanıp alır idém kébék.

1716 Írtégésén, protsédura köném bulganga, urmanda yöriy almadım. Östéme palto
1717 kiyép balkonga çıktım da, ak çıbıktan ürélgen tirbelgéc urındıkka utırıp, urmanga
1718 karap tora başladım. Şul çak balkonga utızlar tireséndegé bér ir çıktı.

1719 — Nindiy uyga çumdıgız? — dip soradı ul. Oçraşkanda baş iyéşép isenleşe
1720 başlagan idék indé béz anın bélen. Min aña niçék dip cavap birérge de bélmıy
1721 toraganda: — Séz niçék uylıysız, — didé ul, — sengat eseréne obyéktiv beye birép
1722 bulamı, yukmı? Minémçe, béznéñ beyebéz hervakit subyéktiv bula...

1723 Min bu késé ni sebepten bu témaga süz başladı iken dip, sagaya töşép, anıñ
1724 tagın ni de bulsa eytüvén köttém. Ul devam itté.

1725 — Baya Emma bézge yaña gına yasap bétérgen resémén kürsetté, — didé ul.
1726 Hem kulın alga taba suzdı. — Ene (s. 158) tégé alandagı mileşné yasagan. Emma
1727 bézge mondıy sorav birdé: ul yasagan mileşler maturrakmı, elle alandagılarımı?

1728 — Yuk, ul alay eytmes! — didém min tez géne. — séz yalgış işétkensézdér.

1729 — Mine tagı, miné çukrak dip uylıysızımı?

1730 Yégétnéñ hetéré kaldı bulsa kirek, miña usal gına karap aldı da işékke taba
1731 yüneldé.

1732 — Soñ kaysı maturrak? — dip soradım min, anı tuktatıp.

1733 — Elle tagın, — didé yégét, igtıbarsız gına, — tégésénde de, monısında da
1734 kızıl teşgeşler. Lekin béz bértavıştan Emmanıñ resémén maktadık.

1735 — Gafuv itégéz, sengat eseré turında süz barganda... — dip karşı kile
1736 başlagan idém, ul miném süzémné bülép:

1737 — Séz tenkıytçé ahrısı, — didé. — Séz, tenkıytçéler, dialéktikanı anlamıysız.
1738 Emmanıñ sheher tulı tanışı! Anıñ kulında sıhriy köç!

1739 Beheznéñ devamın söylemesem de, séz anıñ ahrı ni bélen bitkenén üzégéz de
1740 çamalıysız indé. Keyéfém tamam kırıldı. Aş ta nigedér bik temséz toyıldı: gél toz,
1741 gél borıç kına!

1742 Min aşhaneden çıgıp kilgende, véstıbyulde küñéllé şav-şuv küterélgen idé.
1743 Kaytuvçılarnı ozatalar iken. İn urtada yözék kaşı kébék yaltırap Emma basıp tora.
1744 Hıtın-kızlar anıñ yañagınnan übeler, ırlar kulın kısıp icat unışları téliyeler. Emma
1745 alarnın barısı bélen de béryulı söyleşe, barısına da cavap birép ölgére. «Bulsa bula
1746 iken késéde ölgérlék», — dip uylıym min.

1747 — Nik bolay irte kayatsız, Emma hanım? — dip soradı aradan kémdér.

1748 — Min bér urında ozak yeşerge yaratmıym, — dip kölep cavap kaydardı
1749 hudojnik. — Miña teéssorat almaştırırğa kirek.

- 1750 Kinet nigader yöregém erniy başladı, min tizrek saf havaga çıktım.
- 1751 BÉRAZDAN yanımnan vıjt itép maşına ütép kitté. Avtobusniñ açık terezesinde
1752 çeçeklerge uralgan Emma hanımniñ matur yözé balkıp küréndé de yuk buldı.
- 1753 Nihayet, min mileş alanına barıp çıktım hem şakkatıp tuktap kaldım.
1754 Nindiydér rehimsézé (s. 159) mileşné tamam botarlap bétérge. Bérsén hetta ortalay
1755 sındırgannar!
- 1756 Miném yanıma bakçaçı kildé. Ul da talangan, yolkingan mileşlerge bik ozak
1757 éndeşmiy karap tordı.
- 1758 — Kém éşé bu? Dip soradım min ahırda.
- 1759 — Min anı kém dip eytérge de bélmiym, — didé bakçaçı, ernép. —
1760 Kürüvçeler bulgan. Tégé... — Ul, kireklé süzén taba almıyça, kaşın cıyırdı. —
1761 Tégé... yuk, hudojnitsa dip eytérge télém barmıy, yassı yaşçık küterép yörvüçé
1762 çalbarlı nemestekey...
- 1763 Miné, eytárséñ, yeşén suktı, ni dip eytérge de bélmedém. E bakçaçı ernép
1764 devam itté:
- 1765 — Maturlıkni maktagan buldı, üzén maturlık cırçısı dip yörgen buldı, e
1766 üzénnen soñ kéşélerge nerse kaldırdı? Nerse kaldırdı? ! — dip, bakçaçı açuvı taşıp
1767 soradı. — İké kerzin mileş alıp kitken. Kaytkaç mileş bélen bülmesén bizer. E bızge,
1768 kéşélerge, bizek kirekmiyméni? !
- 1769 Hık süzge cavap yuk! Min botarlangan mileşke karap éşlenemné saldım da
1770 başımnı iydém.

1960 (s. 160)

ETTİLEV

- 1771 Télé açıla başlarga her balanı ette, enne dip eytérge öyreteler. Şamilné de eti-
1772 enisé şuna öyretté. İké yeşéne kader ul bik matur itép ette-enne dip yördé. Annarı,
1773 elle indé işék aldında bérrsénnen işétépmé, elle üzénéñ ayıruvça yaratuvın,
1774 irkelevén béldérepné, etiséne: «ettilev» dip éndeşe torgan bulıp kitté. Tora-bara öy
1775 éçénde moña şulhetlé күнэктэлер, hetta balanıñ üzén de Ettilev dip yörite başladılar.

1776 Moņa bigrek te Şamilnéņ etisé kuvana idé. Ulinıņ «ettilev» dip eytüvén işéttémé,
 1777 télese nindiy aşığıç eşén taşlap, anı kulına ala, şomırttay kara küzleréne karıy, ye
 1778 muyınına atlandırıp yörte başlıy, ya «Ayga oçıram» dip, köçlé kulları bélen Ettilevne
 1779 tüşemge çöyép cibere de yığılıp töşe digende géne élektérép alıp, yañadan yugarı
 1780 çöye idé. Mondıy minutlarda Ettilev, üzénéņ can rehetén niçék itép añlatırğa
 1781 bélmıyçe cırık-cırık köle, «Tagın oçır, tagın! Biyékkerek!» dip davlıy idé. Annarı
 1782 alar etisé bélen kaçış uynıylar. Bilgélé, Ettilev géne kaça. Etisé anı bik ozak taba
 1783 almıyça ézliy, karavat aslarınnan, şkof, divan artlarınnan baga, bufétnı, hetta
 1784 holodilniknı da açıp karıy. E Ettilev iké kulı bélen tözén kaplap, şunda poçmakka
 1785 gına söyelgen bula. Üzé kürmegeç, anı da kürmiylerdér dip uyılıy ul.

1786 — Tapmadıñ, tapmadıñ! Méne min kayda! — dip, nihayet, baskan urınında
 1787 biyép, şatlanıp kıkırğa bala. Aña rehet, çikséz rehet, çönki etisé, ene nindiy zur bulsa
 1788 da, anı bu yulı da taba almadı.

1789 Şulay küñéllé yeşiy idé Ettilev. Etisé eşten kaytıp képkası bélen paltosın
 1790 salırğa ölgérmıy, Ettilev anıñ yanına yögérép kilép cite, aşırğa-kabalana yañalıqların
 1791 söylerge totına. Könozın öyde, işék (s. 161) aldında, bakçada şulhetlé küp törlé heller
 1792 bulgan, töné buyı söyleseñ de béterlék tügél iken.

1793 — Hay, ulım, Radio apa da bu kader yañalıknı bélmıy torgandır elé, — dip
 1794 köle etisé. (Radioda hatın-kız söylese, alar Radio apa, ir kéşe söylese, Radio abıy, dip
 1795 eyteler idé.)

1796 Etisé yuvingan çakta da, kiyémnerén alıştırırğanda da Ettilev anıñ yanınnan
 1797 kitmiy, ine artınnan suzılğan cép kébék, haman etiséne tagılıp yöriy, üzé bértuktavsız
 1798 söyliy de söyliy.

1799 Aş vakıtında Ettilev tın utıra, çönki aşırğanda enisé söylerge röşset itmiy.
 1800 Aştan soñ tagın rehet minutlar başlana. Alar etisé bélen kuñnyaga çığalar, bérer kızık
 1801 uynıçık yasarga kéréşeler. Bilgélé indé, uynıçıkı etisé yasıy, e Ettilev, télén téşlep,
 1802 kulına ye bérer ağaç kisegé, ye peké, e igev kébék bérer eybér totıp, etisé yanında
 1803 basıp tora. Etisé: «bir elé, ulım, şuşı ötérgéné», dise, yalt ittérép kulındağı koralnı
 1804 suza. Küp vakıtta Ettilev birgen nerse etiséne kirek te bulmıy, lekin eybér birgende
 1805 balanıñ şatlanuvın kürgenge, etisé tégésén bir, monısın kitér dip, hervakit aña eş
 1806 kuşıp tora:

- 1807 — Şulay, ulım, bérvakıtta da tik torırğa yaramıy.
- 1808 Balaga bu süzler maktav bulıp yañgırıy.
- 1809 — Ettilev, min tik tormıym, min siña bulışam, iyé bit, — dip söylep kite ul.
- 1810 — Ettilev, peké kulnı kise, anıñ bélen şayarırğa yaramıy, iyé bit?
- 1811 — İyé, — diy etisé yılmayıp kına.
- 1812 Enisé, idenémné çüplemegéz, dip açuvlana başlasa, Ettilev şunda uk sébérké
- 1813 alıp kile de idenné sébére, e etisén citeklep üz poçmagına alıp kite. Bu poçmaknı ul
- 1814 üzénéké sanıy. Monda ul üzé huca, monda ni eşlese de aña röhset itéle, dip uyly ul.
- 1815 Olılardagı kéçkéne géne üzleréşné de bala küñélé hezér sizép ala. Etisé yeki
- 1816 enisé keyéfséz çalkarda Ettilev bérvakıtta da dönyasın onıtıp kölmes, şayarmas. Ul
- 1817 ye tın gına moñayıp utırır, ye hiçbér sebepséz-niséz yılar: «Nik yılıysıñ, ni buldı élé
- 1818 siña?» dip sorasalar, hetéré kalır, üçlenébrek yılar. Çönki olılar anıñ nik yılavın
- 1819 béleler lebasası! Bélép soragaç, üçéklev bula iç!
- 1820 Soñgı aylarda, ni sebeptendér, Ettilevnéñ etisé bélen enisénéñ kaş cıyırıp
- 1821 yörgeñ köñneré kübeyép (s. 162) kitté. Aşarga utırsalar, söylemiyçe, köleşmiyçe,
- 1822 telinkeleré töbéne karap kına aşıylar. Aşagaç, tagın söyleşüv-kölüşüv yuk, ikésé iké
- 1823 yakka torıp kiteler, telinkeler östelde cıyılmagan köyé kala. Etisé, ikénçé bülmege
- 1824 çıgıp, ye kitapka, törtéle, ye iké kulnı çalbar késeséne tıgıp, bülme buylap arlı-birlé
- 1825 yöréne, ye fortoçkanı açıp, temeké tarta, ye bik ozak terezeden uramga karap tora.
- 1826 Alarnıñ kvartıraları dürténçé katta. Köndéz terezeden İdel, parohodlar, tönle
- 1827 şeherdege yeşéllé-kızıllı réklama utları bik matur bulıp küréne. Alarga karagannan-
- 1828 karıysı kile.
- 1829 Kayçağında etisé, baksan cirénnen kart borılıp, aş bülmeséne kiré kére,
- 1830 östeldegé telinkelerné şalt-şolt cıyarga totına. E Ettilevnéñ enisé aña küterélép te
- 1831 karamıy. Ul inéne cılı şel salıp divanga utırgan da, borın éçénnen géne nidér köyliy-
- 1832 köyliy, çigüv çige. Etisé bérer süz eytkende de cavap kaytarmıy. Bala monı anlıy
- 1833 almıyça aptırıy. Niçék indé Ettilev deşkeç, aña cavap birmeske? ! ul şıpırt kına enisé
- 1834 yanına bara, ciñénnen tarta, «işétmiyséñmáni, Ettilev siña eyte bit» digen kébék, kara
- 1835 ciméş kébék kara küzleré bélen etiséne ımlap kürsete. Etisé anıñ kulına suga,
- 1836 yanınnan kuvıp cibere. Haksızga rencétélgen bala, başın iyép, üz poçmagına barıp

1837 cıyına da annan eniséne üpkelep karap tora. Küzleréne möldéreme yeş tula.
 1838 «Kirekmiy miña sinéñ eteçéñ, kirekmiy!» — dip uyly ul. Enisé allı-göllé yéfek
 1839 céplerden eteç resémé çige, çigép bétéргеç, Ettilevnéñ karavatı yanına sténaga élép
 1840 kuyam, diy. Yuk, Ettilevge samosval bulsın, ékskavator, kran, kirpéç bulsın. Ul, etisé
 1841 kébék, yortlar salırğa yarata, e eteç nige yarıy ul? Téré eteçné Ettilevnéñ kürgené de
 1842 yuk. E méne yort salgannı kürgené bar. Bérkönné etisé anı, tramvayga utırtıp,
 1843 eşlegen ciréne alıp bargan idé. Yort saluv bér de kıyın tügél iken. Kéçkéne timér
 1844 kalak bélen izme ceyeséñ de östéne yaña kirpéç kuyasıñ. Annarı kalak sabı bélen
 1845 sukkalap, kirpéçné tigézliyséñ. Monı kém buldırmıy!

1846 Öyge kaytkaç, Ettilev de balçık izmesé yasadı, işék aldında avnap yatkan
 1847 yartı-yortı kirpéçlerné cıyıp, yort sala başladı. Ul tamam pıçranıp bétté, e öyge
 1848 kérgeç, enisé aña ozak kına karap tordı da kayış aldı...

1849 Lekin balasın kıynav bélen géne Gölcehrenéñ (s. 163) açuvı basılmadı. Kiç,
 1850 iré eşten kaytkaç, aña da taşlandı.

1851 — Monnan soñ balanı elle kaylarga alıp barıp, yuk nerselerge öyretesé bulma,
 1852 — didé ul, kırt kisép. — Sinéñ kébék malyar bulmasa da, eş bétmes elé!

1853 Ul könné Ettilev kiç buyı üz poçmagında pışık-pışık yılap utırdı, şunda
 1854 yoklap ta kitté.

1855 Ettilevnéñ hélé şulay idé. E eniséneñ?

1856 Gölcehre Şakirğa eti-eniséneñ, barlık yakınnarınıñ riza tügéllegéne de
 1857 karamastan, kiyevge çıktı. «Şakir miña oşıy! — didé ul, eti-enisé bélen ebiyleréne
 1858 avız açarga da irék birmiyçe. — Hézér iské zaman tügél, kémné söyseñ, şuña
 1859 baram!»

1860 Lekin Gölcehre Şakırnı çınlap torıp söye idémé, yukmı, monısın ul tegayın
 1861 géne üzé de eyte almıy idé. Aña Şakırnıñ köçlé bélekleré, yaltırap torgan kara
 1862 күзleré, şayan yılmayuvı oşıy idé. E indé kinolarda kilsek, yuk, anısı Gölcehre
 1863 күñélénde böténley bulmadı kébék. Elle indé yazuvçılar töşkené buldı, hetta anıñ
 1864 bélen avlakta übésken de idé. Çiber kéşe idé şul ul, lekin... öylengen idé. Hézér anıñ
 1865 hatını yuk, lekin Gölcehre üzé irde indé.

1866 Cantahir Gölcehrelerge çıbık oçı kardeş tiyêşlé bulganga, alarnıñ sémyaları
 1867 az-maz aralaşkalıy idé. Kiyevge çıkkaç, Gölcehre Cantahirlarga barıp yörmedé. Tik
 1868 bér tapkır gına, monnan öç-dürt ay élék, uramda oçratıp Cantahir anı öylene alıp
 1869 kerdé. Gölcehre anıñ kvartirasınıñ hezergé baylıgına tañ kaldı. Yokı, aş-su mébélleré
 1870 bar da bér oçtan — elle İdennerénde, sténalarında kıybatlı kélem. Lyustra-
 1871 ösleréndege vak-töyek zinnetler! Ul sténadağı kartinalar. Citmese, çitlékte
 1872 kéneriyleré de bar.

1873 — Kéneriy nerse ul, — indé Cantahir, Gölcehrenéñ neni koşçıkka soklanıp
 1874 karap toruvın kürgeç. — Sinéñ (s. 164) kébék matur hatınım bulsa, Gölcehre, valla
 1875 dim, «ZİL» satıp alır idém.

1876 — İ, Cantahir abıy, şayartmagız da indé, — didé Gölcehre, az gına kızarıp. —
 1877 Minéké elé kéneriy de satıp alıp birgené yuk.

1878 Cantahir anıñ cılı inbaşına kulin saldı. Gölcehre, açuvlanmıyça, tınıp kalgaç,
 1879 ul, batırayıp kitép, hatınıñ muyınınnan übep te aldı. Gölcehre péşken kébék çitke
 1880 taypıldı, nazlanıp, barmak yanadı.

1881 — Séz bigrek indé, Cantahir abıy... Karagız anı!

1882 Könner üte tordı. Gölcehrenéñ küñélé üzgerdé, vesvese kerdé. Lekin mondıy
 1883 tormış bélen kéşe ozak yeşiy almıy. İr bélen hatın arasındagı élék te bulgalıy torgan
 1884 vak-töyek üpkeleşüvler, kızıp kitép bér-béréne eytkeleşep aluvlar hezér açıktan açık
 1885 bér-bérsén kimsétüv tösén ala başladı.

1886 Bérkön Gölcehre, ayıruça duvamallanıp kitép, iréne:

1887 — Min sinnen ayırılam! — dip eytép başladı.

1888 — Nerse, ni eyttén? — dip soradı şakkatkan Şakir.

1889 Gölcehre tagın da dorfarak cavap kaydardı:

1890 — Kolagıñ çukrak bulmasa, ni eytkenémné işétkenséndér.

1891 Mondıy çakta Gölcehrece tınıçlanırğa mömkinlék birérge kirek, çönki
 1892 tınışlangaç, uylamıy eytken süzénnen kiré kayta torgan gadeté bar idé anıñ. Başka

1893 çaklarda Şakir şulay eşliy de idé. Lekin bu yulı Gölcehre akılga sıymaslık süz eytép
1894 taşladı, Şakir anı iké bélegénnen totıp sélkép:

1895 — Gölcehre, uynama! Bu — téatr tügél, — didé.

1896 — Ciber! Kulımnı avırttırasıñ! — dip kıçkırdı Gölcehre, kiskén bér hareket
1897 bélen çitke taypıldı. Annarı, tuzgıp kitken çeçén bér kulı bélen tözete-tözete: — Mina
1898 sinéñ bélen toruvı né interésno, — didé.

1899 Temeké kabıza başlagan Şakir, şırpısın atıp:

1900 — Bu ni digen süz tagı? — dip soradı.

1901 — Miném behétlé bulasım kile. Méne ni digen süz! — dip yarsıp cavap
1902 kaytardı Gölcehre. — Kartaygaç tügél, yeşlégemde dönya rehetén küresém kile.

1903 Bu indé hatınnıñ üz süzleré tügél, kaydandır çitten işetép kalgan süzler. Şakir
1904 monı añladı. Ul iñbaşı aşa çitléktegé kéneriyge karadı. Monnan (s. 165) atnavun kön
1905 élék bu kéneriyne Gölcehre çitlégé kaydandır alıp kaytkan idé.

1906 — Ene kéneriy kébékmé? — dip mısıllap soradı Şakir. — Çitlékke tıkkanda
1907 aña da dönya reheté vegde itkenner bit! Siña da...

1908 Gölcehre agarınıp kitté. Lekin kurkuvın sizdérmeske tırışıp, tuzınıp:

1909 — Anısı sinéñ eş tügél! — dip kıçkırdı.

1910 — Yuk, dörösén eytöv miném eşém! Bigrek te hatınıma, — didé Şakir, tınıç
1911 kına.

1912 Anıñ bu poşması Gölcehrené élék te çıgırınnan çigara idé. Bügén ul
1913 şulhetlé katı açuvlandı, hetta üzé de sizmesten:

1914 — Kit, hezér ök çıgıp kit! — dip, kulı bélen işékke kürsetté.

1915 Şakir iden urtasında başın iyép baksan kiléş béрниçe minut éndeşmiy tordı da
1916 képkasına üréldé.

1917 Moñarçı üz poçmagında posıp tın gına utırgan bala kinet etisé yanına yögerép
1918 kildé de sabıylarga gına has bérkatlılık bélen:

1919 — Etillevém, kitme, — didé. — Uramda yaŋgır yava. Yaŋgırda tıška çıgarga
1920 yaramıy iç.

1921 Şakir balanı alıp kükregéne kıstı, béрни eytmıy, çıgıp kitté.

1922 Gölcehre utları sünderélgen bülmede karavatta tüşemge karap yata. Vakıt bik
1923 soŋ indé. Segat töngé öçné sukkanga da baytak buldı, e küzéné haman yukı kérmiy.
1924 Dörös, ul ükénmiy idé. Lekin anıŋ can tınıçlıgın nersedér cuygan, küñélén nersedér
1925 sızlandıra, éçén nersedér poşıra. Küñélénéŋ kay cirédér elle özélgen, elle buşap
1926 kalgan kébék. Bötén tamırlarına yeşérén kurkuv, tınıçsızlık ceyélgen kébék.

1927 Dörösén eytkende, Şakir anı bolay tiz taşlap kiter dip uylamagan idé. Taşlap
1928 kitkençege kader alar arasında nindiydér zur skandallar bulır kük toyılğan idé. E
1929 Şakir güya hatını utırğan köymené agım suga étté de, «bar, yöze bir!» — dip, tavış-
1930 gavgasız gına kitté de bardı. E kaya taba yözerge, niçék itép yözerge — bu kaderésén
1931 Gölcehre yaŋşılup uylap ta ölgérmegen idé bit. Gomumen, ul mondiy citdiy adımgı
1932 ezer (s. 166) tügél idé. Tormıšta anıŋ bér géne zur sınav da kiçergené bulmadı,
1933 moŋarçı ul béर्nerse öçén de köreşmedé. Ul hetté üz köçénéŋ çamasın da bérmıy idé.
1934 Kayan bérsén? Pıyalaga sızıp karamıyça, almaznıŋ nikader katılıgın kém eyte ala?

1935 Uram utlarınıŋ şevlesé tüşemné az gına yaktırtıp tora. Anda bér nersege de
1936 oŋşaşı bulmagan karasu külege tibrene hem üzénéŋ şuşı dérdéri kébék kıymıldavı
1937 bélen Gölcehre küñéléndegé bolay da bolgançık toygılarnı tagın da köçeyte.

1938 Kinet tıp-tın bülmede yılam sıragan bala tavışı işétéldé:

1939 — Etillev...

1940 Gölcehre, sissenép kitép, urınınnan küteréldé de şıpırt kına:

1941 — Yokla, ulım, yokla, — didé.

1942 Lekin bala şıŋşuvdan tuktamadı.

1943 — Etillev, min kurkam.

1944 — Etivéŋ yoklıy, uyatma, anıŋ ırten eşke barası bar.

1945 Bala eş kəşésén uyatırğa yaramavız béle idé. Aña bu turıda kéçkéneden ük
1946 eytép kildéler. Ul baytak vakıt éndeşmiy yattı. Annarı karavatınnan töşté, salkın
1947 idenge yalan tepiyleré bélen basa-basa, etileré yoklıy torgan karavat yanına kildé.

1948 Gölcehre onıtilgan idé, kıştırdav tavışın işétüvge küzén açtı.

1949 — Min ettilev yanına... — didé bala ekrén géne.

1950 Gölcehre ni eytérge bélmıyçe:

1951 — Etiyéñ... éşke kitté bit indé, — dip yalğanladı, ulın tiz géne üz yanına aldı.
1952 Lekin anıñ aldavın bala sizdé, ahrısı, enisénéñ cılı koçagına tügél, salkın sténaga
1953 cıyındı.

1954 Köndéz, bér de kötmegende, Cantahir kildé. Ul heybet palto, vélyür éşlepe
1955 kiygen. Buyı ozın, yözé kartinkadağı kébék çiber.

1956 — Séz gacepleneséz? — didé ul, éşlepesén kulına alıp, Gölcehre bélen bik
1957 töçé küréşkennén soñ. — Séznéñ yortta miném bélen bérge Sovnarhozda éşlevçé
1958 dustım tora. Şularka kilgen idém. Bér uñaydan séznéñ de hélégézne bélép çıgıym
1959 didém. Caysız vakıtıgızga turı kilgen bulsam, gafuv itégéz. Kitem.

1960 — Yuk, ni, rehim itégéz, Cantahir abıy, — dip (s. 167) koyılıp töşté
1961 Gölcehre. — Bér de kötmegenge géne... Elle niçék. Rehim itégéz. Bülmelerébéz
1962 de...

1963 Tavışka bala da yögérép kilép çıktı:

1964 — O, Ettilev yégét şuşı bulamı? — didé Cantahir, kulın sızıp. — Dev
1965 üskenséñ. Méne şokolad...

1966 Küzlerén zur açıp karap torgan bala, şokoladnı almıyça, kinet kiré yögérép
1967 kitté. Cantahir da, Gölcehre de bik uñaysız helde kaldılar. Bigrek te Gölcehre
1968 uñaysızlandı. Moñarçı ul Ettilev turında, canlı kəşé itép, anıñ üz talepleré bardır dip
1969 böténley uylamagan idé. Şkaftağı cansız eybérler bélen bértöslérek idé ul. E anıñ...
1970 Şokoladnı östel kırıyına kuyıp, Cantahir çitlék yanına uzdı.

1971 — İsenmé, kéneriykey? Sin de boyıkkansıñ iken monda, — didé ul, vayımsız
1972 kürénérge tırışıp, ekrén géne sızgırıp kéneriynéñ küñélén açá başladı.

1973 Etillevnéň öyden çıgıp kitüvén bérev de sizmiy kaldı. İşék aldında béráz
1974 uynagaç, ul tup-turı tramvay ostanovkasına kitté hem tramvayga utırdı.

1975 Başta bér ul ebi yanına sıyınıp bardı, kэшéler bu bala ebiysé bélen bara dip
1976 uyladılar. Annarı bér babay yanına küçép utırdı. Barı tik aktıkkı ostanovkada, barlık
1977 kэшéler töşép bétkeç kéne, konduktor aña igtibar itép:

1978 — Eniyén kayda? — dip soradı.

1979 — Min Etillev yanına baram, — dip cevap birdé bala...

1980 Gölcehre anı kiçké altılarda géne köç-şel bélen militsiya arkılı ézlep taptı.
1981 Balası yugalgaç, ul bik katı kurıkkın idé, tabılgaç, kıynıysı kile başladı. Lekin bala
1982 bolay da boyık idé. Öyge kaytkaç, aşamadı, éçmedé, uynamadı. Çişéndé de urınına
1983 yattı. Gölcehre ulınıñ tené kızuvın kürdé. Tönle bala sataşa başladı.

1984 — Etillev... — Etillev... — dip ıñgıraştı ul.

1985 Gölcehrenéň yöregé özgelendé. Ul balasınıñ ülüvénen, üzénéň dönyada
1986 yapa-yalgız kaluvınnan kurıktı. Bu tönde ul bérénçé tapkır üzén ana itép his itté, ana
1987 öçén baladan da kadérlérek nerse yuk ikenén aňladı. Şakir turında da, Cantahir
1988 turında da uylamadı. (s. 168) Balanıñ kurkınıç şelé güya Gölcehre küñélénen alarnı
1989 atıp bergen idé. Anıñ karavı, ulınıñ élék niçéktér igtibar itélmegen yakların Gölcehre
1990 hezér açıgrak küre başladı. Balaga anadan da yakın kэшé yuk diyeler. E ni öçén
1991 Gölcehrenéň ulı etiséne kübrek karıy? Etillev dip özgelengende ni öçén enisénéň
1992 muyınına kilép sarılmıy?

1993 Ulınıñ üpkelep poçmaktan karap utıruvları, tönle enisénéň cılı koçagına
1994 sıyınımıyça, salkın sténaga borılıp yatıp, pışık-pışık yılavları iséne töşté.

1995 Nik soñ bu turında ul élék bér de uylanmadı? Elle Etillev avırmagangamı?
1996 Yuk, bala élék te avırgaladı. Lekin ul çakta Gölcehre üzé yalgız tügél idé, alar
1997 yanında etileré bar idé. Ul güya koriç kalkan kébék alarnı dönyanıñ barlık hevéf-
1998 heterenen saklıy idé. Heyér, Gölcehre monı elé aňlap bétérmiy, anıñ küñélénde
1999 hezérge barı tik soravlar gına tuva.

- 2000 Írten vraç kildé, balanı bolnitsaga salırğa kiñeş itté.
- 2001 — Doktor, anıñ hēlé naçarmını? — dip, kotı oçıp soradı Gölcehre.
- 2002 — Bolnitsada aña eybetrek bulır, — didé vraç, turı cavap birmiyçe. Şunıñ
2003 bélen Gölcehrené tağın da tirenrek borçılırga mecbūr itté.
- 2004 Balanı bolnitsaga salıp kaytkaç, Gölcehre buş, salkın, karañğı bülmede aña
2005 kile almıyça, uyga çumıp, bik ozak utırdı. Yalgızlık toygısı, kışkı suvık kēbék,
2006 köçeygennen-köçeye bardı. Ul, küñélséz uyların az gına bulsa da onıtır öçén,
2007 çitlektegé kéneriy yanına kildé.
- 2008 Kéneriyden hatınnıñ uyları Cantahırğa küçté. Kiçe Cantahır, irtege tağın
2009 kilermén, ni eşlerge kiregén béргеlep uylaşırız, dip kitken idé. Gölcehre moña
2010 kuvangan da idé. E bğén indé ul anı kötmedé. Ul kilüvge az gına da şatlanmadı.
- 2011 — Siña ni buldı? — dip soradı Cantahır, bér tön éçénde tanımaslık bulıp
2012 üzgergen Gölcehreden.
- 2013 — Bélmiyim, — didé Gölcehre. — Bélmiyim. Sorama.
- 2014 Télēfon şaltıradı. Gölcehre agarınıp kitté. Annarı aşığıp kiyéne başladı.
- 2015 — Miné bolnitsaga çakıralar... Ettilevnēñ hēlé... — didé Gölcehre,
2016 Cantahırğa borılıp. — Min tiz kayta almam... (s. 169)
- ***
- 2017 Bala, küzlerén yomıp, tın da almıyça karavatta yata. Yözé zagfıran kēbék sarı,
2018 kan eseré kalmagan. Küm-kük tamırları bēlénép tora.
- 2019 Bér melge palata işégé tōbēnde tuktap, Gölcehre balasına yırıktan karap
2020 tordı. Anıñ iñénde ak halat. Bér kulın kükregéne, ikénçésén irénneréne kuygan. Çige
2021 çeçlerénde yañgır bōrtékleré céméldiy. Küzlerénde kurkuv. Méne-méne ilérép
2022 kışkırtıp ciberér tōslé.
- 2023 Gölcehre karavat yanındağı urındıkka utırdı, kulın balasına suzıp ekrén géne:
- 2024 — Ettilev, begirém... — didé.

2025 Bala küzén de açmadı. Gölcehre tagın-tagın deşté, ulınıñ mañgayınnan üpté.
 2026 Ettilev haman küzén açmadı. Gölcehre urındık artına kaplandı da üksép yılap
 2027 ciberdé.

2028 Séstralar anı koridorga alıp çıktılar, su birdéler, yuvattılar. Gölcehre bér
 2029 vraçka, bér séstralarga karadı, alarnıñ yardım itüvlerén üténdé.

2030 — Avıruv béznéñ kulga kilép kirgeç, séz üténmesegéz de, anın öçén béz
 2031 cavap birebéz, — didé vraç. — Lekin öyde çakta saklarga kirek idé. Balagız bik katı
 2032 salkın tidérüv östéne nérvnoyı potryeséniyé de kiçergen bulsa kirek... — Vraçnıñ
 2033 tavişında katı şélte yañıradı. Annarı ul süzén kırt özép, — eger télesegez, бүгэн
 2034 anıñ yanında kuñarga röħset item, — didé.

2035 Şul süzlerné eytkeç, vraç kitép te bardı. Gölcehre yanında ölken séstra gına
 2036 kaldı.

2037 — Balagız haman sayın ettilev, ettilev, diy. Etisén çakıra melle ul? — dip
 2038 soradı.

2039 — Eyé, etisén... — didé Gölcehre, irénneré yañadan kaltırap kitté.

2040 — İy-iy, merħemetséz irler! — didé séstra, üzénçe netice yasap. — Nindiy
 2041 yörek bélen balaların taşlap kiteler iken! Bala bit ul tal çıbık. Tal çıbıkını sındırırğa
 2042 küp köç kirekméni. Nige şunu bér de uylamıylar iken!

2043 — Apa canım, zinhar aña açuvlanmagız, — didé Gölcehre tagın yılıy başlap.

2044 Séstra aptırap béráz basıp tordı da Gölcehrenéñ iñnerénen koçıp: **(s. 170)**

2045 — Karagız elé, séñélém, etisé yırakmı soñ? — dip soradı. — Kilép kitse,
 2046 belki balagızga uñayrak bulır idé. Andıy çakta faydası tiye anıñ.

2047 Aptırap, ni eşlerge bélmıy torgan Gölcehre séstranıñ bu tekdiméne bik
 2048 kuvandı. Üzé turında az gına da uylamıyça, taksi alıp, Şakir eşliyi torgan cirge kitté.
 2049 Lekin Şakir kontorada yuk, obyıtka çıgıp kitken, didéler aña.

2050 — Zinhar ézlep tabıgız! — dip üténdé Gölcehre.

2051 Kontoradagılar alarnıñ sémya Һellerén béleler idé. Bérsé de Gölcehrege açık
2052 çıray kürsetmedé, üténéçene kolak saluvçı da bulmadı. Gölcehre alarga béráz rencép
2053 karap tordı da işék aldına yögérép çıktı.

2054 İşék töbénde gene iké kız zur yaşıkta timér körekler bélen izme ezérliyer
2055 idé. Gölcehrené kürgeç, ikésé de başların çitke bordılar. Bérsé, Gölcehrenéj üzene
2056 işétélérlek itép:

2057 — Kara, tagın Şakir abıy kirek bulgan moña, begırsézge, — didé.

2058 «Üzégéz begırsézler!» — dip kıçkırası kildé Gölcehrenéj. Lekin nindiydér
2059 köç anı tıyıp kaldı. Ul başın iydé, annarı kızlar yanına yögérép kilép:

2060 — Zınhar Şakırnı ézlep tapıgız, — dip üténdé. — Balabız bik katı avırıp
2061 kitté!

2062 Kızlar üksép yılan bu çiber Һatınga béráz karap tordılar da ikésé iké yakka
2063 yögérép kittéler. Bérázdan bötén tözéléş buyınça:

2064 — Brigadir, kontoraga!

2065 — Miñnullin, kontoraga! Tiz bul! — digen tavışlar yañgırıy başladı.

2066 Bérniçe minut ütövge, sklad éçennen Şakir üzé kilép çıktı. Yabıkkın, yözén
2067 sakal-mıyık baskan, külmek yakası kérlenép bétken. Sırması, képkası akburga
2068 buyalğan.

2069 Gölcehrené kürgeç, kinet tuktadı, annarı kiré borılıp kite başladı.

2070 — Şakir, — dip kıçkırdı Gölcehre yalvarıp. — Etilev...

2071 — Nerse?.. Ni buldı Etilevge? — Şakir iké-öç atlap Gölcehre aldına kilép
2072 bastı. Anıñ küzlerénde şulhetlé nefret idé, Gölcehre kurkıp artka çigéndé.

2073 — Avırıp kitté... bolnıtada... Siné... (s. 171)

2074 Bézneñ zamanda bérev de mogcizaga ışanmıy. Emma lekin etisénéj tavışın
2075 işétkeç, üler Һelde yatkan balanıñ küzén açuvın mogciza dimiyçe ni diysén?

2076 — Ettorev, nik bik ozak? — didé bala ekrén géne.

2077 Hılatın yomarlap kükregéne kıskan Gölcehre ata bélen balaga kotı oçıp karap
2078 tordı. Ni bulğanın ul elé anlamıy, anlıy da almıy idé, lekin bu minutta anıy
2079 tormışında nindiydér üte zur üzgeréş buluvın, bügénnen balasına gına tügél, iréne de
2080 böténley başka küz bélen karıy başlayaçagın yöregé sizéne idé.

2081 İké atnadan soñ bala selametlenép ayakka bastı. Etisé kön sayın anıy yanına
2082 kilép yördé. Bolnitsaga kértmegen könderde alar tereze arkılı gına söyleştéler.
2083 Ettorev, olı kéşe kébék, etiséne tégésén eşle, monısın eşle dip gél yomış kuşıp tordı.

2084 Hezér indé bolnitsada da anı Ettorev dip yöriyler hem bik yaratalar idé.
2085 Gölcehre de bonitsa yulınnan tuktamadı. Bilgélé, enisén kürüvge de Ettorev bik nık
2086 şatlana, kélép kergeç koça, übe idé. Tik kayçakta gına ul kinet tınıp kala da eniséne
2087 ozak kına yatsınıp karap tora. Küzlerénde balalarda bulmıy torgan nindiydér moñ,
2088 sağış kabına. Bu moñ-sağışnıy sızlandıruvına Gölcehre tüze almıyça:

2089 — Nik bolay karıysıñ miña, Ettorev? — dip sorıy. E üzénéñ küñélé balanıñ
2090 nik bolay karavın size.

2091 Şakir, Gölcehre kilép kérévge, şunduk kaytıp kite torgan idé. Alar bér-
2092 bérsénnen hetta isenlék-savlık ta soraşmadılar. Tik balanı alıp kaytır kön kilép citkeç
2093 kéne Şakir Gölcehrege:

2094 — Min Ettorevne üzéme alıp kaytam. Sin anı barıber retlep karamassıñ, —
2095 didé.

2096 Gölcehre bérnıy eyte almıyça başın iyép basıp tordı. Bulıp ütken hıllerden
2097 soñ balanı yañadan kurkıñıç astına kuyarga anıy vocdanı kuşmıy idé. Lekin, ikénçé
2098 yaktan, hezér ul baladan başka yeşiy almavız da bik açık töşéne bit.

2099 Ul Şakirniñ balanı alasın monda kilgençé de béle idé, lekin irénéñ hıökém
2100 kararı Gölcehrege kötelgennen de katırak teésir itté, ul hetta ulı bélen savbullaşa da
2101 almadı. (s. 172)

2102 Şakir bélen Ettorev maşınaga utırıp kitép bardılar, e Gölcehre bolnitsa işégé
2103 töbénde bér yalgızı basıp kaldı. Anıy küz alları karañgı idé. Sténaga, annarı timér
2104 reşetkege totına-totına bakçaga çıktı. Kart tirekler sarı yafrakların koyalar, bötén

2105 yullar sarı kübék kébék sarı yafrak bélen kaplangan. Az gına cil isse de alar
2106 şıbirdaşıp kuyalar.

2107 Gölcehre urındıkka utırdı da iké kulı bélen yözén kapladı.

2108 Maşına kuzgalıp béraz bargaç ta, bala artına borıldı, enisén kürmegeç:

2109 — Ettilev, eni nik utırmadı? — dip soradı.

2110 Şakir ni dip cavap birérge de bélmedé. Ul arada balanıñ küzleré yeş bélen
2111 tulıp ölgérdé. Alarda şul kader eytélmegén üpke, gazap idé, Şakir bu küzlerge turı
2112 karıy almyça, çitke borıldı.

2113 — Ettilev eniné de alıp kaytyk! — dip, bala kinet yılap ta ciberdé.

2114 Şakir siskenép kitté. Annarı tiz géne temeké kabızdı.

2115 Ettilev tındı, etisénnen çitkerek yılıştı. Hézér anıñ yeşlé küzlerénde süz bélen
2116 eytép birép bulmıy torgan salkın yatsınuv yaltırıy idé. Şakir temekésén terezeden
2117 taşladı da şoférga maşınanı kiré borırğa kuştı.

2118 Gölcehre haman bakçada iké kulı bélen yözén kaplap bér yalgızı utıra idé elé.

2119 — Eniyém! — digen bala tavışına başın küterdé. Sarı yafraklar tüşelgen yul
2120 buylap aña taba, bar köçéne yögérep, Ettilev kile idé.

2121 Gölcehre urınınnan sikérep tordı da balasına karşı yögérdé, anı kükregéne
2122 kısıp, şaşıp-şaşıp übe başladı.

2123 — Birmiym! Ettilevne birmiym! — dip kıçkırdı ul bala artınnan kilgen
2124 Şakirga, üzé ulın tagın da nıgrak koçıp aldı. Anıñ küzleré zur bulıp açılğan, karaşında
2125 çikséz kıyuvlık idé.

2126 Şakir cidé-sigéz adım citmiyçe tuktadı. Tagın temeké kabızdı. Havada moñ
2127 gına oçkan yafraklarga, indé yartılaş şere kalgan kart tireklernéñ botakları arasınnan
2128 küréngen aksıl-zeñger kükke karadı. (s. 173)

2129 Bıyl sargayıp koyılğan yafraklar urınına kilesé yazda yañaları, yeşélleré
2130 çıgar. E kéşe küñjélé ikénçé tapkır yafrak yaramı iken?

2131 — Utır! — didé Şakir hatınına, başı bélen maşınaga taba kürsetté.

2132 Gölcehre, balasın koçıp, maşınanıñ artkı urındığına utırdı. Şakir ikélenép
2133 maşına yanında basıp tordı, annarı işékné açuv bélen tartıp açtı da üzé de şofér
2134 yanına kérép utırdı.

2135 — Kitték! — didé ul, öy adrésın eytép.

2136 Olılar yul buyı söyleşmedéler. E Ettilev çikséz şat idé. Yanında etisé bélen
2137 enisé bulgaç, aña bütün bénerse de kirekmiy. Olılarınñ helénde anıñ az gına da éşé
2138 yuk. Bügén söyleşmeseler, irtege söyleşerler. Tik bérge géne bulsınnar!

1961 (s. 174)

HETÉR

2139 Bu cirlerde min cidéncé yıl toram indé. Her cey sayın narat urmanına barıp
2140 yöriym. Monda kéşé az bula, éçkerek kérép kitsen, böténley bérkém yuk. Ara-tire
2141 taşlandık yullar oçrıy. Kayçandır avtomaşınalar, traktorlar yörgen, kazılıp bétken
2142 yullarda indé yeş ağaçlar üsken, küp kéne urınnarda ézler de bélénmiy. Lekin iské
2143 yullar — ukılıp bétmegen iské kitap ul. Uylar yırak-yıraklarga kite. Min indé
2144 hıyallarım bélen Karéliya taygalarında yözem. Anda da şulay, karurman éçlerénde
2145 yörgende, taşlanık yıllarga tap bula idék. Monda min taşlandık yulnıñ télese kay
2146 töşénen arkılı çıgam da kitem, e anda... Yuk, monda da, kayçakta elle nerseler iske
2147 töşe de, atlarga dip kütergen ayagıñnı basmıyça, şıp tuktap kalasıñ, ayak astında şiklé
2148 öyém bar kébék. Bér sékundka tenéñ issélenép kite — kaher sukkan, mina tügélme?!

2149 Sugıştan soñ utız yıl gomér ütép kitse de, küz açıp yomgançı barlıkka kile
2150 torgan réaktsiye onıtılmagan. Kayçanga kader şulay bulır iken, disen, mañgayıña
2151 çıkkın salkın tirné sörtép alasıñ.

2152 Yalgız gına yörgende, urman hetérné bigrek te yañarta. Elé géne başıñnı
2153 tüben iyép bara iden, kinet kémdér yantavıña törtkendey bula. Tuktıysıñ, yak-yagiña
2154 karanasıñ, yörek indé kaga başlagan. Karşıda urman tavı. Körsénesen. Şundiñ
2155 isémséz tavlarda küpmé sugışçan ipteslerébézné kümép kaldırdık! Avıllar, şehirler
2156 yanındagı tugannar kabérlégén onıtmıylar, ölkennér de, pionérlar da kilép tora,
2157 çeçekler kitereleler. E kara urman éçlerénde yekiy kéşé yörmiy torgan şere ürlerde
2158 kümélép kalgın yalgız sugışçı kabérene kém kilsen, kém çeçek salsın? Alarnıñ kabér

2159 öyémneré de küpten indé cir bélen tigézlengendér. Soldat bit zur beréléşlerde gene
 2160 ülmiy, kabéréne caylı urın (s. 244) saylamıy, anıñ bar uyu, bar kaygısı gaziz Vatanın
 2161 saklav. Kaybérlerénéñ meñgege yatıp kalgan öç arşın tufragı da yuk. Soldat yeşegen,
 2162 tuvğan ilén yaklap sugışkan, e üzénéñ kabéré de kalmagan. Bik küp törli şul soldat
 2163 yazmışları...

2164 Sugıştan isen-sav kaytırğa nasıyp bulgannar, yuk-yuk digende de, sugışçan
 2165 ipteşlerén sagınıp, küñélennen alar yanına — ütkennerge barıp kayta.

2166 Şulay bérkönné, urmanda bér yalgızım uylanıp yörgende, soldat dustım
 2167 Gabdélğani küz aldıma kildé, hem barısı da kiçe géne bulğan kébék hetérge töşté.
 2168 Gabdélğaninén hervakıt eyte torgan bér şayan süzé bar idé: «Nu, malay!..» — diy
 2169 torgan idé ul. Kinet yarsıp kitken çağında da yekiy, kötélmegén helge oçrap,
 2170 aptıraganda da şul süzné kabatlıy idé.

2171 — Nu, malay!..

2172 Min Gabdélğani bélen bér vzvodta baytak hézmet itsem de, anıñ tıştan bik
 2173 gadi, hetta bérkatlı bulıp küréngen holkınıñ tirenlégen bélmıy idém elé. Bér nersege
 2174 isé kitmegen kébék. Üzén elle kémge sanagan keshélerge ul hetta ezrek yülerrek
 2175 kébék toyıla idé. Soñ şulay bulmıyça! Aña citdiy süz söyliyer, e ul yılmayıp tik tora.
 2176 Anı, yeşéréne töşép yör, başınıñ bik küterme, dip kiseteler, e ul: «Nu, malay, soldat
 2177 iké tapkır ülmiy», — dip kuya. Buyı ozın, cilkéleleré kiñ, e akılı... Kıskası, béznéñ
 2178 pomkomvzvod Vorobéy eytméşliy, yözge bér tulmagan. Méne бүгэн de yanıbızdan
 2179 Vorobéy törttérép ütép kitté:

2180 — Hebibrahmanov, nerse yüler satasıñ, elle tilé frits başınıñ yarganı
 2181 köteséñmé? Tizrek kıymılda. Başkalar ene küpmé kazıgan, e sin atlagan sayın körek
 2182 sabına tayanasıñ.

2183 Béz, yaña urınga küçép, tranşéya kazıy başlagan idék. Karéliyenéñ tufragı —
 2184 taşka ülçiyim, cey bulsa, bér körek batırsañ, su çıga, kış bulsa, kazıy almıy
 2185 gazaplanasıñ, yüyés kom, vak taş, tuñıp katkaç, nek béton bula, lom bélen bergeç te
 2186 çumar kader géne kitélép çıga.

2187 Vorobéy kitép bardı. Gabdélğani kul arkası bélen mañgay tirén sörtté de:

2188 — Nu, malay!.. — dip kuydı. — Şul tavışı bélen tav yargan bula. Atlagan
 2189 sayın, iméş. Sin tirenlégen ülçep kara. Pulya sızgıra başlasa, maŋgayıñ bélen cirné (s.
 2190 **245**) tişmesséñ. — Gabdélğaninén urman çiklevégédey sargılt-kara küzleré böténley
 2191 karalğan, borın yafrakları çabıştan kaytқан argamaknıkı kébék kiyérélép-kiyerélép
 2192 kite idé. E tavışı, bolarnıñ nek kirésé bularak, yomşak gına görlep çıga: — Nu,
 2193 malay!..

2194 — Ténkeñe tiye indé... — didém min de tüzmiçe.

2195 — Ul yakka béz ét kayışı, andıy erlevlerge de tüzmesen... Ténkege tise tisén
 2196 anısı, tik canga gına timesén, soldatka şunısın küterüvé avır. Béz bit kurgaş soldat
 2197 tügél... Miném malay gına kurgaş soldat turındağı kitapnı ille yaratıp tıñlıy idé.

2198 Gabdélğani malayın bik yarat, küresén; çırayı böténley yaktırıp, nurlanıp
 2199 kitté, ulın tézéné bastırıp biyétérge kéréştéméni diyersén. Helbuki, anıñ yaralı ayadı
 2200 sızlıy idé bugay. Vakıt-vakıt, iñtıyarınnan tış yözé çıtırılıp kite, kulı bélen tiz başın
 2201 sıpırırğa totına. Min aña astan gına karap alam. Ul, miném küz karaşım bélen
 2202 oçraşırğa télemiyçe, bötén köçé bélen séltenép, avır lomı bélen tuñ tufrakka bere
 2203 başlıy. Lom elé çıñlap ala, elé zırıldap kuya.

2204 Béraздan Gabdélğani tunnı da salıp taşladı. Şunda yanımızda tağın Vorobéy
 2205 kilép cittä.

2206 — Yıfréytor Hebibrahmanov, hezér ük kiyégéz! Elle avırırğa téliysézmé?
 2207 Annarı kızlar yanına kaytıp, béz alay, béz bolay, dip, borçak siberge isepliysézmé?..
 2208 Géroy!

2209 — Nu, malay!.. — didé Gabdélğani, pomkomvzvod kitép bargaç. Bu süzlerné
 2210 ul gadettegeçe eytse de, tavışındağı üzleréşné sizép sagaya kaldım. Ul arada temeké
 2211 tartırğa komanda buldı. Béz tranşéya töbéndegé taş östéne utırıp, maħra törérge
 2212 totındık. Gabdélğani eléden-elé téz başın sıpıra idé.

2213 — Avırtamı? — dip soradım, başım bélen tézéné kürsetép.

2214 — Nu, malay!.. Elle sin de kızlarga ımlıysıñmı? Öylenmegen yégétlernéñ şul
 2215 bulır indé, üz küñéléndegéné kéşege tagarga toralar. Min Bibisaramnı un kızga da
 2216 alıştırmıym, bélesén kilse. Séznéñ kébékler géne ul kızlar dip hıyalların ayagüre töş
 2217 kürép yöriy.

- 2218 Min, kölém sérep, kaş sikértép kuydım.
- 2219 — Komandirga süz eytmiym, aña kızkırısa da yarıy, çönki prabası bar, e sin ni
2220 pıçagıma... Nu, malay!..
- 2221 Bu yulı indé kölép ük ciberdém. (s. 246)
- 2222 — Malayın malay, tik kéçkéne géne bér tözetme bélen: pogon takkan.
- 2223 Gabdélgani isé kitép miña karap tordı.
- 2224 — Nu, malay, eyteséñ de! Hézér pogon takmagan kéşé barmı?
- 2225 Tagın eşke totındık. Gabdélganinéñ lomı gél zırıldap toruvınnan min anın
2226 canı ernüvén añladım. Küpmé yörép arabızda béрниy bulganı yuk idé, söyekséz tél
2227 arkasında, méne sıña kirek bulsa!
- 2228 Şunda pomkomvzvod miné deşép aldı hem... dzot tübeséne tüşev bürene
2229 taşırğa ciberdé. Mondıy eşke gadette Gabdélganiné kuşa idé, ul köçlerek, üzegé nık,
2230 e min... talçıbık.
- 2231 — Elle min tabıymmı? — didé Gabdélgani kıyuvsız gına.
- 2232 — Üz eşéñné eşle, — didém min töksélenép. Miña kalsa, Gabdélgani miném
2233 heçtérüşlégémnen köle idé. Rencédém. Miném zur kimçélégém bar, bik tiz hetérém
2234 kala. Şuña küre miné kaybérevler yaratıp ta bétérmiy, şayartkanıñ añlamıysıñ, diyler.
2235 Bardır, lekin holıkım бүгэн géne barlıkka kilmegen, anı tiz géne üzgertép bulmıy.
- 2236 Éşten kaytkanda min bik nık arıgan idém hem şunıñ östéne tursaygan da
2237 idém. Gabdélgani miném köçsézlégéme törttérér, tagın süzné şul bürenelerden
2238 başlar, min indé anıñ «Nu, malayın» işétérmén kébék idé. min çak kına megneséz
2239 süz eytép taşlamadım. Mondıy çakta artın-aldın uylap tormıysıñ bit.
- 2240 — Nu, malay, yal itebéz, munça kérebéz, — didé ul.
- 2241 Bu kötélmegen yañalık idé.
- 2242 — Kém eytté? — dip soradım üzém de sizmesten. Arıganlıgım kul bélen alıp
2243 taşlaganday buldı: tursayuvım bétté. Miném yene bér yomşaklıgım bar: yaratam şul
2244 yeşél sébérkéle munçanı! Front şartların iske alsañ, béznéñ munça méne digen.

2245 Rotabızda bér kavkazlı bar, şul eyte: ataklı Tbilisi munçasınıñ bértugan tutası, kaynar
 2246 suvı gına cir astınnan çıkmıy, annarı massaj yasavçısı yuk, yugıyse cennet. Mın üzém
 2247 Tbilisida bulgan kэшé tügél, andağı hikmetlernéñ çın dörösén belmiym, emma
 2248 munçabızınıñ éssésé citerlék bula, taşlarını şundıy kızdırabız, çabınganda, biyeley
 2249 kimeseñ, kul çıdamıy. Cey köñnerénde (s. 247) levkeden tup-turı külge baştüben
 2250 sikérebéz, kış karda avnıybız. Rehet, vallahi!

2251 — Belekey kapitan sayradı, malay.

2252 Soldatlar kombatınıñ élémteçésén şulay diyeler idé. Tatar yégété bulganga,
 2253 Gabdélganinéñ dustı da idé ul.

2254 İkénçé köñné yal da itték, bötén şartın kitérép munça da kerdék, e irtén
 2255 «zadaniyége» kitték. Bézde hervakit şulay indé: munça kérebézmé, dimek, yulda
 2256 çıgası. Bu yulı bötén batalyon bara, dimek, sugış bélen razvédka.

2257 Kış köne «ciñél kavalériye» — yagni çağrı bélen Karéliye urmannarınıñ
 2258 télese kay töşennen üterge bula, tik östé kar bélen kaplangan, asta suvı böténley
 2259 tuñmıy torgan batkaklıkka gına yulıkma, anda kapsañ, bela indé.

2260 Yul altmış-siksen kilométr bulır, diyeler. Bu indé rusınıñ «s gakom» digené
 2261 şikéllerek. Kara urmanda bigrek te. Monda turı yulnı siña bérev de sızmagán.

2262 Béznéñ öçénçé vzvodnı arırgardka bilgéledéler. Ozın yulda arttan baruvı iñ
 2263 kıyını. Bötén batalyonınıñ «kecelerén» cıy. Citmese, bolay da bézge minométçılarnın
 2264 östeme lotokların birdéler, yenesé, ipteşlerge bulışırğa tiyészbez.

2265 Çağrıda yahşı yöriy idék, trénirovka hervakit bulıp tora, töngé poñodlarga da
 2266 eléden-elé alıp çıgalar. Emma batalyonda törlé kэшé bar bit. Yulnıñ ikénçé yartısında
 2267 artka kaluvçılar kübeye başladı. Arırgardtán artta bérevné de kaldırırğa yaramıy,
 2268 artta kalgan béte: ya tuñıp üle, ya doşman kulına töşe.

2269 Pomkomvzvod Vorobéy torgan sayın zeherrek kışkıra:

2270 — Kece, küterégéz!

2271 Küter dip géne eytüvé ansat, elséregen sugışçınıñ iñ élék kapçıgın,
 2272 vintovkasın alıp üz arkaña as, annarı üzén citekle. Nık cir bulsa bér hel... Üzébéznéñ

2273 vzvod soldatları da timérenden tügél bit. Bigrek te ürlerge méngende cefalanasıñ. Şuña
2274 küre arabızda iñ köçlé Gabdélganige bürenenén yuvan başı tiye.

2275 — Élektér şul kecené sıyragınnan, Hebibrahmanov! — dip kıçkırta Vorobéy.

2276 «Nu, malay, téñkeséne tiye de soñ biçaranıñ!» dip uylyım iñtıyarsızdan. Elé
2277 de yarıy, Gabdélganinén ħolkı şep, üzém de arıdım, ipteş komandir, dip zar yılamıy.
2278 Tik karga utırgan soldatnı kütergende gene (S. 248) kayçak eytép kuya: «Nu, malay,
2279 çistiy bolamık bulgansıñ bit. Mamık tüşek bar barın da, cankay canaş ceykené tügél.
2280 Eyde, tor, kuzgalyk ekrén géne...» Bu — anıñ üzénçe sukranuvı, elle erlevé indé.

2281 Méñ belaler bélen géne barıp citték bilgélengen uringa. Karşıbızda avıl da
2282 yeliy zémlyankalar da tügél, şundıy uk kara urman, arkabızın ağačka térep utırdık,
2283 kaysılarıbız kar östéne avdı. Yokı yastık soramıy, diyeler de, yoklagan kése bik tiz
2284 tuña. Tönle salkın köçeygennen-köçeye, ay yaktısında kar östénde zeñger çatkılar
2285 céméldiy. Kile-kile yüyéşlengen ħalat çabuvları, ħetta kiyéz iték bik tiz kata, yka
2286 takta kébék çért itép sına. E ağaç başları üzéne küre talgın bér moñ bélen göjliy, küz
2287 kabakları iñtıyarsız yomıla...

2288 Batalyonnı nindiy gazaplar bélen ayakka bastıruvıbnı, doşman garnizonına
2289 niçék ataka yasavıbnı, kontrol esirler aluvıbnı yazmıym. İké yöz illéden artık
2290 doşmannı döméktérdék, anıñ karavı, üzébézge de şaktiy élekté. Sugış devam itken
2291 arada doşman aeroçanalar bélen östeme köç kitérep ölgérdé. Bézné ézerlékliy
2292 başladılar. Hezér béznén lotoklar hem eybér kapçıkları buş, anıñ karavı, yaralılar
2293 kübeydé.

2294 Avır yaralıların maşsus «tigenelerge» salıp yekiy çañğılarına yatkırıp
2295 söyriybéz.

2296 Béznén pomkomvzvod Vorobéy da yaralangan idé. Anı alıp kaytuvnı vzvod
2297 komandırı Gabdélganige yökledé, bulşırga tagın bér soldat bilgélendé.

2298 — Nu, malay, tuña gına kürmesén, çipçık bit, — didé Gabdélgani borçılıp.
2299 Vorobéy iñgıraşmıy başlağaç, tuktap:

2300 — İpteş komandir... Nu, malay... Sügén bulmasa, ciñélrek bula ul, — dip
2301 östéne iyéldé, yaralınıñ başınnan karnı alıp taşıladı.

2302 Béz étler cigép karşı kilérge tiyéşlé sanitarlarını dürt küz bélen kötü idék,
 2303 yulda çıkkannarın radiodan heber itkenner. Lekin ul arada béznén baş östénde
 2304 doşman samolétı oça başladı. Küpten kön yaktırğan idé indé. Pulémétlardan
 2305 östébézge siptére géne. Béz kéçkéne géne alanı ütép, yeşerénérge uyladık, alan
 2306 diğenébéz saz bulıp çıkmasını? Ötsen géne kar kaplagan. Çanğılar bozlanıp, söyriy
 2307 almas buldılar. Gabdélğani Vorobéy bélen alan urtasında kaldı. Gevdesé (**S. 249**)
 2308 bélen komandirını kaplap tordı, samolét yıragrag kitkeç, yodırğı bélen faşist
 2309 oçuvçısına yanadı, min hetta anın açuvlı tavışın da işétken kébék buldım:

2310 — Nu, malay, élektérsem, muyınıñnı boram, legnet!

2311 Küpmé devam itkendér bu tamaşa, bélmıym. Şunısın gına hetérliym.
 2312 Gabdélğani Vorobéynı taşlamadı, sanitarlarga üzé iltép tapşırđı.

2313 Soñınnan zémlyankada yal itkende, bér cayın kitérép, Gabdélğaniden
 2314 soradım:

2315 — Alanı kiçkende hetér idé bit helébéz. Niçék taşlamadıñ pomkomvzvodnı?
 2316 Anıñ arkasında üzéñ de...

2317 Gabdélğani, térsegéne tayanıp, miña isé kitép karap tordı.

2318 — Nu, malay... Komandirını niçék taşlıysıñ?! Sin bulsañ, sin de taşlamas
 2319 idéñ. Üzémné min uylamadım da.

2320 Méne şundiý kéşe idé miném soldat dustım Gabdélğani. Béz anıñ bélen 1944
 2321 yılınıñ közène kader béрге buldık. İndé suğış béterge de küp kalmagan idé.
 2322 Zapolyaryıda soñğı doşmanı dömbeslep barganda, Litsa yılğasın kiçkende
 2323 Gabdélğani helak buldı. Yarsuv Litsa suvı anıñ snaryad özgelegen gevdesén ağızıp
 2324 alıp kitté. Azat itélgen tungan cirde batırınıñ gaziz kabéré de kalmadı.

2325 Min anı elé bügén de onıta almıym, sagınam. Batırlar onıtılmıy.

1974 (s. 250)

AK DİDGÉZDE ALTIN BALIK

2326 *Fronttaşım Kayum İmankulov istelézéme*

2327 Hey, zamanalar! Yıllar şundiý tiz uza, par atlarga utırıp çansañ da, artınnan
 2328 kuvıp cite almassıñ. Heyér, bu eytém béz üzébéz tayakka atlanıp at-at uynagan iser
 2329 malay çaklarga gına yaragan. Hezér tizlékné par at bélen géne çağıştırıp bulamı soñ.
 2330 E ul vakıtta gomér buyı avıldan çıkmagan, kırık-illé çakrımdağı su tégermenéne de
 2331 bér géne tapkır da barmagan ebi-babaylar küpmé idé elé! Alar küp yörmegen, emma
 2332 küp yeşegen. Béz, malay-malay, alarnıñ çışmedey görlep akkan engemelerén,
 2333 avızlarıbızdanı açıp, dönyabızın onıtıp tıñlıy idék. Yaña tугan ay şikéllé tüm-tügerék
 2334 kömés sakallı babay, érge östéne utırıp, yellek kepeç kaplağaç başın sélke-sélke:

2335 — Hay, olanşak, olanşak, dönya kiñ ul, zur ul, anıñ kırıyına Mikulay soldatı
 2336 da barıp cite almagan. Zamanalar üter, derzamannar kilép citer, e kéşé digenén
 2337 haman yörér, çönki tekdiréne şulay yazılğan, — dip kuya. — Ceyev géne yörmes,
 2338 timér aygırlarga utırıp yörér, timér koşlarnıñ kanatlarına atlanıp oçar. Monısı indé
 2339 derzamannarda bulır. Séz üzégéz de il gizerséz elé. Ak diñgézde yarına barıp
 2340 çıgarsız, altın balık totarsız.

2341 Altın balığına isébéz kitmiy, diñgézde ni bulmas, diñgéz bit ul, şulay da
 2342 diñgézniñ ak buluvına ıñanıp bétmiybéz. Mikulay soldatları da:

2343 Kügélcémen diñgéz, appak parohod,

2344 Bézné ozatalar na Dalnıy Vostok,—

2345 dip cırlagannar. Alar indé kürép, bélép cırlagannar, diñgézni kügélcémen digenner,
 2346 ak dimegenner. Diñgéz géne tügél, ak tönner de bula elé diseler, béz (s. 251) ul çakta
 2347 tegerep kölér idék, çönki bézde aynıñ undürténçé kiçesénde de tön ak bulmıy,
 2348 zeñgersu bula...

2349 Babay dörös eytken ahrısı, béz çınnan da «derzamanga» kilép citték bugay.
 2350 Timér koşlarga — samolétlarga utırıp oçtık, Ak diñgéz yarında buldık, ak tönnerén
 2351 de kürdék. Böyük Vatan sugışı soldatların yazmış kaya iltép taşlamadı!

2352 ...Méne tóngé segat ikéler. Karéliyede tönner başlandı. Dörösregé, tön
 2353 böténley bulmıy, koyaş batmıy, şuña küre yap-yaktı, tik tevlék isebé buyınça gına
 2354 hezér kön tügél, tön ikenén béleséñ. İké yıllap algı sızıkta yörép, ak tönnerné citerlék
 2355 kürdék. Hezér indé, bérénçé vakıtlardağıça, artık şakkatmıybız, iyeleşték.
 2356 Karéliyenén karurmannarı da hezér kotnı almıy, béz alarnı arkılığa-buyğa aykadık.

2357 Tik bér nerse gaceplendérüvden tuktamıy. Bézde borın-borınnan «tayga» süzé
 2358 bulmagan. Babaylar anıñ öçén yaña süz uylap tormagan, iske iké süznén bér avazın
 2359 kıskartıp, bér süzge kaldırgan da — karurman digen. Neticede gaceyép matur
 2360 yañgıraşlı, tiren megnelé süz barlıkka kilgen. Monıñ öçén, belki, küp yıllar kirek
 2361 bulgandır. Süzlernén tösmérleré halık küñélende ozak çarlana. Karurman digende
 2362 anıñ yıraklıgı da, karañgılıgın da, karalığı da, kérseñ, eylenép kiré çıgalmaslık
 2363 çıtırmanlıgı da — barısı da bar.

2364 Béz gazétanıñ naborın tözetép bétérép, basar öçén péçatniklarga tapşırdık ta
 2365 Ak dingéz yarına çıgıp utırdık. Dingéz béznén tipografiyeden nibarı kırık-illé adımda
 2366 gına. Forsattan faydalanıp, ezrek saf ava sulıysıñ, dingéz maturlığı béle hozurlanasıñ
 2367 — min rédaktsiyege küpten tügél géne kildém, dingéznén mehabet güzellégene
 2368 soklanıp tuyganım yuk elé, — iñ möhimé, kirek bula kalsa, küz açıp yomgançı
 2369 digendey, tipografiyegé kérép çıga alasıñ. Hikmet şunda, béznén barlık naborşçık,
 2370 péçatniklar ruslar, tatarça bélmıyler. E kuldán cıyılğan polosalarını baksan çağında
 2371 kırıydağı heréfler oyadan çıguçan ya sınıvçan bulalar. Tatarça ukıy bélmegen késége
 2372 monı totıp hem tözetüvé kıyın. Şuñı küre korréktor, gazétanı basıp bétérgençé,
 2373 tipografiyede bulırğa mecbür. Miña, rédaktsiye sékréteréna, kaytıp yoklarga
 2374 mömkin, lekin Kayumnı yalgız kaldırası kilmıy. (s. 252)

2375 Dingézge karap, ekrén géne söyleşép utırabız. Bu segatlerde suvniñ kiymégen
 2376 çağı. Su artkanda kürénmiy torgan érelé-vaklı taşlar hezér, yüyéş yannarın koyaşta
 2377 yaltıratıp, céméldeşép yatalar. Béráz çitterek avıl öyé hetlé zur-zur taşlar da küréne.
 2378 Sugışka kader monda nindiydér port korılmaları bulgan diyler. Sugış başında doşman
 2379 alarnı bombaga totıp, pıran-zaran kitérgen, yakındağı Bélomor-Baltik kanalınıñ
 2380 şlyuzların da vatkan.

2381 Kérosin, maşına mayı, buyav isleré bélen tulı şav-şuvlı tipografiyeden soñ
 2382 tıp-tın hem salkınça dingézde yarında utıruv üzé ni tora! Sulış kiñeye, arganlıklar
 2383 onıtıla, e tınlık şundıy sihérlıy, sin hetta üzéñnén kayda ikenéñné isten çıgarasıñ.
 2384 Güya sugış bétken, cirge küpten kötélgen tınıçlık iñgen. Kaydandır ekrén géne
 2385 görélté işétele, eytérseñ poyızd ozıp bara. Lekin béniçe minut úte, görélté
 2386 yakınaymıy da, yıragaymıy da. Nihayet, sin añlap alasıñ: Bélomorsk şeheré
 2387 urtasınnan Ak dingézge taba yılga şavlap aga. Anıñ töbé taş, üzé baskıç-baskıç
 2388 busagalı, şuñı küre yılga özlékséz görlep tora.

2389 Bélomorsk şeherénę yortları kübésé ağaç, hetta trotuarları da ağaç. Tik
 2390 vokzal tiresénde géne taş yortlar tézélép kitken, uramnarı matur, yortlarınę
 2391 terezeleré ak yaňaklı, balkonnarı bar. Şehernę iské öleşé niçék turı kilse, şulay
 2392 tözéle birgen, uramnarında irélé-vaklı taşlar yata — eytérsę, nindiydér şayan malay
 2393 çilek bélen bereňgę alıp kaytkan da yartısın yulda çeçép kaldırgan.

2394 Diňgızge karap, uyga çumıp utırgan Kayum kinet ekrén géne cırlap ciberdé.
 2395 Moňarçı min işetmegen moňlı hem matur köy idé bu:

2396 Bardım suvga, saldım karmak,

2397 Bézge balık élekmiy.

2398 Yögérép kiterdey bulam la,

2399 Kaytıp citerdey bulam —

2400 Tugan-üsken illerge le,

2401 Közge açı cillerde...

2402 — Nindiy cır bu? — dip soradım.

2403 — «Közge açı cillerde» dip atalar bugay. Béznę Beręgde bér kart soldat
 2404 cırlıy torgan idé, kıp-kızıl koyaş bayışına koyaş utıra da cırlıy başlıy. (s. 253)
 2405 Béréncé dönya sugışında tatar sugışçıları cırlıy torgan bulgan. Hızergésé zaman
 2406 bulsa, yazıp alıp gazétaga basar idék. Yugıyse, yulların da, süzlerén de butıy
 2407 torganmındır. Hétérde kalgan ayırım cırlarén géne şıňşıgan bulam. Küresę, üzém
 2408 soldat bulmagaç, bar sağışın anlap bétérmegenmén, megneséne de alar, küzden yeş
 2409 çıgara, megneleré bik tiren, üzę soldat bulgaç, töşenesę iken. Min osta cırlıy
 2410 bélmıym, emma kayçak, bik sağışlansam, şularını eyttérgelegem bulam. Elé
 2411 Beręgde, péduçilişçéda ukıgan çakta, bér kitap kulıma élekken idé. Kaysıdır
 2412 cırçımı, filosofmı, diňgız yarına çıgıp, dulkınnar bélen yarışa-yarışa cırlargamı, osta
 2413 oratorlar kébék söylergemé öyrengen bulgan. Min de kırışıp karadım, lekin minnen
 2414 çıkmıy. Ahrısı, buyım kerlegedér, — dip, oyalçan gına kölémseredé Kayum.

2415 Min de yılmaydım hem fronttaşına karap aldım. Belekey buylı, kara tut
 2416 yözlé, kılıç borınlı, urman çiklevégé töslé karasu-sargılı küzlé bu yégétné frontta
 2417 çakta ermennar — ermen, gruzinnar — gruzin, yehüdler yehüd dip yöriy torgan

2418 bulgannar. Tik ħolkı gına ul ħalıklarnıkı ŧikéllé kaynar tügél, — ul sabır, tıynak,
 2419 ħeyle-mazar bélmıy, barı-yuğı bélen urtaklaşırğa hervakit ezér, çenéçkéle süz
 2420 eytseler — oyalıp kızara. Andıy çakta biténdege béрниçe börték ŧadrası bélene başlıy.
 2421 Rédaktsiyede anı, yaratıp-ŧayartıp, kübrek Yamankulov dip yöriylerdi ħelbuki anıñ
 2422 çın familiyesé alay tügél. Kulın yamanlarga da nigéz yuk, kirésénçe, anıñ kulı,
 2423 kızlarnıkı kébék, nefis, eytérsén, elé küpten tügél géne mltık ta totmagan, granata da
 2424 ırğıtmagan, can tirge batıp, okop ta kazımagan. Barı tik naborŧıklar gına anıñ kulın
 2425 yamanlavı mömkin, çönki grankalarını tamam buyap bétére. Rédaktsiyede yazuv
 2426 maŧınkası yuk, e rédaktsiye kéşelerénén kuldan yazuvları tatarçanı bélgen kéşelerge
 2427 de bér tabıŧmak bula, e naborŧıklar, ala eytkenémçe, ruslar. Kıskası, korréktornıñ
 2428 kulın yamanlarga télesen, nigézé bar.

2429 — Kayum, séznén Bereñgé avılı kay tirederek? Sugıŧtan soñ, isen kalsak, bér
 2430 barıp karıysı idé.

2431 — Elle Bereñgéde bulganıñ yukmı? — dip gaceplendé ul. (s. 254)

2432 — Tatarstannıñ ut kürşésé — Mari républikasında gına. Bik znaménitıy avıl
 2433 ul, — péduçılıŧésında dönyadagı in matur kızlar ukıy, bér kürüvde gaŧıyk bulasıñ!
 2434 — Kayum astan gına karıy, e üzénén küzlerénde ŧayan mutlık tügél, moñsuvlık
 2435 yarılıp yata. Bu küzlerge karagaç, anı üçéklerge yekiy mektebén sagınamı — anda,
 2436 belki, Kayumnıñ yöregén özgen bér çiber ukıtuvçı kalgandır? Elle bér-bér nerse
 2437 sizénemé? Kayçak kéşénén éçké sizénüvé iskitkéç köçlé bula, ŧakkatarlık. Emma
 2438 üzémnéñ iħtıyarsız tугan uylarım bélen ipteşémné ŧomlandırasım kilmedé.
 2439 Gomumen péduçılıŧé turındağı süzné özerge buldım. Kéşénén éçénde nındiy sérler
 2440 bulmas.

2441 Kayumnıñ ordén-médalé yuk elé. Lekin sul yak kükrek késesé östénde
 2442 yaralanuv bilgésé bar. Dimek, ul pérédovoyda bulgan. ŧul turıda soragaç:

2443 — Buldı indé, — didé ul gadeténçe tıynak kına. Lekin tavıŧında elle
 2444 kanegatsézlék, elle rencüv yañırığanda toyıldı. — Min bit, kaybévler uylagança,
 2445 tıldan tup-turı rédaktsiye ŧerefleréne oçıp kilmedém. Armiyege 1939 yılda uk
 2446 alındım. Añarçı ukıtuvçı idém.

2447 — Bereñgedemé?

2448 — Balsa... Avılınıñ méne digen urta mektebé bar. Min tatar télén hem
2449 edebiyatın ukıttım. Béznéñ üzébéznéñ seletlé şegıyrlerebéz de üsép kile idé.

2450 — Meselen?

2451 — Meselen, Mansur Gayaz.

2452 — «Sovét edebiyatında» şigirlerén kürgeném bar. Hızér kayda ul yégét?

2453 — İl östéne yav kilgende, ir-yégétnéñ urını — frontta.

2454 — Séznéñ çastnı turı Karéliyege ozattılarını?

2455 — Turı uk tügél de, nu annarı Karéliyege élekték. Monda bit krugom urman,
2456 sazlık. Zur avıllar, şehirler az, sugış ézé elle ni kürénmiy, barısın yeşél saz suvı
2457 yotkan. İmgetélgen güzel naratları kürgeç kéne, yörek özéle. Min Kuyto külé
2458 tiresénde sugıştım. Lénrot naratı turında işétkenéñ bardır, belki.

2459 — Kareléyede bul da Lénrot naratı turında işétme, imés! Meşhür şagıyr, anıñ
2460 töbéne utırıp, karél kartlarınnan Kalévala dastanıñ yazgan. Dimek, (s. 255)
2461 Masélskaya yüneléşénde. Aytalamba avılın hetérliyséñmé?

2462 — Elle sin de anda buldıñmı?

2463 — Soldat kayda bulmıy, — dip kölémséredém min.

2464 — Béz méne şul cirlerde béréñçe başlap sugışka kerdék. Çın urman sugışın
2465 şunda kürdém. Galemet ul urman sugışı — kük yana, cir yana, sazlık yana — baş
2466 tıgar urın yuk. Açı töténen küzler atılıp çıgarday bula. Tatıdık indé şürelé
2467 gazapların, éçték layéş suldasin. Tüş bélen şuvışa-şuvışa, aktık töymelerénde kırıp
2468 bétérdék. Şulay da küp çigénmedék. Masélskayanıñ vodokaçkasın hetérliyséñmé?
2469 Şehir tamam cimérelgen, e vodokaçka, yazmışka üç itken kébéki elé de kalkıp tora.
2470 Béz de şunıñ şikéllé... İ-i-i, süzge mavıgıp, gazétanı böténley onıtkanmın.

2471 Kayum urınınnan sikérép tordı hem tipografiyege taba yögérdé. Min utırgan
2472 urınımda — diñgéz yarında kaldım. E uylarım... kaylarda gına gizmedé. Dörös, min
2473 indé urman sugışların kürép bélem, lekin çigénüv gazabın bézge böténley tatırğa turı
2474 kilmedé. Aların şul Kayumnar töbéne kader éçken, doşmannıñ kilüvén tuktatkan.
2475 Alar yıl eylesesénde tuñmıy torgan Mumansk portın totaştırıvçı Kirov timér yulın

2476 saklagannar. Béznéj belekey Kayum ul çakta ukçı rotanıj soldatı hem partorgı
 2477 bulgan — bu turıda ul nigedér eytmedé, lekin min indé béledér idém. Karéliye
 2478 urmannarı zur, emma çigénér urın yuk, digen ul sugışçan ipteşleréne. Açlıgına da,
 2479 yaraları sızlavına da tüzgen.

2480 Gadi soldat üzénéj batırlığı turında ceyélép söylemiy, emma bér-iké süz
 2481 bélen bik tögel eytép bire, ya bérer kölké épizod kıstıra, ya sügénép ala. Anlaşaı —
 2482 anla, anlamasaı — üzéne üpkele. E miña, yazuvçı kisegéne, şularnıj barısın biş
 2483 barmagım kébék bélérge kirek bit. Annarı, Karéliye frontı iké miñ kilométrdan
 2484 artıkka suzıla, her ciré bik üzénçeléklé.

2485 Kayum ozakladı. Min Ak diñgézne küzetép tuydım. Bolay karasaı, ul gél
 2486 bértöslé siman, ezrek zeñgersu, ak tügél. Kış köné géne timgéllene, eytérséj, kömés
 2487 teñkelé balık, kırın yatıp, koyaş nurlarında kızına. Bélmim, Ak diñgézde nindiy
 2488 balıklar bardır, (s. 256) emma Karéliyenéj yégérmé altı mén külénde (soldatlar
 2489 arasında şundiý süz yöriy idé) kübrek navaga gına. Béz anı citerlék aşadık, tuyıp
 2490 béttek. Soldatlar anı ayaç balık dip atıy başladı. Karap torırğa tavık ite siman ak,
 2491 kapsaı — nek suvsıl moroşka cilegégey.

2492 Nihayet, Kayum küréndé.

2493 — Éşler niçék bara anda?

2494 — Bara şunda, — didé korréktor téler-télemes kéne. — E sin nik kérép
 2495 yatmadıı?

2496 — Yukıdan kiben kuygan kéşé yuk elé.

2497 — E nige kölémsériyséj?

2498 — Min tügél, sin nige kölémsériyséj? Tagın korréktor kızlar yanına kérép
 2499 kaynar çay éçép çıktıı mı ellé?

2500 — Eytérséj, bézge çey éçerge yaramıy. Yarıy elé, zvaniyén minékénen
 2501 kéçerek, yugıyse...

2502 — Min ölken sérjant dip maktanasıj indé.

2503 — Kak je! Ul isémné miña pérédovoyda birdéler. E anda tikmege géne
2504 birmiyler. Bér segat éçénde pomkomvzvod ta, komvzvod ta buldim. Raz —
2505 pomkomvzvodiñ yuk. Raz — komvzvodiñ yuk. Méne niçék. E sugışırğa kirek,
2506 citekçélék iterge kirek.

2507 — Rota partorgı öçén...

2508 — Partorg nerse, anı kul kütereler de saylap kuyalar.

2509 — Hay, nindiy ansat!

2510 — Ansat ta bulmasın diy...

2511 Kayum kémgedér tursaygan, kémgedér hetéré kalganday söyleşe idé. kémgge
2512 açuvlandı iken? Miñamı? Min aña avır süz eytmedém bugay. Elle sérjant başı bélen
2513 mayor urınında utıruvımnı yaratıp bétérmiymé iken? Rédaktsiye sékrétaré kiménde
2514 mayor bulırğa tiyész. E kinet küterélüvçéler, gadette, bir éré kılana başlıylar, şulay
2515 itép, kaybérleré üzlerénéñ bik buldıklı ikenén adım sayın kürsetérge tırışalar. Elle
2516 Kayum şul gönahlarnı minde de küremé?

2517 Min aptıradım.

2518 — Kara elé, Kayum, — didém min, kölémseriy töşép, — tipografiyede siné
2519 almaştırmadıları mı? Korréktorlar bélen lénotiniskalar bik mekérle ħalık bit. Bér
2520 minutta kэшénéñ...

2521 — Yuk, miném başım eylenmiy, min üzémnéñ beyemné (s. 257) bélem.
2522 Annarı alar miña karamıy da — buyım kerle, payıgım yuk. E méne pérspektivalı
2523 sérjantlarga saklana töşerge kirek.

2524 — Reĥmet, kiñeşéñné iste totarmın, lekin ni öçén açuvlanganıñnı açıgrak
2525 eytseñ idé. min şiklenüvçen kэшé. Sinéñ mondıy karaşıñnı élék te sizgeliy idém.

2526 — Alaysa, üzén nige miném pérédovoyda buluv-bulmavım bélen hervakit
2527 kızıksınasıñ? Elle sin géne algı sızıknı kürgenmé? Mayor bélen ölken léyténant
2528 tırnak astınnan kэр ézlemiyler bit.

2529 — Yégét, açık itép eyttéñ. Miném siné tiñ kürüvémné töşénép
2530 citkermegenséñ.

- 2531 Kayum miña ışanmadı bugay. Küz karaşın kayadır yırakka töbedé.
- 2532 — Ene küreséjme? — didé.
- 2533 — Béрниy küрmiym.
- 2534 — Diңgéz türénde!
- 2535 — Anda su yaltırıy.
- 2536 — Dulkınnar uynıy başlagan! İrtege şorm köt.
- 2537 — Diңgéz türénde mondıy gına dulkınnar bula...
- 2538 — Snaypérlikka gübçém yaramıysın iken, — didé Kayum, miné şakkatırıp.
- 2539 Béznéj küzler oçraştı. Kayumnıj karaşı, miña kalsa, béraz eylé-şeylé idé. Ul
- 2540 güya: «Méne tik tormas tél, nındiy yünséz süz eytép taşladı bit!» diye idé. Şul
- 2541 mizgélde min anın éçénde kaynakan sérlerén sizép aldım şikéllé. Lekin monın
- 2542 niğézénde nerse yata — töşénmedém. Kayumnı min éçkérsez-prostoy yégét dip uylyı
- 2543 başlagan idém, küreséj, alay uk tügél. Eger ul başkalar danına vakçıllarça kızıguvçı,
- 2544 aldım sayın alardan könleşüvçe bulsa, bu yahşıga iltmes. Ofitsérar bélen ul élé
- 2545 distantsiyené saklıy torgandır, e zvaniyése üzénékénnen tüben kéşéden nerse kurkıp
- 2546 torırğa?
- 2547 Kayum süzné artık devam iterge télemedé. Aska karap:
- 2548 — Yarar, tipografiyege tagın bér kérép tikşérem de tügereklerge vakıt, —
- 2549 didé,. — Sin de bar yat. Ak diңgézden barıbér altın balık çıkmaz. Suvı salkın.
- 2550 Korréktor üz aldına sızgıra-sızgıra kitép bardı. Min élé béрниçe minut diңgéz
- 2551 türéne karap utırdım. İrtengé aksıl reşede dulkınnar uynavı (s. 258) böténley diyerlék
- 2552 bélénmiy. Şulay uk miném küz naçar küre başlaganmını? Min biréde snaypérlikka
- 2553 imtiħan totarga kilmedém kilüvén... Yuk, Kayum alay bérkatlı tügél, küreséj, şaktıy
- 2554 ħeyleker, astırtındır? Élék niçektér igtıbar itélmegen, ħezér kılt itép isémé töşté: élé
- 2555 yaħa kilgen könnerémde miném bér mekalemde Kayum iké-öç ħeréf ħatasın zur
- 2556 ħeréfler tözetép, polosanı şul köyénçé rédaktor kulına birgen idé. ul çakta artık
- 2557 igtıbar itmedém, e ħezér soħga kalıp bulsa da uyladım: «Yaħa sékrétarnı şep çepegen
- 2558 bit, şuk korréktor!»

2559 Min tirlep çıktım. Üz-üzemnen oyaldım — kara, nindiy vak kəşé ikenmén...
2560 Kilse kilér iken şundıy şık!

2561 Elé küpten tügél géne béznəñ tatar rédaktsiyesénde bik zur üzgerəşler bulgan.
2562 Sebepleré hem sérleré miña bik ük açık tügél. Rédaktor urınbasarı mayor Aléksandr
2563 Gérasimovnu (rédiaktor bulıp rus gazétası citekçesé sanala idé) hem rédaktsiye
2564 hüzmetkeré kapitan Minhac Camaliyévnu eşlerénen alıp, rézervka cibergenner.
2565 Rédaktor urınbasarı itép rédaktsiye eşçesé mayor Gabdélbariyévnu bilgélegenner,
2566 korréspondént bulıp politupravléniyéden ölken léyténant Möhəmmetşahinur Sabayév
2567 kilgen, miné, kilüvge, sékrétar itép kuydılar.

2568 Mayor Gabdélbariyév çın gazétçı, ul «Kızıl Yeşler» de hem «Kızıl Tatarstan»
2569 eşlegen kəşé, soldat gazétasını yaşırtıv eşéne kilgen könénen ük kérésken. Añarçı
2570 gazétabız niçektér tösséz çıgıp kilgen, dublyaj bulgan. Rédaktor urınbasarı
2571 Gérasimov tatarçanı bolay bik eybet bélse de, élék mektep diréktori bulgan, jurnalist
2572 eşén bélép bétərmegen. Politrabotnik Camaliyév ise yazuv-sızuv bélen eş itmegen.
2573 Alarnı dublyaj kanegatlendérgen bulsa kirek. Mayor Gabdélganiyév kıyu revéşte
2574 dublyajdan baş tarta, rédaktsiyenəñ üz hēberçelerén buldırırğa kérésə, Kazan bélen
2575 beylenəşné yulga sala.

2576 Möhəmmetşahinurnıñ da gazéta eşénde elle ni tecribesé yuk yugin, avılda
2577 polétotdellar vakıtında rayon gazétasırédiaktori bulıp algan, lekin ozak eşlemegen,
2578 emma tabigaté bélen çın jurnalist — kirek matérialnı taş astınnan da taba béle, télese
2579 (s. 259) nindiy komandır yanına kére, hētta général bélen söyleşe, hiç tartınmıy. Min
2580 kıska gına vakıt eçénde moña ısanıp ölgérdém. Kalemé, dörös, bik şoma tügél, lekin
2581 tatuv rédaktsiyede bu kimçélékné bétérép bula.

2582 Min kérép yatkanda, mayor bélen ölken léyténant yoklıylar idé. alarnı
2583 uyatmaska tırışıp, sak kına çışéndém de başımnı ménderge kıyuvga, yoklap ta
2584 kitkenmén.

2585 Uyanganda töşkə aş vakıtı citken idé indé. Mayor Gabdélbariyév urınında yuk
2586 — ul aşarga kitken, gomumen ul bik tögel kəşé, yokıdan bér uk vakıtta tora, bér ük
2587 vakıtta eşke utıra. Tormışnı da, eytərsəñ, gazéta makétı şikéllé itép, tögel sıza,
2588 bérkayda, bérnindiy artık yul yuk. Möhəmmetşahinur tabigaté bélen nek anıñ kirésé.

2589 Méne elé de, küpten torgan bulsa da, miné kötép utıra. Üzé Kayum kitérép kuygan
2590 yaña gazétanı karaştırta.

2591 — Tizrek yuvınıp al, yugıyse aşhanege kiçégebéz, — didé Mõhemmetşahinur
2592 gazétadan başın kütermiyçe géne. — Kayumnı uyatmıyk, aña aş kaldırsınnar dip
2593 eytərbéz. Tırışa ul yégét. Gazéta nomérdan nomérga yaşıra bara. E miném mekale
2594 bügéngé bitné pryamo bizegen. — Hem ul üzéne géne ıhas revéşte kétkéldep kölép
2595 kuydı. Anıñ kölüvé bik samimiy, masayunıñ, min-minléknéñ eseré de yuk, kirésénçe,
2596 ul üzén kéçéreyte kébék. Monı bik osta itép üzénéñ şayan kölüvé bélen yeşére.

2597 Aşhanege barganda, elle üz uylarım bélen artık meşgul bulgangamı, elle
2598 yakındağı aerodromda samolétlar özlékséz gülegengemé, diñgéz şavlavın böténley
2599 işétmedém. Aşhaneden çıkkanda, diñgéz şulkader ajgıra idé, min ihtıyarsızdan
2600 tuktap:

2601 — Elle şorm başlangan indé, — didém. Çal yalların kabartkan tav-tav
2602 dulkınnar, bér-bérsén kuvişıp kilép, açuv bélen yarga beréleler. Su artkan, bayağı
2603 érelé-vaklı taşlar indé kürénmiy.

2604 — Kaya ul çın şorm. Bu elé yeş kilép koymağı gına, e méne kaynana
2605 koymağı kabarsa kabara indé ul! — didé Mõhemmetşahinur hem tagın bik
2606 üzénçeléklé itép kölép aldı. Bilgélé, bu şayan süzler miném igtıbarımnan çitte
2607 kalmadı, lekin min Kayumnıñ töngé süzlerém hetérledém hem Mõhemmetşahinurga
2608 (s. 260) kiçe Kayumnı üpkelete yazuvımnı eytérge mecbür buldım. Miné bik tiz
2609 töşéndé.

2610 — Elle Gérasimov turında süz buldımı? — dip soradı ul.

2611 — Min Kayumnı bik az bélem. Yakınrak tanışasım kilgen idé. Rédaktsiyege
2612 niçék élegüvén soragan idém. E ul...

2613 — Anlaşıla, — didé Mõhemmetşahinur, miném süzém bétkenén de kötmiyçe.
2614 — Kumnı rédaktsiyege mayor Gérasimov tarta. Ul anı kaydadır pérédovoyda taba.
2615 İkesé de ukıtuvçı — süzleré kile. Lekin uñaysız hëller kilép çıga, Kayum, güya,
2616 yaşıllıkka karşı usallık eşliy. Bilgélé, saf vöcdanlı Kayum monı bik avır kiçére. E
2617 Gérasimov aña rencüv süzé de eytmıy. Gazéta öçén rédaktor cavap bire diy i
2618 vesselam...

2619 — Nerse bula soŋ? — dip soradım min.

2620 — Rédaktsiye eşende bula torgan gadetiy hel. Camaliyév Véhovniy
2621 Başkomanduyuşçiy prikazın terceme ite hem şunda bér süz töşép kala. Bérev de
2622 kürmiy. Soŋınnan Politupravléniyéde Gérasimovtan sorıylar: tatarça minométçılar
2623 niçék bula? Minométçılar minométçılar bula indé, diy Gérasimov, bu süz terceme
2624 itélmiy.

2625 Şunnan Gérasimovtan tatarçasın ukıtarlar, e Politupravléniyé kేశésé originalın
2626 karap bara. Minométçılar süzé töşép kalgan.

2627 Gérasimov aklanıp tormıy, min gayéplé, karap citkermegenmén, tiyészlé
2628 cezasın küterem, diy. Méne şul. Kayum, korréktor bularak, partoyışmaga gariza
2629 yaza, yenesé, bu hatanı ul kürérge tiyész bulgan, lekin...

2630 Möhemmetşahinur süzden tuktadı. Béz, şavlap-duvlap torgan diŋgézge béráz
2631 karap bargaç, rédaktsiyege kerdék. Kayumnıñ urını buş idé. mayor Gabdélbariyév
2632 bik citdiy kıyfet bélen gazétanıñ çerattagı nomérı makétın sıza. Sıza-sıza da, makétın
2633 alga suzgan kulına totıp, bér küzén kısıp, aña karıy, yenesé, niçék, simmétriye
2634 kilgenmé?

2635 Ozaklamıy mayornı rus gazétası létuçkasına çakırıp aldılar. Min
2636 Möhemmetşahinur yazgan mekalelerné rédaktsiyeliy başladım.

2637 — Möhemmetşahinur, — didém, soŋgı mekalené karap bétérép, — baya
2638 koymak turında bik matur süz eyttén. Açuvlanma, üz mekalelerénde nigedér koymak
2639 naçar (s. 261) kabargan. Çüpresén kızganasıñ, ahrısı. Kızganma, uŋgan hatınıñ gına
2640 tügél, uŋgan jurnalistını da kilésken «aşlar» öçén maktıylar.

2641 — Soŋ, ni, koymak... Ebi-babay süzé géne iç ul! Söylegende uylap
2642 tormıysıñ, kile şunda tél oçına. Uylıy başlasam, cilékleré kibe de kite. —
2643 Möhemmetşahinur tağın kétkélden kölep aldı. — Bér minut vakıtınıñ alıp söyliyım
2644 elé, açuvlanma. Hatın gél yaratıp eyte torgan idé: küp takıldıyıñ, şunğa küre maŋgay
2645 çeçéñ koyılıp bétken. Akıllı kేశélernéñ géne başı taz bula dip maktanma. Şul, elé
2646 mitiéstá eşlegen çağında, bér vakıtını üzémné doklad söylerge avılga ciberérge
2647 buldılar. Dokladnıñ tékstın raykomga birérge kuştılar. Tirlep-pేశép yazdım, üzémçe
2648 iñ matur süzlerné sayladım — pryamo sigır. Raykom sékrétaré, ukıp çıkkaç, östel

2649 pıyalasın barmakları bélen bik ozak döbértetté. Min eytem: «Buldi, anladım,
2650 döbértetme!» — «Pıçagım anlagansın! — diy sékrétar. — Min üzém sinéñ bélen
2651 avılga baram!» — «Alay bulgaç, min eytem, — bigrek yahşı, ikébézge de timér östel
2652 kuydırabız, biyéрге ték biyéрге». — Ul éndeşmedé, e küz karaşınnan yuk çeçleréñ
2653 üre torırlık idé.

2654 — Nu, malay, — didé raykom sékrétaré dokladımın tıñlagaç, — yazganını
2655 ukırsın dip kotıp oçkan idé. böténley başka doklad söyledéñ bit! Hılık avızıña karap
2656 kına tordı. Politik sizgérlegéñ bar, agımdağı politikanı yahşı béleséñ, süz öçén de
2657 kürşége kérmiyséñ iken, emma yazuvçı sinnen çıkmıy, anısı fakat. — Bu yulı
2658 Möhmetşahinur şaktıy ozak köldé. — Lekin raykom sékrétarénnan da hikmetlérek
2659 süzné miña béznéñ Kayum eytté. Tora torgaç, anıñ avıl agayı kébék bér kelime eytép
2660 kuya torgan gadeté bar: isémnéñ oç katlısın saylagannar üzéñe, akılnı mul birgenner,
2661 ekiyet söylerge diséñ, téléñ de allaga şökér, tik, bismilla eytép, baş astına kaz kavrıyı
2662 kuyarga onıtkannar. Şuña küre yaza bélmıyséñ. Hezér indé üzéñné yañadan bişékke
2663 salmıyça, bérnerse de eşlep bulmıy. Zehermé? Yumorist ta tügél, çenéçkéle süzge
2664 degva de itmiy kébék, e nindiy usal téşliy. Lekin min Kayumga açuvlanmıym, nik
2665 diséñ, anıñ kelimesénde hıklık bar. Hıak süzge tilé géne karşı.

2666 Şul çakta Kayum üzé kaytıp kéréd.

2667 — Rehmet, Möhmetşahinur abıy, — didé ul, (s. 262) mayornın urınında
2668 yoklıgın kürép. Gabdélbariev aldında ul küp süzlé buluvdan saklana idé. — Sinéñ
2669 arkada koymak bélen sıyladılar üzémné. Ey temlé koymakları...

2670 Béz ölken léyténant bélen küzge küş karaşıp aldık da şarkıldap köldék.
2671 Kayum, aptırap, eytesé süzén eytép bétérmedé. Hervakit canlı yıldıragan küzleré
2672 moñsuvlanıp kitté. Min yılmayıp:

2673 — E min, Kayum, Ak dingéz yarında mogciza kürdém: dingéznéñ suvı ak
2674 iken, citmese altın balıklar yöze iken. Bér belekeçé şorm yarga uk çıgarıp taşlagan
2675 idé, — didém.

2676 — Kaya, kürset, — didé ul, şayartuvımın anlap.

2677 — Min anı kiré dingézge ciberdém. Béráz üse töşsén didém. Şundiy belekeç
2678 — kızganıç bit.

2679 Kayum yılmayuvdan tuktadı.

2680 — Möhemmetşahinur abıy takıldagandır indé. E üzé sér saklıy bélem digen
2681 idé...

2682 — Üpkeleme, Kayum. Miném isémém géne tügél, kayçak eytken süzém de
2683 öç katlı bula, bigrek te sügéne başlasam, — didé ölken léyténant, citdiy itép. —
2684 Bügén sügénérge sebep yuk. E ozın isem — ozın gomér digen süz. Babaylardan
2685 işétkenéñ bardır, onıtma!.. Ene matornıñ ayak tavışları. Bétériyk şunda. Yugıyse, ul
2686 bélse, barısın yañabaştan kabalarga mecbür itép. Bél, soldat küñélé — ak diñgéz,
2687 anda altın balıklar da rehetlenép yöze.

2688

İyul 1975 yıl (s. 263)

3.2. TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARMA

3.2.1. Aktarmada Uyulan Esaslar

Metin Türkiye Türkçesine aktarılırken mümkün olduğunca orijinal metne sadık kalınmaya çalışılmıştır. Anlam kaybına yol açmadan Türkiye Türkçesine en yakın anlam ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Yazarın dipnotları giriş notları da Türkiye Türkçesine aktarılmış ve aktarmalı metne dâhil edilmiştir. Kişi isimleri Tatar Türkçesinde kullanıldığı şekliyle verilmiştir.

Aktarmalı metin transkrip metniyle aynı sıra doğrultusunda çalışmamızda yer almıştır.

3.2.2. Aktarmalı Metin

İKİNCİ ÖMÜR

1

Üç gün boyunca ortalığa geçip duran kuru yel esti. Beyaz cübbe giymiş gibi, bembeyaz renge bürünüp, derin düşünceye dalıp oturmuş uzun çam ağaçlarının iğne yaprakları göründü, yeni gelin gibi nefis beyaz şal örtünmüş kayınların dalları döküldü. Orman, birine sinirlenmiş gibi, binlerce sesler çıkarıp böğürdü. Kurşun gibi ağır bulutlarla kaplanmış gökyüzünde gündüz güneşi, geceleri ay yıldızlar görünmedi. Hepsi, zaman zaman, geceki karanlık çarşafını yırtıp, beyaz füzeler gibi göğe fırlıyor ve uzak topların alevinden parlaya parlaya giden kızıl ışıklar gibi, gök parıltısı ışıkları gibi, çok miktarda parlayıp duruyordu.

Cephe hattı arkada, uzakta kaldı. Mitralyöz ve makineli tüfek sesleri çok az işitilmeye başladı.

Şafağa doğru rüzgâr kesilmeye başladı. Orman, halden düşmüş ayı gibi sakinleşti. Kelebek kelebek kar yağmaya başladı.

Havanın değişmesi bizi çok sevindirdi. Biz, üç gün boyunca düşmanın cephe gerisinde yürüyüp, bölüğümüze geri dönüyorduk. Arkada, beyaz kurdele şekilli, kızak izleri uzanıp kalıyor. İzler gönlü endişelendiriyordu. Fırtına bize yardıma geldi.

Şimdi kızak izleri kara gömülecek, düşman bizim nereden gelip, nereye gittiğimizi anlayamayacak. Kuyruğunu tutturmayan kızıl istihbaratçılardan ödü patlayıp, geceler boyu, sağdan, soldan, önden bekleyecek. Ama bize de o gerek!

Sabahleyin kar yağmayı bıraktı. Gökyüzü bulutlardan yavaş yavaş arınıp, mavi göl gibi, ormanın üstüne serildi. Onun parlak maviliği yeniden beyaza bürünmeye hazırlanan çam ağaçlarına, nefis yazma örtünmüş harika kayınlara, bembeyaz pamuk örtünmüş alanlara, göllere, sazlıklara bulaştı. Parıldayıp güneş çıktı. Eh, bu anda Karelya Ormanı'nın güzelliğini görseydiniz! Binlerce, milyonlarca kar incileri ışıldayıp parlıyor. Çam ağaçlarının dalları güneş parlamasında sihirli altın mum gibi yanıyor. Hava saf, ormanda çıt ses yok. Ara sıra bir yerlerde çok uzakta ağaçkakan gagalasa, onun sesi apaçık işitiliyor. Yeni yağmış kar üstünde orman tavuklarının tüy izleri, geyiklerin patikaları denk geliyor. Bu görünüşten hangi avcının yüreği delirip tepmez de, hangi avcı şu izler boyunca orman içine girip gitmemeye dayanır!

Komutan izci askerlerini dinlenmek için durdurmaya karar verdi. İşte şu açık alanı geçip, oradaki şu çember tepeye kaldırılmış, dinlenmek için pek uygun yer var. Lakin komutan «yine de gittik!» demeye davranmadı, baş devriyeden haber getirdiler.

— Yoldaş Andrianov, orada değişik bir koku var, — dedi, haberci, — yanmış bez, yanmış et kokusuna benziyor.

O da olmadı, savaşçıların birisi, eliyle tepenin sol köşesine dürterek işaret edip:

— İşte, görüyor musunuz? Mavi duman yükseliyor, — dedi.

Hepimiz işaret edilen tarafa döndük.

2

Ocak yanına gelip çıkarak, korkunç bir görüntü karşısında şaşırıp kaldık. Bizim her birimiz kendi kafasından ölüm korkusu geçirmiş, pek çok ağır halleri düşünmüş, Akfinlerin vahşiliklerini çok görmüş olsa da, tenimizi çimdirip gitti. Evet, bu anda içinden geçirdiği duygularını, yürekte kaynayan nefretini anlatacak sözler

insanın dilinde yok şimdi. Damak dibine sert vurup gelip tıklandı, eller makineli tüfeği güçlü bir şekilde sıktı. Herkes o anda içinden ant içti:

— İntikam, intikam, merhametsiz intikam almaya!

... Sönüp giden ocağın üstünde bir insan bedeni yatıyordu. Onun elbiseleri hemen hemen yanıp bitmiş denebilecek gibi, yalınayak: ayak parmaklarının tırnak altlarına çırpılar batmış; yüzü dayanılmaz gazaptan çatılmış: sağ gözü yarım açık, onda ölüm dehşeti yansıyor.

Kim o, buraya ne zaman, nasıl gelip tutulmuş — bilemedik. Yanında belge falan yok, elbisesinin yanmamış kısmındaki yıldızlı düğmeleri onun Sovyet savaşçısı olduğunu gösteriyordu.

Bir iki saniye geçmişti. Onlarca el isimsiz kahramanın bedenini, ocağın üstünden alıp, yumuşak yatağa salar gibi, yeni yağmış kar üstüne koydular. Birileri onun tüten elbiselerini söndürmeye davrandı, ama sıhhiyeci yanına diz çöktü.

— Omzunda kurşun yarası var... bir, iki...

Ansızın sıhhiyeci parmakları hızlıca kımıldamaya başladı ve bağırmaya başladı:

— Yoldaşlar! Yoldaşlar, yaşıyor! Kalbi atıyor!

3

Dinlenmek, karnımızı doyurmak için durmuştuk. Nerede o! Bütün arayıp taramayı unutup, bu savaşçıyı bir yoldaşın sıcak paltosuna sarıp kızaklara koyduk ve karakolumuza ulaştırdık. Yolda nasıl geri döndüğümüzü, neler yaptığımızı, — birini bile hatırlamıyorum. Bütün dileğimiz, bütün düşüncemiz bu bilinmeyen kahramanı kurtarmaya yönelmişti.

Akşamleyin bölüğümüze dönüp gittik. Yoldaşı karakola ulaştırdık. Karakoldan onu revire, revirden de askeri hastaneye gönderdiler.

Bundan sonra biz onun hakkında hiçbir şey duymadık. Onun kim olduğunu, faşistlerin eline nasıl düştüğünü, hatta ölü mü diri mi olduğunu da öğrenemedik. Eğer

tesadüfen rast gelmemiş olsak, bu olay bizim için ömür boyu unutulmayacak esrarengiz bir facia olup kalmış olurdu.

Nisan sonunda ben, yaralanıp hastaneye yattım. Ameliyattan sonra biraz iyileşince, hemşireden bir kitap istedim. Birkaç broşür alıp geldi. Lakin ben onları daha önceden okumuştum, bu yüzden kitapları pencere dibine koydum ve dirseğime dayanıp tanımadığım şehrin caddesini seyretmeye başladım. Şimdi mayıs ayı güneş gülümsüyor; lakin bu uzak şehrin sokaklarını kar basmış. Kızıl kiremit çatılı, süslenmiş beyaz basamaklı, beyaz balkonlu binalara askeri kişiler girip, çıkıp yürüyorlar. Sivil halk neredeyse hiç görünmüyor.

O sırada düşünerek bakıp dururken, birisi:

— Eh, bizim oralarda bülbüller ötüyordur şimdi, burada kar, boran oynuyor, — dedi. Ardıma dönüp baktım. Karyolamın yanında üstüne kara entari giymiş, kapkara saçlı, kuş kanadı gibi bükülüp giden kara kaşlı, orta boylu biri ayakta duruyor.

— Sen Tatar mısın yoksa? — diye sordu. Cevap vermek için onun yüzüne doğru gözlerimi diktim.

— Niye böyle keskin bakıyorsun, yoksa beni görmüş müydün? — deyip, çocuklar gibi gülümsedi.

— Bir yerden görmüş olabilirim, ama hatırlayamıyorum — dedim.

— Pek mümkün, görmüşsündür de...

Orada biz onunla tanışıp gittik. Uzun günlerce söyleşip vakit geçirdik. Onun adı Vakıyf, soyadı Garifullin, Tatar çıktı.

Ben pek çok vakitler: «O mu, değil mi?» — diye, düşünüp durdum ve bir gün dayanamadım:

— Vakıyf, söyler misin, nerede yaralandın, ne zaman, nasıl? — diye sordum.

Yavaşça soluklandı ve sağ eliyle alnını siliverdi.

— Bu vakte kadar sormayınca, hiç sormazsın diye düşünmüştüm. Sormaman hayırlı olurdu... — dedi.

Onun sesinde nasıl bir keder, sızı olduğunu sezip, kendimin bu dikkatsizliğim için ondan af diledim.

— Zarar yok, — dedi, biraz sakinleştikten sonra. — Şu an o kadar üzücü değil... Zor günler geride kaldı... Peki, sorunu cevapsız bırakmayayım. Ardından kendimin de bir gönlümü boşaltasım geliyor. Belki biraz hafiflemiş olurum. Şöyle, günlerin birinde biz istihbarata çıkıp gittik. Ben istihbaratçıyım tabi. Tahmini iki gün boyunca düşmanın cephe gerisinde yürüdüktan sonra, birdenbire Finlerin istihbaratçısına rastladık. Savaşmadan kurtulmak mümkün değildi. Biz de ateş açtık, onlar da. Karanlık çökünceye dek çatıştık. Onlar birkaç defa bizi kuşatmaya çalıştılar. Lakin yaralılarını, ölülerini bıraka bıraka geri çekilmeye mecbur kaldılar. Karanlık çökünce, Finlere paletli kızaklarla takviye destek geldi. Onların hücumu güçlendi. Ben iki yerimden yaralandım, mermiler bitti. Yoldaşların bir kısmı yaralandı, pek çoğu öldü. Nihayet, ben tamamen yalnız kaldım. Bombaları elime aldım. Finler göğüsleriyle savaşarak bana doğru geliyorlar. Birini fırlatıyorum. Geri çekiliyorlar. Birazdan yeniden gelmeye başlıyorlar. Onların beyaz giysileri kardan belli olmuyor. Gözlerimi ağrıtarak bakıyorum. Tekrar bomba atıyorum. Diğerlerinden feryat duyuluyor, sövüyorlar. «Teslim ol, Rus!» — diye bağıyorlar. O sırada beni üçüncü kez yaraladılar. Hemen geri çekilmeyi düşünmek de mümkün değildi şimdi: el de ayak da yaralı. Eh, ben anladım, ölüm bana doğru geliyor artık. Yine de yaşıyordum. Ben henüz evlenmemiştim, sevdiğim kız da var... Lakin düşman eline sağ geçiyordum, ölüm gereksiz. Son bombamı elime alıp faşistlerin beni kuşatmasını beklemeye başladım. Çok beklemeye gerek kalmadı. Bana yakınlaşmaya başladılar... Ateş etmiyorlar, sağ olarak ele geçirmeyi düşünüyorlar. « Ah, siz miskinler! Kimi ele geçirmek istiyorsunuz!» dedim ve bombamı yanımdaki taşa vurdum...

Garifullin başını eydi, birkaç dakika sessiz durdu. Ardından işitilir işitilmez bir sesle sözüne devam etti:

— Lakin talihsizliğe bak, bomba patlamadı. Bıçağımı almak için uzandım, artık çok geçti... İşte böyle ben düşman eline düştüm. Orada ne olduğunu, kardeş, ne sen sor, ne ben söyleyeyim. Sadece şunu yeniden söyleyeyim: faşistlerin eline düşmektense, ölüm bin kat iyidir. Beni tedavi eden ihtiyar doktor söylüyor, sen diyor, Garifullin, dünyaya ikinci kez geldin. Seni buraya alıp geldikleri zaman insan

denecek kadar düzgün bir yanın bile yoktu, diyor... Kimler beni faşistlerin kanlı ağzından çekip almış, kimlere ben ömrüm boyunca rahmet okumam gerekiyor, bilmiyorum. Eğer ben o kişilerle karşılaşsam, onlar için neler yapmazdım, onlara nasıl rahmet okumazdım. İşte böyle haller, kardeş, baştan geçti. Şimdi iyileşip çıktım. Kısa zamanda yeniden cepheye gider miyim diye düşünüyorum. Önceleri ben başka biriydim. Yufka yürekliydim. Şimdi zehirlendim, düşman benden aman beklemesin, parçalayıp atacağım.

Ben heyecanlandığımı sezdirmemek için, pencereye doğru döndüm. Ama Vakıyf oldukça yavaş yerinden kalktı ve kendi koğuşuna yöneldi. Ben onu durdurmadım.

Yine birçok gün geçti. Beni, sedyeye yerleştirip, pansuman yapmaya alıp götürdüler. Ameliyat masaları boş değildi, bana azıcık beklemek doğru geldi. Başımı kaldırıp yazı masası tarafına baksam yaşlı doktorun karşısında Garifullin duruyor.

— İşte, yoldaş Garifullin, ayrılma vakti geldi, — dedi, başhekim, yumuşak bir sesle. — Biz sizi iyileştirdik. Doğrusunu söylemek gerekirse, iyileşirsiniz diye başta ben de inanmıyordum. Şimdi sizi altı aya memleketinize gönderiyoruz. Size istirahat gerek. Yarın gidersiniz.

— Memleketime! — dedi Garifullin yavaşça. Ah, bir bilseydiniz onun sesinde ne kadar sevinç, ne kadar mutluluk vardı! — Allah razı olsun, yoldaş yaşlı doktor, Allah razı olsun! — Garifullin aniden donup kaldı, biraz sonra ikinci defa devam etti: — Yalnız eve gitme vakti değil, yoldaş başhekim... İlgilendiğiniz için sağ olun. Beni cepheye, karakoluma gönderiniz, — dedi.

— Yok, yok, yoldaş Garifullin, sizin bedeniniz çok fazla halsiz düştü, size istirahat gerek.

— Savaş bitince istirahat ederiz. Beni cepheye gönderiniz. Siz bana dünyaya ikinci kez geldiniz, dediniz. Memleketim için, iki değil, üç ömrüm olsa da kıskanmazdım, yoldaş başhekim!

O sırada beni ameliyat masasına koydular. Garifullin'in sözlerini artık duyamıyordum. Ancak koğuşa gidip, birkaç saat geçtikten sonra benim yanıma Vakıyf kendisi geldi.

— Ya, kardeş, ayrılma günü geldi, — dedi. — Bütün kalbimle söylüyorum: çok sevdim seni. Bundan sonra, haydi, mektup yazışırız.

— Peki, nereye, memlekete mi?

— Yok, karakoluma, cepheye! Göndermek gelmedi içlerinden, oğlum, hastane komutanına kadar gittim. Çok kavga ettim, razı oldular. Seni, diyorlar, Garifullin, ölüm yenemeyecek, biz de yenemedik, haydi istediğin gibi olsun, dediler. Gülümsediler. Gerçekten de, kendin düşün bak, eve gitsem, ben ne yapardım? Dinlenir miydin? Yok! Ama cephede gerekiyor. Belki, beni kurtaran yoldaşlarıma da rast gelirim. Sen ne düşünüyorsun, rast gelir miyim?

— Cephe çok kalabalık, yine de, belki rast gelirsin, — dedim. Bu gece ikimiz pek uzun söyleşip oturduk. Ama ikinci gün, Garifullin'i gönderince, elime kalem aldım ve yoldaşlarıma, cepheye mektup yazmaya başladım.

1942

BAYRAK

Güzel bir temmuz sabahında makineli tüfeğini asmış Mişnulla Kelimullin alayın karargahından çıktı ve elini koyu kara kaşlarının üstüne koyup, örülü dağlara bakmaya başladı. Çıplak dağların ardından fırlayıp koyu kara bir bulut geliyordu.

— Ne kadar korkunç bir bulut geliyor, — dedi vadiden gelen çavuş Garkuşa.

— Rüzgâr olur, — dedi Mişnulla, gözlerini buluttan almadan.

— Doğrudur. İşte, rüzgâr güçlendi.

— Evet, güçleniyor.

Garkuşa birkaç saniye konuşmadan durdu. Beline dizip taktığı «el bombalarını» düzeltti, tüfeğine konmuş tozu elbisesinin kolunun ucuyla sildi. Bundan sonra:

— Karargah komutanı binada mı? — diye sordu.

— Kumanda noktasında, — dedi Mişnulla.

Kumanda noktası dört yandan dağlarla kuşatılmış merkezin güney tarafında, sarp dağ eteğine kazılmış zeminlikteydi. Garkuşa zeminliğe girdi, ama Miñnulla yine biraz bulutları seyretmeye durdu ve yaprakları uğuldayıp duran kayına varıp dayandı ve yavaşça türkü mırıldandı:

...Düşman atmış olsa, dostlar yetmiş,

Niye düşmanlardan korkarız.

Türkücü tamamen unutulup, kendi türküsünün derin ezgisine dalıp, kederli düşüncelere daldı.

Ansızın Almanların ağır topçusu ateşe başladı. Top mermileri başta dağların ardında bir yerlerde patlamaya başladı, onları yeşil vadiye aktarmaya davrandılar. Hava vahşice gürüldeyip, köpek sesleriyle doldu. Sanki, kesintisiz gök gürlüyor, şimşek çakıyordu. Çok da geçmedi, etraf karardı, vadi üstünü koyu duman, toz kapladı. Gök de, güneş de görünmez oldu. Ancak roket sesleri fazlaca işitiliyor ve yana yana yere düştükleri anda, gökten düşen kuyruklu yıldız gibi alevlenen ışıkları duman, toz içinde çok az yanıp kalıyordu. Yüzlerce top, mitralyöz, makineli tüfek sesinden, onlara katılan «ura» nidalarından dağlar silkiniyor. Bunun üstüne rüzgâr güçlenip, uğuldayıp, esiyordu.

Geceleyin Almanlar bizim bölüğümüzü vadiye geri çekmeye mecbur ettiler. Ama sabahleyin, savaşın çok az dinip durduğu arada, elinde tabanca tutan alay komutanı KP' nin yanına çıkageldi. Başına bir şey giymemişti. Saçları dağılmış, yüzü asılmıştı. Alnına sarılmış beyaz sargı bezi baştan sona kan lekesi olmuş.

Komutan karargaha aceleyle girdi ve biraz sonra oradan alayın bayrağını kaldırıp çıktı. Zeminliğe yakın iki kayın duruyordu. Komutan bayrağı o kayınların arasına götürüp dikti. Kendisiyle birlikte KP' den çıkan Kelimullin' e, çavuş Garkuşa' ya ve makineli tüfekçi Lyubaşin' e bakıp:

— Bayrak burada dursun. Kılıf giydirmeyin. Her kim kendi bayrağını görürse, bizim birimize de başka yol olmadığını bilsin, — dedi. — Size bayrağı korumanızı emrediyorum. Aklınızda tutun:o yıkılmasın ya da düşman eline geçmesin! Bayrak — bizim şanımız, namusumuz. O şehit olan dostlarımızın kanı.

Eğer biz bayrağımızı kaybedersek, halkımız, sevdiklerimiz, çocuklarımız bize lanet okurlar. Bunun için, ölünceye dek burada durun!

«Serseri» kurşun komutanın başından bir karış kadar yukarıdan kayına girdi ve onu delip geçti. Komutan gözünü bile yummadı. Sanki, başının üstünden kurşun değil sivri sinek uçtu.

O esnada bayrağın yanından vadiye doğru bir grup savaşçı, komutan koşarak geçti.

Miñnulla ve dostları bayrağın yanında kaldılar. Bayrağın yanında savaşmanın çok önemli olduğunu sadece bir asker yüreği anlayabilirdi.

Vadi gün boyu çok kaynayıp, kükreyip, gürleyip durdu, akşama kadar savaş Miñnullalara doğru daha da yaklaştı. Birdenbire Alman makineli tüfekçileri bizim kumanda noktası yanına kadar geldiler. O sırada karargah civarında mevcut olan kişiler: karargah subayları, telefoncular, aşçılar — hepsi, silahlarını alıp, bayrağı korumaya atıldılar.

Dumanın içinde komandoların geldikleri apaçık görüldü. Onlar saklanmıyorlar, eğilmiyorlar da; önden, makineli tüfeği karnına dayayıp ateş ederek, uzun boylu, tek gözlü Alman koşarak geliyor.

«Baksana, şaşş şeytan, kendi koyduğunu almaya geliyor sanki!» — dedi Miñnulla içinden, uzun Alman'ı yavaşça arpacığa oturttu.

Bayrağın etrafındakiler ateş açtılar. Hitlerciler kayaların arkasına gizlendiler. Fakat uzun Alman, Miñnulla ateş edince, uçmak istemiş gibi kollarını açtı ve arkaya düştü. Onunla yan yana bir çok Hitlerci de takılıp kaldı.

Biraz sonra komandolar, aynı anda ateş açmaya başlayan mitralyöz ateşine sığınıp, taşlardan taşlara gizlenerek, yeniden koşmaya başladılar. Onların kızgınlıktan kırışan yüzleri daha açık görüldü. Çok olsa, otuz kırk metre ara kaldı. Savaşın şu gergin dakikalarında makineli disklerinde mermi bitti. Hitlerciler daha da yakınlaştılar. Onlar ateş gibi kıvılcımlanan bayrağa uzanıyorlardı.

O anda elinde bomba tutan çavuş Garkuşa yerinden kalktı. Onun yüzü yaralanıp kana bulanmış, beyaz sarı saçlarını rüzgâr dağıtıyordu. Bu dakikada mavi gözlü düşünceli yiğidin kıyafeti korkunçtu.

— Yoldaşlar! — diye haykırdı Garkuşa. — Bizim için başka yol yok. Bayrağımızı düşmana vermeyelim!

Onun sözlerini başkaları da destekledi.

— Ölene dek savaşağız, bayrağımızı düşmana vermeyeceğız! — diye haykırdılar.

— Ölünceye dek! — diye tekrarladı aşçı Andrey Trofimov. O beyaz kalpağını, beyaz önlüğünü çıkarmaya yetişemedi. Galiba, aların sesini duyunca, kazanın yanından dosdoğru buraya koşmuş.

Trofimov «el bombasının» pimini çekip atmaya hazırlandı. Onlardan sağ taraftan masa yüksekliğinde kahverengi taş arkasında duran kısa boylu telefoncu Gabdreşitov da eline bomba aldı. Bayrağın tam yanında yatan karargah komutanı binbaşı Gabidaşvili'nin elinde de bomba görüldü.

— Bombaları gönderin! — diye emretti. Kendisi, yerden biraz kalkarak, arka arkaya iki bomba fırlattı.

Miñnulla bomba ardından bomba atıp:

— Hadi, alın bakalım! — diye haykırdı.

Komandolar yeniden geriye çekildiler. Lakin Miñnulla bunu göremedi, terle karışık kan onun gözlerini kapatmıştı. O yaralanmış, ancak ne zaman olduğunu anlamamıştı. Koluyla gözünü silince yeniden görmeye başladı.

Aniden kara tepeden, güröldeyerek, iki uçak çıktı ve kanatlarıyla kayınların başlarına değıyazıp, şimşek hızında geçip gitti. Miñnulla onların önünde — haç, arkasında — kızıl yıldız gördü. Bu saniyede denilebilir korkunç bir patlama işitildi. Uçakların biri dağa mı çakıldı, yoksa vurularak mı düşürüldü — yer eşilip, dağlar dalgalanmış gibi oldu, hatta dağ başlarından kopan büyük büyük taşlar devrilip düştü. Hava dalgası Miñnullayı da bayrağı da kenara attı. Miñnulla başıyla taş çarptı, gözlerinden kıvılcımlar saçıldı. Lakin aynı zamanda başka bir güç onu ayağa

kaldırdı, o, kendini bilmeden, bayrağı kaldırdı ve kayına doğru yürüdü. Onun göz altları kararmış başı çelik gibi ağırdı...

Almanlar yeniden ateş açtılar. Çavuş Garkuşa ikinci defa yaralandı. Gözünü bayrağa dikip:

— Kalkamadı!.. — dedi ve sözlerini bitiremeden öldü.

Makineli tüfekçi Lyubaşin de yaralandı. O sadece dostunun söyleyip bitiremediği sözleri tamamlamaya yetiştii:

— Birimiz dahi sağ kalsa da, bayrak duracak. Mişnulla, sıkı tut, düşmesin! — dedi. İkinci kurşun onun çenesine geldi. Yiğidin kıvrıkcık saçlı güzel başı taş üstüne salınıp düştü. Mişnulla dostunun şehit olduğuna inanmayarak:

— Tutayım, Anton, tutayım! Devrilmez! — diye bağırdı.

O anda teğmen Uralov'un makineli tüfekçileri dağların arasından çıkagelip, komandoları yandan vurdular. Makineli tüfekçilerin bu hücumu o kadar beklenmedik şekilde oldu ki birkaç dakika sonra çatışma bayrağın yanından görünür bir şekilde uzaklaşmaya başladı. Sonunda komandolar dağ aralarına girip bütünüyle gözden kayboldu.

— Uf! — diye Mişnulla rahatça soluk verdi, kurşunların dilip bitirdiği kayına dayandı. — Sıcak! — dedi. Yakasını söküp attı. Onun hali bitkin, damağı kurumuş ama başında, sanki, keskin kenarlı ufak tefek cam parçaları beynini tırmalıyordu.

Çatlamış dudaklarını diliyle yaladı ve etrafına göz attı. Her yerde sevgili yoldaşlarının gövdeleri yatıyor. İşte Trofimov. O, başını bayrağın yönüne çevirmiş sırtüstü yatıyor. Beyaz önlüğü kıpkırmızı kan olmuş. Anlaşılan düşman kurşunu onun göğsüne gelmiş. İşte Garkuşa, işte Lyubaşin, işte...

— Dostlarım... unutmam, — diye fısıldadı Mişnulla ve yavaşça başını öbür tarafa çevirdi. Kara taşın ardında karargah komutanı binbaşı Gabidaşvili, dişlerini gıcırdatıp gümüş hançeriyle pantolonunu yarıp uğraşıyordu.

— Veriniz, yoldaş binbaşı, ben sarayım, — dedi Minnulla.

— Çabuk sarınız!

Miñnulla, cebinden poşet çıkarıp binbaşının yarasını çabucak sardı.

— Oldu, yoldaş binbaşı. On beş günde bu ayakla yeniden Lezginka bile oynarsınız...

Miñnulla sözünü bitirmeye yetişemedi, acı bir şekilde gelen mayın sesleri işitildi.

Mayın otuz metre ileride patladı. Havaya duman, toprak dağıldı, taşlar uçtu. Kâh solda, kâh sağda, kâh arkada, kâh önde patlamalar olmaya başladı. Şarapnel deyip bayrağın sapı ortadan kırıldı. Miñnulla onu tutmaya yetişti, yere düşürmedi. O anda bileğinde ve baldırından boydan boya kan aktığını sezdi.

— Tekrar... — dedi Miñnulla, dudağını dişleyerek. El ve ayak parmaklarını kımıldatmaya baktı. Hareket ediyorlardı.

— Kemiğe değmemişti. Hiç önemli değil — dedi, sevinerek.

Biraz sonra bayrak ikinci bir yerden kırıldı, bayrak, ortadan bükülüp, yere düştü.

Minnulla:

— Yine de duracak! — diye fısıldadı, sağlam koluyla bayrağı doğrultmaya çalıştı.

Havan topu ateşi durduğunda, her taraf alt üst olmuştu. Miñnulla başını kaldırdı ve:

— Hey, kim sağ, bayrağa sap getirin! — diye bağırdı. Hemen birkaç savaşı sışradı. En önce genç Gabdreşitov gitti.

— Bak sen şuna, hala sağ! — dedi Miñnulla. Çatışma esnasında Gabdreşitovu tamamen unutmuştu. Ama o, bak sen şuna, sırik getirip, dönüp gitti.

— Bunu kıramazlar, Miñnulla ağabey, değil mi? — dedi. Onun küçük yuvarlak yüzü canlanıp kızarmış, akıllı gözleri kıvılcımlanıp parlıyordu.

— Ama aşçı öldü, Mişnulla ağabey. Ben ona söyledim, başını çok kaldırma dedim, kaldırdı.

— Trofimov, Garkuşa, Lyubaşın kahramanca şehit oldular, Gabdreş. Toprakları bol olsun. Biz onların kanı için öç almalıyız. Eğer de öç alamazsak, bizi toprak kabul etmez, Gabdreş!..

...İki gün boyunca vadide savaş devam etti. Komandoların hücumları, bizim karşı hücumlarımız iki gün boyunca durmadı. Mayınlar, top mermileri, uçak bombaları patlamalarından yeşil vadi kapkara kömür gibi oldu.

Üçüncü gün savaş durdu. Sabahki dumanla birlikte vadi üzerindeki duman, toz dağıldı. Hava tertemiz oldu, ufuk boyları kırmızı kuşaklarla bezendi.

Vadinin dibinde binlerce komando kaldı. Sağ kalan faşistler bu vadiyi «Ölüm Vadisi» diye adlandırdılar. Ama bizim bayrağımız, kurşunlarla delik deşik olan bizim bayrağımız, deniz tarafından esen rüzgâr daima esiyordu, alev gibi dalgalandı. Mişnulla bayrağın yanındaydı. Onun başı sargı beziyle sarılmış, ama yüzü aydınlık, temiz: o traş olmaya da, yıkamaya da uygun. İşte o, bayrağın kendine has seslerle dalgalanmasına kulak verip, dinlemeye başladı ve:

— Ebediyen dalgalanacak bizim yenilmez bayrağımız! — dedi

1943

KARTAL NESLİ

— Damat, sen güneşi yılda kaç kez görüyorsun?

— Her gün, babacığım.

— Ya, göremezsin ki, Reşit damat. Sürekli aşağıya bakarak yürüyorsun. Sanki, başına demir çömlek giydirmişler.

Kızıp gittiği zamanlarda ihtiyar Şahi damadına tekrar tekrar sert sözler söyleyip duruyordu.

— Sen, damat, gücenme ama bizim nesle hiç benzememişsin. Kıyafetin, giyim hakkında söylüyorum, yüreğin, karakterin için gönlüm inciniyor. Bizim nesle çok önceden kartal nesli derlerdi, çok da cesur yürekli olurdu, düşmanla göz göze gelseler, onun gözüne bakıp, canını titretirlerdi. Sen bunu bilmiyorsun ama zarar etmezdi: bizim babamız, güçlü yaşlı Biktimér, Fransız padişahına karşı savaşırken kendi başına on tane düşmanın başını kesmiş... Ya sen? Genç başını olgun sanıp, arı kovanları arasında ömür tüketiyorsun. Er kişi olmak gerek, er! Yüreklerini coşturup, gözlerinden ateş saçsın! Kızın en güzeli öptürmese de, öpse karşı gelmezdim diye söyleyendir!

Reşit başını kaldırmadan gülümsedi.

— Sen neden sırtıyorsun? Yoksa benim akılsızlığıma mı gülüyorsun? İyi, gül, gül! Belki sen içinden: ya kızın kimde, Moskova gösterisinde gümüş madalya almış Ataman kızını kim kendine baktırdı, diye düşünüp duruyorsundur, utanmadan! Babaannesinden rıza almadan, kızını koparıp aldın.

— Olmuş bitmiş iş, babacığım, dertlenme.

— Dertlenme ha! Canını hor görsünler de, dertlenmeymiş. İşte senin gibiler de evliya olur galiba. Yaşın otuzu geçmiş şimdi; ama gönlünün kaygılanması, canının hor görmesi yok.

Reşit Şahi ihtiyarın öylece sert azarlamalarını çok dinlemiş, lakin tabiatı değişmemiş. O kadar çok da değil, kendi kendine gülümseyerek:

— Dilin kemiği yok, söylüyor, — diye söyleniyor. Onun günleri kolhozun arı kovanlığında, bahçede, kırdan geçmiş. Ilık yağmur yağsa mutlu oluyormuş, tamamıyla çiçeğe gömülmüş bahçelerini görüp seviniyormuş... Kısacası, o bütün gönlüyle hayatını kurmuş, onlara kanaat etmiş. Kimseyle de bozuşmamış, kimseye bir kötülük etmemiş. Hatta kendine zararları olsa bile:

— Oynamasana, — deyip olgunlukla tebessüm etmiş. Böyle kişileri kızdırmış. Onlar dağ başında bir miktarcık yere girmiş büyük bir taşın benzerler. O taş uzun zaman boyunca bir yere hareket etmeden, silkinmeden durur. Eğer herhangi bir nedenle bu taş bu büyük dağ başından yuvarlanıp giderse — saklan! Yolundaki

bütün nesnelere ezip geçerek korkunç bir güçle dağdan aşağı yuvarlanır. Onu tutmak mümkün değildir. O, ya bir engelle takılır ya da sıçrayıp gider.

Cephede, savaş durduğu zamanlarda, Reşit bu geçenleri daima aklına getiriyordu. Delikanlı, torbasını sırtına atıp, ihtiyar Şahi ile iki elle görüşüp, evinden çıkıp gittiğinden beri çok zaman geçti. Lakin Reşit Gıyzzetullin'in sakin hali hemen değişmedi. Başta, sanki, uyuyup yatan denizin üstünden fırtına olacağını bildiren birinci rüzgar esip geçti. Artık savaş haberini işittiği gün geldi. Ardından onlar cepheye geldiler. Bütün ömrü hizmette, huzur içinde geçmiş Reşit'e o kadar çok yakılmış, dağıtılmış köyleri, harabe yığınına çevrilmiş şehirleri, vahşice öldürülmüş çocukları görünce tabii ki bir parça tesir etti, o pek çok zaman aklına getirmeden yürüdü. Bu kadar vahşiliği, bu kadar anlamsız yakıp yıkmayı aklı almıyordu. Bundan sonra onun sakin gönlünde fırtına kopmaya başladı. «Hayır, buna izin verilemez. Yoksa Hitler denilen kişi bütün yeryüzünü yutacak», — dedi.

Bir gün neredeyse bütün gün savaşmış, büyük zorlukla bir Rus köyünü kurtardılar. Diğer karakollar geri çekilen düşmanın peşinden gitti, Reşit'in taburu köyde kaldı.

Reşit nehir boyuna gitti. Biraz sonra orada çok güzel bir meyve bahçesi buldu. Hemen hemen hepsi aynı boyda akkavak ağaçları uzayıp duruyordu. Diğer bütün ağaçları parçalayıp yok etmişler. Bu görüntüden dolayı yüreği sızlayan Reşit aniden durdu. Onun önünde içi boşaltılmış bir arı kovanı uzanıp yatıyordu. Gıyzzetullin hemen acele edip yaralı yoldaşını götürür gibi dikkatle arı kovanını kaldırmaya başladı. Ardından ölmüş bal arısını geniş avucuna alıp:

— Senin ne günahın vardı, canım? — deyip başını salladı. Gözünün önüne kendi kolhozlarındaki arı kovanlığı, bal arılarının çalışkan uçuşmaları geldi, yüreği «uğuldayıp» gitti. Eğer faşistler oraya ulaşabilirse Reşit'in bahçesi de böyle darmadağın olacaktı. Reşit yumruklarını sıktı.

— Ah, askerciğim, sen de arıcılık yapmışsın, muhtemelen.

Reşit irkilip, başını kaldırdı. Onun önünde bir nine duruyordu, üçgen şeklinde bağlanmış kirli başörtüsünün ucuyla gözyaşlarını siliyordu.

— Benim kocam da, biçare, arıcıydı...

— Şimdi nerede o? — diye sordu Reşit usulca.

Yaşlı kadın tek duran kavağa dönüp bakmaya başladı.

— İşte şu kavağa asıp gittiler... O partizandı. Önce bahtsızımı kale direğine bağladılar. Bana onun önünde dayak attılar. Ondan sonra bir faşist kocamın yanına gelip:

— Gördün mü? — diye sordu.

— Gördüm! — dedi kocam.

— Gördüysen sana bu yeter. Şimdi sana gözlerin gerekmiyor...

Yaşlı kadın sürekli gözlerini siliyordu, lakin gözlerinden yaş akmıyordu, anlaşılın, faşistlerin elinde yaşadığı günlerde ağlaya ağlaya gözyaşlarını tüketmiş.

— Süngüyle gözlerini oyup çıkardılar. Hiç de merhamet dilemedi. Katlandı. Sadece astıkları zaman: «Ben görmesem de oğullarım görür!» — diye bağırdı.

Reşit usulca yerinden kalktı. Sanki, onun sırtına bin tonluk taş koydular, öyle bir ağırlık çöktü üzerine. Boğazına bir şey tıkalıp soluğu kesildi.

Sessiz, hareketsiz, donup kalan bakışıyla tek duran kavak ağacının karşısında dikilip kaldı. Kavak usul usul dalgalanıyordu, onun acıklı gibi duran uğultusuyla yaşlı kadın henüz anlatmayı bitirmediği facia dolu haller hakkındaki sözlerine devam ediyordu.

Nine varıp gitti. Gökyüzünü mavimsi kara bulutlar toplanıp kaplıyordu. Zaman zaman gök gürlüyor, şimşek çakıyordu.

Reşit, sanki içini saran hasreti atmak istiyor gibi omuzlarını silkiyordu. Lakin kaygı — giyilmiş elbise değildir, onu çıkarıp atmak olmuyor. Bundan sonra Reşit, tüfeğini eline alıp, sertçe tuttu. Kalın dudakları kıpırdıyordu. Bir şeyler fısıldıyordu.

Bu — savaşçının sessiz sedasız verdiği ilahi andıydı.

Asker istirahati kısa olur. İşte onlar, bombalarını arkalarına asıp, büyük yol giderler. Yolun iki yanında da Hitlercilerin geri çekilirken bıraktığı ya da kaçıp gittiğinde bizim topçu bataryamız ve hava kuvvetlerimiz tarafından yakılıp tahrip

edilmiş otomatik tüfekleri, topları, arabaları, tankları duruyordu. Önde, ufuk boyunda silah sesleri güçleniyordu. Hitlerciler karşı atağa kalktılar diye bir haber yayıldı. Topçuları acele ettiriyorlardı.

Reşit Gıyzzetullin, paltosunun eteklerini bel kayışıyla sıkıp birinci sırada duruyordu. Gece içinde, aslında, değiştirmişler. Uyuşuk, salmış bir kişiden onu alevlenip yanmaya hazır bir yığıde çevirdiler. Bahçeden çıkıp gittiği zaman nineyi kucaklayıp:

— Anacığım, kocanın kanını yerde koymayacağız, — dedi.

— 25. bölük ateş! — diye komut verdi Reşit.

Topçular karşı saldırıya geçen düşmanın üzerine bomba yağdırmaya başladılar. Savaş meydanında birbirleriyle yarışıyor gibi artezyenler fişkırmaya başladı.

— Bombaları kıskanmayın! — diye bağırdı Reşit yeniden.

İki tarafın da asıl güçleri savaşa başlıyordu. Lakin düşman baskısını sürekli arttırıyordu. Hitlerciler bizim siperlerin yanına kadar geldiler. Artık, kendi kendimizi vurmamak için bomba atmak da mümkün olmamaya başladı.

En önde gözetleme noktasında duran Reşit, haber vermeyi bırakıp, tüfek atmaya başladı. Ardından Almanlar daha da yakına gelince sipere atladı. Siper boyunca beş altı adım gidince ağır yaralanmış bir savaşıya rastladı.

— Yoldaş... mitralyöz... — dedi yaralı, sessizliğini bozup.

Reşit, el mitralyözünü takıp saldırıya geçen Hitlercilerin en kalabalık grubuna mermi yağdırmaya başladı. Bir sürü faşist yuvarlanıp düştü, sağ kalanları mitralyöz ateşine karşı gelemeyince yere yatmaya mecbur kaldı. O sırada piyadeler sessiz duran sabit mitralyöz de işe girişti.

Reşit büyük kara taşın arkasına gizlenmiş bir Hitlerciyi gördü. O, elini kaldırıp hemen öne doğru gösterdi. Bir şey bağılıyor fakat sesi duyulmuyordu.

Reşit'e, nedense, arıcı ihtiyarı tam o anda bu faşist katletmiş gibi geldi. Mitralyözü ona doğrulttu ve acı bir şekilde tetiği çekti. Hitlerci bir yere yuvarlandı ancak mitralyözün diski boştu.

Siperin yanında aniden bir top mermisi patladı. Reşit'in üstüne toprak yığını eşilip döküldü. Dünya kararverdi. Reşit ayağa kalkmaya çalıştı ama doğrulamadı. Toprağın altında nefes alamamaya başladı. Bilincini kaybettiği anda birisi onu gömülmeyen elinden tutup onu toprağın altından çıkardı ve yürüyüp gitti. Reşit teşekkür etmeye yetişemedi.

Bir dakika kadar sonra Reşit ayaklanıp toparlandı. Onun gözünün ünü hala karanlıktı. Kaskı ve kamuflemanı toprağın altında kalmış.

İşte bu ağırlığa rağmen ayağa kalktı. Onun bütün eklem yerleri titriyor, başı sallanıyor, kulakları hiçbir şey duymuyor, etrafta ne olup bittiğini de düzgünce anlayamıyordu.

Reşit'in siperinden pek uzak olmayan bir yerde Hitlerciler göründü ancak Reşit onları duman tütüyor gibi görüyordu.

— Şimdi, lanet şeyler, şimdi! — dedi el bombasını alıp. Bahçeden çıkıp gittiği zaman nineye ettiği yemin aklına gelip: «Anacığım, işte bak!» — dedi ve el bombası atmaya başladı.

O sırada piyadeler mevzinin üstüne sıçrayıp çıktılar. Güçlü nara yankılandı. Bizimkiler hücumla geçtiler.

Reşit, siperden atlayıp çıkarak topçulara komut verdi:

— Geri çekilen düşmana doğru... Ateş!.. Ateş!..

O şimdi tamamen akıllanmıştı, gözlerinin içi parlamış, sesi tok, güçlü.

— Ateş!.. Ateş!..

Eh, eğer o anda yaşlı Şahi damadı Reşit'i görseydi, ne söylerdi acaba?!

MAVİ KAYA

(Gerçek bir hikâyeden alıntıdır)

Mostafa Şahimoratorov Mavi Kaya hakkındaki ilginç hikâyeyi anlatmayı bitiremedi. Sonra, gece sandallara binip, Mavi Kaya'ya çıkarma yapmak için, denize açıldılar. Çok uzun yol aldılar. Başta hava sakindi, daha sonra güçlü bir rüzgâr çıktı. Çevrede çok sert dalgalar çarpıyordu. Sandallara su doluyordu. Savaşçılar berbat hale geldiler, suda ıslandıkları için rüzgârın esişinden etkilendiler.

Mostafa öndeki sandalın önüne çıkıp durdu. Bu onun kamuflajını kabarttı, dalgalar onun yüzüne tozlu damlalarını serpiyordu.

Sandal kayaya yakınlaştıkça, Mostafa'nın içindeki öfke artmaya başladı. Kara gözlerinde savaşa girer gibi bir nefretle kıvılcımlar parladı. Boynunda asılı tüfeğinin askısını daraltıp sıktı.

Mostafa'nın kendi kaygısını birine söyleyesi de yoktu. Paylaşılmayan kaygı, içte bekleyen hasret, ayrıca ağır, ayrıca gazaplı oluyordu. Bazen Mostafa yüreğinin acısına katlamayınca, ...

Stalingrad Kalesinin İdil'e bakan merdivenleri yanında Almanlar onun küçük yaştan beri sevdiği kızı, Gölbeder'i vurdular. O anda bahtlarının nereye geldiğini bilmeyen iki gencin gülüşleri arasında taş merdivene Gölbeder'in kanı aktı.

Bu korkunç haberi alan Mostafa tek başına dağlara çıktı. Büyük dağ başına çıkınca tüfeğini sıkı sıkı düşmanlardan öç almaya ant içti. Bundan sonra o kendini birçok savaşta buldu. Onlarca faşisti yok etti. Yüreğinin öfkesini bastıramadı. Uykuya yatsa düşünde, gözünü yumsa göz kapağının altında Gölbeder'i buldu. Adeta kaynar soluğu ile «Mostafa, canım, hoşçakal! Benim kanımı yerde bırakma, öç al!» — diye fısıldıyordu.

Dalgalar yeniden güçlüce çalkalanmaya başladı, sandal bir dibe düşüp, bir yukarı çıkıyordu.

Sandalın dibine çöken Vadim Orlov, Mostafa'nın pantolonunun paçasından çekip:

— Otur, kardeş, yıkılırsın, — dedi.

— Yok, yüreğim dayanamıyor, Vadim. Kaplumbağa gibi ağır gidiyoruz, — dedi Mostafa, hep ayakta durdu.

— Korkunç bir rüzgâr, — dedi Tahir.

— Rüzgâr olması iyidir — dedi Tahir, güçlü yelden boğularak. — Yoksa kayaya hızlı gelemezdik. Almanlar onu kilit olup saklıyor. — Bu kaya — Barents Denizinin kapısıdır.

Doğduğundan beri deniz görmeyen Tahir Gaynullin'e Vadim'in bu sözleri pek az tesir etti. O kuru yer insanı, kuru yerde kendini kök salmış gibi hisseder. Ona o anda hiç korkunç gelmedi. Ama denize... kara-yeşil dalgalar çalkalanıyor, sandal bir kıymık gibi sallanıyor. Korkunç!..

Birden bire, bütün denizin üstünü hayali bir nura gömüp, kuzey ışığı parlamaya başladı. Döne dolaşa ıslık ıslık olup gitti. Gaynullin, başını kaldırıp göğe baktı. Işık yüksele yüksele aydınlık kayayı okşuyordu.

— Vadim, bak hele, gümüş dağlar nasıl da güzel, — dedi, Gaynullin soruya yetişemedi, gümüş kayalar, akan su dalgaları gibi, bir tarafa doğruldu. Çok geçmeden coşup akan İdil'e yaklaşmış kaldı. Bu görüntü de çok sürmedi. Enfes ışıklar tam tepe noktasında bir noktaya toplandı. Onlar o noktadan ucu bucağı olmayan mavimsi şeritlere benzeyen etrafa yayılıp gittiler.

— Gümüş gökyüzü! — deyip hayran oldu Gaynullin. O sırada ışık gökkuşağı renklerine girip yukarıdan aşağıya süzülerek allı-güllü perde gibi sallanıp durmaya başladı.

— Kaya göründü, kaya! — diye bağırdı Mostafa.

Gaynullin gözlerini ışıktan alıp öne dikti. Kayayı görmesiyle birlikte onun yüreğinde ümit ışığı yandı. O, Mostafa'nın sabah anlatmaya başladığı hikâyeye inanmasa da, o anda ona Mavi Kaya'da Mostafa'nın anlattığı Gölbeder vardır, Gölbeder başka bir yerde olamaz. Tahir'in sevdiği Gölbeder'dir, o gerçekte, Mostafa söyleyince, kendisinin mavi şalını yakıp, kahraman yiğitlere yol gösteriyor gibi gelmeye başladı. O arada kuzey ışığı sönüp gitti. Onunla birlikte Mavi Kaya da karanlığın içinde kayboldu. Dalgalar öncekinden de dehşetli çarpmaya başladı. Lakin Tahir'in gönlünde yanan ışık, doğan ümit sönmedi. Yalnız yüreği sınırsız bir

özleminden sıkışıyordu. Şimdi dördüncü yıl da çeşitli yanlarıyla geçti, hem de nerelerde, savaşa kadar rüyasına bile girmeyen yerlerde savaşıp gidiyordu. Ama sevdiği Gölbeder'i geride kaldı. «Tahir'im, gözümün nuru, çabucak dön artık...» diye Gölbeder mektuplar yazıyordu. Kızın tükenerek yazdığı mektupları okudukça, düzgün tabiatlı Tahir heyecanlanıyordu. Kalbi harekete ihtiyaç duyup çarpmaya başlıyordu, «çabucak başlasın!» deyip içinden hücum için acele ediyordu.

Tabi şimdi onlar hücumla kalktılar. Mavi Kaya'yı alıyor, kutsal toprağımızı kurtarıp vatana geri katmakla beraber, Tahir için, Gölbeder için kavuşma günlerinin de yakınlaşması da denilebilirdi tabi. Ama Mostafa için...

Kuzey ışığı sönüp, çok az vakit geçtikten sonra, hava yeniden ışıl ışıl oluverdi. Bu Alman roketlerinin nursuz, ölü ışıltısıydı. Bununla birlikte kayanın bütün köşelerinden güçlü bir ateş açılmaya başladı. Ortalık çınlama, patlama, gürlleme sesleriyle doldu.

— Gördüler, kahretsin! Ateş açıyorlar! — dedi Mostafa içinden. Sandalın ucunda oturan makineli tüfekçi yiğit, Alman ateş noktalarının birine nişan alıp ateş açtı. Bu sırada kaya arkasından bir yerden atılan Alman bombaları denizin üstünde patlamaya başladı.

— Sallanmayın, çabuk olun! — diyerek yoldaşlarını acele ettirdi. — İşte böyle olun!

Mostafa kayadan gözlerini almadı. Roket patlamasında kayaya çarpıp paramparça olan fevkalade dalgalar, dalgaların üstünde kaynayan köpükler apaçık görünüyordu.

Kimi acı içinde haykırıp gitti, kimi sövmeye başladı. Lakin bu zayıf bağırımlar güçlü ateş gümbürdemesi arasında yok olup gidiyordu.

— A-a-a! — diye bir bağırıtı yankılandı.

Roketler durup, etraf karanlığa gömülünce, kayadan, mevzilerden, açık denizde duran yerlerden gök parıltısı gibi mitralyöz, makineli tüfek ateşi görülmeye başladı. Tekrar roketler atılmaya başladı. Onlar durdu, tekrar ateş açıldı.

Sandalla kıyıya yaklaşmak mümkün değildi.

— Suya atlayın! — diye bağırdı Mostafa. Kendisi en önce serin suya atladı. Onun ardından başka savaşçılar da denize atladı.

Su buz gibi soğuk, belden yukarıdaydı. Dalgalar savaşçıları devirip alarak, sanki taşa vurup yok etmeyi diliyor gibi, kıyıya attı. Lakin dalgalar ne kadar güçlü olsa da insan onlardan daha güçlüdür. Savaşçılar, hikâyedeki Çirnomor bahadır gibi, dalga içinden kıyıya doğru gittiler.

— Yukarıya tırmanın! Yavaşlamayın! — diyen komuta sesleri durmadan duyuluyor. Lakin kaya çok dik, taşlar dümdüz, üstü cam gibi ince buzla kaplıydı. Yiğitler bir, iki metre tırmansalar da yeniden yuvarlanıp düştüler.

— Mavi kaya için! Mavi kaya için!

— Ne bakıyorsun, bas benim sırtıma! — diye bağırdı Tahir. O dalgadan yarı yeri çıkan gövdesiyle kayaya dayanıyordu. Mostafa onun sırtına bastı ve yukarı tırmanmak için kayayı yoklayıp, yarık aramaya başladı. O sırada güçlü bir dalga gelip Tahir'i baştan aşağı gömüp gitti. Yiğit saçıldı, lakin yerinden kımıldamadı.

Mostafa taş aralarındaki yarıklara tutuna tutuna yukarı tırmandı. Daha sonra oldukça düzgün bir yere basarak, aşağıya uzun bir ip attı. Bu ip sayesinde önce Tahir, ardından Vadim çıktı. Aleksiyev denen savaşçı tırmanmaya başlayınca, bunları görmüş olmalılar, böylece Alman mitralyözünü kayayı yalayarak vurmaya başladı. İp koptu, Aleksiyev on dört, on beş metre yukarıdan dalgalar arasındaki keskin taşların arasına uçtu.

Mostafa midesindeki sızıya basıp, aralıksız çınlayıp duran mermilerden saklanarak, dar saçak boyunca öne doğru süründü. Saçağın genişliği otuz, kırk santim kadardı. Alta baksan kayanın dibi, üste baksan başı görünmüyordu. Bunun üstüne saçak, ince buzla kaplanınca, ayak basınca değil, yatıp süründüklerinde de güçlükle uçuruma uçmuyorlardı.

Bir ara yoldan yukarı doğru çıkan Mostafa donup kaldı, Almanlar yukarıdan bomba atmaya başladılar.

— Çabuk ol, Mostay, — diye bağırdı Tahir. Bu sırada Mostafa, dişlerini sıkıp, dar saçağa koyulmuş Alman mayınıyla uğraşıyordu. Nasılsa patlamayıp kaldı, ölümcül taşları tırnaklayıp, donup biten elleriyle kıl gibi ince demir çubukları tutmak

nasıl hissettirir, Mostafa bunu biliyordu. Parmaklarıyla ince demir çubukları tutunca Mostafa bir sıcak, bir soğuk oldu. Hepsi de bitmiş gibi geldi ona. Çok uzun yıllar boyunca edindiği tecrübesi, soğukkanlılığı sayesinde sadece kendisini değil, yoldaşlarını da kurtardı.

Birincisini, ikincisini, üçüncüsünü, toplam on tane mayını etkisiz hale getirdi.

Aniden yukarıdan tekrar bomba attılar. Mostafa'dan iki üç metre önde kızıl bir alev patladı. Yiğidin gözlerinin önü karardı. O tepeye doğru yuvarlanıp gitti ve uçurumun kenarına ancak tutunabildi, son anda onun elleri keskin kenarlı bir taşla yapıştı; ama ayakları, basacak yer olmayınca, asılıp kaldı.

Mostafa tekrardan yukarı çıkmaya çalıştı, lakin çıkamadı. Bombalar, mermiler takılı ağır gövdesi onu aşağıya, uçurumun dibine çekiyordu. Elleri güçsüzleşti, birkaç saniyeden sonra Aleksiyev gibi uçurumun dibine uçacaktı.

Ölüm Mostafa'nın boğazına tam yapışmıştı. O anda yiğidin gözünün önüne Gölbeder geldi. O, hüznü ve biraz da sıkıntılı gözleriyle Mostafa'ya bakıyordu. «Mostafa, canım, yiğit ol, teslim olma! Sen daha benim için öç alıp işini bitirmedin. Mavi Kaya düşman elinde...» der gibi duyuluyordu. Hem yiğide güç verdi hem halsizleşen bileklerine güç geldi. O, çenesini kayanın kenarına dayayıp, ellerini biraz dinlendirdi ve yukarı tırmanıp kayanın yanına göğsünün üstüne yattı, ardından güçlükle dinlenip bütün gövdesini saçağa bindirdi.

— Hayır, teslim olmuyorum, Gölbeder, teslim olmuyorum! — dedi. — Mavi Kaya'yı almak için ben göğe bile çıkarım.

Mostafa yeniden yukarıya doğru tırmanmaya başladı.

Büyük bir zahmetle yukarıya çıkılınca kayanın tepesi de görünmeye başladı. Bu vakitte düşman kurşunu Mostafa'nın ardından çıkan Tahir'in omzunu yaraladı. Tahir yıkılıp gitmemek için kayaya güçlüce tutundu.

— Öne, öne, kardeş! — diye bağırdı onun ardına kayıp gelen Vadim.

— Olmuyor, dedi Tahir, feryat edip. — Kayamıyorum.

— Yaralandın mı yoksa?

— Evet.

Buna rağmen Mostafa dağ başına çıkıp gitti muhtemelen. Onun «hurra» bağıırışı, ardından bomba patlama sesi işitildi.

— Vadim, benimle olmuyor artık. Hiç değilse sen git. Ya benim üstümden geç ya da itmeye başla. — dedi Tahir.

— Ahmaklaşma! Haydi, ilerle, ben sana yardım edeyim.

— Hiç olmuyor.

— Olur, uğraşmaya bak. Biz mutlaka Mavi Kaya'ya çıkacağız.

Ansızın aydınlanıp giden yılın yaşanmasında, çok az vakit içinde, birçok şey tamamen görünüp kalır elbette. Tahir de ömrünün bu en çetin dakikasında Mostafa'nın Mavi Kaya hakkındaki anlatıp bitiremediği masalı hatırladı, onun asıl manasını düşündü.

— ...Dur, hemşehrim. Mavi Kaya'yı çıkıp seyrediyoruz, — demişti bir gün Mostafa. Tahir o anda Rıbaçiy'e yeni gelmişti, Mavi Kaya hakkında bir şey de bilmiyordu henüz.

Onlar dışarı çıktılar. Denizin ortasında, çok uzakta, hafifçe mavi dumana gömülmüş, mavimsi camdan yapılmış gibi, bir acayip kaya görünüyordu.

— İşte o, — dedi Şahimoratorov, eliyle işaret edip. Onun sesi sakinleşmeye başladı: — Ben orada bir defa bulunmuştum. Tekrar varmaya hazırlanayım.

— Güzel! — diye fısıldadı Gaynullin, hayran olup. Denizin ortasında, mavi dumana gömülen kaya sabahki güneşin ilk ışıklarında gerçekten de hayran edici güzellikteydi.

— Orada Almanlar var! — dedi Şahimoratorov. Onun kaşları öfkeden çatıldı, çenesindeki yara izine kan yürüdü.

— Almanlar?! — diye sordu Tahir. Öylece güzel kayada Almanların olduğu artık tabi ki bir şekilde duyuldu. Şahimoratorov birkaç saniye konuşmadı. Ardından Gaynullin'in omuzlarından tutup:

— Güzelce bak, kardeş, bu kayaya. Yediğinde, içtiğinde; yattığında, kalktığında gözünün önünden gitmesin. O kayayı kurtarmamız gerekli! Orada beni bekleyip, Gölbeder kanlı yaş döküyor. Onun hasretli güzelliğinden böyle nurlanmış o kaya, şalının maviliğinden böyle mavileşmiş, — dedi.

Tahir şaşırıp gözlerini Mostafa'ya dikti.

— Hangi Gölbeder, hangi mavi şal? — diye sordu. Yoksa yiğidi daha çok imrendirmek için mi, yoksa gerçekten vakti mi dar? Mostafa Gölbeder hakkında bu durumu söylemedi, Gaynullin'i merak içinde bırakıp gitti.

Tahir tek başına kalınca yeniden kaya tarafına göz attı, lakin bir şey göremedi. Güneş bulutların ardına kaçmış, deniz tarafından gelen duman, kayayı kaplamıştı. Tahir'e çok gücendi. Her taraf tamamen taşla kaplıydı. Nasıl olmuşsa bu topraksız yerde, iki taşın arasında bitmiş küçükçe bir kayın gözüne çarptı, onun yanına gelmeden inanamadı. «Bak sen şuna, burada da yetişiyormuş!» — dedi. Yiğidin gözünün önüne çok uzakta kalan sevdiği kız Gölbeder canlanıp geldi. « Bu hayalet gibi adam nasıl oldu da uzman çavuş olabildi? — diye düşündü Tahir, Mostafa hakkında. — Benim sevdiğim kızımın Gölbeder isimli olduğunu nereden bildi. Yetmez gibi onun güzelliğinden nurlanmış bu kaya şalının maviliğinden böyle mavileşmiş!» — diyor.

Çok da sürmedi, bölük savaşa hazırlanmaya başladı. Savaşçıları hücum öncesinde her zamanki gibi derin bir dalgalanma, derin bir heyecan sardı.

İşte böyle günlerin birinde, sabahın köründe, Vadim ile Tahir zeminlikten çıktılar, büyük tepenin üstünde Mostafa oturuyordu. Güneş yeni doğuyor, hava kırmızımsı, ama açık, tavus kuşunun açılıp giden kuyruğu gibi, güzel renklere bezenmiş. Açık ufkunda, nur üstüne nur olup, hayali bir saray gibi Mavi Kaya yükseldi. Mostafa gözünü o tarafa dikti.

— Haydi, yanına çıkalım, — dedi Vadim.

Onlar taşlara tutuna tutuna yukarı çıktılar.

Hayale dalan Mostafa onların geldiğini sezmedi. Vadim onun omzuna elini koyup:

— Söyle kardeş, canını sıkan nedir? Biz senin yanında olacağız, — dedi.

Mostafa saklamadı, anlatmaya başladı.

— Dostlarım, — dedi, — çok geçmeden Mavi Kaya'ya varacağız. Bu yolu biz onu almak için geldik. Elbette, zor olacak. Dinleyin, ben size bir hikâye anlatayım.

... Şöyle. Savaş altındaki İdil boyunda Gölbeder isminde bir kız yaşarmış...

«Hem İdil, hem Gölbeder!.. Yoksa beni güçlükle mi sınıyor? Sınasın! Bu kadar güzel yüze leke getiren yoktu, bundan sonra da getirmeyeceğiz, tabii», diye düşündü Gaynullin.

Mostafa, Tahir'in şüphelendiğini sezmedi, yoksa bilip de bilmezlikten mi geldi, bu yönde hiçbir şey demeden sözüne devam etti:

— O kadar güzel bir kız ki aya çıkmış Zühre yıldızı bile onun kadar güzel değildir.

Gölbeder bir yiğidi sevmiş. Gözü yolda, yiğit askerden dönünce, düğün yapmaya hazırlanıyorlarmış. Yiğit askere gideceği zaman kıza mavi bir şal hediye etmiş. Her gün tan attığında, mavi şalını örtünüp, İdil boyuna çıkarmış kız. Çıkıp da sevdiğini özleyip ağlıyormuş. Şöyle yavaşça ömür sürerken, günlerden bir gün savaş başlamış. Kara bulut arkasından on iki başlı dev gelip sadece Gölbeder güzeli havaya kaldırıp bir yere alıp gitmiş. Kendisi gibi cesur yiğitleri toplayıp kıızı aramaya çıkmış. Çok uzak gitmiş: araya araya işte bu dünyanın sonuna — Rıbaçiy'e gelmiş. Baktıysa — deniz, denizin ortasında — Mavi Kaya.

— Gölbeder burada! Ancak onun mavi şalı bu kayayı bu kadar mavi yapar, — diye bağırmış yiğit yoldaşlarına. Yoldaşları inanıp inanmayacaklarını bilemezler.

Gece olur. Mavi Kaya karanlığın içinde kaybolur. Yiğit çok endişelenip taş üstünde otururken.

— Gölbeder, eğer sen gerçekten de oradaysan haber ver. Biz seni kurtaracağız, — der içinden.

Gölbeder bunu gönlü ile sezip anlar, mavi şalının bir kenarını yırtar ve yakıp havaya atar. Gökte allı morlu nurlar belirir: gökkuşağı rengine girip kuzey ışığı oynamaya başlar. Yiğit bunu görür ve yerinden sıçrayıp, yoldaşlarına:

— Sandallara binin! Denize açılıyor! — diye bağırır. Onlar denize çıkıp giderler...

Yaralı Tahir kaynar kanını buzlu taşlara damlata damlata, bu hikâyesini gözünün önüne getirip, baş döndürücü dar saçak boyunca hemen yukarı tırmandı. Vadim ona yardım etti.

Bu vakitte Mostafa taşına çukur kazılmış Alman siperine sıçradı. Onun ardından kayaya çıkıp yetişmiş bütün savaşçılar da Alman sığınaklarına hücum edip girdi. «Gölbeder için!» diye bağırdı Şahimorotov, makinelisini sıkı sıkı.

Bomba parçaları Mostafa'yı iki yerinden yaraladı, lakin sınırsız öfkelenmiş yiğit yaralarını tamamen denebilecek şekilde hissetmiyordu, o şapır şapır terlemiş, teni hamama girmiş gibi kızışmış, elbiseleri yırtılıp, parçalanıp bitmiş, yüzü kuruma, toprağa boyanmıştı.

Tan görünmeye başladığında, kayayı temeline kadar titreten, iki yerde çok sert patlama işitildi. Anlaşılan, bizim levazımcılar Almanların dip sığınaklarını, mevzilerini patlayıcı koyup patlattılar.

Patlama hemen dinmedi, siper boyunda bir savaşçının yürüyüp geldiği görüldü. Eliyle bileğini sıkıp tutmuş, parmakları arasından kan damlıyor. Soluğunu zar zor alıp:

— Dostlar, yardım edin! — diye bağırdı.

— Ver, bağlayayım, — deyip, Mostafa cebinden sargı bezi çıkardı.

— Ardından. Orada avcılar bizim yoldaşlarımızı kuşattı. Çabuk olun.

— Haydi! — dedi Mostafa, siper dibinde serilip yatan ölü Almanların üzerinden zıplaya zıplaya öne çıktı.

Aniden mitralyözle taramaya başladılar. Mermiler taş mevzinin duvarlarını çizdirip geçtiler. Mostafa, arkaya çekilip, mevzinin duvarına dayandı. Belinden bombasını savurup, mevzinin dönemecine fırlattı. Bunun ardından kendisi de öne çıktı. Mostafa dönemeci geçtiğinde, bomba patlamasından sağırlaşmış Alman yeniden mitralyözüne uzanmaya çalışıyordu. Mostafa makinelinin dipçiğiyle onun başına vurdu ve durmadan ikinci dönemece yöneldi.

— Almanlar mevzinin siperine çıkıyorlar! — diye bağırdı biri. O sırada ikinci bir savaşçı Alman mitralyözünü alıp, onu mevzinin siperine yerleştirdi ve tabanları yağlayan faşistlere ateş açtı.

İki ateş arasında kalan Alman avcılar işlerinin bittiğini görüp ellerini kaldırdılar. Fakat birisi arkadan bomba atmaya hazırlandı.

— Siz böyle misiniz ha! — diye bağırdı ve Mostafa makinelinin tetiğini çekti.

Nurlanıp al tan görüldüğünde, kayada bir tek diri Alman da kalmamıştı. Onun başında alev gibi uçuşan kırmızı bayrak dalgalandı. Yorulmuş, lakin zafer sevinciyle gururlanan savaşçılar kayanın en büyük yerine çıktılar ve önlerinde uzanıp yatan çarpıcı güzellikteki Barents Denizine bakmaya başladılar. Deniz sürekli dalgalanıyor, coşuyordu.

— Mavi Kaya bizimdir! O ebediyen bizim olacak! — dedi Şahimorotov, gururlanıp. Kollarını genişçe açıp ellerini yoldaşlarının başına götürdü. — Yine de hikâyem için bana kızmayınız dostlar. Onu ben kendi geçmişimden alıp anlattım. Savaşa kadar benim Gölbeder isimli sevdiğim bir kız vardı. Biz onunla Stalingrad'da yaşıyorduk. Faşistler Stalingrad'a gelince, Gölbeder'i öldürdüler. Lakin ben onun öldüğüne hiç inanmıyorum. Onu her zaman hayalimde yaşıyorum. Onun hakkında maniler, hikâyeler okuyorum. Ben, düşmanı yenip bitirdiğimizde, Gölbeder'e doğru gider gibi oluyorum. Doğru mu dostlar?

— Doğru, — dedi Tahir. Onlara gülümseyip ekledi: — Bilmiyorum, nasıl çıkacağız bu işin içinden, hemşehrim. Benim sevdiğimin de ismi Gölbeder'dir.

— Git işine!

— Vallahi!

MAVİ SABAH

Nurulla durdu ve ardına dönüp baktı. Kovalayanlar görünmüyordu. Kara orman, hiçbir şey yaşamıyor gibi sessiz, hatta çok fazla sessizdi.

Nurulla bir eliyle beyaz paltosunun başlığını arkaya itti ve aniden çok yakında birinin sert bir şekilde soluk alıp verdiğini duydu. Elleri göğsüne astığı makineli tüfeğine uzandı, böylece de parıldayan gözleri, yel vurmuş yanan kömür gibi kıvılcımlandı.

Derin sessizlik içinde birkaç saniye geçti. Biraz zaman sonra Nurulla bu sesin tamamen kendi soluk alıp vermesi olduğunu anladı. Dudaklarını güçlü bir şekilde kapatıp soluk alıp vermesini durdurmasıyla ses de kesildi. Onun bakışıyla, ormanın sessizliği daha da derinleşmiş, esrarengizleşmiş gibi oldu.

«Oh, atlattım, izimi kaybettirdim pisliklere», deyip rahat bir soluk aldı Nurulla. Buna kadar kıvrılan çelik yay gibi sınırsız gerginlikte olan eklemleri, birdenbire hafifleyip yumuşadılar.

Ter içinde kalmış Nurulla'nın kafasından, semaverden çıkıyor gibi, buhar yükseliyordu. Islak kara saçları alına yapışmıştı. Başlığı yoktu — muhtemelen dallara takılıp düşmüştür.

Yiğit etrafına kaygıyla baktı ve inip çıkan göğsüne sağ elini koydu. Paketin yanında bulunan, paltosunun altında onun hışırdaması yiğidin aklını aldı. Bu dakikada mühürlü paket Nurulla için en kıymetli, en önemli şeydi. Onun için elbette o canı pahasına savaştı, eğer gerekirse yine savaşacaktı.

Bir düşünsene, savaş yıllarında öylece mühürlü paketleri Nurulla az mı taşıdı. Onlar için az mı kaygılandı, az mı güç tüketti. Bugün geceleyin de Nurulla ile Kızıl Ordu askeri Ardaşiv'e böyle mühürlü paketlerin birini sol kanatta bulunan ikinci tabura iletmek için görevlendirdiler. Paketi verdikleri zaman alay karargahı komutanı: «Gözünüz gibi bakın», — dedi. Bu sözleri söylediği zaman alay

komutanının sesinden, öncelikle de bakışından paketin ne kadar önemli olduğunu yiğitler çok açık bir şekilde anladılar.

İkinci alaya kadar on beş kilometre olsa da Nurulla ile Ardaşiv gibi usta kızakçılara, kızak izi boyunca bu mesafeyi gitmek zor iş değildi. « Bir saat içinde orada oluruz», dediler ve makinelerini boyunlarına asıp yola çıktılar.

Ardaşiv önden gitti. Ay ışığında kızak izleri apaçık görünüyordu. Düzlüklerde, geniş sazlıklarda o izler mavimsi şeritler gibi parlayıp, uzayıp gidiyordu.

Gide gide kızakçılar bir dağa rast geldiler. Eteğinde sivri çam ağaçlarıyla sarılmış yuvarlak göl uzanıyordu. Bulut kesitleri dolmuş, ayı arada bir kaplayıp durduğundan, gölün üstü bir parlayıp bir kararıyordu.

— Geride kalma, dostum! — dedi Ardaşiv sıkıntılı bir sesle. Ama kendi, öne atılıp aşağıya doğru kaybolup gitti.

Nurulla, yoldaşının ardından biraz bakakaldıktan sonra, aynı şekilde aşağıya doğru gitti, yüzüne rüzgar çarptı, kulaklarının içi sızladı. İçi öyle rahat, öyle güzel oluverdi, eğer yararı olacaksa, böyle uçup gidiyormuşçasına avazı çıktığı kadar bağıırıp türkü söylerdi.

Gölü geçince, kızakçılar yeniden ormana girdiler. Ay ışığıyla kaplanan bembeyaz orman ağır ağır uğulduyordu.

Önden süzülüp giden kızak izleri gide gide derin bir çukura denk geldiler, biraz onun civarında dolaşıp, bükülüp çukurun dibine girdiler, ardından yeniden yukarı çıktılar.

Çukurun karşısında dalları yere kadar uzanan çam ağaçları bitince, düzlükle birlikte uzun gövdeli çam ağaçları başladı. Bu çam ağaçlarının arasından giderken Ardaşiv yeniden durdu.

— Nuruş, işte şurada bir şey kımıldadı, gördün mü?

— Ağaç gölgeleri o. Şuraya bak, ay ne yapıyor onları, — dedi Nurulla.

Bulutlar ara sıra ayı kaplayıp durduğundan, ağaçların gölgeleri gerçekten de canlıymış gibi hareket ediyordu. Yine de Nurulla'nın bu cevabı tecrübeli Ardaşiv'i rahatlatmadı. Gölgeler — kara olur; ama onun gözüne çalınan beyazdı; sanki, biri beyaz sopayla kara çam gövdesine vurdu ve aniden yok oldu.

Ardaşiv ile Nurulla makinelerini ellerine aldılar. Ön taraftaki ne olabilir dersin.

Biraz dinledikten sonra, hiçbir şey anlaşılmadı, yiğitler yeniden yollarına devam ettiler. Sessiz ormanda kızakların hafifçe cızıldamasından başka hiçbir şey duyulmuyordu. Şimdi bağlantılılar gibi görünen yeri de geçtiler. Hiçbir şey yok. Sonra Ardaşiv'in keskin gözleri hata yaptı.

Şimdi gönülleri tamamen rahatlamaya başladığı vakitte kara gömülmüş çalılıklar arasından sessiz sedasız dört kişi çıkageldi. Onlar tam bizimkiler gibi beyaz elbiseli olsalar da birkaç saniye içinde Ardaşiv çokça görmüş geçirmiş askerlere has sezgiyle bu belirsiz kişilerin Hitlerciler olduğunu düşündü. Muhtemelen, «istihbarat» alma hesapları vardır, bu yüzden ateş açmadan koşuyorlardı.

— Nuruş, ateş! — diye bağırdı Ardaşiv ve makineliyle ateş açtı. Ormanın içi tuzla buz olmuş cam gibi şangırdadı. Almanların birisi acı bir biçimde bağırp yüzüstü yere yıkıldı, ikincisi, makineliyi düşürüp, aynı şekilde kar üstüne yıkıldı. Aynı zamanda, başka bir yerden de makineli tüfek sesleri yankılandı. Nurulla yine bir Hitlercinin işini bitirip, sağ yanına eğildiğinde, Ardaşiv kızak izine sırtüstü yıkılmıştı. Nurulla, göz açıp kapayana kadar onu kalın çamın ardına sürüyüp, Almanlara ateş açmaya başladı.

Bu çatışma çok mu devam ettiğindedir, etrafını kuşatan Almanlardan Nurulla nasıl kurtuldu, şimdi bunların hiçbirini hatırlamıyordu. Belki, sonradan sakin şartlarda, Nurulla bu çarpışmayı bütün ayrıntılarıyla gözünün önüne getirir. O çamların arkasına saklana saklana ateş açmalarını, bomba fırlatmasını, Ardaşiv'in son dakikalarını, onun; «Nuruş... paket... Ne olursa olsun...» diye sözlerini, ne zamandır dev çekiç kaldıran güçlü kollarını, son derece mücadele edip, kara gömülüp hareketsiz kalmalarını — hepsini de, hepsini de hatırlar. Şimdiyse onun akli bunları çağrıştırmaktan aciz, çünkü onun makineli soğumamış gibi, dalgalı hisleri de soğuyup, dinip bitmemişlerdi henüz.

Nurulla birkaç adım attı. Aniden onu beklenmedik bir zamanda vurmuşlar gibi oldu, eklemleri kasılıp kar üstüne yıkıldı.

Birkaç dakika içinde hiçbir şey anlamadan, hiçbir şey duymadan, ölü gibi hareketsiz yattı. Ardından, soğğun etkisinden olsa gerek, onun tıkanan zihni birazcık açılmaya başladı. Buzlanmış kirpiklerini kaldırdı ve acayip bir görüntü karşısında hayran kaldı: kar basmış ağaçlar devamlı büyüyorlar, gökyüzü nasıl böyle kıızıllı sarılı olağanüstü bir renge girmiş.

Nurulla gözlerini yeniden yumdu ve el ve ayaklarını kıpırdattı. Fakat ilginçtir: onların varlığını hissetmedi. Ardından ayağa kalkmaya çalıştı ama kalkamadı, sanki üzerine ağır bir taş koymuşlar gibiydi. Bağırmaaya çalıştı; fakat, derin uyku halindeymiş gibi bağıramadı da.

Bunun gibi tekrar birkaç dakika kadar vakit geçti. Nurulla kendine gelmeye başladı. Tekrardan gözlerini açtı. Bu yolu güçlü bir şekilde büyümeleriyle kesmişler, gök de kendi doğal maviliğine girmişti.

Nurulla duygusuzluk denizinden yavaşça kurtulmaya başlasa da, şimdiye kadar onun zihninde hiçbir fikir yok, gönlü de bir şey hissetmiyor, akli boş ve soğuktu. O anda nasılsa ayağa kalktı. Aniden, elektrik akımı geçmiş gibi, keskin bir sızı onun bütün vücudunu diriltti.

Yine birkaç dakika Nurulla bütünüyle sızlandı. «Niye ben yalnız yatıyorum? Paket gönderilmemiş galiba. Hitlerciler çıkıp gelseler...» O, bütün gücünü toplayıp, ayakta durmaya çalıştı, fakat uzun süre duramadı. Bundan sonra, kendi güçsüzlüğünden utanıp, kendi kendini parçalamaya başladı. Ömründe yaş çıkmamış gözlerinden iki damla kaynar yaş çıkıp, yanaklarından süzülüp kar üstüne damladı.

Çok acı çekerek Nurulla ayağa kalktı. Fakat yürüyüp gitmek mümkün değildi. Koltuk değneklerine dayanıp duruyor gibi kızak direklerine dayanıp, uzağa doğru süzülüp giden kızak izlerine öfkeli ve şaşkın bir bakışla gözünü dikti.

Güzel, mavi sabah doğuyor. Kayın ormanı bu enfes mavilik içinde olağanüstü güzellikte billur bahçeye benziyor; güneş henüz görünmüyor, hemen onun ilk altın ışıkları ormanın içine serpilip de kayınların kara bürünen örgü budaklarından damlayıp duran ak mercanlarda, sihirli taşlarda yansıyor oynamaya başlar.

Nurulla yeniden yıkıldı. Bütün bedeninde çok büyük bir halsizlik hissetti. Adeta onun iliklerini emerek almışlar, sanki damarlarında kan değil de buzlu su akıyordu. İşte burada şimdi onun beyninden sazlık yılanı gibi ürkütücü soğuk kara bir düşünce geçti:

— Ölüyorum! — diye fısıldadı. — Donarak ölüyorum.

Nurulla çok ölüm görmüş tecrübeli bir askerdi. O yaşamayı seviyor, ölümden nefret ediyordu. Ne kadar çetin şartlarda da o: «Bu acıları göreceğime, beni öldürselerdi», demedi. İnsanın hayatı sadece bir tane. Sonradan onu geri vermiyorlar. Bunun için, çiçekleri açmadığı için üzülen gül misali, vaktinden önce solmamak için ölümün boğazını çiğnemek, kavga etmek, savaşmak gerek. Nurulla ölüm uğuldayıp duran zamanlarda da yaşamaktan ümidini kesmedi, «yok, benim rızığım henüz bitmedi, ben henüz yaşıyorum», diye inandı ve yaşadı.

Şimdi, organlarında ölümün soğukluğunun aktığını duyunca o: «Ölüyorum, donarak ölüyorum!» — diye mırıldandı. Fakat onu bu mırıldanmasında da: «Şimdi ben güçsüzleştim, şimdi yenildim, bittim», deyip hayırsız ölüm önünde baş eğesi yoktu. Nurulla bu saniyede ölümün son derece yakın olduğunu anladı ve bütün gücünü ona karşı koymak için topladı. Ormandaki her bir ağaç, dünyaya dikildiğinden beri duran güneşin her ışığı, nihayetinde, kalbinin her atışı: «Yaşamaya! Yaşamaya!» diye tekrarlanıyordu. Bunun üstüne, yüklendiği görev de henüz tamamlanmamıştı. Bu onun için en ağırıydı. «Ya paket? Ya Ardaşiv'in son bakışı, son dileği? «Ulaştır onu, Nuruş! Ne olursa olsun ulaştır», diye sözleri!..»

Bu düşüncelerden sonra Nurulla kanadı kırık kuş misali çırpınmaya başladı.

Yaşıyorum! Altın söz, nurlu söz. Köle olmadan, özgür bir ülkede hür yaşıyorum, üretiyorum, yeni şeyler oluşturuyorum... Bundan daha hayırlı, bundan daha kıymetli ne var!

Nurulla düşmanlarıyla savaşa savaşa yaralanıp kana bulanmış, saçları, kirpikleri buzlanıp gitmiş, elleri ve ayakları donmaya başlamıştı. Fakat onun kalbi atmayı durdurmuyordu, yaşama susayıp atıyordu. Aynı şekilde, yeryüzünde de geç değil, sabah, sabahın da firuze renklisi!

Nurulla uzak bir kolhozda kalmış karısı Tenzile'yi, «Babacığım ne zaman geliyorsun», diye üzüntü içinde bekleyen beş yaşındaki oğlu Selim'i, sert sakallı babasıyla yaşlı annesini, «Abim!» diye üzülüp mektuplar yazan kız kardeşi Dilber'i, güzel Ik nehri boylarını, geniş kırları, güzel otlakları hatırladı ve kalbi yeniden heyecanla çarpmaya başladı.

Nurulla, son gücüyle, kayak sopalarının üstüne gövdesiyle dayandı ve gitmeye başladı. Sağlam ayağı, donmuş elleriyle ağır gövdesini itti. Suda yüzerken dalgaları başıyla süzüp gidiyor gibi, yumuşak karı açık başıyla yarıp gitti.

Uzun süre gitti ama arkasına dönüp bakan olsa, hepsi elli altmış adım kadar gittiğini görünce dertlenirdi. Fakat o ardına dönüp bakmadı.

Bir an bir hışırtı duydu. Tam o anda hem gönlü ferahladı hem de korktu. Dostlar mı, düşmanlar mı? Ne olur ne olmaz diyerek makinelisini eline almaya çalıştı ama elleri onu kavramadı. Ancak ilk önce koynunda duran el bombasını çıkarıp, onun pimini ağzına aldı.

Yine de Nurulla'dan beş altı adım ileride, ona pek bir caka satarak bakan bir orman tavuğu kar üstünde sektikten sonra uçup gitti. «Boynun kanadının altında kalsın!» — diye sövdü Nurulla içinden.

— Boğazına yapışmaya davranma şimdi. Çabucak yakalayamazsın! — diye fısıldadı ve ölüme karşı durup sürekli öne doğru gitti. Ancak kulaklarında, Kremlin'in kederli çan sesleri gibi bir ses çınladı.

— Yaşıyor, yaşıyor!

... Bir saat kadar sonra bizim inzibatlar Nurulla'yı alay sığınağının üç yüz metre ilerisinde yarı baygın bir şekilde ilerlemeye çalışırken buldular. Paketi ulaştırdığını ansızın unutup gitti ve ancak ikinci güne doğru aklına geldi.

NEŞELİ GENÇLER

Şafak kızılığıyla ışıldamış, biraz soğukça, koyu yeşil bahçeye nasıl geldiğini İşniyaz, kendisi de bilemiyordu...

Bugün fabrikada çalışanların büyük toplantısı oldu. Gecenin tantanalı bölümünü fabrika müdürü Sosyalist Hizmet Başkanı Konstantin İvanoviç Lidin kendisi aldı. Nöbetteki konuşmacı sözünü bitirmiş, Konstantin İvanoviç, zili çalıp, salonda sessizliği sağladı ve tabiatı gereği gülümsemeye başlayıp, sevimli, gür bir sesle:

— Söz fabrikamızın genç vatanseveri, kendisinin rasyonalist takdimleriyle fabrikaya bir milyon Som gelir sağlamış, deneme atölyesinden tesviyeci İşniyaz yoldaş Eminov'a veriliyor, — dedi.

Sessiz duran büyük salon, davul çalınıyor gibi birden gürlendi. Beş yüz kişi aynı anda alkışlamaya başladı. Ömründe ilk kez böyle büyük bir salonun önüne çıkan, ömründe ilk kez bu kadar çok kişinin kendisine bakıp alkışladığını gören İşniyaz afallayıp kaldı. Çilli yüzünü koyu bir kızılık kapladı, alnında ter damlaları belirdi. O: «Lütfen onu alkışlayınız», — diyormuş gibi Konstantin İvanoviç'e dönüp baktı. Fakat müdür, ismi bütün ülkede bilinen meşhur kişi, kendisi de ayağa kalkmış, onu alkışlıyordu.

İşniyaz, konuşmasını önceden kağıda yazmıştı, bu onu bocalamaktan kurtardı. O anda o, yazıyı nasıl okuduğunu, tribünden nasıl indiğini, sahneden nasıl gittiğini — birini bile hatırlamıyordu.

İşniyaz bahçe sessizliğine çıktığında kendisini tamamen duman içinde gibi hissetti. Ufuk boyunca süzülen akşam kızılığı onun gözüne duman tütüyor gibi göründü. İlk bakışında, yanıp duran şafak İşniyaz'a bayramlarda dalgalanan kızıl bayraklar gibi, ikinci bakışında da her nasılsa ilginç bir resim gibi göründü.

Bu zamana kadar hiçbir zaman tadılmamış ışıltılı bir his İşniyaz'ı bütünüyle sarmıştı. Şimdi de, bayram elbiselerini çıkarmadan, yeniden atölyeye giresi, yeniden mavi kroki kağıtlarına eyilesi geldi. Bundan dört yıl önce ilk kez çalışma okulunun kapısını açıp girişleri, ilk kez ustabaşı Serdey Petroviç'in elinden çekiç, ege alışları, ilk kez korka korka mengenenin yanına gelip duruşları gözünün önüne geldi. Şimdi

İşniyaz büyük biriydi — model ustası, makine bölümlerinin en önemli, en hassas işlerini ona veriyorlar. O şimdi milimetrenin binde biri — mikronlarla iş yapıyor. Ancak bu iş için sadece güçlü el, keskin göz değil, bilim, akıl da ararlar. İşniyaz'da bunların hepsi var. Onun verdiği tavsiyeler, düşünüp bulduğu yöntemler fabrikaya, Konstantin İvanoviç'in dediği gibi, bir milyon Som ekonomik gelir sağlamışlar. Ancak İşniyaz'ın ilk «icadı» onu mutlu etmiş, onu dertlendiren «icadı» hiçbir şekilde unutulacak değil...

İşniyaz gölün yanındaki beyaz boyalı oturakların birine gelip oturdu ve kollarını açıp sandalyenin arkasına attı, bacak bacak üstüne attı, gözlerini kısıp göle doğru dikti. Su üstünde gökteki altın renkli bulutlar, uzun kavakların karanlık gölgeleri dallarıyla alçalıp doğruluyorlardı ama gölün üstü sezilir sezilmez bir şekilde çilleniyor, tiril tiril titreyip duruyordu.

Ansızın çalılıkta bir kuş cıvıdamaya başladı. İşniyaz, onun hüzünlü sesini dinleyerek düşünceye daldı...

1943 yılının soğuk, sert kışı henüz yeni bitmiş, yaz ayları başlamıştı. İşniyaz'ın babası da henüz sağdı. O daha sonra Berlin'i aldıklarında ölecekti.

Komik ve sevimli biriydi onun babası. Bütün ömrünü İdil'de çalışarak geçirmişti. Vücudu— pehlivan, sesi— borazandan çıkıyor gibi kalındı. Ancak gülmeye başlasa pencere camları zingıldamaya başladılar. Konuşmaya başlasa herkesi ağzına baktırır: gözlerini bir hayli kısıp, sesini alçaltıp, İdil hakkında, vapurlar, kendi kendine hareket eden şilepler, isimleri bütün ülke nehirlerinde bilinen ünlü kaptanlar, kayıkçılar, tekne kaptanları, makinistler hakkında ayrıntılarıyla anlatırdı. İşniyaz onun hikâyelerini köprülü dudakları yarım açık bir şekilde dinlerdi. Bazı vakitlerde babasının sözleri onu fazlaca kendine bağlar, İşniyaz'ın gözünden geceleri uyku kaçırdı, ancak çok zamanlar, ilginç, dışarıdan çok sevimli görünen bu hikâyeler delikanlının genç aklına, nedense yatmıyorlar, onun hayalinde canlanmıyorlardı.

İşniyaz sadece vücuduyla değil, karakteriyle de babasına benzememiş — biraz utangaç biriydi. Sadece koyu kahverengi gözlerinde, nasıl olduysa, babasınıninki gibi mağrur ışıklar parlıyordu.

— Oğlum, — diyordu babası ona, biraz hatırı kalıp, — sen, artık, annenin soyuna çektin. İdil'e serçe başı kadar da ilgin yok, gözün daima hırdavatta.

Babası cepheye gitmeden önce kendisi on üç yaşına girmiş, biraz utangaç olan oğlunu önüne oturttu ve onun saçını okşayıp şöyle dedi:

— Bak İşniyaz, bizim nesilden henüz demirci olmuş biri yok. Dedelerin de ben de İdil insanlarıyız. Bir deden burlak, ikincisi gemi hamalı olmuş. Ben de, Sovyet iktidarı sayesinde, kaptanlık derecesine eriştim. Seni kaptan yapabilir miyim demiştim. Olmadı, görüyorsun. Bak, eğer bir gün demirci olursan — çok iyi bir demirci ol. Saksığan Ehteri gibi demircilikte ismin alıp yürüsün, yoksa oğlum demem sana.

Babasının Saksığan Ehteri diye anlatılan bir demirci hakkında gülerек söylediği sözleri İşniyaz iyi hatırlıyor. Babası, İşniyaz'ın küçüklükten beri demirciliğe ilgisi olduğunu görüp, eline atılmış bir demir parçası vererek:

— Oğlum, bu demirden ne yapabilirsin? — diye sorar ve kendi kendine cevap verirdi: — Ehteri ağabeyin olsa: bu demirden önce burgu, ardından balta, sonra da keski ve en sona kalanlardan da öteberi çıkarırdı.

— Ama bana «öteberi» gerekmiyor! — diye karşı çıkardı İşniyaz. Onun bakışında, iri dudaklarında, kirpi gibi kabarmış bütün duruşunda nasıl bir inatçılık, kendi dediğini kabul ettirmeye çalışma vardı.

— Peki ne istiyorsun oğlum? — diye sorardı babası yeniden.

— Makine!

— Nasıl makine? Makine çok. İşte annenin dikiş makinesi var.

— Dikiş makinesi değil, büyük makine.

Çoğu zaman söz burada kesilip kalırdı. Ancak babasının keyfi yerine geldiğinde, yeniden oğluyla alay etmek için:

— Büyük makine? Vapur mu? Lokomotif mi? — diye sorardı.

İşniyaz da koca gözlerini kaşının altında oynatıp, başını sallardı.

— Hayır, vapur da değil, lokomotif de değil — büyük makine, makine gibi bir makine.

Bundan sonra babası katıla katıla gülerdi ve İşniyaz'ın annesi, kap kacağını şingırdatmayı bırakıp:

— Yeter artık, babası, oğlanın kalbini kırma, — der dururdu. Onun annesi fabrika demircisinin kızıydı, o, oğlunun da babasının yolundan gitmek istediğini görünce içten içe sevinirdi.

Babası cepheye gidince İşniyaz çıraklık okuluna girdi. Altı ay okuduktan sonra, onu cephe için havan üreten ustalığa terfi ettirdiler. Ustalık okulun önünde olduğundan, orada her zaman ergenlik çağındakiler çalışıyordu.

İşniyaz'a havanların stabilizatörleri için kanatları kalibreleme işini verdiler. Bu iş çetin de değil, kolay da değil — dördüncü derece tesviyecisi işiydi. Kanatların hepsinin de eşit ölçüde olması gerekiyordu. Onların kalıptan birazcık büyük olanları da birazcık küçük olanları da işe yaramıyordu.

İşniyaz çok gönül verip, gayretle çalışırken onu genç tesviyecilerin grup başkanı yaptılar. O günlerde İşniyaz babasından mektup aldı. O, sanki oğlunun havan yaptığını biliyormuş gibi: «Ben şu an havan topçusuyum, düşmanı çabucak tepelemek için bize havan lazım...» — diye yazmıştı.

Babasının mektubunu okuyunca, İşniyaz, utancından, yer yarılrsa içine girecek gibi oldu. Ama yer yarılmadı, delikanlı hiçbir yere saklanamadı, o, sıcak alnını pencerenin soğuk parmaklıklarına koyup, uzun süre sessizce durdu.

Şimdi görev neredeydi. Havan yapan fabrika kendi programını yetiştiremedi. Hatta o kadar da değil, işi tam olarak İşniyaz ve onun ekibi yavaşlatıyordu. Genç tesviyeciler ne kadar uğraşsalar da kanatları gerektiği gibi hazırlayıp, yetiştiremiyorlardı. Bu yüzden ay sonuna kadar stabilizatörsüz havanlar fabrikanın köşesinde tavana kadar yığıldı. İşniyaz onlara baktıkça acıyıp, babasının Saksagan Ehteri hakkındaki sözlerini aklına getiriyordu. «Benden, son olarak, ancak «ıvır-zıvır» çıkar», diye aklından geçiriyordu genç en ümitsiz dakikalarda. Bunun üstüne usta Vitje Aksinov her gün:

— Derhal programını bitir, İşniyaz, — deyip dinlenme vermiyordu.

Böyle iken de kendisinden izin almadan hareket eden İşniyaz, çocuk gibi inatlaşıp:

— Git şuradan, damarıma basma, — deyip duruyordu.

Usta Vitye Aksinov, İşniyaz gibi bir delikanlıydı. Sadece bir iki yaş büyüktü ama derecesi daha üstündü. İkisi de al yanaklı, ikisi de çilli, ikisi de koyu kahverengi saçlı, koyu kahverengi gözlü gençlerdi.

Durumu toparlayabilmek için kanatları kalibreleme işine, ek olarak, üç dört genç daha koydular. Ancak bu da sorunu çözmedi. Usta, gençleri başka bölüme almaya mecbur kaldı. Ama onlar kendi bölümlerinde de çok gerekliydi. Bunun üzerine, yeni gençlerin biri, kızarak:

— İşte, kendileri yapamıyorlar da bizi çağırıyorlar, — dedi. Bu sözler İşniyaz'ın en hassas yerinden vurdu.

— Konuşup durma! — diyerek yeni gelen gence tepki gösterdi.

İşniyaz'ın ekibi, yeni gelen gençlerle birlikte, vardiyada iki yüz çift kanat vermeye başladılar. Ancak fabrikaya bazen altı, yedi yüz çift gerekiyordu.

Vitye Aksinov, işini hızlı hızlı düzene sokarken yere yığılıverdi. O, aralıksız üç dört gündür fabrikadan çıkmıyordu. Nihayet, bir gün yorulup, kendi bölümüne İşniyaz Eminov'u getirdi ve evine gitti.

Akşamki vardiya: Işıklar sönmüş, makineler durmuş, pencereler kapatılmış, sadece tek bir ışık yanıyordu. Vardiyada çok büyük bir sessizlik hüküm sürüyordu. Yorgun gençlerin sırtları sanki bin potluk ağırlık gibi basıyor, göz kapakları ağırlaşıyordu.

Fakat İşniyaz'ın gözünden uyku tamamen kaçmıştı. Vitye Aksinov'u gönderince, o yeniden kendi ekibinin yanına geldi.

— Pétka, yoklama! — diye bağırdı bir delikanlıya.

— İldarka, neden aletlerini saçtın, — diye bağırdı ikincisine.

Kasketinin siperini arkaya çevirerek takmış, çalışırken, boyu mengeneye yetişsin diye ayağının altına kutu koymuş ustabaşına uzanıp bakmadı. Ancak Pétka'sı da, İldar'ı da onun sözüne kulak asmadı.

İşniyaz, büyük büyük atlayarak usta ofisine gitti, ışığı yaktı, camla kaplı küçük masanın ardına oturdu. Pantolonunun cebinden kirlenip, yağlanıp gitmiş bir defter çıkarıp koydu. Ardından defterin bir sayfasına çizilmiş şemaya bakmaya başladı...

Sanat okuluna girdiğinde İşniyaz hikâyelerde sürekli uçup duran ilginç yeni makinelerin düşüncesine kapılıp giderdi. Sanat okulu onun hayallerini boşa çıkarmadan, gözlerini kaplayan perdeyi açtı. Kır bıyıklı, kamburlaşarak yürüyen ihtiyar usta Sergey Petroviç onu demir parçalarına, kendi dediği gibi, can vermeye — tesviye ustalığına yükseltti. Ama okulun karşısındaki fabrikada çalışmaya başlayınca, İşniyaz şimdi somut nesnelere hakkında çalışıp üretme süreçlerini güzelleştirmek için gerekli maddeler hakkında düşüncelere daldı. Stabilizatör kanatlarını kalibreleyip hazırlayabilme zorunluluğu, onda bu işi hızlandırmak için herhangi bir şey düşünüp bulma isteği uyandırdı. O, kanatları kalibrelemeye has araç yapmak isteyerek ağır işlere girişti. Fakat bu çok zor bir işti. İşniyaz'ın böyle karmaşık bir iş için bilgisi de, tecrübesi de azdı.

Bugün de İşniyaz uzun süre çalıştı, fakat maksadına erişemedi.

«Eh, Sergey Petroviç, sen de çekip gittin, — diye düşünüp içlendi. — Sen olsaydın, vakit geçirirdim, konuşurdum, tavsiye alırdım...»

Fakat o sırada Sergey Petroviç'in atmaca yavruları hakkında anlattığı hikâyeyi hatırladı. Atmaca başta yavrularına, çok uğraşıp uçmayı öğretirken günler, haftalar boyunca uğraşmış ve yavrularına: haydi şimdi kendiniz uçun, dermiş. Ve atmacalar uçup giderlermiş...

İşniyaz bürodan biraz keyifsiz çıktı ve ekibinin yanına geldi. «Atmaca yavrularının küçük de olsa kanatları var, ya benim... Ya bizim...» diye düşündü İşniyaz, kendi iş yerine gelip çalışmaya başladı.

Tezgâhta çeşitli büyüklükte çelik halkalar vardı. Her nasılsa İşniyaz'ın gözü bu halkalara takıldı. O, henüz bir şey sezmeden onların bir tanesini eline aldı. Ansızın onun aklına bir şey geldi: «Acaba kanadı halkaya boydan boya geçirmeye mi çalışsam?»

İşniyaz yine de tam çelik halkayı mengneyle ayarlayıp sıktı. Ardından birinci kanadı bakır çekiçle vurarak halkaya boydan boya geçirdi. Ardından sıcak, yağlı kanadı eline aldı. Daha pergelle ölçüp bakmadan önce, İşniyaz'ın parmakları kanadın biraz daha büyüdüğünü sezdi. İkinci olarak daha küçükçe olan halkayı seçti. Önceki de tam olmadı. İşniyaz, büyülenmiş gibi halkalara bakıyor, kalpi güp güp ediyor, gözleri ışıldıyordu. Birbiri ardına on tane halka seçti, sonunda tam gerekli büyüklükte olanı buldu. Bir kanadı, ikincisini, üçüncüsünü... geçirdi. Onları tekrar tekrar ölçtü. Ölçü doğruydı.

— Bakın, gençler! — diye bağırdı sevinçle.

Üç dört kez çekiçle vurduktan sonra, halkadan kanat geçebiliyor. Delikanlılar İşniyaz'a, bir cambaza odaklanıp bakıyormuş gibi şaşkınlıkla, hayran olup kaldılar.

... Sabah Vitye Aksinov'un atölyeye gelmesiyle en önce köşedeki istiflere göz attı, gözlerine inanamadı, donup kaldı. Duvar boyundaki istifler yoktu.

— Baksana, İşniyaz, bu ne? — diye sordu usta büyük bir hayretle: Ne yaptınız?

Usta bunu uzun süre seyrettikten sonra sordu, eğer onu bu halde gören olsa, hiç şüphesiz kahkahalarla gülerdi. İşniyaz ise çok ciddi bir şekilde:

— Ben bir şey düşünüp buldum, — dedi.

— Nasıl bir şey?

— Stabilizatör kanatlarını çelik halka boyunca geçirdim.

— Çelik halka? Nasıl çelik halka? Açıkça söylesene.

Bunu sözle anlatamayacağını anlayıp, İşniyaz hemen eline bakır çekiç aldı ve yaparak gösterdi.

— İşte böyle, — dedi.

Genç usta bir zaman sonra hem şaşkın hem meraklı bir sesle:

— Kim buldu? — diye sordu.

— Hiç kimse. Kendim...

— Ya nasıl... Bildin?

İşte buna İşniyaz, kendisi de tam bir cevap veremedi.

Usta:

— Ah sen! — dedi, sadece elini sallayabildi. O, henüz bu genç işçinin bu gece nasıl büyük bir adım attığını ve bütün ömrü boyunca devam edecek aydınlık yol elde ettiğini de düşünmüyordu. Onun için sadece bir şey belliydi: bugünden sonra bu işlem hiçbir zaman programını engellemeyecek...

O, bir eline İşniyaz'ın kalibrelediği kanadı, diğer eline çelik halka alıp, kolejlük müdürüne yürüyüp gitti. O, henüz müdürün başka bir işe geçirildiğini, onun yerine bugün yaşlı usta Sergey Petroviç'in geldiğini bilmiyordu.

— İyi misin, Vitye? — dedi, müdür koltuğunda oturan Sergey Petroviç. Vitye, artık dalgalanmışlıktan, nefes alamayarak:

— Sergey Petroviç... kanatlar... kanatlar... İşniyaz kanatları... — diye birkaç kez sözlerini tekrarlardı. Sergey Petroviç, yerinden kalkıp, Aksinov'un dağılmış saçını okşadı.

— Ah, siz benim neşeli gençlerim! — dedi.

Bundan sonra bu söz gençlere yapışıp kaldı. Onlar çoktan başka yerlere geçtiler, çoktan stabilizatör kanatlarını bırakıp şartları rahat makinelerde çalışıyorlar, gençler artık pek genç sayılmazlar artık: adam olarak adlandırılıyorlar, ama onlara verilen takma ad hiç unutulmuyor, düzen içinde çalıştıkça fabrikada onları daima sevgi ve şefkatle «neşeli gençler» diye anıyorlar.

... Servi ağaçlarıyla sarılmış küçük göle bakıp, olanları aklından geçirip oturan İşniyaz birden kahkahayla güldü. Kalibreleme işindeki çelik halkalar ne zamandan beri kullanılıyorlardı, onları düşünüp anmaya da gerek yoktu. Fakat o zamanlar İşniyaz bunu bilmiyordu. Çelik halkaları ilk kez ben düşünüp yaptım, diye düşündü, bu onlarda yeni bir güç, yeni bir ümit büyüttü ve çelik halkalara boylu boyunca geçirilmiş kanatlar sanki onu bugünkü tantanalı güne alıp getirmişti.

Bahçede mutlu konuşmalar işitildi. Bununla da kalmadı, bir grup genç İşniyazı çevreledi. Bunlar, biraz evvel adı geçen «neşeli gençler» idi.

UNUTULMAZ

Bugün, hiç hesapta yokken, Hebibulla ağabeyi askerlik şubesine çağırıldılar. Altmışlı yaşlarının zor günlerini tek tek sayan bu ihtiyara nasıl oldu da işleri düşmüştü? Oysa askerlik hizmetine yaramıyor diye savaş yıllarında da rahatsız etmemişlerdi.

İşe giderken Hebibulla ağabey karısı Gölsim'e de endişelenme dedi.

— Sen, anası, o kadar da üzülme, — dedi. — Hata sonucu çağırdıkları çok belli. İşten dönerken evrakları çıkarıp veririm ve iş biter.

Erkekler böyledir! Endişelenme derler ve böylelikle insanın gönlü sakinleşir diye düşünürler. Bu yazı eve geldiği dakikadan sonra ana yüreği nasıl afallayıp üzülür görürler mi onlar!

«Belki göz nurum hakkında bir haber gelmiştir. Belki yaşıyordur, kırılancım. Bunu söylemek için ihtiyarı çağırılmışlardır. Beşbalta'da böyle bir şey olmuş diyorlar. Tamamen öldü sanılan biri kendisi çıkıp gelmiş».

Ana yüreğinde yeni bir güçle ümit ışığı yandı. O şu an sürekli savaşta ölen kızının birdenbire gelmesini diliyordu.

Galime cepheye kırk birinci yılda gitti.

Tren istasyonunda son defa helalleştiklerinde, Gölsim abla ona:

— Kızım, lütfen kendini koru, dedi.

Galime gülümsedi.

— Doktora öyle söz etmiyorlar, anne.

Bu Galime'nin kendi ağzından söylenen son sözleri oldu. Bundan sonra onlar sadece mektupla söyleşebildiler. Küçücük kağıt binlerce kilometre yerlerden, soğuk kar boranlardan, ateş rüzgarlar aşır bu kadar gönül sıcaklığını dökmeden saçmadan saklayıp getirebilir diye kim düşünür? Galime'nin mektupları sevgi dolu ve nazlı

sözleriyle dolu olurdu. Biçare Gölsim abla onları okuduğunda tereyağı gibi eriyip gidiyordu. Ev soğuk, pencerelerde parmak kalındığında buz, sokaklarda acı yel esiyor ancak Gölsim ablaya soğuğu da yeli de değmiyor, sabah şafakla kalkıp üstüne güzelce de giyinip fabrikaya, duraklamadan, çalışmakta olan kocasının yanına sevinçli haberi vermeye koşuyor. O böyle, günler, aylar, yıllar boyu koşmaya razıydı, sadece kızından, canından, sağ olduğunu bildiren sevinçli mektuplar gelip dursun!

Fakat bir süre sonra Galime'nin mektupları kesildi. Anne ne kadar kederle beklese de postacı onlara uğramadan geçmeye başladı. Mevsim yazdı ama annenin gözüne gün ışığı görünmez olmuştu. Hasretinden ateş yutmuş gibi oldu, yaşlandı, kurudu, yaprak gibi sarardı. Yine de ümidini kaybetmedi. «İşi çok fazladır, mektup yazmaya vakti yoktur. Biraz boşluk bulsun, o zaman oturup annesine mektup yazar», — diye sabretti, bin türlü bahaneyle kendini avuttu. Sadece yüreği o kadar uzun süre beklemek istemedi, günden güne daha güçlü inleyip, günden güne daha çok sabırsızlandı. Eğer şimdi onlara doğru yönelen postacı pencereden görünse, kendi kendini unutup, yeşeren bir ümit ve korkuyla ona doğru koşuyordu, pencere demirini vursalar veya kapıyı çalsalar: «Galime'm değil mi?» — diye, kalbi küt küt atıp, sıcak döşeğinden fırlar, başı açık, üstü açık kapıyı açmaya koşardı.

İnsan yüreğini yanıp duran ateşe benzetirler. Ah, böyle olmasaydı! Sönmeden duran ateş yok olurdu. Yanar, yanardı ve bir gün sönerdi, azabı da biterdi. Ama ana yüreği aynı değil, ebediyen hasret ateşiyle yanar.

Gölsim abla, omzuna pamuk şalını atıp kızının çalışma masasının yanına oturdu. Masanın çekmecesini açtı, ardından çeşitli kâğıtlara yazılmış, çok vakit geçtiği için sararmaya da başlamış mektup tomarını çıkardı. Bunlar Galime'nin mektuplarıydı.

On yıldan fazla olmuştu, — ah bu yıllar, su gibi akıp gidiyor, — Gölsim abla bu mektupları hüzünlenererek okur, hemen hemen hepsini ezbere bilirdi. Fakat bugün tekrar okumaya davrandı. Ama biraz sonra ne zamandır kapkara olmuş, şimdilerde kendi renklerini kaybetmeye başlamış gözleri sıcak günlerdeki pencere camı gibi dumanlanıp gitti. Eğri büğrü harfler, buz gibi eriyip yok oldular. Anne, çok fazla zorlandı. Fakat ağlayamadı, çünkü onun göz yaşları ağlaya ağlaya kuruyup bitmişti.

Onun bütün ömrü çalışarak geçti. Gençlik yıllarında Kazan esnaflarına yemek pişirdi, onların çamaşırlarını yıkadı. Düşünmeden, hesap yapmadan, hor görülmelere, itilip kakılmalara katlandı, küçük şeylerle mutlu olan, karun, kıskanç, zengin kadınlar onun saf yüreğini, itler gibi rencide ettiler. Ardından evlendi, daha doğrusu onu kocaya verdiler. Kocasını o zamanlarda cam fabrikasında çalışıyordu. Daha sonra Gölsim'i de yanına aldı. Ancak bu devrimden sonra oldu. Fabrikada çalışma şartları güzel değildi. Fakat burada onun kişiliğini çiğnemediler. «Gariban, fakir», diye hor görmediler. Yoldaşlarının hepsi onu kendilerine denk gördü. Gölsim abla bütünüyle değişip, kanatlanıp gitti. Yağmur suyu içmiş çiçek gibi yeniden doğdu.

Bu fabrikada o, gide gele, yirmi beş yıl çalıştı. Savaşın sonu, romatizmaları çok acı vermeye başlayınca, kocasının da fikrini alarak emekliye ayrıldı.

Şimdi onun günleri büyük bir yalnızlık içinde geçiyordu, çocuklarının biri bile yaşamıyordu.

Yalnızın yoldaşı kaygıyla hasrettir derler. Gölsim abla bunu çok iyi tatmıştı. İnsanların içinde olduğunda nasıl da güzel oluyordu. Hatta Galime'nin ölüm haberini aldığı günlerde de kendini koyuvermemişti. Evde de, işte de onun dertlerini paylaşan eş dost vardı, sanki onlar bu güçlü hasretin büyük bir kısmını alıp gidiyorlardı.

O günlerde Galime'nin birlikte büyüdüğü, birlikte okuduğu kızlar da gelip duruyorlardı. Karı kocanın hasretini dağıtıp, Galime'yi anarak uzun süre uzun süre oturup konuşuyorlardı. Sonrasında kızlar çeşitli yerlere dağılıp gittiler. Sadece Salih isimli bir genç gelip gitmeyi bırakmadı.

Galime bir kez bile annesine ondan söz açmamıştı. Fakat sezgisi kuvvetli bir anneye kızının kalp atışını anlamak için bir bakış da yetiyordu.

Kır saçlı, zayıf yüzlü, utangaç genç gelince Galime, sevincinden ne yapacağını bilmiyor, kelebek gibi oradan oraya uçuyordu. Anne olan bunu nasıl görmesin ki. Salih'i ve onu canından bir parça sayıyordu artık. Savaş bitip askerden döndüğünde de kendi evine gitmeden önce dosdoğru Gölsim ablalara koşmuştu. Kara haberi cephedeyken almıştı; ancak inanmamıştı.

Üç yıl boyunca neredeyse her gün gelip durdu Salih. Geldiği zaman Galime'nin duvardaki resminden gözünü alamıyor, sürekli ona bakıyor ve bazen de gözlerinde yaşlar ışıldıyordu.

Böyle zamanlarda annenin yüreği parçalanarak:

«Böyle saf, böyle güçlü sevgiyi yaktılar ve bu kahrı saktular, adi faşistler!»
— diye sızlana sızlana düşünüyordu.

Bir gün Gölsim abla, öz evladı kadar yakın görmeye başladığı Salih'e şefkat göstererek:

— Salih, oğlum bu resmi sana vereyim mi? Hiç gözünü alamıyorsun da. — dedi.

Genç irkilerek:

— Bende var bu, Gölsim abla...

Bu sözleri tedirgin bir sesle söyledi, Gölsim ablanın gözlerinden yaşlar döküldü, buna karşılık sezdirmeden:

— Dönmez artık o, Salih evladım, boşuna bekliyorsun — dedi.

Hay, nasıl oldu da söyledi bunu! Salih çok üzülerek:

— Doğru değil! Böyle söyleme, Gölsim abla, söyleme! — dedi. Onun rengi kaçtı, kağıt gibi bembeyaz dudakları titriyor ve içe batan gözlerinde ateş yanıyor.

Günler geçti, Salih gelmemeye başladı. Onun için başka bir şehre gitti, dediler. Bu durum anne yüreğine ayrıca ağır geldi. Yetmez gibi kocası da o günlerde onu üzdü.

Galime'nin doğum günüydü. Gölsim abla yemek hazırlamış, kocasının işten dönmesini bekliyordu. Fakat kocası o gün işten çok geç geldi. İş için de değildi, bir arkadaşına uğrayıp şaşka oynamaya oturmuş.

— Bak sen, tamamen aklımdan çıkmış, annesi, — dedi Hebibulla ağabey, hanımının ağlamasını duyunca. Bu kadar umursamazlığı Gölsim abla görmezden gelmedi. Dayanamayıp feryat etmeye başladı:

— Hepiniz, hepiniz unuttunuz, taş kalpliler! — dedi ağlayarak.

Hebibulla ağabey, acizlikle, oturduğu yerden kalktı.

— Şşş, annesi, şşş. Ne söylüyorsun... Kim unutmuş... Unutulur muymuş hiç...

— Üstüne üstlük bir de konuşuyorsun! — diye azarladı onu karısı. — Sana ne... Sen onu dokuz ay karnında taşımadın.

Ağlaya ağlaya Gölsim ablanın gözyaşları kuruyup bitti. « Dostların da, sevdiğin de, hatta biricik baban da unuttu seni, kızım. Bir tek annen seni yüreğinden çıkarmadı. Her soluk aldığında onun yüreğinde sen varsın.»

Bugün, Galime'nin mektuplarını okurken bu üzücü düşünceler Gölsim ablanın yüreğini yeniden kanattı. O, donuklaşan bakışları ile mektuplara bakıp, çok uzun süre hareketsiz oturdu ve masanın çekmecesini kapatıp, yerinden kalktı. Ardından büyük caddeye bakan pencerenin yanına gelip oturdu. Yakınlaşmış gelen gecenin zayıf ışığı onun çizgili yüzüne daha derin bir kaygı saldı.

Yoldan arabalar geçiyor. İnsanlar geçiyor. Pencerenin önünden bir delikanlı ve bir kız gülüşe gülüşe geçip gidiyorlar. Onlara ne? Onlar, bir zamanlar bu evde Galime isimli bir kızın yaşadığını da onun Vatan Savaşı'nda öldüğünü de yaşlı annesinin şimdi hasret içinde üzülüp pencereden bakıp durduğunu da bilmiyorlar.

Dışarıda lapa lapa kar yağıyor. Belli ki bu yıl kış erken geliyor. Henüz ekim bile çıkmadan kar, fırtına başladı. Erken, öyle ki bir gün sonra güneş çıkar ve onun izi bile kalmaz. Neden anne üzüntüsü de bu kar gibi erimiyor ki?

Kocasının geliş saati yaklaştıkça, Gölsim ablanın hüznü de bir bir arttı. Şimdi durduğu yerde duramamaya başladı. Ayaklarının ağrımaya başlamadan, öndeki tek oda ile mutfak arasında durmaksızın yürüyerek dolanmaya başladı. Zil sesi duyulmaz diye korkup odaların kapılarını biraz açtı, radyoyu kapattı. Ardından zilin çalmayacağından endişelenip, — arada bir çalmıyor, lanet— kapı önüne çıkıp baktı. Kapının önünde kimseyi göremeyince sokağa kadar yürüdü. Fakat Hebibulla ağabey sokakta da yoktu. Muhtemelen yine şaşka oynamaya gitmiştir, aptal adam!

Gölsim abla, nedenini kendi de bilmeden, mutfağa yöneldiğinde zil çaldı. Sessiz odanın içinde ses çok güçlü duyuldu, hatta Gölsim abla irkilip elindeki kaseyi düşürdü.

Kulaklıklılı şapkasına, paltosunun yakasına kar taneleri konmuş Hebibulla ağabey kapının yanında duruyordu. Şaşkın ve korkuyor gibiydi. Gözleri yuvarlaklaşmış, dosdoğru bakıyordu, kirpikleriyle bıyıklarının kıllarında erimiş kar tanelerinin damlaları kımıldıyordu.

— Babası, ne oldu? Hasta mı oldun yoksa? — diye sordu Gölsim abla güçlükle.

Kocası cevap vermedi. Çok tuhaf bir şekilde aniden kalkıp gitti ve aklı başında değilmişçesine sandalyeye oturdu, eliyle gözlerini kapattı.

Gölsim ablanın omzundaki şalın bir ucu sırtından aşağıya doğru sallandı, şalının diğer ucunu toplayıp yerinden çıkacak gibi atan kalbinin üstüne bastırdı.

Hebibulla ağabey cebinden mendile sarılı bir şey çıkardı ve masanın üzerine koydu, titreyen elleriyle paketi açmaya başladı.

— İşte, annesi... kızımızın... hatırası... madalyası — dedi yavaşça. — Devlet unutmamış. On iki yılın ardından bulup verdiler. Kendisi sağken alamamış, kızım.

Gölsim abla o anda her türlü haberi duymaya hazırdı ama böyle bir şey beklemiyordu. Doğumhanede hemşirenin elinden bebeğini ilk kez alıyor gibi uzattığı iki eliyle masanın üstündeki madalyayı aldı ve gözlerine yaklaştırdı.

— Kızımın yüzü — diye fısıldadı onun ağaran dudakları. İki damla gözyaşı yaşlı annenin yanakları boyunca süzülüp, madalyanın parlayan ışıklarının üstüne düştü.

Bu yıl büyük bir talihsizlik yaşadım, mayıs başında kalp rahatsızlığı nedeniyle hastanede yattım. Doktorlar, iyileşirsen, doğrulma, kıpırdamadan sakince yat, çok konuşma, sevinme, kaygılanma, böyle şeyler düşünme diye söylediler. Ben, ne derlerse, hepsine razı oluyordum. Elimden hiçbir şey gelmiyordu, düşünmeden öylece duruyordum.

Sağlıklı iken yedi yılda yedi kez bile aklına gelmeyen düşünceler, hastalanıp yattığında gece gündüz seni takip ediyormuş. Düşünceli olunca, kendim de fark ettim, biraz felsefe yapmaya başlıyorsun. Nedense, sonuç çıkarmaya, genelleme yapmaya çalışıyorsun.

Böyle günler, geceler boyunca düşünerek yatınca bir zaman sonra kendini tamamen unutup tanıdıklarının anlattıklarına tutunuyorsun ve beyaz tavanda ekrandaki gibi onların canlı suretleri görünmeye başlıyor.

... Biz hemen her yıl ailemizle Akkuş Gölü'ne, yazlığa gideriz. Henüz okulda okurken Gölfaya bize her zaman geliyordu. Servi boylu, mülayim, güzel yüzlü, şakacı, türküler söyleyen bir kızdı. Dilediği zaman çingene dilinde, dilediği zaman Hintçe şarkı söylüyordu, onlarca işveyle akordeon oyunu oynuyor ve bir yere yöneldiğinde topaç gibi dönüyor, sanki ayakları yere değmiyordu. «Bu Gölfaya'nın kemikleri var mı ki?» — diyorlardı Hint dansı yapmaya başladığında.

Okulda okurken Gölfaya çocuk lideri oldu. Konağa geldiği zamanlarda onun etrafına çoluk çocuk toplanır, o da onlarla dünyasını unutarak oynardı. Büyüyünce de Gölfaya bu oyunları bırakmadı; fakat şimdi onun çevresinde çok sayıda delikanlı oluyor.

Biz Gölfaya'nın edebine çok güveniyorduk, onun çevresinde dolaşan delikanlılara yan bakmıyorduk, kızı da: «Böyle olmuyor, ona yakışmıyor.», — diye ayıplamadık.

Gölfaya, kimlerle arkadaşlık kurduğunu bizden hiçbir zaman saklamadı. Ona hayran olanlar arasında ona denk hevesli gençlerle birlikte, hayatta yer edinmeye çalışan, onlardan daha genç olanlar da vardı. Bunlardan biri fen-teknik öğrencisi, sesi vakitsiz kalınlaşan, şişmanlamaya başlayan Şakir Gubeydullin, Gölfaya'nın peşinden uzun süre koştu. Kızın sevgisine talip olan ikinci delikanlı da — büyük elektrik dükkanının yöneticisi, güzel, şık İsmegül Elmeşev idi. Gölfaya bizim oraya

otomobille gelirdi. Eğer o gelirken yanında Şakir oturuyorsa, bunu gençler hemen haber verirdi. Çünkü İsmegıyl onların hepsini ele almıştır. O eve girmeden kendisine sinyal verirlerdi. Gölfaya o zaman: «İsmegıyl geldi!» — deyip, onun yanına çıkardı. Ardından tekrar eve girip, sevindiğini hiç sezdirmeden, hiç rahatsız olmadan, ambarı yanmaya başlamış Şakir'e bakıp:

— Şakir, sen şimdi ablalarla biraz otur, biz İsmegıyl ile Yaktı Gölü'ne gidip geleceğiz, — derdi. — İstersen sen de bizimle gel, — diye eklerdi gönülsüzce.

Şakir, bunu anlar ve onlarla gitmezdi. Onun yüzü asılır, alt dudağını ısırmaya başlar ama hiçbir şey de söylemezdi. Gölfaya'yı birkaç saat bekleyerek oturur ve tahammülü kalmayınca çıkıp giderdi.

Bunların dışında Gölfaya'nın «yaltaklananları» arasında İlham Borhan isimli genç bir gazeteci de göze çarpıyordu. Bu adam diğerlerine göre çok mütevazi, giyim kuşamı da orta halliydi. Fakat çok güzel şarkı söylüyor ve keman çalıyordu. Kendisi de şarkı söyleyip müzik yapan Gölfaya'nın İlham'a ilgisinin olduğunu görmek bizim için çok da zor değildi. Ancak Gölfaya, İlham ile güzelce oturup söyleşirken Şakir veya İsmagıyl gelse, kız onu da unuttur, hiç çekinmeden, ilgisini hemen yeni gelen kişiye yöneltirdi. Yine şu da ilgi çekiciydi: eğer Şakir'le İsmegıyl farkında olmadan aynı gün gelecek olsalar, — Gölfaya bunu bazen kasıtlı olarak bir araya getirirdi, — birbirlerine el uzatır, birlikte tütün iğerler, söyleşirler, aynı masaya da oturlardı. Ama İlham'a ikisi de tavır yaparlardı. Saygısızlık olsa da, ona el uzatmazlardı. Böyle zamanlarda İlham, birine bile bakmadan keman çalar ve sessizce çıkıp giderdi.

Ara sıra Gölfaya:

— Biraz keyifsizlendim, — deyip, bu delikanlıların üçünü de bırakıp, kendini pencere önüne götüren gençlerin biriyle kayıkla gezmeye giderdi.

Bu hallerini aylar, yıllar boyu görünce bazen Gölfaya'ya sorardım:

— İyi oynuyorsun Gölfaya! Fakat kuş da uça uça gelip bir dala konar. Bir kızın birçok seçeneği olsa da bir delikanlıyı sevmeden olmuyor. Hangisi senin gönlüne yakın?

— Bilmiyorum, Gıylman ağabey, — diye oflanıp sızlanırdı Gölfaya. — Ben ne kadar da bahtsız biriyim. Bu delikanlıların biri bile benim gönlümün yıldızı olamıyor. Çabuk bıktım ben onlardan.

Gölfaya başını eğmiş, aşağıya bakarak oturuyor, uzun parmaklı uzun elleriyle masanın kenarını tutuyor, sanki birini kucaklıyor gibi.

— Çok güzeli beklerken ortaca güzelden olma diye türkü var, Gölfaya, — diyorum söze girip.

— Biliyorum, — diyor fakat ne yapayım? Ablam tartışmasız, Şakir'i üstün görüyor. Okumuş, kariyer sahibi, diyor...

— Bir de evi var, — diye ekliyor bizim hatun. — Biz, Gıylman ağabeyinle on beş yıl düzgün bir ev görmeden çile çektik. Kazan'ın bizim oturmadığımız bir köşesi yok. — Evsiz hayat, hayat değil şimdi. Genç yaşında rahat görmeden yaşlanınca neye yarar.

— Şakir'in maaşı da iyi, — diye takılıyorum.

— Gülme, hayat için o da çok lazım, — diye ekliyor hatun. — Yiyen değil, emek çeken bilir. Siz erkekler yakınıp duruyor ve ay boyunca yemek soruyorsunuz. Aş olmazsa, kaşınız gözünüz oynuyor.

— Abla, ben erkeğime yaslanıp yaşamayı düşünmüyorum, benim kendi mesleğim olacak, — diyor Gölfaya, sürekli aşağıya bakıp oturarak. Böyle zamanlarda o hiç gülümsemedi.

— Sen düşünmesen de hayat düşündürür. Ben de ne zamandır böyle diyorum. Şimdi diplomamın da nerede yattığını bilmiyorum. Bebekler çoğalmaya başlayınca rüzgarın ne yönden eseceği belli olmaz. Bahtına Allah bir de ikiz verirse...

— Ama abla olmayacak şey söylüyorsun, — deyip Gölfaya, kızarıp, yerinden kalkıp ikinci kata çıkıyor.

Yöneticiyi— İsmegül'i biz geçiriyoruz, benim hatun sevmiyor. Hırsızlık yapıyordur, şık serçe, diyor. İlham'dan da hoşlanmıyor. Onu da: «başarısız» diyerek, yazıp duran iki ayaklı mutsuzluk deyip atıyor. Ama Şakir'i övmeye başlayınca yumurtlayan tavuk gibi gıdaklayıp duruyor.

Ben karımın tam tersine, kendim konuşmaktan çok karşımdakini dinlemeyi tercih ediyorum. Gölfaya sırlarını çoğunlukla bana anlatıyor, çoğunlukla bana danışıyor.

Bir ormana gidiyoruz. Akkuş Gölü boyunda ilginç, güzel bir çam ormanı. Biraz rüzgâr çıkınca çam ağaçları sallanmaya başlıyor. Onların uğultularını saatler boyu dinlemek mümkün. Güneşli bir günde çimenlerin üzerin, çam ağaçları gölgelerini uzatıyor, ormana, kalbe işleyen sihirli bir renk veriyor. En çok sabah güneş çıktığında orman güzel oluyor. Güneş görünmeye başlayınca ormanın içleri mavimsileşiyor, ağaçların arasına sanki saydam bir perde çekiliyor. Her çimen, her yaprak milyonlarca çiğ tanesiyle ışıldayıp, nazlanıp, güneşe gülümsüyor, kızılı sarılı gövdelerini daha da çok gösteriyor.

İşte bu orman boyunda Gölfaya ile söyleşerek yürüyoruz.

— Bir bakıma abla haklı gibi, — diye, yarım kalan sözü bağlayıp devam ettiriyor. Gölfaya bugün beyaz giymiş. Bana onun sadece gömleği değil, gönlü de ak pak görünüyor. Ben onu, adetim olduğu üzere, kesmeden dinliyorum. — Lakin muhabbeti eve ve başka şeylere bağlıyor— kendi kendini kafese kapatıyordu. Yok, Gıylman ağabey, ben buna razı değilim. Yüreğim bir şeylere heyecanlanıyor. Okulumu bitirip mühendis olunca hayalimi gerçekleştireceğime inanıyorum. Tek bir şeyden korkuyorum: bana en yakın kişi en önce kanadımı kırar mı acaba? — Gölfaya sözünü kesip, orman boyunca uzanan kara kadife gölgelere bakakaldı. Gölge hareketlessiz, durgundu. — Gerçekte Gıylman ağabey, kusursuz falan diyoruz. Lakin adamlar kendilerini üstün çıkarmaya çalışıyor. Onların hepsi egoist. Bu Şakir ya da İsmail'i alın. Hatta İlham da onlardan pek uzağa gitmez. Doğrusu o diğerlerine benzemiyor. Fakat o da ruhumu anlamıyor. Belki bu deliliktir, belki benim dilediğim sevgi dünyada yoktur ve sadece kitaplarda yazıldığından ibarettir. Böylelikle ben kendimi eğlendiriyor, rüzgâr gibi kıvrılıp uzaklara uçup gitmiş sevgiyi arıyorum. Böyle bir sevgi olsa hiçbir şeyden korkmazdım.

— Kanadını kırsa da mı? — diye dikkatle sordum.

— Yok, Gıylman ağabey, — dedi Gölfaya, derin bir güvenle. — Böyle bir sevgiyi doğuran biri benim kanadımı kırmaz. O bana yeni kanat verir.

— Doğru ama Gölfaya, sen çok yüksekten uçmuyor musun?

Gölfaya susup kaldı, onun öfkelenmesini sezdim.

— Neden herkes yüksekte korkar? — dedi biraz sonra. — Sığ yaşamak bu. Doğduğundan beri ruhları sönmüş, hayalleri bozkır çalısı gibi kuruyup gitmiş kişileri dikkate almıyorum. Ah, Gıylman ağabey sizden böyle bir söz beklemiyordum!

Ormanı saran Akkuş Gölü'nün kıyısına geldik. Gölün üzerinin bir bölümü sanki gümüş örtü örtülmüş gibi ışıltıyor, diğer tarafı ise karanlık, sanki bulut gölgesi gelmiş gibi, hatta karşısı da kızılımsı. Göl, türlü türlü renkleriyle koyu yeşil bir halkanın içine girip oturmuş gibi, — onu orman çevrelemiş. Su kenarındaki ağaçlar suya baştan ayağa girmiş. Onların suya girişi göle derinlikle birlikte sihir de katıyor. Biraz rüzgâr esince küçük küçük dalgalar oynuyor. Dalgaların titremesi çam ağaçlarının suya batmış kızıl, sarı gövdelerini canlandırıyor gibiydi. Onlar, ilk bakışında göl dibine uzanmış kalın altın iplere, ikinci bakışında göl dibini delen çok büyük altın matkaplara, üçüncü bakışında ise hikâyedeki gibi çok büyük yılanlara benziyordu.

Biz, Gölfaya ile sahilde durunca, büyüleyici, güzel suya uzun süre bakıyoruz. Ardından suyun yanına gidip, köprü'nün korkuluğuna dayanıyoruz ve tekrar göle bakmaya başlıyoruz. Artık Gölfaya'nın muhabbet edesi gelmiyor. Gölün güzelliği onun bütün dikkatini üzerine topluyor, yüzünde keder, gözlerinde büyük bir hüzn. Ben sorularıyla onun gönül yarasını deştim sonunda.

O günden sonra iki yaz, iki kış geçti. Gölfaya bize uğramaya devam etti. Her geldiğinde yeni tanıştığı bir delikanlı hakkında bazen canlı, bazen alaycı bir biçimde gülerken bahsediyor. Fakat ne söylese de ben, onda bahsettiği histen hiçbir iz göremedim. O, aynı evvelki gibi bir şeyleri bekliyor gibiydi. Ben de bu büyük duyguyu parçalayıp bitiremediğine kızıyor diye kaygılanmaya başladım. O vakit Gölfaya hep bahtsız olacak diye düşündüm. Bu konuda ona ne olduğunu söyleyince iki eliyle yüzünü kapatıp, birkaç dakika hareketsiz oturdu ve:

— Bende de böyle bir his uyanıyor, — dedi.

Geçen yıl yazın en güzel zamanında Gölfaya tekrar bizim yazlığa geldi. Şehirde de bize girip çıkardı. Biz onunla düzenli bir biçimde söyleşmiyorduk. Yazlıkta haftalarca bizde kalıyordu.

— Baksana Gıylman, — dedi bana, Gölfaya misafir geldiğinde, — bu Gölfaya'yı değiştirmişler mi? Sen dikkat ettin mi?

Gerçekten de bugünkü Gölfaya, bizim tanıdığımız güzel Gölfaya değildi. Oldukça durgunlaşmıştı. Yüzünde ve bakışında donukluk, içinde bit üzüntü yatırıyordu. Çok az gülüyor, çok az şarkı söylüyor, dansı da tamamen unutmuş gibiydi.

— Gölfaya, ne oldu sana? — diye sordu hatun. Bu yaştaki kadınların ağzı gevşek olur.

Gölfaya fena kızardı, beklenmedik şekilde evden çıkıp aniden çıkıp gitti.

— Kafası bulanmış Gölfaya'nın, — dedim.

— Dişlerini kamaştırma hemen, bu komik değil, — dedi hatun öfkelenip, ormanın içine doğru giden Gölfaya'ya doğru baktı. — O, bir denizciyle mektuplaşıyor, dedi. Kışın Gölfaya'nın annesi söylemişti.

Evden çıktım ve ormanın içindeki patika boyunca Gölfaya'yı aramaya gittim. Görünmedi. Kulak kesilip, göz açıp ormanı dinlemeye başladım. Ağaçkakan sesinden başka bir şey duyulmadı. Ormanda bir tren sesi yankılandı. Uzaktan yük vagonları geliyordu.

Bunun ardından bir ağacın altına oturdum, Gölfaya bunu bekliyormuş gibi:

— Abla doğru anlamış, — dedi. — Beni, nasıl desem, değiştirdiler, Gıylman ağabey. Şimdi yanımda bir delikanlı da yok, hepsini uzaklaştırdım. Ben onu düşünüyorum, dünyada benim için yalnızca o var...

— Denizci mi? — diye sordum.

— Duydunuz mu? – Gölfaya çok fena kızardı. — Annem söylemiştir. Bak Gıylman ağabey, o denizci. Geçen yıl Leningrad'ta askeri tıp akademisini bitirdi. Şimdi denizaltıda görev almış. Bu aralar Buva'ya, babasının yanına gidip geliyor. Biz onunla geçen yıl festivalde tanıştık. Bir yıl mektuplaştık. Adı Ferit. Gelince onu size göstereceğim, Gıylman ağabey.

Daha sonra bu konuşmadan hanıma bahsedince çok öfkeleni.

— Bak sen, kiminle sırrını paylaşıyor! Deli deliden akıl sormasa akıl veren bitirmiş derler. Gölfaya, seni de söyledim... Çok seçicisin, bir akılsıza aldanacak halin yok! O bütün ömrü boyunca denizde, korku içinde olacak. Aynı savaştaki gibi. Senin bir mutlu günün bile olmayacak. Gıylman ağabeyin savaştayken benim yaşadıklarımı anlatsam gözünden kanlı yaş akar. — Hatun gözlerini sildi. — Savaş her zaman çıkabilir. Sen kendi elinle başını ömürlük ateşe sokuyorsun. Sen bu yumuşak halinle bir yılda kavrulmuş elma olursun veya bir istiridyeye dönersin. Böylelikle de annen senin yüzünden kan kusar. Onu da mı düşünmüyorsun, dünyada tasasız iş yapanlar bitti mi?

Gülümseyerek oturduğumu görünce hatun bana döndü:

— Var git işine! Böyle romantik şeyler söyleyip gençleri bozuyorsun! Bak, eğer Gölfaya'ya bir şey olursa günahı senin boynuna. O, kafasını toplayıp bir şey anlayamıyor ama sen onu uçuruma itiyorsun.

— Yok, — dedim ciddi bir biçimde — itilmeye gerek yok. Gölfaya'ya bahtın açık olsun demek gerek.

Çok da geçmedi, Gölfaya Ferit'i Akkuş Gölü'ne alıp getirdi. Zayıfça, beyaz yüzlü, uzun boylu. Denizci üniformasında olsa da buz gibi çekingen biriydi. Bana ilk görüşte çok ısındı. Bakışlarından, dudak hareketlerinden ben onun derin tabiatını sezdim. Ama hatun ısınmadı. Ona uzunca baktı ve «sıfır» der gibi bir omzunu silkti. Ardından yemek hazırlamaya gitti. Misafir vardı.

Biz Ferit'le ormana çıktık. Gölfaya, ablasına yardım etmek için kaldı.

Çam dibine uzanıp sakince laflamaya başladık. Lenin deniz kuvvetleri filosa biraz bağlılığım vardı — savaşta deniz tugayında askerlik yapmışım— söz başlayıp devam etti. Ferit, yayılmadan, övünmeden, o anda yapmacık bir tavra da geçmeden cevap verdi.

Ne kadar uzun yaşasan da insanın gerçek yüzünü öğrenemiyorsun, birkaç saat laflayınca çok şey düşünüyorsun. Kısacası Ferit bana ısındı.

O ara Gölfaya bizi sofraya çağırmaya geldi. Işıldayan gözleriyle bana bakıyor, fikrimi sabırsızlıkla bekliyordu. Ablası ona sormuş olsa gerek, kirpiğinin ucunda yaş kurumamış. Bunu görünce hemen gülümsedim.

— Ağabey, ben her şeyi anladım, — diye fısıldadı Gölfaya, benim işitebileceğim bir biçimde. — Artık başka bir şey de gerekmiyor, sağ ol.

Benimle iş güzeldi, kolay geçse de, hatun öyle çabuk teslim olmayı düşünmüyordu. Bizim önceki muhabbetten sonra o bir tanıdığından delikanlının bütün soyunu sopunu baştan sona araştırıp öğrenmiş. Şöyle ki, Ferit'in babası öğretmenmiş, ilk karısı (Ferit'in annesi) ölünce, kendinden yirmi yaş küçük bir kadınla evlenmiş. (Kadınlar açısından bu korkunç!) Bahçede bana dediği gibi entelektüel olup, şapka takıp, kravat takıp duruyor, gece gündüz kitap okuyor, radyo dinliyor ve setleri sarılıp düşmüş, kalesi yıkılmış — bunları araştırmaya vakit ayırmıyor!

— Elma ağaçtan uzağa düşmez, — diye devam etti hatun, Ferit gidince, — oğlu da bunun gibi hayalperesttir kesin. Gölfaya, senin de hocalıkta yeteneğin yok, hocan da böyle bir akılsız olursa, ömür boyu sıcak bir yuva göremezsiniz, çingene hayatı yaşarsınız. İşte Şakir, ayrıca iktisattan da anlıyor, evlenmeden önce çeyiz alıp koymuş!

Dahası henüz türkünün başı. Ardından hatun, askerlerin «tayinci» olduklarını anlatıp korkutmaya başladı ve Gölfaya duygulanıp ağlamaya başlayınca bile sözünü bitirmedi. O zaman da:

— Ağla, ağla, kızken ağladığın kadın olunca ağlamandan bin kat hayırlıdır, — diye sözünü bitirdi.

— Biliyorum abla, hepsini biliyorum, — dedi Gölfaya, gözyaşını silip. — Söylediklerinin hepsinin doğruluğu da muhtemel. Fakat ben onu seviyorum. Bana onunla çingene hayatı da korkunç gelmiyor.

Gölfaya kalkıp gidince, hatun tekrar benimle konuşmaya başladı. Dayan, dayanabilirsen:

— Yok, ciddi söylüyorum sana, Gıylman. Gölfaya'ya ne olursa günahı senin bıynuna. Ben sezerim.

— Oldu şimdi, hanım. Yok yere kafanı yoruyorsun, — dedim, dertlenip.

Kadınların bir âdeti vardır, eğer diliyle üstünlük sağlayamazlarsa, ağlayarak yenmeye çalışırlar. Benim hatun da soğan suyu sıkmaya davrandı.

— Bin tane sözümün biri bile kulağına girmiyor bu akılsız kızın ama senin bir sözüne kulakları dikiliyor, — dedi, kendini tutamayıp.

Doğrusu, beni övüyordu. Böyle söze müdahale etmedim. Kadın dert yanarken erkeğin sağır olduğunu bazıları bilmezmiş.

— Heykel gibi duruyorsun! — dedi hatun, acısına dayanamayıp. — İnat edince eşek gibi, hareket etmiyorsun. Gölfaya'ya da böyle öğretiyorsun.

Ben en sonunda güldüm. Övdükçe övüyor hatun. Böyle övgüyü bir daha kimlerden duyarım...

Sonbaharda Gölfaya ile Ferit'in düğünü oldu ve onlar kuzeydeki bir şehre taşındılar. Gölfaya'nın mektupları gelip durdu. O, Ferit'in çok sık sefere gittiğini, uzun süre dönmediğini, kendisinin de kaygı içinde deniz kenarında onun yolunu gözlediğini yazıyordu.

Gölfaya'nın mektuplarını okuyunca hatun: «Söylediklerim şimdiden doğru çıkıyor.», — dese de ben onun yol altında gizlediği düşünceleri anlamaya çalışıyordum. Fakat şok uğraşsam da Gölfaya'nın yazdıklarından sızlandığını, yürek sancısını sezemedim, aksine, onun mutlu olduğu her sözünden anlaşılıyordu.

Fakat bu mutluluk uzun sürmedi. Ben hasta olup yatınca Gölfaya'dan gelen bir mektup buldum. Beni üzmemek için bu mektubu bana göstermemişler. O mektup benim elime hastaneden çıkarken geçti. Hüzün dolu bir mektuptu. Gölfaya', Ferit'in son seferden dönmediğini, bütün takımın öldüğü hakkında korkunç söylentiler dolaştığını, kendisinin buna inanmak istemediğini fakat çok fazla üzüldüğünü yazmıştı.

Mektup elimden düşüverdi. Kalbim yerinden kopmuş gibi atıyordu. Yatağa gidip yattım ve gözlerimi kapattım. O anda gözümün önüne uzak bir şehirde soğuk rüzgarlı denizin ortasında üzgün bir biçimde oturan Gölfaya geldi. Mektubunun acı haberi aklıma düştü, ilk kez Gölfaya hakkında kendimi suçlu hissettim. Belki, Gölfaya o zaman annesinin gözyaşıyla yalvarıp yakarmasını, ablasının korku dolu

uyarılarını dinlemediği gibi, karşı çıksam, benim sözlerime de kulak asmazdı ama o zaman ateşe yağ dökmemiş olsam şimdi vicdanım sızlamazdı.

Evde oturmak çok zordu, dayanamadım, kalp ağrısına bakmadan, kimseye de bir şey söylemeden Akkuş Gölü'ne çıkıp gittim. O zamanda orada kimse olmuyor, üzüntünü kimseye göstermeden durmak mümkün.

Güz bildiğini okuyor, çimenler sararmaya başlamış, yapraklar dökülmüş, kuşların ötüşü susmuş. Ben, köstebeklerin kazdığı nemli patika boyunca ağır ağır yürüyorum. Önümde çirkin gölgem yayılarak uzanıp yavaşça kayıp gidiyor. Genellikle gölge için çok güzel derler. Fakat benim gölgem demir gibi ağır görünüyor. Ben, omuzlarıma çökmüş üzüntümden değil, bu, demir gibi gölgemi hareket ettirmek için böyle değneğime dayana dayana gidiyor gibiyim.

Ansızın ormanda gürüldeyen bir ses duyuldu. Yakın bir yerde, kurumuş bir ağacı kesip yıktılar. Ağaç dallarının kırıla kırıla çıkardığı gürültüden ötürü bütün orman acı içinde haykırdı, böylelikle de üzgün gönle tekrardan güçlü bir yara açıldı.

Geldiğime pişman olup eve döndüm. Dönüp gitsem de gözüm bile görmüyor, masamda Gölfaya'nın telgrafi duruyor. Onda hepsi iki tane söz yazıyor. «Ferit Sağ»

Doktorların tavsiyesine uyup çok sevinmemeye gayret ettim. Lakin söz daha bitmeden büyük sevinç nedeniyle kalp yerinden oynamaya başladı. Dünyama ikinci bir güneş doğmuş gibi oldu. Ben: eğer ben bu kadar sevindiysen, Gölfaya'nın sevinci nasıl ölçülebilir diye düşündüm. Yok, öyle bir ölçü yok! Sadece tek bir sevginin, Akkuş Gölü'nü görüp, bu gölün derin sularına giren kişilerin yürekleri ölçü olacak. Bu onlara verilmiş açık baht!

Benim de gönlüm ferahladı.

1958

ÜVEZ AĞACI

Güz aylarında bizim tarafların karışık ormanlarındaki gibi olağanüstü renkliliği, oradaki gibi altın, koyu kırmızı süsleri başka yerde göremezsin. Bir değneğe dayanıp ya da böyle iki elini arkana koyup, görünür görünmez basılmış patikalardan

orman içlerine girsen, gide gide bir güneşli alana çıkarsın ve vay, bu nasıl bir güzellik dünyası diyerek hayran kalıp, etrafına bakmaya başlarsın. Henüz tamamen değilse de yeşil şal örtünmüş meşe ağaçları, güzel kayınlar, havai kavaklar, muhteşem ıhlamurlar, sakın akça ağaçlar, bugün hepsi de şık bir genç heveskar gibi başörtülerini çeşitleyip sermişler. Sen onlardan gözünü alamıyorsun, büyük ressamların tablolarının önünde duruyormuş gibi büyülenerek bakıp kalıyorsun. Onların ilk bakışta çoğunlukla yeşil, koyu yeşil, altın sarı, açık sarı, sarımsı, koyu kırmızı, kırmızı ve kırmızımsı olarak görünen renkleri aslında, her biri yüzlerce değişik renge girip, birbirleriyle karışıp, orkestra gibi gelişmiş, orkestra gibi nazik, hüznü bir armoni meydana getiriyorlar. O sırada ağaçların arasından güneş ışıldadı. Böylelikle uçsuz bucaksız, rengârenk yapraklardan binlerce ve milyonlarca çiy taneleri parıldamaya başladı. Vadideki yerleri ağır ağır sallanan sis sardı. Otları bir kere biçilip yeniden biçilemeyecek kadar büyüyen çayır değerli taşlarla bezenmiş sihirli bir halıya benziyordu. O sabahki havanın hoşluğunu anlatmasan bile anlaşılır: özü saf, özü baldan tatlı sularının da bin hastalığa şifası var diyorlar! Gökyüzü ise güvercin gözü çiçeği gibi masmavi, bahar günlerindeki gibi dipsiz ve derin görünüyor. Şimdi bunların hepsinin üstüne de herhangi biri ya da herhangi bir şey tarafından bozulmadan duran sükûnet, sessizlik belirdi. Tek bir yaprağın bile çıt ettiği duyulmuyor. Ağaçlardan dökülen yapraklar da, yere düşmeden önce bir süre havada sessiz sedasız sallanıp uçuyorlar, bundan biraz sonra da çimenlerin üstüne düzgünce yatıyorlar. Daldan dala sarılan gümüş örümcek ağları uzanıyor. Fakat sen onların kendilerini görmüyorsun, sadece ağaçların arasından giderken yüzüne çarpıca görüyorsun.

Tabiatın işte bu altın köşesinde bizim sanatoryum yerleşmiş. Devrime kadar burası bir zengin yazlığı olmuş. İç savaş yıllarında cephe gürültüsü geçmiş. O zamanlarda, terk edilmiş bu zengin yazlığında bir sahra hastanesi kurmuşlar. Yaralılar arasında bir komiser de varmış diyorlar. İşte bu komiser, Lenin'in kendisine özel bir mektup yazıp burada işçi ve köylüler için bir sanatoryum kurulmasını rica etmiş diyorlar. Ardından onun yaraları iyileşmiş, tekrar cepheye gitmiş. Gündelik işler arasında tarih, bu kişinin ismini de ailesinin ismini de günümüze kadar getirememiş. Onun boyunu posunu, halini tavrını da bugün hatırlamıyorlar. Ama bu kişi şair ruhluymuş, güzellikler yaratmış, insanları düşünmüş. Bu kadarında hiç kimsenin şüphesi yok.

Yıllar geçtikten sonra zenginin yazlığını yıkıp, onun yerine yeni, güzel taş binalar yapmışlar, etrafa çiçekler, meyve bahçeleri dikmişler. Göle kadar uzanan ağaçlık yol boyunca yaşlı meşelerle çevrili, meşhur, çember şeklinde bir alan var. Bu alanın ortasında kızıl salkımlarıyla göze çarpan iki üvez ağacı duruyor.

Bu üvez ağaçları da yoktan var olmamışlar, belli ki. Yaşlı bahçıvan bir gün bana onların tarihini de söyledi. Bundan dört beş yıl önce bir öğretmen tedavi görüyormuş. Yani, bu öğretmen bu iki üvez ağacını dikmiş. Birilerinin dediğine göre, o, bunları Vatan Savaşı'nda ölen iki yoldaşının isteği üzerine dikmiş. İkinci bir rivayette ise romantik bir olay anlatıyorlar. O yıllarda savaşta yaralanan bir genç kız burada tedavi oluyormuş. O her zaman üvez ağacı hakkında türkü söylüyormuş. Onun türküsünü işitip, hastalığının iyileşmesi için bir teselli olsun diyerek bu öğretmen üvez ağaçlarını alıp dikmiş diyorlar.

Şimdi bu öğretmen nerede, ismi yok mu, o kız iyileşip iyileşmedi mi — bu konuda da kimse bir şey bilmiyor.

— Çok fazla bunun gibi hikâye var bizim buralarda, hangisini aklında tutabilirsin, — dedi bahçıvan sözüne devam edip.

Prosedürden ayrı, boş günlerde ben ormanda yürüyorum, denk geldikçe türlü kişilerle sohbet ediyorum. Bahtıma, havalar da çok güzel gidiyor. Ağustos ayındaki sıcaklar pek korkutucuydu, eylül ortalarında hava serinleyip, yüreklere su serpti.

Gitme günleri bu güzel zamanlara denk gelen kişiler, bize, geride kalanlara:

— Bizim iyi dilekte bulunduğumuzu şuradan biliniz, size güzel günler bırakıyoruz, — diyorlar.

Yeni gelenlerse bu sözleri kendilerince başka tarafa çekip:

— Bu güzel havaları size biz alıp geldik, — diyorlar. Diğerleri de bunlar da haklı görünüyor.

Bilindiği üzere kimse bu sözleri tartışmak için söylemiyor. Lakin bu yarı şakayla söylenen sözler de öylece, gönlün bir telini titretiyor. Yürekte, manasını başkalarına anlatılamayan bir duygu uyandırıyor. Sen bu güzel duyguya yenilip, gün boyu acayip bir güzel hisle duruyorsun, güya gönlünde güneş ışığı oynayıp duruyor.

Bir gün yeni gelenlerden biri, artık göze çarpmak için midir, üstüne sarı pantolon, allı güllü bluz, tüylü kenarlı hoş bir şapka giyen güzel boylu, güzel beyaz yüzlü bir hanıma rastladım. Hemen onun bir sanatçı olduğunu anladım. Ormana çıktığı zaman onun elinde her zaman küçük yassı bir valiz, toplanmış bir sandalye oluyordu. Ardından biz onu nerede olsa bir güzel alanda çalışmalar yaparak oturuyor halde görmeye başladık.

Sanatçıya saygım özellikle büyüktür, onları ben doğanın müzisyeni olarak görüyorum. Bence, doğanın bütün güzelliğini, inceliğini ancak renk armonisiyle doldurup tasvir etmek mümkün. Yahudi eserleri bunun en meşhur örnekleri diye düşünüyorum.

Bugün, alışkanlığım üzere, ormanda yürüyüp geleyim diyorum, ulu meşelerle sarılı alanın kenarından geçip gidince, üvez ağacının yanında bu güzel hanımı gördüm. O resim yapıyordu. Durdum, uzaktan, meşenin yanından seyretmeye başlıyorum.

Kadın bana yan biçimde oturmuş, resmi görünmüyor, yüzünün dudak üstündeki küçük benine kadar apaçık görünüyor. O, ateş buketi gibi üvez ağaçlarına hızlı hızlı bakıyor ve göz ayırmaz çabuklukla fırçasını tuvalinde gezdirmeye başlıyor. Bazen de, tam aksine, pek uzun süre sessizce bakıp kalıyor. Böyle dakikalarda onun çok güzel yüzü daha çok güzelleşip biraz da hüzünleniyor, bakışlarında derin düşünceler beliriyor gibi. Bence, bu dakikalarda onun gözleri bizim göremediğimiz incelikleri görüp, bunlardan en gereklisini seçip alıyor gibi. Seçip alınca bunu, fırçasıyla tuvale geçiriyor. Ardından, yeniden bir üvez ağacına, bir resmine bakıp yavaşça gülümsüyor. Anlaşılan o ki güzelce boyadığına seviniyor.

Birisi, ilham gelip çalışırken onu rahatsız etmek, yanına gidip hal hatır sormak— edepsizliktir. Bu yüzden ben, ayak sesim duyulmasın diye yavaşça basıp, kendi yoluma çekip gidiyorum. Ormanda, güneşli alanlarda yürüyorum, güzdeki güzelliğe hayret edip bakıyorum. Sanatçı hakkında düşünüyorum. Tesadüf eseri olsa da, gizli eğrelti otunun çiçek açtığı zamanı, yani sanat eserinin doğduğu zamanı gördüm. Eğer daha sonra, denk gelip, bir sergide bu resme rastlasam, ondaki en ince, en canlı çizgiyi ilk bakışta tanıyabilir gibiyim.

Ertesi gün çalışma günüm olduğu için ormanda yürüyüşe çıkmadım. Üstüme paltomu giyip balkona çıktım ve beyaz hasır çubuktan örülmüş sallanan sandalyeye oturup, ormanı seyretmeye başladım. O an balkona otuz yaşlarında bir adam çıkageldi.

— Böyle nereye daldınız? — diye sordu. Denk geldiğimizde baş eğerek selamlaşmaya başlamıştık biz onunla. Ben ona nasıl cevap vereceğimi de bilmiyordum: — Siz nasıl düşünüyorsunuz, — dedi, — sanat eserine objektif bir değer veriyor musunuz, vermiyor musunuz? Bence bizim değerimiz her zaman sübjektif oluyor...

Ben bu kişi neden bu konuda söze başladı diye evhamlanıp, onun tekrar ne diyeceğini bekledim. O devam etti.

— Biraz evvel Emma bize yeni bitirdiği resmi gösterdi, — dedi ve elini öne doğru uzattı. — Oradaki alanda bulunan üvez ağacını resmetmiş. Emma bize şöyle sordu: onun resmettiği üvez ağaçları mı daha güzel yoksa alandakiler mi?

— Yok, o öyle demez! — dedim hemen. Siz yanlış duymuşsunuzdur.

— Öyle dedi, beni sağır mı zannediyorsunuz?

Adamın hatırı kalmış olsa gerek, bana usulca baktı ve kapıya doğru yöneldi.

— Peki hangisi güzel? — diye sordum, onu durdurup.

— Ne bileyim, — dedi adam, biraz ilgisiz, — Onda da bunda da kızıl salkımlar var. Ama biz ilk bakışta Emma'nın resmine daha iyi dedik.

— Af edersiniz, sanat eseri hakkında söz açılmışken... — diyerek karşı çıkmaya başlamıştım, o benim sözümü kesip:

— Siz eleştirmensiniz galiba, — dedi. — Siz eleştirmenler bu diyalektiği anlamıyorsunuz. Emma'nın şehir dolusu tanıyanı var. Onun elinde sanki sihirli bir güç var!

Bahsin devamını söylemesem de siz onun nasıl bittiğini anlayabilirsiniz. Keyfim tamamen kaçtı. Yemek de lezzetsiz geldi: tatsız, tuzsuzdu!

Yemekhaneden çıkıp gelirken lobide neşeli bir şamata kopuyordu. Gidenleri uğurluyorlarmış. En ortada yüzük taşı gibi Emma duruyordu. Kadınlar ve kızlar onu yanağından öpüyorlar, erkekler elini sıkıp sanatta başarı diliyorlardı. Emma onların hepsiyle bir şekilde söyleşiyor, hepsine de cevap yetiştiriyordu. «İnsanda hazırcevaplık olunca oluyormuş», — diye düşünüyorum.

— Ne olur sabaha kalın, Emma hanım!— dedi aradan birisi.

— Ben bir yerde uzun süre kalamıyorum, — diye gülerken cevap verdi sanatçı.
— Bana değişiklik lazım.

Birden nedense kalbim sızladı, hemen temiz havaya çıktım.

Biraz sonra yanımdan vın diye bir araba geçti. Otobüsün açık penceresinden çiçeklere gömülmüş Emma hanımın güzel yüzü görüldü ve yok oldu.

Nihayet, üvez ağaçlarının alanına denk geldim ve şaşkınlıktan donakaldım. Her nasılsa acımasız biri üvez ağaçlarını tamamen parçalamış. Hatta birini ortadan ikiye bölmüş!

Bahçıvan yanıma geldi. O da talan edilmiş, koparılmış üvez ağaçlarına uzun süre sessizce bakakaldı.

— Kimin işi bu? — diye sordum sonra.

— Ben ona ne diyeceğimi bilmiyorum, — dedi bahçıvan sızlanarak. — Görenler olmuş. Başka... — O gerekli sözü bulamayınca, kaşını çattı. — Başka... yok, sanatçı diye söylemeye dilim varmıyor, yassı bir sandık taşıyan, pantolonlu nesne.

Beni, nasıl desem, şimşek çarptı, ne diyeceğimi de bilemedim. O ise sızlanarak devam etti:

— Güzelliği övdü, kendisini güzellik türkücüsü diye göstermeye çalıştı ve kendinden sonrakilere ne bıraktı? Ne bıraktı?! — diye bahçıvan acıyla sordu. — İki sepet üvezle odasını süsler. Ya bize, insanlara süs gerekmiyor mu?!

Doğru söze ne denir! Ben parçalanmış üvez ağacına bakıp şapkamı çıkardım ve başımı eğdim.

BABACIK

Dili açılmaya başlayınca her çocuğa baba, anne demeyi öğretirler. Şamile de anne-babası öyle öğretti. İki yaşına kadar o, güzelce anne, baba diyerek büyüdü. Ardından, nasıl olduysa, kapı önünde birisinden mi duydu, yoksa kendi ayrıca mı uydurdu, sevdiğini belli etmek için mi, babasına «Babacık» diye seslenmeye başladı. Zamanla buna ev içinde oldukça alıştılar, hatta çocuğun kendisine de Babacık demeye başladılar. Buna en çok da Şamil'in babası sevindi. Oğlunun «Babacık» dediğini duydu mu, isterse çok acil bir işi olsun, onu eline alır, kuşkirazı gibi kara gözlerine bakar, ya boynuna alıp gezdirmeye başlar, ya «Aya uçuruyorum» diyerek, güçlü elleriyle Babacık'ı tavana fırlatır yere düşeceği sırada tutup, yeniden yukarı fırlatırdı. Böyle zamanlarda Babacık ne kadar mutlu olduğunu anlatacağını bilmeden kakır kakır güler, «Tekrar uçur, tekrar! Daha yükseğe!» diye yine isterdi. Ardından onlar babasıyla saklambaç oynarlar. Tabi ki Babacık sürekli saklanırdı. Babası onu çok uzaklaşmadan izler, karyola altlarına, dolap, divan arkalarına bakar, büfeyi, hatta buzdolabını bile açıp bakardı. Ama Babacık iki eliyle yüzünü kapatıp, yine de köşeye dayanmış olurdu. Kendisi görmeyince onu da görmüyorlar diye düşünürdü.

— Bulamadın, bulamadın! Söyle ben neredeyim! — diye nihayet, durduğu yerde dans edip, mutlulukla bağıırdı çocuk. O huzurlu, sonsuz huzurlu olurdu, çünkü babası, ne kadar zor olsa da onu bu yolla da bulamazdı.

Böyle mutlu yaşıyordu Babacık. Babası işten dönüp şapkasıyla paltosunu çıkarıp asmadan, Babacık onu yanına koşup gelir, alelacele yenilikleri anlatmaya başlardı. Gündüz evde, kapı önünde, bahçede o kadar çok şeyler olmuş, gece boyunca anlatmakla bitmezdi.

— Ah oğlum, radyo abla bile bu kadar çok haber bilemiyor, — diyerek gülerdi babası. (Radyoda kadın, kız konuşsa, onlar radyo abla, erkek konuşsa, radyo ağabey derlerdi.)

Babası yıkanırken de, elbiselerini değiştirirken de Babacık onun yanından gitmez, iğne arkasından sallanan ip gibi s¼rekli babasına takılır, hi durmaksızın konuşur da konuşurdu.

Yemek vaktinde Babacık sessizce otururdu, ¼nk¼ yemek yerken annesi konuşmasına izin vermezdi. Yemekten sonra tekrar rahat saatler başlardı. Onlar babasıyla yemekten sonra mutfaktan ıkarlar ve birer komik oyuncak yapmaya girişirlerdi. ¼yle ki, oyuncadı babası yapar, Babacık, dilini ısırıp eline ya birer ağa parası, ya akı, ya eğe gibi bir madde alıp babasının yanında dikilirdi. Babası: «Ver hadi oğlum şu keskiyi», deyince, hemen elindeki aleti uzatırdı. oğu zaman Babacık'ın verdiği eşya babasına lazım olmaz, lakin bir şey verince ocuğun mutlu olduğunu g¼r¼nce babası, şunu getir, bunu g¼t¼r diyerek her zaman onu işe koşardı:

— şöyle oğlum, bir zaman bile yalnız kalmak iyi olmuyor.

ocuğa bu szler ¼vg¼ olup onu mutlu ediyordu.

— Babacık, ben yalnız kalmıyorum, ben sana yardım ediyorum, anladın mı,
— diye söylerdi. — Babacık, akı elini keser, onunla oynanmaz, anladın mı?

— ¼yle, der babası hemen.

Annesi, yerleri kirletmeyin diye sızlanmaya başlasa, Babacık hemen s¼p¼rge alıp gelir ve yerleri s¼p¼r¼r, babasının elinden tutar ve kendi köşesine alıp getirirdi. Bu köşeyi o kendinin zannederdi. Burada patron oydu, burada ne yaparsa yapsın ona izin veriliyor diye d¼ř¼n¼rd¼.

B¼y¼klerdeki k¼¼k bir ¼z¼nt¼y¼ bile ocuk y¼reęi hemen seziyor. Annesi ya da babası keyifsiz olduğunda Babacık d¼nyasını unuttur, bir an bile g¼lmez, eğlenmezdi. O, ya hi ses ıkarmadan ¼ylece oturur ya hi sebepsiz ağlardı: << Neden ağlıyorsun, ne oldu sana? >> diye sorsalar, g¼cenir, ilenerek ağlardı. ¼nk¼ b¼y¼kler onun neden ağladığını bilirlerdi zaten! Bilinip sorulduğunda da daha ok kırılırdı.

Son aylarda, nedense, Babacık'ın annesiyle babasının kaş attığı g¼nler artmıştı. Yemeğe otursalar, konuşmadan, g¼l¼řmeden tabaklarının dibine bakarak yemek yiyorlardı. Yemekten sonra, tekrardan konuşmak-g¼l¼řmek yok, ikisi de iki ayrı tarafa giderler, tabaklar masada yıkanmadan kalırdı. Babası, yan odaya geip ya

kitaba dalar ya iki elini pantolonunun cebine sokup oda boyunca volta atar ya tabakasını açıp sigara içer ya da penceren uzun uzun sokağa bakardı. Onların dairesi dördüncü katta. Gündüz pencereden İdil, vapurlar; akşam şehirdeki yeşilli-kızıllı reklam ışıkları çok güzel görünürdü. Onlara insanın baktıkça bakası gelir.

Bazı zamanlarda babası, yerinden kalkıp mutfığa girer, masadaki bulaşıkları şaldır şuldur yıkamaya başlardı. Ama Babacık'ın annesi ona doğru bakmazdı. O omzuna sıcak şal alıp kanepeye oturunca da burnundan kurula kurula solurdu. Babası bir söz söylediğinde de bakmazdı. Çocuk bunu anlayamayıp şaşırırdı. Şimdi Babacık ona ne dedi de ona cevap vermiyor? ! o şıp diye annesinin yanına gider, kolundan çekip “Duymuyor musun, Babacık sana söylüyor.” der gibi, kara yemiş gibi kara gözleriyle işaret ederdi. Annesi onun eline vurup yanından kovardı. Haksızca üzülen çocuk kendi köşesine varıp yatar ve annesine hiddetle bakmaya başlardı. Gözlerine kocaman yaşlar dolardı. “Gerekmiyor, bana senin horozlanman gerekmiyor!” diye içinden söylenirdi. Annesi allı güllü ipek iplerden horoz resmi çiziyor, çizip bitirince Babacık'ın yatağının yanındaki duvara asayım diyordu. Babacık'a kepçe olsun, dozer olsun, vinç tuğla olsun. O babası gibi evler yaptığını hayal ederdi, peki horoz ne işe yarar? Canlı bir horozu Babacık'ın görmüşlüğü de yoktu. Ama ev yapımını görmüşlüğü vardı. Bir gün babası onu tramvaya bindirip çalıştığı yere götürmüştü. Ev yapmak bir de zor değil ki. Küçük bir demir malayla harç yayıyorsun sonra da üstüne tuğla koyuyorsun. Ardından malanın sapıyla vurarak tuğlayı düzeltiyorsun. Bunu kim yapamaz ki?

Eve varınca, Babacık da çamurdan harç yaptı. Kapının önünde duran kırık dökük tuğlalardan ev yapmaya başladı. Tamamen üstünü kirletti, eve varınca annesi ona uzun uzun baktı ve eline kemeri aldı...

Fakat çocuğu dövünce de onun siniri geçmedi. Akşam, kocası eve gelince ona da çıkıştı.

– Bundan sonra çocuğu bir yerlere götürüp gereksiz şeyler öğretme, dedi, öfkeyle.– Senin gibi bir boyacı varken iş bitmez zaten!

O gün Babacık gece boyu kendi köşesinde zırlı zırlı ağladı ve orada uyuyakaldı.

Babacık'ın hali böyleydi, ya annesinin?

Gölcehre Şakir'e, anne babasının ve bütün akrabalarının karşı çıkmasına bakmadan vardı. "Şakir bana benziyor." dedi. Anne babasının ve ağabeylerinin bir söz söylemesine izin vermeden, "Şimdi eski zaman değil, kimi seviyorsam ona varırım!" dedi.

Fakat Gölcehre Şakir'i gerçekten de seviyor muydu? Orasını kendisi de söyleyemiyordu. Ona Şakir'in güçlü kolları, parlayıp duran kara gözleri, güzel yüzü benziyordu. Şimdi filmlerde gösterilen, kitaplarda anlatılan büyük aşk gibi mi, yok, orası Gölcehre'nin gönlünde öyle olmadı gibi. Zaten şimdi yazarlar uyduruyor, Gölcehre öyle büyük sevmiyordu. Genç kızlık günlerinde Gölcehre'nin gözü birine kaymıştı; hatta onunla tenhada öpüşmüştü. Güzel biriydi o, fakat... evliydi. Şimdi onun karısı yok, fakat Gölcehre'nin kocası var.

Cantahir Gölcehre'ye dilinin ucuyla kardeş demeye başlayınca onların arası biraz açılmıştı. Evlendikten sonra Gölcehre, Cantahirlere hiç gitmedi. Bir keresinde, bundan üç dört ay önce, sokakta karşılaşınca Cantahir onu evine getirdi. Gölcehre onun dairesinin şimdiki zenginliğine hayran kaldı. Şöyle ki: yemek takımları tamamen var. Yerlerde ve duvarlarda kıymetli kilimler, vitrinlerde çeşitli süs eşyaları, yetmezse kafeste kanaryaları bile var.

— Kanarya o! dedi Cantahir, Gölcehre'nin kuşcağıza hayranlıkla baktığını görünce. — Senin gibi güzel bir eşim olsa vallahi, şunu üç kuruşa satardım.

— A, Cantahir ağabey, dalga geçme, dedi biraz kızarak. — Benim için böyle kanaryayı satmaya hiç gerek yok.

Cantahir onun sıcak omzuna elini koydu, Gölcehre şaşkın, donup kalınca eğilip kadını boynundan öptü. Gölcehre utanmış gibi kenara çekilip, nazlanarak, parmak sallayıp ona kızdı.

— İleri gittiniz Cantahir ağabey, böyle yapmayın.

Günler geçip gitti. Gölcehre'nin gönlü üzüldü, vesvese girdi. Fakat böyle bir hayatla insan uzun yaşayamıyor. Adamlarla kadın arasındaki, eskiden beridir süregelen ufak tefek tartışmalar, kızgınlıkla birbirlerine söyledikleri kırıcı sözler, açıkça birbirlerinden nefret etmeye başlamalarına neden oldu.

Bir gün Gölcehre çok hiddetlenerek kocasına:

— Ben senden ayrılıyorum! — diye söze girdi.

— Ne, ne dedin? — diye sordu şaşkınlıkla Şakir.

Gölcehre tekrardan pişkinlikle cevap verdi.

— Sağır değilsen ne dediğimi duymuşsundur.

Böyle zamanlarda bunu onun sinirine vermek gerekir, çünkü sinirlenince düşünmeden söylediği sözü sonradan geri almak gibi bir âdeti vardı. Başka zamanlarda Şakir böyle düşünüyordu. Fakat bu kez akıl almaz bir söz söyledi, Şakir onu iki kolundan tutup silkeleyerek:

– Gölcehre, oynama! Bu – tiyatro değil – dedi.

– Bırak! Elimi acıtıyorsun! – diye bağırdı Gölcehre, keskin bir hareketle kenara çekildi. Ardından, dağılıp giden saçını düzelterek: – Senin gibi biriyle neden duruyorum ki, – dedi.

– Sigara yakmaya davranan Şakir, kibriti atıp:

– Bu ne demek şimdi? – diye sordu.

– Ben mutlu olmak istiyorum. Bu demek oluyor. – diye hınçla cevap verdi Gölcehre. – Yaşlanınca değil, gençliğimde dünya rahatı görmek istiyorum.

Bu karısının kendi sözleri değil, bir zamandır çevreden duyup söylediği sözler. Omzu hizasına gelen kanaryaya baktı. Bundan geçen cuma Gölcehre bu kanaryayı, nereden bulduysa, alıp getirmişti.

– Bu kanarya gibi mi? – diye alay ederek sordu Şakir. – Kafese koyulunca ona da dünya rahatı verilmiş! Sana da...

Gölcehre tedirgin oldu. Korktuğunu belli etmeden karşılık verdi.

– Orası senin işin değil! – diye bağırdı.

– Yok, doğru söylemek benim işim, en çok da karıma, – dedi Şakir, hiddetle.

Onun bu soğukkanlılığı Gölcehre'yi iyice çığırından çıkarıyordu. Bugün o iyice kahroldu, hatta kendisi de farkına varmadan.

– Git, şimdi burdan çıkıp git! – diye eliyle kapıyı gösterdi.

Şakir odanın ortasında birkaç dakika hareket etmeden durduktan sonra şapkasına yöneldi.

O sırada kendi köşesinde sessizce duran çocuk hemen babasının yanına geldi ve çocuklara has masumiyetle:

– Babacığım, gitme, dedi. – Dışarıda yağmur yağıyor. Bu yağmurda dışarı çıkılmaz.

– Şakir çocuğunu bağrına bastı ve hiçbir şey söylemeden çıkıp gitti.

* * *

Gölcehre ışıkları söndürülmüş odada yere bakarak yatıyordu. Vakit çok geç olmuştu. Saat sabahın üçüydü, onun gözüne uyku girmiyordu. Doğrusu pişman değildi ama onun canını ne sıkıyor, gönlünü ne sızlatıyor, içini ne yakıyordu. Gönlünün hangi yeriydi böyle üzülen, böyle boşalıp kalmış gibi. Bütün damarlarına gizli bir korku, huzursuzluk yayılmış gibi.

Doğrusunu söylemek gerekirse, Şakir onu böyle kolay bırakıp gider diye düşünmüyordu. Çıkıp gidinceye kadar onların arasında böyle büyük skandallar olduğu çok duyulmuştu. Şakir de sanki onun oturduğu kayışı akan suya itip “Şimdi git yüz!” der gibi kavgasız gürültüsüz çekip gitmişti. Ama ne tarafa yüzecekti, nasıl yüzecekti, orasını henüz Gölcehre iyi düşünmemişti. Belli ki henüz böyle ciddi bir adıma hazır değildi. Hayatı boyunca hiç böyle bir sınav geçirmişliği yoktu, öyle ki hiçbir şey için güreşmedi. Hatta o kendi gücünün de ne kadar olduğunu da bilmiyordu. Nereden bilsin? Camı çizmeden elmasın ne kadar sert olduğunu kim söyleyebilir?

Sokak ışıklarının yansıması yeri biraz aydınlatıyordu. Öyle herhangi bir şeye de benzemeyen siyah gölgenin kımıldaması ve kendisinin o anki titremesiyle Gölcehre, gönlünde öylece duran duyguları tekrardan canlandırıyor.

O anda sessiz odada, çocuğun ağlamaklı sesi duyuldu:

– Babacık!

Gölcehre sıçrayarak yerinden kalkıp çocuğa:

– Uyu oğlum, uyu! – dedi.

Ama çocuk ağlanmayı kesmedi.

– Babacığım, korkuyorum.

– Babacığın uyuyor, uyandırma, onun sabah erkenden işe gitmesi gerekiyor.

Çocuk çalışan birini uyandırmamak gerektiğini biliyordu. Ona bu konuda küçüklükten beri uyarmışlardı. Ardından yataktan inip, yalınayak yere basa basa anne babasının uyuduğu odanın yanına geldi.

Gölcehre kendinden geçmişti, bağırışı duyunca gözünü açtı.

– Ben Babacık'ın yanına... – dedi çocuk tekrardan.

Gölcehre ne diyeceğini bilemeden:

– Baban şimdi işe gitti, diye yalan söyledi, çocuğunu hemen yanına aldı. Çocuk annesinin yalan söylediğini anladı, daha sonra annesinin sıcak kucağına değil, soğuk duvara dayandı.

Sabah birdenbire Cantahir geldi, o heybetli bir palto, fötr şapka giymişti. Boyu uzun, yüzü kartpostaldaki gibi güzeldi.

– Siz üzgünsünüz, – dedi o, şapkasını eline alıp. Gölcehre'yle tatlı bir sohbetten sonra. – Sizin apartmanda benimle birlikte Sovnarhoz'da çalışan bir dostum oturuyor. Onlara gelmişim. Bir yandan da sizin haliniz nasıl diye sorayım dedim. Ters bir zamanda geldiysem affedin. Gideyim.

– Yok, olur mu hiç, – diye cevap verdi Gölcehre. – Bir de gideyim diyorsunuz, buyurun, evimiz de...

Seslere çocuk da çıkıp geldi.

– O, Babacık denen delikanlı bu mu? – Kocaman olmuşsun, al, çikolata.

Gözlerini kocaman açıp bakan çocuk çikolatayı almadan geriye dönüp gitti. Cantahir de Gölcehre de bozulup öylece kalakaldılar. Daha çok da Gölcehre bozuldu. Aslında onun insan olduğunu unutup kendi istekleri vardır diye düşünmemişti. Dolaptaki cansız eşyalarla aynıydı o. Ama onun... Çikolatayı masanın kenarına koyup, Cantahir, kafesin yanında durdu.

– İyi misin, kanarya? – Sen de sıkılmışsın burada, – dedi, durgun duruşuna bakarak. Hemen ıslık çalarak kanaryanın keyfini yapmaya başladı.

* * *

Babacık'ın evden çıkıp gittiğini biri de anlamadı. Kapının önünde biraz oynadıktan sonra dosdoğru tramvay durağına gitti ve tramvaya oturdu.

Önce bir ninenin yanına oturdu, insanlar, bu çocuk ninesinin yanında yolculuk ediyor diye düşündüler. Ardından bir dedenin yanına geçip oturdu. Daha sonra son durakta herkes inince kondüktör onu fark edip:

– Annen nerede? – diye sordu.

– Ben Babacık'ın yanına gidiyorum, – diye cevap verdi çocuk.

* * *

Gölcehre onu akşam altıya kadar polis sayesinde buldu. Çocuğu kaybolunca çok korktu, bulununca onu dövesi geldi. Fakat çocuk hal böyleyken de çok üzülmüştü. Eve gidince yemedi, içmedi, oynamadı. Soyundu ve yerin yattı.

– Babacık... – Babacık... diye sayıkladı.

Gölcehre'nin içi sızladı. O, çocuğunun ölmesinden, dünyada yapayalnız kalmaktan korktu. Bu gece o ilk kez anne olduğunu hissetti. Bir anne için çocuğundan daha önemli bir şey olmadığını anladı. Şakir hakkında da Cantahir hakkında da düşünmedi. Çocuğun korkunç hali sanki Gölcehre'nin gönlünden ikisini de atmıştı. Onun bakışıyla, başından beri duyulmayan feryadını Gölcehre şimdi açıkça görmeye başlamıştı. Çocuğa anneden daha yakın bir şey yok derler. Ama neden onun oğlu babasına bu kadar çok bağlı? Babacık diye üzülürken neden annesinin boynuna gelip sarılmıyor?

Oğlunun kızgınlıkla köşeden bakıp oturuları, gece annesinin kucağına sarılmayıp soğuk zemine kıvrılıp yatıp zırl zırl ağlayışları onun aklına geldi.

Neden bu konuda daha önce bir şey düşünmemişti? Etiliev daha önce hastalanmamış mıydı? Yok, çocuk daha önce de hastalanmıştı fakat Gölcehre o zaman yalnız değildi, onların yanında babaları vardı. O sanki çelik bir kalkan gibi onları dünyanın bütün korku ve kaygılarından koruyordu. Hayır, Gölcehre bunu kendisi anlamıyor, bu sorular onun gönlünde kendiliğinden doğuyordu.

Sabah doktor geldi, çocuğun hastaneye yatması gerektiğini söyledi.

– Doktor, onun durumu çok mu kötü? – diye ödü patlayarak sordu.

– Hastanede ona iyi bakılır. – diyerek tam bir cevap vermedi. Gölcehre’yi derin bir kaygıya düşürdü.

Çocuğu hastaneye bırakınca, Gölcehre boş, soğuk, karanlık odada bilinçsizce düşünceye dalıp uzun süre oturdu. Yalnızlık duygusu, kışınki soğuk gibi büyüdükçe büyüdü. O, bu kötü düşüncelerden biraz da olsa uzaklaşmak için kafesteki kanaryanın yanına geldi.

Kanaryadan dolayı kadının düşünceleri Cantahir’e geçti. Akşam Cantahir, sabah yine gelirim, ne yapacağımızı birlikte düşünürüz deyip gitmişti. Gölcehre buna seviniyordu. Ama bugün onu beklemedi, gelişine hiç sevinmedi.

– Sana ne oldu? – diye sordu Cantahir, bir gecede tanınmaz hale gelmiş Gölcehre’ye.

– Bilmiyorum. – dedi Gölcehre. – Bilmiyorum, sorma.

Telefon çaldı, Gölcehre bakmaya gitti. Aceleyle giyinmeye başladı.

– Beni hastaneye çağırıyorlar. Babacık’ın hali... – dedi Gölcehre Cantahir’e dönüp. – Benim çabuk olmam lazım.

* * *

Çocuk gözleri yumuk, nefes almıyor gibi yatakta yatıyor. Yüzü safran gibi sarı, masmavi damarları görünebiliyordu.

Bir an özel odanın kapısının önünde durup Gölcehre çocuğuna uzaktan bakıp durdu. Onun üstünde beyaz bir entari, bir elini göğsüne, ikincisini dudaklarına koymuş. İnce saçlarında yağmur damlaları kımıldıyordu. Gözlerinde korku. O anda çılgılık atıverecek gibiydi.

Gölcehre yatağın yanındaki sandalyeye oturdu, elini çocuğuna sürerek:

– Babacık, yavrum... – dedi.

Çocuk gözünü açtı. Gölcehre tekrar tekrar seslendi, oğlunu alnından öptü. Babacık yine gözünü açmadı. Gölcehre sandalyenin arkasına yaslandı ve için için ağlamaya başladı.

Hemşireler onu koridora çıkardılar, su verdiler, sakinleştirdiler. Gölcehre bir doktora, bir hemşirelere baktı. Onlardan yardım etmelerini istedi.

– Hasta bizim elimize gelince siz istemeseniz de biz yardım ederiz, – dedi doktor.– Fakat evde iyi bakmak gerekirdi. Çocuğunuz soğuk algınlığının üstüne bir de nevrotik travma geçirmiş olsa gerek... Ardından sözünü bir an kesip, – eğer isterseniz bu gece onun yanında kalmanıza izin verebilirim. – dedi.

Bunları söyledikten sonra doktor gitti. Gölcehre başhemşire ile kaldı.

– Çocuğunuz sürekli babacık, babacık diye sayıklıyor. – Babasını mı istiyor acaba? – diye sordu.

– Doğru, babasını... – dedi Gölcehre, dudakları yeniden büküldü.

– Ah, merhametsiz erkekler! – dedi hemşire kendince hüküm verip. – Nasıl çocuklarını bırakıp gidebiliyorlar. Çocuk dediğin çalı çırpı. Çalı çırpıyı kırmak için çok güz gerekmiyor. Neden bunu düşünmüyorlar ki?

– Ablacığım lütfen ona kızmayın, – dedi Gölcehre tekrardan ağlamaya başlayıp.

Hemşire bir an durduktan sonra Gölcehre'yi omuzlarında tutup:

– Bana bak, canım, babası uzakta mı? – diye sordu. – Buraya gelse belki çocuğunuza iyi gelir. Bu durumda onun faydası olur.

Şaşkınlıktan ne yapacağını bilmeyen Gölcehre, hemşirenin bu tavsiyesine çok sevindi. Üzerinde hiç düşünmeden bir taksi tutup Şakir'in çalıştığı yere gitti. Fakat Şakir ofiste yoktu, şantiyeye gitti dediler.

– Hemen çağırın! – dedi Gölcehre.

– Ofistekiler onların durumunu biliyordu. Birisi bile Gölcehre'ye tepki göstermedi, isteğine kulak asmadı. Gölcehre onlara biraz kızgınlıkla baktıktan sonra kapının önüne çıktı.

Kapının önünde iki kız büyük bir kazanda, demir küreklerle harç hazırlıyorlardı. Gölcehre'yi görünce, ikisi de başlarını yana çevirdiler. Bir tanesi, Gölcehre'nin duyabileceği biçimde:

– Bak, tekrardan Şakir ağabey lazım olmuş bu duygusuz, – dedi.

“Sizsiniz duygusuz!” – diye bağırası geldi Gölcehre'nin. Fakat güçlkle kendini tuttu. Başını eğdi, kızların yanına gelip:

– Hemen Şakir'i bulun, – diye çıkıştı. – Çocuğumuz çok kötü hasta oldu!

Kızlar için için ağlayan bu güzel kadına bir müddet baktıktan sonra ikisi de iki ayrı tarafa çekip gittiler. Birazdan her tarafta:

– Ustabaşı, ofise!

– Miñnullin, ofise, çabuk ol! – diye bağırılmalar yankılanmaya başladı.

Birkaç dakika geçtikten sonra Şakir depodan çıkıp geldi. Zayıflamış, yüzünü sakal, bıyık bürümüş, gömleğinin yakası kirlenmiş. Elbisesi, şapkası kirece bulanmış.

Gölcehre'yi görünce bir anda durdu, geri dönüp gitmeye başladı.

– Şakir, – diye bağırdı, yalvarırcasına. – Babacık...

– Ne?.. – Ne oldu Babacık'a? – Şakir iki üç adımda Gölcehre'nin yanına kadar geldi.

Onun gözlerinde korkunç bir nefret vardı, Gölcehre korkup geri çekildi.

– Hastalandı... – Hastanede... – Seni...

* * *

Zamanımızda kimse mucizelere inanmıyor. Fakat babasının sesini duyunca ölü gibi yatan çocuğun gözünü açmasına mucize denmez de ne denir?

– Babacık, neredeydin? – dedi çocuk hemen.

Elbisesini sıkıp göğsüne bastıran Gölcehre çocukla babasına hayretle bakakaldı. Ne olduğunu o bile anlamıyor, anlıyor ama kavrayamıyor, fakat o anda onun hayatında ne kadar büyük bir değişim olduğunu, bundan sonra sadece çocuğuna değil, kocasına da tamamen başka bir gözle bakmaya başladığını gönlü seziyordu.

İki hafta sonra çocuk iyileşip ayağa kalktı. Babası her gün onun yanına gelip durdu. Hastaneye girilmediği günlerde onlar pencereden konuştular. Babacık, yetişkin biri gibi babasına, şöyle çalış, böyle çalış diye sürekli nasihat verip durdu.

Şimdi artık hastanede de ona Babacık diye sesleniyorlar ve onu çok seviyorlardı. Gölcehre de hastanenin yolundan ayrılmadı. Tabi ki annesini görünce Babacık çok seviniyor, yanına geldiğinde ona sarılıyor, onu öpüyordu. Her fırsatta annesine uzun uzun hayranlıkla bakıyordu. Gözlerinde, çocuklarda bulunmayan bir sevgi ve özlem oluşuyordu. Bu sevgi ve özlemin sızısını anlamadan Gölcehre:

– Niye bana böyle bakıyorsun, Babacık? – diye soruyor ama çocuğun neden böyle baktığını da seziyordu.

Şakir, Gölcehre gelip içeri girince hemen kalkıp gitti. Hatta onlar hiç birbirlerine hal hatır da sormadılar. Sadece Babacık'ın hastaneden alınacağı gün gelip çatınca Şakir Gölcehre'ye:

– Ben Etiliev'i yanımda götüreceğim. Sen ona iyi bakamazsın. – dedi.

Gölcehre hiçbir şey diyemeden başını eğip öylece durdu. Bu yaşananlardan sonra çocuğu tekrardan korku altına sokmaya onun vicdanı el vermiyordu. Fakat öte yandan da çocuğu olmadan yaşayamayacağını da çok iyi biliyordu.

O Şakir'in çocuğu almak için geldiğini biliyordu, fakat kocasının bu kararı Gölcehre'yi sandığından da fazla etkiledi, hatta o, oğluyla da vedalaşmadı.

Şakir'le Babacık arabaya binip gittiler ve Gölcehre hastanesinin kapısının önünde yalnız başına kalakaldı. Onun gözleri karardı. Duvara, ardından demir parmaklıklara tutuna tutuna bahçeye çıktı. Ulu kavaklar sarı yapraklarını döküyorlar, bütün yollar sarı yapraklarla sarı köpük gibi kaplanmış. Biraz rüzgar esse bile onlar hışırıyordu.

Gölcehre sandalyeye oturdu ve iki eliyle yüzünü kapattı.

* * *

Araba hareket edip biraz gidince çocuk arkasına döndü, annesini göremeyince:

– Babacık, annem niye oturmadı? – diye sordu.

Şakir nasıl cevap vereceğini bilemedi. O arada çocuğun gözleri yaşla dolup taşı. Onlarda şu zamana kadar söylenmemiş öfke ve gazap vardı. Şakir bu gözlerle bakamayınca yana döndü.

– Babacık, annemi de alalım! – diye bağırip ağlamaya başladı.

Şakir irkildi, ardından hemen bir sigara yaktı.

Babacık, babasına doğru sokuldu. Şimdi onun gözlerinde hiçbir söz söylemeden duran yabancılik parıldıyordu. Şakir sigarasını camdan attı ve şoföre geri dönmesini söyledi.

Gölcehre bahçede, iki eliyle yüzünü kapatmış, yalnız başına oturuyordu.

– Anneciğim! – diyen çocuk sesine başını kaldırdı. Sarı yapraklarla dolu yol boyunca ona doğru, var gücüyle koşarak Babacık geliyordu.

Gölcehre yerinden fırladı ve çocuğuna doğru koştu, onu göğsüne bastırıp şapur şapur öpmeye başladı.

– Vermiyorum! Babacık'ı vermiyorum! – diye bağırdı çocuğun arkasından gelen Şakir'e, oğlunu tekrardan sıkıca kucakladı. Onun gözleri kocaman açılmış, bakışında büyük bir cesaret vardı.

Şakir yedi sekiz adım ileride durdu. Tekrardan sigara yaktı. Havada hüzün dolu uçan yapraklara, şimdi yarı çıplak kalmış uzun kavak dallarının arasından görünen beyazlı mavili gökyüzüne baktı.

Bu yıl sararıp dökülen yaprakların yerine gelecek yaz yenileri, yeşilleri çıkar. Peki insanın gönlü ikinci kez yapraklanmaz mı?

– Bin! – dedi Şakir, başıyla arabayı işaret etti.

Gölcehre çocuğunu kucaklayıp arabanın arka koltuğuna oturdu. Şakir arabanın yanında bir an durdu ve arabanın kapısını biraz tereddütle açıp şoförün yan tarafına girip oturdu.

– Gidelim, – dedi evin adresini söyleyip.

Büyükler yol boyunca konuşmadılar. Ama Babacık çok mutluydu. Yanında babasıyla annesi olunca ona hiçbir şey gerekmiyor. Büyüklerin durumuyla hiç işi yok. Bugün konuşmazlarsa yarın konuşurlar. Bir arada olsunlar da!

1964

HATIRA

Bu yerlerde yedi yıldır yaşıyorum. Her yaz çam ormanına gidiyorum. Burada pek kimse olmuyor, içerilere doğru gidersen tamamen ıssız. Ara sıra kullanılmayan yollar denk geliyor. Zamanında arabaların, traktörlerin geçtiği bu derin yollarda şimdi küçük fidanlar yetişmiş, birçok yerde izler belli olmuyor. Lakin eski yollar — okunmakla bitmeyen eski kitaplar gibidir. Düşünceler çok uzaklara gider. Ben şimdi hayallerimle Karelya taygalarında yüzüyorum. O zaman da böyle ormanın içlerinde yürürken kullanılmayan yollara rastlardık. Burada terk edilmiş yolun neresinden istersem orasından geçiyordum, orada ise... Yok, burada da bazen birçok şey aklına düşüyor ve adım atmak için götürdüğün ayağını basmadan şıp diye duruyorsun, ayağımın altında şüpheli bir şey var gibi. Bir saniyede tenin kızgınlaşıyor — kahretsin, mayın değil mi?!

Savaştan sonra otuz yıl ömür geçip gitse de, göz açıp kapayana kadar meydana gelen olaylar aklına geliyor. Ne zamana kadar böyle olur deyip alınıdaki teri siliyorsun.

Yalnız başına yürürken orman, anılarını fazlaca canlandırıyor. Şimdi sadece başını eğip gidebiliyorsun. Aniden birisi yan tarafını dürtmüş gibi oluyor. Duruyorsun, etrafına bakınıyorsun, kalbin hızla çarpmaya başlıyor. Karşıda dağ. Zorlanıyorsun. Böyle isimlessiz dağlara az mı savaşçı yoldaşlarımızı gömüp bıraktık! Köylerde, şehirlerde doğanlar mezarlıkları unutmuyorlar, yaşlılar da çocuklar da gelip duruyor, çiçekler getiriyorlar. Ya kara orman içlerinde ya da kimsenin gelip geçmediği çıplak tepelerde gömülüp kalmış yalnız savaşçının mezarına kim gelsin, kim çiçek koysun? Onların mezar tepecikleri de şimdi yerle birleşmiş. Asker tabi ki büyük çarpışmalarda ölüyor, mezarına uygun yer seçemiyor, onun tek düşüncesi, tek kaygısı aziz vatanı korumak. Mezarlarının ebediyen kalması için açılmış üç arşın toprağı da yok. Asker yaşadığı, doğduğu yeri korumak için savaşmış ama kendisinin mezarı bile kalmamış. Pek çok böyle asker kaybedilmiş...

Savaştan sağ salim dönmek nasip olanlar, ister istemez, beraber savaştıkları yoldaşlarını hatırlayıp, gönlünden onların yanına — geçmişe varıp giderler.

Böyle bir günde, ormanda tek başıma düşünerek yürürken asker arkadaşım Gabdelgani gözümün önüne geldi ve her şey daha dün olmuş gibi aklıma düştü. Gabdelgani'nin her zaman söylediğı bir güzel sözü vardı: «Nu, malay!..» deyip dururdu. Aniden heyecanlandığı zaman veya beklenmedik bir şekilde acizleştiğı zaman da bu sözü yinelerdi.

— Nu, malay!..

Ben Gabdelgani ile aynı takımda uzun süre beraber olsam da onun dışarıdan çok mütevazı, hatta saf gibi görünen tabiatının derinliğini bilemedim. Bir şeyle ilgilenmiyor gibiydi. Kendini bir şey sanan kişilere benziyor, hatta gamsız gibi duruyordu. Sonra, öyle yapmaması gerektiğı için ona ciddi sözler söylüyorlar ama o usanmadan aynı şekilde duruyordu. Onu, saklanarak yürü, başını çok kaldırma diye uyarıyorlardı ama o: «Nu, malay, asker iki kez ölmez», — diye cevap veriyordu. Boyu uzun, sırtı genişti ama akli... Kısacası, bizim takım komutanının adı Vorobéy diye söylenirdi, yarım akıllıydı. İşte bugün de yanımdan Vorobéy dürtüp geçip gitti:

— Hebibrahmanov, neden ilgisiz duruyorsun, yoksa deli Alman'ın kafanı uçurmasını mı bekliyorsun? Çabuk kımılta. Başkaları ne kadar çok kazmış ama sen bitirmiş gibi kürek sapına dayanıyorsun.

Biz yeni bir yere geçip siper kazmaya başlamıştık. Karelya'nın toprağı — taş gibi, yaz olunca bir kürek batırınca su çıkıyor, kış olunca kazamıyorsun, ıslak kum, ufak taşlar donup kalınca aynı beton gibi oluyor, küsküyle vurunca da çumar kadar bir parça kopuyor.

Vorobey işe devam etti. Gabdelgani elinin arkasıyla alın terini sildi ve:

— Nu, malay!.. dedi. — Bu sesiyle sanki dağ yarıldı. Bitirmiş kadar olmuş. Sen derinliği ölçmeye bak. Kurşun uçuşmaya başlasa alnınla yeri deşemezsin. — Gabdelgani'nin orman cevizi gibi açık kahve gözleri tamamen karardı, burun kenarları yarıştan gelen küheylan gibi gerilip gerilip gidiyordu. Ama sesi bunların tam aksine, yumuşak bir biçimde gürleyip çıkıyordu: — Nu, malay!..

— Keyfin kaçır şimdi... — dedim dayanamayıp.

— Onun gibileri çok gördük, dayanırız... Keyif kaçarsa kaçsın, yalnız cana zarar gelmesin, askere orasına dayanmak ağır gelir. Biz tabi ki kurşun asker değiliz... Benim çocuk kurşun asker hakkındaki kitabı çok severek dinlerdi.

Gabdelgani'nin çocuğunu çok sevdiği görülüyordu; yüzü tamamen aydınlanıp nurlandı, onun dizine vurarak oynamaya başladığını düşünürsün. Hâlbuki o anda onun yaralı ayağı sızlıyordu. Zaman zaman, iradesi dışında yüzü buruşur, eliyle diz kapaklarına vurmaya başlardı. Ben ona alttan bakardım. O, benimle göz göze gelmek istemez ve bütün gücüyle silkinip, ağır küsküsüyle donmuş toprağa vurmaya başlardı. Küskü sürekli çınlar, sürekli dönerdi.

Biraz sonra Gabdelgani paltosunu da çıkardı. O zaman yanımıza kadar Vorobey çıkageldi.

— Er Hebibrahmanov, şunu hemen giy! Yoksa hasta olmak mı istiyorsun? Ardından kızların yanına gidip biz şöyleydik, biz böyleydik diye hava atmayı mı hesaplıyorsun?.. Kahraman!

— Nu malay!.. — dedi Gabdelgani takım komutanı gidince. Bu sözleri her zaman söylese de sesindeki değişikliği anlayıp kuşkulandım. O sırada sigara molası emri geldi. Biz, siperin dibindeki taşa oturup tütün sarmaya başladık. Gabdelgani sürekli diz kapağını ovuyordu.

— Ağrıyor mu? — diye sordum, başımla dizini gösterip.

— Nu, malay!.. Yoksa sen de mi kızları ima ediyorsun? Evlenmemiş adamların hali böyle olur, gönüllerindeki başkasına takarlar. Ben Bibisara'mı on kız gelse değişmem. Sizin gibiler bu kızlar diye hayal kurup ayaküstü rüya görür.

Ben gülümseyip kaşımı kaldırdım.

— Komutana sözüm yok, o kızsız da olur çünkü hakkı var, sen ne demeye böyle yapıyorsun? Nu, genç!..

Buna karşılık kahkaha attım.

— Genç olmasına genç de sadece bir düzeltme yapayım: apolet takmış.

Gabdelgani düşünceli bir biçimde bana bakıp durdu.

— Nu, genç, doğru diyorsun da şimdi apolet takmayan biri var mı?

Tekrar işe koyulduk. Gabdelgani'nin küsküsü sürekli döndüğünden, ben onun canının yandığını anladım. Çok zaman aramızda bir sıkıntı olduğu yoktu, tabi kemiksiz dil haricinde!

O sırada takım komutanı beni çağırdı ve sığınağın üstü için kütük taşımaya gönderdi. Böyle işlere genellikle Gabdelgani'yi gönderirdi, güçlü biriydi, iri cüsseli ama ben... cılız.

— Ben gideyim mi? — dedi Gabdelgani cesaretsizce.

— Kendi işine bak, —dedim suratımı asarak. Bence, Gabdelgani benim miskinliğime gülüyordu. Gücendim. Benim büyük bir kusurum var, çabuk kırılıyorum. Bu yüzden bazılarının sana oyun yapıp takıldığını anlamıyorsun derler. Doğrudur fakat huyum bugün oluşmadı, onu çabucak düzeltemiyorum.

İşten döndüğümde çok yorulmuştum ve bunun üstüne somurtuyordum. Gabelgani benim güçsüzlüğüme dokundurur, tekrar söze şu kütüklerden başlardıye düşünüyordum. Ben o an onun «Nu, gencini» duyar gibiydim. Ben o zaman gereksiz bir söz söylemedim. Böyle zamanlarda hiç önünü ardını düşünmüyorsun.

— Nu, genç, soluklan, hamama gir, — dedi.

Bu beklenmedik bir durumdu.

— Kim dedi? — diye sordum ben de anlamazlıktan gelip. Yorgunluğum elle alıp atılmış gibi oldu, somurtkanlığım gitti. Benim yine bir zayıflığım var: seveyim senin yeşil süpürgeli hamamını! Cephe şartlarını düşünürsen bizim hamam çok iyiydi. Bölüğümüzde bir Kafkasyalı vardı, şöyle dedi: ünlü Tiflis hamamının adeta ablası, sadece kaynar suyu yeraltından çıkmıyor ardından masörü yok, yoksa cennet. Ben Tiflis'te bulunmadım, oradaki güzelliklerin hiçbirini bilmiyorum ama hamamımızın sıcaklığı yeterli, taşları güzelce ısıtıyoruz, yıkanırken eldiven giymezen ellerin ısıya dayanamıyor. Yaz günlerinde hamamın taşından göle balıklama dalıyoruz, kışın karda yuvarlanıyoruz. Vallahi çok keyifli!

— Küçük yüzbaşı bağırdı, genç.

Askerler tabur komutanının lakabına böyle diyorlardı. Tatar olduğundan Gabelgani'nin de dostuydu.

İkinci gün hem dinlendik hem de şartlarını yerine getirip hamama girdik ve sabah istikamet aldık. Bizde her zaman şöyleydi: hamama girdik mi yola çıkacağız demektir. Bu yolu bütün tabur gider, savaşmak ve keşif için.

Kış günü «az sayıda süvari takımı» — yani kızakla Krelya ormanlarının nereye kadar gittiğini görmek, yalnız üstü karla kaplanmış, altta suyu tamamen donmamış bataklığa sakın saplanma, saplanırsan başına büyük bela olur.

Yol atmış ila seksen kilometre kadar olur diyorlar. Bu Rus'un «çok fazla» dediği kadar. Kara ormanda çok fazla. Burada doğru yolu sana hiç kimse çizmiyor.

Bizim üçüncü takımı en arkaya görevlendirdiler.. Uzun yolda arkadan gitmek en zoru. Bütün takımın «keçilerini» yıgıldılar. Yetmiyor gibi havan topçularının ek tablalarını verdiler, yani yoldaşlara yardıma görevlendirdiler.

Kızakta güzel gidiyorduk, idman her zaman oluyordu, gece devriyelerine sürekli çıkarıyorlardı. Bir de taburda türlü kişiler vardı. Yolun ikinci bölümünde arkada kalanlar artmaya başladı. En arkadayken geride birini bırakmak kötü oluyordu, arkada kalanın işi bitiyordu: ya donarak ölüyor ya da düşmanın eline geçiyordu.

Takım komutanı Vorobey her durduğunda öfkeyle bağıyordu:

— Gayret edin!

Gayret et demesi çok kolay, yorulan askerin önce torbasını, tüfeğini sırtına al sonra kendin götür. Güçlü olsan da... Sonuçta bizim takımın askerleri de demirden değil. En çok da tepelere çıkarken zorlanıyorsun. Hatta aramızda en güçlü olan Gabdelgani'ye kütüğün kalın başı diyor.

— Bağla şu keçini bacağından, Hebibrahmanov! — diye bağıyor Vorobey.

«Haydi genç, keyfini kaçırdın sonunda çaresiz!» diye düşünüyorum kendi kendime. Tamam, kabul, Gabdelgani'nin, ben de yoruldum, yoldaş komutan diye yakındım. Sadece kara oturan bir askeri götürürken söyle diyor: «Haydi genç, tamamen bulamaç gibi olmuşsun. Pamuk döşek var da sevgilinin yatağı gibi değil. Haydi, ayağa kalk, yavaşça kalkıyoruz...» Bu onun kendince sızlanması, öylece kızıyor.

Belirtilen yere bin belayla geldik. Karşımızda köy ya da zeminlik yoktu, öylece bir kara orman, sırtımızı ağaca dayayıp oturduk, kimilerimiz karın üzerine uzandı. Uyku yastık aramaz derler de uyuyan kişi çabucak donar. Gece soğuk güçlendikçe güçleniyor, ay ışığında karın üzerinde mavi kıvılcımlar sallanıyor. Paltoların etekleri gitgide ıslanıyor, daha sonra keçe etek çabucak donuyordu. Ve ağaç tepeleri kendince ağır bir hasretle gürüldüyor, göz kapakları kendiliğinden kapanıyordu...

Taburu ne türlü zorluklarla ayağa kaldırdığımızı, düşman garnizonuna nasıl hücum ettiğimizi, esirler ele geçirdiğimizi yazmıyorum. İki yüz elliden fazla düşmanı geberttik, bu durum bize de ziyadesiyle tesir etti. Savaş devam ederken düşman, havalı kızaklarla destek kuvvet getirdi. Bizi kovalamaya başladılar. Artık bizim tablalar ve eşya torbaları boştu, buna karşılık yaralılar artmıştı.

Ağır yaralıları özel teknelerde veya kendi kızaklarına yatırarak taşıyorduk.

Bizim takım komutanı Vorobey de yaralanmıştı. Onu taşımaya, takım komutanı, Gabdelgani'yi görevlendirdi, yardıma da yine bir asker verdi.

— Hey, genç, daha donmazsın, serçe gibi, — dedi Gabdelgani üzülerək. Vorobey inlemeyi kesince durup:

— Yoldaş komutan... Hey, genç... Küfür et, biraz rahatlarsın, — diyerek üstüne eğildi, yaralının başından karı sildi.

Sıhhiyeciler köpekleri kızaklara koşmuşlar, onlarla karşılaşmayı dört gözle bekliyorduk. Yola çıktıklarını telsizden haber verdiler. Fakat o sırada üzerimizde düşman uçağı uçmaya başladı. Çoktan gündüz olmuştu. Mitralyözler üzerimize yağdırıyordu. Biz küçük bir alanı geçip saklanmayı düşündük, alan dediğimiz yer sazlık çıkmasın mı! Üstünü kar kaplamış. Kızaklar buzlanıp kayamaz oldular. Gabdelgani Vorobey'le alanın ortasında kaldı. Gövdesiyle komutanın üzerine kapandı, uçak uzaklaşıp gidince yumruğunu kaldırıp faşist pilotu tehdit etti, hatta şu an onun kızgın sesini de duyar gibi oldum:

— Hey, genç, çakarsam boynunu deviririm, lanet!

Bu kargaşa çok mu devam etti bilmiyorum. Sadece şurasını hatırlıyorum. Gabdelgani Vorobey'i bırakmadı, hastabakıcılara kendisi teslim etti.

— Alanı geçerken durumumuz çok tehlikeliydi. Neden bırakmadın takım komutanını? Onun yanında kendini de...

Gabdelgani, dirseğine dayanıp, bana şaşkınlıkla bakıp durdu.

— Hey, genç... Komutanı nasıl bırakıyorsun?! Sen olsan sen de bırakmazdın. Ben kendimi düşünmedim.

İşte böyle biriydi benim asker arkadaşım Gabdelgani. Biz onunla 1944 yılının sonbaharına kadar beraberdik. O zaman savaşın bitmesine de çok kalmamıştı. Zapolyaryı'da son düşmanı da gebertmek için Litsa Irmağı'nı geçerken Gabdelgani şehit oldu. Azgın Litsa suyu onun merminin parçaladığı gövdesini akıntısına alıp gitti. Kurtarılan vatan toprağında bu kahramanın aziz kabri de olmadı.

Ben onu bugün hala unutamiyorum, hatirliyorum. Kahramanlar unutulmuyor.

1974

AK DENİZDE ALTIN BALIK

Silah arkadaşım Kayum İvankulov'un anısına

Hey, zamaneler! Yıllar öyle çabucak geçer, çifte atlara oturup hızla gitsen de ardından yetişemezsin. Aslında, bu sözüm sopaya atlayıp ben at sürüyorum diyen havailer için iyi olur. Şimdi hızlılığı çifte ata benzetmek de mümkün mü? O zaman da ömür boyu köyden çıkmamış, kırk elli kilometre ilerideki su değirmenine bile bir kez olsun gitmemiş dede ve nineler çoktu şimdiye kadar! Onlar çok gezmemiş ama çok yaşamış. Biz, çoluk çocuklar, onların anlattıklarını ağzımızı açıp, dünyamızı unutarak dinliyorduk. Yeni doğmuş ay gibi yusuvarlak, gümüş sakallı dede, duvarın üstüne oturup yayvan başlığın kapladığı başını sallaya sallaya:

— Hay, oğlancık, oğlancık, dünya geniştir, büyüktür, onun sonuna asker Mikulay bile varamamıştır. Zaman geçer, dar günler gelip gider ama insan dedikleri daima yaşar çünkü kaderine öyle yazılmıştır, — diye anlatır. Yayan gitmez, demir aygırlara oturup gider, demir kuşların kanatlarına binip uçar. Yani böyle bambaşka zamanlar olur. Siz de çok yer gezersiniz. Ak deniz kıyısına varıp gidersiniz, altın balık tutarsınız.

Altın balığı aklımız almıyor, denizde öyle bir şey olmaz, elbette öyle deniz de, denizin ak olduğuna da inanamıyoruz, Mikulay askerlere de:

Masmavi deniz, bembeyaz gemi,

Uzak doğuya gönderiyorlar bizi,—

diye türkü söylemişler. Onlar bunu görüp, bilip söylemişler, denize masmavi demişler, ak dememişler. Deniz değil de ak geceler olur bile deseler, biz gülmekten yerlere yatardık, çünkü ayın on dördüncü bile bizde gece ak olmuyor, mavimsi oluyor...

Dede doğru söylemiş aslında, biz gerçekten de «bambaşka zamana» girdik sonunda. Demir kuşlara — uçaklara binip uçtuk, Ak deniz kıyısında bulunduk, ak geceleri de gördük. Büyük Vatan Savaşı askerlerini, kader nerelere alıp götürmedi ki!

... Saat gecenin ikisi. Karelya'da beyaz geceler başladı. Şöyle ki gece tam anlamda olmuyor, güneş batmıyor, öyle ışıl ışıl, bütün günün gündüz olsa da sen gece olduğunu biliyorsun. İki yıldır buralarda yaşayarak beyaz geceleri yeterince gördük. Şimdilerde, ilk zamanlardaki gibi şaşırıyoruz, alıştık. Karelya'nın ormanları da artık gizemli değil, biz onları enine boyuna karıştırdık. Tek bir şey meraklandırmayı bırakmıyor. Bizde daha önceleri «tayga» sözü yokmuş. Onun için dedelerimiz yeni bir söz düşünüp durmamışlar, başka iki kelimeyi kısaltıp bir kelimeye birleştirmişler — (karurman) demişler. Neticede çok güzel telaffuzlu bir kelime meydana gelmiş. Bunun için belki de çok uzun yıllar gerekmiş. Sözlerin renkleri halkın gönlünde uzun süre bilenir. Karurman dediğin zaman onun uzaklığı da, karanlığı da, karalığı da, girsen etraftaki geri çıkamayacağın sık çalılıkları da — hepsi de var.

Biz, gazeteyi düzenleyip basılması için basımcılara gönderdik ve Ak Deniz'in kıyısına gidip oturduk. Deniz bizim yayınevinden 40-50 metre uzaklıktaydı. Fırsattan istifade biraz temiz hava soluyorsun. – ben yayın kuruluna bir süreliğine geldim, denizin hayran edici güzelliğine doyacağım yok, – en önemlisi, gerekirse, göz açıp kapayana dek yayınevine girip çıkabiliyorsun. Sebebi şu, bizdeki dizgiciler, basımcılar Rus, Tatarca bilmiyorlar. Elle dizilmiş sayfaları bastıkları zaman kenardaki harfler yuvalarından çıkacak ve dağılacak gibi oluyor. Tatarca bilmeyen birine bunları tutmak ve düzeltmek zor oluyor. Bu yüzden düzeltici, gazete basılıp bitene dek yayınevinde bulunmaya mecburdur. Bana, yayın kurulu sekreterine gidip uyumak mümkün; ancak Kayum'u yalnız bırakasım gelmiyor. Denize bakıp ağır ağır söyleşerek oturuyoruz. Bu saatler suyun çekildiği zaman. Su arttığında görünmeyen taşlar, şimdi, ıslak tarafları güneşte ışıdayarak duruyorlar. Biraz kenardaki, köy evi gibi taşlar da görünüyor. Savaşa kadar burada çeşitli liman binaları varmış diyorlar. Savaşın başında düşman onları bombardımana tutup yerle bir etmiş, yakındaki Bilomor-Baltık kanalının bentlerini de harap etmiş.

Gazyacağı, makine yağı, boya dumanıyla dolu, gürültülü yayınevinden sonra deniz kenarında oturmak bana iyi geliyor. Soluk almıyor, yorgunluklar unutuluyor ve

sessizlik çok etkileyici, hatta sen nerede olduğunu bile aklından çıkarıyorsun. Sanki savaş bitmiş ve yere tamamıyla, gelmesi beklenen huzur inmiş. Bir yerlerden usulca bir gürültü işitiliyor, dersin ki tren geçiyor. Fakat birkaç dakika geçmesine rağmen gürültü yakınlaşmıyor da uzaklaşmıyor da. Nihayet anlıyorsun ki Bilomorsk şehrinden Ak Deniz'e doğru nehir akıyor. Nehrin dibi taş, merdiven gibi basamaklı, bu yüzden nehir sürekli olarak gürüldüyor.

Bilomorsk şehrinin binalarının hepsi ahşap hatta kaldırımları da ahşap. Sadece tren garı çevresinde dizili taş binalar var. Sokakları güzel, pencereleri beyaz çerçeveli, balkonları da var. Şehrin eski bölümü, nasıl olmuşsa, böyle inşa edilmiş, sokaklarda irili ufaklı taşlar yatıyor. Dersin ki yaramaz bir çocuk kovayla patates alıp gitmiş ve yarısını yolda bırakmış.

Denize bakarak düşüncelere dalan Kayum, birdenbire ağır ağır türkü söylemeye başladı. Bugüne dek duymadığım, hüzünlü ve güzel bir şarkıydı bu:

Vardım suya, saldım olta,

Bize balık takılmıyor.

Koşup gider olayım le

Dönüp yetişir olayım

Doğup büyüdüğüm illere le

Güzdeki acı yellerde...

— Hangi türkü bu? – diye sordum.

—« Güzdeki acı yellerde» diye cevapladı hemen. Bizim Berengi'de yaşlı bir asker söylerdi, kıpkızıl gün batımına karşı oturur ve türkü söylemeye başlardı. Birinci Dünya Savaşında Tatar askerleri türkü söylemişler. Şimdi böyle bir şey olsa gazetede basardık. Yoksa ezgilerini de sözlerini de karıştırıyor muyum? Aklımda kalan yerlerini mırıldanıyorum. Gel gör ki asker olmadan özlem denen şeyi anlayamamış, manasını da düşünememişim. Asker türküleri çok hüzünlü oluyor, gözden yaş çıkarıyor, manaları çok derin, kendin asker olunca anlıyormuşsun. Ben iyi türkü söyleyemiyorum ama bazen, çok hasret çekersem, onlara söylettiriyorum. Bir zamanlar Berengi'de öğretmen okulunda okurken, bir kitap elime geçmişti.

Türkücü mü olacaktım yoksa filozof mu, deniz kenarına çıkıp dalgalarla yarışa yarışa türkü mü söylemeyi mi, usta hatipler gibi konuşmayı mı öğrenecektim. Ben de açıp baktım fakat benden çıkmıyor. Yani boyum yetmedi, deyip utanarak gülümsedi Kayum.

Ben de gülümsedim ve silah arkadaşşıma baktım. Küçük boylu, koyu çilli yüzlü, kılıç burunlu, orman cevizi şekilli, karalı, sarılı gözlü bu delikanlıyı cephe döneminde Ermeniler Ermeni, Gürcüler Gürcü, Yakutlar ise Yakut zannetmeye başlamışlar. Sadece tabiatıyla o halklarla samimi değil, o, sabırlı, alçakgönüllü, hile hurda bilmez, neyi var neyi yoksa paylaşmaya her zaman hazır, iğneleyici söz söyleseleler hemen utanıp kızaran biriydi. Öyle olunca da yüzündeki çiller belli olmaya başlıyordu. Yayınevinde ona, şaka yollu, çoğunlukla Yamankulov diyorlardı. Hâlbuki onun soyadı bu değildi. Ellerinin kötü olduğu da yok, aksine, onun elleri kızlarıinki gibi harika denebilir, hiç denmese de, tüfek tutmamış, bomba atmamış, canını dişine takıp siper de kazmamış. Sadece dizgicilerin onun ellerini yıpratması mümkün, çünkü kalıpların hepsini o boyuyor. Yayınevinde yazı makinesi yok ve yayınevinde çalışanların el yazıları Tatarca bilen kişilere bile bir bilmece oluyor. Kaldı ki dizgicilere, daha önce bahsettiğim Ruslara... Kısacası, düzelticinin ellerini yıpratmak istemesen bile bu ne mümkün.

—Kayum, sizin Berengi köyü ne tarafta? Savaştan sonra, sağ kalırsak, bir gidip görelim.

—Yoksa hiç Berengi’de bulunmadın mı?— dedi, şaşkınlıkla.

—Tataristan’ın sınır komşusu Mari Cumhuriyeti’nde. Çok meşhur bir köydür, — oradaki öğretmen okulunda dünyadaki en güzel kızlar okuyor, ilk görüşte âşık olursun! — Kayum alttan alttan bakıyor ve gözlerinde güzel bir mutluluk değil, hüznün parıltısı yatıyor. Bu gözlere bakınca onunla alay etmeye ya da ona takılmaya bir türlü dilim varmıyor. Öğretmen okulunu özlüyor mu, belki, Kayum’un gönlünü üzen güzel bir öğretmen mi kaldı yoksa orada? Yoksa bir şey mi hissediyor? Kimin içindeki his bu kadar güçlü olur, şaşılacak şey. Ama benim kendiliğinden doğan düşüncelerimle yoldaşımı korkutasım gelmedi. Genel olarak öğretmen okulu hakkındaki sözünü kavramaya çalıştım. İnsanın içinde böyle sırlar olmamalı.

Kayum'un henüz madalyası yoktu. Ancak sol göğsünün üzerinde yaralandığına dair bir işaret vardı. Demek ki o, ön cephede bulunmuş. Bu konuda sorunca:

— Bulunmuştum, dedi, kendine has tevazuyla ama sesinde ama sesinde değişik bir tahammülsüzlük, hüznün yankılanması duyuldu. — Tabi ki ben kimilerinin düşündüğü gibi cephe gerisinden dosdoğru yayınevine teşrif etmedim. Orduya 1939 yılında alındım. Daha önce öğretmendim.

— Berengi'de mi?

— Keşke olsa... Köyde çok güzel bir ortaokul var. Ben Tatar Dili ve Edebiyatı okutuyordum. Bizim yetenekli şairlerimiz de yetişiyordu.

— Mesela?

— Mesela Mansur Gayaz.

«Sovyet Edebiyatında» şiirlerini görmüşlüğüm var. Şimdi nerede o yiğit?

— Şehrine düşman saldırdı — şimdi cephede.

— Sizin karakolu Karelya'ya kadar uzattılar mı?

— Oraya kadar değil de, ilginçtir, Karelya'ya eklendik. Burada sadece orman ve sazlık var. Büyük köyler şehirler az, savaşın izi de görünmüyor, hepsini yeşil saz suyu yutmuş. Tahrip edilmiş çamları görünce yürek sızlıyor. Lönnrot çamını belki duymuşsundur.

— Karelya'da bulun da Lönnrot çamını duyma! Meşhur şair onun altına oturup Karel ihtiyarlarından Kalevala destanını yazmış. Demek öyle, Maselskaya doğrultusunda. Aytalamba köyünü hatırlıyor musun?

— Yoksa sen de orada bulundun mu?

— Asker nerede bulunmaz ki, — deyip gülümsedim.

— Biz ilk olarak işte bu yerlerde savaşa girdik. Gerçek orman savaşını orada gördüm. Orman savaşının özellikleri şöyledir — gök yanar, yer yanar, sazlık yanar — başını sokacak yer yok. Acı dumandan, gözler yerinden çıkacak gibi olur. Orman

perisinin azaplarını tattık, içtik Layış çorbasını. Göğsümüzle savaşa savaşa bütün düğmeleri kırıp bitirdik. Yine de geri çekilmedik. Maselskaya'nın su kulesini hatırlıyor musun? Şehir tamamen yıkılmış ama su kulesi kaderden öç alır gibi öylece ayakta duruyordu. Biz de onun gibi... Hey-hey-hey, lafa dalıp gazeteyi tamamen unuttum.

Kayum yerinden sıçradı ve yayınevine doğru koştu. Ben oturduğum yerde, deniz kenarında kaldım ve düşündüm... nerelerde gezmedik. Doğrusu ben orman savaşını görüp öğrendim ama geri çekilmenin acısını bize tam anlamıyla tattıramadılar. Onu Kayumlar dibine kadar içmiş, düşmanın ilerleyişini durdurmuş. Onlar, yıl boyunca donmayan Murmansk limanını bağlayan Kirov demiryolunu korumuşlar. Genç Kayum o zamanlar okçu bölüğünün askeri ve parti temsilcisi olmuş — bu konuda o, nedense konuşmadı ancak ben bunu şimdi anlıyorum. Karelya ormanları büyük ama çekilecek yer yok, demiş o savaşçı yoldaşlarına. Açlığa da sızlayan yaralarına da dayanmış.

Sıradan bir asker kendi kahramanlığı hakkında konuşmaz ama çok değil, iki söz söyler, ya bir komik hikâyeye sıkıştırır ya da kendi kendine söylenir. Anlarsan anla, anlamazsan kendine kız. Fakat bana, yazar kısmına bunların hepsini beş parmağı gibi bilmek gerekiyordu. Ardından, Karelya cephesi iki bin kilometreye uzanıyordu, her yeri ayrı bir özeldi.

Kayum uzaklaştı. Ben Ak denize bakıyordum. Öylece bakarsan daima tek renkli gibiydi, biraz mavimsi, ak değil. Kışın biraz ak oluyor diyorlar. Şimdi dalgalar yok, suyun üstü yavaşça kımıldıyor, dersin ki gümüş pullu bir balık yan yatmış, güneş ışığında parıldıyor. Bilmiyorum, Ak denizde nasıl balıklar vardır ama Karelya'nın yirmi altı bin gölünde (askerler arasında öyle bir söz dolaşıyordu) çoğunlukla navaga vardı. Biz onu yeterince yedik, doyduk. Askerler ona ağaç balık demeye başladılar. Görünüşü tavuk eti gibi beyaz, tadı — tam olarak sulu moroşka çileği gibiydi.

Nihayet Kayum görüldü.

— İşler nasıl gidiyor?

— İyi gidiyor, — dedi düzeltici ister istemez. — Ya sen neden gidip yatmadın?

— Uykudan yıkılan kişi yok henüz.

— Ya neden gülümsüyorsun?

— Beni bırak, sen neden gülümsüyorsun? Tekrar düzeltici kızların yanına girip sıcak çay içip çıktın mı yoksa?

— Nasıl desem, bize çay içmek yaramıyor. Yarıyor ama rütben benimkinden daha küçük, yoksa...

— Ben üstçavuşum diye övünüyorsun şimdi.

— Nasıl! O unvanı bana cephede verdiler. Ama orada boşuna vermiyorlar. Bir saat içinde takım komutanı da bölük komutanı da oldum. Bir manga askerin yok. Bana ne. Ama savaşmak gerek, liderlik etmek gerek.

— Bölük, parti için...

— Hay, ne kadar da hafif.

— Hafif de olmasın derler...

Kayum, kimlere kabardığını, kimlerde hatırı kaldığını anlatıyordu. Kime kırılmış? Bana mı? Ben ona hiçbir zaman kötü bir söz söylemedim. Yoksa başçavuşla binbaşının yanında olduğumu mu düşünüyor? Yayın kurulu sekreteri seyrek binbaşı olur derler ve birden yükseltelenler, genellikle, yapmacık hareketlere başlarlar, öylelikle de kimileri kendilerinin çok yetenekli olduğunu her fırsatta göstermeye çalışır. Yoksa Kayum bu günahları bende de mi gördü?

Ben şaşırdım.

— Bak hele, Kayum, — dedim, gülümseyerek, — yayınevinde seni değiştiremediler mi? Düzelticilerle basım makinecileri pek yaramaz kimselerdir. Bir dakikada insanın...

— Yok, benim başım dönmüyor, ben kendimi biliyorum. Ardından onlar bana bakmıyor da boyum bücür, cüssem yok. O zaman da perspektifli çavuşlardan kendini korumak gerek.

— Sağ ol, tavsiyeni aklımda tutarım ancak neden öfkelendiğini açıkça söyle misin? Ben kuşkulu biriyim, senin bu bakışını daha önce de görmüştüm.

— Öyleyse, neden benim cephede olup olmadığımı merak ediyorsun? Yoksa sen ön cepheyi gördün mü? Binbaşıyla üsteğmen tabi ki tırnak altında kir aramıyorlar.

— Dostum, açıkça söyledin. Benim seni denk gördüğümü düşünmüyorsun.

Kayum bana o anda inanmadı. Bakışlarını uzaklara dikti.

— Görüyor musun? — dedi.

— Bir şey görmüyorum.

— Denizin ortasında.

— Orada su parlıyor.

— Dalgalar oynamaya başlamış! Sabaha fırtına bekliyorum.

— Denizin ortasında öyle dalgalar olur...

— Keskin nişancılığa uygun değilmişsin — dedi Kayum, bana şaşkınlıkla.

Gözlerimiz kesişti. Kayum'un bakışı bana göre, biraz değişti. O sanki: « Dil dik duramaz, nasıl yönsüz söylesin ki!» diyordu. O zaman ben onun içinde kaynayan sırlarını anlar gibi oldum. Fakat bunun temelinde ne yatıyor, düşünemedim. Kayum'u ben art niyetsiz, bizden biri gibi diye düşünmeye başlıyordum. Aslında o öyle değildi. Eğer o, başkalarının rütbesine kıskançlıkla baksa bu hiç iyi olmaz. Subaylarla o henüz mesafeyi koruyordu ama rütbesi kendinden düşük birinden niye korkuyordu?

Kayum artık söze devam etmek istemedi. Aşağıya bakarak:

— Oldu, yayınevine tekrar gireyim de çemberlere bir bakayım, dedi. — Sen de git, yat. Ak denizden zaten altın balık çıkmaz. Su soğuk.

Düzeltilici, ıslık çala çala kendi yoluna gitti. Ben birkaç dakika daha deniz kıyısına bakarak oturdum. Ben birkaç dakika daha deniz kıyısına bakarak oturdum. Sabahki beyaz buharlı dalgaların oynaması neredeyse bitmiş gibiydi. Yoksa gözlerim

mi bozulmaya başlamıştı? Ben buraya keskin nişancılığa denenmeye gelmemiştim de... Yok, Kayum öyle toy değil, tersine fazlasıyla açıkgöz, değil mi? İlk önce nasılsa aklıma gelmedi, sonra birden aklıma düştü: henüz ilk geldiğim günlerde benim bir makalemde Kayum, iki, üç harf hatasını büyük harfle düzeltip metni bu şekilde editöre vermişti. O zaman henüz itibar etmemiştim ama sonradan düşündüm: «Yeni sekreteri çok tokatlamış bu düzeltici!»

Terledim. Kendimden utandım, bak şimdi, ufacık biri miyim... Şüphe böyle geldi.

Tamamen olmasa da bizim Tatar yayım kurulunda çok büyük değişiklikler olmuş. Sebeplerini ve nasıl olduğunu ben bilmiyordum. Editör yardımcısı binbaşı Aleksandr Gerasimov'u (editör olup Rus gazetesi başkanı olduğu düşünülüyordu) ve yayın kurulu görevlisi yüzbaşı Minhac Camaliev'i görevlerinden alıp yedeğe çekmişler. Editör yardımcısı olarak yayın kurulu görevlisi binbaşı Gabelbariev'i görevlendirmişler. Muhabir olarak siyasi idareden üsteğmen Möhemmetşahinur Sabayev gelmiş, bana gelince beni de sekreter yaptılar.

Binbaşı Gabelbariyev gerçek bir gazeteci, o (Kızıl Gençler) ve (Kızıl Tataristan)'da çalışmış biri, askeri gazeteyi iyileştirme işine, geldiği günden itibaren, hemen girişmiş. Daha önce gazetemiz renksiz çıkıyormuş, değişmiş. Editör yardımcısı Gerasimov, Tatarca'yı iyi bilse de ilkokul müdürü olduğu için habercilik işini tam yapamıyormuş. Siyasi görevli Camaliev ise yazım çizim işlerine bakmamış. Onları değişim kendine getirmiş olsa gerek. Binbaşı Gabelgani cesur bir biçimde tekrar yaptırmıyor, yayın kurulunun kendi habercileriyle çalışıyor, Kazan'la bağlantıyı sağlıyor.

Möhemmetşahinur'un da gazetecilikte pek bir tecrübesi yok, yalnızca köyde siyasi bölümler zamanında ilçe gazetesi editörü olmuş fakat çok çalışmamış ama tabiatı tam bir gazeteci. Gerekirse, materyali taşın altında bulabiliyor, dilediğinde komutanın yanına girebiliyor hatta generalle konuşuyor, hiç çekinmiyor. Ben kısa zamanda ona güvenip ısındım. Kalem normal, gösterişli değil lakin yayın kuruluyla dostça geçinerek bu pürüzü ortadan kaldırıyor.

Ben yatmaya gittiğimde binbaşıyla üsteğmen uyuyorlardı. Onları uyandırmamaya çalışıp dikkatlice soyundum ve başımı yastığa koyar koymaz uyuyuverdim.

Uyandığımda öğle yemeği vakti gelmişti. Binbaşı Gabdilbariyev yerinde yoktu, yemeğe gitmiş. Genellikle o titiz biridir, zamanında uyanır, zamanında işe başlar. Hayatını da, deyim yerindeyse, gazete maketi gibi dosdoğru çizer, bir yerinde hiçbir fazlalık yol yoktur. Möhemmetşahinur ise onun tam zıttıdır. Şimdi işe gelmiş beni bekliyor, Kayum'un getirdiği yeni gazeteyi karıştırıyor.

— Çabucak yıkan, yoksa yemekhaneye geç kalacağız, — dedi Möhemmetşahinur başını gazeteden kaldırmadan. — Kayum'u uyandırmayalım, ona yemek ayırmalarını söyleriz. Çabuk ol delikanlı. Gazete gitgide güzelleşiyor ve benim makale bugünkü sayfayı boydan boya kaplamış. Ardından o, kendine has gülümseyişle güldü. Onun gülüşü pek samimi, böbürlenmenin, kibrin eseri yok; aksine, kendini küçültüyor gibi. Bunu ustaca yapıp kendine has güzel gülüşüyle ortaya koyuyor.

Yemekhaneye vardığımda, kendi düşüncelerimle meşgul olduğumdan mı yoksa yakındaki havaalanındaki uçakların sesinden mi denizin sesini bir türlü duyamadım. Yemekhaneden çıkınca deniz, öylece uğulduyordu, ben kendiliğimden durup:

— Yoksa fırtına mı başladı, — dedim. Eski nefesini kabartan dağ gibi dağlar, birbirini kovalayarak sertçe kıyıya çarpıyorlar. Su da yükseldiği için ufak tefek taşlar şimdi görünmüyor.

— Asıl fırtına nerede acaba. Sanki bu yeni gelin çöreği, aslında kaynana çöreği, kabardıkça kabarıyor, — dedi Möhemmetşahinur ve tekrar kendine has bir biçimde güldü. Elbette bu sözler benim aklımın köşesinde bile kalmadı, fakat ben Kayum'un geceki sözlerini hatırladım ve Möhemmetşahinur'a gece Kayum'u kızdırdığımı söylemek zorunda kaldım. O beni çabucak anladı.

— Gerasimov hakkında konuşuldu mu? — diye sordu.

— Kayum'u çok az biliyordum. Daha yakından tanımak istedim. Yayınevine nasıl geldiğini sordum. O da...

— Anlaşıldı, — dedi Möhemmetşahinur, sözümün bitmesini beklemeden. — Kayum’u yayın kuruluna binbaşı Gerasimov getirdi. Onu yetişmiş biri olarak görmüş. İkisi de öğretmen— diye devam etti. Fakat istenmedik durumlar oluyor, Kayum sanki yanlış işler yapıyor. Biliyorum ki Kayum’un kalbi temiz, bunu istemeden yapıyor. Gerasimov da ona kötü bir şey demiyor. Gazete adına editör cevap verir diyor, vesselam...

— Sonra ne oluyor? — diye sordum.

— Yayıncılıkta olan sıradan şeyler. Camaliyev Verhovniy, başkumandılığın emrini tercüme ediyor ama bir söz tercüme edilmeden kalıyor. Kimse de görmüyor. Ardından siyasi yönetimde Gerasimov’dan soruyorlar: Tatarca topçular ne demek? Topçular, topçular demek, diyor Gerasimov, bu söz tercüme edilmiyor.

Daha sonra Gerasimov’a Tatarcasını okutuyorlar, siyasi yönetim çalışanı orijinaline bakıyor. Topçular sözü eksik kalmış.

Gerasimov aklanmıyor, ben suçluyum, dikkat etmedim, cezasını çekmek lazım diyor. Şimdi Kayum düzeltici olarak, parti örgütüne dilekçe yazıyor, yani bu hatayı onun da görmesi gerekirdi, fakat...

Möhemmetşahinur sözünü kesti. Biz, biraz bakiştikten sonra, gürleyip kuduran, yayınevine girdik. Kayum’un odası boştu. Binbaşı Gabelbariyev çok ciddi bir biçimde gazetenin bir sonraki sayısının maketini çiziyordu. Hem çiziyor hem de bir yandan maketi, öne doğru uzattığı eline tutup bir gözünü kısarak ona bakıyor, yani, simetrik olup olmadığına bakıyor.

Bir müddet sonra binbaşyı Rus gazetesi toplantısına çağırıldılar. Ben, Möhemmetşahinur’un yazdığı makaleleri yayına hazırlamaya başladım.

— Möhemmetşahinur, — dedim. Son makaleyi de gözden geçirince, — geçen gözleme hakkında çok güzel bir söz söyledin. Üzülme, kendi makalelerinde gözleme fena kabardı. Mayasından kısıyorsun, doğrusu. Kısma, maharetli kadın gibi maharetli gazeteciyi de güzel «yemekleri» için överler.

— Sonra, ne gözlemesi... Anne baba sözü o! Düşünmeden konuşuyorsun, dilin uçup gidiyor. Konuşmaya başlarsam kanın çekilip gider. — Möhemmetşahinur tekrar kıkırdayarak gülmeye başladı. — Bir dakikanı alıp söyleyeyim bari,

tasalanma. Hatun her zaman sorup duruyordu: çok takırdıyorsun, bu yüzden saçların dökülüp gitti. Akıllı kişilerin başı kel olur diye övünme. Ateşkes yapıldığı zamanlarda bir ara beni rapor vermeye, köye yolladılar. Rapor kâğıdını ilçe parti komitesine gönderdiler. Kan ter içinde yazdım, bana en güzel gelen sözleri sıraladım — iyi bir şiir çıktı. Komite sekreteri, okuyunca masanın camını uzun süre tıkırdattı. Şöyle dedim: «Tamam anladım, tıkırdatma!» — «Nereden anlayacaksın! — dedi sekreter. — Ben seninle köye geleyim!» — «Öyleyse ben söyleyeyim, — çok güzel, ikimize de demir masa koyduralım, karşılıklı». — o bir şey demedi ve saçları diken diken olmuş biçimde bakıyordu.

— Hey, genç, — dedi komite sekreteri, raporumu dinleyince, — yazdığımı okursun diye ödüm kopuyordu. Tamamen başka bir rapordan bahsettin! Millet ağzına bakıp durdu. Politik hassaslığın var, güncel politikayı iyi biliyorsun, söz için komşuya girmiyormuşsun ama yazar senden çıkmıyor, orası öyle. — Bu defa Möhemmetşahinur uzun süre güldü. — Fakat komite sekreterinden de hikmetli sözü bana bizim Kayum söyledi. Zaman zaman onun, köy ağası gibi söz etmek gibi bir âdeti vardı: ismin üç katlısını vermişler kendisine, akli bol vermişler, masal anlatmak dersin dili iyidir. Allah'a şükür, sadece bismillah deyip başının altına kaz tüyü koymayı unutmuşlar. Öyle yazamıyorsun. Şimdi seni yeniden beşiğe koymadan bir şey de olmuyor. Değil mi? Mizahçı da değil, dokunaklı söze de itibar etmiyor gibi ve nasıl da keskin ısıyor. Ancak ben Kayum'a üzülmiyorum, ne desen onun kelimesinde doğruluk var. Hak söze ne denir.

O esnada Kayum çıkageldi.

— Sağ ol, Möhemmetşahinur ağabey, — dedi, binbaşının odasında olmadığını görüp. Gabelbariyev'in önünde çok konuşmaktan kaçınıyordu. — Sayende gözlemeyle karşıladılar beni. Hem de enfes gözlemeler...

Biz üsteğmenle göz göze geldik ve kahkahalarla güldük. Kayum şaşırıp sözünü bitiremedi. Her zaman canlı bir biçimde parlayan gözleri donuklaştı. Ben gülümseyerek:

— Ben de Kayum, Ak Deniz'in yanında mucize gördüm: deniz suyu çalkalandı ve dahası altın balıklar yüzüyordu. Ufak olanlardan birini fırtına kıyıya doğru çıkarıp attı, — dedim.

— Nerede, göster. — dedi, şaka yaptığımı anlayarak.

— Ben onu geri, denize attım. Biraz daha büyüsün, dedim. Öyle küçüktü, zavallı.

Kayum gülümsemeyi bıraktı.

— Möhemmetşahinur ağabey epey konuşmuştur. Hâlbuki kendisi sır saklayabilirim demişti...

— Öfkelenme Kayum. Ben öyle değilim, her sözüm dobra dobra olur, en çok da sevmeye başlarsam, — dedi üsteğmen, ciddiyetle. — Bugün sövmeye sebep yok. Ama uzun isim uzun ömür demektir derler. Dedelerden duymuşsundur, unutma!.. İşte binbaşının ayak sesleri... Bitiriyoruz artık. Yoksa, o da duyarsa yeni baştan anlatmak zorunda bırakır. Şöyle ki: askerın yüreği ak deniz, orada altın balıklar da rahatça yüzer.

Temmuz 1975

4. DİZİN

4.1. DİZİNDE UYULAN ESASLAR

Dizin bölümüne, metinde geçen şahıs ve yer adları alınmamıştır. Ayrıca sözcüklerin olumsuzluk ekli şekilleri ayrı madde başı olarak gösterilmemiştir. Geri kalan tüm sözcük kök ve gövdeleri dizine dâhil edilmiştir.

Sözcüklerin sıralanması Türkiye Türkçesinde yer alan alfabetik sıralamaya göre yapılmıştır.

Alıntı sözlerin hangi dilden geldiği sözcüğün yanında kısaltmalarla gösterilmiştir. Sözcüğün metinde kullanılan her anlamı için aynı madde altında numaralandırma yapılarak sözcüğün metinde geçtiği satır numaraları bu numaralandırmaların altında ayrı ayrı gösterilmiştir. Sözcüklerin metinde kullanılmayan anlamları dizine dâhil edilmemiştir. Bir sözcük aynı satırda birden fazla kez geçiyorsa bu sözcüğün geçtiği satır numarasının yanına parantez içinde sözcüğün bu satırda kaç kez kullanıldığı yazılmıştır.

İkilemeler sözcüğün altında alt madde başı olarak gösterilip her ikileme bir kez numaralandırılmıştır. Sözcüğün tasvir fiilleriyle kullanıldığı yerlerde sözcüğün tasvir fiilli şekli için alt madde başı açılıp ayrı bir anlamlandırma yapılmıştır.

Sözcüğün en altında köşeli parantez içinde aynı madde başı altında sözcüğün metinde kaç kez kullanıldığı verilmiştir.

4.2. SÖZ DİZİNİ

	abaylaş-: Farkında olmak.
A	1370
abaga: Eğrelti otu.	[1]
1713	abıy: Ağabey.
[1]	

315, 317, 1384, 1394, 1428, 1433,
1442, 1449, 1497, 1501, 1504, 1509,
1539, 1794, 1876, 1881, 1960, 2057,
2667, 2680

[20]

abza: Ağabey.

1000

[1]

abziy: Ağabey.

1158, 1162, 1265, 1269, 1295, 1300,
1310

[7]

acagan: Yaz günlerinde görülen
gürültüsüz gök parıltısı, balk.

7, 562

[2]

aç-: Açmak.

104, 228, 267, 550, 741, 835, 857,
979, 1077, 1196, 1201, 1233, 1293,
1784, 1825, 1858, 1948, 1966, 1972,
2025, 2026, 2133, 2149, 2333, 2368

[25]

açı: 1. Acı.

296, 358, 558, 831, 1591

2. Keskin.

1182, 2401, 2403, 2466

[9]

açıgrak: Açıkça.

1121, 1990, 2524

[3]

açık: Açık, alenen.

30, 48, 560, 561, 789, 1133, 1751,
2051, 2098, 2529, 2562

[11]

açıktan açık: Açıktan açığa, apaçık
bir biçimde.

1884

[1]

açıl-: Açılmak.

850, 883, 1771, 2124

[4]

açın-: Dertlenmek, kederlenmek.

912

[1]

açlık: Açlık, kıtlık.

2478

[1]

açuv 1: Çok derin nefret hissi, hiddet,
kızgınlık, öfke.

232, 645, 1051, 1571, 1766, 1849,
2602

[7]

açuv 2: Açış, açma. (2)

2075, 2133

[2]

açuvlan-: Kızmak, öfkelenmek,
hiddetlenmek.

4, 354, 355 (2), 752, 1486, 1564,
1570, 1812, 1878, 1913, 2043, 2512,
2524, 2638, 2644, 2664

[17]

açuvlu: Öfkeli, kızgın.

2309

[1]

adım: Adım.

444, 846, 912, 918, 1931, 2126, 2365

[7]

adım sayın: Her adımda.

1346, 2515

[2]

adım yasa-: Yeni bir yola girmek,
mertebe atlamak.

1132

[1]

adrés: (R.) Adres.

2135

[1]

aeroçana: (R.) Motorlu kızak.

106, 2291

[2]

aerodrom: (R.) Havaalanı.

2598

[1]

agaç: 1. Ağaç.

387, 663, 814, 815, 857, 891, 1420,
1455, 1495, 1548, 1607 (2), 1632,
1641, 1644, 2142, 2282, 2286

2. Ağaçtan yapılmış, ahşap,
tahta.

1802, 2389 (2), 2490

[22]

agarın-: Ağarmak, bembeyaz
kesilmek.

1319, 1908, 2014

[3]

agıl-: Yayılmak, hareket etmek.

418, 520, 1281

- [3] 885, 2599
- agım:** 1. Akmakta olan, akıntı.
520, 1929
2. Siyâsî akım, hareket.
2656
- [3]
- agız-:** Alıp gitmek, hareket ettirmek.
2323
- [1]
- ağır:** (A.) Son.
279, 1037, 1104, 1739, 1758
- [5]
- ağmaklan-:** (A.) Aptallaşmak.
628
- [1]
- ağrı:** Belki, muhtemelen, herhalde.
114, 986, 1465
- [3]
- ağrısı:** *bk. ağır*
396, 582, 624, 777, 824, 1039, 1237,
1254, 1737, 1952, 2349, 2414, 2639
- [13]
- ajgır-:** Çirkin çirkin uğuldamak.
- [2]
- ak:** 1. Ak, beyaz.
1, 3, 6, 14, 76 (2), 110, 200, 244 (2),
286, 330, 387, 556, 764, 817, 818,
826, 874, 964, 1331, 1426, 1522,
1634, 1690 (2), 1717, 2020, 2342,
2346 (2), 2347, 2350, 2354, 2391,
2486, 2673, 2686
2. Açık, parlak.
1618
- [41]
- ak-:** Akmak.
301, 495, 521, 887, 2332
- [5]
- akademiye:** (R.) Akademi.
1501
- [1]
- akbur:** Kireç.
2067
- [1]
- akfinnar:** Estonyalılar, Ak Finler.
41
- [1]

akıl: (A.) Akıl.

960, 2177, 2660

[3]

akıl bir-: Akıl vermek.

1506

[1]

akıl sora-: Akıl almak, danışmak.

1506

[1]

akıl sıydıra al-: Aklına sığmamak,
aklı almamak.

380

[1]

akılga sıymaslık: Akla sığmazlık, akıl
almazlık.

1893

[1]

akıllı: Akıllı, mantıklı.

316, 2645

[2]

aklan-: Suçsuz bulunmak, temize
çıkılmak.

2627

[1]

akrın gına: Yavaşça sakince.

1388

[1]

akrınmay-: Yavaşlama, azalma.

640

[1]

aksıl: Ak renge yakın, beyazımsı, açık
renk.

2551

[1]

aksıl-sarı: Açık sarı.

1630

[1]

aksıl-zeңger: Açık mavi.

2128

[1]

aktar-: Altını üstüne getirmek,
dağıtmak, bozmak.

189, 388, 1332

[3]

aktarılp bét-: Darmadağın edilmiş,
bozulmuş.

309

[1]

aktık: Son, en sona kalmış.

602, 907, 1001, 1159, 1275, 1976,
2467

[7]

al 1: Açık kırmızı, pembe.

745

[1]

al 2: Ön, ön taraf.

18, 224, 232, 259, 266, 298, 299, 312,
428, 442, 451, 460, 528, 586, 600,
601, 732, 735, 747, 794, 800, 922,
945, 1601, 1726, 2103, 2633

[27]

al-: 1. Almak.

54, 72, 109, 122, 126, 128, 137, 168,
173, 221, 226, 254, 351, 422, 445,
467, 528, 592, 698, 740, 752, 819,
829, 917, 921, 932, 1028, 1050, 1097,
1101, 1123, 1154, 1204, 1214, 1226,
1313, 1318, 1434, 1502, 1622, 1628,
1767, 1777, 1848, 1885, 1951, 1956,
1966, 2099, 2243, 2272, 2356, 2446,
2564, 2643

2. Yardımcı fiil: “yeterlilik”,
“tezlik”, “tamamlama”.

8, 17, 50, 68, 87, 94, 105, 155, 162
(2), 164, 177, 181, 217, 247, 255, 269,
270, 284, 300, 315, 353, 356, 379,

380, 408, 448, 450, 456, 463, 480,
491, 510, 567, 580, 582 (2), 595, 604,
621, 633, 662, 666, 701, 707, 727,
735, 755, 829, 838, 854, 855, 865,
911, 921, 999, 1032, 1035, 1037,
1052, 1102, 1105, 1122, 1129, 1139,
1180, 1239, 1241, 1313, 1384, 1393,
1398, 1428, 1439, 1443, 1449, 1454,
1475, 1482, 1511, 1524 (2), 1533,
1565, 1568, 1616, 1617, 1628, 1645,
1691, 1702, 1706, 1707, 1708, 1715,
1716, 1730, 1760, 1779, 1783, 1788,
1815, 1833, 1861, 1883, 1884, 1921,
1934, 2005, 2016, 2078, 2096, 2098,
2112, 2124, 2151, 2184, 2201, 2203,
2228, 2307, 2328, 2336, 2369, 2386,
2406, 2415, 2481, 2541, 2577, 2591,
2606, 2635, 2643, 2670

3. Yakalamak, rehin almak,
tutuklamak.

118 (2), 614, 682, 972

4. Kiralamak, tutmak.

2048

alıp bar-: Ulaştırmak, iletmek,
aktarmak.

932, 1657, 1843, 1851

alıp çık-: Bir yere çıkarmak.

2028, 2266

alıp kayt-: Beraberinde
götürmek, yanına almak.

1666, 1905, 2092, 2094, 2113, 2296,
2393

alıp kér-: Ev, bina gibi bir yere
götürmek.

1868

alıp kil-: Getirmek.

73, 126, 1154, 1521, 1681, 1813

alıp kit-: Götürmek.

137, 698, 1128, 1439, 1767, 1813,
2324

alıp kuy-: Daha sonra
kullanmak üzere alıp saklamak.

1552

alıp taşla-: Yok etmek, ortadan
kaldırmak.

2242, 2301

[226]

alan: Orman içinde açıklık alan,
düzlük.

22, 30, 795, 1623, 1658, 1659, 1693,
1698, 1711, 1726, 1727, 1753,
2305(2), 2307, 2315

[16]

alanlık: *bk. alan*

1493

[1]

alar: Onlar.

73, 104(2), 107, 110, 117, 129, 130,
195, 223, 232, 255, 259, 303, 320,
366, 376, 383, 425, 466, 481, 542,
563, 569, 677, 710, 784, 792, 814,
826, 853, 1025, 1038, 1050, 1062,
1097, 1105, 1144, 1146, 1147, 1151,
1167, 1177, 1181, 1188, 1193, 1226,
1227, 1231, 1282 (2), 1333, 1337,
1341, 1354, 1361, 1386, 1416, 1434
(2), 1435, 1436, 1455, 1458, 1575,
1617, 1627, 1629, 1644, 1661, 1663,
1694, 1745, 1782, 1794, 1800, 1826,
1827, 1866, 1866, 1928, 1988, 1996,
1997, 2029, 2051, 2052, 2058, 2091,
2106, 2111, 2158, 2165, 2331, 2332,
2345, 2356, 2376, 2408, 2474, 2475,
2522, 2544, 2573, 2582

[104]

alay: Öyle, o şekilde, o kadar.

359, 1035, 1163, 1354, 1541, 1728,
2207, 2422, 2526, 2543, 2553

[11]

aldav: Aldatmak, hile.

1952

[1]

- aldı:** Ön, ileri.
39, 388, 392, 397, 403, 487, 499, 607,
651, 663, 669, 684, 713, 839, 851,
889, 939, 957, 988, 989, 1294 (2),
1589, 1591, 1628, 1773, 1791, 1846,
1973, 2053, 2071, 2167, 2550, 2668
[34]
- alış-:** Alıp vermek, karşılıklı
göndermek.
1504
[1]
- alıştır-:** Değiştirmek.
1478, 1796, 2216
[3]
- alkış:** Alkış.
942
[1]
- alla:** (A.) Allah.
2661
[1]
- alléya:** (R.) Etrafına ağaçlar dikili yol.
1658
[1]
- allı-göllé:** Allı güllü, süslü.
525, 708, 1689, 1838
[4]
- alma:** Elma.
1513, 1548
[2]
- almaş:** Değişken.
1406
[1]
- almaştır-:** Değiş tokuş etmek,
değiştirmek.
432, 1496, 1749, 2519
[4]
- alsu:** Açık kırmızı renk, pembe.
326, 672, 1046, 1453, 1630
[5]
- altı:** Altı.
142, 1020, 1980
[3]
- altı yöz:** Altı yüz.
1056
[1]
- altın:** Altın.
24, 871, 896, 1458, 1459, 1621, 1646,
2340, 2549, 2674, 2687

[11]

altınçı: Altıncı.

1159

[1]

altınsu: Altın renginde.

966

[1]

altın-sarı: Altın sarısı.

1629

[1]

altmış: Altmış.

185, 2260

[2]

alyapkıç: Gömlek üstüne giyilen koruyucu kıyafet, önlük.

245, 286

[2]

ana: Anne, ana.352, 1163, 1166, 1187, 1188, 1199,
1208, 1234, 1236, 1243, 1260, 1265,
1270, 1284, 1287, 1312, 1320, 1986
(2), 1990

[20]

anda: O zamirinin bulunma durumu şekli.33, 48, 123, 394, 513, 641, 645, 651,
705, 730, 792, 1555, 1597, 1611,
1621, 1935, 2144, 2146, 2247, 2259,
2435, 2462, 2493, 2503, 2535, 2687

[26]

andıy: Öyle, onun gibi.1176, 1199, 1373, 1442, 1482, 1616,
1670, 2046, 2195, 2420

[10]

anı: “O” zamirinin yapma durumu şekli.66, 136, 212, 264, 300, 369, 421, 432,
457, 510, 605, 682, 740, 752, 755,
835, 882, 945, 963 (2), 979, 1021,
1027, 1078, 1116, 1154, 1160, 1213,
1216, 1237, 1259, 1271, 1272, 1368,
1454, 1497, 1513, 1518, 1559, 1577,
1693, 1732, 1759, 1777, 1782, 1785,
1788, 1868, 1894, 1927, 1980, 2010,
2028, 2059, 2084, 2094, 2121, 2235,
2296, 2325, 2435, 2489, 2490, 2508,
2614, 2677

[67]

anıı: “O” zamirinin ilgi durumu şekli.20, 26, 46, 52, 55, 67 (2), 83, 89 (2),
144, 213, 216, 230, 237, 256, 265,
273, 281, 287, 315, 330, 343, 360, 380

(2), 388, 392, 397, 403, 408, 413, 457, 460, 462, 484, 485, 492, 528, 534, 566, 576, 602, 620, 624, 633, 640, 645, 652, 662, 666, 677, 691, 701, 715, 737, 745, 753, 754, 755, 770, 779, 781, 809, 817, 841, 844 (2), 846, 849, 859, 861, 872, 875, 877, 888, 892, 899, 916, 949, 969, 973, 978, 981, 989, 1002, 1017, 1035, 1070, 1076, 1097, 1205, 1208, 1212, 1215, 1222, 1233., 1257, 1275, 1280, 1283, 1287, 1319, 1341, 1342, 1344, 1355, 1425, 1446, 1463, 1465, 1471, 1503, 1524, 1559, 1582, 1651, 1653, 1656, 1691 (2), 1703, 1705, 1723, 1738, 1739, 1744, 1744, 1790, 1796, 1810, 1818, 1835, 1863, 1864, 1869, 1878, 1892, 1924, 1932, 1944, 1952, 1968, 1969, 1989, 1998, 2001, 2020, 2034, 2046, 2072, 2078, 2081, 2097, 2103, 2115, 2124, 2137, 2160, 2172, 2199, 2238, 2280, 2290, 2292, 2316, 2320, 2323, 2335, 2358, 2362, 2387, 2421, 2422, 2424, 2459, 2588, 2595, 2659, 2665

[179]

annan 1: “O” zamirinin uzaklaşma durumu şekli.

201, 1201

[2]

annan 2: Sonra.

1837

[1]

annarı: Sonra, ardından.

100, 120, 189, 375, 443, 522, 581, 613, 624, 649, 758, 809, 849, 1000, 1073, 1099, 1213, 1278, 1293, 1356, 1462, 1553, 1651, 1692, 1707, 1772, 1781, 1844, 1897, 1946, 1976, 2014, 2033, 2059, 2069, 2103, 2114, 2133, 2207, 2246, 2272, 2455, 2483, 2522

[44]

ansat: Kolay.

2271, 2509, 2510

[3]

ant: Ant, yemin.

44, 424, 468, 497

[4]

ağa: “O” zamirinin yaklaşma durumu şekli.

317, 453, 513, 530, 713, 803, 889, 915, 918, 944, 957, 1133, 1194, 1241, 1347, 1353, 1373, 1495, 1524, 1536, 1709, 1720, 1787, 1805, 1814, 1830, 1833, 1848, 1850, 1861, 1907, 1945, 1977, 2002, 2043, 2120, 2137, 2175, 2201, 2219, 2512, 2592, 2612, 2633

[44]

anar: Ona, bir kimseye.	42
98, 247, 363, 1082, 1153, 1349, 1468, 1714	[1]
[8]	
añarçı: Daha önce, o zamana kadar.	26, 223, 233, 556, 794, 1701
2446, 2569	[5]
[2]	
añına kil-: Aklına gelmek.	
920	[3]
[1]	
añla-: Anlamak.	ap-açık: Apaçık, belli.
217, 769, 848, 1234, 1437, 1518, 1539, 1551, 1737, 1780, 1832, 1904, 1987, 1998, 2078 (2), 2226, 2234, 2386, 2408, 2481, 2482 (2), 2649, 2650, 2676	26, 223, 233, 556, 794, 1701
[26]	[5]
añlaşıl-: Anlaşılmak.	ap-ak: Çok beyaz, apak.
1582, 2613	21, 807, 1258
[2]	[3]
añlat-: Anlatmak, açıklamak.	apa: Abla, yaşça büyük kadın.
1122, 1685, 1780	1173, 1181, 1183, 1200, 1203, 1217, 1224, 1238, 1246, 1251, 1252, 1257, 1262, 1266, 1273, 1276, 1289, 1297, 1298, 1304, 1308, 1315, 1358, 1391, 1401, 1407, 1424, 1496, 1527, 1536, 1558, 1593, 1793, 1794, 2043
[3]	[35]
añlatırılık: Anlatmaya yetebilecek.	appak: <i>bk. ap-ak</i>
	2343
	[1]
	aprél: (R.)Nisan ayı.
	71
	[1]
	aptıra-: Acizleşmek, elinden bir şey gelmemek.

1269, 1301, 1833, 2044, 2047, 2170,
2517, 2671

[8]

aptıraş: Çaresizlik.

657

[1]

aptıravlı: Aciz, muhtaç bir biçimde.

1125

[1]

ara: 1. Ara, mesafe.

203, 233, 276, 279, 346, 579, 583,
661, 697, 726, 742, 791, 812, 826,
1291, 1420, 1632, 1644, 2127

2. İki olayı birbirinden ayıran zaman,
süre.

198, 371, 448, 470, 524, 533, 551,
559, 577, 739, 835, 1502, 1535, 1632,
1652, 2110, 2210, 2291, 2303

3. Toplu bulunan nesnelerin ve
kimselerin içi, iç.

1348, 1364, 1649, 1688, 1747, 2274,
2489

4. Kişilerin veya toplulukların
birbirine karşı olan durumu veya ilgisi.

1883, 1928, 2226

[48]

ara-tire: Bazen, zaman zaman, yer
yer.

418, 815, 2140

[3]

aralaş-: İlişkide durmak, görüşmek.

1631

[1]

aralaşkala-: Kaynaşmak, samimî
olmak.

1867

[1]

arçıl-: Arınmak, kurtulmak.

19

[1]

argamak: Çok hızlı koşan at,
küheylan.

2191

[1]

arganlık: Yorgunluk.

2382

[1]

argı: Öteki, oradaki.

1453

[1]

arı-: Yorulmak, halsizleşmek, takatsiz kalmak.	370, 2146
	3. ... uzaklıkta, mesafede.
2277	2082
[1]	4. Faydasıyla, ...sayesinde, ... tesiriyle.
arıgan: Yorgun, halsiz.	1542, 1980
746, 1061, 2236	
[3]	arkılığa-buyga: Enine, boyuna.
arıganlık: Yorgunluk, halsizlik.	2356
2242	[10]
[1]	arlı-birlé: Sağasola, oradan oraya, bir oraya bir buraya.
arka: 1. Sırt, arka.	1824
372, 425, 965, 1308, 2187, 2272, 2669	[1]
2. Sayesinde, vasıtasıyla.	armiyeye: (R.) Ordu, askerlik.
992, 2227	693, 694, 1237, 2445
3. Altında.	[4]
597	arşın: (A.) Metre düzeni getirilmeden önceki uzunluk ölçüsü, arşın.
4. Sonra.	2161
2316	[1]
[11]	art: Arka, art.
arkılı: 1. Bir şeyin eni boyunca, enine doğru, enlemesine.	9, 14, 80, 100, 171, 189, 206, 228, 240, 248, 255, 260, 289, 299, 450, 566, 618, 620, 716, 734, 735, 743,
1098, 1100, 1120, 1154	
2. Boylu boyunca, bir baştan bir başa, tamamınca.	

762, 764, 802, 835, 840, 911, 912,
1057, 1068, 1072, 1350, 1622, 1783,
1797, 2026, 2072, 2108, 2123, 2132,
2263, 2267 (2), 2268, 2327

[46]

art-: Artmak, çoğalmak.

1290, 2602, 2376

[3]

artık: 1. Daha fazla, artık.

154, 763, 1463, 1688, 2355, 2547,
2556, 2588, 2597

2. Çok.

1138, 1203, 1226, 1237, 1540, 2289,
2484

[16]

artın-aldın uylap tor-: Önünü ardını
düşünmek.

2239

[1]

arttur-: Artırmak, çoğaltmak.

440

[1]

artilerye: (R.) Askerlikte topçu, topçu
sınıfı.

188, 427

[2]

aruv-taluv: Yorgunluk.

61

aryak: Karşı taraf, karşı yaka.

811

[1]

aryırgard: (R.) Arka taraf.

2262, 2267

as: Alt, aşağı.

336, 587, 1361, 1387, 1402, 1783,
2201, 2258, 2434, 2547

[10]

as-: Asmak.

169, 372, 402, 411, 425, 488, 765, 792

[8]

asıl: 1. Asıl, öz.

634, 1630

2. Güzel, kıymetli.

1635

asılınp kal-: Asılı kalmak, havada
kalmak.

603

[1]

asla: Hiçbir şekilde, asla.

340	[1]
[1]	aş-: Aşmak, geçmek.
asra-: Hizmetinde çalıştırmak.	1179, 1904
1435	[2]
[1]	aşa: Sayesinde, vasıtasıyla.
ast: <i>bk. as.</i>	1179, 1904
47, 457, 458, 461, 659, 779, 846, 919, 1012, 1031, 1069, 1272, 1502, 1508, 1580, 2097, 2147, 2246, 2528, 2578, 2661	[2]
[21]	aşa-: Yemek yemek.
astırtındır-: Gizlemek, saklamak.	650, 1400, 1799, 1821, 1822 (2), 1982, 2489, 2586
2554	[9]
[1]	aşagan: Yiyen.
aş: Yemek, aş.	1399
1210, 1400, 1740, 1800, 2585, 2592	[1]
aş-su: Yiyecek, içecek.	aşhane: Yemekhane.
1262, 1525	1742, 2591, 2599
[8]	[3]
aş-su mébélé: (<i>T.+R.</i>) Yemek takımı.	aşık-: Acele etmek.
1869	63, 201, 921, 1196, 1528, 2014
[1]	[6]
aş bülmesé: Mutfak.	aşıktır-: Acele ettirmek.
1829	430, 541, 553
	[3]

aşığa-kabalana: Hemen, hızlıca.

1790

[1]

aşıgıç: Acilen, derhal.

1777

[1]

aşır-: Gerçekleştirmek, yapmak.

1429

[1]

aşkın-: Heyecanlanmak, şevklenmek,
ileri doğru atılma hissi doğmak.

540, 1429

[2]

aşkınuv: Heyecan, şevk.

905, 1004

[2]

at : At.

2327, 2329

at-at uyna-: At gibi binerek
oynamak.

2328

[3]

at-: 1. Atmak.

193, 1899

2. Silahla ateş etmek.

188, 229, 231, 441, 443, 551, 829, 839

3. Birini, bir şeyi silahla
vurmak.

118, 493

4. Açmak, tomurcuk vermek.

1713

atıp ber-: Gönlünden, aklından
çıkarmak.

1989

atıp ciber: Ateş açivermek.

453

ata-ata: Sürekli ateş açarak.

224, 717

[17]

ata: Baba.

352, 988, 1005, 1009, 1015, 1017,
1274, 1304, 2077

[9]

ata-: Adlandırmak, bir isim vermek.

328, 1148, 1411, 2403, 2490

[5]

ataka: Atak, hücum.

322, 446, 471, 2289	atla-: 1. Adımlamak.
[4]	265, 846, 1071, 1601, 2071, 2147
ataklı: Ünlü, tanınmış.	2. Varmak.
977, 2245	1295
[4]	3. Gitmek.
ataman: Rus Kazaklarında başkan.	1306
352	atlagan sayın: Her adımda.
[1]	2181, 2189
atıl-: Kaymak, yıldız kayması.	[10]
193	atlan-: Ata biner gibi bir şeyin üstüne çıkmak.
atılıp çık-: Fırlamak, yerinden çıkmak, hemen dışarı çıkmak.	2328, 2338
276, 1309, 1356, 2466	[2]
[5]	atlandır-: Ata bindirir gibi bindirmek.
atış: Atış, silah atışı.	1778
428, 559, 563, 837	[1]
[4]	atna: (F.) Hafta.
atış-: Çatışmaya girmek.	1091, 1476, 2081
104	[3]
[1]	atnavun kön: Cuma günü.
atışuv: Çatışma.	1904
840	[1]
[1]	av-: Yıkılmak, devrilmek.

207, 267, 273, 275, 832, 834, 1547,
1607, 2283

[9]

avaz: (F.) Ses, seda.

4, 560, 2368

[3]

avdar-: Yıkmaq, ağaç kesmek.

1607

[1]

avgust: (R.) Ağustos.

1673

[1]

avıl: Köy.

142, 144, 377, 383, 384, 433, 467,
1545, 2155, 2281, 2330, 2377, 2429,
2432, 2448, 2456, 2461, 2576, 2646,
2651

avıl agayı: Köylü.

2659

[21]

avır: 1. Ağır, yüksek ölçüde.

4, 40, 266, 414, 444, 605, 854, 1603,
1604, 2202, 2294

2. Üzücü.

420, 490, 1260, 1315, 2512

3. Sert.

188, 482

4. Zor.

99, 100, 892, 971, 2196, 2616

5. Yavaş hareket eden.

94, 288, 1601

avır al-: Zoruna gitmek.

340

avır-: Hasta olmak, bir tarafı ağrılamak.

1304, 1322, 1327, 1583, 1995, 2060,
2073, 2206

[8]

avıray-: Ağırlaşmaq, kötüleşmek.

1062, 1596

avırgala-: Hastalanmaq.

1996

[1]

avırlık: Ağırlık.

462

avırt-: 1. Fiziki bir ağrı, acı çekmek.

1053

2. Ağrıtmak, acıtmak.

1290, 1896, 2213	avirttirgançı: Acıyla, acıtarak.	aviatsiye: (R.) Hava kuvvetleri.
111		427
[5]		[1]
avıruv: Hastalık, ağrı, acı.		avlak: İnsansız, ücra yer.
1637, 1666, 2030		1864
avız: Ağız.		[1]
917, 1177		avnap yat-: Yerde yatmak, yerde durmak.
avız aç-: 1. Söz söylemek.		389, 731, 1846
1858		[3]
2. Ağız açık kalmak, hayranlık içinde olmak.		avtobus: (R.) Otobüs.
2333		1751
avızınnan al-: Elinden kurtarmak.		[1]
128		avtomaşına: (R.) Otomobil.
avızına kara-: Ağızına bakmak, hayran bir şekilde dinlemek.		428, 2141
975, 2655		[2]
[7]		avtomat: (R.) Otomatik tüfek.
aviabomba: (R.) Uçaktan atılan bomba.		9, 43, 169, 195, 224, 234, 488, 497, 562, 717, 737, 744, 766, 792, 819, 830, 832, 833, 844, 915
323		[20]
[1]		avtomatçı: Makineli tüfekçi.
		204, 219, 276, 277
		[4]

avtomobil: (R.) Otomobil, araba.

1352

[1]

ay: 1. Ay.

5, 691, 794, 798, 806, 814, 2284, 2333

2. Yılın on iki bölümünün her biri.

75, 142, 373, 971, 1020, 1034, 1037, 1185, 1272, 1322, 1379, 1399, 1620, 1673, 1820, 1868, 2347

[25]

ayagüre: Oturmadan, ayaküstü.

484, 944, 2216

[3]

ayak: Ayak.

47, 114, 294, 302, 603, 852, 899, 1069, 1290, 1411, 1710, 2685

ayakka bas-: Ayağa kalkmak.

264, 462, 588, 865, 868, 2081, 2147, 2288

ayak astı: Ayak altı, girip çıkmaya müsait.

2147

ayakları cirge tiyme-:

Ayakları yere değmemek, uçarcasına hareket etmek.

1338

ayagı yalangaç: Yalın ayak.

47

ayaktan yığıl-: Ayakları tutmamak, yere yığılmak.

1057

[24]

ayaz-: Bulut ve sis dağılmak, gökyüzü açılmak.

1674

[1]

aygır: Aygır.

2338

[1]

ayır-: Bölmek, ayırmak.

111, 1046

[2]

ayırata: Ayrıca.

1260, 1694

[2]

ayırıl-: Boşanmak.

1887	11
[1]	[1]
ayırılış-: Birbirinden ayrılmak.	az: Az, biraz.
140, 157	8, 194, 198, 251, 513, 545, 613, 783,
[2]	1085, 1356 (2), 1416, 1453, 1456,
ayırım: Ayrı, tek başına, başlı başına, münferit.	1481 (2), 1655, 1704, 1876, 1935,
2407	2006, 2010, 2048, 2105, 2137, 2140,
[1]	2456, 2611
ayırma: Özellikle, özel olarak.	azmı-küpmé: Az çok.
217, 490 (2), 1773, 1886	1529
[5]	az-maz: Birazcık.
ayka-: 1. Dalgalanmak, dalgaların vurması.	1867
482, 502	[30]
2. Çok yer görüp gezmek.	azak: Bir bütünün en son parçası, bitmeden önceki son kısmı.
2356	71
3. Duygulanmak, coşmak.	[1]
1417, 1614	azaplan-: Eziyet görmek, meşakkat çekmek.
[5]	593, 737, 926
aynı-: Ayılmak, kendine gelmek.	[3]
474, 863	azat: (F.) Özgür, bağımsız, serbest.
[2]	896
ayu: Ayı.	[1]
	azat it-: Kurtarmak, özgürleştirmek.

383, 542, 651, 2324

[4]

B

baba: 1. Dede.

344, 1018

2. Amca.

991 (2)

[4]

babay: Yaşlı muhterem kimse.

1976, 2334, 2358, 2684

[4]

bagana: Yere çakılan ağaç direk.

403

[1]

bahadır: (F.) Bahadır, yiğit.

569

[1]

bakça: (F.) 1. Ağaç ve çiçeklerle süslenmiş yeşillikli yer, park.

872, 929, 948, 1791, 2104, 2118

2. Bahçe, sebze ve meyve bahçesi.

361, 362, 386, 394, 1657

[11]

bakçaçı: (F.) Bahçıvan, bostancı.

1660, 1671, 1756, 1759, 1763, 1766

[6]

baksan: Dikkat çekme sözü, baksana.

248, 420, 944, 1829, 1915, 2370

[6]

bakır: Bakır.

1100, 1122

[2]

bal: Bal.

1637

[1]

bal kortı: Arı.

390, 393

[2]

bala: Çocuk, evlat.

209, 981, 1017, 1089, 1090, 1091,

1094, 1222, 1246, 1254, 1316, 1771,

1775, 1787, 1805, 1815, 1832, 1836,

1849, 1851, 1917, 1921, 1938, 1942,

1949, 1952, 1963, 1966, 1975, 1979,

1981 (2), 1983, 1985, 1987, 1988,

1990, 1996, 2000, 2010, 2023, 2031,

2037, 2041 (2), 2046, 2060, 2075,

2076, 2077, 2079, 2081, 2087, 2089,

2092, 2097, 2098, 2099, 2108, 2110,
2113, 2119, 2121, 2123, 2132

[66]

bala tuvdıruv yortı: Doğumhane.

1317

[1]

bala-çaga: Çocuklar, çoluk çocuk.

378, 1341

[2]

balalarça: Çocukça.

85

[1]

balçık: Çamur, balçık.

1846

[1]

baldak: Halka.

1096, 1097, 1098, 1099, 1100, 1102,
1103, 1104, 1108, 1120, 1121 (2),
1135, 1151, 1152, 1154

[16]

balık: Balık.

2340, 2397, 2487, 2488, 2490, 2549,
2674, 2687

[8]

balkı-: 1. Parlamak, ışıldamak.

24

2. Güzelliğiyle göz

kamaştırmak.

1752

[2]

balkış: Parıltı, parlaklık.

517, 524, 528

[3]

balkon: Balkon.

76, 1717, 1718, 2391

[4]

balta: Balta.

1000

[1]

bar: 1. Var, mevcut.

31, 33, 57, 60, 85, 115, 342, 392, 531,
753, 829, 897, 960, 998, 1007, 1094,
1227, 1251, 1338, 1348, 1392, 1498,
1516, 1526, 1565, 1659, 1660, 1842,
1870, 1872, 1892, 1968, 1997, 2120,
2148, 2160 (2), 2168, 2219, 2224,
2233, 2235, 2243, 2245, 2266, 2279,
2363, 2391, 2408, 2428, 2442, 2448,
2452, 2488, 2656, 2660, 2665, 2685

2. -v ekli isim-fiiller yanında 'imkân ve ihtimali var' anlamlarını verir.	46, 388, 523, 1487, 2153, 2322, 2593
1004	6. Evlenmek, kocaya varmak.
	1859
3. -ası ekli sıfat-fiiller yanında gereklilik anlamı verir.	7. İddiada bulunmak.
1944	1735
[53]	barıp cit-: Ulaşmak, varmak.
bar-: 1. Gitmek, belli bir yöne hareket etmek.	161, 394, 564, 2281, 2336
132, 184, 487, 506, 626, 641, 681, 794, 859, 1589, 1709, 1761, 1834, 1836, 2006, 2035, 2139, 2339, 2430, 2549, 2597, 2651	barıp çık-: Meydana gelmek, olmak.
2. Yola çıkmak.	1753
426, 427, 431, 542, 570, 812, 1088, 1361, 1644, 1698, 1867, 1929, 1930, 1944, 1979, 2108, 2256, 2493, 2494	barıp kayt-: Gidip gelmek.
	2165
3. Devam etmek, sürmek, cereyan etmek.	bara-bara: Gide gide.
429, 481, 521, 1462, 1583, 2385	808, 1623
4. Yardımcı eylem "devamlılık"	[75]
388, 484, 804, 909, 910, 1159, 1432, 1975, 2626, 2631	barı 1: Bütünü, tamamen.
5. Yardımcı eylem "tamamlama, bitme"	1325, 2279
	barıgız: Hepiniz.
	1268 (2)
	barısı: Hepsi.
	221, 596, 843 (2), 1024, 1204, 1216, 1354, 1497, 1539, 1558, 1626, 1639, 1670, 1745 (2), 2167, 2363, 2456, 2482, 2686

- barı 2:** 1. Fakat, ancak. 2149, 2235, 2360
5, 51, 177, 768 [11]
2. Yalnız.
270, 586, 916, 1133
- barı tik:** Ancak, sadece.
155, 192, 217, 916, 928, 958, 1231,
1274, 1615, 1629, 1695, 1976, 1999,
2424 [22]
- barıbér:** 1. Ne olursa olsun. 308, 2549
2. Yalnız başına. 2094
3. Hep bir. 1433 [4]
- barja:** (*R.*) Duba, mavna. 976 [1]
- barlık:** Bütün, hepsi. 220, 387, 887, 1292, 1856, 1976,
1997, 2367
- barlıkka kil-:** Meydana gelmek.
- barmak:** Parmak. 47, 58, 302, 595, 726, 1101, 1182,
1387, 2649
- barmak yana-:** Parmak göstererek azarlamak. 1880 [9]
- baruv:** Varış. 2262 [1]
- bas-:** 1. Ayak basmak, adım atmak. 494, 575, 576, 747
2. Dikilmek, ayakta durmak. 484, 1269, 1301, 1786, 2072
3. Sarmak. 393, 1603
4. Kaplamak. 75, 2067
5. Gazete, dergi basmak. 2364, 2372, 2406
6. Tetik, düğme gibi nesnelere dokunmak.

744	[3]
7. Meydana çıkmak, görünmek.	basım: Baskı, zorlama.
608, 664, 1590	440
8. Bir yükün basması.	[1]
414, 854, 1062	baskıç: Merdiven, basamak.
basıp al-: Baskın yapmak.	492, 494
580	baskıç-baskıç: Basamak basamak, kademeli.
basıp kal-: Durakalmak.	2387
2103	[3]
basıp tor-: Durmak, bulunmak.	bastır-: Bastırmak.
81, 139, 183, 397, 507, 1033, 1628, 1743, 1803, 2044, 2096, 2133	585, 1309, 2199
basıp tora al-: Durabilmek.	[3]
1290	baş: 1. Baş, kafa. 120, 211, 213, 263, 266, 273, 286, 288, 309, 317, 331, 337, 345, 349, 746, 909, 987, 1012, 1141, 1387, 1689, 1770, 2131, 2176, 2180, 2200, 2212, 2213, 2274, 2301, 2303, 2334, 2583
basa-basa: Adım ata ata.	2. Uç kısım, tepe. 259, 262, 366, 368, 497, 587, 624, 2286
1947	3. Akıl, zekâ.
[39]	
basıl-: Dinmek, kesilmek.	
499, 1849	
basıla töş-: Etkisini kaybetmek, yavaşlamak.	
11	346

4. Başkan.	başını tüben iy-: Başını önüne eğmek.
32, 2512	2152
5. Başlangıç.	baş katır-: Kafa karıştırmak.
282, 1322, 1553, 2378	1564
baş astı: Zihin, akıl.	baş küter-: Baş kaldırmak, karşı gelmek.
2661	138, 2119, 2592
başı bét-: Başını şişirilmek.	baş tart-: Reddetmek.
1485	2574
baş eylen-: Başı dönmek.	başı taz bul-: Kafası kel olmak.
463, 2521	2645
baş eylendérgéc: Baş döndürücü.	baş tıgar urın: Başını sokacak yer.
713	2465
baş katır-: Gereksiz sözlerle kafa ağrıtmak.	baştüben: Tepesi üstü.
1564	1455, 2249
başını küzné eylendir-: Başını gözünü döndürmek, etkilemek.	başınnan uk: Baştan aşağı.
1439	578
baş iy-: Başını eğmek, kabul etmek.	başın çitke bor-: Başını başka tarafa çevirmek.
889, 1836, 2059, 2096	2055
baş iyés-: Vedalaşmak.	
1719	

başını gomérlék utka tık-:
Başını ömürlük ateşe atmak, başını
yakmak.

1511

başına uy kil-: Başına iş
gelmek.

1098

baştan üt-: Başından geçmek.

131

başın yugalt-: Aklını
kaybetmek.

1518

[78]

başka: 1. Başka, diğer.

132, 242, 383, 531, 566, 822, 1050,
1136, 1144, 1436, 1491, 1685, 1892,
2080, 2181, 2543, 2655

2. Ayrı, uzak.

2098

[18]

başkar-: Bir işi yerine getirmek, icra
etmek, yapmak, başarmak.

1339

[1]

başkomanduyuşçiy:

Başkumandanlık.

2621

[1]

başla-: 1. Başlamak, girişmek.

439, 590, 1530, 1723, 1887, 2238,
2464

2. –A ve –y zarf-fiilerinden
sonra, yardımcı fiil olarak bir harekete
başlamak.

10, 12, 58, 74, 117, 118, 170, 188,
231, 232, 257, 279, 299, 381, 390,
401, 436, 441, 447, 457, 469, 502,
519, 526, 529, 533, 535, 547, 552,
558, 563, 577, 581, 582, 617, 668,
680, 722, 748, 825, 850, 856, 874,
895, 899, 908, 974, 975, 1056, 1074,
1080, 1095, 1188, 1202, 1206, 1220,
1246, 1259, 1286, 1290, 1311, 1350,
1357, 1405, 1411, 1420, 1429, 1470,
1528, 1554, 1561, 1599, 1614, 1693,
1699, 1718, 1720, 1736, 1750, 1771,
1775, 1812, 1847, 1885, 1899, 1972,
1981, 1983, 1990, 2014, 2043, 2065,
2069, 2080, 2122, 2154, 2183, 2189,
2267, 2292, 2299, 2304, 2490, 2536,
2543, 2552, 2636, 2642

[108]

başlan-: Başlanmak.

541, 697, 812, 971, 1800, 2352, 2601

[7]

başlık: Başlık, kalpak, şapka.

764

başta: İlk olarak.

141, 188, 402, 481, 1000, 1027, 1090

[7]

baştüben: Baş aşağı.

1455, 2249

[2]

bat-: 1. İçer batmak.

1258

2. İyice bulanmak, bulaşmak.

719, 775, 898, 2424

3. Güneş batmak.

2353

[6]

bata: Şükür.

374

batalyon: (R.) Tabur.

384, 784, 790, 925, 2256, 2263, 2266

[7]

batır: Kahraman, cesur kimse, yiğit.

532, 698, 2324, 2325

batırlarça: Kahramancasına.

319

[5]

batıray-: Yüreklenmek, cesaretlenmek.

1879

[1]

batırlık: Kahramanlık.

2480

[1]

batkaklık: Bataklık.

2259

[1]

bav: Bağ, ip, urgan.

580 (2), 582, 1458

[4]

bay: Malı mülkü çok olan, zengin.

1212, 1647, 1648, 1656

[4]

baya: Biraz önce, az vakit evvel, demin.

1725, 2637

[2]

bayagi: Deminki, biraz önceki.	[1]
1157, 2602	begir: Bağır, yürek, can.
bayış: Güneşin batışı.	609, 1185, 1268, 1274, 2024
2404	[5]
[1]	begirséz: Yüreksiz, korkak.
baylık: Zenginlik.	2057, 2058
1869	[2]
[1]	behez: Bahis, iddia.
bayrak: Bayrak.	1739
201, 202, 205 (2), 207, 208, 209, 214,	[1]
216 (2), 221, 235, 241, 243, 249, 263,	behet: (F.) 1. Talih, şans, baht.
265, 268, 272, 278, 286, 300, 305 (2),	493, 1406, 1618, 1673
308, 311, 328, 329, 330, 331, 333, 951	2. Mutluluk.
[32]	145, 1520, 1583
baytak: 1. Çokça, pek çok,	[7]
ziyadesiyle.	behetlé: Mutlu, mesut, bahtiyar.
91, 1946	1582, 1901
2. Uzun zaman.	[2]
1923, 2172	behetséz: Mutsuz.
3. Birçoğu.	1385, 1471
108	[2]
[5]	behetsézlék: Bahtsızlık, talihsizlik.
bebi: Bebek.	1322
1405	

- [1] **berép çık-:** Gözyaşlarının akması.
942, 1253
- [2] **berép kér-:** Hücum edip girmek.
717
- [9] **berengé:** Patates.
2393
- [1] **berél-:** 1. Çarpmak.
212, 264, 555, 803, 2602
2. Yere düşmek, çakılmak.
261
- [5] **berélés:** Çarpışma, çatışma.
839, 2159
- [2] **bes:** Kırağı, kırç.
2, 873
- [2] **beslen-:** Kırağılanmak, buzlanmak.
850
- [1] **ber-:** 1. Bir şeyle sertçe vurmak, çarpmak.
119, 568, 818, 2185, 2202
2. Hücum etmek.
277
- [1] **belki:** Belki, fakat, ancak.
101, 164, 166, 351, 838, 1168, 1437
(2), 2046, 2360, 2436, 2458
- [12] **bellür:(F.)** Billur.
872
- [1] **belekey:** 1. Küçük, ufak, kısa.
248, 372, 1692, 2415
2. Genç.
312, 2251, 2476
- [2] **belekeç:** Ufacık, küçücük.
2674, 2677
- [1] **bela:** Bela.
2239, 2281

- betkençé:** Boyunca. [1]
369
- [1]
- beye:** (F.) Değer, kıymet. [2]
1722, 2521
- beye bir-:** Kıymet vermek.
1721
- [3]
- beyle-:** 1. Bağlamak.
398, 403
2. Sarmak.
291, 292, 293, 729
- beylene başla-:** Biriyle uğraşmak, birine sarmak.
1561
- [7]
- beylenés:** 1. Bağ, ilişki.
1529
2. Haberleşme, bağlantı.
2575
- [2]
- beylev:** Bağ, demet.
1427
- [1]
- beyrem:** Tören, kutlama meclisi.
950, 953
- [2]
- bél-:** 1. Bilmek, haberli olmak.
129, 144, 344 (2), 595, 636, 758,
1137, 1152, 1284, 1391, 1399 (2),
1558 (2), 1570, 1669, 1819 (2), 1933,
1934, 1945, 2013 (2), 2047, 2099,
2173, 2216, 2247, 2311, 2354, 2370,
2426, 2473, 2487, 2521, 2571, 2686
2. Tanımak, görmüş olmak.
2611
3. Anlamak.
206, 494, 1128, 1297, 1580, 1678,
2345, 2419, 2477, 2656, 2686
4. –rgA ve –mAskA zarf-fiil eklerinden sonra hareketin tam anlamıyla yerine getirdiğini bildirir.
702, 1236, 1720, 1759, 1763, 1781,
1950, 2110
5. –A ve –y zarf fiil eklerinden sonra yeterlilik yardımcı fiili olarak kullanılır.
2371, 2410, 2578, 2662, 2680
6. Hatırlamak.

1405	611, 1861
béle al-: 1. Anlayabilmek.	[2]
17, 68, 666, 1691	bélen: İle, beraber, birlikte.
2. Tanıyabilmek.	4, 16, 19, 35, 65, 89, 94, 106, 109,
50, 1533	121, 146, 177, 181, 190, 203, 230,
béle tor-: 1. Birini hatırlamak.	257, 258, 263, 284, 290, 294, 308,
1479	325, 326, 328, 330, 332, 343, 363 (2),
2. Bilebilmek.	368, 369, 372, 390, 398, 403, 410,
1793, 2047	415, 416, 453, 461, 462, 500, 528,
bélép bétér-: Öğrenmek.	534, 543, 546, 548, 564, 572, 576,
2572	588, 608, 612, 617, 640, 669, 670,
bélérge kirek: Bilmek gerek.	707, 726, 737, 746, 753, 764, 769,
2483	785, 790, 797, 800, 818, 819, 828,
bélmiy kal-: Hatırlamamak.	839, 854, 870, 898, 903, 905, 907,
930	908, 909 (2), 929, 934, 935, 952, 959,
bélmeméske saln-:	967, 983 (2), 1055, 1071, 1076, 1100,
Bilmezlikten gelmek.	1101, 1108, 1111, 1122, 1125, 1149,
689	1163, 1165, 1171, 1181, 1194, 1224,
[77]	1225, 1227, 1230, 1252, 1263, 1277,
béldér-: Bildirmek, belirtmek.	1281, 1291, 1302, 1305, 1307, 1311,
375, 1186, 1774	1318, 1334, 1341, 1347, 1348, 1358
[3]	(2), 1359, 1361, 1368, 1370, 1376,
bélek: Bilek.	1377, 1387, 1394, 1414, 1421, 1423,
	1435, 1442, 1453, 1455, 1461, 1465,
	1472, 1475, 1487, 1503, 1506, 1511,
	1512, 1527, 1536 (2), 1541, 1559,
	1564, 1565, 1575, 1592, 1604, 1611,
	1616, 1631, 1636, 1656, 1658, 1659,
	1673, 1683, 1695, 1697, 1700, 1702,
	1707, 1720, 1739, 1745, 1767, 1778,
	1782, 1784, 1789, 1800, 1810, 1820,
	1835, 1844 (2), 1849, 1857, 1864,

1883 (2), 1897 (2), 1898, 1914, 1918, 1937, 1947, 1956, 1957, 1969, 1975, 1980, 2003, 2041, 2054, 2077, 2080, 2100, 2102, 2105, 2107, 2110, 2115, 2118, 2131, 2133, 2136, 2144, 2159, 2172, 2185, 2187, 2188, 2189, 2200, 2201, 2202 (2), 2213, 2222, 2242, 2256, 2257, 2258, 2281, 2286, 2288, 2291, 2302, 2307, 2308 (2), 2320, 2329, 2366, 2381, 2393, 2412, 2419, 2438, 2467, 2481, 2512, 2519, 2526, 2527, 2544, 2572, 2574, 2578, 2579, 2582, 2588, 2596, 2597, 2602, 2632, 2649, 2650, 2669, 2670

[274]

bélém: Bilgi, bilim.

960, 1084

[2]

bélén-: Anlaşılmak.

2142, 2552

béléne başla-: Görünmeye başlamak.

2018, 2420

béléne tor-: Fark edilmek.

2018

bélénér-bélénmes: Bilinir bilinmez, tam belli olmayan.

1622

[6]

bélüv: Bilme, biliş.

344

[1]

bér: 1. Bir.

46, 72, 211, 214, 641, 707, 745, 764, 833, 882, 925, 991, 998, 1060, 1105, 1133, 1135, 1156, 1205, 1234, 1308, 1325, 1430, 1503, 1509, 1512, 1525, 1584, 1640, 1684, 1693, 1714, 1800 (2), 1802, 1832, 1868, 1870, 1897, 2011, 2020, 2148, 2168, 2245, 2297, 2331, 2357, 2358, 2359, 2433, 2436, 2481, 2504, 2520, 2555, 2621, 2633, 2643, 2659, 2674

2. Bir nesneyi ya da kavramı

belirsiz olarak gösteren ifade.

39, 62, 63, 69, 102, 127, 264, 364, 367, 369, 378, 387, 403, 415, 432, 444, 450, 453, 465, 514, 516, 520, 550, 632, 635, 639, 648, 658, 673, 682, 684, 693, 725, 740, 747, 781, 797, 827, 850, 860, 870, 905, 914, 923, 949, 952, 969, 996, 1045, 1058, 1066, 1073, 1098, 1118, 1125, 1140, 1171, 1232, 1259, 1263, 1281, 1282, 1283, 1310, 1331, 1381, 1382, 1419, 1451, 1467, 1487, 1497, 1507, 1513, 1522, 1542, 1544, 1549, 1550, 1565, 1568, 1575, 1590, 1623, 1642, 1647,

1649, 1661, 1665, 1666, 1685, 1686,
1690, 1718, 1748, 1896, 1935, 2173,
2178, 2222, 2243, 2272, 2286, 2403,
2411, 2646

3. Sadece kendi, yalnız.

101, 2103, 2118, 2166

4. Bir an, kâh.

502 (2), 799 (2), 1198, 1424, 1458,
1635, 1707 (2), 1975, 1976, 2028,
2029, 2184, 2313, 2427, 2429, 2548,
2586 (2)

5. Ortak.

522

6. Sadece.

658, 1637

7. Hiç.

1158, 1248, 1294, 1369, 1843, 1932,
1954, 1961, 1995, 2042

8. Topluca, birlikte.

560, 1958, 2172

[207]

bér de bér kôn: Günlerden bir gün.

696

[1]

bér-bér: Herhangi bir.

252, 367, 1082, 1104, 1168, 1517,
1562, 2436

[8]

bér-bér artlı: Birbiri arkasına.

1104

[1]

bér-bérsé: Birbirleri, her biri karşılık olarak.

437, 1371, 1631, 1884, 1885, 2091,
2602

[7]

bér-iké: Yaklaşık bir iki.

53, 573, 1045, 2480

[4]

béraz: Biraz.

99, 101, 183, 608, 802, 929, 988,
1077, 1102, 1190, 1328, 1973, 2044,
2052, 2062, 2108, 2377, 2539, 2631,
2677

[20]

bérazdan: Birazdan.

110, 146, 201, 481, 579, 1205, 1214,
1447, 2063

[9]

bércékön: Bir gün sonra.

1287, 2166

[2]

bérendbér: Biricik, bir tane, yegâne, tek.

1172

[1]

béremlékle-: Tek tek tüketmek.

1159

[1]

bérev: Birisi, herhangi biri, bazı.

55, 57, 81, 363, 364, 489, 531, 1597, 1598, 1655, 1662, 1669, 1973, 2074, 2261, 2267, 2621

[17]

bérebéz: Birimiz.

206, 272

[2]

bérençe: Birinci, ilk.

375, 431, 565, 643, 939, 940, 954, 955, 956, 962, 1099, 1152, 1317, 1430, 1523, 1543, 1591, 1629, 1715, 1986, 2355, 2405, 2464

bérge: Beraber, birlikte.

203, 325, 534, 543, 545, 1055, 1225, 1229 (2), 1348, 1370, 1371, 1456, 1957, 2009, 2138, 2321

[17]

bérkatlı: Hayat tecrübesi olmayan, toy, saf, hilesiz.

1918, 2173, 2553

[3]

bérkaya: Hiçbir yere.

1032

[1]

bérkayçan: Asla, hiçbir zaman.

1233

[1]

bérkayda: Hiçbir yerde.

1621, 2588

[2]

bérkém: Hiç kimse, hiç birisi.

1127, 1374, 1639, 2140

[4]

bérkönné: Önceki gün.

92, 1660, 1842

[3]

bérme-bér: Bir bir.

1289

[1]

bérnerse: Bir şey.

127, 636, 823, 1097, 1933, 2137, 2663

[7]

bérni: Hiçbir şey.463, 860, 1362, 1518, 1540, 1172,
1921, 2096, 2226, 2533

[10]

bérniçe: Birkaç, bir miktar.72, 105, 120, 137, 155, 176, 230, 278,
311, 606, 648, 768, 846, 856, 863,
1362, 1472, 1534, 1915, 2385, 2420,
2550

[22]

bérnikader: Bir hayli.

379, 809

[2]

bérnindiy: Hiçbir.

2588

[1]

bérsé: Birisi, herhangi birisi.35, 261, 670, 743, 785, 831, 838, 947,
964, 1051, 1097, 1222, 1261, 1349,1377, 1385, 1434, 1493, 1567, 1754,
1773, 2051, 2055

[23]

bérsüzséz: Hiçbir şey demeden.

415, 1391

[2]

bértaviştan: Hep bir ağızdan.

1734

[1]

bértigéz: Eşit, denk, benzer.

1025

[1]

bértöslé: Tek renkli, tek tonda.

1696, 2486

[2]

bértugan: Kardeş.

2245

[1]

bértuktavsız: Ses çıkarmadan.

190, 585, 1291, 1797

[4]

bérük: Lütfen.

1174

- [1] 1792
- bérüzé:** Kendi başına, bir başına, tek başına, yalnız.
345, 496, 1600
- [3] **bérvakit:** Bir ara, bir vakit.
1187, 1347, 1807, 1816
- [4] **béryuli:** Aynı zamanda, beraber.
231, 311, 632, 939, 1745
- [5] **bét-:** 1. Bitmek, tamamlanmak.
107, 151, 234, 811, 885, 971, 1164,
1237, 1286, 1363, 1507, 1514, 1852,
2243, 2321, 2384, 2613
2. Mahvolmak.
281, 596, 889, 1485, 2268
3. Yardımcı fiil olarak
“tekrarlanma, güçlenme”.
47, 127, 284, 309, 329, 483, 594, 899,
908, 1072, 1209, 1231, 1273, 1449,
1847, 1977, 2067, 2141, 2143, 2342,
2490, 2645
- [44] **béterlék:** Bitecek gibi.
- [1] **bétér-:** 1. Bitirmek, tamamlamak.
280, 834, 933, 2685
2. Parçalamak, helak etmek.
295
3. Yardımcı fiil “tamamlama”.
387, 409, 417, 479, 609, 633, 720,
756, 1429, 1470, 1517, 1600, 1613,
1670, 1725, 1754, 1839, 1998, 2234,
2364, 2373, 2408, 2425, 2468, 2513,
2572, 2637, 2671
bétere al-: Bitirebilmek,
tamamlayabilmek.
269, 270
béterép bul: Durdurmak,
sonlandırmak.
2581
- [36] **béton:** Beton.
2185
- [1] **béz:** Biz.
13 (2), 14, 15, 16 (2), 18, 40, 67, 69,
79, 89, 102, 104, 105, 141, 162, 166,

197, 206, 208, 209, 220, 240, 320,
 321, 322, 328, 329, 333, 340, 341,
 344, 427, 440, 630, 651, 679, 681,
 682, 705, 723, 730, 753, 925, 990,
 1000, 1030, 1052, 1094, 1334, 1335,
 1344, 1347, 1352, 1358, 1359, 1367,
 1393, 1395, 1409, 1415, 1461, 1466,
 1474, 1479, 1503, 1527, 1535, 1542,
 1620, 1646, 1652, 1670, 1676, 1678,
 1681, 1692, 1705, 1720, 1722, 1725,
 1727, 1734, 1767, 2030 (2), 2074,
 2177, 2183, 2195, 2196, 2207 (2),
 2211, 2244, 2255, 2262, 2263, 2291,
 2292, 2296, 2302, 2303, 2305, 2320,
 2328, 2332, 2344, 2346, 2347, 2349,
 2356, 2357, 2364, 2365, 2369, 2397,
 2403, 2449, 2464, 2470, 2473, 2476,
 2489, 2500, 2539, 2561, 2630, 2659,
 2670

[132]

béznéké: Bizimki.

471, 750 (2), 826

[4]

bıtır: Geçen yıl.

1474, 1503

[2]

bıyıl: Bu yıl.

1285, 1322, 1501, 2129

[4]

bızla-: Vızıldamak.

213

[1]

biçara: (F.) Çaresiz, zavallı, aciz.

399, 1181, 2276

bigrek: 1. Haddinden fazla, en çok.

788, 1419, 1779, 1910, 1967, 2152,
 2261, 2273, 2651, 2683

2. Hepsinden evvel.

1413, 1881

[12]

bik: Pek fazla, pek, çok.

8, 9, 31, 40, 88, 149, 158, 166, 167,
 194, 317, 373, 386, 462, 481, 510,
 512, 545, 572, 617, 631, 638, 699,
 703, 722, 789, 918, 980, 1033, 1050,
 1084, 1090, 1117, 1190, 1208, 1220,
 1224, 1227, 1230, 1256, 1263, 1306,
 1344, 1350, 1366, 1384, 1386, 1389,
 1398, 1405, 1444, 1459, 1461, 1481,
 1533, 1576, 1578, 1602, 1673, 1674,
 1740, 1756, 1772, 1782, 1825, 1827,
 1922, 1956, 1967, 1981, 2005, 2031,
 2047, 2060, 2076, 2084, 2085, 2098,
 2162, 2172, 2176, 2198, 2233, 2236,
 2283, 2285, 2409, 2410, 2432, 2481,
 2484, 2515, 2519, 2561, 2562, 2571,

2580, 2586, 2595, 2596, 2605, 2608, 2611, 2616, 2632, 2638, 2649	64, 828
[107]	[2]
biklen-: Duygularını gizlemek.	bina: (A.) Bina, apartman.
490	1657
[1]	[1]
bil: Bel.	bint: (R.) Sargı bezi.
176, 431, 567, 734	200, 729
[4]	[2]
bilg�: �z, işaret.	binihaye: (A.) Sonsuz, büyük.
2442	1633
[1]	[1]
bilg�le-: Belirlemek, işaretlemek.	bir-: 1. Vermek, eline tutuşturmak, sunmak.
1349, 2262, 2281, 2297, 2565	291, 729, 786, 937, 1164, 1399, 1804 (2), 1805, 2088, 2503, 2504, 2647, 2660
[5]	
bilg�l�: 1. Bir işareti olan, belgeli.	2. Yardımcı fiil “devamlılık”.
977	507, 958, 1042, 1313, 1661, 1929, 2116, 2392, 2481
2. Ayan, açık.	
1361, 1683, 1606, 1616	3. Teslim etmek, bırakmak.
3. Elbette, şüphesiz.	241, 243, 2123 (2)
1660, 1782, 1801, 2085,	4. Ateş açmak.
[9]	733
bilg�s�z: Belirsiz, bilinmeyen.	

5. Bağışlamak, ihsan etmek, sağlamak.	903, 1219, 1661
891, 936, 962, 1147, 1406, 1617	biş barmak kébék bél-: Beş parmak gibi bilmek, çok iyi bilmek.
6. İş vermek, görevlendirmek.	2482
1023, 2264, 2556	[4]
7. Üretmek, yetiştirmek.	biş-altı: Yaklaşık beş altı.
1056	444, 918
8. Hediye vermek.	[2]
1248, 1877	biş yöz: Beş yüz.
[44]	938
birél-: Kapılmak, bağlanmak.	[1]
187, 1329, 1541, 1687	bişék: Beşik.
[4]	2662
birés-: Yenilmek, teslim olmak.	[1]
609, 614 (2), 927, 1226	bit 1: (<i>R.</i>) Şüphesiz, mutlaka, tabii ki.
[5]	102, 115, 313, 353, 395, 544, 609, 632, 759, 781, 820, 864, 1042, 1160, 1169, 1198, 1203, 1234, 1244, 1249, 1265, 1272, 1282, 1389, 1436, 1448, 1471, 1483, 1508, 1526, 1573, 1670, 1713, 1809, 1810, 1834, 1907, 1931, 1951, 2041, 2098, 2159, 2196, 2239, 2266, 2273, 2279, 2298, 2315, 2341, 2444, 2455, 2483, 2519, 2528, 2540, 2558, 2655, 2678
birdé: ... beri, itibaren.	
373, 512, 1151, 1166	
[4]	
bismilla eyt-: Besmele çekmek.	
2661	
[1]	
biş: Beş.	[58]

bit 2: 1. Yanak, yüz.	1781
237, 803, 1644, 2420	[1]
2. Sayfa, yaprak.	biyéklék: Uzunluk, yükseklik.
1070, 2594	248, 258
biye-: Müzik eşliğinde dans etmek, oynamak, ritim tutarak el ve kol hareketleri yapmak.	[2]
1337, 1787	biyét-: Oynatmak, dans ettirmek.
[2]	2199
biyeley: Eldiven.	[1]
2248	biyüv: Dans, oyun.
[1]	857, 1331, 1481
biyégrek: Uzunca, yüksekçe.	[3]
211	bize-: Bezemek, süslemek, güzelleştirmek.
[1]	1767, 2594
biyékk: 1. Uzun, uzun boylu.	[2]
2, 966	bizek: Bezek, süs, nakış.
2. Yüksek.	1621, 1711, 1768
368, 496, 671, 747	[3]
biyékke oç-: Yüksekten uçmak, büyük hayaller kurmak.	bizel-: Bezenmen, süslenmek.
1781	326, 673
[7]	[2]
biyékkerek: Daha yüksek.	bolamık: Bulamaç.
	2279

[1]

bolan: Geyik, maral.

27

[1]

bolar: Bunlar.581, 694, 838, 844, 960, 1157, 1202,
1364, 1681, 2192

(10)

bolay: 1. Böyle, bu şekilde.85, 766, 989, 1043, 1345, 1608, 1703,
1747, 1927, 1937, 1982, 2089, 2093

2. Sonra.

1633, 2263

bolay gına: Öylesine, bayağı.

1622

[1]

boldırlı: Avlu kapısının eşiği,
basamak.

76

[1]

bolgançık: Bulanık, karışık.

1937

[1]

bolın: Hayvan gütmeye veya at
koşturmaya uygun otlak, çayır.

905, 1635

[2]

bolıt: Bulut.3, 19, 171, 172, 173, 183, 418, 659,
697, 798, 815, 966, 1452

[13]

bolnitsa: (R.) Hastane.1323, 1585, 2000, 2002, 2004, 2015,
2073, 2082, 2084, 2085, 2102

[11]

bomba: (R.) Bomba.

2379

[1]

bor-: Burmak, bükme, çevirmek.

286, 289, 1680, 2055, 2117, 2310

[6]

borav: Matkap.

1459

[1]

boravlavçı: Döndüren, karıştıran.

1459

[1]

borçak sip-: İlgi çekici sözler söylemek.

2207

[1]

borçı-: Rahatsız etmek, birisinin rahatını huzurunu kaçırmak.

15, 679, 982, 1161, 1584

[5]

borçıl-: Kaygılanmak, üzülmek, merak etmek.

356, 784, 1162, 1165, 1465, 1470, 2003, 2298

[8]

borçılıuv: Kaygı, tasa.

1289, 1481, 1587

[3]

borçılıvlı: Kaygılı, tasalı.

778

[1]

borgıçlan-: Burulmak, sıkıştırmak.

773

[1]

borıç: Tat, lezzet.

1741

[1]

borıl-: Hareket yönünü geriye veya başka bir tarafa doğru değiştirmek, yön değiştirmek, dönmek.

38, 135, 401, 762, 834, 911, 912, 943, 1193, 1829, 1994, 2016, 2069, 2108, 2112

[15]

borılış: Dönemeç.

735, 736, 738

[3]

borın 1: Evvel zamanda, çok eskiden.

1551, 2191

borın-borınnan: Evvel zamanda, çok eskiden.

2357

[3]

borın 2: Burun.

1831, 1416

[2]

borın 3: Bir şeyin en uç kısmı.

484, 550

[2]

bot: Ayağın dizden kalça kemiğine kadar olan kısmı, but.

301

[1]

botak: Ağaç dalı, budak.3, 777, 811, 873, 1381, 1607, 1643
(2), 2127

[9]

botarla-: Parçalamak, yarmak.

1754, 1769

[2]

botsman: Tayfa başı.

977

[1]

boyık-: Sıkılmak, bunalmak,
endişelenmek.

1204, 1971

[2]

boyık: Bunalmış, sıkıntılı, endişeye
dalmış.

1982

[1]

boz: Buz.

572, 588, 1182

[3]

boz- : Aklını karıştırmak.

1516

[1]

bozday: Buz gibi, çok soğuk.

567, 1207

[2]

bozıl-: Bozulmak, dağılmak.

1640

[1]

bozlan-: Buzlanmak, buzla
kaplanmak.

899, 2309

[2]

bozlu: Buzlu.

712, 876

[2]

bödre: 1. Kıvırcık (saç, yün).

273, 873

2. Saç, tüy.

27

[3]

bögerlen-: Yuvarlanmak.

447

[1]

- bögél-:** Bükülmek, gövdesini eğmek. [9]
305
[1]
- bökrey-:** Bükülmek, eğrilmek, kıvrılmak. [1]
1077
[1]
- börken-:** Üstünü başını kapatıp bir şeye bürünmek, örtünmek. [2]
3, 21
[2]
- börküp:** Sıcak, nemli, bunaltıcı hava. [1]
281
[1]
- börkél-:** Güçlü biçimde fişkırmak, püskürmek. [1]
547
[1]
- börkét:** Kartal. [1]
342
[1]
- börték:** Damla. [1]
867, 941, 1242, 1300, 1303, 1319, 1421, 1634, 2021
- börték şadrası:** Çil tanesi. [1]
2420
[1]
- bötén:** Tam, hepsi, bütün. [36]
61, 64 (2), 362, 368, 376, 382, 462, 516, 547, 613, 804, 839, 862, 864, 875, 890, 943, 973, 975, 977, 1003, 1132, 1210, 1463, 1542, 1586, 1608, 1695, 1926, 2063, 2104, 2202, 2254, 2256, 2263
- böténley:** Tamamen, sonuna kadar. [32]
77, 108, 146, 187, 279, 314, 661, 719, 863, 952, 1064, 1169, 1217, 1265, 1316 (2), 1331, 1471, 1481, 1863, 1969, 2080, 2140, 2190, 2198, 2258, 2353, 2470, 2473, 2551, 2599, 2655
- bötér-:** Çevirmek, döndürmek. [1]
1338, 1439
[2]
- bötérçék:** Topaç. [1]
1338
[1]
- böyék:** Büyük önemi olan, yüce.

1628, 2351

[2]

brigada: Takım, ekip, grup, tim.

1036, 1055, 1065, 1093, 1529

[5]

broşyura: Broşür, mecmua.

72

[1]

brustvér: Mevzi.

470, 739, 740

[3]

bu: Bu.

22, 27, 42, 64, 69, 75, 97, 166, 238,
277, 294, 327, 368, 379 (2), 424, 496,
510, 512, 520, 530, 546, 558, 592,
650, 656, 664, 666, 681, 689, 701,
715, 768, 775, 780, 787, 791, 816,
821, 828, 837, 839, 857, 881, 888,
889, 942, 945, 981, 999, 1000, 1023,
1034, 1052, 1062, 1069, 1084, 1114,
1116, 1131, 1133, 1144, 1153, 1159,
1166, 1177, 1203 (2), 1214, 1227,
1235, 1244, 1248, 1252, 1256, 1257,
1260, 1266, 1276, 1286, 1315, 1338,
1342, 1353, 1379, 1385, 1437, 1470,
1477, 1486, 1512, 1545, 1583, 1597,
1617, 1424, 1648, 1655, 1660, 1668,
1681, 1683, 1705, 1714, 1723 (2),

1788, 1793, 1808, 1813, 1893, 1895,
1900, 1903, 1905, 1912, 1930, 1945,
1975, 1986, 1995, 2047, 2062, 2078,
2088, 2111, 2139, 2209, 2221, 2241,
2256, 2260, 2280, 2311, 2328, 2375,
2416, 2435, 2477, 2544, 2581, 2604,
2606, 2623, 2629, 2657

[146]

bufét: Büfe.

1297, 1783

[2]

bugay: Galiba, herhalde.

772, 1463, 2200, 2349, 2403, 2512,
2531

[7]

bugaz: Boğaz, gırtlak.

607, 884, 921

[3]

bukét: Yumak, top, demet.

1701

[1]

bul-: 1. Var olmak, yaşamak.

124, 152, 185, 192, 220, 386, 396,
463, 679, 705, 763, 790, 792, 896,
977, 1000, 1022, 1088, 1275, 1342,
1400, 1402, 1508, 1509, 1545, 1597,

1647, 1649, 1760, 1840 (2), 1852,
1874, 1954, 2006, 2137, 2140, 2247,
2318, 2350, 2358, 2373, 2378, 2431,
2440, 2442, 2459, 2462, 2463, 2510,
2537, 2561, 2597, 2608

2. Bir şeyi bulmak, denk
gelmek.

500, 641, 2279

3. Meydana gelmek, olmak.

35, 74, 90, 96, 101, 162, 173, 262,
278, 294, 324, 342, 348, 356, 374,
375, 378, 421, 425, 441, 448, 480,
490, 498, 517, 545, 569, 592, 596,
609, 621, 626, 629, 630, 664, 673,
682, 703, 750, 771, 817, 819, 827,
841, 846, 849, 893, 915, 931, 990,
991, 993 (3), 1153, 1156, 1169, 1177,
1189, 1215, 1223, 1287, 1304, 1326,
1328, 1335, 1340, 1350, 1385 (2),
1398, 1417, 1419, 1429, 1430, 1440,
1448, 1471, 1482, 1513, 1529, 1550,
1556, 1562, 1564, 1575, 1615, 1653,
1666, 1683, 1712, 1716, 1722, 1724,
1745, 1788, 1792, 1817, 1819, 1863,
1866, 1923, 1928, 1932, 2002, 2011,
2046, 2065, 2071, 2078, 2087, 2138,
2150, 2153, 2167, 2175, 2184 (2),
2185, 2215, 2226, 2243, 2252, 2272,
2300 (2), 2309, 2339, 2346, 2347,
2348, 2353, 2406, 2410, 2443, 2477,
2504, 2563, 2566, 2570, 2571, 2581,
2610

4. Ana yardımcı fiil 'imek'.

87, 101, 106, 161, 363, 456, 531, 691,
692, 730, 781, 803, 896, 943, 1009,
1050, 1069, 1094, 1103, 1131, 1152,
1181, 1206, 1225, 1295, 1373, 1413,
1484, 1530, 1537, 1570, 1654, 1660,
1745, 1752, 1804, 1863, 1890, 1901,
1936, 2052, 2057, 2164, 2192, 2211,
2227, 2235, 2248, 2307, 2321, 2341,
2361, 2368, 2371, 2408, 2409, 2433,
2437, 2514, 2544, 2557

5. İhtimal.

233, 1730, 2260

6. Yardımcı eylem, "yeterlilik"
"sürerlik"

111, 883, 1025, 1382, 1685, 1694,
1653, 1722, 1845, 2096, 2116, 2124,
2265, 2329, 2581, 2620, 2663

7. *-rgA, -v, -Ası* eklerinden
sonra gelerek "gereklilik" çekimi
yapar.

611, 1428, 1851, 2258, 2439,
2629, 2647

8. *-mAkçI, -mAk, -rdAy, -r, -
AçAk, -rgA, -mAs, -mAskA* eklerinden
sonra gelerek "istek" çekimi yapar.

604, 813, 852, 915, 1032, 1566, 2398,
2399, 2427, 2466

9. –*GAn* ekinden sonra gelerek öncelik görevinde kullanılan birleşik eylemler oluşturur.

41, 69, 70, 96, 339, 343, 349, 360, 362, 365, 590, 805, 911, 912, 1117 (2), 1239, 1314, 1330, 1584, 1594 (2), 1643, 1665, 1765 (2), 1774, 1785, 1959, 2032, 2188, 2405, 2407, 2413, 2418, 2573, 2589

bula al-: Olabilmek

1428

bula-nite kal-: Başına bir iş gelmek.

1517

bulıp: ... halinde, şeklinde, olarak, gibi.

26, 70, 557, 560, 562, 565, 648, 660, 664, 823, 1298, 1429, 1619, 1630, 1635, 1639, 1808, 1827, 2011, 2173

bulıp çık-: Beklenmedik bir şekilde gerçekleşmek.

1084, 2306

bulmagan: Eksik.

1410

bulsa: Onaylama sözü.

2448

bulsaçı: Keşke öyle olsa.

1197

[262]

bulgala-: Ara sıra olmak, olagelmek.

1883

[1]

buluş-: Yardım etmek.

628, 1527, 1809, 2264, 2297

[5]

buluv: Oluş, olma.

509, 648, 779, 890, 1559, 1582, 2087, 2342, 2668

buluv-bulmav: Olur olmaz,

sürekli.

2526

[10]

buldır-: Oldurmak, meydana getirmek, yapmak.

1004, 1845, 2574

buldırı al-: Oldurabilmek, yapabilmek.

662, 1052

[5]

buran: Fırtına, boran.

15, 79, 1179, 1286	[1]
[4]	buta-: Karıştırmak, şaşırmaq.
burlak: Hizmet görevlisi.	2406
991	[1]
[1]	buvıla-buvıla: Boğula boğula.
buş: 1. Boş, içinde bir şey olmayan.	509
454, 2004, 2292, 2631	[1]
2. Rahat, huzurlu.	buvın: Eklem yeri, boğum.
860	462, 774, 847
3. Uygun, müsait.	[3]
138, 1672	buy: 1. Boy, insanın boy uzunluğu.
buşka kuy-: Önemsiz görmek, boşvermek.	1068, 1955, 2177, 2414, 2522
100	2. Bir şeyin sağı solu, civarı.
[8]	326, 386, 428, 684, 695, 904, 1112, 1415, 1451, 1455, 1658, 2136
buşa-: Üstündeki veya içindeki bir şeyden arınmak, temizlenmek.	3. Süresince.
1190	1, 13, 17, 69, 129, 218, 322, 367, 597, 1091, 1185, 1240, 1323, 1379, 1400, 1417, 1476, 1508 (2), 1550, 1686, 1792, 1853, 2330
buşap kal-: Boşa çıkmak, hür hale gelmek.	buyı cit-: Büyüme, ergenliğe girmek.
1925	1341
[2]	buyı-sını: Boyu posu.
buşat: Boşaltmak.	
101	

1653	[17]
[42]	buyılı: Boylu.
buya-: Boyamak.	81, 218, 248, 1336, 1522, 1690, 2415
2425	[7]
[1]	buysın-: Boyun eğmek, egemenlik altına girmek.
buyal-: Boyanmak, renkli bir tabakayla kaplanmak.	916
238, 721, 2068	[1]
[3]	bügén: 1. Bugün.
buyav: 1. Boyama.	784, 931, 1086, 1133, 1137, 1158, 1205, 1276, 1425, 1626, 1697, 1912, 2010, 2033, 2138, 2179, 2684
1708	2. Şimdi, bu zamanda.
2. Boya.	
2381	2235, 2325
[2]	bügénnen: Bundan sonra, bugünden itibaren.
buyavlı: Boyalı, renginde.	
964	2079
[1]	[24]
buyınça: ... boyunca, yönünde.	bügéngé: Bugünkü.
28, 580, 586, 791, 1132, 2063, 2353	1154, 1479, 2594
[7]	[3]
buylap: Boylamasına, boyunca.	büldér-: Birinin sözünü kesmek.
301, 425, 444, 713, 725, 867, 876, 949, 1308, 1320, 1423, 1431, 1462, 1489, 1600, 1824, 2120	1271, 1426
	[2]

bülek: Armağan, hediye.

694

[1]

bülme: Oda.

1291, 1292, 1298, 1408, 1767, 1823,
1824, 1829, 1922, 1938, 1961, 2004

[12]

bürene: Gövdesi kesilmiş ağaç
kütüğü.

2228, 2237, 2274

[3]

bürék: Soğuktan muhafaza eden
başlık, şapka, börk.

776, 1300

[2]

büten: Başka, haricinde.

387, 716, 1427, 1621, 2137

[5]

2. Gönül, yürek.

343, 355, 357, 373, 679, 781, 981,
1078, 1780, 1924, 2226, 2424

3. Dost sevgili.

392, 500, 1237, 1406, 2063

canaş: Sevgili, yar.

2279

cankay: Cancağzım, canım.

2279

[21]

canlan-: Canlanmak.

316, 1457, 1467

[3]

canlı: Canlı, diri, sağ.

664, 816, 1333, 1654, 1715, 1968,
2671

[7]

cansız: Cansız, ölü.

1969

[1]

cavap: (A.) Cevap.

83, 1769

cavap bir-: Cevap vermek.

C

can: (F.) 1. Can.

60, 763, 2196

999, 1720, 1745, 1833, 1979, 2002,
2031, 2110, 2617

cavap bire al-: Cevap
verebilmek.

1129

cavap kaytar-: *bk. cavap bir-*

1531, 1748, 1832, 1889, 1901

[17]

cavaplı: Sorumlu, mesul kişi.

217

[1]

cay: (*F.*) Uygun zaman, rahat bir an.

1643

cayın kitér-: Uygun zaman
bulunca.

2313

cayı turı kil-: Zamanı gelince.

1147

[4]

cayla-: Düzene sokmak.

1099

[1]

caylan-: Düzene girmek.

1983

[1]

caylanma: Düzenleme.

961

[1]

caylav: Düzen.

1057

[1]

caylı: Düzenli, uygun.

31, 580, 2160

[1]

caysız: Uygunsuz.

1959

[1]

cefala-: Eziyet etmek, cefa çektirmek.

1220

[1]

cefalan-: Eziyet çekmek, cefa
çekmek.

2273

[1]

cehet-cehet: Hızlı hızlı, çabucak.

1702

[1]

cennet: (A.) Cennet.

2246

[1]

cerehetle-: Dertlendirmek, gönlünü yaralamak.

1277

[1]

cey: Yaz mevsimi.

1466, 1474, 2139, 2184, 2249

[5]

cey-: 1. Yaymak, açmak, sermek.

1452

2. Kol, kanat gibi şeyleri açmak.

229, 672, 751, 965

3. Sıvamak.

1844

[6]

ceyev: Yaya olarak, yürüyerek.

2337

[1]

ceyel-: 1. Yayılmak, hâsıl olmak.

20, 1640, 1926

2. Bir işi uzatarak, yayarak yapmak.

1530, 1480

ceyelép yat-: Deniz, göl gibi şeylerin yayılarak durması.

747, 798

[7]

ceygen: Yatak, döşek.

2279

[1]

ceyme: Örtü, yaygı.

1452

ceyre-: Yayılıp yatmak, taşmak.

1601

[1]

ceza: (A.) Ceza, yaptırım.

2628

[1]

célék: İlik, kemik özü.

876

[1]

cém-cém it-: Pırıl pırıl yapmak, parlatmak.

24, 1452

[2]

cémélde-: Işıldamak, pırıldamak.

1303, 1634, 2021, 2285, 2377

[5]

cén: (A.) Cin, şeytan, iblis.

664

[1]

cép: Yün, pamuk, ipek veya ketenden yapılmış ip, iplik, urgan.

1643, 1797, 1839

[3]

cété: Açık, görünür, parlak, güçlü, donuk olmayan.

20

[1]

cılı: Sıcak.

62, 301, 361, 1100, 1196, 1550, 1831, 1878, 1952, 1993

[10]

cılımsa: Sıcakça, biraz sıcak, ılık.

1206

[1]

cır: Türkü, ır.

187, 755, 1337, 1366, 1553, 1666

[6]

cırçı: Türkücü, usta müzisyen.

187, 1336, 1366, 1694, 1795, 2412

[6]

cırıla-: Türkü söylemek, şarkı söylemek.

184, 696, 804, 1389, 1481, 1665, 2345 (2), 2394, 2404 (2), 2405, 2409, 2414

[14]

cıy-: 1. Toplamak, yığmak.

698, 907, 1830, 1847, 1953, 2263

2. Çeki düzen vermek.

864

cıya al-: Toplayabilmek.

1306

[8]

cıyıl-: 1. Toplanmak.

465, 522, 1341, 1823

2. Birikmek.

2370

[5]

cıyılma: Toplanma.

1692

[1]

cıyılış: Toplantı.	251, 2677
931	6. Ateş açmak.
[1]	830
cıyın-: 1. Toplanmak, hazırlanmak, tedarik yapmak.	7. Bildirmek.
1837	360
2. Niyetlenmek, tutunmak, girişmek.	8. Kendinden alıp götürmek, etkilemek.
641, 694	1417
[2]	9. Yardımcı fiil olarak 'tezlik, bitiş kuvvetlendirme'.
cıyırıl-: Çatılmak.	59, 184, 229, 281, 453, 558, 672, 780, 804, 862, 969, 1107, 1117, 1150, 1248, 1267, 1299, 1525, 1530, 1554, 1573, 1627, 1675, 1779, 1839, 2022, 2027, 2113, 2221, 2394
645	[42]
[1]	cidé: Yedi.
cıyırçıklı: Sivilceli, pürüzlü.	1327 (2)
1280, 1320	2
[2]	cidé-sigéz: Yaklaşık yedi sekiz.
ciber-: 1. Göndermek, yollamak.	2126
2664	[1]
2. Göreve atamak.	cidénçé: Yedinci.
148, 151, 160, 2229, 2564	2139
4. Koyvermek, serbest bırakmak.	[1]
1896	
5. Atmak, fırlatmak.	[1]

cidé yöz: Yedi yüz.

1056

[1]

cil: Yel, Rüzgâr.

1, 11, 174, 196, 238, 329, 375, 481,
483, 509, 766, 803, 1182, 1183, 1405,
1416, 1456, 1590, 2105, 2401, 2403

[21]

cilbezek: Hoppa, havai, hercai.

1626

[1]

cilferde-: Rüzgârla dalgalanmak,
sallanmak.

329, 332, 333, 746, 950

[5]

cilke: Arka, sırt.

413, 575, 576, 1062

[4]

cilkénçek: Coşkun, heveskâr.

1348, 1627

[2]

cilkén-: Heveslenmek, can atmak.

347

[1]

cilkéle: Omuz.

2177

[1]

cimérél-: 1. Yıkılmak, harap olmak.

427, 2469

2. Seyirmek, istemsiz hareket
yapmak.

1400

[3]

cimés: Meyve.

386, 1617, 1835

[3]

ciñ: Elbisenin kol kısmı.

177, 257, 1834

[3]

ciñ-: Yenmek, alt etmek.

756

ciñe al-: Yenebilmek.

162 (2), 1565

[4]

ciñél: Hafif, kolay.

101, 638, 822, 1024, 1183, 1215,
1225, 1602, 2257, 2300

[10]

ciğél-: Yenilmek, alt edilmek.

333, 886

[2]

ciğélmes: Yenilmez.

883

[1]

ciğüv: Zafer, yengi.

746

[1]

cir: 1. Yer, zemin, toprak.

199, 251, 261, 300, 366, 448, 811,
1032, 1338, 1601, 1641, 2159, 2189,
2246, 2465

2. Mevki, alan, kısım.

211, 285, 661, 722, 747, 1452, 1829,
1843, 2048, 2272, 2484

3. Memleket, ülke, bölge.

513 (2), 538, 1179, 1634

4. Taraf, bölüm.

1053, 1925, 2407

cir küterme-: Toprağın kabul
etmemesi, lanet.

321

cir yarılca cir astına kér-: Yer
yarılıp yerin altına girmek, çok
utanmak.

1031

[36]

cir yözé: Yeryüzü, dünya.

382, 900

[2]

cit-: 1. Yakınlaşmak, yanına gelmek.

65, 161, 394, 754, 2126

2. Kovalayıp yetişmek.

864, 1399

3. Vakti gelmek.

140, 157, 2585

4. Yeterli gelmek, yetmek.

845, 1017, 1068, 1234

5. Bir duruma, hâle gelmek.

457, 491

6. Yardımcı fiil “tamamlama”.

624, 797, 1286, 1790, 2092, 2205,
2336, 2349

cite al-: Gelebilmek,
ulaşabilmek.

2328, 2336

[25]

citdiy: Büyük önem taşıyan, ciddi durum.

1931, 2175, 2632

citdiy it-: Önemli bir hal almak.

1117, 1519, 2683

[6]

citekçe: Yönetici, şef, lider.

2563

[1]

citekçélék: Yöneticilik.

2506

[1]

citekle-: Birini kolundan tutup götürmek, yanında götürmek.

1813, 2272

[2]

citerlék: Gerektiği kadar, yeterli.

2248, 2354, 2489

[3]

cités-: Yetişmek, vaktinde gelmek.

866

[1]

citézrek: Çeviklikle, hızlıca.

58

[1]

citkér-: Beyan etmek, anlatmak.

1653, 2530, 2627

[3]

citmese: Üstelik, üstüne.

666, 1260, 2263, 2674

[4]

cuy-: Yitirmek, kaybetmek.

457, 1206, 1924

[3]

Ç

çabın-: Hamamda yıkanmak.

2248

[1]

çabiş: Yarış.

2191

[1]

çabu: Palto eteği.

431, 2285

[2]

çagıl-: Yansımak, belirlemek.

49, 874, 967, 1455, 1457

[5]

çagıldıruv: Yansıtma.

844

[1]

çagılış: Yansıma.

1455

[1]

çağıştır-: Karşılaştırmak.

2329

[1]

çak: Belli bir vakit, an, süre.

126, 147, 154, 193, 214, 237, 276,
338, 411, 433, 468, 589, 607, 613,
618, 636, 786, 787, 885, 909, 971,
1152, 1162, 1210, 1213, 1225, 1229,
1239, 1297, 1313, 1327, 1340, 1352,
1373, 1395, 1402, 1471, 1475, 1482,
1500, 1509, 1537, 1556, 1583, 1592,
1594, 1607, 1648, 1691, 1718, 1796,
1816, 1891, 1893, 1996, 2031, 2046,
2169, 2238, 2239, 2329, 2346, 2370,
2376, 2411, 2417, 2420, 2476, 2556,
2646, 2666

[71]

çak-çak: Zar zor, güçlkle.

445, 727

[2]

çakır-: Çağırarak, gelmesini istemek.

1052, 1158, 1163, 1169, 1535, 2015,
2037, 2635

[8]

çakırım: 1,06 kilometreye eşit bir
uzunluk.

2330

[1]

çal: 1. Ağarmış.

2601

2. Kır renkli, ak saç veya sakal.

903, 1077

[3]

çalbar: Pantolon.

290, 504, 1072, 1689, 1762, 1824

[6]

çalgı: Tırpan.

1635

[1]

çalın-: Bir şeye takılmak, dolaşmak.

662, 817, 1365

- [3] 2.Bir işin peşini bırakmamak,
takip etmek.
1184, 1185
- çalkan:** Sırtüstü.
286, 834, 1332
- [3] **çaba-çaba:** Koşa koşa.
1957
- çama:** Ölçü, ölçüt.
1933
- [7] **çara:** (F.) Tedbir, çare.
1049
- [1] **çaması:** Yaklaşık, tahmini.
101, 460, 848, 856, 912, 1219
- [6] **çarlan-:** Dil ve üslup bakımından
mükemmel hale gelmek.
2361
- [1] **çamala-:** Tahmin etmek.
1740
- [1] **çarşav:** (F.) Çarşaf.
6
- çaığı:** Kayak takımı, kızak.
14, 15, 62, 791, 794, 808, 822, 834,
869, 870, 907, 2257, 2294, 2304
- [1] **çast:** (R.) Karakol, birlik.
62, 148, 160, 384, 958, 2454
- [14] **çaığı:** Kızakçı.
791, 797, 806
- [6] **çadır:** Çadır.
928
- [3] **çap-:** 1. Dörtnala koşmak, çok hızla
gitmek.
225, 246, 1695, 2191
- [1] **çatki:** 1. Bir şeyin parlayan küçük
parçası.

2284	çeçlé: Saçlı.
2. Bir duygu veya fikrin başlangıcı.	81, 273, 1047, 1235
529, 1171	[4]
[3]	çeçre-: Sıçramak, saçılmak.
çay: Çay.	264
2499, 2500	[1]
[2]	çelpereme kil-: Tuzla buz olmak.
çaykal-: Su veya rüzgâr tesiriyle silkelenmek, çalkalanmak, dalgalanmak.	556
262, 416, 515, 1416	[1]
[4]	çenéçkélé: İğneleyici.
çeç: Saç.	2419, 2663
199, 238, 776, 898, 989, 1897, 2021, 2645, 2652	[2]
[9]	çepe-: Tokatlamak.
çeç-: Saçmak, serpmek, dökmek.	2557
347, 578, 1067, 1179, 2393	[1]
[5]	çeyne-: Çiğnemek, ezip parçalamak.
çeçek: Çiçek.	884
361, 883, 1638, 1657, 1713, 1752, 2157, 2158	[1]
[8]	çégen tormışı: Çingene hayatı.
	1550, 1560
	[2]
	çégençé: Çingene dili.
	1336

- [1] 594, 595, 1717, 1866
- çém-kara:** Kapkara.
- 80, 1205
- [2] [4]
- çémodan:** (R.) Valiz, bavul.
- 1553, 1692
- [2] 1561
- çéholın:** (R.) Kılıf.
- 205
- [1] 2249
- çérat:** Bir sonra.
- 2632
- [1] 2362
- çérki:** Sivrisinek.
- 213
- [1] [1]
- çért it-:** Çıt diye ses çıkarmak.
- 2286
- [1] 433, 2674
- çértéj:** (R.) Kroki.
- 954, 1073, 1083
- [3] 410, 458, 2409
- çıbık:** Esnek dal, çubuk.
- 594, 595, 1717, 1866
- [4]
- çıda-:** (M.) 1. Tahammül etmek, sabırlı olmak.
- 1561
2. Direnmek, karşı durmak müdafaa etmek.
- 2249
- çıdıy al-:** Dayanabilmek.
- 1571
- [3]
- çıgalmalık:** Dışarı çıkamamak, hapsolmek.
- 2362
- [1]
- çıgar-:** 1. Dışarı çıkarmak.
- 433, 2674
2. Yerinden çıkarmak, sökmek, almak.
- 410, 458, 2409
3. Bir şeyin içinden çıkarmak, ortaya koymak.
- 293, 729, 916, 1073, 1202, 1310
4. Ses çıkarmak.

4	[2]
5. Üretmek, yaratmak.	çık: Çiy tanesi.
756, 1001	510, 1420, 1633
6. Silmek, unutmak.	[3]
1275, 1912, 2383	çık-: 1. Bir yerden dışarı çıkmak.
[17]	102, 170, 203, 373, 467, 496, 635,
çıgaruv: Çıkarış, çıkarma.	638, 671, 710, 867, 947, 948, 1058,
1080	1093, 1294, 1415, 1484, 1489, 1527,
[1]	1577, 1597, 1742, 1914, 1921, 1973,
çıgış: Demeç, söylev, konuşma.	2049, 2053, 2146, 2330, 2599
945	2. Bir yere varmak, geçmek.
[1]	695 (2), 1334, 1408, 1717, 1750,
çıguvçan: Yerinden çıkacak gibi.	1753, 1800, 1824, 2365, 2412
2371	3. Doğmak, yükselmek.
[1]	22, 671, 1287, 1419, 1615
çijla-: Cızırdamak, tıslamak.	4. Yardımcı fiil olarak
585	hareketin baştan sona sürmesi veya
[1]	sonuçlanmasını ifade eder.
çijlav: Cızırtı.	39, 199, 212, 220, 276, 370, 437, 472,
822	664, 699, 759, 930, 942, 1084, 1108,
[1]	1293, 1356, 1451, 1624, 1958, 1963,
çij-pij: İvır zıvır, öte beri.	2028, 2066, 2104, 2186, 2192, 2266,
1001, 1039	2306, 2340, 2559, 2615
	5. Tırmanmak.
	739
	6. Meydana çıkmak, görünür
	olmak.

200, 258, 482, 826, 1040, 1416, 2130, 2184	1585
7. Halletmek.	17. Yayım lanmak.
1048	2570
8. Denk gelmek.	[107]
90	çılan-: İslanmak.
9. Denize açılmak.	483
481, 710	[1]
10. Gösteri, konuşma gibi bir iş için insanların önüne çıkmak.	çılıy: Bıyık ucu.
939	1302
11. Fışkırnak, sızmak, dökülmek.	[1]
408, 576, 775, 1253, 2151	çın: 1. Hakiki, gerçek.
12. Ayrılmak, başka bir işe çıkma.	478, 530, 532, 643, 705, 815, 1533, 1617, 2349
1221	2. Doğru.
13. Olmak.	1432
2414, 2648, 2657	3. Çok iyi.
14. Üretilmek.	993, 2568, 2578
974	4. Asıl.
15. Yerinden çıkmak.	2464
1309, 2246, 2466, 2549	çın küñelden: İçtenlikle, canı gönülden.
16. Taburcu olmak.	157
	[15]
	çınayak: Fincan, kâse, fağfur.

1299	[2]
[1]	çıtıl-: Çatılmak.
çınla-: Ciddiye almak, oyun oynamadan ciddileşmek.	48
1562, 1860	[1]
[2]	çıtırıl-: <i>bk. çıtıl-</i>
çınla-: Çınlamak, sesi duyulmak.	2200
923, 2203	[1]
[2]	çıtırmanlık: Sık orman.
çıpçık: Serçe.	2363
1410, 2298	[1]
[2]	çıyılta-: Tiz sesle bir gürültü etmek, ses çıkarmak.
çıpçık başı kader: Küçücük, en az.	296
987	[1]
[1]	çiber: Yüzü güzel olan, siması sevimli kimse.
çıray: Yüz, sima.	347, 1352, 1698, 1854, 1955, 2062,
1361, 2052, 2198	2436
[3]	[7]
çırık-çırık köl-: Kıs kıs gülmek.	çige: Çene.
1781	273, 646
[1]	[2]
çırşı: Köknar.	çige çeçleré: Zülüf.
797, 811	2020

[1]

çigélgen: Nakışlanmış, işlenmiş.

1636

[1]

çigén-: Geri çekilmek, gerilemek.106, 110, 197, 255, 426, 734, 2072,
2478

[8]

çigénüv: Çekilme.

113, 1832

[2]

çigénüvçé: Çekilmekte olan.

384, 473

[2]

çik-: Nakışlamak, işlemek, oya
yapmak.**çigüv çik-:** Nakış işlemek.

1832

resém çik-: Resim işlemek.

1839

[2]

çiklevék: Ceviz gibi kabuklu
kuruyemişler.

2416, 2190

[2]

çikséz: Sınırsız, uçsuz bucaksız.536, 718, 773, 890, 1114, 1787, 2125,
2136

[8]

çilek: Kova veya kazan benzeri bir
kap.

2393

[1]

çinav: Domuz veya köpek bağırması.

190

[1]

çirat: Tertip, düzen.

1585

[1]

çirkaniç: Çirkin, iğrenç.

877

[1]

çista: (R.) Temiz, pak, saf.

331, 2279

[2]

çiş-: Çözmek, açmak.

1311

[1]

çişén-: Soyunmak.

[7]

1982, 2583

[2]

çişme: Pınar, kaynak.

[1]

2332

[1]

çit: 1. Kenar, kıyı.

[1]

611, 699, 707

2. Yan taraf.

808, 809, 811

263, 1879, 2055, 2112, 2606

[3]

3. Dış, başkası.

çolgan al-: 1. Çevrelemek.

537, 1903

181, 1152, 1157, 1658

4. Kenar çizgisi.

2. Kuşatmak.

673

117, 730, 837

5. Uzak.

3. Bir hissin sarması.

2115, 2377

952

[13]

[8]

çitén: Çetin, zorlu.

çönki: Çünkü.

632

844, 1208, 1354, 1787, 1799, 1818,
1891, 2219, 1337, 1347, 1425

[1]

[11]

çitlék: Kuş benzeri hayvan yetiştirmek için yapılmış ağaç veya metal kafes.

çöy-: 1. Yukarı atmak, havaya atmak.

1427, 1871, 1904, 1905, 1906, 1970,
2007

6, 708

2. Sevinç içinde havalara fırlatmak.	2186
1779, 1800	[1]
3. Yukarı kaldırmak, yükseltmek.	çuval-: Karışmak, dolaşmak.
1525	1633
4. Fırlatmak, atmak.	[1]
110, 112	çuvaluvçı: Birinin etrafında dolaşan kişi.
[7]	1345
çuk-: Delmek, kazmak.	[1]
182	çuvarlık: Rengârenk olma, alaca renklilik.
[1]	1621
çukrak: Hiç işitmeyen, sağır.	[1]
1570, 1729, 1890	çuyın: Demirden yapılmış, demir gibi ağır.
[3]	266, 337, 1602, 1604
çum-: Çok derin duygulara dalmak.	[4]
2, 187, 677, 970, 1719, 2005, 2394	çügel-: Çökmek, çömelmek.
[7]	504
çumuv: Dalış, bir şeyin içinde kaybolmak.	[1]
561	çükéç: Çekiç.
[1]	842, 956, 1100, 1108, 1122
çumar: Çorbaya koyulan hamur kesîği.	[5]
	çülmek: Çömlük, kap.

76, 337

[2]

çüple-: Çer çöp toplamak.

1159, 1812

[2]

çüpre: Hamur mayası.

2637

[1]

çüprek: Paçavra, bez parçası.

34

[1]

D

da: dahî, da/de, ve.

35, 38, 94, 115, 136, 152, 163, 183,
219, 235, 242, 245, 250, 263, 270,
284, 331, 338, 342, 359, 394, 410,
426, 439, 441, 443, 449, 458, 460,
463, 494, 502, 530, 534, 544, 566,
589, 594, 596, 598, 608, 632, 643,
655, 656, 662, 687, 691, 695, 697,
698, 702, 705, 708, 716, 725, 747,
755, 762, 766, 770 (2), 778, 782, 792,
815, 816, 823, 833, 843, 852, 855,
860, 866, 881, 885, 894, 897 (2), 907,
915, 946, 948, 953, 960, 989, 999,
1010, 1013, 1018, 1024, 1032, 1035,

1043, 1050, 1070, 1093, 1094, 1102,
1123, 1125, 1132, 1144, 1148, 1151,
1156, 1160, 1171, 1184, 1190, 1198,
1202, 1204, 1216, 1229, 1233, 1234,
1237, 1261, 1268, 1275, 1280, 1284,
1287, 1288, 1295, 1301, 1310, 1318,
1325, 1327, 1340, 1347, 1356, 1357,
1365, 1366, 1368, 1372, 1373, 1374,
1381, 1398, 1402, 1405, 1410, 1419,
1422, 1424, 1436, 1437, 1438, 1489,
1514, 1516, 1525, 1531, 1539, 1549,
1555, 1558, 1559, 1560, 1566, 1569,
1572, 1589, 1608 (2), 1621, 1633,
1637 (2), 1640, 1649, 1653, 1655,
1661, 1664, 1669, 1673, 1681, 1702,
1704 (2), 1730, 1733, 1745, 1756,
1769, 1784, 1785, 1788, 1793, 1796,
1807, 1816, 1837, 1848, 1850, 1858,
1870, 1876, 1889, 1907, 1915, 1923,
1932, 1933, 1937 (2), 1963, 1982,
1987, 1988, 1990, 2003, 2006, 2010
(2), 2017, 2026, 2044, 2048, 2052,
2053, 2062, 2078, 2084, 2086, 2098,
2100, 2107, 2117, 2121, 2124, 2133,
2137, 2144, 2146, 2156, 2161, 2167,
2169, 2170, 2204, 2215, 2219, 2236,
2253, 2254 (2), 2263, 2265, 2273,
2281, 2282, 2296, 2309, 2331, 2336,
2341, 2349, 2356, 2359, 2363 (2),
2377, 2380, 2389, 2393, 2404, 2422,
2423, 2459, 2468, 2479, 2522, 2557,
2576, 2578, 2640, 2658, 2670, 2687

[285]

- daça:** Yazlık, sayfiye. [1]
1334, 1474, 1476, 1647, 1648, 1656
- [6]
dala: Bozkır, kır.
1447
- [1]
dalnıy vostok: (*R.*) Uzak doğu.
2344
- [1]
dan: Şan, şöhret.
208, 2543
- [2]
dastan: (*F.*) Destan.
2460
- [1]
davıl: Yağmurla gelen kuvvetli rüzgâr.
173, 374, 508, 509, 938, 1439
- [6]
davla-: Bir şeyi talep etmek.
1781
- davlavçı:** İsteyen, tâlip.
1351
- [1]
de: *bk. da.*
63, 68, 101, 104, 119, 127, 129, 141,
164, 174, 201, 206, 207, 212 (2), 229,
296, 320, 363, 396, 453, 458, 459,
476, 489, 531, 535, 537, 573, 601,
615, 617, 636, 696, 735, 759, 784,
818, 827, 838, 845, 854, 860, 873, 900
(2), 928, 930, 947, 972, 983, 987, 991,
993, 1024, 1046 (2), 1047, 1085,
1086, 1087, 1097, 1098, 1116, 1129,
1146, 1157, 1158, 1162, 1164 (2),
1165, 1183, 1214, 1222, 1226 (2),
1242, 1249, 1253, 1263, 1265, 1266,
1274, 1285, 1287, 1294, 1297, 1315,
1328, 1349, 1353, 1359, 1362, 1366,
1369, 1372, 1374, 1376, 1385, 1404,
1406, 1407, 1425, 1440, 1473, 1475,
1507, 1509, 1511, 1521, 1540, 1549,
1550, 1594, 1597, 1598, 1637, 1639,
1652, 1655, 1660, 1669, 1683, 1684,
1691, 1720, 1724, 1739, 1745, 1752,
1759, 1763, 1771, 1775, 1779, 1792,
1798, 1813, 1814, 1815, 1832, 1841,
1843, 1844, 1846, 1856, 1861, 1864,
1872, 1877, 1893, 1913, 1918, 1930,
1933, 1935, 1940, 1954, 1958, 1961,
1967, 1971, 1973, 1982, 1995, 2025,
2032, 2042, 2051, 2055, 2074, 2079,
2085 (2), 2099, 2100, 2105, 2110,
2113, 2133, 2137, 2142, 2159, 2162,
2178, 2194, 2195, 2214, 2242, 2261,
2267, 2276, 2277 (2), 2290, 2318,

2321, 2324, 2325, 2330, 2339, 2346,
2347, 2351, 2406, 2408, 2413, 2415,
2427, 2449, 2462, 2469, 2470, 2508,
2516, 2548, 2549, 2568, 2583, 2595,
2613, 2615, 2617, 2621, 2641, 2651,
2656, 2661, 2663, 2664, 2682

[232]

defter: (A.) Defter.

1073 (2)

[2]

degva: (A.) Tartışma, ihtilaf.

1683, 2664

[2]

dehşet: (A.) Korkunç, feci olay,
dehşet.

48

[1]

dehşetlé: Korkunç, müthiş, feci.

535

[1]

derece: (A.) Hiyerarşide adım,
basamak, derece.

992, 1392

[2]

dertlendér-: İsteklendirmek,
şevklendirmek.

963

[1]

dertlé: Endişeli.

800

[1]

derzaman: (A.) Dar zaman.

2336, 2339, 2349

[3]

deş-: 1. Konuşmak, söz söylemek.

1833, 2025

2. Çağırarak, davet etmek.

2228

[3]

dev: (F.) Büyük, kocaman.

841, 1227, 1964

[3]

devala-: Tedavi etmek, bakmak.

125, 141

[2]

devalan-: İyileşmek, tedavi olmak.

1662, 1665

[2]

devam: (A.) Devam eden, süren kısım.

1734

[1]

devam it-: Devam etmek, sürmek.

121, 146, 417, 690, 822, 837, 1424, 1548, 1724, 1764, 2290, 2311, 2547

[13]

dérdér: Titreme.

1936

[1]

dérélde-: Sarsılmak.

422

[1]

déréldet-: Sarsmak.

862

[1]

désant bul-: Savaşta çıkarma yapmak.

480

[1]

dımsuv: Nemli.

1600

[1]

dialéktika: (R.) Ağız, diyalekt.

1737

[1]

di-: 1. Söylemek, demek, haber vermek.

32, 37, 87, 96, 99, 119, 126, 127 (2), 140, 144, 148, 157, 162, 163, 166, 172, 173, 180, 206, 226, 269, 273, 281, 291, 302, 304, 313, 315, 317, 333, 406, 434, 445, 467, 468, 474, 506, 508, 509, 549, 614, 621, 627, 642, 645, 653, 667, 675, 679, 681, 706, 731, 750, 758, 787, 792, 800, 814, 882, 937, 986, 1044, 1052, 1118, 1124, 1138, 1143, 1146, 1163, 1169, 1170, 1174, 1248, 1257, 1265, 1268, 1312, 1339, 1359, 1390, 1391, 1392, 1402, 1404, 1442, 1444, 1447, 1473, 1477, 1485, 1486, 1488, 1496, 1507, 1519, 1558, 1564, 1568, 1571, 1602, 1649, 1651, 1663, 1667, 1670, 1679, 1681, 1721, 1725, 1728, 1737, 1759, 1803, 1811, 1852, 1857, 1875, 1876, 1895, 1898, 1910, 1919, 1941, 1949, 1956, 1964, 1971, 1990, 2002, 2013, 2015, 2024, 2031, 2034, 2037, 2039, 2040, 2043, 2049, 2057, 2076, 2095, 2131, 2135, 2194, 2199, 2209, 2231, 2232, 2234, 2240, 2252, 2260, 2283, 2298, 2346, 2378, 2443, 2478, 2510, 2518, 2532, 2538, 2540, 2549, 2591, 2601, 2605, 2613, 2623, 2637, 2650,

2654, 2665, 2667, 2675, 2676, 2677,
2680, 2683

2. ... diye bakmak, ... adını
vermek.

819, 1224, 1237, 1410, 2075, 2150,
2345, 2346, 2359, 2361, 2448

3. ... diye farz etmek.

707, 1433 (2), 1959, 2617

4. Niyet etmek.

989, 992, 1840, 2628, 2661

digên: 1. Adında, isimli.

581, 1146, 1490, 2244, 2260, 2306,
2336, 2684

2. Şeklinde, olarak.

429, 544, 560, 571, 610, 635, 841,
942, 1004, 1545, 1834, 1900, 1901,
2065, 2119

digende: Denildiğinde.

1774, 2164

digendey: Dercesine, derken.

1525, 1624, 2369

dimiyçe: Demeden,
söylemeden.

690, 2075

diy tor-: Deyip durmak.

2168

diyêrlék: Neredeyse, yaklaşık,
hemen hemen.

47, 77, 260, 383, 719, 1204, 1240,
1334, 2551

[242]

dimek: Demek ki, yani, öyleyse.

2255, 2256, 2442, 2463

[4]

diñgéz: Deniz.

329, 374, 481, 511, 512, 514, 516,
551, 562, 566, 638, 642, 659, 700 (2),
710 (2), 748 (2), 859, 1508, 1528,
1529, 1576, 1577, 1590, 2339, 2341
(2), 2342, 2343, 2345, 2346, 2350,
2365, 2366, 2367, 2375, 2382, 2387,
2394, 2412, 2472, 2485, 2487, 2534,
2537, 2549, 2550, 2598, 2599, 2630,
2673, 2477, 2686

[55]

diñgézçé: Denizci.

1499, 1501

[2]

dionérvojatıy: (R.) S.S.C.B.
döneminde okullarda bulunan çocuk
lideri.

1340

[1]

dip: 1. ... için.

1169, 1470, 1697, 2147, 2216

2. ... diye, olarak.

83, 85, 91, 93, 95, 112, 126, 132, 141, 152, 179, 240, 243, 244, 251, 254, 275, 280, 288, 308, 311, 328, 342, 348, 352, 360, 365, 392, 400, 405, 411, 435, 438, 501, 519, 524, 527, 539, 541, 553, 565, 575, 592, 620, 642, 647, 655, 664, 687, 702, 710, 717, 728, 729, 739, 744, 772, 786, 830, 879, 886, 888, 889, 892, 894, 903, 904, 919, 921, 994, 996, 999, 1002, 1005, 1011, 1017, 1030, 1040, 1042, 1054, 1066, 1067, 1087, 1092, 1094, 1107, 1114, 1126, 1131, 1140, 1148, 1153, 1160, 1165, 1166, 1180, 1191, 1195, 1216, 1254, 1260, 1271, 1292, 1304, 1319, 1324, 1346, 1355, 1359, 1376, 1384, 1389, 1393, 1397, 1398, 1407, 1410, 1411, 1424, 1441, 1482, 1499, 1539, 1548, 1557, 1580, 1616, 1666, 1696, 1719, 1720, 1723, 1729, 1732, 1735, 1746, 1747, 1748, 1758, 1759, 1761, 1763, 1765, 1766, 1771, 1772, 1774, 1775, 1776, 1778, 1781, 1785, 1786, 1793, 1794, 1805, 1809, 1812, 1814, 1818, 1838, 1887, 1888, 1896, 1900, 1901, 1906, 1909, 1914, 1927, 1929, 1951, 1960, 1968, 1975, 1978, 1979, 1984, 1991, 2001,

2009, 2011, 2037, 2045, 2050, 2058, 2060, 2070, 2083, 2084, 2089, 2110, 2113, 2123, 2176, 2177, 2188, 2207, 2213, 2242, 2271, 2275, 2276, 2277, 2300, 2337, 2345, 2402, 2403, 2414, 2417, 2421, 2431, 2463, 2490, 2502, 2542, 2592, 2610, 2619, 2645, 2655

dip kuy-: Deyivermek.

79, 663

[229]

diréktor: (R.) Yönetici, müdür.

932, 943, 1136 (2), 1138, 1352, 1403, 2571

[8]

disk: (R.) Makara şeklinde şarjör.

234, 454

[2]

distantsiye: (R.) İnsanlar arasındaki saygı mesafesi.

2545

[1]

divan: (F.) Divan, kanepeler.

1589, 1783, 1831

[3]

diyüv: Pek büyük, korkunç görünüşlü çok başlı ve efsanevi varlık, canavar, dev.	436, 439, 473, 497, 619, 618, 756, 898, 915, 1029, 2268, 2288, 2290, 2291, 2304, 2322, 2378, 2474
382, 697	[33]
[2]	dot: (R.) Mevzi.
doklad: (R.) Bildiri.	723
2646, 2647, 2654, 2655	[1]
[4]	dozor: (R.) Devriye.
doktor: (R.) Doktor.	32
2001	[1]
[1]	döbêrdet-: Gürültü etmek.
dokumént: (R.) Belge, evrak.	1195, 2649, 2650
51	[3]
[1]	dömbesle-: Yumruklamak, tepelemek.
domoĥozyaykalık: Emekli, ev hanımlığı.	1029, 2322
1220	[2]
[1]	döméktér-: Boĥmak, gebertmek.
dorfa: (F.) Kaba, sert tavırlı.	2290
1889	[1]
[1]	dönya: 1. Dünya, yeryüzü.
doşman: (F.) Düşman.	126, 151, 456, 699, 891, 1438, 1498, 1614, 2335, 2433
13, 16, 102, 115, 122, 133, 185, 186, 207, 241, 243, 287, 343, 345, 384,	2. İnsanlık âlemi.
	1514, 1985, 1997

3. Âlem.
- 1624
- dönyasın onıt-:** Çok mutlu olmak, kendinden geçmek.
- 1341, 1616, 2333
- dönya reheté:** Huzurlu ve iyi yaşam.
- 1907
- dönya rehetén kür-:** Huzurlu ve iyi yaşama ulaşmak.
- 1902
- [19]
- döpélde-:** Gümbürdemek, gürüldemek.
- 1606
- [1]
- dörés:** (F.) 1. Gerçek, doğru.
- 757, 758, 1106, 1257, 1436, 1496, 1559, 1924, 2247, 2349, 2472
2. Düzgün, uygun.
- 2580
- dörésén eyt-:** Doğrusunu söylemek.
- 141, 1910, 1927
- dörésge çık-:** Bir şeyin zamanla doğru çıkması.
- 1579
- dörésregé:** Cümle başı edatı olarak: “daha doğrusu”.
- 1213, 2352
- [18]
- dörle-:** Gürül gürül alevlenmek, yanmak.
- 432
- [1]
- dublyaj:** (R.) Düzenleme, düzeltme.
- 2570, 2573, 2574
- [3]
- dulkın:** Deniz, göl gibi yerlerde oluşan su kabarması ve hareketi, dalga.
- 182, 485, 502, 514, 535, 556 (2), 567, 568, 570, 575, 577, 583, 909, 1456, 1457, 2412, 2536, 2537, 2551, 2602
- [21]
- dulkınlan-:** Karışık hislere kapılmak.
- 748
- [1]
- dulkınlanuv:** Heyecanlanma.

135, 669

[2]

dulkınlanganlık: Heycan hissi, insanın iç karışıklığı.

1139

[1]

dulkınlı: Heyecanlı, karışık hisli.

845

[1]

dus: (*F.*) Yakın arkadaş, dost, yakınlık duyulan kimse.

185, 208, 216, 270, 274, 288, 681,

728, 752, 757, 915, 1229, 1263, 1273,

1958, 2166, 2253, 2320

dus-éş: Eş dost.

1227

duskay: Sevgili dostum.

800

[20]

duslaşuv-: Yakınlaşma, dostluk kurma.

1347

[1]

duvamallan-: Hiddetlenmek, çok kızmak.

1886

[1]

dürt: Dört.

181, 826, 954, 2302

[4]

dürt-biş: Yaklaşık dört beş.

1661

[1]

dürténçé: Dördüncü.

535, 1024, 1826

[3]

dzot: (*R.*) Sığmak.

2228

[1]

E

e 1: Fakat, ama.

79, 114, 164, 183, 198, 213, 318, 328,

330, 346, 351, 356, 514, 538, 544,

672, 743, 751, 800, 817, 876, 880,

883, 893 (2), 959, 967, 1002, 1009,

1015, 1050, 1056, 1079, 1094 (2),

1128, 1372, 1411, 1511, 1524,

1567, 1763, 1765, 1767, 1784, 1830,

1842, 1847, 1862, 1923, 1928, 1930,

1969, 2010, 2089, 2102, 2136, 2146,
2162, 2177, 2230, 2330, 2370, 2426,
2427, 2514, 2617, 2625, 2652, 2664

[71]

e 2: Soru vurgusuyla şaşma ve marak anlatan ünlem.

18, 1841, 1855, 1990, 2130, 2157,
2494, 2497

[8]

e 3: Önceki cümleyle ilişki kurmaya yarayan cümle başı edatı.

55, 135,167, 206, 228, 282, 314, 317,
480, 922, 943, 974, 992, 1000, 1091,
1153, 1188, 1241, 1258, 1332, 1337,
1518, 1546, 1801, 1813, 2175, 2176,
2181, 2192, 2254, 2286, 2236, 2383,
2434, 2464, 2472, 2482, 2503, 2505,
2522, 2557, 2593, 2604, 2612, 2673,
2680, 2684

[47]

ebérel-: ... -e dönmek, benzemek.

377

[1]

ebi: 1. Nine, büyükanne.

1857, 1975

2.İhtiyar kadın.

397, 418, 433, 468, 1975

[6]

ebi-babay: Nine dede, atalar.

2331, 2641

[2]

edebiyat: (A.) Edebiyat.

2449

[1]

edep: (A.) Edep, terbiye.

1373

[1]

edeplélék: Edepli, terbiyeli olmak.

1344

[1]

edepsézlék: Terbiyesizlik.

1710

[1]

eger: (F.) Eğer, şayet.

61, 129, 209, 320, 367, 394, 476, 705,
781, 804, 1098, 1116, 1193, 1353,
1370, 1434, 1565, 1615, 1714, 2033,
2543

eger de meger: Eğer ki, ola ki.

993

[22]

egza: (A.) Üye, uzuv, organ.

887

[1]

ekipaj: (R.) Ekip, takım arkadaşları.

1586

[1]

ekiyet: (A.) 1. Masal.

479, 529, 569, 633, 682, 712, 751,
755, 1075, 1460

2. Hikâye.

478, 1090

[12]

ekrén: 1. Yavaş, ağır.

506

2. Ağırca, usulca.

135, 144, 289, 413, 416, 807, 1019,
1312, 1602, 1708, 1710, 1949, 2280,
2375, 2384

3. Yumuşakça.

184, 400, 779, 976, 1972, 2023, 2076,
2394

ekrén-ekrén: Ağır ağır.

19

[25]

ekrénle-: Yavaşlamak, ağırlaşmak.

859, 1579

[2]

elbette: (A.) Elbette, şüphesiz.

682

[1]

elé 1: 1. Henüz, daha.

115, 489, 610, 637, 845, 886 (2), 900,
972, 990, 1097, 1101, 1131, 1136,
1285, 1334, 1553, 1673, 1877, 1998,
2173, 2410, 2496

2. Şimdi, şu an, hemen.

460, 859, 948, 1555, 2118, 2276,
2339, 2589

3. Hâlâ, hâlen.

1171, 2325, 2469, 2604

4. Bile.

295, 2793, 2078, 2346

5. Zamanında.

1488, 2550

elé géne: 1. Biraz önce, az
önce.

2152

2. Şimdiye kadar.

2423

[43]

el  2: 1. Hele; uyarma, korkutma, tehdit gibi anlamlar ieren bir söz.

93, 365, 519, 744, 921, 1044, 1114, 1121, 1163, 1358, 1444, 1477, 1486, 1803, 1817, 2045, 2331, 2518

2. Sıralı ve denk ifadeleri birbirine bağlamakta kullanılır.

18 (3), 298, 299 (3), 2203 (2)

3. Var yok sözleri ile vakit bildiren kelimeler yanında s z n anlamını güçlendirir.

43, 2368, 2441

4. Söylenen s z n anlamını pekiştirmek iin kullanılır.

509, 1085, 1287, 1549, 1625, 1852, 2644

5. ‘‘bit’’ kelimesinin yanında belirsizlik, şüphe ifadesini güçlendirir.

864

[38]

el ge: şimdilik, şimdiye kadar.

872

[1]

el g : şu, adı geen, mezk r.

62, 368, 1157, 1376, 1662, 1666, 1698

[7]

el den-el : Sürekli, durmadan.

408, 451, 798, 2212, 2266

[5]

elle: 1. Yoksa, acaba.

83, 85, 350, 622, 686, 689, 1151, 1248, 1304, 1727, 1995, 2180, 2206, 2216, 2231, 2431, 2436, 2462, 2512, 2515, 2527, 2601, 2610

melle: *bk. elle*

2037

2. Soru sözleri ile beraber  yleyse, pekiyi.

1961

3. Belki, ihtimal, olabilir.

1733, 1863

4. ok, ok fazla.

447, 1324, 1384, 2146, 2174

5. Sıralı bağlı cümleler meydana getirir.

655, 656, 1302, 1303, 1773 (2), 1870, 1925 (2), 2280, 2443, 2444, 2597 (2)

elle kay: Herhangi bir yer.

537, 551, 582, 1163, 1851

elle ni: Hiçbir şey.	[26]
2456, 2576	enke: bk. eni.
elle nindiy: Bazı, belli belirsiz.	903, 1191, 1274
97, 851, 1516, 1706	[3]
[57]	enkey: Anneciğim.
elsére-: Yorulup güçsüz kalmak, halsizleşmek.	1176
2273	[1]
[1]	eremelék: Çalılık.
emma: (A.) Ama, fakat.	969
344, 603, 868, 911, 1146, 1205, 1315, 1362, 1594, 1654, 1700, 2074, 2247, 2266, 2331, 2410, 2437, 2478, 2480, 2488, 2578, 2657	[1]
[22]	erem-tamak: Haramzade, haram yiyen.
ene: İşte, oradaki.	1216
31, 37, 174, 285, 287 (3), 402, 553, 640, 813, 814, 1007, 1391, 1726, 1787, 1906, 2181, 2532, 2685	[1]
[20]	erlev: Kızgınlık.
eni: Anne.	2195, 2280
986, 1007, 1015, 1017, 1233, 1488, 1500, 1513, 1544, 1592, 1799, 1812, 1816, 1820, 1830, 1833, 1837, 1838, 1848, 1855, 1952, 1978, 1991, 1993, 2085, 2086	[2]
	ermen: Ermeni.
	2417 (2)
	[2]
	erné-: Sızlamak, üzölmek.
	388, 1038, 1608, 1750, 1759, 1763
	erniy-erniy: Sızlanarak, üzölerek.

1244

[7]

ernüv: Sızı, ağrı, acı.

97, 491, 861, 2226

[4]

eser: (A.) 1. Bilim veya sanatta eser.

1713, 1721, 1735

2. İz, işaret.

763, 2018, 2595

[6]

esir: (A.) Esir, tutsak.

2289

[1]

essélen-: Kızarmak, kızgınlaşmak.

2148

[1]

eteç: Horoz.

1838, 1839, 1840 (2)

[4]

eti: Baba.972, 973, 979, 983, 984, 996, 997,
1020, 1027, 1031, 1039, 1502, 1543,
1774, 1776, 1782 (2), 1787, 1789,
1796, 1797, 1800, 1801, 1802, 1803,1804, 1805, 1811, 1813, 1815, 1820,
1823, 1829, 1832, 1835 (2), 1840,
1841, 1917, 1944, 1947, 1951, 1991,
1997, 2037, 2039, 2045, 2074, 2081,
2083, 2115, 2136**etisénéké:** Babasınınki.

984

[53]

eti-eni: Anne baba.

1772, 1856, 1857

[3]

evéné yana başla-: Mahsulü yanmaya
başlamak; çok üzölmek, yıkılmak.

1357

[1]

evérél-: Evrilmek, değışmek, başka
bir hale geçmek, dönüşmek.

433, 1513

[2]

evliya: (A.) Evliya.

356

[1]

evvel: (A.) Evvel, önce.

1469

[1]

eybet: (A.) 1. Güzel.	[1]
1678	eyé: Evet, elbette.
2. Çok iyi.	42, 175, 2039
2571	[3]
3. İyi, sağlıklı.	eylen-: 1. Kendi ekseni etrafında dönmek.
2002	229
[3]	2. Daima hareket etmek.
eybetlep: Çok iyi, dikkatli.	967
650	3. Geri dönmek.
[1]	80
eybér: 1. Eşya, madde, mühimmat.	4. Baş dönmesi, afallamak.
781, 1081, 1427, 1802, 1804, 1969,	463, 2521
2292	eylenép kayt-: Gittiği yerden dönmek.
2. Şey.	314, 1586
1118, 1119, 1310	[7]
[10]	eylendér-: Döndürmek, çevirmek.
eyde: 1. Haydi.	1068
628, 675, 731, 2280	eylendérép al-: Çevrelemek, etrafını sarmak.
2. Tamam, pekiyi, olsun.	1454
162	[2]
[5]	eylene-tire: Her taraf, dört bir yan.
eyde-: Gelmesi için komut verme sözü.	
1359	

84, 517, 660, 1657

[4]

eylé-şeylé: Müteredit, şaşkın.

2539

[1]

eyt-: 1. Söylemek, demek.

114, 124, 125, 152, 157, 317, 338,
341, 476, 459, 519, 787, 976, 994,
1092, 1121, 1165, 1169, 1176, 1177,
1252, 1256, 1257 (2), 1324, 1354,
1362, 1379, 1468, 1471, 1511, 1559,
1562, 1567, 1579, 1593, 1597, 1663,
1683, 1684, 1728, 1761, 1771, 1795,
1832, 1834, 1888, 1890, 1892, 1921,
1927, 1946, 2035, 2116, 2135, 2210,
2219, 2224, 2242, 2349, 2420, 2477,
2512, 2525, 2529, 2608, 2617, 2638,
2649, 2651, 2659, 2661, 2671, 2682

2. Anlatmak, öğretmek,
açıklayarak beyan etmek.

1505, 1507, 1637, 2245, 2328, 2593

eyte al-: *bk. eyte bél-*

1861, 1934, 2096

eyte tor-: Söyleyedurmak.

2168

eytép bété- Sözü sonunu
getirmek.

296, 416, 1613, 2671

eytép bétére al-: Sözü
sonunu getirebilmek.

269, 270

eytép bir-: İfade etmek.

2481

eytép kuy-: Söyleyivermek,
deyivermek.

2278, 2659

eytép taşla-: Bildirmek.

1254, 1894, 1887, 2239, 2540

eytép tor-: Söyleyip durmak.

1557

eytéрге bélme-: Ne
söyleyeceğini bilmemek.

1759, 1763, 1950

[102]

eyté- Söylenmek, denilmek.

1684

eytélmegen: Çok büyük,
sınırsız.

2111

[2]

eytérlék: Söylemeye değer.

348

[1]

eytárséj: Sanki, adeta.

190, 212, 282, 337, 374, 413, 432,
817, 854, 875, 876, 1420, 1452, 1496,
1507, 1763, 2385, 2392, 2423, 2486,
2500, 2587

[22]

eytkele-: Azarlamak.

1536

eytkeleşép aluv: Tartışma,
kavga.

1884

[2]

eytkenémçe: Söylediğim gibi.

2427

[1]

eytméşliy: Dediği gibi.

961, 1078, 2178

[3]

eyttérgele-: Oynatmak, dans ettirmek.

2410

eytüv: Söylem, söz söyleme.

894, 1724, 1777, 1910, 2271

[5]

ez: bk. az.

1025 (2), 1644

ez-ez: Az az, küçük küçük.

849

ezrek: Azıcık.

72, 138, 612, 1358, 2174, 2366, 2486

[11]

ezér: (A.) Hazır, tamam.

433, 1108, 1185, 1315, 1932, 2419

[6]

ezérle-: Hazırlamak.

1525, 2054

[2]

ezérle- Hazırlanmak.

743, 1205

[2]

É

éç: 1. İç taraf.

29, 194, 223, 388, 534, 570, 657, 703,
768, 831, 873, 948, 1420, 1454, 1487,
1623, 1775, 1831, 2066, 2144, 2157

2. Gönül, yürek, zihin.

44, 91, 227, 351, 490, 541, 549, 669 (2), 706, 920, 1015, 1019, 1258, 1414, 1481, 1925, 2437, 2439, 2541	[2]
éçénde: Süresinde, zarfında.	ékran: (R.) Ekran.
432, 631, 2011, 2504, 2580	1333
éçkerek: İçeri doğru.	[1]
2140	ékskavator: Vinç.
[47]	1840
éç-: İçmek.	[1]
1217, 1982, 2474, 2499, 2500	élep kuy-: Bir yere asmak.
[5]	1839
éçkéréséz: Saf, temiz yürekli.	[1]
2542	élegüv: 1. Tıkılıp kalmak.
[1]	2612
égoist: (R.) Egoist, bencil.	2. Tutsak olma.
1434	68
[1]	[2]
éh: Eh!	élek-: 1. Kalmak.
22, 79, 114, 118, 144, 476, 1087, 1449	50, 2290
[8]	2. Girmek.
ékonomiya bir-: Kâr ettirmek, kazanç sağlamak.	71, 2455
936, 962	3. Yakalamak, tutmak.
	2397
	4. Eline geçmek, almak.
	596, 1585, 2411

5. Birini yakalamak, eline geçirmek.	535
116, 123, 125	[1]
[11]	éléktr: (R.) Elektrik.
élektér-: Tutmak, ele geçirmek, kontrol altına almak.	861
446, 2275, 2310	[1]
élektérép al-: Tutabilmek, kontrol altına alabilmek.	élémteçé: Muhabereci, irtibat memuru.
567, 1393, 1398, 1779	823, 2252
[7]	[2]
élék: 1. Önce, evvel.	éncé: İnci.
883, 954, 1111, 1641, 1868, 1905, 2271	24, 1633
2. İlk, ilkin.	[2]
580, 2571	éndeş-: 1. Söz söylemek, konuşmak.
3. Eskiden.	649, 1757, 1946
73, 132, 1883, 1912, 1989, 1995, 1996, 2525, 2554	2. Cevap vermek.
[18]	1306, 2652
élék-élékten: Eskiden beri, sürekli.	éndeşe tor-: Söylene gelmek.
342	1774
[1]	éndeşmiy tor-: Hiç ses çıkarmadan durmak.
élékké: Önceki, evvelki.	1915
	[7]
	épizod: (R.) Epizot, olay, vaka.
	2481

[1]	596
éré: Büyük, iri, ekâbir.	[1]
2514	éş: 1. İş, meşgale, görev.
éré-éré: Kocaman kocaman.	724, 791, 959, 1023, 1024 (2), 1035,
1071	1048, 1057, 1082, 1084, 1136, 1150,
[2]	1164 (2), 1215, 1226, 1262, 1263,
éré-: 1. Erimek.	1541, 1549, 1774, 1789, 1850, 1852,
1302	1909, 1910, 1944, 1951, 2229, 2232,
2. Yavaşça yok olmak.	2493, 2564, 2569, 2572, 2576, 2620
1181, 1207, 1288	2. Olay.
[4]	354
érelé-vaklı: İrili ufaklı.	3. Bağlantılı olunan, sebep
2376, 2603	olunan hata, suç.
[2]	1516, 1758, 2137
érge: Evin zemin altına soğuk	éşén bétér-: Haklamak,
girmesin diye dış duvar çevresine	öldürmek.
yığılan toprak tahkimat.	834
2334	éş it-: İş yapmak, çalışmak.
[1]	959, 2572
éssé: Sıcak, kızgın.	éş kuş-: İş yüklemek.
2248	1805
[1]	éşke utır-: İşin başına geçmek.
ésséle-suvıklı: Bir sıcak, bir soğuk.	2587
Sıcaklı soğuklu.	éşke totın-: İşe koyulmak.
	2225

[47]	1080
éş kérésé: Çalışan, işçi.	éşliy tor-: Sürekli olarak çalışmak.
1945	2048
[1]	éşlep utır-: Üzerinde çalışmak.
éş urını: İş yeri.	1709
1095	[29]
[1]	éşlen-: İşlenmek, üretilmek.
éşçen: Çalışkan, hamarat, becerikli.	76, 639
393	[2]
[1]	éşlengenlék: Çalışkanlık.
éşçé: İşçi, emekçi.	1027
1131, 1650, 2565	[1]
[3]	éşlevçé: Çalışan.
éşle-: 1. Yapmak, etmek.	1957
63, 130, 364, 1814, 2009, 2047, 2232, 2616, 2663	[1]
2. Çalışmak.	éşlepe: Şapka, başlık.
973, 1068, 1079, 1095, 1184, 1214, 1219, 1843, 1893, 2083 (2), 2569, 2577, 2646	1545, 1690, 1796, 1954, 1956
3. Meydana getirmek, üretmek.	[5]
1022, 1083, 1123	ét: Köpek, it.
éşlep çıgar-: Üretmek, döküm yapmak.	1212, 2302
	[2]
	ét kayışı: Köpek tasmaı.

2195

[1]

ét-: İtmek.

1929

[1]

éter-: 1. Çekmek, almak.

764, 908

2. Sevk etmek.

1518, 1519

[4]

étyud: (R.) Etüd.

1693

[1]

éz: İz.14, 15, 16, 27, 28, 646, 772, 791, 794,
795, 808, 834, 870, 2142

2. Belirti.

1287, 1469, 2456

[18]

ézerlékle-: Takip etmek, kovalamak,
ardına düşmek, izlemek.

1328, 2291

[2]

ézle-: Kayıp bir şeyi bulmaya
çalışmak, aramak, bakınmak.

577, 698, 699, 1793, 1980, 2050, 2060

ézliy-ézliy: Araya araya.

699

ézlep kit-: Aramaya çıkmak.

1489

ézlep-tap-: Arayıp bulmak.

1313

[10]

F**faciga:** (A.) Facia, dert, bela, dehşet.

70

[1]

facialé: Feci, korkunç.

417, 1238

[2]

fakt: (R.) Gerçeklik, kanıtlanmış doğru.

2657

[1]

familiye: (R.) Aile, soy sop.

90, 1652, 2422

- [3] **faşist:** (R.) İrkçi, faşist.
67, 116, 124, 128, 394, 404, 409, 447, 452, 498, 754, 1244, 2309
- [13] **fayda:** (A.) Fayda, kazanç.
2046
- [1] **faydalan-:** Boş bir zamanı değerlendirmek.
2366
- [1] **felen:** (A.) Falan.
51, 1433
- [2] **felsefe:** (A.) Felsefe.
1329
- [1] **fen:** (A.) Bilim dalı.
1349
- [1] **festival:** (R.) Şölen, festival.
1503
- [1] **fikér:** (A.) Fikir, düşünce.
1536
- [1] **filosof:** (R.) Filozof.
2412
- [1] **fin:** Finlandiyalı, Fin.
103, 106, 109
- [3] **firüve:** (F.) Firuze.
901
- [1] **flag:** (R.) Bayrak, sancak.
746
- [1] **flang:** (R.) Kanat.
277, 785
- [2] **flot:** (R.) Askerî kuvvet.
1529
- [1] **fokus:** (R.) Odak.
1109

- [1] 1239, 1648, 1651, 2244, 2416, 2453, 2483
- fontan:** (R.) Güçlü basınç altında yukarı fişkırın su akıntısı, pınar.
- 437
- [1] [21]
- fronttaş:** Silah arkadaşı.
- 2326, 2415
- [2]
- 1522
- [1]
- G**
- forsat:** (A.) Fırsat, uygun zaman.
- 2366
- [1] [3]
- gacep:** (A.) Şaşılacak şey, acayip, olağanüstü, tuhaf, ilginç.
- 853, 980, 1620
- [1] [3]
- fortoçka:** (R.) Sigara tabakası.
- 1825
- gaceplen-:** Şaşırmak, hayran kalmak.
- 654, 1109, 1956, 2431
- [1] [4]
- frantsuz:** Fransız, Fransızlar.
- 345
- gaceplendérüv:** Şaşırtma, tuhaflık.
- 2357
- [1] [1]
- frits:** (R.) Alman askerleri.
- 327, 741, 2180
- gaceyép:** (A.) *bk. gacep.*
- 479, 639, 850, 951, 1075, 1415, 1686, 2359
- [3] [8]
- front:** (R.) Savaşta cephe.
- 9, 132, 148, 151, 160, 164, 166, 168, 371, 376, 988, 1020, 1021, 1173,
- gaciz:** (A.) Aciz, zayıf.
- 844

[1]

gadet: Birisine has karakter özelliği, huy, tabiat.

1565, 1892, 2660

[3]

gadetémçe: Huyum gereği, her zaman yaptığım gibi.

1426, 2697

[2]

gadeténce: Huyu gereği, her zaman yaptığı gibi.

934, 2443

[2]

gadetiy: Her zaman olan, gündelik iş.

2620

[1]

gadette: Her zaman, normal zamanda.

1484, 1602, 2229, 2514

[4]

gadettegéçe: Her zaman olduğu gibi.

2210

[1]

gafuv it-: Affetmek.

1735, 1959

[2]

gafuv ütén-: Af dilemek.

98

[1]

gaile: (A.) Aile.

1334

[1]

gakom: (R.) Çok fazla.

2260

[1]

galantériya: Elektrik idaresi.

1351

[1]

galemet: (A.) Alamet, iz, işaret.

1460, 2465

[2]

galstuk: (R.) Kravat.

1546

[1]

gam: (F.) Dert, tasa.

1549

[1]

gamséz: Dertsiz, vurdumduymaz.

1432	gayré tabigiy: (A.) Doğal olmayan, olağan dışı.
[1]	
garlen-: Utanmak, arlanmak.	378, 648
866	[2]
[1]	gazap: (A.) 1. Azap, acı.
garmoniya: (R.) Harmoni.	48, 881
1632, 1695	2. Zulüm, cefa.
[2]	1198, 2467, 2473
garmun: (R.) Akordeon, akordeonla oynanan oyun.	3. Meşakkat, zorluk.
1337	2288
[1]	4. Nefret.
garnizon: (R.) Garnizon.	2111
2288	gazapla-: İşkence etmek.
[1]	452
gaşiyk bul-: Âşık olmak, sevmek.	[1]
2433	gazaplı: Azaplı, kederli.
[1]	490
gayéplé: (A.) Utanç içinde olmak.	[1]
1592, 2627	gazaplan-: Azaplanmak, cefa çekmek.
[2]	1595, 2185
gayretlé: Güçlü, kuvvetli.	gazaplana tor-: Azap içinde olmak.
344	868
	[3]

gazéta: (R.) Gazete.

2364, 2372, 2406, 2470, 2563, 2569,
2570, 2576, 2577, 2587, 2590, 2592,
2593, 2617, 2632, 2635

[16]

gazéteç: Gazeteci.

2568

[1]

gaziz: (A.) Aziz, kutsal.

2160, 2324

[2]

gepleş-: Sohbet etmek.

1673

[1]

gevde: Gövde, vücut.

46, 53, 285, 576, 605, 613, 908, 974,
983, 2307, 2323

[11]

gél: 1. Her zaman, dâima.

987, 1022, 1332, 2485

2. Sürekli, sık sık.

336, 1241, 1665, 2083, 2225, 2644

3. Tamamen.

660, 1740, 1741

[13]

géne: Daha; sadece; yalnızca;
oldukça; hemen; tamamen.

7, 52, 130 (2), 136, 144, 162, 184,
217, 256, 271, 272, 289, 293, 332,
349, 356, 374, 389, 400, 413, 416,
462, 466, 536, 549, 568, 595, 604,
661, 701, 745, 779, 807, 850, 860,
881, 882, 921, 928, 960, 983, 994,
1019, 1022, 1025 (2), 1036, 1061,
1075, 1092, 1093, 1122 (2), 1129,
1133, 1178, 1183, 1187, 1192, 1248,
1274, 1313, 1325, 1373, 1401, 1425,
1509, 1520, 1574, 1602, 1611, 1617,
1625, 1644, 1696, 1706, 1708, 1710,
1712, 1728, 1779, 1782, 1815, 1831,
1849, 1861, 1932, 1949, 1951, 1961,
1972, 1980, 2023, 2054, 2076, 2114,
2138, 2152, 2167, 2186, 2216, 2222,
2235 (2), 2271, 2280, 2281, 2305 (2),
2306, 2329, 2331, 2337, 2346, 2347,
2375, 2384, 2390, 2394, 2407, 2423,
2486, 2503, 2527, 2561, 2592, 2594,
2641, 2645, 2665, 2682

[134]

général: (R.) General.

2579

[1]

gér: Ölçmede kullanılan ağırlık
parçası, dirhem, terazideki kiloluklar.

1062

[1]

géroy: (R.) Kahraman.

53, 64, 932, 2208

[4]

gıjlav: Uğuldamak.

770

[1]

gına: bk. **géne.**

6, 103, 124, 155, 178, 192, 194, 198,
 227, 251, 286, 304, 359, 383, 411,
 487, 545, 560, 582, 587, 597, 602,
 697, 765, 768, 825, 829, 890, 912,
 956, 971, 1035, 1040, 1046, 1186,
 1191, 1197, 1254, 1281, 1297, 1351,
 1355, 1356, 1357, 1360 1366, 1368,
 1388, 1400, 1416, 1438, 1453, 1456,
 1495, 1497, 1498, 1511, 1524, 1528,
 1540, 1553, 1570, 1601, 1606, 1617,
 1622, 1634, 1642 (2), 1645, 1655,
 1704, 1725, 1730, 1733, 1785, 1817,
 1868, 1876, 1917, 1918, 1930, 1935,
 1999, 2006, 2010, 2035, 2048, 2079,
 2082, 2086, 2105, 2127, 2137, 2152,
 2192, 2196, 2197, 2201, 2231, 2246,
 2259, 2298, 2311, 2329, 2353, 2366,
 2414, 2418, 2424, 2432, 2434, 2472,
 2489, 2532, 2580, 2604, 2638

[118]

gitlérçı: Hitlerci, 2. Dünya savaşında Alman askerleri.228, 230, 235, 426, 429, 440, 446,
450, 452, 465, 828, 834, 864

[13]

giz-: Gezmek, dolaşmak.

2339, 2472

[2]

gomér: (A.) Ömür, hayat.69, 128, 152, 376, 632, 866, 882, 939,
940, 973, 1132, 1203, 1210, 1508 (2),
1550, 2149, 2330, 2684**gomér it-:** Hayat sürmek,
yaşamak.

696

gomér ütker-: Ömür
tüketmek.

346

[21]

gomérlé bul-: Yaşamak,
yaşayabilmek.

1222

[1]

gomumen: (A.) Genel olarak,
umumen.

1931, 2439, 2586

[3]

gomumiyleştér-: Genelleştirmek.

1330

[1]

gorur: (A.) 1. Gururlu, mağrur.

984

2. Kahramanca, cesur.

342

[2]

gospital: (R.) Hastane.

66, 71, 161

[3]

göjle-: Gürüldemek, uğultu çıkarmak.

807, 2286

[2]

göjlev: Gürleme.

1417

[1]

göl: (F.) Çiçek.

883

[1]

gömbez: Gökyüzü.

524

[1]

gönah: (F.) Günah, ayıp.

1517, 1562, 2516

[3]

görélté: Gürültü.

2385 (2)

[2]

görle-: Gürlemek, çağlamak.

2332

görlep kit-: Gürleyivermek.

938

görlep tor-: Gürüldeyip

durmak.

883, 2388

[4]

görselde-: Gumbürdemek.

1607

[1]

göréldev: Patlama.

559

[1]

grajdannar sugışı: İç savaş, sivil savaş.

1647

[1]

grajdanskiy: (R.) Sivil.

77

[1]

granata: (R.) Saplı el bombası.

109, 111, 116, 122, 237, 249, 250,
251, 252, 253 (2), 467, 469, 591, 600,
605, 624, 718, 734, 736, 743, 840,
2423

[23]

granka: (R.) Kalıp.

2425

[1]

gruzin: (R.) Gürcü.

2417 (2)

[2]

gübçém: Uygun, yerinde.

2538

[1]

gülege: Ses, gürültü.

2598

[1]

güya: (F.) Güya, sanki.

416, 420, 500, 568, 610, 860, 1028,
1062, 1152, 1183, 1227, 1388, 1686,
1929, 1988, 1997, 2384, 2540, 2615

[19]

güzel: Güzel, pek alımlı.

672, 904, 2457

[3]

güzellék: Güzellik.

2367

[1]

H

haman: (A.) Daima, hep.

329, 371, 440, 460, 499, 507, 713,
748, 755, 865, 922, 948, 1147, 1148,
1171, 1402, 1469 (2), 1797, 1923,
2026, 2037, 2118, 2337

[24]

hava: (A.) Gökyüzü.

13, 25, 189, 298, 326, 481, 545, 672,
697, 708, 1636, 1642, 1673, 1681,
1750, 2126

[16]

hava dulkını: Hava akımı.

263

[1]

hay: Şaşırma, sevinme veya korku ünlemi.

1197, 1203, 1256, 1381, 1624, 1793, 2335, 2509

[8]

helak bul-: Bir savaşta ya da kavgada ölmek, öldürülmek.

208, 274, 319, 972, 1172, 1566, 1663, 2323

[8]

hem: (F.) 1. Ve.

6, 9, 58, 184, 204, 216, 265, 269, 288, 302, 427, 469, 610, 744, 764, 792, 811, 830, 850, 860, 870, 886, 890, 905, 922, 973, 1085, 1092, 1194, 1426, 1554, 1575, 1619, 1630, 1726, 1753, 1936, 1974, 2084, 2167, 2228, 2236, 2292, 2382, 2395, 2415, 2448, 2471, 2476, 2562, 2563, 2568, 2594, 2605, 2607, 2621

2. da / de.

192, 1393, 2372

[59]

hemmesé: Hepsi, tamamı.

960

[1]

her: (F.) Her, hepsi, bütünü, hep.

285, 335, 694, 891, 892, 1421 (2), 1582, 1771, 2139, 2484

[11]

herbér: Bir grup teşkil edenlerin hepsi, tek tek her biri.

891

[1]

herbésé: Her biri.

1630

[1]

herkaysı: Herhangi biri, her biri.

40

[1]

herkém: Her kim.

44, 205

[2]

hervakit: Her zaman, hep.

1335, 1692, 1722, 1805, 2168, 2255, 2265, 2419, 2526, 2671

[10]

hey: bk. **hay.**

336, 2327

[2]

heybet: (F.) Heybet, gösteriş.

[1]

1954

[1]

hiç: (F.) Hiç, hiçbir şekilde.

514, 755, 2579

[3]

hiçbér: Hiçbiri.

763, 1817

[2]

hiçkayçan: Hiçbir zaman.

95, 952, 963, 1134, 1403

[5]

hiçnerse: Hiçbir şey.

67, 822, 848 (2)

[4]

hiçsikséz: Hiç şüphesiz, elbette.

1117

[1]

hind biyüyé: Hint dansı.

1339

[1]

hind télé: Hintçe.

1337

höcüm: (A.) Hücüm, saldırı.

107, 277, 541, 668

höcümge bar-: Hücüm etmek, saldırmak.

542

[5]

höner: Beceri, meslek.

1401

[1]

höner kéşésé: Sanatçı.

1691

[1]

höner mektebé: Teknik lise.

955, 1020, 1075, 1076

[4]

huşsız: Hoş olmayan. Berbat.

926

[1]

huşsızlık dıngézé: Çok kötü bir durum, yıkık ruh hâli.

859

[1]

2. Ahali, el âlem.

H

	1225, 1281, 1597
hak: (A.) 1. Doğru.	[7]
1769, 2665	haklarmkı: Bütün insanlar gibi.
2. Hak.	2418
1526	[1]
3. Ücret, maaş.	has: (A.) Has, özgü.
1397	332, 828, 1918, 2594
[4]	[4]
haklık: Haklılık.	hat: (A.) Mektup.
2665	168, 539 (2), 904, 1028, 1177, 1190,
[1]	1191, 1202 (2), 1204, 1276, 1277,
haksız: Haksızlık.	1576, 1579, 1584 (3), 1585, 1588,
1836	1650
[1]	hat alış-: Karşılıklı mektup göndermek.
halat: (R.) 1. Palto, cübbe gibi koruyucu kıyafet.	1503
1, 80, 110, 764, 827, 2285	hat yazış-: Mektuplaşmak.
2. Örtü, kalın şal.	1487
2020, 2077	[23]
[8]	hat taşıvıcı: Postacı.
halık: (A.) 1. Halk, millet.	1188, 1193
77, 2361, 2519, 2655	[2]
	hata: (A.) Hata, yanlış.

2555, 2629

[2]

hatalık: Hata sonucu.

1163

[1]

hatın: 1. Kadın.1212, 1544 (2), 1556, 1883, 2008,
2062, 2639, 2644

2. Hanım (eş).

902, 1266, 1393, 1398, 1409, 1413,
1435, 1477, 1482, 1486, 1505, 1510,
1515, 1524, 1541, 1543, 1548, 1553,
1561, 1564, 1566, 1569, 1571, 1573,
1579, 1591, 1865, 1874, 1879, 1903,
1910, 1929, 2131

[42]

hatın-kız: Her yaşta kadınlar.

1482, 1565, 1744, 1794

[4]

heber: (A.) Haber, bilgi, malumat.32, 429, 496, 1168, 1184, 1226, 1238,
1315**heber bir-:** Haber vermek.

705

heber it-: Bilgilendirmek.

2303

heber yöri-: Bir haberin
yayılmaması.

375

[11]

heberçé: Haberci.

2574

[1]

heçtürüslék: Miskinlik.

2233

[1]

hel: (A.) 1. Hâl, durum.40, 69, 131, 417, 457, 491, 926, 1116,
1260, 1379, 1693, 1791, 1855, 1958,
1967, 1988, 2001, 2015, 2051, 2073,
2096, 2137, 2169, 2272, 2315, 2615,
2620

2. Güç, takat.

71, 1507

helé bét-: Gücü kalmamak,
tükenmek.

281

hel cıy-: Güç toplamak,
dinlenmek.

460

	helge cités-: Bir hâle ulaşmak.	76, 1160, 1553
866		[3]
	hel it-: Halletmek.	herbi-dingéz floti: Askerî deniz birliği.
1049		1528
	helden tay-: Hâlden düşmek, güçsüzleşmek.	[1]
11, 483		herbi méditiona akademiyésé: Askerî tıp akademisi.
	helge töş-: Bir hâle gelmek, hâle düşmek.	1501
395		[1]
[36]		herket: (A.) Hareket.
helbuki: (A.) Hâlbuki oysa.		540, 1896
2199, 2421		[2]
[2]		herketlen-: Hareketlenmek.
helsézlék: Hâlsizlik, güçsüzlük.		303, 816
875		[2]
[1]		herketlendér-: Hareket ettirmek.
hençer: (A.) Hançer.		852
290		[1]
[1]		herketséz: Hareketsiz, sakin.
herabe: (A.) Harap olmuş yer.		415, 842, 849, 1278, 1432, 1472
377		[6]
[1]		heréf: (A.) Harf, yazı.
herbi: Askerî.		1207, 2371, 2555, 2556

- [4] 63, 843, 905, 947, 997, 1090, 1654,
2311, 2461, 2468, 2607
- hesret:** (A.) 1. Keder, üzüntü,
mutsuzluk.
- 420, 490, 1199, 1227, 1230, 1284,
1608
2. Hakaret sözü.
- 1411
- [8] [14]
- hesretlé:** Hasretli, mutsuz.
- 1411
- [1] [19]
- hetér:** (A.) Hatır, anı.
- 2152, 2315
- hetérde kal-:** Aklında kalmak.
- 2407
- hetérde tot-:** Aklında tutmak.
- 1670
- hetéré kal-:** Hatırı kalmak,
gücenmek.
- 986, 1730, 1818, 2233, 2511
- hetérge töş-:** Aklına düşmek.
- 2167
- [10] [25]
- hetérle-:** Hatırlamak.
- hetérlep al-:** Hatırlayabilmek.
- 633
- hetérliy al-:** *bk. hetérlep al-*
- 87, 838
- hetfe:** (A.) Kadife.
- 1431
- hetlé:** Kadar ('sınırlandırma';
'karşılaştırma' işlevleri).
- 99, 277, 687, 940, 1116, 2377
- [6]
- hetta:** (A.) Hatta.
- 68, 212, 262, 364, 763, 1225, 1274,
1298, 1436, 1453, 1755, 1775, 1783,
1863, 1913, 1933, 2092, 2100, 2173,
2174, 2285, 2309, 2383, 2389, 2579
- hevéfséz:** Korkusuz.
- 1514
- [1]
- hevéf-heter:** (A.) Kaza, bela. Her türlü
kötülük.

1997

[1]

heyér: (A.) Mamafih, aslında, yine de.

1286, 1998, 2328

[3]

heyércé: Çok fakir kişi.

1216

[1]

heyérlérek: Daha iyi.

96, 1557

[2]

heyle-mazar: Hile hurda, aldatma.

2419

[1]

heylelé: Hileli.

975

[1]

heyleker: (F.) Kurnaz, hilekâr.

2554

[1]

heyran kal-: Hayran kal.

851

[1]

hezér: (A.) Şimdi, şu an.15, 79, 99, 113, 131, 133, 142, 387,
400, 407, 440, 542, 791, 838, 844,
887, 953, 957, 1029, 1091, 1133,
1146, 1191, 1206, 1222, 1284, 1290,
1342, 1405, 1497, 1502, 1595, 1654,
1668, 1815, 1858, 1864, 1884, 1914,
1990, 2084, 2098, 2115, 2206, 2224,
2292, 2329, 2354, 2355, 2356, 2376,
2452, 2554, 2557, 2662

[55]

hezérge: Şimdilik, henüz.

859, 1999

[2]

hezérgé: Şimdiki.

1869, 2405

[2]

herzérle-: Hazırlamak.

1037, 1262

[2]

hezérle-: Hazırlanmak, girişmek.

247, 668

[2]

hézmet: (A.) Hizmet, iş.

376, 932, 1160, 1210, 1397, 1514

h zmet it-: Hizmet etmek,
alışmak.

1530, 2172

[8]

h zmetker: Hizmet sektöründe
alışan emeki, memur.

2564

[1]

h yal: (A.) Hayal, rüya, d ş.

516, 673, 1549

h yalıy: Hayal .

755, 981, 1076, 1429, 1447, 1448,
2144, 2216

[11]

h keye: (A.) Hikâye,  yk .

978, 981

[2]

hükmet: (A.) Hikmet.

2247, 2369

[2]

h kmetl : Hikmetli.

2658

[1]

his: (A.) His, duygu.

952, 1469, 1470

his it-: Hissetmek.

513, 1686, 1986

[6]

hoday: (F.) H da, tanrı, Allah.

1406

[1]

holık: (A.) Huy, tabiat, karakter.

341, 358, 983, 1512, 1524, 2173,
2235, 2277, 2418

[9]

holodilnik: (R.) Buzdolabı.

1552, 1784

[2]

hozurlan-: Huzura kavuşmak.

2366

[1]

hüküm: (A.) H kim olan.

2099

hüküm s r-: Hüküm sürmek.

1061

h r: (F.) H r,  zg r.

896

[1]	1636	
hürmet: (A.) Hürmet.	[1]	
1694		
[1]		I
huca: (F.) Hoca, kılavuz.		ıçkına al-: Kaçabilmek, kurtulabilmek.
1814		838
[1]		[1]
hucalık: Hocalık, kılavuzluk.		ıçkındır-: Kurtarmak.
1549, 1551		281
[2]		[1]
hudojnik: (R.) Ressam.		ıgı-zıgı: İvir zıvır, �te beri.
1694, 1712, 1749		393, 1652
[3]		[2]
hudojnitsa: (R.) Kadın ressam.		ıls: �am benzeri ağaların iğne yaprağı, ibre.
1761		2
[1]		[1]
huş: (F.) Hoş.		ımla-: 1. İşaret etmek, fikrini belli etmek.
500		1835
[1]		2. Kaş göz hareketi yapmak.
huşlandır-: Rahatlatmak.		2214
1674		[2]
[1]		
huşluk: Hoşluk, esenlik.		

imsındıruv: Can alma.	702 (2)
656	[15]
[1]	işanıç: Güven, inanç.
ıñgıraş-: Feryat etmek.	535, 1153, 1442
621, 1984, 2299	[3]
ıñgıraşıp kuy-: Feryat edivermek.	ışık: Bir şeyin altı, gizlenme yeri.
1608	1699
[4]	[1]
ıñgıraşuv: Feryat, haykırma.	
112	
[1]	
ırgıt-: Savurmak, fırlatmak.	
247, 252, 263, 568, 2424	
[5]	
ırgıtuv: Atış.	
840	
[1]	
ışan-: Güvenmek, inanmak.	
142, 274, 530, 886, 1344, 1430, 1587, 2074, 2342, 2531, 2580	
ışana al-: İnanabilmek.	
755, 1239	
ışana bél-: <i>bk. ışana al-</i>	

İ

i-: Ana yardımcı fiil; imek.

8, 14, 15, 23, 46, 52, 61, 64, 70, 85, 89, 95, 96, 104, 114, 115, 123, 127 (2), 130 (2), 132 (2), 138, 142, 144, 145, 153, 160, 163, 164, 171, 182, 189, 191, 194, 196, 199, 202, 217, 236, 239, 256, 266, 283, 290, 303, 304, 309, 314, 316, 319, 330, 344, 348, 372, 380, 389, 392, 399, 402, 417, 424, 439, 454, 466, 476 (2), 481, 484, 489, 491, 501, 510, 518, 536, 541 (2), 546, 557, 559, 564, 567, 569, 573, 589, 593, 604, 607, 635, 636 (2), 639, 644, 660, 663, 671, 687, 695, 696, 704, 719, 721, 737, 745, 749, 753, 754, 762, 763, 776, 781, 805, 807, 816, 817, 835, 838, 844, 845, 854,

858, 861, 869, 880, 881, 882, 889,
 892, 912, 944, 945, 953, 968, 971,
 972, 973, 986, 990, 991, 993, 999,
 1000, 1001, 1002, 1003, 1004, 1005,
 1009, 1011, 1017, 1019, 1022, 1030,
 1034, 1036, 1037, 1040, 1042, 1044,
 1045, 1049, 1058, 1064, 1085, 1088
 (3), 1091, 1092 (2), 1096, 1106, 1113,
 1117 (2), 1133 (2), 1137, 1151, 1152,
 1157, 1160, 1172, 1181, 1182, 1185,
 1188, 1195, 1196, 1198 (2), 1202,
 1204, 1209, 1214, 1215, 1222, 1225,
 1227, 1230, 1231, 1236, 1237, 1242,
 1245, 1258 (2), 1262, 1288, 1301,
 1315, 1316, 1325 (2), 1328, 1336 (3),
 1339, 1341, 1342, 1345, 1349, 1352,
 1359, 1360, 1365, 1367, 1370, 1371,
 1380, 1384, 1404, 1428, 1431, 1432,
 1440, 1447, 1449, 1469, 1475, 1476,
 1479, 1488, 1492, 1494, 1507, 1512,
 1523, 1530, 1553, 1569, 1570, 1578,
 1580, 1582, 1585, 1587, 1594, 1595,
 1613, 1615, 1638, 1662, 1674, 1680,
 1692, 1699, 1715, 1720, 1736, 1742,
 1743, 1746, 1776, 1780, 1781, 1789,
 1792, 1795, 1812, 1813, 1843 (2),
 1855, 1860, 1861, 1862, 1864 (3),
 1867, 1875, 1892, 1893, 1905, 1912,
 1915, 1924, 1927, 1928, 1931, 1932,
 1933, 1945, 1947, 1948, 1958, 1969
 (2), 1981, 1982, 1989, 1996, 1997,
 1998, 2009, 2010, 2031, 2041, 2042,
 2046, 2051, 2055, 2072, 2078, 2080,
 2084, 2086, 2091, 2097, 2099, 2103,

2111, 2116, 2118, 2120, 2125, 2130,
 2136, 2145, 2150, 2153, 2168, 2169,
 2170, 2173, 2183, 2192, 2197, 2200,
 2212, 2226, 2229, 2233, 2236, 2237,
 2238, 2241, 2252, 2253, 2265, 2296,
 2302, 2304, 2315, 2319, 2320, 2321,
 2331, 2333, 2347, 2395, 2404, 2406,
 2409, 2411, 2430, 2446, 2449, 2477,
 2489, 2477, 2489, 2511, 2512, 2513,
 2525 (2), 2538, 2539, 2540, 2543,
 2556, 2563, 2572, 2582, 2585, 2599,
 2611, 2612, 2631, 2644, 2653, 2655,
 2657, 2668, 2674 (2), 2675, 2681,
 2684

2. Olmak, yardımcı fiil.

52, 67, 68, 206, 217, 256, 665, 769,
 788, 828, 1102, 1297, 1678, 1691,
 1987, 2354, 2383, 2515, 2559

[432]

ıcat: (A.) Sanat, yaratıcılık.

1744

ıcat it-: Üretmek, yeni bir şey yapmak.

896

[1]

ıç: Tabi ki, şüphesiz ki.

336, 629, 630, 1819, 1920, 2641

[6]

içmasam: 1. Üstüne üstlük, bu yetmezmiş gibi.

881, 1271

2. Hiç olmazsa, hiç değilse.

1551

[3]

iden: Taban, döşeme.

1812, 1813, 1915, 1947

[4]

ifrat: (A.) Çok aşırı, fazla.

13

[1]

igev: Eğe.

956, 1802

[2]

igtibar: (A.) 1. Dikkat.

1464, 1709, 2606

2. İtibar, saygınlık.

1369

igtibar it-: 1. İtibar etmek, saygı göstermek.

1367

2. Dikkat etmek.

1478, 1690, 1977, 1989, 2554

[10]

igtibarsız: Dikkatsiz.

1360, 1733

[2]

ih̄tiyar: (A.) İrade.

1614, 2200

ih̄tiyarın cıy-: Gücünü toplamak.

864

[3]

ih̄tiyarsız: İradesi dışında, kendiliğinden.

2276, 2287, 2438, 2599

[4]

ih̄timal: (A.) Olası, muhtemel.

1559

[1]

iken: 1. Acaba.

1256, 1723

2. ise (Şart cümlesinde asıl cümleye bağlama.

993, 2560

3. Haber çekiminde açıklama ve pekiştirme yapar.

1971

[5]

ikev: 1. İki tane, çift.

167

2. Sayma sayılarında “iki”.

57

iké: İki.

107, 152, 202, 231, 252, 258, 323,
426, 494, 661, 718, 722, 867, 1046,
1047, 1318, 1372, 1411, 1466 (2),
1471, 1612, 1622, 1659, 1662, 1663,
1784, 1822 (2), 1824, 1894, 2054,
2055, 2062 (2), 2107, 2118, 2177,
2358

iké kullap: Çok isteyerek.

327

ikéler: Saat iki civarında.

2352

[41]

ikébéz: İkimiz.

2651

[1]

ikélen-: İkileme düşmek.

2132

[1]

ikénçé: İkinci.

126, 146, 151, 167, 167, 188, 305,
599, 738, 739, 786, 832, 833, 928,
951, 991, 1067, 1102, 1105, 1135,
1259, 1309, 1351, 1408, 1452, 1459,
1614, 1823, 2020, 2098, 2130, 2266

[32]

iké-öç: Yaklaşık iki üç.

600, 2071, 2555

[3]

iké miq: İki bin.

2483

[1]

iké yöz: İki yüz.

1055

[1]

il: 1. Ülke, vatan.

896, 943, 977

2. Memleket, yaşanılan yer.

147, 159, 163, 538, 1670, 2400

[9]

ilér-: Bağıra bağıra ağlamak.

2021

[1]

ilhamlan-: Esinlenmek.	73, 123, 537, 539, 629, 641, 759,
1709	1017, 1165, 1178, 1209, 1214, 1394,
[1]	1500, 1564, 1801, 2139, 2280, 2443,
	2473, 2623
ille: Pek çok, fazlasıyla.	2. Şimdi, şu anda, biraz evvel,
2197	demin, artık, o anda.
[1]	79, 100, 114, 131, 354, 356, 373, 408,
	439, 546, 863, 877, 888 (2), 957,
illé-altmış: Yaklaşık elli atmış.	1080, 1091, 1129, 1144, 1145, 1201,
911	1203, 1206, 1239, 1254, 1286, 1290,
[1]	1348, 1385, 1395, 1519, 1569, 1599,
	1635, 1637, 1720, 1740, 1833, 1862,
ilt-: Alıp gitmek, çekiştirerek	1863, 1873, 1876, 1881, 1903, 1923,
götürmek.	1951, 2010, 2084, 2127, 2142, 2143,
203, 1184, 2312, 2351, 2544	2154, 2159, 2194, 2215, 2221, 2238,
[5]	2255, 2259
	3. Eğer, şayet.
imen: Meşe.	382, 1193, 1337, 1773
1625, 1658, 1697, 1699	[102]
[4]	injénér: (R.) Mühendis.
iméş: Acaba, galiba, sanki.	1429
355, 1662, 2189, 2459	[1]
[4]	instrumént: (R.) Alet, malzeme.
imtiḥan tot-: İmtihan olmak.	1067
2553	[1]
[1]	inték-: Azap çekmek, ıstırap çekmek,
inde: 1. Çeşitli ifadelerle kullanılarak	üzülmek.
hareketin tamamlandığını bildirir.	

1394

[1]

intélligént: (R.) Aydın, münevver.

1545

[1]

ıı 1: En çok, en fazla.347, 446, 632, 747, 780 (2), 892, 958,
1001, 1040, 1053, 1111, 1430, 1474,
2262, 2271, 2274, 2368, 2433, 2648**ıı-ıı:** En çok, en fazla
ifadelerinin pekiştirilmiş hâli.

1706, 1714, 1715

[23]

ıı 2: Omuz.420, 649, 1308, 1603, 1831, 2020,
2044

[7]

ıı-: İnmek.

2384

[1]

ııbaş: bk ıı 2618, 677, 747, 751, 1200, 1525, 1878,
1904

[8]

ııteş: Yoldaş.62, 140, 145, 147, 149, 153, 165, 168,
285, 291, 294, 389, 553, 598, 702,
709, 730, 751, 802, 936, 2155, 2165,
2264, 2277, 2438, 2478

[26]

ır: 1. Erkek, adam.1349, 1399, 1433, 1718, 1745, 1794,
20402. Erkeklerle has karakterde,
yiğit.

346, 347

3. Koca, erkek eş.

1401, 1550, 1570, 1850, 1865, 1886,
2079, 2099**ır-yégét:** Kahraman, yiğit kişi.

2453

[18]

ırék bir-: Gerek görmek.

1858

[1]

ırélé-vaklı: İrili, ufaklı.

2392

[1]

ırén: Dudak.

284, 302, 422, 978, 1003, 1258, 1319,
1361, 1523, 1700, 2020, 2039

[12]

iréş-: Erişmek, ulaşmak.

992

iréşe al-: Erişebilmek,
ulaşabilmek.

1086

[2]

irkele-: Şefkatle okşamak.

1388

[1]

irkelev: Sevgi, şefkat.

1180, 1774

[2]

irkén: Açıkça.

772

[1]

irkénle-: Avarece, dilediğince.

280

[1]

irte: Sabah, erken.

169, 871, 900 (2), 1419, 1636, 1747,
2008, 2138

[9]

irten: Sabahleyin, erkenden.

198, 529, 643, 670, 1419, 1636, 1944,
2254

[8]

irtük: Erkenden, çok erken.

670

[1]

is 1: İs, duman.

33, 34, 2381

[3]

is 2: Akıl.

isé kit-: Akılı gitmek, dalıp
düşünmek.

2223, 2317

isé kitme-: 1. Düşünmemek,
ilgilenmemek

2174

2. Akılı almamak.

2341

iséne töşér-: Akılına getirmek.

371, 1039, 1149

iske al-: Akılda tutmak.

1230, 2244

	iske k�r-: Aklına girmek.	308, 311
1327		isen kal-: Sağ kalmak.
	iske t�ş-: Akla düşmek.	272, 447, 2429
468, 1994, 2146, 2554		[11]
	iste tot-: Akılda tutmak.	isen-sav: Sağ salim.
2524		2164
	isten �ıgar-: Akıldan çıkarmak.	[1]
2383		isenl�k: Esenlik, sağlıklı olmak.
	isten �ık-: Akıldan çıkmak, unutmak.	829, 1185
1265		[2]
[17]		isenl�k-savlık: Esenlik, sağlık.
is-: 1. Rüzgar esmesi.		2092
1, 329, 375, 483, 2105		[1]
	2. Kafasına esmek, düşünmeden yapmak.	isenleş-: Selamlaşmak.
2328		1719
	is�p tor-: Sürekli esmek.	[1]
1456		isep: (A.) Hesap, tutar.
[7]		2353
isen: 1. Sağ, hayatta.		[1]
313, 972, 1168, 1313, 1612, 1668		iseple-: Hesaplamak.
	2. Sağlam, esen.	2207
		[1]
		iser: (A.) Eser.

2329	[1]
[1]	işarele-: İşaretlemek, işaret etmek.
isém: (A.) İsim, ad.	640
90, 759, 943, 976, 994, 1652, 2503, 2660, 2682	[1]
[10]	işek: Eşek, merkep.
isémle: İsimli, ismindeki.	1571
665, 684, 753, 1232, 1283, 1364	[1]
[6]	işék: Kapı.
isémsez: İsimsiz, bilinmeyen.	1195, 1196, 1292, 1294, 1301, 1730, 1773, 1791, 1846, 1914, 2053, 2133
53, 2155	[12]
[2]	işél-: Sarsılmak, dağılmak, yerinden kopmak.
iské: Eski.	261, 455, 1546
1656, 1858, 2142, 2143, 2358, 2391	[3]
[8]	işét-: İşitmek, duymak.
iskitkéç: Harikulade, olağanüstü.	67, 245, 375, 463, 765, 914, 1239, 1266, 1315, 1574, 1666, 1728, 1773, 1776, 1834, 1890, 1948, 2075, 2238, 2309, 2395, 2458, 2459, 2599, 2685
871, 2437	işéte al-: Duyabilmek.
[2]	154
istelék: Anı, hatıra.	işétép kal-: Duyup kalmak.
1312, 1663, 2326	1903
[3]	
istériçka: (R.) İstakoz.	
1513	

[27]	[1]
işétél-: İşitilmek, duyulmak.	itek: Çizme.
10, 26, 112, 191, 261, 297, 451, 625, 723, 823, 1156, 1292, 1298, 1491, 1641, 1710, 1938, 2385	2285
	[1]
işétélép tor-: Duyulup durmak.	iy-: Eğmek.
572	120, 1387, 1770, 1915, 2153
[19]	[5]
işétélér-işétélmes: Zor duyulacak bir sesle.	iyek: Çene.
120	611
[1]	[1]
işétélérlék it-: Duyurmak.	iyeleş-: Alışmak.
1540, 2056	2355
[2]	[1]
it: Et.	iyer-: Algılamak, fark etmek.
34, 127, 2490	1702
it-: Yapmak.	[1]
946, 992, 1028, 1312, 1391, 1453, 1458, 1599, 1694, 1772, 1780, 1930, 1986, 2515, 2565, 2567, 2587, 2596	iyé: İyi, oldu anlamında onaylama sözü.
[18]	1809, 1810, 1811
itek: Dağ eteği.	[3]
182	iyél: 1. Eğilmek.
	800, 2301
	2. Bakmak, incelemek.

954

[3]

iyémlé: Eğimli.

224

[1]

iyul: Temmuz.

169

[1]

iz-: Ezmek.

369, 450

[2]

izgé: İlahî, mübârek, mukaddes.

424, 542, 781

[3]

izme: İnşaat harcı.

1844, 1846, 2054

[3]

izrep kit-: Mayışıp kalmak.

774

[1]

J**jurnalist:** Gazeteci.

1365, 2571, 2578, 2640

[4]

juv it-: Canı sıkılmak.

393

[1]

K**kabaḥet:** (A.) Kabahat, suç.

772

[1]

kabalan-: Telaşlanmak, acele etmek.

227, 1790

[2]

kabar-: 1. Kabarmak, şişmek.

2605 (2), 2639

2. Kızmak, öfkelenmek.

1003

[4]

kabart-: Kabartmak, şişirmek.

772

[1]

kabatla-: Yinelemek, tekrarlamak.

124, 244, 892, 1141, 2170, 2686

[6]	980, 1064
kabér: Kabir, mezar.	[5]
2158 (2), 2160, 2162, 2324	kaçış: Yakalamaca oyunu.
[5]	1782
kabérlék: Mezarlık.	[1]
2156	kada-: Batırmak, sokmak, takmak.
[1]	203
kabın-: 1. Işıldamak, parlamak.	[1]
7 (2), 516, 563, 708	kadal-: Batmak, girmek.
2. Doğmak, belirlemek.	48
488, 529, 1171, 1705, 2088	[1]
3. Yüreği yanmak, heyecanlanmak.	kader: (A.) Kadar, değin, gibi.
1196	161, 379 (2), 537, 722, 752, 773, 790, 811, 952, 987, 1037, 1038, 1192, 1266, 1647, 1653, 1655, 1701, 1772, 1793, 1928, 1930, 2111, 2150, 2186, 2321, 2378, 2474
[11]	[29]
kabız-: Yakmak, tutuşturmak.	kadérlé: Hayırlı.
1071, 1899, 2114, 2126	780, 897, 1987
[4]	[3]
kaç-: 1. Kaçmak.	kagıl-: Uğramak.
426, 1782	1238
2. Saklanmak.	[1]
459	
3. Uyku gibi şeylerin ortadan kalkması.	

kagıluv-sığıluv: İtip kakma.

1211

[1]

kaher: (A.) Kahrolası, intizar sözü.

549, 1294

kaher suk-: Kahrolsun, lanet olsun.

1244, 2148

[4]

kak-: Vurmak, çarpmak.

2154

[1]

kal-: 1. Kalmak, durmak, bulunmak.

9, 100, 108, 216, 272, 327, 447, 457, 461, 538, 602, 658, 663, 742, 745, 902, 1144, 1287, 1527, 1823, 1967, 1986, 2018, 2036, 2127, 2162, 2210, 2268, 2307, 2324, 2407, 2436, 2472, 2607

2. Artmak, elde kalmak.

51, 1519

3. Zaman, mesafe kalmak.

233, 2321

4. Mahrum olmak.

1389

5. Başına gelmek.

1517

6. Birinin düşüncesi doğrultusunda, göre.

1705, 2539

7. Yardımcı fiil “sürerlik, tamamlama, başka hale geçme”.

15, 39, 70, 146, 194, 230, 327, 415, 521, 559, 590, 593, 598, 603, 632, 777, 843, 930, 945, 1009, 1110, 1112, 1283, 1314, 1424, 1446, 1753, 1878, 1903, 1926, 1973, 2059, 2086, 2103, 2147, 2155, 2158, 2161, 2368, 2393, 2621, 2626

kala tor-: Bir yerde kalıp durmak.

1286

[85]

kala: (A.) Şehir.

492

[1]

kalak: Kürek.

1844 (2)

[2]

kaldır-: Bırakmak, koymak.

385, 426, 657, 1059, 1376, 1679, 1766
(2), 2267, 2359, 2374, 2592

[12]

kaldıra-kaldıra: Biraka bıraka.

105

[1]

kalem: (A.) 1. Kalem.

167

2. Yazma yeteneği.

2580

[1]

kalfak: (F.) İnci ile işlenmiş,
kadifeden kız şapkası.

244

[1]

kalın: Kalın.

422, 974

[2]

kalınlık: Kalınlık.

1182

[1]

kalıp: Kalıp.

1025

[1]

kalış-: Geride kalmak.

800

[1]

kalibrıa-: Kalibrelemek, hizalamak.

1081, 1135

[2]

kalibrıav: Kalibreleme, hizalama.

1023, 1048, 1083, 1150

[4]

kalk-: Kalkmak.

437, 826

kalkıp tor-: Kalkıp durmak.

2469

[3]

kalkan: Kalkan.

1997

[1]

kaltır-: Titremek.

462, 1258, 2039

kaltıra tor-: Titreyip durmak.

1317

[4]

kaltıran-: Kendi kendine titremek.

1311

[1]

kaluvçı: Kalan.

1677, 2267

[2]

kamap al-: Etrafını sarabilmek, kuşatabilmek.

105

[1]

kamil: (A.) Kâmil, olgun.

1631

[1]

kan: Kan.200, 209, 238, 256, 286, 301, 320,
495, 646, 712, 726, 876, 898, 1513,
2018

[15]

kanın cirde kaldırma-: Kanını yerde bırakmamak, intikamını almak.

434, 500

[2]

kanlı: Kanlı.

128, 652, 1510

[3]

kanal: Kanal, su yolu.

2379

[1]

kanat: 1. Uçmaya yarayan organ, parça.81, 258, 895, 919, 1430, 1441, 1443,
2338

2. Bir nesnenin yana uzanan parçaları.

1023, 1024, 1048, 1056, 1081, 1083,
1094, 1099, 1100, 1101, 1105, 1108,
1120, 1135, 1140 (3), 1145, 1154

[27]

kanat bir-: Mutlu etmek.

1443

[1]

kanatlan-: Neşelenmek.

963, 1217

[2]

kanatlı: 1. Kanatlı.

1098

2. Neşeli.

1143, 1148, 1157

[4]

kandidat: (R.) Üye.	[3]
1350	kapkaç: Kapak.
[1]	1195
kanegat: (A.) Memnuniyet.	[1]
363	kap-: 1. İçine girmek, düşmek, kapılmak.
[1]	2259
kanegatlendér-: Memnun etmek.	2. Bir şeyi yemek.
2573	2491
[1]	[2]
kanegatsézlék: Memuniyetsizlik.	kapla-: 1. Kapatmak, örtmek.
2444	1077, 1307, 1472, 1784, 2107, 2118
[1]	2. Kaplamak, sarmak, basmak.
kapçık: Bez veya kağıttan yapılmış torba, kese.	192, 660, 941, 2306, 2308, 2334
372, 2271, 2292	[12]
[3]	kaplan-: 1. Kaplanmak, örtülmek.
kapitan: (R.) 1. Kaptan.	5, 573, 588, 798, 815, 1072, 2105, 2258
977, 992	2. Bir şeyin üstüne kapanmak.
2. Yüzbaşı.	2026
2251, 2574	[9]
[4]	kapşa-: Yoklamak.
kapka: Kapı, giriş yeri.	577
402, 511, 1547	[1]

kar: Kar.

12, 16, 19, 23, 26, 54, 75, 111, 833,
842, 847, 867, 909, 919, 1285, 1286,
1288, 1300, 1302, 2250, 2258, 2278,
2283, 2284, 2301, 2306

kar-buran: Kar boran, kar

fırtınası.

79, 1286

[28]

kara: 1. Kara, siyah.

80, 81, 139, 170, 171, 258, 289, 418,
437, 450, 487, 697, 699, 766, 776,
817, 818, 1431, 1777, 1835 (2), 1861,
2157, 2261, 2281, 2415

2. Kötü, vahim.

877

[27]

kap-kara: Çok kara, simsiyah.

324

[1]

kara-: 1. Bakmak.

80, 204, 336, 343, 468, 473, 517, 519,
587 (2), 650, 662, 762, 802, 814, 913,
940, 943, 950, 951, 1038, 1107, 1149,
1241, 1294, 1357, 1359, 1387, 1402,
1432, 1458, 1459 (2), 1769, 1822,
1904, 1922, 1934, 1993, 2029, 2057,

2128, 2154, 2375, 2435, 2485, 2522,
2547, 2551, 2559

2. Bir işe bakmak, uğraşmak.

163, 303, 630, 2189, 2413

3. Yapmak, yerine getirmek.

1098, 1101, 1105, 2637

4. İzlemek, seyretmek.

1109

5. Bir yere karşı durmak.

1279

6. İlgilenmek.

1291, 1831, 2655

7. Düşünmek, fikir sahibi
olmak.

1345, 1365

8. Aldırmak.

1374, 2627

9. Dikkate almak.

1424, 1556, 1596

10. Büyütmek, beslemek.

2094

11. Uyarı, dikkat çekme sözü
olarak kullanılır.

990, 993, 1114, 1477, 1517, 1881,
2045, 2394, 2518

kara sin: Bak sen anlamında
şaşıрма bildiren söz.

226, 313, 314, 1265

karap al-: Bakıvermek.

1524, 1702, 1708, 1730, 2201, 2415

karap bar-: Bakakalmak,
dalmak.

1432, 2626, 2631

karap tor-: Bakıp durmak.

78, 401, 1073, 1284, 1461, 1462,
1629, 1703, 1712, 1718, 1757, 1825,
1837, 1848, 1874, 1966, 2019, 2053,
2062, 2077, 2087, 2223, 2317, 2490

[119]

kara-karşı: Karşı karşıya.

80, 1205

[2]

karagannan karıysı kil-: Baktıkça
bakası gelmek.

1827

[1]

karal-: Kararmak.

2, 2191

[2]

karalık: Karalık, karaltı.

2362

[1]

karan-: Bakınmak.

1625, 2154

[2]

karanğı: 1. Karanlık.

561, 2004

2. Siyah renkte.

266, 461, 2103

[5]

karanğılık: Kararmış, karanlık olan.

6, 534, 703, 2362

[4]

karanğılan-: Kararmak,
karanlıklaşmak.

191, 456, 601, 1361

[4]

karar: Karar.

2100

[1]

karar bir-: Karar vermek.

30

[1]

karasu: Esmer, karamsı.

966, 1452, 1936

karasu-sargıl: Karalı sarılı renkte.

2416

karasu-yeşél: Karalı yeşilli renkte.

514, 929

[6]

karasulan-: Kara renge çalmak, kararmak.

799

[1]

karaş: Bakış.

415, 788, 870, 893, 1003, 1234, 1277, 1480, 1523, 1629, 1704, 2124, 2201, 2525, 2531, 2539, 2652

karaş taşla-: Bakış atmak.

778, 918

[19]

karaşıp al-: Bakışıp kalmak.

2670

[1]

karıştır-: Üstünkörü bakmak, göz atmak.

2590

[1]

karat-: Baktırmak.

352, 550, 975

[3]

karav: Bakma, bakış.

770, 1715, 1989, 2090, 2290, 2292

[6]

karavat: (R.) Yatak, divan, karyola.

1783, 1839, 1922, 1946, 1947, 2017, 2023

[7]

karavçı bul-: Bakıyor olmak.

1069

[1]

karçık: Yaşlı kadın, nine.

101, 408, 416, 903, 1162, 1271

[6]

karçıga: Atmaca.

1089, 1090, 1092, 1093

[4]

karçık: 1. İhtiyar kadın, nine.	4. ...e doğru
401, 408, 416, 903, 1230, 1271	2121
2. Karı, eş.	karşı kil-: Karşı gelmek.
1162	348, 448, 1735, 2302
[7]	karşı töş-: Karşı durmak.
kardeş: Aileden olan kişi.	1002
1866	[21]
[1]	kart: 1. Koca.
karlgaç: Kırlangıç.	399, 404, 406, 434, 1184, 1220, 1261,
1168	1263, 1289
[1]	2. Eski.
karmak: Olta.	1658, 2104, 2127
2396	3. Tecrübeli.
[1]	880, 2403
karniz: (R.) Siperdeki yol.	4. İhtiyar.
586 (2), 588, 593, 613, 713	338, 345, 358, 365, 372, 452, 476,
[6]	955, 1078, 1137, 1159, 1169, 1230,
karşı: 1. Karşı.	1283, 1296, 1306, 1320, 1660, 2460
345, 836, 890, 1593, 2665	[33]
2. Ön.	kartay-: İhtiyarlamak, kocamak.
139, 1022, 1079, 2154, 2281	1189, 1396, 1902
3. ...e karşı	[3]
122, 922, 1194, 1495, 1616	kartina: (R.) Resim, tablo.
	1628, 1871

[2]	[1]
kartinka: (R.) Kartpostal.	kaşlı: Kaşlı bir şekilde olan, ... kaşlı.
1955	81
[1]	[1]
karun: (A.) Çok zengin kimse.	kat: Evin her bir katı, seviyesi.
1212	1826
[1]	[1]
karurman: Balta girmemiş orman.	kat-: 1. Katlaşmak, donmak, kurumak.
2144, 2356, 2359, 2361	2185, 2285
[4]	2. Hareketsiz kalmak.
kaska: (R.) Miğfer, kask.	908, 1112
461	3. İçten gülmek, katılmak.
[1]	1015
kaş: Kaş.	[5]
170, 645, 1012	katér: Bot, istimbot.
kaş cıyır-: Kaş çatmak.	562
1760, 1820	[1]
kaş sikért-: Kaş oynatmak, gülümsemek.	katı: 1. Sert.
2218	43, 2031, 2033
[6]	2. Çok fazla.
kaş küzé cimérel-: Kaşlı gözü oynamak, memnuniyetsiz olmak.	1256, 1587, 1913, 1981, 2060
1400	3. Yüksek derecede.

722, 1298	1569
katı-katı: Güçlü bir şekilde.	[1]
765	kavalériye: Süvari, süvari alayı.
katı it-: Güçlendirmek, sağlamlaştırmak.	2257
422	[1]
[12]	kaviş-: Kavuşmak.
katırak: Sertçe.	543, 941
338, 488, 2100	kavkaz: Kafkasyalı.
[3]	2245
katış: Karışmış halde.	[1]
256	kavşa-: Kuvvetli bir tesir altında kalıp ne yapacağını bilmemek, afallamak, şaşakalmak.
[1]	941, 1166
katıavlı: Girift, anlaşılması, çözülmesi zor olan.	[2]
1084	kay: 1. Hangi.
[1]	1925, 2145, 2258
katlı: Defa, kere.	2. Nere.
2660, 2683	537, 2429, 2472
[2]	elle kay-: Kimbilir nere?
katnaş: Karışık, çok çeşitli.	551, 582, 1164, 1851
1620	[10]
[1]	kaya: Nereye, ne tarafa?
katnaş-: Katılmak, karışmak.	

16, 61, 159, 493, 1930, 2351, 2531,
2604, 2676

[9]

kaya basarga bilmiyçe: Ne yapacağını, nerede duracağını bilememek.

1236

[1]

kayadır: Herhangi bir yere.

698, 1259

[2]

kayan: Nasıl, niçin?

1670, 1934

[2]

kaybér: Bazı, kimi.

2161, 2515

[2]

kaybérev: Kimisi, bazısı.

2234, 2444

[2]

kayçağında: Bazı zamanlarda.

25, 490, 1241, 1297, 1375, 1703, 1829

[7]

kayçak: Bazen, kimi zaman.

1379, 1467 (2), 1473, 1533, 2146,
2278, 2410, 2437, 2682

[10]

kayçakta: Bazı vakitler, ara sıra.

1371, 1533

[2]

kayçan: Ne zaman?

50, 93, 256, 2150

[4]

kayçandır: Bir zamanlar.

386, 493, 841, 1205, 1282, 1316,
1404, 2141

[8]

kayda: Nerede?

93, 1405, 1574, 1668, 1693, 1786,
1978, 2383, 2452, 2463

[10]

kaydadır: Her nerede.

25, 87, 188, 776, 833, 1589, 1606

[7]

kaydan: Nereden, nasıl?

16, 666, 1903, 1905, 2384

[5]

kaygı: Endişe, gam, tasa.

421, 489, 490, 1224, 1226, 1288,
1598, 1603, 2160

[9]

kaygılı: Kaygılı.

1252

[1]

kaygır-: Endişelenmek, kaygılanmak.

1324, 1577, 1655

[3]

kaygırtuv: İlgi, alaka, düşünce.

147

[1]

kayın: Kayın ağacı.

3, 21, 184, 202, 203, 211, 258, 265,
281, 661, 871, 873, 1626

[13]

kayınana: Kaynana.

2604

[1]

kayır-: 1. Kırmak.

1441, 1443

2. Sıyırmak.

1292

[3]

kayış: Kayış, kemer.

431, 1848

ét kayışı: Arsız, utanmaz.

2195

[3]

kayna-: 1. Kaynamak, köpürüp
kabarmak.

42, 2541

2. Hisleri güçlenmek.

218, 557

3. Cereyan etmek, sert bir
şekilde olmak.

322

[5]

kaynar: Sıcak, ateşli.

432, 500, 712, 867, 1032, 2245, 2418,
2499

[8]

kaysı: Hangi, hangisi?

228, 1382, 1570, 1732, 2283, 2411

[6]

kayt-: Gelmek, geri gelmek, dönmek.

14, 63, 65, 147, 155, 163, 314, 539,
693, 902, 953, 1059, 1169, 1170,

1172, 1184, 1238, 1254, 1262, 1263, 1289, 1304, 1340, 1359, 1363, 1548, 1561, 1577, 1586, 1610 (2), 1667, 1676, 1747, 1767, 1789, 1846, 1850, 1892, 1905, 1982, 2004, 2091, 2092, 2094, 2113, 2164, 2165, 2191, 2207, 2236, 2296, 2373, 2393, 2399, 2666	1600, 2183
kayıp al: Dönebilmek.	kazıy al-: Kazabilmek.
2016	2184
[57]	[3]
kaytar-: 1. Göndermek, yollamak.	kaz kavıyı: Kaz tüyü.
142, 882	2661
2. Çıkarmak.	[1]
1399	kazémat: (R.) Sığınmak.
3. Karşılık vermek, cevaplamak.	716, 723
647, 1531, 1748, 1832, 1889	kazı-: Kazmak, kazı yapmak.
[8]	2181, 2424
kaytırt-: Yanında götürmek.	[2]
1743	kazıl-: Kazılmak.
[1]	182, 715, 2141
kaytuvcı: Yolcu.	[3]
1743	kece: Keçi, (argo) yük.
[1]	2263, 2270, 2275
kaz-: Kazmak.	[3]
	kegaz: (F.) Kâğıt.
	945, 954, 1164, 1178, 1201, 1258
	[6]
	kekré-bökré: Eğri büğrü.
	1207

[1]	1093, 1816
kelime: (A.) Kelime, söz.	[2]
2659, 2665	kébék: Gibi, benzer, ... şeklinde.
[2]	8, 11, 54, 193, 266, 330, 356, 506,
kepeç: Kıymetli olmayan şapka.	513, 515, 520, 525, 562, 570, 594,
2334	606, 610, 691, 698, 766, 770, 787,
[1]	791, 826, 845, 846, 948, 951, 974,
kerle: Bücür, kısa.	984, 1029, 1062, 1181, 1203, 1212,
2414, 2522	1236, 1258, 1288, 1301, 1317, 1412,
[2]	1424, 1436, 1439, 1448, 1454, 1469
kerzin: (R.) Sepet, sele.	(2), 1481, 1495, 1509, 1571, 1588,
1767	1593, 1603, 1605, 1620, 1621, 1627,
[1]	1628, 1630, 1705, 1706, 1715, 1743,
kevse: Ağacın gövdesi.	1797, 1802, 1834, 1835, 1841, 1852,
818, 1422, 1457	1863, 1874, 1879, 1906, 1926 (2),
[3]	1936, 1955, 1997, 2005, 2017, 2083,
keyéf: (A.) Keyif, zevk, haz.	2105, 2148, 2167, 2174, 2175, 2191,
1009, 1740	2216, 2238, 2286, 2309, 2413, 2423,
keyéfén tabuvçı: Keyfini	2469, 2483, 2596, 2659, 2664
yapan.	[101]
1435	kéçé: 1. Küçük.
[3]	2. Yaşça küçük, genç.
keyéfséz: Keyifsiz.	492, 1544
	[3]
	kéçérek: Ufakça, küçücük.
	1025, 2501
	[1]

kéçkéne: 1. Küçük.

315, 661, 827, 984, 1069, 1072, 1094,
1149, 1178, 1701, 1815, 1843, 2222

2. Küçük yaşta olan.

1945

[14]

kéçereyt-: küçültmek.

2596

[1]

kélem: Kilim, halı.

1636, 1870

[2]

kém: Kim, biri.

50, 67, 118, 128 (2), 311, 351, 352,
1126, 1180, 1270, 1347, 1506, 1758,
1759, 1845, 1858, 1934, 2158 (2),
2174, 2242, 2511

[23]

kémdér: Biri, birisi.

78, 457, 558 (2), 739, 818, 1388,
1574, 1747, 2153

[10]

kémgedér: Birine, birisine.

3, 2511 (2)

[3]

kéne: *bk. géne*

387, 841, 968, 1232, 1288, 1411,
1435, 1468, 1475, 1621, 1977, 2093,
2142, 2457, 2494

[16]

kéneriy: (*R.*) Kanarya.

1872, 1873, 1877, 1904, 1905, 1906,
1971, 1972, 2007

[9]

képka: (*R.*) Kasket, kep.

1068, 1789, 1916, 2067

[4]

kér: Kir, leke.

1211, 2528

[2]

kér-: Girmek, uğramak, katılmak.

201, 279, 366, 487, 525, 537, 611,
708, 717, 719, 806, 851, 858, 955,
1020, 1075, 1111, 1188, 1219, 1238,
1264, 1296, 1327, 1354, 1356, 1363,
1475, 1487, 1567, 1610, 1623, 1631,
1697, 1829, 1848, 1869, 1882, 1923,
2086, 2091, 2134, 2140, 2240, 2254,
2255, 2362, 2369, 2464, 2494, 2498,
2548, 2579, 2582, 2631, 2657, 2666

kérép kit-: Girivermek.	[1]
29, 183	kért-: 1. Yerleştirmek, sokmak.
kérép utır-: Saplanıp kalmak.	1164
1386, 1454	2. Sunmak.
[60]	960
kérép-çığıp: Gire çıka.	3. Girmek, uğramak.
76	2082
[1]	[3]
kéréř-: Girişmek, başlamak.	kése: (<i>F.</i>) 1. Cep.
443, 449, 1083, 1525, 1801, 2199, 2569, 2574	1072, 1310, 1824, 2441
[8]	2. Çanta, kese.
kérfék : Kirpik.	273, 729
850, 899, 1302, 1537	[6]
[4]	kéřé: İnsan, şahıs, adam, kimse.
kérosin: (<i>R.</i>) Gaz yağı.	43, 46, 76, 126, 129, 132, 221, 346, 365, 432, 513, 569, 826, 828, 882, 938, 940, 943, 957, 973, 975, 990, 991, 1103, 1116, 1165, 1170, 1176, 1197, 1236, 1294, 1328, 1382, 1385, 1413, 1430, 1443, 1449, 1514, 1533, 1553, 1652, 1654 (2), 1672, 1676, 1691, 1709, 1723, 1746, 1766, 1768, 1794, 1864, 1883, 1945, 1968, 1975, 1977, 1990, 2083, 2130, 2140, 2157, 2174, 2215, 2224, 2247, 2266, 2283, 2320, 2336, 2371, 2426 (2), 2437,
2381	
[1]	
kérpé: Kirpi.	
1003	
[1]	
kérséz: Saf, masum.	
1243	

2439, 2496, 2520, 2525, 2545, 2559, 2569, 2586, 2625, 2645	855
[86]	[1]
kéşélék: Kişilik.	kıl: Kıl, tel.
1215	594
[1]	[1]
kétkélde-: Kikirdemek, kıkır kıkır gülmek.	kılan-: Davranmak.
2594, 2643	1337, 2514
[2]	[2]
kıçıt-: Kaşınmak, karıncalanmak.	kılğan: Bozkır otu.
1483	1448
[1]	[1]
kıçkır-: Bağırarak, çığlık atmak, haykırmak.	kılıç: Kılıç.
58, 113, 240, 243, 254, 275, 311, 412, 438, 451, 527, 558, 565, 575, 592, 620, 624, 702, 710, 717, 728, 739, 744, 804, 830, 832, 855, 1066, 1067, 1107, 1117, 1150, 1787, 1896, 1909, 2022, 2058, 2070, 2123, 2269, 2275	2416
kıçkır al-: Bağırabilmek.	[1]
855	kılıy: Şaşı, uğursuz.
[42]	226
kıçkırgan: Çığlık.	[1]
	kılt it-: Birden hareket etmek.
	2554
	[1]
	kır: 1. Açık alan, kır.
	361, 905, 1490
	2. Meydan.

437	331
[4]	[1]
kır-: Yok etmek, kökünü kırmak.	kırım: Yan.
2467	1345, 2487
[1]	[2]
kır gospitalé: Sahra hastanesi.	kırıy: Kenar, köşe.
1649	602, 612, 809, 820, 1318, 1388, 1698, 1970, 2335, 2371
[1]	[10]
kırgıy: 1. Çok sert, korkutucu.	kırt: Birden, aniden.
189	2033
2. Ciddi, sert bir şekilde.	kırt kis-: Sert davranmak.
988	1852
[2]	[2]
kırık. Kırk.	kıs-: 1. Sıkmak.
1173	44, 422, 488, 592, 726, 1099
[1]	2. Kucaklamak.
kırık-illé: Kırk elli civarında.	1921, 2077
2330, 2365	3. Bastırmak.
[2]	2122
kırıl-: Yok olmak.	3. El sıkmak.
1740	1744
[1]	4. Kısmak.
kırın-: Traş olmak.	

965, 976, 2633

[13]

kısıl-: Nefesi daralmak.

536

[1]

kıska: Kısa.

425, 2580

[2]

kıskart-: Kısaltmak.

2359

[1]

kıskası: Kısacası, özetle.

362, 1534, 2177, 2427

[4]

kıstır-: 1. Sıkıştırmak.

431

2. Araya eklemek.

2481

[2]

kış: Kış.971, 1295, 1466, 1488, 2005, 2184,
2250, 2257, 2486

[9]

kıştırdav: Hışırıtı.

779, 914, 1948

[3]

kıtakla-: Gıdaklamak.

1412

[1]

kıtıkla-: Gıdıklamak.

1644

[1]

kıya: Kaya.228, 486, 510 (2), 518, 520, 527 (2),
528, 546, 551, 555 (2), 561, 572, 576,
577, 582, 587, 611, 612, 617, 619,
639, 643, 647, 650, 651, 652, 658,
659, 666, 701, 716, 722, 745, 747, 750

[39]

kıyafet: (A.) Kıyafet, elbise.

239, 341

[2]

kıybatlı: Pahalı.

1870

[1]

kıygaçlan-: Eğilmek, bükülmek.

81

[1]	kıynal-: Acılanmak, ızdırap çekmek.
kıygaçlat-: Eğmek, bükmek.	341
809	[1]
[1]	kıypılçık: Şarapnel.
kıyın: Zor, çetin.	718
366, 682, 791, 881, 1024, 1084, 1367, 1843, 2263, 2372	[1]
[10]	kıyşay-: Çarpılmak, bükülmek, eğilmek.
kıymılık: Zorluk.	233
617	[1]
[1]	kıyuvlık: Cesaret.
kıymılda-: Kımıldamak.	2125
58, 1936, 2181	[1]
[3]	kıyuvsız: Cesaretsiz.
kıymıldat-: Kımıldatmak.	2231
303	[1]
[1]	kız: Kız.
kıymmetlé: Önemli, değerli.	115, 347, 351, 352, 353, 493, 539, 663, 665, 684, 691, 694, 695, 698, 753, 1018, 1172, 1174, 1185, 1200, 1229, 1231, 1234, 1274, 1282, 1283, 1312, 1319, 1336, 1345, 1351, 1368, 1382, 1556, 1567, 1665, 1668, 2054, 2059, 2207, 2214, 2215, 2216, 2432, 2498
897	
[1]	
kıyna-: Dövmek.	
1849, 1941	
[2]	

[45]		3. Saklamak, vermeye çekinmek.
kızlarça: Kızların gözünden, kızlara göre.	438, 781	
1522	[7]	
[1]	kızganiç: Acınacak halde, zavallı.	
kızlarnıkı: Kızlarınki.	394, 416, 2678	
2423	[3]	
[1]	kızgilt: Kırmızımsı.	
kız-: 1. Kızmak, sinirlenmek.	7	
1884	[1]	
2. Isınmak.	kızgilt-sarı: Kızılı sarılı.	
1983	1422, 1457	
[2]	[2]	
kızar-: 1. Yüzüne kan gelmek.	kızıguvçı: İstekli.	
316	2543	
2. Yüzü kızarmak, utanmak.	[1]	
1407, 1484, 1500, 1876, 2420	kızık: İlgi çekici, dikkate değer, cazip.	
[6]	973, 1125, 1370, 1800	
kızgan-: 1. Merhamet etmek, acımak, şefkat göstermek.	[4]	
1247, 1514	kızıklı: İlginç, dikkat çekici.	
2. Kıskanmak.	980	
153, 2639 (2)	[1]	
	kızıksın-: Merak etmek, umursamak.	

2527	kiç: Akşam.
[1]	219, 1279, 1849, 1853
kızıl: Kırmızı.	[4]
260, 600, 746, 950, 1621, 1630 (2), 1659, 1734	kiç-: Geçmek.
kıp-kızıl: Kıpkırmızı.	2167, 2315, 2322
286, 2404	[3]
[11]	kiçe: Dün, dün akşam.
kızılı-sarı: Kızıllı sarı.	2008, 2347, 2608
851	[3]
[1]	kiçék-: Gecikmek.
kızılık: Kızılık.	2591
687, 929, 941	[1]
[3]	kiçér-: 1. Başından geçmek, yaşamak.
kızılméyéts: Kızılıordu.	40, 1510, 1932
785	2. Bir duyguyu hissetmek.
[1]	42, 2616
kızın-: Güneşte kalmak.	3. İletmek, aktarmak.
2487	2032
[1]	[6]
kızış-: Kızışmak, ısınmak.	kiçérés: Duygu, his.
720	845
[1]	[1]
	kiçké: Akşamki.

949, 1980

[2]

kil-: 1. Gelmek, ulaşmak.

15, 50, 109, 156, 220, 235, 343, 404,
448, 556, 620, 636, 671, 697, 725,
808, 964, 1055, 1098, 1111, 1137,
1168, 1200, 1235, 1240, 1279, 1323,
1353 (2), 1354, 1355, 1467, 1477,
1492, 1535, 1584, 1610, 1642, 1742,
1756, 1918, 1947, 1954, 1958, 1992,
2000, 2007, 2010, 2045, 2091, 2099,
2120, 2367, 2453, 2474, 2553 (2),
2555, 2560 (2), 2567 (2), 2570

2. Denk gelmek.

43, 212, 2615, 2634

3. Yardımcı fiil “sürerlik”

131, 296, 1279, 1379, 1635, 1946,
2602

4. -ası / -esé eklerinden sonra
istek çekimi yapar.

160, 226, 954, 1828, 1902, 1981,
2058, 2374

5. Ölçüsünde olmak.

831

kile al-: Gelebilmek.

448

kilép bas-: Ortaya çıkmak,
görünmek.

393, 608, 664, 956, 1590, 2071

kile başla-: Gelmeye
başlamak.

110

kilép cit-: Gelmek, ulaşmak.
797, 2092, 2205, 2336, 2349

kilép çık-: Meydana gelmek,
ortaya çıkmak.

39, 758, 930, 1108, 1451, 1963, 2066,
2615

kilép kér-: Gelip girmek.

1368

kilép tor-: Gelip durmak.

1186, 1576, 2156

kilép yör-: Gelmek,
gelivermek.

1232, 1240

kile-kile: Gele gele.

2285

[111]

kilés: Şekil, hâl, durum.

944, 1402, 1915

[3]

kilêş-: Yakışmak, uymak.

1346

[1]

kilêşken: Uygun.

2640

[1]

kilgele-: Gelip durmak.

1229

[1]

kilométr: (*R.*) Kilometre.

790, 1178, 2482

[3]

kilüvçé: 1. Başlayan.

436

2. Gelen kişi.

762, 1369, 1688

[4]

kimçélék: Eksiklik, kusur.

2233, 2581

[2]

kimsét-: Küçük görmek, hor görmek.

355, 357, 1211, 1885

[4]

kindér: Kendir dokuma.

1702, 1707

[2]

kinet: Ansızın, aniden.58, 146, 188, 258, 388, 455, 516, 600,
631, 663, 733, 764, 774, 812, 818,
846, 861, 927, 938, 1097, 1150, 1484,
1606, 1750, 1917, 1938, 1966, 2069,
2089, 2113, 2153, 2169, 2394, 2514

[34]

kino: Sinema filmi.

1862

[1]

kiñ: Geniş, büyük.

391, 751, 795, 904, 2177, 2335

[6]

kiñeş: Tavsiye, öğüt.

1220, 1613, 2524

kiñeş al-: Danışmak.

1088

kiñeş it-: Tavsiye vermek.

2000

[5]

kişey-: Fikir alış verişinde bulunmak.

1414

[1]

kişey-: Genişlemek.

523, 2382

[2]

kişlek: Genişlik.

586

[1]

kip-: Kurumak, tükenmek.

282, 1537

[2]

kirek: Gerek, lüzum.

18, 142, 150, 164, 347, 849, 1030,
1036, 1051, 1056, 1398, 1520, 1537,
1730, 1749, 2032, 2573, 2578

2. -rgA, -mAskA eklerinden
sonra gereklilik çekimi yapar.

884, 1616, 1891, 2009, 2031, 2032,
2483, 2505, 2506, 2523

kirek bul-: Gerek olmak.

781, 1151, 1804, 2057, 2227, 2360,
2368

[35]

kireklé: Gerekli, lüzumlu.

1081, 1104, 1706, 1760

[4]

kiré: 1. Geri.

1829, 1996, 2069, 2117, 2362, 2677

2. Zıt, karşıt.

2588

kiré kayt: Dediğinin aksine
hareket etmek.

1892

[8]

kirélen-: Geride durmak.

1571

[1]

kirésé bul-: Aksine, zıttı olmak.

1413, 2192

[2]

kirésénçe: Aksine, tam tersine.

1582, 1703, 2422, 2595

[4]

kirpéc: Tuğla.

1840, 1844, 1845, 1847

[4]

kirte: Engel.	414
370	2. Durmak.
[1]	1009
kirtleç-kirtleç: Tümsek tümsek.	[2]
518	kiskén : 1. Keskin.
[1]	861
kis-: 1. Kesmek, biçmek.	2. Çok tesirli, güçlü.
346, 1607, 1810	1896
2. Sonlandırmak.	[2]
1852	kit-: 1. Gitmek.
[4]	16, 32, 143, 444, 912, 1548, 1561, 1797, 1914 (2), 1919, 1930, 1951, 1959, 1974, 2045, 2048, 2135, 2146, 2255, 2308, 2586, 2642
kisek: 1. Kesik.	2. Başlamak, dâhil olmak.
127, 282, 798, 998, 1078, 1178, 1802	694, 988, 1020
2. Bölüm, kısım.	3. Kaybolmak, yok olmak.
2482	433, 651, 1258
[8]	4. Göç etmek.
kiset-: Uyarmak.	5. Devam etmek.
2176	384
[1]	6. İzlemek, takip etmek.
kisetüv: Uyarı.	870
1591, 1593	[2]
[2]	6. İzlemek, takip etmek.
kisél-: 1. Kesilmek.	1018

7. Aklına düşmek.	72, 73, 1438, 1546, 1824, 2143, 2197, 2411
1712, 2143, 2174, 2223, 2317, 2341	
8. Yardımcı fiil “dönüşme, tezlik, bitiş”	[8]
7, 29, 41, 81, 89, 102, 137, 183, 191, 215, 259, 262, 338, 368, 373, 374, 394, 397, 402, 419, 422, 456, 433, 481, 496, 517, 523, 534, 540, 546, 578, 596, 601, 619, 631, 657, 660, 676, 698, 711, 767, 774, 799, 801, 804, 808, 815, 831, 847, 868, 878, 919, 928, 941, 947, 1059, 1092, 1136, 1181, 1207, 1217, 1228, 1260, 1277, 1282, 1299, 1329, 1363, 1415, 1439, 1460, 1480, 1484, 1489, 1505, 1527, 1576, 1577, 1588, 1597, 1610, 1619, 1623, 1633, 1751, 1767, 1774, 1809, 1813, 1821, 1823, 1854, 1879, 1884, 1886, 1897, 1908, 1921, 1927, 1928, 1940, 1967, 1973, 2009, 2014, 2039, 2040, 2049, 2061, 2063, 2069, 2073, 2091, 2114, 2140, 2148, 2149, 2169, 2179, 2192, 2199, 2200, 2324, 2390, 2398, 2584, 2672	
kitép bar-: Ansızın gitmek.	
418, 458, 1087, 1377, 1651, 1711, 2035, 2102, 2187, 2209, 2550	
[174]	
kitap: Kitap.	
	kitér-: 1. Getirmek. 32, 311, 1805, 2157, 2589
	2. Yaklaştırmak. 1318
	3. Söz getirmek, utandırmak. 687
	4. Canlandırmak, hayal etmek. 713, 839
	5. Ortaya koymak. 1051
	6. Zarar vermek. 2379
	7. Yerine getirmek, yapmak. 2254
	8. Vermek, katmak. 2291
	9. Zamanını bulmak. 2313
	kitére al-: Getirebilmek. 1180

[15]

kit le: Git başımdan anlamındaki söz.

1044

[1]

kitsene: İnanmama, anlamındaki söz,
hadi oradan.

760

[1]

kiy-: 1. Giymek.

1, 80, 1717

2. Takmak.

1545, 1690, 1955, 2206

[7]

kiydér-: 1. Kılıf geçirmek.

205

2. Takmak.

337

[2]

kiyev: Damat.

334, 336, 338, 340, 476

[5]

kiyevge bir-: Kız evlendirmek.

1213

[1]

kiyevge çık-: Kocaya varmak.

1857, 1867

[2]

kiyém: Giysi, elbise.

341, 421, 720, 1796

kiyém-salım: Giyim, kuşam.

1365

[5]

kiyéñ-: Giyinmek.

1183, 1425, 2014

[3]

kiyérelép-kiyérelép: Gerile, gerile.

2191

[1]

kiyérenké: Gergin, zor, çetin.

234

kiyérenkélék: Gerginlik, zorluk.

773

[1]

kiyéñ: Keçe.

2285

[1]

koç-: Kucaklamak, sarmak.

2044, 2086, 2132

koçıp al-: Sarılmak.

2124

[4]

koçak: Kucak.

1952, 1993

[2]

koçakla-: Kucaklamak.

433

[1]

kofta: Bluz.

1689

[1]

kol: Köle.

896

[1]

kolaç: Kulaç.

229, 751, 965

[3]

kolak: Kulak.

463, 803, 922, 1490, 1567, 1568, 1890

kolak sal-: Kulak vermek,
dinlemek.

332, 1594

kolak saluvçı-: Dinleyici.

2052

kolakka al-: Sözüünü dinlemek,
dikkate almak.

1070

[11]

kolakçın: Kulaklı şapka.

1300

[1]

kolhoz: Sovyetler Birliği
dönemindeki köy tarım birliği.

360, 393, 902

[3]

kom: Kum.

2185

[1]

komaçavla-: Rahatsızlık vermek.

1709

[1]

komanda: (R.) Kumanda, yönetim.

571, 2211

komanda bir-: Emir vermek, komut vermek. 251, 435, 472 [5]	1977 [1]
komanda punktı: (R.) Komuta merkezi. 181 [1]	konkrét: (R.) Somut. 1080 [1]
komandır: (R.) Komutan. 30, 32, 214, 2219, 2277, 2297, 2300, 2308, 2318, 2579 [10]	kontora: (R.) Daire, ofis, yazıhane. 1071, 1093, 2049, 2051, 2064, 2065 [6]
komandnıy punktı: (R.) <i>bk. komanda punktı</i> 220 [1]	kontrataka: (R.) Karşı hücum, kontra atak. 329, 436 [2]
kombat: (R.) Tabur komutanı. 927, 2252 [2]	kontratakala-: Karşı hücumu geçmek. 429 [1]
komissar: (R.) Askeri yönetici, komiser. 160, 197, 201, 202, 211, 212, 1649, 1650 [8]	kontrol: (R.) Kontrol, zapt etme. 2289 [1]
konduktor: (R.) Kondüktör.	koğırt: Konur, kestane rengi. 984, 1047 (2) [3]
	koral: Silah. 221, 1803

[2]

korı: Kuru, kurak.

1, 513 (2)

[3]

korı-: Kurumak.

1606

[1]

korıç: Çelik.773, 1096, 1099, 1120, 1121 (2),
1135, 1150, 1152, 1154, 1997

[11]

korılma: Bina, yapı.

2378

[1]

korım: Kurum, is.

720

[1]

koridor: (R.) Koridor.

2028

[1]

korrektirovka: (R.) Düzenleme.

442

[1]

korrektör: (R.) Yayın işlerinde
düzeltilen.2372, 2427, 2494, 2498, 2519, 2550,
2558, 2628

[8]

korrespondent: (R.) Muhabir.

2566

[1]

korsak: Karnı.

224

[1]

kostyum: (R.) Kostüm.

953

[1]

koş: Kuş.

81, 895, 969, 1381, 1873, 2338, 2350

[7]

kotı oç-: Korkmak, çekinmek.

17, 2001, 2077, 2655

[4]

kotıl-: Kurtulmak, atlatmak.

104, 772

kotıla bar-: Kurtuluvermek.

859

- [3] **kotırın-:** Rastgele hareket etmek.
196, 857
- [2] **kotkar-:** Kurtarmak.
64, 164, 598, 705, 946
- [5] **kotoçkıç:** 1. Korkunç.
39, 48, 496, 1545
2. Çok büyük ölçüde, çok güçlü.
260, 369, 508, 1212
- [9] **koyaş:** Güneş.
22, 24, 75, 192, 334, 643, 659, 671, 872, 891, 1287, 1419, 1420, 1422, 1493, 1615, 1632, 1687, 2353, 2376, 2404 (2), 2487
- [23] **koyaşlı:** Güneşli.
1417, 1623, 1711
- [3] **koyıl-:** Dökülmek.
1510, 1599, 1960, 2129
- koyılıp bét-:** Tamamen dökülmek.
2645
- koyıla tor-:** Dökülüp durmak.
1641
- [6] **koyın-:** Yıkanmak.
806
- [1] **koyka:** (R.) Karyola.
80
- [1] **koyma:** Çit, tahta duvar.
1546
- [1] **koymak:** Hamurdan yapılan bir yiyecek, gözleme.
2604, 2605, 2638 (2), 2641, 2669 (2)
- [8] **koyruk:** Kuyruk.
17, 672
- [2] **koyrıklı yıldız:** Kuyruklu yıldız.
193

[1]	2284
kozırék: Şapka siperi.	köçeygennen-köçeye bar-:
1068	Güçlendikçe güçlenip gitmek.
[1]	429, 2006
köç: 1. Güç, enerji, kuvvet.	[3]
264, 369, 610, 611, 890, 1153, 1171, 1738, 1933, 2042, 2059, 2120, 2202	köçeyt-: Güçlendirmek.
2. Askeri kuvvet.	1937
439, 2291	[1]
köç cıy-: Güç toplamak.	köçlé: Güçlü.
907	470, 474, 481, 502, 509, 547, 559, 569 (2), 577, 842, 1192, 1243, 1603, 1778, 1861, 2229, 2274, 2437
köç tük-: Emek vermek.	[19]
784	köçsézlen-: Gücünü kaybetmek.
[17]	606, 888
köç-şel: Güçlülükle, zorlanarak.	[2]
1304, 1604, 1980	köçsézlék: Güçsüzlük.
[3]	866, 2637
köçey-: Güçlenmek, etkisini artırmak.	[2]
107, 174, 175	köl-: Gülmek, tebbüm etmek.
köçeye bar-: Küçlenip gitmek.	75, 613, 350 (2), 351, 974, 996, 1015, 1398, 1468, 1481, 1748, 1781, 1794, 1816, 2233, 2347, 2658, 2670
486	
[4]	kölép al-: Birden gülmek.
köçeygennen-köçe-: Güçlendikçe güçlenmek.	

2606, 2643

kölép ciber-: Gülüvermek.

1117, 1150, 1573, 2221

kölép kuy-: Gülüp geçmek.

2596

[26]

kölémsére-: Gülümsemek.349, 359, 934, 1515, 1537, 2218,
2414, 2463, 2497, 2498

[10]

kölés-: Gülüşmek.

1821

kölése-kölése: Gülüşe gülüşe.

494, 1282

[3]

kölké: Gülünç, komik.

1486, 2481

[2]

kölüv: Gülümseme, tebessüm.

2595, 2596

[2]

kömés: Gümüş.290, 351, 519, 520, 524, 1451, 1643,
2334, 2486

[9]

kön: Gün.89, 100, 101, 137, 157, 167, 294, 325,
335, 360, 375, 409, 543, 635, 670,
695, 696, 928, 1028, 1041, 1058,
1091, 1154, 1159, 1185, 1188, 1206,
1222, 1226, 1240, 1246, 1259, 1261,
1263, 1417, 1466, 1488, 1509, 1575,
1638, 1653, 1672, 1674, 1676, 1678,
1686, 1716, 1821, 1853, 1882, 2081,
2082, 2092, 2249, 2254, 2257, 2304,
2354, 2486**köné buyı:** Gün boyu.

218

[60]

könçe: Kıskaç.

1212

[1]

köndelék: Gündelik.

1652

[1]

köndéz: Gündüz.

1826, 1954

[2]

köndéz-koyaş: Günlük güneşlik.

5

[1]	890, 1933
könleşüvçé bul-: Kıskaçmak.	[2]
2544	köréldev: Gürüldeme.
[1]	190
können-kön: Günden güne.	[1]
1192, 1193	körsén-: Zorlanmak, oflayıp puflamak, canı sıkılmak.
[2]	1208, 2154
könozin: Tüm gün.	körsénép al-: Oflayıvermek.
383, 1791	1384
[2]	[3]
könyak: Güney.	köt- 1: Beklemek.
181	117 (2), 133, 138, 651, 1172, 1187, 1192, 1254, 1263, 1316, 1362, 1449, 1469, 1495, 1536, 1578, 1724, 2010, 2181, 2302, 2384, 2536, 2589, 2613
[1]	kötép tor-: Bekleyip durmak.
kön-tön: Gece gündüz.	1377
1328, 1331, 1546	[26]
[3]	köt- 2: Gütme, sürmek, kovalamak.
kör: Gür, semiz.	18
934	[1]
[1]	kötél-: Beklenmek.
körek: Kürek.	2100
2054, 2181, 2184	
[3]	
köreş: Mücadele, savaş.	

[1]

kötmegende: Birdenbire, ansızın, beklenmedik zamanda.

103, 219, 1954, 1961, 2169, 2241

[6]

kötélmegende: *bk.* kötmegende

278

[1]

köy-: Yanmak, kömürleşmek.

33, 127

[2]

köy: Türkü, ezgi.

2395

[1]

köyez: Süslü, şık.

1352, 1410, 1627

[3]

köyé: Şekilde, halde.

1823

[1]

köyénçe: *bk.* köyé

804, 2556

[2]

köyénéçlé: Üzüntülü, dertli.

1585

[1]

köyliy-köyliy: Mırıldana mırıldana.

1831

[1]

köyme: Kayık, sandal.

480, 482, 484, 486, 502, 504, 514, 549, 561, 564, 710, 1377, 1929

[13]

köz: Güz, sonbahar.

1575, 1599, 1620, 1711, 2321, 2401, 2403

[7]

közén: Güzün, sonbaharda.

693

[1]

kran: (*R.*) Vinç.

1840

[1]

kréstyan: (*R.*) Köylü.

1650

[1]

krugom: (*R.*) Etraf, çevre.

2455

[1]

kruşnik: (R.) Hamal, taşıyıcı.

991

[1]

kuhnya: (R.) Mutfak.

1291, 1800

[2]

kul: El.

35, 43, 53, 94, 109, 114, 116 (2), 167,
 170, 198, 237, 249, 250, 302, 308,
 395, 422, 446, 450, 458, 594, 602,
 605, 612, 640, 677, 726, 742, 751,
 764, 765, 779, 819, 842, 908, 915,
 956, 959, 998, 1097, 1100, 1122, 1135
 (2), 1299, 1307, 1311, 1317, 1318,
 1387, 1472, 1585, 1588, 1622, 1692,
 1738, 1777, 1778, 1784, 1802, 1803,
 1810, 1824, 1835, 1878, 1896, 1897,
 1914, 1956, 2020, 2023, 2107, 2118,
 2187, 2200, 2242, 2249, 2422 (2),
 2424, 2428, 2633

2. Elinde, esaretinde.

409, 610

3. İrade, karar.

1511

4. Himaye.

2030

kul bir-: El vermek, yardım etmek.

1371, 1373

kul çap-: El çırpma, alkışlamak.

939, 940, 944

kul kıs-: El sıkma, tokalaşmak.

1744

kul küter-: Dua etmek.

2508

kul suz-: Elini uzatmak.

1726, 1964

kulga iyelendér-: Ele geçirmek.

1354

kulın sélt-: Vazgeçmek.

1131

kulına élek-: Eline geçmek.

125, 2411

kulına töş-: Eline düşmek, esir olmak.

207, 2268

kulnnan kilme-: Elinden bir şey gelmemek.	[3]
1325	kunak: Misafir, konuk, ziyaretçi.
[103]	1477, 1526
kulbaş: Omuz.	kunakka kayt-: Misafirlige gitmek.
420	1340
[1]	[3]
kuldan: Elden, el yapımı.	kundur-: Kondurmak.
2370, 2426	737
[2]	[1]
kultık tayakları: Koltuk değnekleri.	kup-: Kopmak.
869	262, 2588
[1]	[2]
kultiksa: Dayanak, trabzan.	kupşı: Şık, göz alıcı.
1462	1626
[1]	[1]
kulyavlık: El, yüz mendili.	kurant: (R.) Kule saati.
1310	923
[1]	[1]
kun-: 1. Konmak.	kurğuş: Kurşun madeni.
1381, 1300	4
2. Konaklamak.	[1]
1184	kurğuş soldat: Kurşun asker.

2196, 2197

[2]

kurık-: Korkmak.186, 914, 1292, 1301, 1430, 1447,
1940, 1940, 1981, 1986, 1988, 2097**kurka-kurka:** Korka korka.

956

[13]

kurkınc: Korkunç.40, 172, 239, 514, 515, 851, 1508,
1560, 1586, 1988, 2097

[11]

kurkıt-: Korkutmak.

1554, 1674

[2]

kurkuv: Korku.

1194, 1903, 1926

[3]

kurkuvlı: Korkulu.

1593

[1]

kuş-: 1. Emretmek, görevlendirmek.

1162, 1325, 2229, 2647

2. Yöneltmek.

2117

3. Müsaade etmek.

2097

kuşıp tor-: Emir verip durmak.

1806, 2083

[8]

kuşamat: Takma isim.

1147

[1]

kuşıl-: Yöneltilmek.

195

[1]

kuv-: 1. Kovmak.

384, 1497, 1836

2. Kovalamak.

762

kuvıp cit-: Yakalamak.

864, 2328

[6]

kuvak: Çalı, çalılık.

826, 1149

[2]

kuvan-: Sevinmek.

1776, 2010, 2048	381, 1028, 1049
[3]	4. Bırakmak, getirmek.
kuvanıç: Sevinç, kıvanç.	2097, 2496
1235	5. Yardımcı fiil “tamamlama, tezlik”
[1]	80, 280, 293, 337, 349, 403, 419, 663, 764, 772, 854, 1208, 1250, 1538, 1552, 1588, 1608, 1684, 2106, 2177, 2188, 2203, 2218, 2278, 2337, 2508, 2567, 2589, 2595, 2660
kuvanıçlı: Sevinçli.	
1186	
[1]	
kuvetle-: Desteklemek.	[51]
242	kuydur-: Koydurmak.
[1]	2652
kuvırıl-: Kavrulmak.	[1]
1512	kuyı: 1. Koyu.
[1]	171, 191, 941, 1453, 1621, 1629, 1630
kuvış-: Koşuşmak.	2. Sık, yoğun.
2602	70, 762
[1]	[9]
kuy-: 1. Koymak, yerleştirmek.	kuyıl-: Koyulmak.
74, 170, 779, 965, 1033, 1069, 1311, 1622, 1840, 1844, 1970, 2020, 2583, 2662	593
2. Yapmak.	[1]
226, 1433	kuyın: İnsanın koynu.
3. Görevlendirmek.	916

[1]	556, 2105
kuysana: Bıraksana, hadi oradan anlamında tepki sözü.	[2]
2652	kübrek: 1. Daha çok.
[1]	1222, 1367, 1991, 2489
kuzgal-: 1. Ayaklanmak, hareket etmek.	2. Çoğunlukla.
367, 578, 861, 868, 1323, 1572, 2108	1342, 1414, 2421
2. Yayılmak, ağmak.	[7]
1635	küç-: 1. Göçmek, yer değiştirmek.
3. Davranmak.	1079, 1145, 1259, 1576, 1976, 2003, 2183
2280	2. Davranmak, hareketi yapmaya geçmek.
[9]	71, 1531
kübelek: 1. Kelebek.	[9]
1236	küçér-: 1. Göçürmek, taşımak.
2. Yağan büyük kar.	1707
kübelek-kübelek: Lapa lapa.	2. İşini değiştirmek.
11	1021, 1136
[2]	[3]
kübey-: Artmak, çoğalmak, güçlenmek.	kügerçén: Güvercin.
1821, 2267, 2293	1638
[3]	[1]
kübék: Köpük.	kügelcém: Mavimsi.
	418, 2343, 2345

[3]

kük: Gök, sema.6, 190, 192, 193, 418 (2), 517, 615,
708, 857, 966, 2128, 2465

[13]

kük yözé: Gökyüzü.

5, 19, 851, 1638

[4]

kükey: Yumurta.

1411

[1]

kükre-: Kükremek.

190, 419

[2]

kükrek: Göğüs, meme, sine.42, 287, 612, 765, 778, 907, 1921,
2020, 2077, 2121, 2441

[11]

küksél: Açık mavi.

639

[1]

kül: Göl.20, 22, 233, 798, 799, 806, 964, 966,
967, 1149, 1359, 1451, 1453, 1455,1458, 1459, 1462, 1463, 1657, 1936,
2249, 2480

[22]

külege: Gölge, karaltı.814, 815, 817, 967, 1418, 14232 (2),
1452, 1601, 1602 (2), 1604

[12]

külmek: 1. Elbise, entari.

1425

2. Gömlek.

2067

[2]

küm-: Gömmek.

516, 578, 2155

[3]

kümél-: Gömülmek.

16, 362, 457, 825, 2158

[5]

kümér: Kömür.

324, 766

[2]

küm-kük: Masmavi.

2018

[1]

künék-: Alışmak, adet edinmek.	101
1775	küélnéj kılın çiyért-:
[1]	Gönlünün teline dokunmak, hassas duygularına temas etmek.
küéj: Gönül, ruh dünyası, hissiyat.	1684
15, 132, 157, 341, 356, 362, 381, 486, 535, 707, 780, 825, 860, 914, 1087, 1165, 1204, 1260, 1383, 1418, 1425, 1428, 1437, 1563, 1608, 1674, 1687, 1815, 1863, 1882, 1924, 1925, 1937, 1988, 1998, 2089, 2165, 2215, 2361, 2686	[47]
küéj aç-: Keyiflenmek.	küéllé: Neşeli, mutlu.
1972	1233, 1619, 1742, 1789
küéj bir-: Gönül vermek.	[4]
1027	küélséz: Keyifsiz, mutsuz, üzgün.
küéj kaytar-: Gücendirmek, kalbini kırmak.	660, 1040, 1376, 2006
1017	[4]
küéjénnen çigar-:	küp: Çok, çok fazla.
Gönlünden çıkarmak.	40, 41, 161, 191, 358, 373, 631, 668, 868, 880, 940, 980, 1007, 1009, 1030, 1324, 1365, 1507, 1521, 1534, 1670, 1791, 1804, 1928, 2042, 2142, 2162, 2304, 2321, 2331, 2332, 2360, 2468, 2644, 2668
1274	küpler: Çoğu kişi, çokları.
küéjne avır al-: Gönlüne zor gelmek.	1447
340	[36]
küéjné buşat-: Gönlünü boşaltmak, derdini dökmek.	küpér: Köprü.
	1462
	[1]

küpérénké: Köpürtülmüş,
kabartılmış.

978

[1]

küpért-: Köpürtmek, kabartmak.

485

[1]

küpmé: Ne kadar.

784 (2), 827, 837, 1382, 1598, 1580,
2155, 2181, 2226, 2311, 2331

[12]

küpten: Çoktan, uzun zamandır.

1144, 1145, 1624, 2159, 2304, 2367,
2384, 2423, 2561, 2589

[10]

kür-: 1. Görmek, bakmak.

23, 37, 85, 87, 88, 206, 260, 334, 362,
378, 405, 407, 411 (2), 466, 476, 512,
528, 549, 581, 659, 661, 709, 762,
813, 872, 912, 940, 998, 1018, 1515,
1523, 1611, 1621, 1698, 1705, 1706,
1713, 1785 (2), 1841, 1842, 1874,
2055, 2069, 2085, 2108, 2298, 2351,
2355, 2433, 2452, 2456, 2457, 2532,
2533, 2676

2. Anlamak, sezmek.

742, 1167, 1344, 1367, 1469, 1983,
2516, 2527, 2622, 2629

3. Yaşamak, başından geçmek,
tecrübe etmek.

41, 827, 880, 881, 1379, 1394, 1396,
1550, 1805, 2345, 2465, 2473, 2673

4. Sanmak, kabul etmek.

1117, 1216, 1237, 1392, 2529

küre al-: Görüvermek.

255, 450, 880, 1449

küre başla-: Görmeye
başlamak.

257, 1246, 1693, 1990, 2552

küre tor-: Göredurmak.

336, 2376

küresé kil-: Göresi gelmek.

1902

[96]

kürçé: Bakar mısın, anlamında rica
sözü.

1285

[1]

küre: Göre.

2286

[1]

küreséj: Anlaşılan, galiba.245, 286, 409, 723, 993, 1708, 2198,
2407, 2543, 2553

[10]

kürén-: Görünmek.5,77, 192, 224, 233, 250, 278, 527,
557, 563, 588, 632, 639, 726, 794,
823, 949, 981, 1189, 1194, 1295,
1421, 1490, 1630, 1639, 1644, 1700,
1701, 1752, 1827, 1972, 2128, 2377,
2492, 2603**küréne başla-:** Görünmeye
başlamak.

563, 1333, 1420

kürénép tor-: Görünüp
durmak.

1164

[40]

kürénés: Görünüş.

27, 39, 388, 521, 850

[5]

kürés-: Görüşmek, karşılaşmak.

372, 1503, 1957

[3]

kürgezme: Sergi, galeri.

351, 1714

[2]

kürkemlen-: Görkemlileşmek.

1704

[1]

kürset-: Göstermek, fark ettirmek.36, 38, 52, 451, 1054, 1123, 1504,
1584, 1598, 1725, 1835, 1914, 2052,
2131, 2213, 2515**kürsete tor-:** Gösteredurmak.

533

[17]

kürsetüvçé: Gösteren kişi.

1109

[1]

kürşé: Komşu.

2432, 2657

[2]

kürüvçé: İzleyici, gören kişi.

1760

[1]

küter-: 1. Yükseltmek, kaldırmak.

139, 202, 265, 309, 314, 317, 349,
390, 397, 517, 698, 743, 850, 994,
1761, 2119, 2147, 2176, 2270, 2271,
2278, 2508, 2514, 2592, 2628

2. Kaldırmak, tahammül
etmek.

2196

kütere alma-: Kaldıramamak,
tahammül edememek.

1266

kütere başla-: Kaldırmaya
başlamak.

390

[28]

küterél-: 1. Yukarı çıkarılmak,
yükseltilmek, kaldırılmak.

31, 37, 172, 237, 298, 318, 381, 503,
612, 674, 776, 810, 938, 1069, 1742,
1830, 1940

2. Bir iş yapmaya girişmek,
kalkışmak.

446

küterélé al-: Kalkabilmek,
çıkabilmek.

456, 604, 854

kütere başla-: Yükselmeye
başlamak.

1614

kütere tor-: Yükselme
durmak.

617

[23]

küterélmekçé bul-: Çıkmaya
çalışmak, kalkmaya çalışmak.

604, 853

[2]

küterénkélék: Neşe, sevinç.

669

[1]

küz: Göz, bakış.

48, 111, 173, 212, 256, 257, 264, 267,
278, 316, 343, 347, 407, 408 (2), 410,
487, 499, 528, 555, 608, 654, 674,
766, 824, 852, 857, 867, 949, 960,
965, 975, 980, 984, 987, 1012, 1096,
1104, 1188, 1206, 1242, 1252, 1258,
1301, 1307, 1318, 1464, 1490, 1536,
1589, 1610, 1638, 1705, 1777, 1835,
1836, 1862, 1948, 1966, 2017, 2021,
2072, 2080, 2110, 2111, 2115, 2124,
2190, 2408, 2434, 2435, 2466, 2539,
2552, 2633, 2672

küz taşla-: Bakmak, bakış
atmak.

659, 1112, 1487

küz açıp yomgan arada: Göz açıp kapayana kadarki zamanda.

835

küz açıp yomgançı: Göz açıp kapayana dek.

2149, 2368

küz aldı: Göz önü, görünür.

265, 392, 460, 474, 499, 601, 607,
651, 663, 712, 839, 957, 1589, 2103,
2167

küz iyérmeslék tezlék:

Görünmeyecek kadar hızlı.

1702

küz nuru: Göz nuru, çok

sevilen kimse.

538, 1168

küz yavın al-: Göz

kamaştırmak.

1659

küz yögért-: Göz atmak.

284

küzden yugal-: Gözden

kaybolmak.

279

küzén aç-: Kendine gelmek, iyileşmek.

2025, 2026, 2075

küzén al-: Gözünü çekmek, bakmamak.

1249

küzén ala alma-: Gözünü alamamak.

1241, 1628

küzén ték-: Gözünü dikmek, bir yere dikkatle bakmak.

268, 674

küzéne yokı kérme-: Gözüne uyku girmemek.

1923

küzénnen kanlı yeş koyıl-: Gözünden kanlı yaş dökülmek, büyük bir üzüntüye girmek.

1510

küzénnen yokı kaç-: Uykusu kaçmak.

980, 1064

küzge çalın-: Göze çarpmak.

662, 817, 1365

küzge küz karaş-: Göz göze gelmek.

2670	küzge taşlan-: Göze çarpmak.	398, 409, 1208, 1273, 1319, 1558, 1592
1688	küzlerén kapla-: Gözünü kapatmak.	[7]
1077	küzleréne ısanma-: Gözlerine inanmamak.	küzet-: Gözetlemek, gözden geçirmek. 183, 2485
1112	[132]	küzete başla-: Gözetlemeye başlamak. 74, 1699
küz kabakları: Göz kapakları.	1062, 2286	[4]
[2]	küz karası: Göz bebeği.	küzetüv punktı: Gözcü noktası. 442
787	[1]	[1]
küz karaşı: Bakış.	788, 1002, 1234, 1277, 1480, 1523, 1704, 2201, 2531, 2652	küzlé: Gözü ... renginde, şeklinde olan. 225, 238, 1047, 2416
[10]	küz töpleré: Göz yuvaları.	[4]
1510	[1]	küzlék: Bakış açısı, görüş. 1545
küz yeşé: Gözyaşı.		[1]
		kvartir: Apartman dairesi. 1393, 1394, 1395, 1427, 1826, 1869
		[6]

L

la: Emir çekimli fiillerin yanına gelerek ifadeyi güçlendiren, samimiyet anlamı barındıran söz.

336, 2398

[2]

layés suldası: Bir çorba çeşidi.

2467

[1]

le: *bk. la.*

1044, 2400

[2]

lebasası: Elbette, şüphesiz.

1819

[1]

legnet: (A.) Lanet, melun.

467, 2310

[2]

legnet ukı-: Lanet etmek, beddua etmek.

210

[1]

lekin: (A.) Lakin, ama, ancak, fakat.

31, 73, 75, 87, 105, 115, 122, 147, 255, 264, 358, 373, 408, 421, 439, 451, 454, 456, 465, 535, 558, 568, 572, 578, 604, 658, 718, 746, 754, 853 (2), 855, 865, 888, 899, 912, 915, 962, 980, 1032, 1049, 1064, 1070, 1083, 1086, 1089, 1152, 1187, 1204, 1208, 1215, 1233, 1239, 1263, 1295, 1316, 1366, 1367, 1381, 1391, 1426, 1433, 1437, 1468, 1559, 1580, 1583, 1587, 1602, “613, 1643, 1683, 1734, 1804, 1849, 1860, 1864, 1865, 1882, 1893, 1908, 1924, 1942, 1952, 1981, 1996, 2031, 2049, 2058, 2074, 2078, 2097, 2099, 2142, 2235, 2303, 2374, 2385, 2413, 2441, 2443, 2473, 2477, 2524, 2541, 2577, 2580, 2607, 2615, 2629, 2658, 2664

[112]

lem-mim dimiyçe: Sus pus, hiçbir şey demeden.

690

[1]

léyténant: (R.) Teğmen.

276, 2527, 2566, 2582, 2670, 2683

[6]

lézginka: (R.) Bir Kafkas oyunu, Lezgi.

294

- [1] **limonka:** (R.) Top şeklindeki el bombası .
176, 247, 216
- [3] **lom:** (R.) Demir sopa, küskü.
2185, 2202, 2203, 2225
- [4] **lotok:** (R.) Tabla, işporta tezgâhı.
2264, 2292
- [2] **lyustra:** (R.) Avize.
1870
- [1] **mağrus:** (A.) Birine ayrılmış, özel, mahsus.
1083, 1650, 2294
- [3] **makét:** (R.) Maket, model.
2587, 2632 (2)
- [2] **maksat:** (A.) Maksat, amaç, hedef.
1086
- [1] **makta-:** Övmek.
1573, 1734, 1767
- [1] **maktan-:** Övünmek.
1531, 2502, 2645
- [3] **maktav:** Övgü.
1569, 1573, 1808
- [3] **malay:** (R.) Oğlan, delikanlı.
160, 981, 1010, 1032, 1040, 1043, 1045, 1049, 1050, 1051, 1054, 1055, 1061, 1066, 1107, 1109, 1143, 1144, 1146 (2), 1148, 1157, 1372, 1377, 2168, 2171, 2176, 2188, 2193, 2197, 2198, 2209, 2214, 2220, 2222 (2),
- M**
- madralan-:** Kıpırdamak, hareket etmek.
968
- [1] **mağra:** Tütün.
2211
- [1] **mağra:** Tütün.
2211

2224, 2238, 2240, 2251, 2276, 2278,
2298, 2300, 2310, 2318, 2329, 2332
(2), 2392, 2654

[51]

malyar: (R.) Boyacı, badanacı.

1852

[1]

mamaşa: (R.) Anneciğim.

434, 468

[2]

mamık: Pamuk.

21, 1200, 2279

[3]

maᅇgay: Alın.

94, 199, 776, 941, 1032, 2025, 2150,
2187, 2189, 2644

[10]

marlyya: (R.) Sargı bezi.

330

[1]

masay-: Caka satmak, böbürlenmek.

2595

[1]

maskhalat: Kamuşlaj kıyafeti.

485

[1]

massaj yasavçı: Masör.

2246

[1]

mastér: (R.) Usta, uzman, üst.

955, 1040, 1045, 1050, 1071, 1078,
1115, 1116, 1125, 1130

[10]

mastér-lékalşçik: (R.) Ustabaşı.

957

[1]

mastérskoy: (R.) Ustaların iş yaptığı
yer, üretim yeri.

1021 (2), 1034, 1038, 1056, 1058,
1079

[7]

maşına: (R.) 1. Araba, otomobil.

1281, 1751, 2102, 2108, 2117, 2131,
2132, 2133

2. Makine.

957, 1006, 1007 (2), 1008, 1011, 1013
(2), 1014, 1060, 1076, 1145

[20]

maşına mayı: Makine yağı.

2381

[1]

maşinist: (R.) Makinist.

978

[1]

mataş-: Bir işle meşgul olmak.

105, 290

[2]

matur: Güzel, hoş.

169, 273, 386, 519, 642, 644, 647,
652, 684, 691 (2), 871, 872, 905,
1336, 1368, 1387, 1389 (2), 1415,
1461, 1474, 1656, 1673, 1676, 1681,
1686, 1690, 1693, 1704, 1727, 1732,
1752, 1772, 1827, 1874, 2359, 2390,
2395, 2433, 2638, 2648

[42]

maturlık: Güzellik.

23, 652, 1463, 1654, 1695, 1765 (2),
2366

maturlık dönyası: Güzellik
âlemi.

1625

[9]

mavık-: Kapılmak, tutulmak.

may 1: (R.) Mayıs ayı.

75, 1322

may 2: Yağ.

1181, 1594

[2]

maylan-: Yağlanmak.

1072

[1]

maylı: Yağlı.

1100

[1]

mayor: (R.) Binbaşı.

249, 289, 291, 293, 294, 2513, 2514,
2527, 2562, 2565, 2574, 2582, 2585,
2614, 2631, 2635, 2667

[17]

mecbür: (A.) Mecbur.

2373

mecbür bul-: Mecbur kalmak.

106, 448, 1050, 1131, 2608

mecbür it-: Mecbur bırakmak.

197, 2003, 2686

[9]

meğlum bul-: Ünlü olmak, tanınmak.	2519
943	[1]
[1]	mektep: (A.) Okul, mektep.
megne: (A.) Manâ, anlam.	1335, 1340, 2435, 2571
634, 1685, 2408, 2409	[4]
[4]	mel: (A.) An, zaman.
magnelê: Anlamlı.	1642, 2019
2360	[2]
[1]	melle: ... mi acaba?
megnesêz: Anlamsız.	2037
380, 2239	[1]
[2]	meñgê: Ebedi.
meħebbet: (A.) Muhabbet, sevgi, aşk.	333, 750
987, 997, 1244, 1427, 1438, 1440 (2), 1443, 1617	[2]
[9]	meñgêge: Ebediyen, sonsuza dek.
mehabet: (A.) Büyük, ulu, devasa.	2161
556, 748, 1625, 1697, 2367	[1]
[5]	meñgêlék: Sonsuzluk, ebedilik.
mekale: (A.) Makale.	1199
2555, 2593, 2636, 2637, 2638	[1]
[5]	mercen: (A.) Mercan.
mekêrlê: Kurnaz, sinsî.	874
	[1]

merhemet sora-: Merhamet dilemek, yalvarmak.	66 (2)
410	[2]
[1]	mén-: Çıkmak.
mertebe: (A.) Defa, kere.	470, 494, 497, 581, 590, 615, 618, 630, 675, 691, 716, 747, 2273
105, 125, 842	ménép cit-: Varmak, ulaşmak.
[3]	624
mesele: (A.) Mesele, problem.	ménép kit-: Çıkıp yönelmek.
1049	676
[1]	méne-méne: Çıka çıka.
meselen: (A.) Mesela, örneğin.	2021
2450, 2451	[16]
[2]	ménder: Minder.
meşgul bul-: Meşgul.	2583
2597	[1]
[1]	méndér-: Bindirmek.
meşhür: (A.) Meşhur, ünlü.	613
943, 1658, 1696, 2459	[1]
[4]	méne: İşte, şimdi, şu anda.
mébél: (R.) Mobilya.	30, 117, 123, 130, 140, 331, 355, 425, 452, 462, 468, 536, 542, 670, 699, 756, 823, 861, 877, 1034, 1035, 1052, 1124, 1146, 1312, 1393, 1423, 1432, 1545, 1551, 1646, 1786, 1842, 1901,
1869	
[1]	
médсанbat: (R.) Sıhhiye taburu.	

1965, 2178, 2227, 2244, 2320, 2352,
2464, 2522, 2540, 2589, 2604, 2628

méne digen: Çok iyi, parmakla
gösterilen.

2448

méne niçék: Şaşkınlık bildirir.

2505

[48]

ménşé: (R.) Alay.

435

[1]

ménéncé: Bininci.

959

[1]

ménlegen: Bir sürü.

327

[1]

méñ: Bin.

125, 413, 1062, 1178, 1191, 1556,
1567, 1633, 1637, 2281

[10]

méñnerçe: Binlerce.

4, 22

[2]

méskén: (A.) Zavallı.

118, 402, 1189

[3]

métr: (R.) Metre.

233, 298, 573, 583, 600, 926

[6]

mıltık: Tüfek.

443, 2423

[2]

mıskılla-: Alay etmek, küçümsemek.

1906

[1]

mıtıésta: (R.) Ateşkes.

2646

[1]

mıyık: Bıyık.

1077, 1302

[2]

miken: mi iken, acaba.

1339

[1]

mikron: (R.) Mikron.

959

- [1] 1322, 1324, 1379, 1384, 1385, 1386, 1390, 1393, 1397, 1401 (2), 1404, 1409, 1414, 1426, 1428, 1430, 1434, 1435, 1437 (2), 1438, 1441, 1443, 1444, 1446, 1464, 1468, 1470, 1485, 1493, 1496, 1497 (2), 1498, 1499, 1504, 1510, 1519, 1524, 1528, 1537, 1539, 1559, 1563, 1564, 1566, 1569, 1580, 1583, 1584 (2), 1589, 1591, 1593, 1600, 1601, 1602, 1603, 1613, 1615 (2), 1672, 1691, 1694, 1695, 1699, 1703, 1710, 1714, 1720, 1722, 1728, 1729 (2), 1732, 1736, 1746, 1748, 1750, 1753, 1758, 1759, 1769, 1786, 1800, 1809 (2), 1887, 1901, 1910, 1943, 1949, 1957, 1979, 2015, 2016, 2094, 2139, 2143, 2145, 2194, 2197, 2201 (2), 2215, 2225, 2228, 2230, 2231, 2232 (2), 2233, 2234, 2236, 2237, 2238 (2), 2243, 2246, 2309, 2319, 2320, 2367, 2395, 2409, 2413 (2), 2444, 2448, 2457, 2463, 2471, 2472, 2477, 2485, 2498, 2502, 2512, 2516, 2518, 2520, 2521 (2), 2525, 2526, 2529, 2538, 2541, 2542, 2550, 2552 (2), 2555, 2567, 2579, 2589, 2593, 2599, 2606, 2607, 2608, 2611, 2613, 2619, 2627, 2635, 2649, 2650, 2651, 2664, 2672, 2673, 2677, 2682
- [16] **miles:** Üvez ağacı.
1659, 1660, 1662, 1665, 1666, 1698, 1701, 1707, 1726, 1727, 1753, 1754, 1756, 1767 (2), 1769
- [1] **militsiya:** (R.) Milis gücü, polis.
1980
- [1] **millimétr:** (R.) Milimetre.
959
- [1] **million:** (R.) Milyon.
936, 959, 962, 1633
- millionnarça:** Milyonlarca.
23
- [1] **min:** Ben, birinci kişi zamiri.
71, 73, 83, 87, 102, 107, 108, 111, 113, 114, 115, 117, 122, 123, 125, 128 (2), 129, 133, 137, 141, 147, 151, 154, 155, 163, 164 (2), 166, 317, 350, 399, 403, 500, 575, 609, 615, 626 (2), 628, 641, 665, 682, 686, 752, 753, 754, 756, 759, 863, 885, 886, 888, 991, 992, 1094, 1118, 1127, 1143, 1251,
- [229] **mina:** (R.) Mayın, bomba.

296, 298, 323, 436, 438, 551, 593,
599, 1021, 1023, 1029, 1030, 1034,
1037, 2148

[15]

minéké: Benimki.

1877, 2500

[2]

minomét: (R.) Havan topu.

309, 425, 441

[3]

minométçi: Havan topu eri, havancı.

430, 436, 472, 1029, 2263, 2622, 2623
(2), 2626

[9]

minut: (R.) Dakika.

22, 42, 120, 234, 238, 278, 460, 476,
530, 632, 780, 840, 848, 856, 863,
1040, 1166, 1243, 1315, 1472, 1703,
1705, 1713 (2), 1780, 1800, 1915,
2066, 2078, 2385, 2520, 2550, 2643

[33]

min-minlék: Kibir, büyüklenme.

2595

[1]

miña: “Ben”” zamirinin yaklaşma hâli çekimi.

109, 138, 151, 752, 1002, 1376, 1414,
1425, 1443, 1477, 1515, 1523, 1534,
1536, 1539, 1559, 1561, 1619, 1660,
1700, 1701, 1705, 1730, 1749, 1838,
1857, 1897, 2089, 2223, 2232, 2317,
2373, 2482, 2503, 2512, 2522, 2531,
2539, 2562, 2659

[40]

miy: Beyin, akıl.

282, 844, 860, 877

[4]

mizgél: (A.) An, vakit, zaman.

2541

[1]

mogciza: (A.) Mucize.

2074, 2075, 2673

[3]

monda: Burada, buraya.

50, 79, 126, 246, 386, 662, 1022,
1215, 1513, 1814 (2), 1971, 2099,
2140, 2145, 2146, 2261, 2378, 2455

[19]

mondıy: Bunun gibi, bu şekilde,
böyle.

365, 959, 1049, 1084, 1243, 1316,
1402, 1573, 1703, 1727, 1780, 1882,
1891, 1931, 2229, 2239, 2525, 2537

[18]

moni: “Bu” zamirinin yapma hâli
şekli.

255, 304, 315, 375, 707, 1116, 1122,
1152, 1224, 1236, 1365, 1371, 1537,
1553, 1569, 1616, 1733, 1805, 1832,
1845, 1860, 1904, 1998, 2083, 2338,
2372, 2596, 2616

[29]

moniņ: “Bu” zamirinin ilgi hâli şekli.

1696, 2360, 2541

[3]

monnan: “Bu” zamirinin çıkma hâli
şekli.

158, 687, 954, 1661, 1851, 1868, 1904

[7]

moņ: Kaygı, hüzün.

187, 1280, 1464, 2087, 2126, 2286

[6]

moņ-sağış: Dert keder.

2088

[1]

moņa: “Bu” zamirinin yaklaşma hâli
şekli.

381, 686, 773, 952, 1129, 1428, 1775,
2009, 2057, 2580

[10]

moņarçı: Bugüne kadar, bu vakte
kadar.

95, 1917, 1933, 1968, 2395

[5]

moņay-: Dertlenmek, hüzünlenmek.

703, 1590, 1817

[3]

moņlı: Hüzünlü, kederli.

922, 969, 1632, 2395

[4]

moņsuv: Hüzün, keder.

608

[1]

moņsuvlan-: Hüzünlenmek,
kederlenmek.

1284, 1704, 1672

[3]

moņsuvlık: Hüzün, keder durumu.

1480, 2434

[2]	mömkinlék bir-: İmkân vermek.
moryak: (R.) Denizci, bahriyeli.	1891
1487	[1]
[1]	mul: Bol, pek çok.
moroşka cilegé: Yabani çilek.	2660
2491	[1]
[1]	munça: Hamam, sauna.
mögayın: Muhtemelen, galiba.	719, 2240, 2244 (2), 2245, 2248,
829, 1296	2254, 2255
[2]	[8]
möhim: (A.) Mühim, önemli.	muşka: (R.) Tüfekte arpacık.
788, 2368	227
[2]	[1]
möldére-: Dolup taşmak, dökülüp saçılmak.	mutlık: Hilekârlık, oyunbozanlık.
1837	2434
[1]	[1]
mömkin: (A.) Mümkün, olası.	muyn: Boyun.
88, 104, 114, 370, 564, 868, 1417,	169, 488, 792, 918, 1778, 1879, 1992,
1598, 1696, 2374, 2425	2310
mömkin bul-: Mümkün olmak.	[8]
441	muzıka: (R.) Müzik.
[12]	1366, 1416, 1631, 1632
	[4]

N

nabor: (R.) Yayınevinde basım işi.
2364

[1]

naborşık: (R.) Yayınevinde basımcı.
2368, 2424, 2427

[3]

naçalnik: (R.) Amir.
161, 787

[2]

naçar: (F.) Gücsüz, takatı olmayan,
ümitsiz.
2001, 2552, 2639

[3]

naçstab: (R.) Karargâh komutanı.
179, 249, 289, 788

[4]

namus: (A.) Namus.
208

[1]

nanıy: Kızım, yavrum. (Derin sevgi
anlamlı)
1314

[1]

narat: Çam ağacı.

2, 21, 24, 812 (2), 818, 835, 839,
1415, 1416, 1418, 1422, 1457, 1528,
2138, 2457, 2458, 2459

[18]

nasıyp bul-: Nasip olmak.
2164

[1]

nazlan-: Nazlanmak, cilvelenmek.
1422, 1880

[2]

naznaçéniyé: (R.) Askeri görev.
1502

[1]

nefis: (A.) Güzel, enfes.
3, 21, 522, 871, 2423

[5]

nefret: (A.) Nefret.
42, 2072

[2]

nefretlé: Nefretli.
487

[1]

nek: (A.) Fazla veya eksik değil, tam.

452, 522, 1035, 1104, 1333, 1413,
1508, 1676, 2185, 2192, 2491, 2589

[12]

nemestekey: (R.) Cansız varlıklar
için, şey, nesne.

1762

[1]

neni: 1. Küçücük.

1873

2. Küçücük çocuk.

1317

[2]

nerse: Nesne, şey.

63, 123, 130, 350, 369, 378, 631, 648,
658, 679, 817, 897, 999, 1005, 1034,
1080, 1082, 1084, 1114, 1133, 1324,
1325, 1329, 1430, 1517, 1534, 1562,
1766 (2), 1804, 1851, 1873, 1888,
1935, 1987, 2071, 2146, 2173, 2180,
2357, 2436, 2508, 2542, 2545, 2619

[45]

nersedér: Bir şey, herhangi bir şey.

422, 813, 1469, 1924 (2), 1925

[6]

nersegedér: Her şeye, herhangi bir
şeye.

1329, 1428

[2]

nesél: (A.) Soy, nesil.

340, 342, 990

[3]

nesél-nesep: (A.) Soy sop.

1542

[1]

netice: (A.) Netice, sonuç.

2040, 2359

[2]

néçke: Narin, hassas, ince.

594, 595, 1632, 1715

[4]

néçkelék: İncelik, hassaslık.

1695, 1706

[2]

néméts: (R.) Alman.

188, 197, 219, 225, 227, 229, 267,
443, 492, 510, 546, 550, 551, 582,
590, 593, 645, 647, 648, 715, 716,
723, 731, 736, 739, 740, 745, 831,
836, 837

[30]

nıgrak: Sağlam bir şekilde, sıkıca.

447

43, 619, 1193, 2124

[4]

nık: Güçlü, sağlam.

498, 1178

149, 272, 474, 769, 959, 1344, 1523,
2085, 2229, 2236, 2272

[11]

nıklık: Güçlülük, sağlamlık.

[4]

686

[1]

ni: Ne, nasıl.

niçék: Nasıl?

392, 452, 476, 575, 819, 915, 1270,
1297, 1304, 1324, 1428, 1511, 1610,
1723, 1724, 1739, 1763, 1814, 1817,
1820, 1888, 1900, 1901, 1950, 1990,
1991, 2009, 2011, 2047, 2071, 2075,
2078, 2110, 2219, 2341, 2382, 2456,
2524, 257650, 63, 68, 93, 165, 593, 594, 758,
837, 841, 893, 929, 946 (2), 1048,
1128, 1236, 1468, 1720, 1721, 1780,
1833, 1930, 1961, 2289, 2315, 2318,
2391, 2493, 2505, 2612, 2623, 2633

[33]

niçéktér: Her nasıl, her nasılsa.

[40]

nıbarı: Hepsi, tamamı.

1611, 2365

[2]

niçe: 1. Ne kadar, kaç?

660, 861, 1096, 1225, 1306, 1480,
1989, 2554, 2570

[9]

nıdér: Neyse, her neyse, herhangi bir şey.

451, 1831

[2]

nıgader: Nedense, durduk yere.

nıge: Niye, neden?

334

nıgéz: 1. Temel. 2. Asıl, esas. 3. Yer.
4. Baba ocağı. 5. Ana vatan.

nıhayet: 1. Son, nihayet. 2. Sonunda.

3. Pek fazla.

2. Pek çok, birçok.

nik: Niçin, neden, ne maksatla?

1256, 1640, 1747, 1818, 2109, 2494,
2664

[7]

nikader: Pek çok, birçok.

145 (2), 568, 788, 1036, 1187, 1934

[7]

niktér: Her nedense, her nasılsa.

981

nindiy: Ne, hangi, nasıl.

28 (2), 97, 130, 172, 519, 655 (2), 664,
851, 881, 1007, 1119, 1121, 1132,
1159, 1166, 1243 (2), 1285, 1315,
1516, 1616, 1624, 1653, 1683, 1691,
1706, 1719, 1777, 1787, 2040, 2288,
2402, 2439, 2487, 2509, 2540, 2559,
2579, 2664

[41]

nindiydér: Bir şekilde, her nasılsa.

33, 264, 827, 951, 984, 1003, 1061,
1419, 1480, 1531, 1684, 1705, 1754,
2058, 2079, 2087, 2378, 2392

[18]

nişle-: Ne yapmak.

163, 814, 1115

[3]

nokta: Nokta, yer.

522 (2), 550

[3]

nomér: (R.) Numara, sayı.

2593 (2), 2632

[3]

nosilka: (R.) Sedye.

137

[1]

nur: (A.) Işın, nur.

516, 522, 643, 673 (2), 708, 806, 872,
891, 1320, 1687, 2487

[12]

nurlan-: Nurlanmak, aydınlanmak.

652, 666, 745, 2198

[4]

nurlı: Değerli, kıymetli.

896

[1]

nursız: Uğursuz, kötü.

546

[1]

O

801, 1092

obivatéllék: (R.) Sığ, dar, zevksiz.**oçıp yör-:** Uçup durmak.

1448

1236

[1]

[23]

obyéktiv: Objektif.**oçéred bir-:** Silahla ateş açmak.

1721

733

[1]

[1]

obyıt: (R.) Öğle yemeği.**oçéred ciber-:** Ateş altına almak.

2049

830

[1]

[1]

oç: Uç, uç noktası.**oçık:** Ufuk.177, 398, 410, 522, 797, 1308, 1537,
1866, 1870, 2642

672, 673

[10]

[2]

oç-: Uçmak, boşlukta yüzmek, havada gitmek.**oçık buyı:** Ufuk çizgisi.

213, 229, 298, 584, 589, 606, 802,

326

1090, 1092, 1444, 1447, 1642, 2127,

[1]

2304, 2338, 2350, 2445, 2655

oçın-: Uçuşmak.

330, 746

oça-oça: Uça uça.

[2]

1381

oçınıp-yögér-: Uça u.a gitmek.**oçıp bar-:** Ulaşmak.

919

804

[1]

oçıp kit-: Uçup gitmek.**oçırt-:** Uçurmak.

1439	[6]
[1]	oçuvçr: Pilot.
oçkın: Kıvılcım.	2309
487, 985	[1]
[2]	ofık buyı: Ufuk çizgisi.
oçkınlan-: Kıvılcımlanmak, parıldamak, ateş saçmak.	428, 949
235, 316, 767	[2]
[3]	ofitsér: (R.) Ofis çalışanı, memur.
oçra-: 1. Rastlamak, karşı karşıya gelmek, tesadüf etmek.	221, 2544
27, 41, 444, 1075, 2141	[2]
2. Başına bir şey getirmek, baştan geçirmek.	oğşa-: Benzemek.
1322, 2169	340, 366, 518, 872, 983, 1436, 1636, 1936
[7]	oğşap kal-: Benzeyip kalmak.
oçraklı: Tesadüfen.	521
68, 1712	oğşap kit-: Benzeyip gitmek.
[2]	1460
oçraş-: Rastlaşmak, denk gelmek.	[10]
1719, 2202, 2539	okop: (R.) Siper.
[3]	2424
oçrat-: Denk getirmek.	[1]
129, 165 (2), 166, 1714, 1868	oktyabr: (R.) Ekim ayı.
	1285

[1]

olanşak: (Halk dilinde.) Oğlancık.

2335 (2)

[2]

olı: Büyük, yetişkin.

346, 425, 1116, 1349, 1818, 2083,

2137

[7]

omıl-: Atılmak.

236

[1]

onıt-: Unutmak.

62, 288, 314, 963, 1194, 1268, 1270,

1274, 1313, 1332, 1341, 1481, 1816,

2006, 2156, 2333, 2470, 2662, 2685

onıta al-: Unutabilmek.

2325

[20]

onıtıl-: Unutulmak.

187, 978, 1147, 1270, 1948, 2150,

2325, 2383

onıtılıp kit-: Tamamen

unutulmak.

927

[9]

onıtılmaslık: Unutulmamak.

69

[1]

opératsiya: (R.) 1. Ameliyat.

71, 138, 154

2. Teknik işlem.

1133

[4]

orator: (R.) Hatip.

2413

[1]

ordén: (R.) Madalya, nişan.

1312, 1318, 1320

ordén-médal: Madalya gibi şeyler.

2441

[4]

or-: Sözü yerine koymak.

1017

[1]

organ: (R.) Şey, nesne.

467, 664

- [2]
organizm: (R.) Organizma, ruh ve beden, bünye.
149
[1]
original: (R.) Orijinal, asıl.
2625
[1]
oskolok: (R.) Şarapnel.
299
[1]
osta: Usta, ehil, becerikli, mahir.
791, 2409, 2412, 2596
[4]
ostalılık: Ustalık.
1079
[1]
ostanovka: (R.) Toplu taşıma araçları için, durak.
1974, 1976
[2]
oşa-: Hoşlanmak, beğenmek.
1523, 1534
[2]
- oşat-:** Beğenmek, gözü tutmak.
1534
[1]
oya: 1. Hayvan yuvası.
389, 390
2. Yer, mesken.
2371
[3]
oyal-: Utanmak, çekinmek, ar duymak.
2414, 2420
[2]
oyalçan: Utangaç, çekingen, mazbut.
984, 1235, 1522, 2414
[4]
oyat: Utanç, utanma.
1031
[1]
oyıştır-: Düzenlemek, öğütlemek, kurmak, bir araya getirmek.
1371, 1649
[2]
ozak: Uzun vakit boyunca.

117, 167, 367, 481, 597, 699, 911,
1033, 1086, 1192, 1230, 1278, 1351,
1461, 1533, 1703, 1748, 1756, 1782,
1825, 1848, 1883, 2005, 2076, 2087,
2361, 2577, 2649, 2658

ozak-ozak: Uzun uzun, çok zaman.

[30]

ozakka bar-: Uzun süre almak.

521, 1583

[2]

ozakla-: 1. Uzaklaşmak.

2485

2. Uzun sürmek.

521, 681, 2635

[4]

ozat-: Göndermek, nakletmek.

66, 166, 1065, 1743, 2344, 2454

[6]

ozın: 1. Uzun, uzun boylu.

224, 227, 229, 580, 811, 1387, 1522,
1955, 2177, 2262, 2684

2. Uzun süren.

89, 830, 2684

ozın-ozın: Uzun boylu birçok şey.

1418

[15]

Ö

öç: Üç.

13, 152, 1322, 1376, 2161, 2660, 2683

[7]

öç-dürt: Yaklaşık üç dört.

1049, 1058, 1868

[3]

öçer-dürter: Üçer dörder.

1058

[1]

öç yüz: Üç yüz.

926

[1]

öçén: İçin, ... sebebiyle, ...

bakımından.

31, 69, 97, 130, 135, 147, 152, 240,

320, 341, 441, 452, 480, 543 (2), 544,

574 (2), 577, 609, 614, 619, 656, 717,

751, 780, 781, 784, 786, 884, 892,

942, 959, 1021, 1023, 1030, 1048,

1069, 1081, 1082, 1083, 1084, 1234,
1297, 1498, 1513, 1584, 1650, 1710,
1933, 1987, 1990, 2006, 2030, 2358,
2360, 2364, 2507, 2524, 2617, 2640,
2656

[62]

öçéncé: Üçüncü.

113, 599, 1105, 1458, 2262

[5]

öçpoçmakla-: Üçgen şeklinde
katlamak.

398

[1]

ölés: Kısım, bölüm, parça, hisse, pay.

51, 827, 931, 959, 1227, 1451, 2391

[6]

ölgér-: Vaktinde yetişmek,
hazırlamak, hazır olmak.

21, 32, 245, 271, 296, 300, 331, 459,
474, 520, 716, 725, 845, 1543, 1745,
1790, 1931, 2111, 2291, 2580

[20]

ölgérlék: Olgunluk.

1746

[1]

ölgérte al-: Hazırlayabilmek.

1037, 1081

[2]

ölken: Yaşça büyük, yetişkin.

1046, 2156

[2]

ölken léyténant: Üsteğmen.

2527, 2566, 2582, 2670, 2683

[5]

ölken sérjant: Başçavuş.

2502

[1]

ölken séstra: Başhemşire.

2035

[1]

ölken vraç: Başhekim.

125, 139, 140, 145, 147, 153

[6]

ömét: (*F.*) Ümit, umut.

536, 1194

[2]

ömét çatkısı: Umut ışığı.

529, 1171

[2]	2. Art, arka.
ömét öz-: Umudunu kaybetmek.	673, 673, 1040, 1639, 2032, 2236
885, 1190	3. Sorumluluk.
[2]	1048, 1517, 1563
ömétsézlék: Umutsuzluk.	4. Vücutun kıyafet giyilen kısmı, beden.
742	1183, 1689, 1716
[1]	[65]
ör-: Havalandırmak, üfleme.	öste-: Katmak, eklemek, artırmak.
776	611, 758, 1359, 1456, 1594
[1]	[5]
örengé: Akçaağaç.	östel: (R.) Masa.
1626	138, 139, 248, 1072, 1200, 1201,
[1]	1278, 1310, 1318, 1372, 1387, 1611,
ös: bk. öst.	1823, 1830, 1970, 2648, 2651
587	[17]
[1]	östeme: Ek, ilave.
öst: 1. Üst, tepe.	106, 2264, 2291
20, 26, 46, 54 (2), 80, 170, 191, 213,	[3]
274, 325, 374, 436, 455, 470, 516,	ötérgé: Keski.
551, 556, 572, 584, 588, 626, 671,	1803
704, 732, 739, 799, 832, 854, 867,	[1]
907, 919, 967, 1051, 1309, 1320,	öy: Ev, yaşanan yer.
1418, 1451, 1493, 1642, 1701, 1844,	
2211, 2258, 2283, 2284, 2301, 2303,	
2305, 2306, 2334, 2441, 2453	

179, 372, 1059, 1166, 1182, 1226,
1238, 1354, 1356, 1484, 1489, 1610,
1774, 1791, 1847, 1868, 1973, 1982,
2031, 2135, 2148, 2377

[22]

öyél-: Yığılmak, kümeleşmek.

1038, 1405

[2]

öyém: Yığın.

377, 455, 2159

[3]

öyérme: Dert, keder.

381

[1]

öylen-: Bir kızla evlenmek.

115, 1544, 1551, 1864, 2214

[5]

öyren-: 1. Tecrübe kazanmak, eğitim almak.

1020

2. Anlamak, kavramak.

2413

[2]

öyret-: Eğitmek, öğretmek.

1079, 1090, 1091, 1121, 1572, 1771,
1772, 1851

[8]

öz-: 1. Kesmek, araya girmek.

2033, 2439

2. Gönlünü kapmak, âşık etmek.

2436

[3]

özdér-: Keskin ve etkili olmak.

85

[1]

özéklék: Ayrılmışlık, kesiklik, kopukluk, dağılmışlık.

1048

[1]

özel-: 1. Bölünmek, kopmak.

583, 1187, 1424

2. Derin hislere kapılmak.

539, 883, 904, 1925, 2457

[8]

özgele-: Parçalamak.

133, 866, 1167, 2393

[4]

özgelen-: Parçalanmak.

[4]

1163, 1268, 1985, 1991

par: Çift.

özgelenép bét-: Tamamen parçalanmak.

1055, 2327, 2329

720

[3]

[5]

parohod: (R.) Buharlı gemi, vapur.

özlékséz: Durmadan, aralıksız.

976, 1011, 1013, 1826, 2343

2388, 2598

[5]

[2]

parovoz: (R.) Lokomotif.

1011, 1013, 1491

[3]

P

pak: Pak, temiz.

partizan: (R.) İşgal ordusuna karşı kendiliğinden savaşan halk ordusu, partizan.

1426

402

[1]

[1]

pakét: (R.) Paket.

partorg: (R.) Parti yöneticisi.

293, 779, 780, 783, 785, 786, 788,

841, 864, 893, 927 (2)

2476, 2507, 2508

[12]

[3]

palata: (R.) Hastane gibi yerlerde özel oda.

partoyışma: (R.) Parti örgütü.

136, 155, 2019

2628

[3]

[1]

palto: (R.) Palto, kaban.

patriyot: (R.) Yurtsever.

1300, 1716, 1789, 1954

935

[1]

patron: (R.) Fişek, mermi.	925
107, 234, 605	[1]
[3]	péçatnik: (R.) Yazıcı.
patşa: (F.) Padişah, kral.	2364, 2370
345	[2]
[1]	péçené: (R.) Çayır, otlak.
payık: (F.) Cüsse, vücut.	1635
2522	[1]
[1]	péduçilişcé: (R.) Öğretmen okulu.
pehlévan: (F.) Pehlivan, yiğit.	2411, 2433, 2439
974	[3]
[1]	péhotacı: (R.) Piyade asker.
peké: Çakı.	448, 470
1802, 1810	[2]
[2]	pérédovoy: (R.) Ön cephe.
perde: (F.) 1. Perde. 2. Peçe. 3. Sahne perdesi.	2442, 2503, 2526, 2614
525, 1077	[4]
[2]	pérspektivalı: Düzgün, şık.
perevyazka: (R.) Pansuman.	2522
137	[1]
[1]	péş-: Kızarmak.
petrul: (R.) Devriye.	1879
	[1]

péşér-: Pişirmek.

1211

[1]

pıçak: Bıçak.

125

[1]

pıçagıma: Çok kızgınlıkla söylenen sövme veya öfke sözü.

2220, 2650

[2]

pıçran-: Pislenmek, kirlenmek.

1847

[1]

pıran-zaran kitér-: Sarf etmek.

2379

[1]

pışık-pışık: İç çeke çeke.

1853, 1994

[2]

pışıl-da-: Fısıldamak, fısıl fısıl söylemek.

288, 308, 423, 501, 642, 879, 888 (2),

921, 1319, 1539

[11]

pıyala: (F.) Cam.

282, 572, 639, 831, 975, 1033, 1071,
1207, 1213, 1934, 1649

[11]

pilotka: (R.) Pilot şapkası.

461

[1]

pionér: (R.) Küçük komünist öğrenci.

2156

[1]

pistolét: (R.) Tabanca.

198

[1]

poçmak: Köşe, yer, taraf.

35, 182, 547, 1038, 1061, 1111, 1309,
1395, 1453, 1550, 1646, 1748, 1813
(2), 1836, 1853, 1917, 1993

[18]

podrazdéléniyé: (R.) Askeri birlik.

14, 65, 197, 668

[4]

polétotdél: (R.) Siyaset bölümü.

2577

[1]

politik: (R.) Politik, siyasi.	2265
2656	[1]
[1]	port: (R.) Liman.
politika: (R.) Politika, siyaset.	2378, 2475
2656	[2]
[1]	pos-: Bir şeyin arkasına saklanmak, görülmemek, fark edilmemek için gizlenmek.
politrabotnik: (R.) Siyasi işçi.	228, 1917
2572	[2]
[1]	poşçada: (R.) Merhamet.
politupravléniyé: (R.) Siyasi yönetim birimi.	133
2566, 2622, 2625	[1]
[3]	poşır-: Kaygılanmak, dertlenmek.
polk: (R.) Alay.	1925
169, 198, 201, 798	[1]
[4]	poşmashık: Kaygısızlık, gamsızlık.
polosa: (R.) Mıntıka, bölge.	1912
2370, 2556	[1]
[2]	potlık: Pud (16 kg gelen Rus ağırlık ölçüsü) ölçüsünde.
pomkomvzvod: (R.) Takım komutanı.	413, 1062
2178, 2209, 2228, 2269, 2296, 2315, 2504, 2505	[2]
[8]	potryeséniyé: (R.) Travma, şok.
poğod: (R.) Askeri sefer.	

2032	protséss: (R.) Süreç, seyir, gidiş.
[1]	1080
povar: (R.) Aşçı.	[1]
221, 244, 317	prujina: (R.) Bahar.
[3]	773
poyzd: (R.) Tren.	[1]
1492, 2385	pulémét: (R.) Makineli tüfek, mitralyöz.
[2]	9, 195, 231, 445, 446, 448, 449, 453, 454, 564, 582, 733, 736, 740, 2304
praba: (R.) Hak.	[15]
2219	pulémétçi: Makineli tüfek askeri.
[1]	550
prikaz: (R.) Resmi emir.	[1]
2621	pulya: (R.) Mermi, kurşun.
[1]	57, 211, 213, 273, 280, 287, 328, 586, 618, 733, 2189
priklad: (R.) Tüfek dipçığı.	[11]
488	pulya yavdır-: Mermi yağdırmak.
[1]	447
programma: (R.) Program.	[1]
1035, 1042, 1134	pumala: (R.) Kül veya kurum temizlemek, yerleri silmek vb. işler için kullanılan fırça, paspas.
[3]	
protsédur: (R.) Prosedür.	
1672, 1716	
[2]	

1702, 1707

[1]

[2]

raz: (R.) Bir an.**pustyak:** (R.) Hiçbir şey.

2504, 2505

304

[2]

[1]

razryad: (R.) Sınıf, kategori, cins, ustalık derecesi.**R**

1024, 1046

radio: (R.) Radyo.

[2]

1293, 1546, 1793, 1794 (3), 2303

razvédçik: (R.) İzci, takip kuvveti.

[7]

17, 30, 102

rakéta: (R.) Roket.

[3]

6, 546, 555, 560, 563

razvédka: (R.) Araştırma, keşif.

[5]

102, 103, 2256

ratsiyonalizatorlık: Rasyonelleştirici olmak, gerçekleştirmek.

[3]

935

rehet: (A.) 1. Rahat, bolluk.

[1]

803, 1395, 1902, 1907

2. Huzur, mutluluk.

raykom: (R.) SSCB Komünist Partisi Bölge Komitesi.

1780, 1787, 1800, 2250

2647, 2648, 2654, 2658

[8]

[4]

rehetlen-: Rahatlamak, memnuniyet duymak, memnun olmak.**rayon:** (R.) Sovyet düzeninde coğrafi ve idari açıdan ayrılmış birim, bölge.

2687

2577

[1]

rehim it-: Lütfen, buyrun!

1960, 1961

[2]

reħimséz: Acımasız, merhametsiz, gaddar, insafsız.

45, 889, 1754

[3]

reħmet: (A.) Teşekkür.

145 (2), 147, 1540, 2524, 2664

reħmet eyt-: Teşekkür etmek.

458

reħmet ukı-: Minnettar

kalmak.

129, 130

[9]

rencé-: Kırılmak, üzölmek, incinmek.

1256, 2052, 2233

[3]

rencét-: Kırmak, üzmek, incitmek.

1261, 1836

[3]

rencüv: Keder, üzüntü.

2444, 2617

[2]

rencüvlé: Kederli, hüzünlü.

1276

[1]

resém: (A.) 1. Resim.

951, 1699, 1700, 1708, 1714, 1725, 1734, 1839

2. Fotoğraf.

1241, 1248

[10]

ressam: (A.) Ressam.

1628

[1]

reşe: Sıcak günlerde yerden çıkan buhar.

2551

[1]

reşetke: (R.) Parmaklık, kafes.

2104

[1]

retle-: Belli bir düzene sokmak, düzenlemek.

177

[1]

retlene töş-: Dinlenmek, kendine gelmek.

72	2636
[1]	[1]
retlenép kil-: İyileşmek.	réklama: (R.) Reklam.
131	1827
[1]	[1]
retlep: Doğru düzgün, adamakıllı.	révmatizm: (R.) Romatizma.
463, 1475, 2094	1220
[3]	[1]
revéste: (F.) Gibi, benzer.	révolýotsiye: (R.) Devrim.
45, 1048, 1712, 2573, 2594	1214, 1647
[5]	[1]
réaktsiya: (R.) Reaksiyon, karşılık.	réys: (R.) Sefer.
2150	1586
[1]	[1]
redaktör: (R.) Redaktör.	rézerv: (R.) İhtiyat, yedek.
2556, 2562, 2563, 2565, 2570, 2577, 2617	2564
[7]	[1]
rédiaktsiye: (R.) Yayinevi.	rızık: (A.) Rızık, azık, yiyecek, içecek şey, nimet.
2364, 2373, 2421, 2425, 2426, 2445, 2513, 2561, 2563, 2565, 2574, 2581, 2611, 2614, 2620, 2631	885
[16]	[1]
rédiaktsiyele-: Yayınlamak.	rıza: (A.) Razı olmak, karşı gelmemek.
	1325, 1856

rıza bul-: Rızalı olmak, memnun olmak.	112, 383, 2260, 2370, 2427, 2563, 2635
161, 1043, 1428	[7]
rizalık al-: Rızasını almak.	
353	
[6]	
romantika: (R.) Romantizm.	
1516, 1664	1626, 2418
[2]	[2]
rota: (R.) Bölüm.	
2245, 2476, 2507	1191
[3]	[1]
röhset it-: Müsaade etmek, izin vermek.	sabır it-: Sabretmek.
1799, 1814, 2034	1480
[3]	[1]
ruh: (A.) Ruh.	sabıy: (A.) Küçük çocuk.
1448	1918
[1]	[1]
ruhlan-: Coşmak, ilham almak.	saf 1: (A.) Saf, temiz.
747, 751	25, 1212, 1637, 1750, 2366, 2616
[2]	[6]
rus: (R.) Rus.	saf 2: (A.) Sıra.
	431
	[1]

S

saflan-: Durulmak, saflaşmak.	187
326	[1]
[1]	sak: Çok dikkatli.
sagaya kal-: Kuşkulanmak, evhamlanmak.	1441, 2583
2210	[2]
[1]	sakal-mıyık: Sakal bıyık.
sagaya töş-: Kuşkuya kapılmak.	2067
1723	[1]
[1]	sakallı: Sakalı olan.
sagin-: Özlemek, hasret çekmek.	903, 2334
696, 2165, 2325, 2435	[2]
[4]	sakla-: Korumak, bakmak, gözetmek.
sagınuv: Özlem, hasret.	222, 787, 1180, 1653, 2031, 2476
536	saklıy bél-: Saklayabilmek, tutabilmek.
[1]	2680
sagiş: Özlem, hasret, keder.	saklıy tor-: Gözetip durmak.
97, 1224, 1464, 2088, 2408	2545
[5]	[8]
sagişlan-: Özlemek, hasret çekmek, endişelenmek.	saklav: Koruma.
2410	207, 2161
[1]	[2]
sagişlı: Kederli.	saklan-: Kendini korumak.

368, 1174, 2668

saklana töş-: Korunmak.

2523

[4]

saklık: İhtiyat, dikkat.

390

[1]

saksızlık: İhtiyatsızlık, gaflet.

97

[1]

sal- 1: 1. Yerleştirmek.

137, 245, 916, 1280, 1609

2. Yatırmak.

54 (2), 62, 154, 2294, 2663

3. Bina etmek, inşa etmek.

1657, 1841, 1842, 1843, 1847

4. Üstüne koymak.

391, 414, 678, 751, 1073, 1200, 1769,

1831, 1877, 2158

5. İçinden atmak.

421

6. Göndermek, yola çıkarmak.

2575

7. Süt, yumurta gibi şeyleri üretmek.

1412

8. Olta atmak.

2396

salıp taşla-: Etkilemek, dikkat çekmek.

2204

[31]

sal- 2: Kıyafetlerini çıkarmak.

953, 1790, 2000, 2004

[4]

salavat küpéré: Gökkuşağı.

524, 708

[2]

salın-: 1. Salınmak, eğilmek.

274, 305, 811, 1308

2. Birinin himayesinde

yaşamak, birine dayanarak yaşamak.

1401

salınıp tor-: Salınıp durmak.

1421

[6]

salınkı: Uyuşuk.

432

[1]

salkın: 1.Serin, soğumuş, soğuk.1, 488, 565, 567, 849, 929, 971, 1033,
1179, 1182, 1590, 1946, 1952, 1994,
2004, 2151, 2284, 2384, 2549

2. Duygusuz, donuk.

860, 877, 887, 2116

[23]

salkın kanlılık: Soğukkanlılık.

597

[1]

salkın tiydérüv: Soğuk algınlığı.

2032

[1]

salmak: 1. Yavaş, ağır, sakin.

540

2. (Ses, ifade vs. için)

yumuşak, düzgün.

140

[2]

samimiy: (A.) Samimi, içten, candan.

86, 2595

[2]

samolét: (R.) Uçak.

192, 258, 261, 2304, 2308, 2350, 2598

[7]

samosval: (R.) Damperli kamyon.

1840

[1]

samovar: (R.) Semaver.

775

[1]

sana-: Bir şey hakkında bir kanaat
sahibi olmak, bir fikri olmak.

346, 1694, 1814, 2174

[4]

sanal-: Düşünölmek, sanılmak.

1170, 2563

[2]

sanatoriy: (R.) Tedavi ve dinlenme
evi, sanatoryum.

1646, 1650

[2]

sañcast: (R.) Revir.

65, 66

[2]

sandugaç: Bülbül.

[3]	514
sark-: Sızmak, akmak.	[1]
200	sayın: İsimlerden ve –gan ekli fiillerden sonra ‘her’ anlamı bildiren edat.
[1]	486, 539, 1038, 1041, 1108, 1147, 1185, 1204, 1240 (2), 1334, 1346, 1467, 2037, 2081, 2139, 2181, 2189, 2269, 2515, 2544
sat-: Gösteriş yapmak, caka satmak.	
2180	
satıp al-: Satın almak.	
1875, 1877	[21]
[3]	sayır: Çok sessiz.
sataş-: Uykuda sayıklamak.	1061, 1116
1983	[2]
[1]	sayıskan: Saksığan.
savbullaş-: Ayrılırken ‘savbul’ diyerek karşılıklı esenlik, sağlık dilemek; vedalaşmak.	994, 996, 1039
1173	[3]
savbullaşa al-:	sayla-: Seçmek, tercih etmek.
Vedalaşabilmek.	1104, 1382, 1507, 2160, 2648, 2660
2100	saylap al-: Seçivermek.
[2]	1102, 1706, 1707
savıt-saba: Kap kacak.	saylap kuy-: Seçimini yapmak.
1015	2508
[1]	saylıy-saylıy: Seçe seçe.
savla-: Dalgalanmak.	1389

[11]	sayra-: 1. Bağırarak, seslenmek.	selamet: (A.) Sağ, salim.
2251	2. Kuş ötmesi.	380
79, 969		[1]
[3]		selametlen-: İyileşmek, sağlığına kavuşmak.
saz: Saz, kamış, sazlık.		2081
2306, 2456		[1]
[2]		seletlé: Yetenekli, becerikli.
sazlık: Sazlık, bataklık.		2449
22, 795, 877, 2456, 2465		[1]
[5]		sengat eseré: Sanat, estetik.
sebeb: (A.) Sebep, neden.		1713, 1721, 1735
367, 1191, 1723, 1820, 2562, 2682		[3]
[6]		serviy: Servi, selvi.
sebepséz: Sebepsiz.		1149
1817		[1]
[1]		sevdeger: (F.) Tüccar, esnaf.
segat: (A.) 1. Bir saat süre.		1210
155, 792, 925, 1362, 1417, 1534, 2504		[1]
2. Vakit, zaman.		seyér: Tuhaf, garip, acayip, ilginç.
1289, 1923, 2352, 2375		2306
[11]		[1]
		sébér-: Süpürmek, çöp temizlemek.

1813

[1]

sébérké: Süpürge.

1812, 2244

[2]

sékrétar: (R.) Sekreter.2373, 2513, 2556, 2567, 2648, 2650,
2654, 2658

[8]

sékund: (R.) Saniye.53, 176, 260, 602, 606, 649, 768, 827,
889, 2148

[10]

sélke-: Silkelemek.

421, 1012, 1894

sélke-sélke: Silkeleye
silkeleye.

2334

[4]

sélkén-: Titremek, kımıldamak,
sallanmak.

196, 367, 813, 1323

[4]

sélt-: Silkmek.

1131

[1]

sélten-: Silkinmek.

818, 2202

[2]

sémya: (R.) Aile.

1866, 2051

[2]

sényabr: (R.) Eylül.

1674

[1]

séñél: Kız kardeş, bacı.

904, 2045

[2]

sér: Giz, sır.

1414, 1506, 2439, 2541, 2562, 2680

[6]

sér aç-: Sırrını açmak, içini dökmek.

1233

[1]

sérjant: (R.) Çavuş.

172, 204, 237, 267, 2512, 2523

[6]

sérlé: Esrarengiz.	847
69, 874, 1419, 1636, 1713	[2]
[5]	sıkra-: İnlemek, sızlanmak, ah etmek.
sérlélék: Esrar, gizem.	1193
1456	[1]
[1]	sıkra-: İnilti.
sérlélen-: Esrarengizleşmek.	1581
770	[1]
[1]	sıluv: 1. Güzel, güzel yüzlü.
séstra: (<i>R.</i>) Hemşire.	691
72, 1317, 2028, 2029, 2035, 2040, 2044, 2047	2. Zarif, muntazam.
[8]	697, 1626
séz: Siz.	[2]
118, 141, 142 (2), 149 (2), 151, 206, 682, 744, 1143, 1376, 1399, 1449, 1504, 1678, 1681, 1721, 1728, 1737 (2), 1739, 1881, 1956, 1957, 1958, 2030, 2216, 2339, 2429, 2454	sıman: Gibi, benzer.
[31]	4, 20, 81, 229, 235, 639, 672, 672, 746, 816, 831, 942, 1003, 1109, 1416, 1458, 1525, 1603, 2486, 2490
sıgıl-: Acılara karşı sabırlı olmamak, tahammül edememek.	[20]
1266	sına-: Sınamak, denemek.
sıgılıp kit-: Dayanamayıp kendini koyvermek.	686, 2286
	[2]
	sınav: Sınav, imtihan.
	1125, 1932
	[2]

sın-: Kırılmak, iki veya daha çok parçaya ayrılmak.	2067
300, 305, 895, 2286	[1]
[4]	sıydıra al-: Anlayabilmek, kavrayabilmek.
sındır-: Kırmak, yarmak.	380
1431, 1755, 2041	[1]
sındıra al-: Kırabilmek.	sıyın-: Sığınmak.
315	231, 619, 1975, 1994
sındıra-sındıra: Kıra kıra.	[4]
1607	sıyla-: İkrâm etmek, ağırlamak.
[5]	2669
sınuvçan: Kaba, kırıcı.	[1]
2371	sıypa-: Okşayıp, elle sıvazlayıp sevmek.
[1]	989, 1142
sıpir-: Silip sıyırmak.	[2]
1388, 2201, 2212	sıyrak: Bacağın diz altı kısmı, baldır.
sıpirip al-: Silivermek.	2275
94, 257	[1]
[5]	sız-: Çizmek.
sırla- Süslemek.	2261, 2587, 2632
76	sıza-sıza: Çize çize.
[1]	2632
sırma: Sırma.	[4]

sızdır-: Çizdirmek.	[2]
733	sızılış: Görünüm.
[1]	1523
sızgalan-: Çizilmek.	[1]
1073	sızla-: Sızlamak, acı duymak.
[1]	2200
sızgıl-: Sızlamak.	[1]
803	sızlandır-: Sızlandırmak.
[1]	1925, 2088
sızgır-: 1. Islık çalmak.	[2]
1972	sızlav: Sızı, acı.
2. Rüzgâr uğuldamak.	2479
196, 507	[1]
3. Vızıldamak, uçuşmak.	signal: (R.) Sinyal, işaret.
2189	1355
sızgıra-sızgıra: Islık çala çala.	[1]
2550	sihêrlen-: (A.) Büyülenmek.
[5]	1103, 1629
sızık: Çizgi.	[2]
1715, 2527	sihêrle-: Büyülemek.
[2]	2383
sızıl-: Gözükmek.	[1]
695, 745	

sikér-: Sıçramak, zıplamak,
hoplamak, atlamak.

370, 444, 470, 472, 566, 715, 2250,
2471

sikére-sikére: Sıçraya sıçraya.

1196

sikérep kuy-: Kalbi hızlı
atmak.

1588

sikérep tor-: Yerinde
duramamak, sürekli yerinden kalkmak.

312, 709, 1196, 2121

[14]

simmétriye: (*R.*) Simetri.

2633

[1]

sin: Sen.

83, 125, 126, 127, 161, 165, 226, 313,
314, 334, 340, 346, 350, 351, 356,
392, 396, 609, 626, 662, 679, 705 (2),
986, 992, 1087 (2), 1163, 1265, 1271,
1274, 1275, 1332, 1358, 1359, 1382,
1404, 1444, 1478, 1507, 1509, 1512,
1513, 1516, 1517, 1518, 1558, 1563,
1567, 1627, 1643, 1685, 1838, 1852,
1874, 1887, 1898, 1909, 1971, 2073,
2094, 2181, 2189, 2214, 2219, 2318

(2), 2383, 2386, 2462, 2494, 2498,
2518, 2525, 2527, 2529, 2549, 2650,
2657, 2668

[80]

sinénçe: Sence, sana göre.

162

[1]

siña: “Sen” zamirinin yaklaşma hâli
şekli.

407 (2), 628, 1271, 1482, 1562, 1809,
1818, 1834, 1907, 2011, 2227, 2261

[14]

sipkállé: Çilli.

941, 1047

[2]

siptér-: Üstüne ateş açmak,
kurşunlamak.

2305

[1]

sisken-: İrkilmek, sıçramak.

1250

siskép kit-: Hızlıca yerinden
kalkmak.

397, 1299, 1940, 2114

[5]

siz-: Sezmek, hissetmek, duymak.	828, 2437
97, 257, 301, 677, 689 (2), 719, 853, 875, 890, 949, 1097, 1102, 1122, 1446, 1563, 1581, 1592, 1952, 1973, 2090, 2210	[2]
sizép al-: Sezivermek.	[1]
595, 707, 1524, 2541	sizgér: Duyarlı, hassas, sezgisi güçlü.
sizmesten: Sezmeden, anlamadan.	1233
1253, 1328, 1913, 2242	[1]
[30]	sizgérlek: Duyarlılık.
sizdér-: Sezdirmek, fark ettirmek.	2656
135, 1908	[1]
[2]	skandal: (R.) Skandal.
sizél-: Sezilmek, anlaşılmak.	1928
821	[1]
sizélér-sizélmes: Yarı anlaşılır.	sklad: (R.) Ambar, depo.
967	2066
[2]	[1]
sizén-: Birisinin niyetini sezmek, sırrını anlamak.	skripka: (R.) Viyolon, keman.
1496, 2080, 2437	1366, 1374
[3]	[2]
sizénüv: Sezgi.	slésar: (R.) Tesviyeci.
	936, 1024, 1027, 1036
	[4]

slésarlık: Tesviyecilik.	[31]
1079	son: Son.
[1]	1382
sména: (R.) Vardiya.	[1]
1055	soñ 1: 1. Geç, geç vakit.
[1]	123, 1263, 1923
snaryad: (R.) Mermi.	2. Mademki, öyleyse, peki.
188, 323, 455, 2323	664, 2619
[4]	3. Daha sonra.
snaypérlık: Keskin nişancılık.	730, 838, 882, 972, 1000, 1092, 1100,
2538, 2551	1231, 1360, 1505, 1542, 1714, 1995,
[2]	2313, 2622
soklagıç: Hayran bırakan.	4. Sonra.
643	67, 71, 99, 103, 155, 158, 177, 201,
[1]	278, 380, 421, 497, 687, 768, 802,
soklan-: Vurulmak, hayran olmak.	821, 853, 865, 895, 925, 1015, 1021,
524, 642, 1109, 1873, 2368	1133, 1144, 1177, 1215, 1219, 1466,
[5]	1766, 1800, 1851, 1957, 2081, 2097,
soldat: (R.) Asker.	2149, 2381, 2429
217, 396, 425, 828, 880, 2159, 2161,	soñga kal-: Sona kalmak.
2162, 2166, 2176, 2196 (2), 2170,	2557
2252, 2273, 2278, 2297, 2320, 2335,	[58]
2342, 2351, 2403, 2408, 2409, 2463,	soñ 2: Güçlendirme edatı.
2476, 2480, 2488, 2490, 2569, 2686	1005, 1167, 1391, 1732, 2045, 2175,
	2276, 2329, 2641

[9]

sonğu: Sonuncu, en sondaki.116, 840, 842, 893 (2), 1177, 1820,
2322, 2637

[9]

sora-: 1. Sormak.83, 93, 95 (3), 124, 179, 400, 405,
647, 655, 1114, 1116, 1126, 1304,
1441, 1482, 1499, 1719, 1732, 1747,
1758, 1767, 1818, 1888, 1900, 1906,
1978, 2001, 2011, 2013, 2038, 2045,
2109, 2213, 2242, 2314, 2402, 2442,
2314, 2402, 2442, 2610, 2612, 26192. İstemek, talep etmek, rica
etmek.

72, 960, 2283

[48]

soraş-: Karşılıklı hal hatır sormak,
birbirine iyi dileklerde bulunmak.

2092

[1]

sorav: Soru, sual.

100, 1465, 1999

[3]

sorav bir-: Soru yöneltmek.

1727

[1]

sotsialistik: (R.) Sosyalizm ile ilgili.

932

[1]

sovét: (R.) Sovyetler Birliği.

52, 992

[2]

sovnağroz: (R.) Ekonomik konsey.

1957

[1]

sön-: Sönmek.

536

[1]

sört-: Silmek.

398, 1558, 2187

sörtép al-: Silivermek.

177, 408, 1511, 2151

[7]

söy-: Sevmek, hoşlanmak.209, 693, 1147, 1409, 1559, 1858,
1860**söyép yör-:** Halen seviyor
olmak.

115, 493

- [9] 1182
- söyek:** Kemik. [1]
- 304, 1338
- söygen:** Sevgili, yar. 531, 538, 663, 665, 696, 753, 759, 1273
- [2] 531, 538, 663, 665, 696, 753, 759, 1273
- söyekséz tél:** Dilin kemiği yok, anlamında kullanılan söz. [8]
- 360, 2226
- söykémlé:** Sevimli, çekici, alımlı, şirin. 973
- [2] 973
- söyel-:** Dayanmak, yaslanmak. [1]
- 184, 281, 576, 734, 1279, 1785
- [6] 184, 281, 576, 734, 1279, 1785
- söyelge bas-:** Nasırına basmak, birinin hassas olduğu konuya değinmek. 93, 124, 360, 489, 529, 530, 532, 657, 679, 680, 683, 752, 975, 978, 996, 1088, 1260, 1270, 1271, 1407, 1413, 1414, 1463, 1468 (2), 1488, 1500, 1510, 1516, 1554, 1664, 1739, 1791, 1794 (2), 1798 (2), 1799, 1821, 2175, 2413, 2480, 2641, 2643, 2646, 2655, 2661
- 1044
- [1] 1044
- söyéklé:** Sevgili, değerli. 285
- 285
- [1] 285
- söyé-:** Sevinmek. **söylep bétér-:** Anlatmayı tamamlamak. 479, 633
- 1019, 1708
- 479, 633
- söyéne tor-:** Seviniyor olmak. **söylep bir-:** Söyleyivermek. 661
- 362
- 661
- [3] **söyéneçlé:** Sevinilecek haber, müjde. **söylep kit-:** Konuşmaya devam etmek. 661

809	söyriy al-: Kayabilmek.	
	söylep tor-: Konuşup durmak.	2306
1089		[3]
[42]		söz-: Suyu, dalgayı yarmak.
söyleş-: Karşılıklı konuşmak, söyleşmek.		909
		[1]
89, 167, 1178, 1231, 1324, 1358, 1368, 1372, 1423, 1528, 1534, 1745, 2082, 2136, 2138 (2), 2375, 2511, 2580		stabilizatör: (R.) Dengeleyici.
	söyleşép al-: Söyleşivermek.	1023, 1037, 1081, 1120, 1145
1475		[5]
	söyleşép tor-: Söyleşip durmak.	stanoklı: (R.) Silahlarda sabit, ayaklı.
1054		449
[21]		[1]
söyleşüv: Sohbet.		sténa: (R.) Duvar.
1505, 1542		733, 734, 1112, 1241, 1839, 1870, 1871, 1952, 1994, 2103
[2]		[10]
söylevçé: Hikâyeci, anlatan.		studént: (R.) Yüksekokul veya teknik okul öğrencisi.
933		1335
[1]		[1]
söyre-: Sürümek, sürüklemek, kaymak.		su: 1. Su.
835, 1604, 2295		482, 483, 520, 565 (2), 876, 908, 966, 1203, 1217, 1455, 1457, 1461, 1566,

2028, 2184, 2246, 2258, 2330, 2375,
2376, 2456, 2535, 2549, 2602, 2673

2. Akarsu, dere, ırmak.

904, 1929, 2323, 2396

[30]

su astı köymesé: Denizaltı.

1502

[1]

subyektiv: (R.) Subjektif, öznel.

1722

[1]

sugış: Savaş.

151, 198, 218, 234, 278, 313, 322,
325, 371, 375, 437, 487, 498, 537,
668, 684, 696, 753, 783, 1160, 1172,
1219, 1237, 1508, 1509, 1511, 1529,
1664, 2149, 2164, 2256, 2290, 2321,
2378 (2), 2384, 2429, 2456, 2464 (2),
2465, 2473

[42]

sugış-: Savaşmak.

216, 198, 218, 234, 383, 439, 781,
782, 884, 2162, 2458, 2505

sugışıp yör-: Savaşıyor olmak.

538

sugışa-sugışa: Savaşa savaşa.

898

[14]

sugışçan: Şevkle savaşılan.

2155, 2164, 2478

[3]

sugışçı: Savaşçı, asker.

35, 52, 214, 312, 424, 444, 482, 566,
567, 569, 581, 589, 668, 716, 725,
740, 747, 2158, 2271, 2405

[20]

sugışsız: Savaşsız.

103

[1]

suk-: 1. Vurmak, dövmek.

846, 1108, 1923

2. Şimşek çarpmak.

1763

[4]

sukır: Kör.

1600

[1]

sukkala-: Titremek.

1845

[1]	[1]
sukmak: Patika.	sum: (R.) Rus parası, ruble.
27, 1489, 1600, 1623	936, 962
[4]	[2]
sukranuv: Homurdanma.	sunarçı: Avcı.
2280	28 (2)
[1]	[2]
sul: Sol.	suret: (A.) Resim, görünüş.
18, 35, 299, 785, 2441	1333
[5]	[1]
sula-: Solumak, nefes alıp vermek.	surgıçlı: Mühürlü.
94, 1637, 2366	780, 783, 785
sulap kuy-: Oflamak.	[3]
280, 772	susa-: Bir şeye çok ihtiyacı olmak.
[5]	540, 900
sulış: Soluma, soluk, nefes.	[2]
500, 726, 769, 2382	suvık: Soğuk.
[4]	2005
sulış al-: Soluk almak.	[1]
765, 1275	suvın-: 1. Soğumak, işlemez olmak.
[2]	844
sulışı kisél-: Soluğu kesilmek.	2. Ruhun daralmak.
414	845

[2]

suvırıp al-: Çekip almak, koparmak.

247, 735, 876

[3]

suvsil: Sulu.

2491

[1]

suz-: Uzatmak.

1726, 1804, 2023, 2633

[4]

suzıl-: 1. Uzanmak.525, 737, 796, 809, 949, 1431, 1458,
1643, 1797, 2484

2. Devam etmek, sürmek.

1132

suzılıp kal-: Uzanıp kalmak.

15

suzılıp kit-: Uzayıp gitmek.

808, 870

[14]

sügén: Küfür.

2300

[1]

sügén-: Kendi kendine sövüp saymak,
söylenmek.

112, 558, 919, 2683, 2684

sügénép al-: Sövüvermek.

2481

[6]

sülpen: Uyuşuk, miymıntı.

432

[1]

sün-: Sönmek.

545, 561, 563, 1198

sünép bar-: Tamamen
sönmek.

46

sünép kit-: Işığın kaybolması.

533

sünmiy tor-: Sönmeden
durmak.

1448

[7]

sündér-: Söndürmek.

55

[1]

sündérel-: Işığı kapatılmak.

1060, 1922

[2]

sünék: Donuk, zayıf, solgun.

1448

[1]

süt-: Yıkmak.

1656

[1]

süz: 1. Söz, ifade.

42, 121, 154, 242, 269, 270, 296, 338,
417, 512, 544, 690, 787, 841, 896 (2),
923, 979, 997, 1039, 1052, 1122,
1141, 1176, 1177, 1180, 1252, 1256,
1257, 1316, 1390, 1424, 1431, 1450,
1530, 1555, 1567, 1568, 1569, 1582,
1586, 1594, 1671, 1680, 1683, 1684,
1723, 1735, 1736, 1760, 1769, 1808,
1832, 1893, 1900, 1901, 1903 (2),
2033, 2035, 2115, 2168, 2170, 2175,
2209, 2219, 2237, 2239, 2406, 2419,
2439, 2470, 2480, 2489, 2512, 2540,
2547, 2606, 2607, 2613, 2615, 2617,
2621, 2638, 2656, 2659, 2663, 2665,
2671, 2682, 2684

2. Konuşma, hitap.

933, 935, 2547

3. Nasihat, öğüt.

1070, 2641

4. Kelime.

1144, 1611, 2357, 2358 (2), 2359,
2360, 2361, 2623, 2630, 2648

süzden tukta-: Sözüünü
duraklatmak.

2630

[108]

süzénnen kayt-: Sözünden dönmek.

1892

[1]

süzséz: Konuşmadan, sessiz.

120, 1033

[2]

svastika: (R.) Gamalı haç.

260

[1]

svyaznoy: (R.) Haberci, ulak.

33

[1]

Ş

şabır: Sırılsıklam.

719, 775

[2]	1830
şadra: Çil.	[1]
2420	şaltıra-: 1. Gürültü yapmak.
[1]	933, 1015, 1294
şagıyr: (A.) Şair.	2. Çalmak, ses çıkarmak.
1654, 2459	1298, 2014
[2]	[5]
şakı-: Takırdamak.	şarkıldaş-: Kahkahalarla gülmek.
1195	2670
[1]	[1]
şakkat-: Şaşırmak, şaşa kalmak, ne yapacağını bilememek.	şart: Şart, koşul.
1888, 2355, 2538	839, 881, 2244
şakkatıp kal-: Şaşıırıp kalmak.	şartın kitér-: Gerekli olan şeyleri yapmak.
39, 1753	2254
[5]	[4]
şakkatarlık: Şaşkınlık.	şartla- Patlamak, infilak etmek.
2437	122, 625, 724
[1]	şartlamıy kal-: Bir türlü patlamamak.
şaktıy: Pek çok, ziyadesiyle, pek fazla.	593
1703, 2290, 2553, 2658	[4]
[4]	şartlav: Patlama.
şalt-şolt: Şaldır şuldur.	260, 299, 547, 723, 725

- [5] **şatlık:** Sevinç, mutluluk.
145, 746, 1107, 1356, 1614, 1615
- 491 [6]
- [1] **şav:** Tamamıyla, bütünüyle.
361
- şaşka:** (R.) Dama.
1264, 1296 [1]
- [2] **şav-şuv:** Şamata, curcuna.
195, 1468
- şaşkan:** Şaşkın, sersem.
211 [2]
- [1] **şav-şuvlu:** Gürültülü, şamatalı.
2381
- şaşkın:** Şaşırtıcı, etkileyici.
870, 14146, 1468 [1]
- [3] **şavla-:** Gürültü çıkarmak,
gürüldemek.
183, 535, 1648, 2387
- şaşıp-şaşıp:** Şapır şupur.
2122
- [1] **şavlap-duvlap:** Gürültü patırtı
yapmak.
2630
- şat:** Memnun, sevinçli, mutlu.
1156, 2136 [5]
- [2] **şavlav:** Gürültü.
416, 2598
- şatlan-:** Sevinmek, mutlu olmak,
saadet bulmak.
13, 304, 361, 914, 1324, 1613, 1615,
1787, 1805, 2010, 2086 [2]
- [11] **şayan:** 1. Oyunbaz, muzip, şakacı.

1336, 1479, 1862, 2168, 2922, 2434, 2596	şekért: (A.) Öğrenci, talebe.
2. Kinayeli.	1663
2606	[1]
[8]	şel: (F.) Şal.
şayar-: 1. Oyun oynamak.	3, 532, 652, 655, 666, 694, 695, 701, 707, 1200, 1308 (2), 1625, 1831
1810, 1816	[14]
2. Kandırmak.	şelyavlık: Şal örtü.
365, 1684	1627
[4]	[1]
şayart-: Oynatmak, dalga geçmek.	şem: (F.) Mum.
1397, 1876, 2234, 2676	25
[4]	[1]
şaytan: (A.) Şeytan, iblis.	şep: 1. Çok.
226	1397, 2557
[1]	2. Mutlu, dertsiz.
şefek: (A.) Şafak, tan.	2277
929, 949, 950	[3]
[3]	şere: 1. Çıplak, çorak.
şehir: (F.) Şehir, kent.	2157
74, 75, 377, 1259, 1475, 1576, 1590, 1738, 1827, 2155, 2386, 2389, 2391, 2456, 2469	2. Yaprakları dökülmüş.
[15]	2127
	[2]

şerelen-: Yapraklarını dökmek.

3

[1]

şeref: (A.) Şeref, onur.

2445

[1]

şevle: (A.) Hafif görüntü, silüet.

7, 194, 1935

[3]

şelte: 1. Azarlama, kınama.

358

2. İhtar, uyarı.

2033

[2]

şét: Şüphesiz, muhakkak.

687

[1]

şıbirdaş-: Hışırdamak, fişırdamak.

2106

[1]

şığırdat-: Gıcırdatmak.

290

[1]

şıksız: Çirkin, kaba, hantal.

1601

[1]

şilt it-: Şilt diye ses çıkarmak.

25, 1640

[2]

şıŋşı-: Zorlanarak konuşmak.

2407

[1]

şıpırt: Yavaşça, usulca.

1374, 1833, 1940

[3]

şırpı: 1. Çırpı.

47

2. Kibrit çöpü.

1899

[2]

şifa: (A.) Şifa, iyileştirme gücü.

1638

[1]

şıgır: (A.) Şiir, nazım.

2456, 2648

[2]

- şik:** (A.) Şüphe, korku.
1473, 2560
[2]
- şikéllé:** Benzer, ... gibi.
14, 87, 390, 452, 523, 533, 596, 720,
756, 763, 773, 775, 795, 823, 848,
855, 861, 869, 877, 883, 895, 909,
923, 938, 994, 1045, 1103, 1333,
1338, 1452, 1631, 1632, 1682, 2147,
2261, 2333, 2418, 2470, 2541, 2587
[40]
- şiklen-:** Şüphe etmek, kuşkulanmak,
güvenmemek.
689, 1293
[2]
- şiklenüvçen:** Şüpheci, kuşkulu.
2525
[1]
- şinél:** Belden kuşaklı uzun palto.
431
[1]
- şkaf:** (R.) Dolap.
1783, 1969
[2]
- şkipér:** (R.) Kaptan.
977, 992
[2]
- şlyuz:** (R.) Nehir ve kanallarda su
yükseltme havuzu.
2380
[1]
- şofér:** (R.) Şöför. Sürücü.
2117, 2133
[2]
- şokolad:** (R.) Çikolata.
1965, 1966, 1970
[3]
- şoma:** 1. Dümdüz, pürüzlü olmayan.
572
2. Düzgün.
1541
3. Zengin ifade.
2580
- şomirt:** Kuşkirazı.
1717
[1]
- şomlan-:** İçine kötülük düşmek, kötü
şekilde düşünmek.
2438

[1]	1403
şökér: (A.) Şükür.	[1]
2661	şul: Şu, bu.
[1]	18, 154, 175, 203, 214, 237, 260, 276, 277, 300, 371, 402, 407, 484, 522, 580, 607, 617, 674, 804, 812, 871, 895, 949, 1028, 1046, 1096, 1116, 1165, 1198, 1288, 1399, 1406, 1456, 1471, 1501, 1567, 1603, 1659, 1686, 1718, 1864, 2035 (2), 2111, 2162, 2170, 2188, 2214, 2237, 2244, 2245, 2275, 2442, 2464, 2474, 2516, 2540, 2556, 2628, 2645, 2666
ştab: (R.) Kurmay, karargâh.	
170, 201, 220, 221, 786	
[5]	
ştabél: (R.) Yığın.	
1112 (2)	
[2]	
ştık: (R.) Süngü.	şul uk: Aynen, tam o.
410	264, 832, 1434, 1531
[1]	[66]
ştorm: (R.) Fırtına.	şular: Şunlar, bunlar.
2536, 2601, 2604, 2674	1325, 1547, 1706, 1958, 2410, 2482
[4]	[6]
şu: Şu (İşaret sıfatı).	şulay: Şöyle, öyle, şu şekilde.
1680	78, 89, 101, 123, 333, 617, 652, 653, 667, 684, 696, 744, 856, 1124, 1185, 1197, 1331, 1404, 1409, 1541, 1604, 1615, 1789, 1807, 1855, 1893, 2144, 2150, 2166, 2175, 2252, 2254, 2337, 2391, 2514
[1]	
şuk: Afacan, yaramaz, yumurcak.	
2558	
[1]	[35]
şuklan-: Şuh olmak.	

şulay da: Yine de, her şeye rağmen.

166, 410, 816, 946, 1190, 1438, 1525

[7]

şulay uk: Aynı şekilde.

802, 832, 900, 1601, 2552

[5]

şulaydır: Onaylama sözü.

174

[1]

şulhetlé: Şu derece, şu kadar.

1596, 1775, 1791, 1913, 2072

[5]

şulkader: Şu kadar, öylesine, öyle.

378, 979, 1179, 2599

[4]

şunda: Şurada, burada.

32, 44, 113, 205, 220, 701, 877, 918,
1009, 1089, 1784, 1853, 2204, 2228,
2369, 2465, 2494, 2621, 2642, 2685

[20]

şunda uk: Hemen, şu vakitte, derhal.

1099, 1353, 1355, 1393, 1539, 1589,
1812

[7]

şundi: Şöyle, böyle.

131, 414, 691, 701, 803 (2), 936,
1169, 1252, 1260, 1298, 1349, 1426,
1440, 1450, 1473, 1549, 1550, 2154,
2248, 2320, 2327, 2383, 2489, 2560,
2677

[26]

şundi uk: *bk. şunda uk*

394, 2282

[2]

şunduk: *bk. şunda uk*

1369, 2091

[2]

şuni: “Şu” zamirinin yapma hâli şekli.

124, 169, 1495, 1707, 2042

[5]

şuniq: “Şu” zamirinin ilgi hâli şekli.

196, 546, 588, 735, 1039, 1051, 1165,
1666, 2002, 2236, 2470

[11]

şunısı: Şurası, orası.

1370, 2196, 2311

[3]

şunnan: “Şu” zamirinin çıkma hâli
şekli

67, 177, 380, 403, 421, 497, 768, 853,
865, 897 (2), 1015, 1144, 1177, 1642,
1678, 2625

[17]

şuğa: 1. “Şu” zamirinin yükleme hâli
şekli.

1858

2. Böyle, bu şekilde.

1772, 1858

şuğa küre: Şuna göre, şundan
dolayı.

210, 660, 829, 883, 1037, 1710, 2234,
2273, 2353, 2372, 2388, 2644, 2662

[16]

şuşı: Şu, işbu, adı geçen.

28, 30, 234, 388, 452, 476, 632, 699,
712, 780, 1082, 1219, 1282, 1423,
1453, 1466, 1502, 1505, 1639, 1546,
1662, 1676, 1683, 1803, 1936, 1964

[26]

şuşındıy: Tam bunun gibi.

358, 647, 670, 783, 785

[5]

şuv-: Kayıp gitmek.

573, 601, 1602

[3]

şuviş-: Sürünerek ilerlemek.

586, 589, 620, 628, 907, 922, 926

şuvişa al-: Sürünebilmek.

621

şuvişa-şuvişa: Sürüne sürüne.

109, 2467

[10]

şürelé: Korkulu.

2466

[1]

T

ta: *bk. da.*

61, 114, 140, 192, 249, 523, 648, 660,
745, 801, 804, 948, 999, 1013, 1025,
1157, 1238, 1290 (2), 1335, 1381,
1482, 1497, 1685, 1740, 1854, 1931,
2092, 2108, 2113, 2234, 2364, 2423,
2424, 2504 (2), 2510, 2583, 2663

[39]

taba: –e doğru, ... doğrultusunda.

11, 109, 135, 214, 218, 265, 451, 570,
601, 616, 1037, 1193, 1657, 1726,
1730, 1930, 2120, 2131, 2387, 2471

[20]	540
taban yaltırat-: Tabanları yağlamak, ardına bakmadan kaçmak.	[1]
740	tabiygıy: Tabii, doğal, insan yapımı olmayan.
[1]	858
tabıl-: Bulunmak.	[1]
1981	tagıl-: Takılmak, yapışmak.
[1]	1797
tabın: Sofra.	[1]
1535	tagın: Daha, yine.
[1]	111, 137, 183, 230, 233, 302, 563 (2), 600, 641, 686 (2), 833, 856, 857, 863, 875, 863, 875, 925, 1042, 1049, 1205, 1296, 1364, 1369, 1398, 1462, 1466, 1474, 1561, 1574, 1583, 1651, 1724, 1733, 1781 (2), 1800, 1822, 2008, 2043, 2057, 2126, 2204, 2225, 2237, 2297, 2498, 2548, 2605, 2643
tabınuvçı: Hayran, tâlip.	tagın da: Daha da, daha çok.
1348	219, 235, 338, 443, 502, 655, 770, 781, 1010, 1280, 1608, 1664, 1704, 1889, 1937, 2003, 2124
[1]	tagın-tagın: Tekrar tekrar.
tabış-: Bulmak, buluşturmak.	2025
2427	[68]
[1]	tak-: Takmak, asmak.
tabiygat: (A.) 1. Tabiat.	
1506, 1708, 1646, 1694, 1695	
2. Yaratılış, huy.	
2578, 2588	
[7]	
tabiygatlé: Yaratılışlı, huylu.	

176, 605, 2222, 2224

[4]

takıl-: Takıldamak, söylenmek.

2644, 2680

[2]

taksi: (R.) Taksi.

2048

[1]

takta: Tahta.

2286

[1]

tala-: 1. Rencide etmek.

1212

2. Dalamak, dağıtmak.

1756

[2]

talçıbık: Narin, zayıf kimse.

2041 (2), 2230

[3]

talçık-: Çok yorulmak, yorgunluktan hali kalmamak.

149

[1]

talep: (A.) Talep, güçlü istek.

1968

talep it-: Talep etmek, istemek.

958

[2]

talgın: Ilık, normal sıcaklıkta.

1634, 2286

[2]

talpın-: Çırpınmak.

895

[1]

tam-: Damlamak, damla damla düşmek.

726, 867, 1321

tamıp tor-: Damlayıp durmak.

873

[4]

tamak: Damak.

43, 282, 414, 585

tamak tuydur-: Karın doyurmak.

61

[5]

tamaşa: (A.) Kavga, dalaş.

2311

[1]

tamçı: Damla.

485, 1303, 1633

[3]

tamır: Damar.

876, 1926, 2018

[3]

tamırlan-: Sağlamlaşmak.

513

[1]

tamız: Damlatmak.

tamıza-tamıza: Damlata
damlata.

712

[1]

tanıp al-: Tanıyıvermek.

1715

[1]

tanış: Tanış, aşına, belli, tanıdık,
bildik.

74, 1332, 1467, 1542, 1738

[5]

tanış-: Tanışmak.

89, 1503, 2611

[3]

tantanalı: Görkemli, ihtişamlı.

931, 1154

[2]

tañ: Şafak, tan.

11, 722, 745, 1183

tañ at-: Şafak sökmek.

695

[5]

tap-: Bulmak.

603, 756, 927, 961, 1118, 1132, 1151,
1493, 1547, 1786 (2), 1980, 2060,
2578, 2614

taba al-: Bulabilmek.

1760, 1782, 1788

[18]

tapkır: Kez, defa, kere.

107, 113, 126, 152, 267, 334, 641,
718, 939, 940, 954, 955, 956, 1108,
1147, 1173, 1205, 1317, 1327, 1556,
1591, 1868, 1986, 2130, 2177, 2331

[26]

tapşır-: 1. İletmek, aktarmak.

65, 893, 894, 927 (2), 2312, 2364

2. Görevlendirmek.

207, 786

[9]

tapşırıl-: İletilmek.

864

[1]

tar: 1. Dar, ensiz.

586, 593, 713

2. Kısıtlı, az.

656

[4]

tarafinnan: Tarafından, sayesinde.

427, 1640

[2]

taral-: Dağılmak.

326, 523

[2]

taralış-: Hep birlikte dağılmak,
ortadan kaybolmak.

1231

[1]

tarat-: Dağıtmak.

1230

[1]

tarih: (A.) Tarih.

1652, 1661

[2]

tarkat-: Dağıtmak, yok etmek.

1710

[1]

tart-: 1. Çekmek, asılmak.

128, 458, 504, 605, 1202, 1834, 2133,
2574, 2614

2. İlgiyi toplamak.

1464

3. Birine benzemek.

987

[11]

tartış-: Çekişmek.

842, 884

[2]

tasma: Süsleme aksesuarı olarak
kullanılan bez, kurdele.

14, 326, 523, 795

[4]

tasvirila-: Tasvir etmek.

1696

[1]

taş: 1. Taş.

119, 228, 231, 232, 248, 262, 263,
274, 289, 298, 366, 368, 414, 420,
450, 494, 568, 572, 579, 583, 594,
601, 660 (2), 661, 676, 703, 712, 715,
733, 743, 854, 1268, 1656, 2184,
2185, 2211, 2248, 2376, 2377, 2387,
2390, 2392, 2578, 2603

2. Kıymetli taş, mücevher.

1636, 1743

[47]

taş-: Taşmak.

1766

[1]

taşbaka: Tosbağa, kaplumbağa.

506

[1]

taşı-: Taşımak.

784

[1]

taşla-: 1. Yukarıdan atmak.

580

2. Bırakmak, terketmek.

1145, 1342, 1777, 1927 (2), 2041,
2312, 2318 (2)

3. Uzağa göndermek.

2351

4. Yok etmek.

420

5. Atmak, fırlatmak.

253, 600, 743, 2117, 2301

6. Yardımcı fiil “güçlendirme,
tezlik”.

134, 421, 1255, 1894, 2204, 2239,
2243, 2540, 2674

[26]

taşlan-: 1. Atılmak, davranmak.

222, 312, 732, 735

2. Girmek, atlamak.

566

3. Çıkışmak, azarlamak.

1515, 1860

[7]

taşlandık: Bırakılmış, terk edilmiş.

938, 1648, 2141, 2145 (2)

[5]

tatar: Tatar milletinden olan,
Tatar'larla ilgili.

83, 2252, 2405, 2561

[4]

tatarça: Tatarca, Tatar Türkçesi.

2370, 2371, 2426, 2571, 2622, 2625

[6]

tatar tili hem edebiyatı: Tatar dili ve
edebiyatı dersi.

2448

[1]

tatı-: Bir şeyin tecrübesini yaşamak,
acıasını tatlısını görmek, bilmek.

1224, 2466, 2473

[3]

tatıl-: Yaşanmak, başından geçmek.

952

[1]

tatuv: Dirlik, düzenlik, dostluk,
kardeşlik ile.

2581

[1]

tav: Dağ.

170, 171, 181, 182, 185, 195, 261, 262
(2), 276, 279, 366, 369, 469 (2), 519,
624, 671, 797, 2154, 2155, 2188

[22]

tav-tav: Tümsek tümesk, yüksek
yüksek

2601

[1]

tavık: Tavuk.

1412, 2490

[2]

taviş: Ses, gürültü, seda.

9, 25, 26, 97, 121, 145, 146, 190, 195,
245, 296, 332, 474, 548, 559, 571,
625, 640, 769, 788, 800, 804, 833,
934, 969, 974, 1125, 1156, 1252,
1292, 1491, 1600, 1606, 1710, 1938,
1948, 1963, 2033, 2065, 2074, 2119,
2188, 2192, 2210, 2309, 2443, 2685

[47]

taviş-gavgasız: Kavgasız, gürültüsüz.

1929

[1]

tavişsız-tınsız: Ses çıkarmadan,
düşünmeksizin.

424, 826, 1642

[3]

tayak: Sopa, değnek.

403, 818, 869, 1604, 1622, 2328

[6]

tayan-: Dayanmak, yaslanmak.

74, 869 (2), 1462, 2182, 2317

tayana-tayana: Yaslana
yaslana.

1604

[7]

tayga: (R.) Avrupa ve Asya'da kuzey
bölgelerdeki büyük ormanlarla kaplı
alan.

2144, 2357

[2]

taypıl-: Geri çekilmek.

1880, 1897

[2]

te: *bk. da*28, 191, 192, 314, 360, 521, 668, 689,
756, 788, 857, 1026, 1046, 1048,
1340, 1419, 1521, 1533, 1534, 1776,
1804, 1830, 1879, 1883, 1910, 1912,
1967, 1996, 2035, 2152, 2185, 2261,
2273, 2525, 2683

[35]

tebrek bul-: Yerine gelmek, tam
olmak.

1009

[1]

tecribe: (A.) Tecrübe, deneyim.

537, 936, 1085, 2576

[4]

tecribelé: Tecrübeli, deneyimli.

816

[1]

teésér: (A.) Tesir, etki.

849

[1]

teésér it-: Etkilemek, tesir etmek.

378, 513, 2100

[3]

teésérlendér-: Tesir, etki altında
bırakmak.

1418

[1]

teéssorat: (R.) Değişiklik, yer
değiştirme.

1749

[1]	2669
tegayın: (A.) Tayın.	[1]
1860	temséz: Lezzetsiz.
[1]	1740
tegere-: Yuvarlanmak, tekerlenmek.	[1]
262, 369, 454, 1320, 2347	temam: (A.) Tamamen, bütünüyle.
tegerep kit-: Yuvarlanıp gitmek.	474, 482, 825, 1058, 1246, 1674, 1740, 1754, 1847, 2425, 2469
368	[11]
[6]	temamla-: Tamamlamak, bitirmek.
tekdiym: (A.) Takdim.	1502
935, 961, 2047	[1]
[1]	temeké: Sigara.
tekdiyr: (A.) Takdir, kader.	1899, 2114, 2115, 2126
2337	temeké tart-: Sigara içmek.
[1]	1372, 1825, 2211
telgeş: Salkım.	[7]
1659	ten: Ten, cilt.
[1]	41, 719, 862, 875, 1983, 2148
telinke: Tabak, çanak.	[6]
1822, 1823, 1830	tenkıytçé: Tenkitçi, eleştirmen.
[3]	1737 (2)
temlé: Lezzetli.	[2]

- teŋke:** Pul, balık pulu. [1]
2487
[1]
- teŋke-teŋke:** Pul pul, lapa lapa. [1]
1285
[1]
- tepiy:** Ayak. [1]
1947
[1]
- terceme it-:** Tercüme etmek, başka dile aktarmak. [1]
2621, 2623
[2]
- tereze:** Pencere. [13]
73, 135, 975, 1033, 1060, 1182, 1194, 1195, 1206, 1279, 1281, 1284, 1377, 1487, 1751, 1825, 1826, 2082, 2116, 2391
[20]
- teşgeş:** Salkım. [1]
1734
[1]
- tevgé:** İlk, birinci, baştaki. [2]
872
- tevlék:** Yimi dört saat, gün, gün boyu, gece gündüz. [1]
1, 13, 102, 322, 323, 1058, 2353
[7]
- téatr:** (R.) Tiyatro. [1]
1895
[1]
- tégé:** 1. Şu, adı geçen, bilinen. [1]
31, 813, 1542, 1726, 1733, 1760, 1761, 1805, 2083
2. Diğer, öteki. [1]
110, 112, 1365, 1681
[13]
- tégéley:** Başka türlü. [1]
1345
[1]
- tégénderek:** Biraz uzakta. [1]
554
[1]
- tégüv maşinası:** Dikiş makinesi. [1]
1007, 1008
[2]
- ték:** Dik, dimdik.

2652

[1]

téke: Yalçın, sarp.

182, 572

[2]

tékel-: Gözleri dikmek, dikkatle bakmak.

84, 415, 966, 1278

[4]

tékst: (R.) Metin, yazı.

2647

[1]

tél: 1. Dil.

284, 360, 1801, 2226, 2642

2. Konuşma.

43, 1275, 1365, 1483, 1565, 2540,

2661

télé barma-: Dili varmamak, söyleyememek.

1761

[13]

téle-: Dilemek, istemek.

229, 420, 568, 855, 1005, 1083, 1192,

1336 (2), 1359, 1438, 1520, 1587,

1744, 2034, 2202, 2206, 2428, 2547

téler-télemes: Yarı istekli.

2494

[20]

télek: Dilek, istek, amaç, gaye, arzu.

64, 1082, 1678

[3]

télese: (Soru sözleriyle birlikte) herhangi biri.

1315, 1598, 1777, 2145, 2258, 2578

[6]

téléfon: (R.) Telefon.

2014

[1]

téléfonist: (R.) Telsizci.

221, 248

[2]

télégramma: Telgraf.

1611

[1]

télgele-: Dilimlemek, doğramak, paramparça etmek.

280	[2]
[1]	tés: Diş.
télgelen-: Dilimlenmek, paramparça olmak.	288, 592
1243	[2]
[1]	tés agart-: Sırtmak.
téma: (R.) Konu, tema.	350, 1486
1723	[2]
[1]	téşle-: Dişlemek, ısırarak.
térel-: Dikilmek, ayağa kalkmak.	302, 1361, 1801, 2664
603, 808	[4]
[1]	tétret-: Titretmek, sarsmak.
téré: Diri, canlı, sağ, hayattaki.	343, 722
116, 118, 1668	[2]
[3]	téz: Diz.
térel-: Kendine gelmek, iyileşmek.	846, 2199, 2213
141, 1218, 1323	[3]
[3]	téz başı: Diz kapağı.
téréklék: Canlılık, dirilik.	2212
891	[1]
[1]	téz-: Dizmek, sıralı yerleştirmek.
térsek: Dirsek.	176
74, 2317	[1]
	tézél-: Dizilmek, sıralanmak.

2390	1799, 1817, 1914
[1]	[7]
tézén tézge kuy-: Bacak bacak üstüne atmak.	tın al-: Nefes almak.
965	445, 769, 2017
[1]	tın ala al-: Nefes alabilmek.
tézlen-: Diz çökmek.	1139
56, 389, 460	[4]
[3]	tın-: 1. Susmak, sessiz kalmak.
tıçkan: Fare, sıçan.	1600, 1703, 2115
1600	2. Sakinleşmek, dinmek.
[1]	11, 481, 845
tıgıl-: 1. Dili tutulmak.	3. Durmak, kesilmek.
43, 414, 585	198, 325, 371, 725, 770
2. Tıkanmak, boğulur gibi olmak.	4. Çalışması durmak, kapatılmak.
1554	1060
[4]	tınıp kal-: Sessizce durmak.
tıgız: Sıkışık, yoğun.	1446, 1878, 2086
1190	[14]
[1]	tınıç: 1. Sessiz, sakin, rahat.
tın: 1. Sessiz, sakin.	373, 380, 838, 1145, 1509
481, 763, 822, 1298	2. Usulca, yavaşça, sakince.
2. Sessizce, sakin bir şekilde.	696, 1323, 1910

- [8] **tırlap tor-:** Dinleyip durmak.
821, 1490
- tınıçlan-:** Rahatlamak, sakinleşmek, yatışmak.
99, 825, 1165, 1891, 1892
- [5] **tınıçlandır-:** Sakinleştirmek.
817
- [1] **tınıçlık:** Esenlik, ferahlık, huzur, barış.
376, 1640, 1924, 2384
- [4] **tınıçsızlık:** Rahatsızlık.
1926
- [1] **tınlık:** Sessizlik, sakinlik.
768, 770, 934, 948, 1061, 1062, 1640, 2383
- [8] **tıqla-:** 1. Dinlemek, kulak vermek.
332, 358, 682, 979, 1413, 1417, 1426, 1546, 2197, 2333
2. Dikkate almak.
318, 1593, 2654
- tıqlıy-tıqlıy:** Dinleye dinleye.
969
- [16] **tıp-tın:** Tamamen sessiz.
763, 938, 1938, 2382
- [4] **tırış-:** Gayret etmek, çabalamak.
308, 630, 865, 1027, 1036, 1090, 1330, 1433, 1580, 1581, 1908, 1972, 2515, 2583, 2593
- [15] **tırışganlık:** Gayretlilik, çalışkanlık.
1689
- [1] **tırnak:** 1. Tırnak.
47, 2528
2. Birinin eli, kontrolü.
48, 123
- [4] **tırna-:** Tırmalamak, rahatsız etmek.
282
- [1]

tırnal-: Tırmanmak.	2418, 2443
594	[3]
[1]	tibés-: Tepişmek.
tırpay-: Dal budak salmak.	892, 1234
387	[2]
[1]	tibren-: Hafifçe dalgalanmak.
tış 1: 1. Evin dışı, açık hava.	968, 1457, 1936
638, 1919	[3]
2. Hariçten, tanımaksızın.	tigene: Yaralı taşımaya yarayan kızak.
980, 2172	2294
[4]	[1]
tış 2: ...-dan başka, haricinde, dışında.	tigézle-: Denk getirmek.
1364, 1614, 2200	1845
[3]	[1]
tıy-: Engellemek.	tigézlen-: Denklenmek.
2059	2159
[1]	[1]
tıyıla alma-: Kendini tutamamak.	tigézlék: Denklik, birbirine uymak.
1568	1433
[1]	[1]
tıynak: 1. Alçakgönüllü, edepli.	tik: 1. Fakat, ancak.
1365	123, 256, 411, 498, 521, 536, 559,
2. Sakin, uslu, yavaş.	596, 863, 1045, 1185, 1325, 1342,

1470, 2086, 2092, 2222, 2258, 2278,
2418, 2661

2. Sadece, yalnızca, yalnız.

1060, 1192, 1430, 1519, 1644, 1867,
2138, 2196, 2353, 2357, 2589

[32]

tik tor-: Dikilip durmak, bo boş
durmak.

1807, 1809, 2175, 2540

[4]

tikşér-: Bir şeyi araştırıp gerekli
bilgiyi edinmeye çalışmak.

1543, 2548

[2]

tilé: 1. Deli, çılgın. 2. Delicesine,
çılgınca.

1506, 2180

[2]

tilmér-: Bir şeyden mahrum olma
sebebiyle acı çekmek.

903, 1187

[1]

timér: Demir.

594, 595, 998, 999, 1000, 1078, 1843,
2054, 2103, 2273, 2338 (2), 2350,
2651

[14]

timér yulı: Demiryolu, ray.

2475

[1]

timér-tomır: Demirden yapılmış öte
beri.

987, 997

[2]

timérçé: Demirci.

990, 993 (2), 994, 996, 1018

[6]

tingél-timgél: Leke leke.

968

[1]

tingéllen-: Lekelenmek, belli belirsiz
bir leke oluşmak.

2486

[1]

tip-: Yürek çarpmak, kalbi atmak.

28, 60, 540, 892, 899, 900, 905, 1103,
1234, 1309

[10]

tipografiye: (R.) Matbaa, basımevi.2365, 2369, 2373, 2381, 2471, 2518,
2548

[7]

tir: Ter.

255, 719, 775, 941, 2151, 2424

[6]

tirbel-: Hafif hafif sallanmak,
salınmak, çalkalanmak.

1634, 1642

tirbelép tor-: Sallanıp durmak.

925

[3]

tirbelgéç: Sallanan sandalye gibi
nesne.

1717

[1]

tire: Belli bir noktanın veya yerin
etrafı, yakın çevresi.220, 228, 964, 1341, 1342, 1344,
1648, 1718, 2390, 2429, 2458

[11]

tire-yak: Çevre, etraf, civar, ortam.191, 309, 463, 482, 523, 547, 561,
778, 1624

[9]

tirek: Ağaç.

387, 401, 402, 415, 416, 2104, 2127

[7]

tiren: 1. Derin, sığ olmayan.

808, 1639

2. Bir şeyin içine çok nüfuz
eden.2, 187, 1208, 1280, 1442, 1494, 1705,
2003, 2360, 2409

3. Yoğun.

768

[13]

tirenlék: Derinlik.

1455, 2173, 2189

[3]

tirge-: Hor görmek.

1346

[1]

tirgel-: Hareket etmek.

778

[1]

tirle-: Terlemek.	[11]
2559	tiyés: -rgA, -ArgA; -mAskA ekli sözlerin ardından gereklilik çekimi oluşturur.
tirlep-pés-: Yanıp ter içinde kalmak.	208, 320, 651, 682, 1025, 1503, 1570, 1613, 2264, 2514, 2629
2647	[11]
[2]	tiyéslé: Gerekli, lüzumlu, uygun.
tiski: (R.) Mengene.	1866, 2302, 2627
956, 1068, 1099	[3]
[3]	tiz: Çabuk, hemen, tez.
tiş-: Delmek.	292, 293, 374, 389, 538, 553, 604, 921, 1029, 1122, 1129, 1386, 1405, 1541 (2), 1728, 1750, 1927, 1951, 2016, 2114, 2181, 2200, 2233, 2235, 2283, 2285, 2327, 2591, 2608
212, 2190	tiz bul-: Çabuk olmak.
[2]	592, 730, 2065
tişkelen-: Delinmek, delik deşik olmak.	[33]
328	tizden: Çabucak, hemen.
[1]	131, 872, 1690
tiy-: 1. Değmek, temas etmek.	[3]
2194, 2274, 2276	tizlet-: Hızlandırmak, çabuklaştırmak.
2. İsalet etmek, çarpmak.	1082
273, 287, 299, 304, 441	[1]
3. Fayda sağlamak.	
1638, 2046	
tiye yaz-: Neredeyse çarpmak.	
259	

tizlék: Hız, çabukluk, serilik.	171, 418
259, 1702, 2329	[2]
[3]	ton: Ton, derece.
tokım: Nesil, sülale.	1531
342, 986	[1]
[2]	tonçık-: Boğulmak.
tol: (R.) Bir cins patlayıcı madde.	457
723	[1]
[1]	tonık: Net işitilmeyen.
tomalan-: Kapanmak, örtülmek.	9
256, 849, 1060	[1]
[3]	tonıklan-: Donuklaşmak.
toman: Duman, sis.	1277
325, 266, 638, 643, 659, 948, 949, 1634	[1]
[8]	topaz: Topaz, su damlası.
tomanlan-: Dumanlanmak.	874
1207	[1]
[1]	topol: (R.) Kavak.
tomır-: Fırlatmak, savurmak.	966
469, 591, 735	[1]
[3]	tor-: 1. Belli bir yere basar halde durmak, durmak.
tomırıl-: Savrulmak, esintiyle gelmek.	

82, 139, 183, 269, 272, 308, 869, 1290, 1301, 1628, 1743, 1803, 2096, 2133	491, 492, 525, 533, 572, 585, 669, 766, 778, 799, 802, 821, 868, 873, 885, 891, 950, 958, 968, 1014, 1021, 1033, 1034, 1044, 1054, 1073, 1075, 1077, 1090, 1164, 1181, 1196, 1197, 1198, 1225, 1228, 1236, 1284, 1286, 1292, 1317, 1326, 1327, 1331, 1377, 1406, 1417, 1419, 1421, 1438, 1439, 1452, 1456, 1462, 1463, 1479, 1490, 1504, 1532, 1535, 1557, 1568, 1576, 1577, 1582, 1629, 1640, 1641, 1658, 1665, 1685, 1687, 1692, 1703, 1712, 1718, 1721, 1757, 1774, 1793, 1806, 1825, 1837, 1848, 1860, 1861, 1874, 1882, 1883, 1892, 1915, 1935, 1947, 1966, 2018, 2020, 2044, 2047, 2048, 2053, 2062, 2078, 2083, 2087 (2), 2091, 2116, 2121, 2156, 2157, 2168, 2169, 2223, 2225, 2239, 2259, 2265, 2308, 2317, 2358, 2376, 2388, 2404, 2405, 2407, 2417, 2469, 2471, 2475, 2490, 2545, 2546, 2620, 2627, 2630, 2642, 2644, 2659, 2660
2. Bulunmak.	
100, 176, 205, 433, 773, 938, 1355, 1561, 2382, 2656, 2659	
3. Ayağa kalkmak, doğrulmak.	
136, 413, 709, 1141, 1277, 1408, 1823	
4. Yaşamak, hayat sürmek.	
1395, 1476, 1898, 1958, 2139	
5. Direnmek.	
210	
6. Var olmak.	
1134, 1618, 1673	
7. Uyanmak.	
1183, 2586, 2589	
8. Davranmak, kalkışmak.	
2215	tora al-: Kalkabilmek.
9. Durmak, beklemek.	865
2269, 2280	tora bir-: Ayağa kalkıvermek.
10. Yardımcı fiil "sürerlik".	507
1, 17, 55, 78, 158, 161, 184 198, 202, 218, 235, 299, 312, 332, 336, 339, 342, 347, 349, 352, 360, 362, 365, 371, 387, 401, 416, 449, 460, 487,	[216] tora-bara: Vakit geçtikçe, zamanla. 1774

[1]	198, 237, 272, 275 (2), 559, 649, 726, 1802, 1894, 2423
torataş: 1. Put, idol.	
366	3. Bulundurmak.
	207, 1670
2. Hakaret sözü, put ol.	
1571	4. Uymak.
[2]	1220, 1613, 2372
tormiş: 1. Hayat, yaşam.	5. Üzerine yağdırmak.
363, 880, 1348, 1395 (2), 1398, 1404, 1554, 1883, 2587	2379
2. Gündelik hayat.	tota al-: Tutabilmek, yakalamak.
1145	300
3. Ömür.	[22]
1932, 2079	totaştan: Baştan sona kadar.
[13]	1058
tormişka aşır-: Hayata geçirmek, gerçekleştirmek.	[1]
1429	totaştıruvçı: Bağlayan.
[1]	2475
tormişka çık-: Evlenmek.	[1]
1429	totın-: Bir işi yapmaya girişmek, başlamak.
[1]	55, 189, 437, 540, 549, 591, 836, 906, 939, 1081, 1332, 1337, 1566, 1791, 1830, 2201, 2212, 2225
tot-: 1. Almak.	[18]
116, 998, 1135, 2633	
2. Tutmak, kavramak.	

totına-totına: Eliyle yakalayarak,
tutunarak.

579, 676, 2104

[3]

totkarla-: Engel olmak, birinin işini
yavaşlatmak.

1036, 1134

[2]

totkarlan-: Yavaşlamak, duraksamak.

571

[1]

tottır-: Yakalatmak.

17

[1]

toy-: Duymak, sezmek.

606, 848, 860, 887, 1645

[5]

toygı: Duygu, his.

42, 1685, 1686, 1937, 2005

[5]

toyl-: Duyulmak, hissedilmek,
algılanmak.

453, 533, 610, 648, 951, 1260, 1426,
1603, 1740, 1928, 2175, 2444

[12]

toz: Tuz.

1740

[1]

tozlu: Tuzlu.

485

[1]

töbe-: Gözünü dikmek, bakışlarını bir
yere odaklamak, bir yere dik dik
bakmak.

528, 654, 2531

[3]

töbel-: Odaklanmak, dikkat kesilmek.

870

[1]

töcé: Tatlı, keyifli.

1957

[1]

tögel: Tam, doğru.

2481, 2586, 2587

[3]

tögelle-: Doğrulamak.

271

[1]

- tögellék:** Tam doğruluk. [1]
958
- [1]
- töksélen-:** Surat asmak, somurtkanlaşmak. [4]
2232
- [1]
- tön:** Gece. 5, 17, 166, 432, 439, 705, 1131, 1986, 2346, 2347, 2350, 2352 (2), 2354 (2)
- tön tön:** Gece gece. 980
- töné buyı:** Gece boyu. 1792
- [17]
- töngé:** Geceki. 6, 1060, 1923, 2265, 2352, 2607
- [6]
- tönle:** Geceleyin. 197, 480, 785, 1826, 1983, 1993, 2011, 2284
- [8]
- tönyak:** Kuzey. 1575
- tönyak balkışı:** Kuzey kutbu ışıkları. 516, 533, 545, 709
- [4]
- töp:** 1. Dip. 803, 1511
2. Derin yer. 723
- [3]
- töplé:** İçli, duygusal. 1524
- [1]
- töpséz:** Dipsiz, dibi görünmeyen. 1639
- [1]
- tör-:** 1. Dürmek, bürüp sarmak. 62
2. Bir şeyi kâğıt içine sıkıştırıp bürmek. 2211
- [2]
- tören:** Kara saban. 1000

[1]	[9]
törél-: Dürülmek, sarılmak.	tört-: 1. Dürtmek.
1310	364, 2153
[1]	2. Parmakla işaret etmek.
törén-: Bürünmek.	35
2, 20, 873	3. Delmek.
[3]	410
törgék: Bohça, paket, tomar.	4. Havalandırmak, ateşi güçlendirmek.
1202, 1311	708
[2]	törtép töş-: İtip geçmek.
törkém: Topluluk, grup.	627
214, 447, 1256	[6]
[3]	törtél-: Bir iş yapmaya düşmek, kendini vermek.
törlendér-: Çeşitlendirmek.	1824
1627	[1]
[1]	törttér-: Dürttürmek, rahatsız etmek.
törlé: Türlü, çeşitli.	2179, 2237
1096, 1191, 1672, 1791, 2162, 2266	[2]
törlé-törlé: Türlü türlü.	tös: 1. Renk.
1453	525, 672, 708, 851, 858, 1206, 1419, 1453, 1630, 1631, 1695
törlésé törlé: Çeşit çeşit, her türlü, envai çeşit.	2. Yüz, sima.
1201, 1231	

1319	töş 1: Düş, rüya.
[12]	499, 537, 855
tös-baş: Üst baş, kıyafetler.	[3]
1653	töş 2: Yer, mahal.
[1]	2146, 2258
tösé kit-: Rengi kaçmak.	[2]
1257	töş-: 1. Yere düşmek.
[1]	193, 230, 263, 274, 306, 447, 573, 809, 1588, 1641
tösén al-: Havaya bürünmek, duruma gelmek.	2. İnmek.
1885	502, 946, 1308, 1946, 1977
[1]	3. Çökmek, etrafı sarmak.
töslé: 1. Renkli.	104, 106
901, 1701, 2416	4. Takılmak, denk gelmek.
2. Gibi, benzer.	1097
1, 25, 324, 951, 1189, 1638, 2022	5. Bir yere gelmek, ulaşmak.
[10]	376, 386, 443, 480
tösmér: Nüans, renk tonu.	6. Bir duruma gelmek.
2361	395, 640, 1548
[1]	7. Dökülmek.
tösséz: Renksiz.	456, 1320
2570	8. Bir duygunun, düşüncenin belirmesi.
[1]	

468, 1160, 1591, 1994, 2147, 2167,
2554

9. Yardımcı fiil “yaklaşma,
evrilme, dönüşme”.

11, 72, 219, 252, 627, 800, 835, 934,
966, 979, 1010, 1170, 1267, 1547,
1704, 1723, 1779, 1960, 2176, 2518,
2523, 2677

töşe tor-: İnmekte olmak.

492

töşép kal-: 1. Bir yere düşüp
kalmak.

777

2. Denk gelmek.

2621, 2626

[60]

töş kür-: Rüya görmek.

2216

[1]

töşén-: 1. Kavramak, anlamak, idrak
etmek.

789, 1133, 1534, 2098, 2409, 2529,
2542, 2609

2. Düşünmek.

634

töşéne al-: Anlayabilmek.

463, 828

[11]

töşér-: 1. Yere düşürmek.

300, 832, 1299

2. Aklına getirmek, hatırlamak.

1039, 1150

töşére tor-: Hatırlamakta

olmak.

371

[6]

töşérel-: Düşürülmek.

262

[1]

töşken: Düşkün.

1863

[1]

töşké aş: Öğle yemeği.

2585

[1]

töt-: Tütmek, dumanlanmak.

55

[1]

tötén: Duman.	[5]
37, 191, 194, 223, 298, 325, 2466	tözetme: Düzenleme.
[7]	2222
töyén: Düğüm.	[1]
414	tözel-: Düzelmek, iyileşmek.
[1]	1651
töyér: Yumru, tabaka.	[1]
43	tözéklék: Asayiş, düzen.
[1]	1293
töyme: Düğme.	[1]
51, 2467	tözél-: Dizilmek, sıralanmak.
[2]	2392
töz: Dik, doğru.	[1]
811	tözélés: Asayiş, düzen.
[1]	2392
töze-: Doğrultmak, nişan almak.	[1]
453	tözüv: Kurma, yapma.
[1]	1652
tözet-: Düzgün hale getirmek, düzeltmek, onarmak.	[1]
1547, 2364, 2372, 2556	traktor: (R.) Traktör.
tözete-tözete: Düzelte düzelve.	2141
1897	[1]
	tramvay: (R.) Tramvay.

1842, 1974 (2)	[4]
[3]	tuŋ-: Donmak, don tutmak, buzlanmak.
tranşéya: (R.) Siper.	594, 879, 887, 899, 2185, 2202, 2259, 2268, 2284, 2298, 2475
440, 443, 444, 455, 472, 715, 725, 731, 733, 734, 735, 2183, 2211	[11]
[13]	tufraq: 1. Toprak.
trénirovka: (R.) Askeri eğitim.	298, 455, 456, 458, 461, 720, 2183, 2202
2265	2. Vatan.
[1]	542
trévoga: (R.) Alarm.	3. Kabir, mezar.
245	2161
[1]	[10]
tribuna: (R.) Kùrsü.	tufraqları ciŋél bulsın: Toprağı bol olsun, ölen biri için rahmet sözü.
946	320
[1]	[1]
trotuar: (R.) Yaya kaldırımı.	tufraqsız: Topraksız.
2389	661
[1]	[1]
truba: (R.) Borazan.	tugan: Akraba, kardeş, hısım.
974	505, 620, 650, 679, 2159
[1]	[5]
tséh: (R.) Atölye.	
936, 953, 1060, 1111	

tugan avıl: Doğduğu köy, doğum yeri.

142, 144

[2]

tugan cir: Doğum yeri.

2324

[1]

tugan il: Öz vatan.

152, 2162

[2]

tugan köne: Doğum günü.

1262

[1]

tugan üsken cir: Doğup büyüdüğü yer, memleket.

2400

[1]

tugankay: Sevgili kardeşim anlamında hitap sözü.

124, 131, 157

[3]

tugız: Dokuz.

1272

[1]

tukılda-: Takıldamak, gagasıyla ses çıkarmak.

26, 1491

[2]

tukran: Ağaçkakan.

26, 1491

[2]

tukta-: 1. Hareketi durdurmak, durmak.

61, 388, 662, 738, 762, 812, 1232, 1444, 1467, 1490, 1699, 2069, 2126, 2153, 2299, 2600

2. Kesilmek, ara vermek.

19, 309, 323, 442, 900, 1016, 1198, 1412, 1431, 1555, 1942, 2085, 2357, 2630, 2679

3. Bir yerde bulunmak, orada durmak.

562, 857, 1461, 2019

tuktap kal-: Durakalmak.

146, 590, 1753, 2147

tuktap tor-: Beklemede olmak.

449

[40]

tuktal-: Duraksamak.	839
415	[1]
[1]	tun: Palto, mont.
tuktat-: Durdurmak, engellemek, sonlandırmak.	62, 779, 2209
30, 136, 369, 769, 942, 1293, 1732, 2474	[3]
[8]	tup: Top silahı.
tuktavsız: Aralıksız.	7, 194, 428
571	[3]
[1]	tup-turı: Dosdoğru, hemen.
tul-: 1. Dolmak.	246, 1238, 1974, 2249, 2445
482, 1837, 2111, 2178	[5]
2. Kaplanmak, sarmak.	tupla-: Toplamak, derlemek, dermek, bir araya getirmek, toparlamak, yığmak.
190, 548, 798	890
[7]	[1]
tulı: Dolu, birçok.	tuplan-: Toplanmak, bir araya getirilmek.
1181, 1738, 2381	597
[3]	[1]
tuhsınça: Dolduracak kadar, çok fazla.	tura-: 1. Doğramak, parçalamak.
1437	387
[1]	2. Doğrayıp yemek yapmak.
tuhlık: Doluluk.	1399

[2]

turayt-: Doğrultmak.

308

[1]

turı: 1. Doğru, yanlış olmayan.

2002, 2261, 2455

2. Doğrultusunda, yönünde.

522, 1281, 2111

3. Doğruca.

2454

turı it-: Doğru yapmak.

1696

turı kil-: 1. Denk gelmek.

69, 114, 1147, 1370, 1672, 1676,

1714, 1959, 2391

2. Uygun gelmek, doğru gelmek.

117, 138, 2473

[20]

turıda: *bk. turında*

690, 1353, 1471, 1668, 1945, 1995,

2442, 2477

[8]

turında: Dair, hakkında, üzere, ilişkili.

67, 113, 314, 341, 417, 479, 633, 636,

656, 755, 976, 978, 996, 1039, 1080,

1081, 1089, 1168, 1233, 1331, 1467,

1505, 1516, 1586, 1655, 1665, 1712,

1735, 1968, 1987, 1988, 2048, 2197,

2439, 2458, 2459, 2480, 2610, 2638

[39]

tursay-: 1. Öfkelenmek.

2236, 2511

2. Dudak ve çene kabartmak.

1003

[3]

tursayuv: Öfke.

2243

[1]

tut: 1. Genellikle yazın yüzde çıkan kara veya sarı leke, çil. 2. Pas. 3. Keder. 4. Dut.**tuv-:** 1. Doğmak, dünyaya gelmek.

126, 512, 537

2. Görünmek.

871, 2331

3. Belirmek.

535, 1473, 1999	191, 194, 326
4. Ortaya çıkmak, meydana gelmek.	2. Çamur.
478	177
tuv minuti: Yapıldığı, ortaya çıktığı an.	[4]
1713	tuzdırıl-: Darmadağın edilmek.
tuva tor-: Görünüp durmak.	377
487	[1]
[11]	tuzga yazmagannı süyle-: Saçmalamak.
tuvdır-: Ortaya çıkarmak.	1407
1632	[1]
[1]	tuzgı-: (Saç, yün vs. için) etrafa dağılmak, saçılmak.
tuy: Düşün.	199, 1141
693, 1575	tuzgıp kit-: Dağılıp gitmek.
[2]	1897
tuy-: 1. Doymak, iştahı bitmek.	[1]
2485, 2489	tübe: 1. Ev gibi yapıların çatısı, tepesi.
2. Bıkmak, bezmek.	617, 228
1386, 2368	2. Başın üst kısmı.
tuzıp kit-: Toz olup uçmak.	737
1505	3. Tepe, yükselti.
[1]	522
tuzan: 1. Toz.	[4]

tüben: 1. Alt, aşağı, alttaki.

502, 525, 580, 601, 605, 797, 801,
802, 967, 2153

2. Rütbesi aşağı olan, ast.

2545

[11]

tübelé: Çatılı.

76

[1]

tügerék: Çember, daire, yuvarlak.

31, 315, 798, 1658

[4]

tügerékle-: Yuvarlamak.

2548

[1]

tügeréklen-: Yuvarlanmak.

1302

[1]

tügél: 1. Değil.

91, 152, 213, 876, 1146, 2367, 2423,
2498, 2561

2. İsim bildirmesinde

olumsuzluk.

99, 104, 114, 138, 147, 202, 208, 359,
370, 421, 465, 514, 564, 869, 900,
963, 1008, 1013 (2), 1024, 1049,
1134, 1195, 1199, 1215, 1257, 1287,
1367, 1395, 1445, 1479, 1486, 1560,
1792, 1843, 1858, 1895, 1903, 1909,
1932, 1996, 2148, 2197, 2247, 2273,
2279, 2354, 2418, 2422, 2455, 2486,
2543, 2553, 2562, 2580, 2663

3. Karşıt bağlama işlevi.

588, 960, 983, 1035, 1425, 1603,
1625, 1902, 1952, 2079, 2282, 2346,
2434, 2640, 2682

[80]

tük-: Dökmek, sarf etmek.

784

[1]

tükmiy-çeçmiy: Dökmeden
saçmadan.

1179

[1]

tüm-tügerék: Yusuvarlak.

2333

[1]

tür: Bir yerin en iç kısmı.

2534, 2537, 2551

[3]	491, 2088
türge: Evin baş köşesi.	[11]
1306	tüzém: Dayanma, sabır, tahammül.
[1]	1362
tüş: Göğüs.	[1]
109, 2467	tüzémsézlen-: Sabırsızlanmak, tahammüzsüzleşmek.
[2]	1193
tüşek: Döşek, yatak.	[1]
1196, 2279	tüzémsézlék: Sabırsızlık, tahammülsüzlük.
[2]	1536
tüşelgen: Döşeli, kaplamış.	[1]
2119	
[1]	
tüşem: 1. Tavan.	U
1038, 1779, 1922	uç: Avuç.
2. Zemin, yer.	391
1333, 1935	[1]
[5]	uçak: Ocak.
tüz-: Katlanmak, sabretmek, dayanmak.	39, 46, 54
29, 92, 411, 506, 1211, 1596, 2194, 2195, 2479	[3]
tüze al-: Dayanabilmek, katlanabilmek.	uçastok: (R.) Bölüm, mıntıka.
	1050
	[1]

uiliŒe: (R.) Lise, kolej.	264, 394, 802, 832, 833, 900, 1601,
1022, 1079, 1136	2282, 2543, 2552
[3]	8. nce.
uf: Of.	1101
280, 772	[34]
[2]	ukı: nc.
uajor: (R.) Talip, peŒinde dolanan.	2476
1366	[1]
[1]	uki-: 1. Okumak.
uk: 1. Tam Şu vakitte.	72, 73, 539, 946, 1031, 1181, 1204,
1322, 1353, 1393, 1531, 1539, 1551,	1205, 1276, 1546, 1579, 2655
1589, 1812, 2445, 2455	2. Tahsil grmek.
2. Kadar.	1229, 1335, 1340, 2411, 2433
220, 564, 607, 1295, 2674	ukıp btr-: Mezun olmak.
3. Beri.	1429
249, 440, 1448, 1715	ukıp ık-: Tamamını okumak.
4. En.	2648
1027	ukıy bl-: Okuyabilmek.
5. Tamamen.	2371
578, 1434	[20]
6. T.	ukıl-: Okunmak.
342	2143
7. -ca/-ce eki iŒlevinde.	[1]
	ukımıŒı: Tahsilli.

- 1392
- [1]
- ukıt-:** 1. Bir yazıyı okutmak.
- 2625
2. Eğitim vermek.
- 2449
- [2]
- ukıtuvçı:** Öğretmen.
- 1543, 1661, 1662, 1666, 1668, 2436,
2446, 2615
- [8]
- ul 1:** “O” zamiri.
- 17, 38, 50, 58, 61, 72, 83, 85, 96, 99
(2), 129, 157, 199, 207, 208, 244, 251,
256, 265, 270, 285, 304, 313, 314,
318, 331 (2), 333, 354, 360, 362, 366,
369, 370, 379, 382, 400, 402, 422,
432, 434, 448, 450, 453, 456, 462,
467, 488, 497, 500, 513, 521, 524,
529, 531, 532, 533, 537, 550, 575,
577, 593, 597, 599, 601, 606, 608,
611, 614, 636, 640, 651, 652, 655,
661, 681, 691, 699, 706, 719, 726,
739, 750, 776, 781, 814, 838, 839,
850, 853 (2), 856, 861, 864, 865, 879,
880, 881, 887, 911, 912, 914, 921,
927, 942, 946, 958, 960, 961, 972,
983, 1009, 1018, 1028, 1032, 1054,
1057, 1065, 1066, 1082, 1087, 1089,
1097, 1102, 1104, 1107, 1131, 1136,
1143, 1150, 1152, 1153, 1156, 1163,
1171, 1184, 1192, 1199, 1213 (2),
1219, 1225, 1239, 1245, 1251, 1252,
1253, 1254, 1256, 1263, 1268, 1277,
1290, 1294, 1298, 1312, 1316, 1325,
1336, 1339, 1340, 1341, 1352, 1353,
1354, 1360, 1361, 1366, 1391, 1396,
1402, 1404, 1425, 1436, 1437, 1443,
1447, 1469, 1470, 1471, 1475, 1476,
1487, 1489, 1493, 1498, 1505, 1508,
1518, 1523 (2), 1524, 1542, 1568,
1576, 1584 (2), 1592, 1594, 1632,
1636, 1648, 1651, 1652, 1654, 1663,
1664, 1665, 1668 (2), 1699, 1701,
1719, 1721, 1724, 1725, 1727, 1728,
1736, 1756, 1760, 1772, 1785, 1809,
1813, 1814 (2), 1816, 1831, 1833,
1838, 1840, 1841, 1847, 1852, 1857,
1860, 1864, 1871, 1873, 1879, 1904,
1912, 1924, 1931, 1933 (2), 1946,
1954, 1956, 1968, 1969, 1971, 1974,
1975, 1981, 1983, 1984, 1985, 1995,
1996, 1997, 2006, 2010 (2), 2033,
2037, 2041, 2059, 2078, 2086, 2098,
2100, 2110, 2123, 2135, 2143, 2169,
2174, 2175, 2176, 2195, 2201, 2210
(2), 2216, 2229, 2240, 2253, 2300,
2303, 2330, 2335 (2), 2341, 2346,
2418 (2), 2431, 2433, 2442, 2443,
2452, 2465, 2476, 2477, 2478, 2485,
2503, 2539, 2543, 2544, 2556, 2568,
2586 (2), 2593, 2594, 2596, 2604,

2605, 2610, 2612, 2614, 2629, 2641,
2652, 2667, 2668, 2676, 2685

[331]

ul 2: Oğul, erkek evlat.

411, 903, 986, 988, 994, 999, 1005,
1018, 1028, 1248, 1549, 1776, 1793,
1803, 1807, 1941, 1951, 1983, 1989,
1991, 2025, 2100, 2124, 2199

[24]

ulav: Uluma.

192

[1]

umarta: Kovan, arı kovanı.

346, 389, 390

[3]

umartaçı: Arıci.

396, 399, 452

[3]

umartalık: Arı kovanlarının
bulunduğu yer, alan.

361, 393

[2]

un: On.

345, 2215

[2]

unbiş: On beş.

294, 790, 1394

[3]

undürt-unbişlep: On dört, on beş
kadar.

585

[1]

undürténcé: On dördüncü.

2347

[1]

uniké: On iki.

697, 1313

[2]

unlap: On kadar.

599, 1104

[2]

unnarça: Onlarca.

53, 498

[2]

un öcéncé: On üçüncü.

988

[1]

uᅇ: Sağ, sağ taraf.	589, 601, 605, 606, 1518
18, 48, 94, 248, 299, 554, 778, 834	[5]
[8]	ura: Savaş narası, ‘hurra’.
uᅇ-: Onmak, salah bulmak.	470
2639, 2840	[1]
[2]	ura-: Dolanarak gitmek.
uᅇay: Uygun.	1451
1958, 2046	[1]
[2]	ural-: Gömülmek, kaplanmak, bezenmek.
uᅇay bul-: Faydalı, uygun olmak.	194, 330, 639, 643, 798, 1149, 1752
1530	[7]
[1]	uram: Sokak, cadde, yol.
uᅇaysız: Uygunsuz, elverişsiz.	74, 75, 1279, 1281, 1295 (2), 1825, 1868, 1919, 1935, 2390, 2392
1967, 2615	[12]
[2]	urgıl-: Hızlı akmak.
uᅇaysızlan-: Çekinmek, rahatsız olmak.	521, 601
1967, 2615	[2]
[2]	urın: 1. Yer, mevki, alan.
uᅇiř: Başarı.	31, 136, 237, 367, 413, 465, 578, 580, 603, 709, 823, 1138, 1141, 1269, 1278, 1407, 1656, 1748, 1786, 2121, 2129, 2142, 2160, 2183, 2281, 2453 2466, 2471, 2472, 2478
1744	
[1]	
upkın: Uçurum, yar.	

2. Durum.	urman: Orman.
83, 1348	3, 11, 20, 23, 25, 27, 28, 763, 770,
3. Kısım, parça.	806, 807, 822, 831, 871, 873, 891,
305	1182, 1415 (2), 1418, 1419, 1420,
4. Çalışma sahası, departman.	1423, 1431, 1451, 1454, 1486, 1489,
1050, 1059, 1095, 1137, 1144	1490, 1491, 1527, 1606, 1608, 1620,
5. Oda, ofis.	1623, 1672, 1691, 1697, 1711, 1716,
1138, 2513, 2585, 2631, 2667	1717, 2139, 2152, 2154, 2157, 2261,
6. Bir şeyin takılı olduğu yer, yuva.	2282, 2416, 2455, 2464, 2465, 2473, 2478
1588	[52]
7. Yatak.	urman tavığı: Ormanda yaşayan bir çeşit kuş.
1940, 1982	918
[46]	[1]
urınbasar: Yardımcı, muavin.	urmansulan-: Ormana benzemek, ormanlaşmak.
2562, 2565, 2570	1420
[3]	[1]
urındık: Sandalye, koltuk.	urnaş-: Belli bir zaman için yerleşmek, yer tutup kalmak.
965, 1307, 1692, 1717, 2023, 2026, 2107, 2132	1646
[8]	[1]
urlaş-: Hırsızlık etmek, aşırmaq.	urnaştır-: 1. Olmasını sağlamak.
1410	934
[1]	2. Yerleştirmek.

740	489
[2]	[1]
urta: 1. Orta yer.	urtaklaşuvçı: Paylaşan kimse, ortak.
638, 642, 700, 1659, 1915, 2307	1227
2. Orta dereceli, vasat.	[1]
81, 1389	usak: Kavak ağacı, titrek kavak.
3. Bir şeyin yarı noktası.	1626
1674	[1]
4. Merkez.	usal: Düşmanca.
1743, 2387	1524, 1730, 2664
urtaca: Orta halli.	[3]
1366	usallan-: Acımasız hale gelmek, kötüleşmek.
[12]	199
urta mektep: Ortaokul.	[1]
2448	usallık: Merhametsizlik, kötülük.
[1]	364, 2616
urtalay: Tam ortasından.	[2]
300, 305, 1754	ut: 1. Ateş.
[3]	708, 1197, 1198, 1701, 2432
urtaklaş-: Paylaşmak, bölüşmek.	2. Işık.
1506, 2419	7, 547, 562, 1060, 1061, 1071, 1827, 1922, 1935
[1]	3. Silahla açılan ateş.
urtaklaşıl-: Paylaşılmak.	

231, 309, 448, 473 (2), 475 (2), 550,
562, 742, 830

4. Çeşitli duygular sonucu
gözlerde oluşan ışıltı.

264, 347, 1258

ut aç-: Silahla ateş etmek.

104, 228, 267, 550, 741

ut yot-: Hasret çekmek.

1189

ut-davıl: Büyük fırtına.

1179

utka may öste-: Ateşe yağ
dökmek, bir durumu daha da kötü hale
getirmek.

1594

[36]

utlı: 1. Ateşi yüksek, köz halinde.

766

2. Çok büyük tesiri olan.

1199

[2]

utır-: 1. Oturmak.

505, 550, 671, 704, 964, 1072, 1138,
1150, 1201, 1278, 1290, 1307, 1353,
1372, 1387, 1402, 1494, 1495, 1700,

1717, 1831, 1976, 2023, 2107, 2118,
2132, 2211, 2278, 2282, 2334, 2460,
2471

2. Bulunmak, bir yer işgal
etmek.

2, 362, 807, 1929, 2365, 2382, 2513

3. Bir iş yapmaya koyulmak.

168, 1086, 1191, 1693, 1821, 2587

4. Bir ulaşım aracına veya
hayvanına binmek.

480, 710, 1974, 2102, 2109, 2131,
2327, 2338, 2350

5. Boş durmak, vakit geçirmek.

1362, 1472, 1596, 1799, 1917, 2005,
2551

6. Yerleşmek.

1454, 2404

7. Yaşam sürdürmek.

1590

8. Yardımcı fiil "sürerlik".

167, 1231, 1241, 1264, 1358, 1368,
1515, 1580, 1709, 1817, 1853, 1993,
2375, 2394, 2589

utıra al-: Yerleşebilmek.

1386

- [80] 2585
- utırğıç:** Oturak, sandalye, bank. [1]
- 964 **uyat-:** 1. Birisinin uykusunu bölmek, uyandırmak.
- [1] 1944, 1945, 2583, 2592
- utırt-:** 1. Oturtmak. 2. Bir fikir, duygu yaratmak.
- 989, 1842 1082, 1685
2. Yerleştirmek. [6]
- 1657, 1662, 1663, 1667 **uyçan:** Endişeli, tasalı, efkârlı.
3. Hizalamak, denk getirmek. 239
- 227 [1]
- [7] **uy:** 1. Akıl, fikir. **uyın:** Oyun.
- 64, 113, 860, 877, 895, 1076, 1276, 1327, 1580, 1705, 2143, 2276, 2472, 2597 1342
2. Endişe, kaygı. [1]
- 2006, 2008, 2160, 2438 **uyınçık:** Oyuncak.
- uy kil-:** Bir fikir gelmesi. 1801 (2)
- 1098 [1]
- uyga çum-:** Düşünceye **uyla-:** 1. Düşünmek.
- dalmak. 95, 113, 163, 665, 687, 783, 1081, 1087, 1094, 1158, 1541, 1892, 1927, 1931, 1969, 1976, 1988, 2042, 2048, 2319, 2444, 2557
- 2, 187, 970, 1720, 2005, 2394 2. Niyet etmek, planlamak.
- [25] 1401, 1404, 2305
- uyan-:** Uyanmak.

3. Endişelenmek.	[7]
1180	uylandır-: Düşündürmek.
uylap al-: Düşünüvermek.	1404
1616	[1]
uylap tor-: Düşünüp durmak.	uyhı: Düşünceli, hisli.
2239, 2358, 2641	1328
[30]	[1]
uylap tabuvçı: Kâşif.	uyna-: 1. Oyun oynamak.
931	1264, 1296, 1974, 1982, 2328
[1]	2. Gönül eğlendirmek.
uylap tap-: Keşfetmek.	1895
1082, 1118, 1151, 1153	3. Hareket etmek.
[4]	2551
uylan-: Kendi kendine düşünmek.	uynap tor-: Sürekli hareket etmek.
78, 1324, 1995	1687
uylanıp tor-: Düşünüp durmak.	[8]
1326	uynat-: Hareket ettirmek.
uylanıp yat-: Düşünüp beklemek.	842, 1012
1331	[2]
uylanıp yör-: Düşünerek hareket etmek.	uz-: 1. Geçmek, gitmek.
91, 2166	375, 1281, 1970
	2. Vaktin geçmesi.

356, 2527

[5]

uzış-: Yarışmak.

437

[1]

uzar-: Yarış.

1409

[1]

uzdır-: Vakit geirmek.

89

[1]

Ü**übėř-**: Öpüşmek.

1864

[1]

ü-: İntikam.

45 (2)

ü al-: İntikam almak.

45, 497, 501

ü kaytar-: *bk. ü al-*

320, 321

ü it-: *bk. ü al-*

2464

[8]

üğkle-: Tahrik etmek, alay etmek.

1010, 1819, 2435

[3]

ülen-: Gücenmek.

1818

[1]

ük-: *bk. uk*73, 826, 916, 953, 997, 999, 1045,
1125, 1140, 1337, 1488, 1523, 1914,
1945, 2206, 2221, 2561, 2569, 2586

[19]

ükėn-: Hayıflanmak, olmayan bir iş
iin üzülmek.

1610, 1924

[2]

ükėr-: Gürüldemek, yüksek ses
ıkarmak.

4, 218, 547, 1491

ükėrés-: Gürüldeřmek.

258

[1]

üksė-: Hıkırarak, hıkırarak ağlamak.

2026, 2062	[2]
[2]	ülék: Ölü, cenaze.
ül-: Ölmek.	105, 848
108, 114, 210, 243, 244, 269, 317, 390, 754, 879 (2), 888, 1170, 1225, 1544, 1985, 2075, 2160, 2177, 2268	[2]
ülép kal-: Ölüp kalmak.	ülém: Ölüm.
1284	40, 48, 68, 116, 125, 162, 328, 607, 880 (2), 884 (2), 887 (2), 889, 890, 922
[21]	[17]
ülç-: Ölçmek.	üp-: Öpmek.
1101, 1105, 1616, 2184, 2189	348, 1744, 2025, 2086, 2122
ülçiy al-: Ölçebilmek.	übe-übe: Öpe öpe.
1617	497
[6]	übép al-: Öpüvermek.
ülçev: Ölçü, miktar.	1879
1025, 1106, 1616 (2)	[7]
[4]	üpke: Öfke, nefret.
ülen: Otlak, çayır.	2111
1418, 1421, 1493, 1599, 1642	[1]
[5]	üpkele-: Birisine veya bir şeye kızmak, öfkelenmek.
ülé: 1. Ölü.	1446, 1837, 1993, 2482, 2682
731	[5]
2. Mat, ışısız	üpkeleş-: Birbirine öfkelenmek.
546	

1884	[1]
[1]	ürmele-: Tırmanmak.
üpkélet-: Öfkelenlendirmek.	571, 573, 577, 579, 581, 616, 713
2608	[7]
[1]	ürnek: Örnek, emsal.
üptér-: Öptürmek.	1696
348	[1]
[1]	üs-: Büyümek, yetişmek.
ür: Tepe.	661, 663, 1229, 1635, 1659, 1965,
31, 35, 2157, 2293	2142
[4]	üse töş-: Daha çok büyümek.
üre tor-: (Kulak için) Çınlamak.	2677
1568, 2653	üsép kil-: Yetişip ortaya çıkmak.
[2]	2449
ürél-: 1. Örölmek.	üsép tor-: Büyüyüp durmak.
1297, 1717	202
2. Uzanmak.	[10]
123, 766, 1916	üsmér: Olgunluk çağındaki genç, yetişkin.
ürélép al-: Uzanıvermek.	1047
1317	[1]
[6]	üstér-: Büyütme, geliştirmek.
ürkeç: Hörgüç, tümsek.	1153
170	

[1]

üt-: 1. Geçmek, gitmek.

31, 215, 259, 626, 734, 736, 791, 806,
823, 861, 875, 878, 919, 949, 1071,
1282, 1306, 1698, 1751, 2179, 2258,
2305

2. Zamanın geçmesi.

53, 131, 137, 155, 191, 361, 373, 376,
545, 668, 768, 856, 1201, 1210, 1259,
1313, 1466, 1521, 1541, 1648, 1656,
1881, 2066, 2096, 2149, 2336, 2385

[49]

üte: Öte, karşı taraf.

1222, 1420, 2079

[3]

ütén-: Rica etmek.

98, 1593, 1651, 2029, 2030, 2050,
2060

[7]

üténéc: Rica, istek.

893, 2052

[2]

ütér-: Katletmek.

754, 882

[2]

ütérél-: Katledilmek.

378

[1]

ütken: Geçmiş, mazi.

354, 371, 1149, 2165

[4]

ütker-: 1. Hayat, ömür geçirmek.

346, 974

2. Bir şeyi başka bir şeyin
içinden geçirmek.

1098, 1100, 1105, 1120

[6]

ütkerél-: Bir şeyin içinden geçirilmek.

1154

[1]

ütkéer: 1. Keskin, sivri.

282, 583, 594, 602

2. Keskin gören.

824, 960

[6]

ütüy al-: Yapabilmek.

1350

[1]

üz: 1. Öz, asıl.	[13]
1004	üzsüzlülen-: Direnç kazanmak.
2. Kendi, kendine ait.	1043
40, 187, 392, 531, 752, 989, 1050,	[1]
1059, 1177, 1206, 1214, 1238, 1246,	üzsüzlélék: Dirençlilik.
1348 (2), 1401, 1435, 1511, 1711,	1004
1813, 1836, 1853, 1903, 1917, 1933,	[1]
1951, 2215, 2232, 2272, 2550, 2574,	üzyöréslé: Otomatik.
2597, 2638	976
üzbaşı: Kendi başına.	[1]
40	
üzaldı: Müstakil, bağımsız.	
359	
[1]	
üzek: 1. Ortalık.	
1, 483	vak: 1. Ufak, küçük.
2. Bünye.	2185
2229	2. Genç, çocuk.
[1]	2559
üzen: Çukur, alçak yer.	vak-vak: Ufak ufak.
1634	282, 1456
[1]	[4]
üzenlék: Çukurluk yer, vadi.	vak-töyek: Ufak tefek.
172, 181, 189, 191, 197, 214, 218,	1871, 1884
322, 324, 325, 327, 328 (2)	[2]

vakçıl: Önemsiz, boş şeylere değer veren.	1511
1212, 2543	[1]
[2]	
vakıt: (A.) 1. Vakit, zaman.	1350
91, 264, 301, 367, 379, 545, 656, 825, 883, 980, 1009, 1190, 1201, 1474, 1542, 1547, 1677, 1799, 1804, 1922, 1946, 1959, 2355, 2548, 2585, 2586, 2587	[1]
2. Süre.	vakıtsız: Uygunsuz zaman.
53, 631, 768, 809, 856, 2580	1350
3. An, esna, sıra.	[1]
313, 592, 715, 833, 855, 914, 1125, 1529, 1531, 1597, 2330, 2577, 2646	vakıyga: (A.) Olay, vaka, durum.
vakıt cit-: Vakti gelmek.	69, 1664
140	[2]
vakıt-vakıt: Zaman zaman.	vaklap bétér-: Kötü bir duyguyu yok etmek.
5, 2200	1470
[49]	[1]
vakıtını al-: Vaktini almak, birini meşgul etmek.	valla: <i>bk. vallahi</i>
2643	1874
[1]	[1]
vakıtlı: Vakitli.	vallahi: (A.) “Allah için, Allah hakkı için” anlamında bir yemin.
	761, 2250
	[2]
	vat-: Parçalamak, yok etmek.
	369, 370, 2380
	[3]
	vatan: (A.) Vatan, memleket, yurt.
	543, 2160

- [2] **vatan sığışı:** Sovyet halkları için 2. Dünya Savaşı.
1283, 1663, 2351
- [3] **vatisındıruv:** Yıkım, yok etme.
380
- [1] **vayımsız:** Gamsız.
1971
- [1] **vayımsızlık:** Gamsızlık.
1266
- [1] **ve:** (A.) Ve.
1633
- [1] **vegde it-:** Vaat etmek.
1907
- [1] **vehşilék:** Vahşilik, acımasızlık.
379
- [1] **vesselam:** (A.) Vesselam, “işte bu kadar”.
2618
- [1] **vesvese:** (A.) Vesvese, kuruntu, işkil, kuşku.
1882
- [1] **vélyür:** (F.) Billur.
1954
- [1] **vérstak:** (R.) Masa, tezgâh.
1096
- [1] **véstibyul:** (R.) Lobi, bekleme yeri.
1742
- [1] **vintovka:** (R.) Tüfek.
422, 2272
- [2] **vlasté:** (R.) Güç, kuvvet, kudret.
992
- [1]

vodokaçka: (R.) Şehirlerdeki yüksek su deposu, su toplama yapısı.	[2]
2468, 2469	
[2]	
vokzal: (R.) Gar, tren istasyonu.	
2390	
[1]	
voynkomat: (R.) Askerlik şubesi.	
1158	
[1]	
vöcdan: (F.) Vicdan, namus.	
1595, 2097	
[2]	
vraç: (R.) Hekim, doktor.	
1179, 1323, 1613, 2000, 2002, 2029, 2031, 2032, 2035	
[9]	
vzvod: (R.) (Askeri) takım.	
2172, 2262, 2273, 2296	
[4]	
Y	
yabaldaş: Dal, budak.	
24, 967	
yabık: Zayıf.	
1235	
[1]	
yabık-: Zayıflamak, süzülme.	
1189, 2066	
[2]	
yabın-: Örtünmek.	
22, 695, 1625	
[3]	
yabiş-: 1. Yapışmak.	
602, 776	
	2. Etki altına almak.
607, 921	
	3. Lakabı olmak, pelesenk olmak.
1144	
[5]	
yabıştırıp al-: Kurnazlıkla ele geçirmek.	
353	
[1]	
yabuv bul-: Kapatmak, tıkamak.	
1427	

[1]

yafrak: Yaprak.183, 1189, 1421, 1599, 1633, 1640,
1641, 2104, 2105, 2119, 2127, 2129,
2130, 2191

[14]

yağımlı: Mülayim, sakin.

934

[1]

yagni: (A.) Yani, şöyle ki.

1713, 2257

[2]

yağşı: Güzel, iyi, düzgün.509, 803, 997, 1224, 1394, 1678,
1685, 2265, 2651, 2651, 2656**yağşıga ilt-:** İyiye götürmek.

2544

[12]

yağşılap: Adamakıllı, düzgünce.

1931

[1]

yağşılık: İyilik.

2616

[1]

yağşır-: İyileşmek, güzelleşmek.

2593

[1]

yağşırt-: İyileştirmek, düzeltmek.

1080, 2569

[2]

yak: 1. Taraf, yön.35, 38, 112, 181, 286, 289, 426, 439,
520, 613, 674, 833, 834, 1291, 1823,
1989, 2062, 2098, 2195, 2441

2. Yan, kenar.

139, 658, 764

3. Kıyı.

329, 659

4. Yer.

537, 1620

yak-yağı: Her taraf, kıyı köşe.

2153

[28]

yaka: Yaka, elbise yakası.

281, 1300, 2067

[3]

yakın: 1. Yakın, yakındaki.

235, 400, 510, 764, 890, 1318, 1606,
2379, 2598

2. Dost, değerli.

1246, 1383, 1430, 1990, 2611

3. Akraba.

1856

[15]

yakınay-: Yaklaşmak, yakınlaşmak.

117, 443, 544, 2386

[4]

yakınlaş-: Yaklaşmak, yakınlaşmak.

219, 486, 1279, 1289

[4]

yaktaş: Hemşehri, memleketli, köylü.

635, 759

[2]

yaktı: Işıklı, aydınlık.

24, 331, 518, 536, 546, 555, 631, 643,
794, 1131, 1188, 1280, 1320, 1358,
2284

yap-yaktı: Pasparlak.

517, 545, 2353

[18]

yaktır-: 1. Aydınlanmak.

474, 631, 799, 929, 1422, 2304

2. Üzüntü ve kederden
arınmak.

2198

yaktırip kal-: Aydınlanıp
kalmak.

194

[8]

yal 1: Mola, dinlenme.

30, 142, 150, 425, 612, 2254

yal it-: Dinlenmek, mola
vermek.

31, 151, 164, 613, 2240

[10]

yal 2: Yele, kürk.

2601

[1]

yalan: Yalın, çıplak.

1947

[1]

yalanbaş: Çıplak baş.

199, 775, 909, 1196

[4]

yalangaç: Çorak, ağaçsız.

47, 171

[2]

yalanös: Üstüne bir şey giymeden.

1196

[1]

yalap al-: Mermi, taş gibi şeylerin sıyırıp geçmesi.

284

yalap-yalap: Sıyıra sıyıra.

582

[2]

yalgan: Yalan.

1390

[1]

yalganla-: Yalanlamak.

1951

[1]

yalgış: Yanlış, hatalı.

1728

[1]

yalgış-: Şaşırmak, doğru hareket edememek.

824

[1]

yalgız: Yalnız, tek.108, 401, 215, 1224, 1996, 2103,
2118, 2152, 2158, 2166, 2374**yapa-yalgız:** Yapayalnız.

1986

[12]

yalgızlık: Yalnızlık.

1222, 2005

[2]

yalkın: Alev, ateş, kıvılcım.

7, 193, 235, 329, 563, 601, 746

[7]

yalt: Birden alevlenmeyi ve ışık saçmayı ifade eder.

1484

yalt ittér-: Birdenbire bir şey yapmak.

1803

[2]

yaltıra-: Parlamak, ışık saçmak, ışıldamak.22, 316, 795, 985, 1104, 1242, 1422,
1743, 2116, 2535**yaltırap al-:** Işıldayıvermek.

8

yaltırap kit-: Işık vermeye başlamak.

1633

yaltırap tor-: Işıldayıp durmak.

766, 1535, 1861

[15]

yaltırat-: Aydınlatmak, etrafa ışık vermek.

2377

[1]

yalvar-: Yalvarmak, yakarmak.

411, 1592, 2070

[3]

yaman: Kötü.

855

[1]

yamanla-: Kötülemek.

2422, 2425, 2428

[3]

yan: 1. Yan, taraf, çevre.

39, 55, 80, 119, 155, 199, 214, 216 (2), 220, 245, 249, 278, 330, 404, 455,

492, 564, 662, 675, 679, 956, 1065, 1093, 1184, 1200, 1279, 1353, 1355, 1372, 1503, 1698, 1709, 1751, 1756, 1790, 1796, 1802, 1834, 1836, 1917, 1947, 1949, 1970, 1975, 1976, 1979, 2007, 2023, 2035, 2059, 2081, 2133, 2134, 2165, 2178, 2204, 2207, 2498, 2579

2. Beraberinde, himayesinde.

50, 779, 1214, 1497, 1951, 1997, 2034, 2136

3. Kenar, yan taraf.

1700, 1839, 2379

[71]

yan-: 1. Yanmak, tutuşmak.

34, 47, 51, 127, 1061, 1198 (2), 2465 (3)

2. Işıldamak.

25

3. Şevklenmek, arzu etmek.

432, 1258

4. Bir duygunun insanı kötü etkilemesi.

1199

yana-yana: Yanarak, yana yana.

193	[31]
yanıp tor-: 1. Ateşin içinde yanıp durmak.	yağabaştan: Yeniden, yeni baştan, tekrar.
950	2686
2. Bir duygunun insanın içinde bulunup durması.	[1]
1197	yağadan: Yeniden, tekrar.
[17]	20, 110, 131, 232, 255, 257, 267, 294, 438, 545, 573, 616, 658, 736, 806, 810, 821, 852, 953, 954, 1005, 1065, 1217, 1277, 1356, 1390, 1635, 1707, 1779, 2039, 2097, 2662
yana-: Tehdit etmek, korkutmak.	
2309	
[1]	[32]
yantav: Vücudun yan tarafı, böğür.	yağak: Yanak.
2153	867, 1320
[1]	[2]
yağa: 1. Yeni.	yağaklı: Yanaklı.
897, 905, 976, 1467, 1656, 1844, 2129, 2183, 2358, 2557, 2590	1046, 2391
2. Taze.	[2]
1153 (2), 1171, 1443, 1631	yağalık: Haber, yenilik.
3. Henüz.	1790, 1793, 2241
26, 54, 636, 671, 971, 1055, 1357, 1369, 1680, 1688, 1725, 2333, 2555	[3]
4. Çaylak, acemi.	yağart-: Yenilemek.
1051, 1054	2152
	[1]

yağır: Yağmur.	21
361, 1217, 1673, 1919 (2), 2021	[1]
[6]	
yağıra-: Yankılanmak, çınlamak.	564, 568, 570, 1454, 1462, 1577,
470, 560, 833, 1606, 1808, 2033,	1590, 2339, 2350, 2365, 2382, 2412,
2065, 2444	2602, 2673, 2674
	[15]
yağırıp kit-: Yankılanıp	
gitmek.	yar 1: Su kıyısı, sahil.
831	564, 568, 570, 1454, 1462, 1577,
	1590, 2339, 2350, 2365, 2382, 2412,
yağırıp tor-: Yankılanıp	2602, 2673, 2674
durmak.	[15]
299	yar 2: Sevgili, yâr.
[10]	209, 1273
yağırat-: Yankılatmak, çınlatmak.	[2]
1491	yar-: 1. Delmek, parçalamak.
[1]	2180, 2188
yağırışlı: Etkili, hatırda kalıcı.	2. İçinden geçmek.
2360	910
[1]	3. Kesmek.
yap-: Kapatmak, örtmek.	290
1278, 1427	4. Yaprak, çiçek gibi şeylerin
[2]	çıkması.
yapma: Güneşten ya da yağmurdan	2130
koruyan örtü.	[5]
	yara: Yara.
	57, 293, 646, 1465, 2479
	yar sal-: Yara açmak.
	1608

[6]

yara-: Yaramak, faydalı olmak.159, 381, 804, 1026, 1160, 1345,
1807, 1810, 1841, 1920, 1945, 2216,
2267, 2277, 2329, 2500 (2)

[17]

yarala-: Yaralamak.

113, 618, 718

[3]

yaralan-: Yaralanmak.105, 114, 389, 445, 1649, 2199, 2292,
2294, 2301

[9]

yaralı: Yaralı, yaralanmış.105, 114, 389, 445, 1649, 2199, 2292,
2294, 2301

[9]

yarar: Peki, tamam, olur, oldu,
olabilir.

100, 350, 2548

[3]

yarat- 1: Kendini çok yakın
hissetmek, sevmek.158, 363, 880, 1237, 1382, 1410,
1414, 1748, 1841, 2084, 2194, 2198,
2234, 2243, 2513, 2644**yaratıp-şayartıp:** Sevip
takılmak, şakalaşım drumak.

2421

[17]

yarat- 2: Yaratmak, meydana
getirmek.

1089, 1148, 1366, 1654

[4]

yaratuv: Sevgi, saygı, yakınlık.

1180, 1773

[2]

yardem: Yardım.

728

yardem it-: Yardım etmek.

714, 2029

yardemge kil-: Yardıma
gelmek.

15, 107

[5]

yargalan-: Birçok yerden yarılmak.

284

[1]

yarık: Yarık, delik, gedik.

577, 579

[2]

yarıl-: 1. Yarılmak.

1031, 1032

2. Patlamak.

189, 298, 324, 455, 551, 736

yarılıp yat-: Bir duygunun içte bulunup durması.

1482, 2435

[10]

yarım: Kısmen, yarı yarıya.

48, 926, 1684

[3]

yarış-: Yarışmak.

2412

[1]

yarıysı: Oldukça, epey.

580

[1]

yarkır: Kıyı, sahil.

1461

[1]

yarsı-: Kızmak.

718, 1901, 2169

yarsıp-yarsıp: Coşa coşa.

254

[4]

yarsın-: Öfkelenmek.

749

[1]

yarsuv: Coşkunculuk.

486, 498, 585, 2323

[4]

yartı: Yarım, yarı.

2266, 2393

[2]

yartı-yortı: Yarım yamalak, yetersiz.

1847

[1]

yartılaş: Yarı yarıya, biraz, kısmen.

366, 575, 979

[3]

yasa-: 1. Yapmak, üretmek.

958, 1026, 1083, 1329, 1693, 1725,
1726, 1727, 1801, 1846

2. Değerlendirmek.

2040

[11]

yasalma: Yapmacık, sahte.

1531

[1]

yasav: Yapım, düzenleme.

442, 1029, 1076, 1132, 2289

[5]

yasavçı: Bir şeyi yapan kişi.

2246

[1]

yassı: Yassı.

1692, 1761

[2]

yastık: Yastık.

2283

[1]

yaşçık: (R.) Kutu, sandık.

1069, 1761, 2054

[3]

yat: Yabancı.

33

[1]

yat-: 1. Bir yere yatmak, uzanmak.

46, 249, 285, 286, 448, 588, 612, 849,
863, 907, 1323, 1528, 1589, 1922,
1994, 2017, 2075, 2487

2. Bulunmak, durmak.

442, 981, 1096, 1405, 1418, 1453,
1611, 1643, 2392, 2562

3. Uyumak için yatmak.

499, 1946, 1983, 2495, 2549, 2582

4. Tedavi görmek için
hastaneye yatmak.

1323

5. Yardımcı fiil “sürerlik”.

374, 389, 731, 748, 798, 1328, 1331,
1481, 1583, 1601, 1846, 2377, 2435

yatıp kal-: Yatıp kalmak,
serilmek.

327, 1286, 2161

yatkanda-torganda: Yatınca
da, kalkınca da, her zaman.

1204

[51]

yatak: Yatak.	[1]
54	yaz: Yaz mevsimi.
[1]	971, 1188, 1638, 2129
yatkır-: Yatırmak.	[4]
2294	yaz-: 1. Yazmak.
[1]	168, 539 (2), 904, 945, 1030, 1190, 1191, 1407, 1578, 1587, 1650, 2289, 2460, 2629, 2636, 2647, 2654, 2662
yatsın-: Yadırgamak.	2. Yardımcı fiil “yaklaşma”.
2087, 2116	259, 1057, 1188, 1411, 2608
[2]	yazıp al-: Yazıvermek.
yattan bél-: Ezbere bilmek.	2406
1204	[25]
[1]	yazmış: Kader, yazgı.
yav: Düşman.	1332, 1581, 2163, 2351, 2469
2453	yazmışını beyle-: Evlenmek, kaderini bağlamak.
[1]	1435
yav-: Yağmak.	[6]
12, 9, 26, 54, 361, 1285, 1919	yazuv: Yazı, yazılı kâğıt.
[7]	946, 1166
yavız: Kötü, berbat.	yazuv östelé: Yazı masası.
1244	139, 1200
[1]	398
yavlık: Mendil.	

yazuv maşinkası: Yazı makinesi, daktilo.

2425

yazuv-sızuv: Yazım çizim işleri.

2572

[6]

yazuvçı: Yazar.

1863, 2482, 2657

[3]

ye: Ya, veya, yoksa.

626 (2), 1777, 1778, 1802 (3), 1817 (2), 1824 (2), 1825 (2)

[13]

yehüd: (R.) Yahudi.

2417 (2)

[2]

yeise: Değilse, ya da, veya.

261

[1]

yeki: Ya da, veya.

426, 1368, 1427, 1434, 1622, 1815, 2157, 2169, 2294, 2435

[10]

yellek: Yayvan.

2334

[1]

yemlé: Güzel, hoş, keyifli.

1419

[1]

yene: Yine, tekrar, yeniden.

2243

[1]

yenesé: Güya, sözde.

1662, 2264, 2629, 2633

[4]

yeneşe: Yan yana, yakın.

230, 1533

[2]

yeş 1: 1. Genç, toy, küçük yaşta.

2, 346, 494, 935, 1027, 1036, 1092, 1131, 1210, 1348, 1364, 1395, 1627, 1665, 2142, 2604

2. Yaş, yaşanılan yıl sayısı.

1772

[17]

yeş 2: Gözyaşı.

408, 652, 866, 867, 1242, 1303, 1837,
2110, 2408

[9]

yeşe-: Yaşamak, hayat sürmek.

409, 685, 886, 892, 924 (2), 1401,
1533, 1551, 1748, 2161

[11]

yeşegenlék: Yaşamışlık.

1283

[1]

yeşev: Yaşamak, hayat.

884, 885, 896, 900

[4]

yeşél: Yeşil.

189, 324, 1454, 1493, 1629 (2), 2129,
2244, 2456

yem-yeşél: Yemyeşil.

1625

[10]

yeşéllé-kızılı: Yeşilli kızılı.

1827

[1]

yeşén: Şimşek, yıldırım.

190, 259, 419, 631

yeşén suk-: Yıldırım düşmesi.

1763

[5]

yeşer-: Belli etmemek.

1356

[1]

yeşlék: 1. Gençlik.

1902

2. ... yaşında.

903

[2]

yeşne-: Şimşek çakmak.

190, 419

[2]

yeşüsmér: 12-16 yaşları arasında
delikanlı veya genç kız.

1022

[1]

yéfek: İpek.

1838

[1]

yéfréytor: (R.) Onbaşı.

664

[1]

yégér: (R.) Almanlar'ın dağlık yerlerde savaşmak için eğitilmiş komandoları.

223, 231, 255, 277, 279, 322, 327, 730, 742

[8]

yégérmé: Yirmi.

1219

[1]

yégérmé biş: Yirmi beş.

1544

[1]

yégérmé altı miş: Yirmi altı bin.

2488

[1]

yégét: Yiğit, delikanlı.

239, 273, 433, 533, 550, 573, 578, 601, 607, 609, 610, 655, 663, 693 (2), 694, 698, 702, 703, 709, 718, 778, 779, 789, 821, 1146, 1232, 1235, 1250, 1281, 1342, 1345, 1351, 1376, 1382, 1385, 1467, 1497, 1517, 1522, 1542, 1730, 1733, 1964, 2214, 2252, 2416, 2452, 2529, 2542, 2593

[51]

yıl: Yıl.

334, 537, 597, 783, 954, 971, 1046, 1160, 1185, 1203, 1219, 1240, 1313, 1327, 1334, 1379, 1394, 1503, 1512, 1648, 1661, 1664, 2139, 2145, 2149, 2321, 2327, 2354, 2360, 2445, 2688

yıl eylenesé: Yıl boyunca.

2475

[32]

yıla-: Ağlamak.

1208, 1556 (2), 1565, 1817, 1818, 1853, 2062, 2277

yılap ciber-: Ağlamaya

başlamak.

1267, 1554, 2026, 2113

[13]

yılam sıra-: Ağlamaklı olmak.

1938

[1]

yılan: Yılan.

877, 1460

[2]

yılav: Ağlama.

1556 (2), 1818, 1994

[4]

yılga: Akarsu, ırmak.	2362
386, 977, 2322, 2387, 2388	[1]
[5]	yırt-: Yırtmak.
yırak: Uzak, ırak.	6, 707
6, 9, 75, 202, 465, 663, 870, 902, 1436, 1439, 1491, 1548, 1590, 1699, 2019, 2045, 2308, 2531	[2]
yırak-yıraklarga: Çok uzaklara.	yırtıl-: Yırtılmak.
2143	720
yırakka-yırakka: Uzağa uzağa.	[1]
795	yırtkıç: Vahşi, merhametsiz.
yırakta-yırakta: Çok uzaklarda.	378
25	[1]
[21]	yırtkıçlık: Vahşilik.
yıraga-: Uzaklaşmak.	41
2386	[1]
[1]	yış: Sık sık.
yıraklaş-: Uzaklaşmak.	1576
279	[1]
[1]	yışrak: Sıkça.
yıraklık: Uzaklık.	1414
	[1]
	yodruk: Yumruk.
	1054, 2308
	[2]

yokı: Uyku.

980, 1064, 1869, 1923, 2283, 2496,
2586

[7]

yokla-: Uyumak.

499, 553, 1066, 1854, 1941 (2), 1944,
1947, 2283, 2373, 2582, 2583

yoklap yat-: Sakince durmak.

374

[13]

yoldız: Yıldız.

5, 260, 1385

[3]

yoldızlı: Yıldızlı.

51

[1]

yolkın-: Koparılmak.

1756

[1]

yom-: Yummak, kapatmak.

212, 499, 852, 1589, 2017

[5]

yomarla-: Bürmek, dürmek.

395, 842, 1309, 2077

[4]

yomiçka: (R.) Yonga, kıymık.

514

[1]

yomıl-: Kapanmak.

2287

[1]

yomiş: Vazife, iş.

1160

yomiş kuş-: Görev vermek.

2083

[1]

yomşak: Yumuşak.

54, 132, 909, 1512, 1689, 2192

[6]

yomşaklık: Yumuşaklık, iyi huyluluk.

2243

[1]

yomşar-: Yorulmak, güçsüzleşmek.

611, 774

[2]

yonçı-: Yorulmak.

1059

- [1] 1689
- yort:** Bina, ev. [1]
- 76, 1282, 1957, 2387, 2388 (2)
- yort sal-:** Bina yapmak, inşaat yapmak.
- 1841, 1842, 1843, 1847
- [10]
- yot-:** Yutmak.
- 382, 1513, 2457
- [3]
- yöger-:** Koşmak.
- 215, 223, 458, 725, 738, 829, 1088, 1136, 1194, 1790, 1917, 1963, 1966, 2053, 2059, 2063, 2120, 2121, 2398, 2471
- [20]
- yök:** Yük.
- 414
- [1]
- yökle-:** İş yüklemek.
- 2297
- [1]
- yöntes:** Uzun tüylerle kaplı, tüylü, kıllı.
- 14, 77, 232, 336, 538, 1230, 1292, 1377, 1423, 1546, 1598, 1601, 1672, 1686, 1697, 1711, 1716, 1797, 2084, 2140, 2217, 2226, 2265, 2337, 2338, 2354, 2421
2. Haber, söz dolaşması.
- 429, 2489
- yöriy tor-:** Yürüedürmek.
- 1236, 2417
- [31]
- yören-:** Volta atmak.
- 1825
- [1]
- yörek:** 1. Kalp.
- 28, 60, 540, 892, 899, 905, 1103, 1234, 1272, 1309, 1322, 1588
2. Yürek, gönül.
- 217, 388, 393, 491, 498, 506, 529, 536, 1166, 1171, 1192, 1196, 1197, 1199, 1212, 1243, 1277, 1385, 1416, 1581, 1614, 1617, 1685, 1750, 1985, 2041, 2080, 2154, 2436, 2457
3. Cesaret.

341, 347

yörek davla-: Yüreğini
yakmak, aşık etmek.

1351

yörek sızla-: Kalbi ağrımak.

1596

[46]

yöreklé: Cesur.

342

[1]

yört-: 1. Gezdirmek.

1702, 1778

2. Adlandırmak.

342, 1409, 1775

3. Devam ettirmek, yaşatmak.

755

[6]

yörtél-: Adlandırılmak.

996

[1]

yöz 1: 1. Yüz (sayı).

194

[1]

yöz 2: 1. Yüz, surat.

48, 83, 199, 233, 315, 331, 485, 687,
720, 941, 1280, 1464, 1472, 1480,
1700, 1704, 1752, 1784, 1955, 2017,
2066, 2107, 2118, 2178, 2200

2. Taraf, yan.

1373, 1533

[27]

yöz-: Yüzmek.

908, 1929, 1930 (2), 2144, 2674, 2687

[7]

yözék: Yüzük.

1743

[1]

yözlé: Yüzlü.

1235, 1336, 1522, 1690, 2416

[5]

yöztüben: Yüzükoyun, yüz üstü.

832

[1]

yugal-: Kaybolmak, görünmemek.

279, 534, 703, 1981

yugalıp kal-: Kaybolup

kalmak.

559, 945

[6]

yugalt-: Kaybetmek.

209, 1518

[2]

yugarı: Yukarı, üst.502, 525, 567, 571, 576, 579, 583,
590, 600, 604, 612, 616, 676, 713,
810, 1779

[16]

yugıyse: Yoksa.381, 510, 2246, 2406, 2501, 2591,
2685

[7]

yuk: 1. Yok.25, 43, 51, 99, 127, 206, 240, 357,
687, 776, 823, 860, 889, 987, 990,
1113, 1190, 1198, 1395, 1438, 1497,
1508, 1550, 1616 (2), 1655, 1769,
1822, 1842, 1865, 1877, 1987, 1990,
2046, 2138, 2140, 2161, 2226, 2246,
2422, 2441, 2466, 2478, 2496, 2505
(2), 2522, 2576, 2585, 2588, 2595,
2652, 2684

2. Hayır.

149 (2), 160, 164, 381, 506, 614,
1013, 1198, 1428, 1442, 1519, 1562,1728, 1761, 1840, 1862, 1910, 1960,
1996, 2146, 2164 (2), 2521, 2553

3. Gereksiz, boş şey.

1254, 1564, 1851

4. Değil.

1722, 1860

5. Öğrenilen geçmiş zaman
sıfat-fiilinin olumsuzunu yapar.

489, 2368, 2431

yuk bul-: Yok olmak.

818, 1752

yuk it-: Yok etmek.

498, 568

yukka çıkar-: Boşa çıkarmak.

1076

yukka çık-: Ortadan
kaybolmak.

1207, 1374

yuktan bar bul-: Yoktan var
olmak.

1660

[94]

yuksın-: Yokluk hissetmek.

1440

[1]

yul: 1. Yol.

63, 206, 240, 368, 425, 426, 857,
1580, 2085, 2105, 2119, 2141, 2142,
2143, 2145, 2255, 2260, 2261, 2262,
2266, 2393, 2588

2. Yolculuk.

590, 821, 1525, 2136

3. Hayat yolu, yaşam.

1018, 1711, 2406

yul kuy-: Yolculuğa çıkarmak.

381

yul kürset-: Yol göstermek.

533

yul tap-: Yol bulmak.

1132

yulga çık-: Yola çıkmak.

698, 793, 2303

yulga sal-: Yola salmak.

2575

[36]

yuldaş: Yoldaş, arkadaş.

1224, 1622

[2]

yulı: Defa, sefer.

656, 681, 1788, 1893, 2221, 2256,
2657

[7]

yumorist: (R.) Mizahçı, mizah yazarı.

2663

[1]

yurgan: Yorgan.

21

[1]

yuvan: Kalın.

835, 1658, 2274

[3]

yuvana-: Şişmek.

1350

[1]

yuvanıç: Teselli.

1666

[1]

yuvat-: Teskin ve teselli etmek.

1192, 2028

[2]

yuvın-: Yıkanmak.

331, 1796	yüyüşlen-: Islanmak, nemlenmek.
yuvınıp al-: Yıkanıvermek.	2285
2591	[1]
[3]	
yüler: Akılsız, gamsız.	Z
350, 1296, 2174, 2180	zadaniyé: (R.) İş, çalışma.
[4]	2255
yülerlék: Akılsızlık.	[1]
1437	zagfıran: (A.) Safran.
[1]	2017
yünel-: Belli bir yöne bakıp gitmek, yönelmek.	[1]
64, 136, 1731	zagıyf: Zayıf, cılız.
[3]	559
yünel-: Yönelmek.	[1]
1369	zal: (R.) Büyük salon.
[1]	933, 938, 939
yünelés: İstikamet.	[3]
2461	zaman: (A.) Zaman, çağ.
[1]	914, 1331, 1858, 2074, 2405
yüyés: Islak, nemli.	[5]
776, 2185, 2376	zamana: (A.) Zamane, şimdiki zaman.
[3]	2327, 2336
	[2]

zapolyaryı: (R.) Kutup bölgesi.	[11]
2322	zegıyf: (A.) Zayıf, güçsüz.
[1]	1279
zar: (A.) Yakınma, şikayet.	[1]
1266, 2277	zeher: (F.) Çok kötü.
[2]	2269, 2663
zarar: Zarar, ziyan, hasar.	[2]
99	zeherlen-: Zehirlenmek.
zarar it-: Zarar vermek.	133
344	[1]
[2]	zeñger: (F.) Çivit mavisi, gök mavisi.
zararsızlandır-: Etkisiz hale getirmek.	20, 37, 238, 532, 638, 642, 655, 694, 695, 701 (2), 707, 858, 871, 954, 2284
599	zep-zeñger: Masmavi.
[1]	1638
zarlan-: Şikâyet etmek.	[17]
1581	zeñgerlen-: Mavileşmek.
[1]	653, 667
zarplata: (R.) Maaş.	[2]
1399	zeñgerlék: Mavilik.
[1]	20, 653, 667, 871
zavod: (R.) Fabrika.	[4]
931, 932, 935, 936, 961, 1018, 1147, 1184, 1214, 1215, 1219	zeñgersu: Mavimsi.

- 523, 795, 2348, 2486 [3]
- [4] **zémlyanka:** (R.) Toprak sığınak, zeminlik. 1871
- 182 (2), 202, 671, 926, 2282, 2313 [1]
- [7] **zırıl-da-:** Fır fır dönmek. 1636
- 2203 **zırıl-dap tor-:** Fır dönüp durmak. [1]
- 2225 **znamenítıy:** (R.) Tanınmış, ünlü. 2432
- [2] **zifa:** (A.) Nefis, çok güzel, süsü yerinde. [1]
- 21, 1335, 1690 **zur:** 1. Kocaman, iri. 383, 450, 938, 939, 1008, 1009, 1011, 1012, 1013, 1025, 1046, 1102, 1279, 1351, 1459, 1460, 1966, 2054, 2124, 2335, 2456, 2478
- [3] **zihén:** (A.) Zihin, akıl. 2. Büyük, engin, çok. 849, 860 931, 1227, 1322, 1470, 1613, 1647, 1694, 1787, 2233
- [2] **zihénséz:** Akılsız. 3. Önemli, mühim. 446, 957, 1132, 1928, 1932, 2079, 2159, 2555, 2561
- 1550, 1567 [2] **zinhar:** (A.) Aman, lütfen, derhal. 4. Yaşça büyük, yetişkin. 957
- 942, 2043, 2050, 2060

	zur zurın: Çok önemli.	[2]
166		zvaniyé: (R.) Rütbe.
	zur-zur: Kocaman, kocaman.	2500, 2545
262, 2377		[2]
[44]		zvonok: (R.) Zil, çingırak.
	zurlık: Büyüklük.	1292, 1293, 1298
1096, 1104		[3]

5. SONUÇ

Çalışmamızda Türk lehçelerinin içinde zengin bir edebiyata sahip olan Tatar Türkçesinin 20. yy.'da yetiştirdiği önemli yazarlardan Gabdrahman Epselemov'un "*Hetér (Hikeyeler)*" "Hatıra (Hikâyeler)" adlı hikâye kitabı üzerinden dil incelemesi gerçekleştirdik.

Çalışmamız "Giriş, Dil İncelemesi, Metin, Dizin ve Sonuç" olmak üzere beş ana başlık altında toplanmaktadır.

Giriş bölümünün ilk kısmında Gabdrahman Epselemov'un hayatı ve edebî kişiliği anlatılmıştır. Gabdrahman Epselemov Sovyet ideolojisine bağlı, çocukluğunu köyde, gençliğini fabrikalarda ve savaş meydanlarında geçirmiş, yetişkinlik yıllarında yazarlık ve gazetecilik yapmış, bir dönem milletvekilliği de yapmış, uzun bir hastalık dönemi geçirmiş bir yazardır. Hayatını şekillendiren olaylar onun yazarlık yolunu da çizmiş, halkçı, Sovyet ideolojisine sıkı sıkıya bağlı bir yere oturtmuştur. Eserlerinin konuları ilk olarak savaş ve kahramanlık konularını, daha sonra işçi temasını, son dönemde de toplum hayatını içermektedir. Yaşadığı dönemde büyük bir üne kavuşmuş, kitapları en çok okunanlar arasına girmiştir. Bugün halen kitapları ilgiyle okunmaktadır.

Giriş bölümünün ikinci kısmında çalışmamıza konu olan eser tanıtılmış, kitapta geçen hikâyelerin konularına değinilmiştir. Çalışmamızda, kitapta bulunan hikâyeler arasından aynı yılda yazılmış hikâyelerden birer tanesini incelemeye aldık. Toplam on iki hikâyeyi inceledik. Böylelikle de yazarın bütün edebî hayatı boyunca kullandığı dili takip etme imkânı bulduk.

Hikâyelerin konularına baktığımızda yazarın hayatıyla ve yazdığı romanların konularıyla aynı doğrultuda olduğunu görüyoruz. Yazarın, 2. Dünya Savaşı yıllarında savaş ve kahramanlık hikâyeleri, sonrasında toplumsal hayatı anlatan hikâyeler, en son olarak da geçmişe özlemini anlattığı hikâyeler yazdığını görmekteyiz. Bu durum da bize yazarın eserlerindeki konuların, yazarın yaşadıklarından ve gözlemlerinden hareketle ortaya çıktığını göstermektedir.

Dil İncelemesi bölümünde, seçtiğimiz hikâyelerin dil incelemesi, ses ve şekil bilgisi alt başlıklarında yapılmıştır. İncelememizde, standart Tatar Türkçesinin ses ve

şekil bilgisi bakımından eserin değerlendirilmesi yapılmış ve alt başlıklarda eserden örnekler verilmiştir. Bu inceleme sonunda da yazarın standart Tatar Türkçesine uyduğu görülmüştür.

Yazar, hikâyelerinde, birkaç örnek dışında, mahallî dilden sözcük ve ifadeler kullanmamıştır. Ayrıca Sovyet dönemi eserlerinde sıklıkla karşılaştığımız çiftçilik terimleri de yazar tarafından kullanılmamıştır. Bu durumun da yazarın sadece çocukluk yıllarının köyde geçmiş olmasından, köy hayatını ve çiftçiliği çok iyi tanımamasından kaynaklandığını düşünmekteyiz.

Metin bölümünde, önce metnin Kiril alfabesinden Latin alfabesine transkripsiyonu yapılmış, inceleme için transkripsiyonlu metne satır numaraları verilmiştir. Toplamda 2688 satır tespit edilmiş ve incelemeye alınan örneklerin yanına, örneğin bulunduğu satır numarası eklenmiştir. Daha sonra da aynı sıra izlenerek bu metinlerin Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır.

Dizin bölümünde, metinde geçen kelimeler alfabetik olarak sıralanarak Türkiye Türkçesindeki anlamları verilmiştir. Dizinde toplam 3697 kök ve gövde madde başı ve alt madde başı olarak verilmiştir.

Metnin söz varlığının 1328'i fiil, 2369'i isimlerden oluşmaktadır. Fiiller söz varlığının % 35.9'unu, isimlerse % 64.1 ini oluşturmaktadır.

Toplam söz varlığı içerisinde alıntı sözlerin sayısı 569'dur. Bu sözlerin 332'si Rusça, 180'i Arapça, 56'sı Farsça, 1'i Moğolca kökenlidir.

Metnin söz varlığının % 84.6'sı Türkçe, % 15.4'ü alıntı sözcüklerden oluşmaktadır. Alıntı sözcüklerin % 58.3'ü Rusça, % 31.7'si Arapça, % 9.8'i Farsça, % 0.17'si Moğolca sözcüklerden oluşmaktadır.

Bütün bu verilere bakarak, yazarın geniş bir kelime hazinesine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca yazar çok sayıda Rusça alıntı sözcük kullanmıştır. Bunun temel nedeniyse hikâyelerin çoğunun askerlik, fabrika, inşaat gibi konuları barındırıp bu alanlardaki terimlerin sıklıkla kullanılmasıdır.

Sonuç olarak bu çalışmamızda Tatar edebiyatının ünlü yazarlarından Gabdrahman Epselemov'u tanıttık ve Türk edebiyatının bir güçlü kaleminin, daha geniş bir alana ulaşmasını sağladık. İncelememizde yazarın standart Tatar Türkçesini

kullanımda başarılı olduğunu gördük, hikâyelerinin Türkiye Türkçesine aktarımını sağladık. Dizin bölümünde hikâyelerin söz varlığını ve bu sözcüklerin anlamlarını gösterdik. Çalışmamızın amacının sonuçla bağdaştığını gördük.

KAYNAKÇA

- ABSALYAMOVA, Albina (2006) “Dolgiye Belye Noçi”, *Kazan Dergisi*, S. 4, s. 3-20, Kazan
- ABSALYAMOVA, Albina (2011) *Nikogda Né Ugasnét*, Kazan: Tataristan Kitap Neşriyat
- ABSALYAMOVA, Albina (2012) “Ul Utlar Bérkayçan Da Sünmes”, *Kazan Utları Dergisi*, Çev. Röstem Galiullin S. 1, s. 116-124, Kazan
- AHUNOV, Garif (2001) “Vatan Soldatı”, *Ak Çeçekler Bülek İtté*, Der. Gölsine Möhemmedova, s. 55-59, Kazan: Magarif Yay.
- AKSOY, Şirin (2011) *Bir Tatar Yazarı Garif Ahunov'un Gomér Yulu Adlı Romanında Dil İncelemesi*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir: (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- BURAN, Ahmet (2011) *Kurşunlanan Türkoloji*, Ankara: Akçağ Yay.
- BURAN, Ahmet, ALKAYA, Ercan (2009) *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Ankara: Akçağ Yay.
- EPSELEMOV, Gabdrahman, (1963) “Meñgege Çıkkın Koyaş”, *Sovyet Edebiyatı Dergisi*, S. 11, s. 3-10, Kazan
- ERGİN, Muharrem (2009) *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yay.
- GANIYEV, F., EHMETYANOV, R., AÇIKGÖZ, H. (1997) *Tatarça-Törékçe Süzlék*: Moskova: İnsan Yay., Kazan: Fikér Yay.
- GANIYEV, Fuat A., (2013) *Bugünkü Tatar Türkçesi Söz Yapımı*, Çev. Murat ÖZŞAHİN, Ankara: TDK Yay.
- GANIYEV, Fuat A., ZİNNETULLİNA, K. Z., (1998) *Tatar Grammatikası*, Baş Redaktör M. Z. Zekiyev, Moskova: İnsan Yay., Kazan: Fikér Yay.
- HEYRİ, Hesên (1960) *Tatar Sovyet Edebiyatında Sosyalist Realizm Meseleleri*, Kazan: Tataristan Kitap Neşriyatı

- HEYRİ, Hesen (1962) “Kürénéklé Prozaik Hem Publitsist”, *Sovyet Edebiyatı Dergisi*, S. 1, s. 105-111, Kazan
- KOMİSYON (1977-1981) *Tatar Tiliniñ Añlatmalı Süzligi 3 Cilt*, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyat
- KOMİSYON (1985) *Tatar Edebiyatı Tarihi*, C. 5 Kazan: Kazan Kitap Neşriyatı
- KOMİSYON (2001) *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatı Antolojisi*, C. 18 Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- KOMİSYON (2009) *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yay.
- KOMİSYON, (1962) “Gabrağman Epselemovka 50 Yaş”, *Sovyet Edebiyatı Dergisi*, S. 1, s. 104, Kazan
- KORKMAZ, Zeynep, (2003) *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yay.
- KORKMAZ, Zeynep (2009) *Türkiye Türkçesi Grameri*, Ankara: TDK
- MOSTAFİN, Rafael, (1964) “Gabrağman Epselemov”, *Sovyet Edebiyatı Dergisi*, S. 11, s. 127-138, Kazan
- MÖHEMMEDOVA, Gölsine (2001) *Ak Çeçekler Bülek İtté*, Kazan: Magarif Yay.
- MOSTAFAEV, E., ŞÇERBİNİN, V. G., (1996) *Büyük Rusça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Multilingual Yay.
- ÖNER, Mustafa (1998) *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, Ankara: TDK
- ÖNER, Mustafa (2007) “Tatar Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, Edt. Ahmet B. ERCİLASUN, s. 679-748, Ankara: Akçağ Yay.
- ÖNER, Mustafa (2015) *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: TDK Yay.
- PUSTOVAR, H. H. (2011) *Tatarstan Yazuvçıları-Edebî Premiya Laureatları*, Edt. D. İ. FEYZULLİNA, Kazan: Tataristan Kitap Neşriyatı
- TEHDUTDİNOV, Kasıym, HAMMATOV, Şemsi, (1990) *Kalemné Ştıkka Tıñlep*, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı

TÜRK, Ahmet Turan (2014) *Nurihan Fettah'ın "Sızgıra Torgan Uklar" Romanı Üzerine Dil İncelemesi*, İzmir: (Yayımlanmamış Doktora Tezi)

translate.google.com

VELİYEVA, Z. R., vd., (2009) *Edéplerébéz*, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı

www.kazantime.com: 25.12.2012

ZAKİROVA, Ramila, (2008) *Gabdrahman Epselomov Eserlerénéñ Télé*, Kazan Devlet Üniversitesi, Kazan: (Yayımlanmamış Doktora Tezi)

ZARİPOV, Hemze, (1988) *Barısı Da Yeşlerge Kala*, Kazan: Tataristan Kitap Neşriyatı

EKLER

Ek 1. Yazarın Evinin Girişindeki Tabela

Ek 2. Yazarın Daha Büyüğüyle Değiştirilen Posta Kutusu.

Ek 3. Yazarın çalışma odası.

Ek 4. Yazarın Çalışma Masası

Ek 5. Yazarın Adının Verildiği Sokak

Ek 6. Yazarın Adının Verildiği Sokak

Ek 9: Tataristan Devlet Başkanı ve Albina Absalyamova (yazarın torunu) Birlikte “Ak Çiçekler” Tiyatrosunu Seyrederken

Ek 10: G. Epselmov'u Anma Etkinlikleri

ÖZGEÇMİŞ

05.05.1984 tarihinde Balıkesir'in Kepsut ilçesinin Bükdere köyünde doğdum. İlkokulu Aslıhantepecik ve Köylüköy İlkokullarında, ortaokulu Balıkesir Anadolu İmam-Hatip Lisesinde, liseyi Muharrem Hasbi Koray Lisesinde okudum. Yükseköğrenimi Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümünde 2006 yılında tamamladım.

2006 yılından beri Türkçe öğretmeni olarak Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde çalışmaktayım. Askerliğimi yedek subay olarak Şırnak/Uludere'de yaptım. 2009 yılında Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı anabilim dalı yüksek lisans programına kabul edildim. Şu an Kırgızistan'da Bişkek Eğitim Müşavirliğine bağlı Türkçe Öğretmeni olarak çalışmaktayım.